ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1
VENDREDI
1er JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·543 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.543

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Հաշուեփակի, այլ խօսքով՝ անցնող 365 օրերը արագութեամբ աչքէ անցնելու ոչ շատ հաճելի հրահանգ ունի ամէն տարեվերջ: Նոյնիսկ երբ կեանքի հերթական այդ շերտը չունի շլացուցիչ տուեալ, կարելի չէ անփութութեան մատնել հրահանգը: Ի վերջոյ, ամէնէն սովորական իսկ տարուան մը օրերէն զատել մութ ու լոյս էջերը, մութերուն համար ճարել արդարացում ու կապել զանոնք վաղուան յոյսին, իսկ լոյսերուն ձեռքբերումով գոհանալ, ընդհանրապէս հանդստացնող արարք է մարդ արարածին համար: Եթէ աւելցնենք մաղթանքի, «կենա՛ց»ներու, փայլերու, գոյներու պերճանքն ալ, գրեթէ տարեվերջը կը ներկայանայ համակրելի գոյներով որոնց մէջ կը ձուլուի հաշուեփակի հրահանգին լրջացնող բնոյթը:

Այդ հրահանգին անսալու համար հարկ է թուել տարուան ընթացքին տրուածներն ու առնուածները. խոստում, քուէ, մեծարանք, քննադատութիւն, ապտակ, ժպիտ, քծիծաղ, փամփուշտ, ծաղիկ, ամէն բան որ կրնայ նիշ մը ըլլալ հաշուեփակի էջին վրայ:

Հոն հակառակ երեւոյթներու արձանագրելի մեծ վերիվայրումներ չունի հայկական տարին: Անոր հայաստանեան սիւնակը նորէն ամէնէն հարուստն է քանակով, նոյնիսկ երբ այդ հարստութիւնը ուղիղ համեմատականի բնոյթ չունի որակին, կամ միջուկին հետ:

Տարին սկսաւ իշխանութեան փոփոխութեամբ, սակայն այդ փոփոխութիւնը սահմանափակուեցաւ մէկ քանի անուններով. ո՛չ յաջողեցաւ դժգոհութեան թափը մեղմել, ոչ ալ ընթացքին տարբեր ուղղութիւն տալ: Յատկապէս ակնկալուա՛ծը:

Այդ ենթախորքին վրայ ընդհանուր դատախազի ու պաշտպանութեան նախարարի զոյգ սպանութիւններ իրենց տրուած ու չտրուած բացատրութիւններով լրջօրէն մթագնեցին հորիզոնը: Իսկ երկրաշարժին տասնամեակի նշումները սառցակոյտի մը ջուրին վրայի մասին նմանեցան: Տանբաշուք այցեր, լրջախոհ խոստումներ, հոգեհանգիստ, նուագ, ծափեր այնքան ալ յստակ չեղաւ թէ ի՛նչ կը նշէին: Արհամարհանքին չինած թշուառութեան տոկալու ուժը՞, թէ մինչեւ 2001 աղէտի գօտի չձգելու խոստումին գիրը:

Կարելի է գլխաւոր դրական նկատել ղարաբաղեան հարցին խաղաղ ընթացքը: Հոգ չէ թէ ո՛չ վերջնական, բայց եւ այնպէս քանի մը ամիսէն հնգամեակը պիտի բոլորէ հրադադարը որով կարելի եղաւ վերականգնումի շարժում մը որ կը շարունակուի:

Ինչ կը վերաբերի Սփիւռքին, մեծ մասով Հայաստանի ու Ղարաբաղի զարգացումներուն դրականին ու ժխտականին տատանումով կրկնեց ինքզինք մոռնալու յաճախակի դարձած ընթացքը: Կարելի չէ անտեսել այս՛ երեւոյթին մէջ անզօրութեան մը փաստն ալ. երբ չկայ անհրաժեշտին անսալու կարողութիւնը, բնական է որ նախընտրութեան քմայքը գործէ:

Այս ընդհանուրէն զանազանուելու յստակ տուեալ ունեցաւ Ֆրանսահայ գաղութը, 1998-ին, Ազգ. Ժողովին Մայիս 29-ի ծանօթ որոշումով: Կարելի է նշել նաեւ ներկայացուցչական կորիզի մը կազմութեան առաջին քայլերն ալ որ փափաքելի որակի մը հեռանկարը կը բանան վերջապէս, 350 հազարնոց տարտղնումի մեր իրականութեան: Այս երկու մեկնակէտներով յաջողութեան հասնելու ջանքը գլխաւոր տեղը պիտի գրաւէ գաղութին 1999-ի գործունէութեան մէջ:

Իսկ Հայաստանի համար յետագայի հեռանկարներ լայն չափով կապուած են երեսփոխանական ընտրութեան նախ ընթացքին, ապա արդիւնքին:

Բաներ որոնց մէջ ափսո՛ս որ կաղանդ պապիկը ընելիք չունի:

Ա. Թ.

Ո՛ՒՐ ԶԵՏԵՂԵԼ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՀՐԹԻՌՆԵՐԸ

Կիպրոսի համար Ռուսաստանէն գնուած ԷՍ – 300 հրթիռները կղզի չփոխադրելու որոշումը Թուրքիա կը նկատէ քաղաքական յաղթանակ մը. սակայն անուղղակի կերպով մը դարձած է նաեւ իրեն դէմ, քանի որ Գերմանիոյ Արտաքին Նախարարութեան բանբերը գոհունակութիւն յայտնելով Յոյներու որոշումին, ըսած է թէ Թուրքիա ալ Կիպրոսէն մաս մը զինուոր ետ քաշելով կրնայ նպաստել կղզիին մէջ փոխադարձ ապահովութեան հաստատման: Գերմանիա Յունուար 1-էն կը ստանձնէ Եւրոպայի Միութեան նախագահութիւնը:

Յոյներու որոշումը զայրացուցած է Մոսկուան. Արտաքին Նախարարութեան բանբերը ըսած է թէ իրենք տառացիօրէն յարգած են հրթիռներու համաձայնութիւնը, Յունաստան ալ պէտք է իր պատասխանատուութեան տէր կանգնի:

Հրթիռներու Կիպրոս զետեղումէն հրաժարելէ ետք Աթէնք յայտնած էր որ կրնայ զանոնք Կրետէ փոխադրել: Սակայն Անգարա հակառակած է նաեւ այդ լուծումին: Արտաքին Գործերու նախարար Ի. Ճէմ ըսած է թէ իրենց համար ընդունելի չէ այդ պարագան ալ, քանի որ անոնց հասողութեան գօտիին մէջ կ'իյնան Թուրքիոյ հարաւ – արեւմտեան ծայրամասերը եւ հրթիռներուն հետ զետեղուելիք ռուսական ռատարները կրնան հետեւիլ թրքական օդանաւերու այդ շրջանին մէջ կատարելիք թռիչքներուն:

Ինչ կը վերաբերի հրթիռներուն Կիպրոս տեղադրումէն հրաժարելու յունական որոշումին դէմ թրքական զօրքը նուազեցնելու առաջարկին, Թուրք նախարարը յայտնած է թէ այնքան ատեն որ խաղաղութեան բնական մթնոլորտ ստեղծուած չէ, զօրք ետ քաշել ոչ մէկ ազդեցութիւն կ'ունենայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ դրամատան նախագահը՝ Վիմ Տիւիզընպերկ միտք չունի քաշուելու իր պաշտօնէն ինչպէս նախատեսուած էր եւ համաձայնութիւն գոյացած անցեալ Մայիսին, Պրիւսէլի մէջ: Արդարեւ, այդ վեհաժողովին, Ֆրանսա հաւանութիւն տուած էր Տիւիզընպերկի նշանակումին, պայմանաւ որ ութ տարուան տեղ (պաշտօնին ժամանակաշրջանը), չորս տարի ետք իր աթոռը տայ Ֆրանսայի դրամատան նախագահին՝ Ժան – Գլօտ Թրիշէի: Դեկտեմբեր 31-ին, «Մոնտ»ի տուած հարցազրոյցին, Տիւիզընպերկ պատասխանելով համապատասխան հարցումին կ'ըսէ. – «Կը յուսայի որ այդ հարցումը չէք ըներ: Պատասխանս՝ ո՛չ է»:

ԻՐԱՔԻ երկինքին մէջ միջադէպեր կան միշտ եւ ամերիկեան օդանաւեր կրկին ռմբակոծած են իրաքեան թիրախ մը: Պագտատ խիստ է եւ պաշտօնատար մը կ'ըսէ. – «պատերազմի մէջ ենք եւ մեր պարտականութիւնն է վերջ տալ մեր օդային սահմաններու բռնաբարման բոլոր միջոցներով»:

ԳԼԻՆԹԸՆԻ դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Յունուար 11-էն 22 Ծերակոյտին առջեւ: Կը թուի որ դեմոկրատ եւ հանրապետական համաձայնութեան եկած են դատին ձեւակերպումներուն շուրջ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (31 décembre)

DEBATS

Négationnisme: ne nous trompons pas

«En confondant ceux qui nient l'ampleur et la réalité du génocide arménien et ceux qui refusent de l'imputer à l'Etat turc, Catherine Coquio brouille le débat.»
(Michel Cahen)

Դեկտեմբեր 29-ի մեր թիւով (Ա. էջ) արձագանգած էինք «Լիպերասիոն»ի մէջ լոյս տեսած Գաթրին Գոքիոյի յօդուածին, ուր ան երկարօրէն եւ հարկ եղած տուեալներով կ'արտայայտուէր Վայնըշթայնի անընդունելի ընտրութեան մասին, չեշտելով անոր ժխտումի դիրքորոշումը Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ եւ կ'աւելցնէր թէ կառավարութիւնը պէտք չէ վաւերացնէ նման ընտրութիւն մը Գոլէժ տը Ֆրանսի:

Միշէլ Գահէն չի ժխտեր 1915-ի ջարդերուն ցեղասպանական բնոյթը, ան կ'ըսէ. – «Որպէսզի ամէն բան յստակ ըլլայ, կ'ուզեմ հաստատել իմ տարակարծութիւնս թէ Պէրնար Լէուիսի եւ թէ Ժիլ Վայնըշթայնի հետ, երբ կը գտնեն որ 1915–1916-ի ջարդը ցեղասպանութիւն չէ, երբ բնակչութեան մը մէկ ամբողջ դասը զոհ է զանգուածային ջարդի մը միայն իր ինքնութեան պատճառաւ, թէ՛ ատոր որոշումը Պետութեան կ'իյնայ կամ հետեւանք է ինքնաբուխ պոգրոմներու, ցեղասպանական բնոյթը հաստատուած է»:

Յօդուածին սկիզբը, Գահէն ուղղակի կ'անդրադառնայ Գաթրին Գոքիոյի յայտնած տեսակէտին, յայտնելով թէ անոր կոչը որպէսզի Ժիլ Վայնշթայնի ընտրութիւնը բեկանուի աւելի հարցեր կը ստեղծէ քան կը լուծէ: Գահէն կը գրէ թէ Գ. Գոքիօ կը մղուի շփոթելու տարբեր գաղափարներ եւ ատով իսկ կը տկարացնէ ժխտումի դէմ պայքարը:

Վայնշթայն, Պազէն եւ Մաթրէն իր հօրը (Գլօտ Գահէն, միջնադարեան Թուրքիոյ պատմաբան, մեռած 1991-ին) պաշտօնակիցներն եղած են եւ, կ'ըսէ, անոնք մեծ մասնագէտներ են, ուրեմն՝ ինչո՞ւ անձնական յարձակումներ պատճառաբանութեան մէջ Գոքիոյի, որ, մասնագէտ բաղդատական գրականութեան, ձեռնհաս չէ դատում ունենալու այդ գետնին վրայ:

Հայերը, Ցիկանները, Թութսիները ու նաեւ նախկին Զայիրի Հութուները ցեղասպանութեան զոհ գացին եւ ցանկը կրնայ երկարիլ, կը գրէ Գահէն: Իր տեսակէտն այն է որ Վայնշթայն եւ Լէուիս բուն ժխտողներ չեն, քանի որ կ'առարկեն միայն ջարդերու բնոյթին եւ ո՛չ գոյութեան: Գահէն կ'ըսէ. - «Բանավէճը բոլորովին տարբեր կէտի մը վրայ է. պատմաբան մը կը գտնէ որ «զանգուածային մասնատում մը» եղաւ հայ բնակչութեան, բայց կը մերժէ ցեղասպանութիւն որակել, քանի որ, ըստ իրեն, խնդրոյ առարկայ Պետութեան որոշումը չունեցաւ սիսթեմաթիք, ճարտարարուեստական եւ խորապէս մտածուած բնոյթը զոր ունէր նացիներու որոշումը: Ուրեմն, ա՛յս կէտին վրայ յարձակինք իր վրայ, որովհետեւ նոյնիսկ եթէ Երիտթուրքերը նացիականութեան «ճարտարարուեստական ձեռնհասութիւնը» չունէին, պետական որոշումով գործեցին եւ «զանգուածային մասնատումը» սիսթեմաթիք կերպով հարուածեց դասակարգ մը որպէս այդ»:

Յետոյ, կ'ըսէ, եթէ Ազգային Ժողովը ցեղասպանութիւն որակեց հայկական ողբերգութիւնը (ինչ որ զինք կ'ուրախացնէ), պատճառ չկայ որ յարձակում գործուի ոեւէ մէկուն վրայ որ տարբեր կը մտածէ: Հայկական ցեղասպանութիւնը իսկական ժխտողներ կան, որոնք կ'ուրանան ջարդերու գոյութիւնն իսկ կամ ընդհակառակն կ'օրինականացնեն: Լէուիսի եւ Վայնշթայնի պարագա՞ն է: Իրենց պատճառաբանութիւնները, կը շարունակէ Գահէն, իմ կարծիքովս ընդունելի չեն, բայց անհրաժե՞շտ է իրենց դէմ պայքարելու համար թելադրել որ վճարուած են Թուրք պետութեան կողմէ: Ու կը վերջացնէ սա պէս. – «Գ. Գոքիօ ամէն բան իրար կը խառնէ. – անոնք որոնք կ'ուրանան ջարդերու իրականութիւնն իսկ եւ անոնք որոնք անշուշտ կասկածելի պատճառաբանութիւններով, կը վիճին անոնց բնոյթին մասին: Ամէն տեղ դնել հաւասարութիւններ Ֆորիսոն = Վայնշթայն, կը տկարացնէ ժխտումի դէմ պայքարը, ախտաբանութիւն մը որ միշտ եւ արագօրէն ծայրայեղ աջին կը տանի»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Դեկտեմբեր 30 / 31)

Է. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Դեկտեմբեր 30-ին Օփերայի ճեմասրահին մէջ զետեղուած դագաղին առջեւ վայրկեանի մը լռութեամբ յարգած են յիշատակը ծանօթ երգահան Է. Յովհաննիսեանի, Ազգային Ժողովի նախագահը, վարչապետը, նախարարներ, Երեւանի քաղաքապետը, այլ պաշտօնատարներ, նաեւ պետական նախկին գործիչներ ու մտաւորականներ: Յարգանքի տուրք մատուցանած են Կոմիտաս երաժշտանոցի դասախօսներ, ուսանողներ: Երգահանին յիշատակին ու վաստակը ոգեկոչող ելոյթներ ունեցած են Երգահաններու Միութեան նախագահ Ռ. Ամիրխանեան, երգահան Ա. Յարութիւնեան, ղեկավար Լ. Ճգնաւորեան: Ապա Է. Յովհաննիսեանի աճիւնը հողին յանձնուած է Երեւանի քաղաքային պանթէոնին մէջ:

ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Ամանորի առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Ուրբաթ, Յունուար 1-ին (Շաբաթ, Յունուար 2-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ «Յառաջ միտք եւ արուեստ» (թիւ 244) հետեւեալ բովանդակութեամբ.–

Լաւո՛նաս — ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Les Proust et l'Arménie — *Penny ATMADJIAN*
Helsinki et les trésors de l'église arménienne — *Chaké MATOSSIAN*
եւ
Նոր տարին — Մ. ՄԵԾԱՐԵՆՑ

1999

"ՅԱՌԱՋ"

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՕՐԵՐ ԿԸ ՄԱՂԹԷ
ԻՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՊԱՆՔ ՕԹՈՄԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՐԺԱՆԹԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Նորեկ Հայերու կայքին մասին, Վարդան Շահպազ տարբեր եւ իրերամերժ տեղեկութիւններ տուած է: Այսպէս, 1925-ին գրած է, թէ «երբ 15 օրը լրացաւ, վճարեց պանդոկին ու ճաշարանին ծախքերը եւ մեզ փոխադրեց Արաբներու թաղը, այնտեղ վարձելով մեզ սենեակ մը» (16): Սակայն, իր ինքնակենսագրութեան մէջ, կը յայտնէ.—

«Բոլորս ալ գործի սկսանք: Կառավարութենէն եկան, մեզ կանչեցին, տարին, արձանագրեցին մեր անուններով ու տեղերով եւ ստորագրել տուին: Յետոյ տարին մեզ տեղ մը, ուր կառավարութիւնը խոշոր շէնք մը ունէր: Եկած գաղթականները նուէն կ'առնէր, կը տանէր հոդ, որոշ ժամանակ կը կերակրէր, յետոյ շրջանները կը ղրկէր, հող կուտար եւ հողը մշակելու համար բոլոր պէտքերը կը հոգար՝ 15 տարուան ընթացքին մաս մաս իր ծախքերը յետ առնելու պայմանով: Մենք ալ քանի մը օր կերանք այդ տեղի հացը եւ պառկեցանք» (17):

Յիշեալ շէնքը «Գաղթականներու Պանդոկ» կոչուածն էր (Hotel de Inmigrantes), որ վերապահուած էր եւրոպական երկիրներէ գաղթականներու: 1923-ին, օրինակ, արժանթինեան կառավարութեան քարոզչական գրքոյկ մը հետեւեալը կը ղրկէր անոր մասին.—

«Արժանթին ժամանելով, գաղթականը կ'ընդունուի եւ ձրիօրէն հինգ օր կը հիւրընկալուի կառավարութեան ծախքով Գաղթականներու Պանդոկը, տիպար հաստատութիւն մը, որ իր հսկայ ննջարաններուն, ճաշարաններուն ու սրահներուն մէջ կրնայ ընդունիլ օրական 4000 հոգի: Իր բեռները, գործիքները եւ կարասիները տուրքէ զերծ կը մտնեն երկիր ... Գործ կը տրուի եւ կը փոխադրուի իր ընտանիքով ու բեռներով, գնացքով կամ նաւով, ձրի, մինչեւ հանրապետութեան այն վայրը ուր փափաքի հաստատուիլ» (18):

Բայց Հայերը, ինչպէս Արաբները եւ այլք, կը համարուէին ասիացի, եւ որպէս այդպիսիք չէին կրնար հոն մնալ, ոչ ալ կառավարութեան հոգածութենէն օգտուիլ: Արդարեւ, երբ 1923-ին Հայոց զանգուածային գաղթը սկսաւ, Գաղթականութեան Տնօրէնութիւնը մերժեց Հայ Գաղութային Կեդրոնի դիմումը՝ զանոնք հոն առժամեայ տեղաւորելու, պատրուակելով անոնց ասիական ծագումը (19): Նոյն տարին, «Գարաս ի Գարեքաս» շաբաթաթերթը կը գրէր, թէ «(...) այս գաղթականութիւնը մեր իշխանութիւններէն հիւրընկալութիւն չէ գտած, որովհետեւ ասիական գաղթականութիւններու արգիլեալ բաժնին տակ կ'իյնայ» (20): Թէեւ Շահպազի տուեալները վաւերական են, ըստ էութեան անհասկնալի է թէ ինչպէ՞ս խումբը կրցեր է քանի մը օրով իջեւան գտնել այդտեղ:

Այնուհետեւ, սենեակ վարձած են արաբական թաղը: Հոն ծանօթացած են երկու Հայերու՝ ծխախոտագործ խարբերդցի մը եւ մեքենագործ մշեցի մը (21): Ենթադրելի է, որ այդ ժամանակ «արաբական թաղ» ակնարկութիւնը նկատի ունէր այժմու Reconquista փողոցի շրջակայքը՝ քաղաքի ներկայ փինանսական կեդրոնին մերձ, որ «Գարաս ի Գարեքաս»ի 1902-ի յօդուածի մը համաձայն, որոշ մէկ մասին մէջ «ուրիշ բնակիչներ չունի, քան Թուրք վաճառականներ» (22): «Թուրք», բնականաբար, ընդհանուր մակդիր մըն էր, որուն տակ կը մտնէր Օսմանեան կայսրութենէն եկած ամէն մարդ (արաբ, հայ, սուրիացի, եւայլն):

Գործի տեղաւորուելով եւ նորեկի չարքաշ կեանքը որդեգրելով, խումբը չէր կրնար մոռնալ, որ իր կամքին հակառակ ղրկուած էր այդ երկիրը, «որը մեզնից հեռու է հազարաւոր մղոններով եւ ուր կարող էին բոլորովին անխնամ մնալ ու հայրենիքի կարօտից հալւել ու մաշւել» (23), պիտի գրէր «Դրօշակ» ամիսներ ետք: Շահպազ այսպէս բացատրած է իրենց ապրումները.— «Միշտ կը մտածէինք, թէ ի՞նչ միջոցով կրնայինք վերադառնալ մեր երկիրը, զայն ազատագրելու համար թշնամիէն: Բոլորս ալ գործ ունէինք, կ'աշխատէինք: Երկիրը գեղեցիկ էր, ուտելիքը աժան, լեզուն սկսեր էինք սորվել: Բայց չէինք ուզեր մնալ» (24):

Մեկնելու առիթը վրայ հասաւ, երբ օր մը, «մեր ընկերները լսին թէ՝ Լոնտոն գացող նաւ մը կայ, որ աշխատաւորներ կ'ուզէ եւ երկուական ոսկի ալ ամսական կը վճարէ: Նոյն լուրը հաղորդեց նաեւ մեր արաբ բարեկամը» (25):

Եկած էին տասնըհինգ, սակայն, մեկնեցան տասնըչորս: Արդարեւ, կը պատմէ Շահպազ, երկաթագործ Զարեհ Մանկալեան չհամաձայնեցաւ վերադառնալ.«"Ես բանտէն նոր էի դուրս ելած, երբ մասնակցեցայ այս գործին: Բանտերու մէջ հոգիս ելած է: Հիմա որ վերադառնամ, ո՞ւր պիտի երթամ: Հիմա հոս գործս լաւ է, քիչ մը պիտի հանգստանամ": Իսկապէս մարդը Սինոպի բանտին մէջ շատ էր տանջուէր» (26):

Մանկալեանի եւ միւս երկու Հայերուն յետագայ ճակատագիրը բոլորովին անյայտ է: Սակայն, այդ նոյն տարիներուն Մոնթեվիտէոյի մէջ յիշատակուած է Պանք Օթոմանի դէպքին մասնակից Հայ մը, որ որոշ շրջան մը ապրած է՝ առընչուելով արաբական գաղութին հետ, որուն համար խնդրայարոյց դառնալով, Արաբները իր ճանապարհածախքը վճարած են ու ետ ուղարկած: Ստոյգ չէ, սակայն, եթէ իրօք մասնակից մըն էր, թէ արկածախնդիր մը (27):

Ժամանակագրութիւնը հոս անորոշ է, քանի որ 1925-ին Շահպազ գրած է, թէ յիսուն օր մնացեր են, այսինքն, մօտաւորապէս մինչեւ Դեկտեմբեր 10, իսկ ինքնակենսագրութեան մէջ կ'ըսէ, թէ մեկնած են Նոյեմբերի վերջերը (28): Վերջինը աւելի ստոյգ կ'երեւի, քանի որ հոն աւելցուած է, որ (45 օրէն հասեր են Լոնտոն, այսինքն, Յունուարի կէսերը, ինչ որ կը զուգադիպի «Դրօշակ»ի լրատուութեան հետ (29):

Ու այսպէս փակուեցաւ արժանթինահայ գաղութի նախապատմութեան այս հետաքրքրական էջը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս _ Այրէս

(16) Շահպազ, նշ. աշխ., 139:

(17) Վարդան Շահպազի..., 66:

(18) Մէջբերումը տե՛ս
Kim Hekimian, *Armenian Immigration to Argentina: 1909-1938*, «Armenian Review», Spring 1990, 92..

(19) Ի. Ա. (Իսրայէլ Արսլան), Թէ ի՞նչպէս ծնունդ առաւ Հ.Ա.Ե. Հոգաբարձութիւնը, «Հայ Կեդրոն» Ապրիլ 1942, 93:

(20) Մէջբերումը տե՛ս
Hekimian, *op. cit., 95.*

(21) Շահպազ, նշ. աշխ., 139:

(22) Մէջբերումը տե՛ս
Bertoni, *op. cit., 73.*

(23) Օսմանեան Բանկը..., 16:

(24) Վարդան Շահպազի..., 67:

(25) Շահպազ, նշ. աշխ., 139:

(26) Վարդան Շահպազի..., 67:

(27) Binayan Carmona, *op. cit., 72:* Տեղեկութիւնը քաղուած է 1873-ին Լիբանան ծնած ու 1896-ին Ուրուկուայ գտնուող արաբէ մը՝ Խոսէ Արքուրի:

(28) Շահպազ, նշ. աշխ., 139. Վարդան Շահպազի..., 67: Վերջինին մէջ գրուած է 1897 թուականը, ինչ որ բացայայտ սըխալ մըն է:

(29) Օսմանեան Բանկը..., 16:

ԷԼԷՆԱ ՊՈՆԷՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ. _ Փրակայի մէջ է, ուր կը մասնակցէր «Ուխտ 77»ի յոբելենական նիստին, որ Էլէնա Պոնէր յատուկ հարցազրոյց մը ունեցած է «Ազատութիւն» ձայնասփիւռի կայանի հայկական բաժնի եւ «Ազգ» օրաթերթին հետ:

Սախարովի այրին, որ աղջիկն էր կուսակցական պատասխանատու գործիչ՝ Գ. Ալիխանեանի (1897 _ 1937) հրաժեշտի պահուն ըսած է նաեւ թէ մինչեւ երկու տարեկան հասակին հայերէն կը խօսէր, քանի իրմով կը զբաղէին իր հայ տատիկը եւ անոր քոյրը. յետոյ երբ Մոսկուա փոխադրուած են միայն ռուսերէն խօսած են եւ մոռցած է հայերէնը: Այդ պատճառով, օր մը Յովհ. Շիրազ զինք «Շուռ տուած Հայ» անուանած է: Հարցազրոյցը կ'արտատպենք «Ազգ»ի Դեկտեմբեր 12-ի թիւէն:

* * *

_ Դուք թերեւս հետեւած էք Հայաստանի մէջ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան իրավիճակին թէ՛ Տէր _ Պետրոսեանի իշխանութեան շրջանին, թէ՛ հիմա: Ի՞նչպէս է կացութիւնը ձեր գնահատումով:

_ Լեւոն Տէր _ Պետրոսեանի օրով տեղ գտած երեւոյթները, ժողովրդավարական թերթերու փակումը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործունէութեան անհիմն կասեցումը ինչպէս նաեւ ահաբեկչութեան մեղադրանքները, զիս ոչ միայն վշտացուցին, այլեւ ցնցեցին կատարուած փոխակերպումներով: Ես կը հասկնամ որ իրականութեան հանդէպ պէտք է պահպանել բազմակարծութիւնը՝ յատկապէս Հայաստան, ուր ամէն բան շատ ծանր էր, նոյնիսկ ողբերգական: Բայց ինծի համար վերջին տարիները, երբ իշխանութեան ղեկին Տէր _ Պետրոսեանն էր, մարդու իրաւունքներու պաշտպանութեան խնդրին մէջ ցաւալի էին:

_ Ինչպէս կը գնահատէք Հայաստանի քաղաքական ներկայ վիճակը:

= Ինծի համար շատ դժուար է գնահատական տալ, որովհետեւ ես պէտք եղած չափով իրազեկ չեմ: Ես շատ լաւ կարծիք ունիմ Ռոպէր Քոչարեանի մասին: Իմ այս անձնական կարծիքս ձեւաւորուած է 1988-ին, երբ Ստեփանակերտ մէկ կարճ հանդիպում ունեցայ այն ատեն «Կռունկ»ի անդամ Քոչարեանի հետ: Ես կը գիտակցիմ որ Ռոպէրին շատ ծանր ժառանգութիւն ինկաւ, որու թելադրած հարցերը բաւական բարդ են: Եւ աւելի կարեւոր կը գտնեմ այն ժողովրդավարական արժէքներու պահպանումը որոնք ձեռք բերուած են Հայաստանի նախորդ տարիներու քաղաքական կեանքին մէջ: Ռոպէրի առջեւ նաեւ շատ ծանր տնտեսական խնդիրներ կան: Մարդու իրաւունքները ոչ միայն քաղաքական ազատութիւններ ու քաղաքացիական իրաւունքներ կ'ընդգրկեն, այլեւ նուազագոյն կարիքներու ապահովում եւ ժողովուրդի գոյապահպանում: այդ պատճառաւ դժուար է:

_ Ժողովրդավարացումը միշտ ալ պատմականօրէն բարդ գործընթաց է, մանաւանդ համայնավար վարչակարգէն ետք: Ի՞նչ կը կարծէք, որո՞նք էին Հայաստանի յառաջընթացը խաթարող սխալներն ու բացթողումները:

= Շատ դժուար է խօսիլ այդ մասին: Կ'ուզէի, որ այն պատերազմը զոր կը մղէ Ղարաբաղի Հայութիւնը Հայերու կողմէ աւելի քաղաքակիրթ ըլլար: Այդպէս չէ, անշուշտ պատերազմը պատերազմ է: Գիտեմ որ մարդասիրական պատերազմ վարելու եւ այդ կարգի բոլոր յուշագրերն անմտութիւն են: Այդ միջազգային հանրութեան վերապահութիւնն է, որպէսզի չյանդին այն եզրակացութեան, թէ պատերազմներ, ընդհանրապէս, պէտք չէ ըլլան: Այսուհանդերձ, ես շատ վիրաւորուեցայ, երբ Հայերը պատերազմին իջան հակառակորդ կողմի դաժանութեան մակարդակին:

_ Վերջին տարիներուն, դուք այլեւս գործօն կերպով չէք զբաղիր Ղարաբաղեան հակամարտութեամբ: Ձեր վերաբերումը փոխուա՞ծ է:

= Ո՛չ եւ կրկին ո՛չ: Ես ամուր կեցած եմ եւ մինչեւ կեանքիս վերջը կանգնած կը մնամ սահմաններու անխախտելիութեան նկատմամբ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքի գերադասութեան դիրքին: Վերջերս, Վարշաւա տեղի ունեցաւ իրաւապաշտութեան միջազգային երրորդ խորհրդաժողովը, ուր մեր ջանքերով (ինծի հետ էր նաեւ Գալուստ Գոքը) բանաձեւ մը ընդունուեցաւ: Բանաձեւը յատկապէս Ղարաբաղի մասին չէ, այլ ինքնորոշման իրաւունքի գերադասութեան: Փաստաթուղթին մէջ, նշուած է որ ՄԱԿ-ը պէտք է ձեւեր մշակէ, որպէսզի այդ իրաւունքը միայն հռչակագրային, պարապ խօսքի արժէք չունենայ, եւ մենք իբրեւ իրաւապաշտպաններ պատրաստ ենք մասնակցելու նման ձեւեր մշակելու աշխատանքներուն: Ի հարկէ Վարշաւա ընդունուած բանաձեւն ունէր հակառակորդ կողմը, բացի ազրպէյճանական պատուիրակութենէն բանաձեւին ընդդիմացան նաեւ Ռուսաստանի որոշ պատուիրակներ: Ես անտարբեր չեմ Ղարաբաղեան հակամարտութեան նկատմամբ: Պարզապէս ընդունինք որ կը ծերանամ. արդէն 76 տարեկան եմ, ու շատ քիչ ուժ մնացած է: Կէտ մըն ալ նշեմ, Հայաստան եւ Ղարաբաղ սքաքու քով հաստատուած է այն իմաստով որ հրացաններ չեն պայթիր, ռումբեր չեն տեղար, Ստեփանակերտ կրկին ծառեր կը տնկեն: Ի դէպ, իմ զաւակս բազմիցս եղած է Ղարաբաղ եւ մարդասիրական օգնութիւն տարած եւ մասնակցած դերիներու փոխանակումին: Իմ հաւաքած դրամական օգնութիւնը ես փոխանցած եմ Արցախի Թեմի առաջնորդին, երկու անգամ նման օգնութիւն փոխանցած ենք պատերազմի որբերուն համար: Խնդիրն այն է որ չեչենական պատերազմը սկսելէն ի վեր, ալ չեմ խօսիր աբխազական եւ ինգուշական հակամարտութիւններու մասին, կեդրոնացայ անոնց շուրջ: Փառք Աստուծոյ, Ղարաբաղ կրակ չկայ, եւ ես կրնամ միայն աղօթել որ նորէն չկրակեն:

_ Դուք կը տեսնէ՞ք Ղարաբաղի խնդրի լուծումը:

= Կը խորհիմ որ Ղարաբաղ պէտք է Հայկական ըլլայ: Եւ միայն Հայերը կրնան որոշել՝ Ղարաբաղը Հայաստանի մա՞ս ըլլայ, թէ՞ անկախ պետութիւն: Բացառութեամբ Լաչինի միջանցքին, մնացեալ տարածքները պէտք է յանձնել, յետոյ Ազրպէյճանի հետ յարատեւ խաղաղութեան դաշնագիր կնքել: Այս մասին լսելէ ետք, Ազրպէյճանցիք կրկին կը սկսին հեռաձայնել ինծի ու սպառնալ, թէ դուն դեռ կը տեսնես պառաւ Հայուհի: Բայց ես արդէն վարժուած եմ նման ահաբեկումներու, ինծ բազմիցս անուանած են պառաւ ջհուդ, պառաւ ինգուշ:

_ Տարբեր տուեալներու համաձայն, ժողովրդավարացման տարիներուն Հայաստանէն հեռացած են 700 հազարէն մինչեւ մէկ միլիոն 200 հազար մարդ: Դարասկիզբին ցեղասպանութեան զոհ դարձաւ մէկուկէս միլիոն Հայ: Ինչպէ՞ս կը գնահատէք այս փաստը որ ըստ էութեան կ'արժեզրկէ ժողովրդավարութեան վեհ գաղափարները:

= Ես չեմ կրնար դատապարտել այն մարդիկը որոնք կը լքեն հայրենիքը: Ինծի վիճակուած է շատ Հայ ընտանիքներու, աջակցիլ, ի հարկէ մեծ մասամբ, ոչ թէ Հայաստանէն, այլ՝ Ազրպէյճանէն: Չեմ կրնար մեղադրել մարդիկ որոնք իրենց երախաները պատերազմէն ու ջարդի վտանգէն կը փախցնեն կամ Հայաստանի ցուրտէն ու անօթութենէն: Միեւնոյն ժամանակ, կը խորհիմ որ այդ շատ վըտանգաւոր է Հայերուն համար որպէս ժողովուրդ, որպէս աշխարհի ամենահին մշակոյթի տէր ազգերէն մէկը: Ինծի կը թուի որ Իւնէսքօ-ն շատոնց պէտք է մըտածէր Հայերը կարմիր գիրք մտցնելու եւ Հայաստանին օգնութիւն հասցնելու

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅ – ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԳԻՏԱՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

Դեկտեմբեր 22-ին, Երեւանի ճարտարապետական համալսարանին մէջ տեղի ունեցած է Հայ – վրացական գիտամշակութային կեդրոնի բացման հանդիսութիւնը որուն մասնակցած են Վրաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Վալերի Ասաթիանի, Հայաստանի Մշակոյթի եւ երիտասարդութեան նախարար՝ Ռոլան Շառոյեան։ Վրաստանի Մշակոյթի Նախարարը նշած է որ այս կեդրոնը պիտի նպաստէ Հայ – վրացական յարաբերութիւններու, մշակութային կապի յետագայ զարգացման, թոյլ տալով երիտասարդներուն իրազեկ դառնալու երկու պետութիւններուն մէջ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն։

Ռ. Շառոյեան, իր կարգին, յայտնած է վրացական պատուիրակութեան այցելութիւնը գործնական բնոյթ ալ ունի քանի նոյն օրը ստորագրուած է 1999 – 2000 թուականներու համար համատեղ համաձայնագիր մը երկու երկիրներու մշակութային ծրագիրներու մասին։

Վերջաւորութեան ուսանողներ ներկայացուցած են Հայ եւ վրացական մշակոյթի նմոյշներ։

մասին։ Այս պարագային, կ՚ուզեմ նշել որ որքան ալ դժուարութիւններ ունենան Սփիւռքի հայ ընտանիքները, պէտք է անհամեմատ աւելի մեծ ջանքեր գործադրեն Հայաստանի տնտեսական կեանքը վերականգնելու համար։ Յաճախ հարց կու տամ Աստուծոյ ինչո՞ւ Իսրայէլ եւ Հայաստան նաւթ չկայ, թերեւս ոեւէ մէկը յայտնաբերէ։

– Անշուշտ դժուար է մեղադրել այն մարդիկը, որոնք աշխատելու եւ ապրելու իրենց տարրական իրաւունքները պաշտպանելու եւ ընտանիքը կերակրելու նպատակով կը լքեն հայրենիքը։ Ուրեմն պէ՞տք չէ դատապարտել այն քաղաքականութիւնը որ հոդ բերաւ։

– Շատ դիւրին է դատապարտել քաղաքականութիւնը, Դժուարն ճիշդ դեղատոմսեր առաջարկելն է։ Նախկին խորհրդային կայսրութեան բոլոր Հանրապետութիւններուն մէջ ալ դժուար է։ Ես չեմ գիտեր ուր լաւ է։ Կը կարծէք նաւթ ունեցող Թուրքմէնիստա՞ն լաւ է։ Անցման շրջանը չի կրնար կարճատեւ ըլլալ։ Ամէն պարագայի մէջ ես կոչ կ՚ընեմ ըՍփիւռքին օժանդակել Հայաստանի մէջ աշխատանքի վայրեր բանալու, մանր եւ միջին գործարարութեան զարգացման։ Այս Սփիւռքահայերու պատմական պարտականութիւնն է։

Հարցազրոյցը վարած են՝

ԱՆՆԱ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ
ԵՒ
ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Ուայթ Փլէյնզի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նորակառոյց (նախկին Ս. Յակոբ Եկեղեցի) եկեղեցւոյ օծումը կատարած է արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Խաժակ Արք. Պարսամեան, արարողութեան կը նախագահէր Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը, Դեկտ. 6-ին։ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ ծուխը հաստատուած է 1973-ին, նախկին առաջնորդ՝ Թորգոմ Արք.ի օրով (այժմ՝ պատրիարք Երուսաղէմի)։ Նախորդ օրն ալ, Դեկտեմբեր 5-ին, Խաժակ Արք. կատարած է օծումն ու բացումը եկեղեցւոյ մուտքին գտնուող խաչքարի մը, պատրաստուած ի պատիւ եկեղեցւոյ բարերար՝ Սուրէն Ֆէսճեանի։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Լա սաժէս» հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 6-ին, տեղի ունեցած է Հայ կաթողիկէ Անարատ Յղութեան քոյրերու միաբանութեան Հոփսիմեանց երկրորդական վարժարանի 75-ամեակի տօնակատարութիւնը, հովանաւորութեամբ կաթողիկոս – Պատրիարք Յովհաննէս – Պետրոս ԺԸ.ի։ Բացումը կատարած է Անի Եփրեմեան, ապա Սարգիս Նաճարեան պարզած է վարժարանին 75-ամեայ գործունէութեան յատկանշական կողմերը։ Գեղարուեստական բաժինէն ետք, խօսք առած է լիբանանցի բանաստեղծ՝ Սայիտ Աքլ, հանդէսին եզրափակումը կատարած է վարժարանի տնօրէնուհին՝ քոյր Թէոֆիլաէ Մարի Պետրոսեան։

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 12-ին, նախաձեռնութեամբ Արաս հրատարակչատան նշուած է գրող Մկրտիչ Մարկոսեանի ծննդեան 60 եւ գրական գործունէութեան 40-ամեակը։ Ամբողջ երեք ժամ, ներկաները ապրած են Տիգրանակերտի անցեալը եւ ձեռնարկը գտած է բացառիկ յաջողութիւն մը, Իրենց մասնակցութիւնը բերած են Հայաստանէն Ռազմիկ Աբրահամեան (արտասանութիւն), լեզուագէտ Անահիտ Հանէեան որ արտայայտուած է արեւմտահայերէն, անդրադառնալով Տիգրանակերտի բարքերուն, բարբառին եւ կենցաղին, յոբելեարին եղբայրը՝ Արտաշէս Մարկոսեան որ ներկայացուցած է ուսումնասիրական աշխատանք մը՝ «Մարկոսեանի Ոդիսականը» որ խորքին մէջ Տիգրանակերտի մնացորդացին ոդիսականն էր։ Ողջոյնի խօսք մը կարդացած է Սիլվա Գույումճեան։ Պատրիարքին «Հուսկ Բանք»ին յաջորդած է Մ. Մարկոսեանի սրտի խօսքը։

ՊԷՐԼԻՆԻ համերգասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 11-ին, ոգեկոչուած է Հայաստանի երկրաշարժին 10-րդ տարելիցը, կազմակերպութեամբ Հայաստանի Պոնի դեսպանատան։ Խօսք առած են դեսպան Աշոտ Ոսկանեան, Պէրլինի աւագ քաղաքապետի ներկայացուցիչ՝ տոքթոր Սէնոնէր։ Գործադրուած է գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը։

ՊՈԼՍՈՅ (եւ Սփիւռքի մէջ) Կիրակի Դեկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է կեդրոնականցիներու աւանդական բաժակի պահը։ Գումգաբուի Գազազ Արթին Ամիրա սրահին մէջ հաւաքուած են շուրջ 250 հոգի։ Օրուան հանդիսավարներն եղած են կեդրոնականի վերջին շրջանաւարտներէն՝ Նաթալի Տէմիրճի եւ Ռուբէն Մելիքսէթեան։ Խօսք առած է Շաքէ Սիմքէշեան։ Այս ուրախ հաւաքոյթի ընթացքին նշուած է շատ տխուր դէպք մը։ Արդարեւ Պոլսոյ Հայ գաղութը խորապէս ցնցուած է արժէքաւոր երիտասարդի մը՝ Կարօ Պալըմեանի մահով։ Ան, Սղերդ կատարած զինուորական ծառայութեան ատեն դոհ գացած է անակնկալ կարճատեւ հիւանդութեան մը։ Իր յիշատակը ոգեկոչած է իր դասընկերներէն՝ Արմէն Հիւսեմեան։ Ելոյթներ ունեցած են խնամակալութեան ատենապետ Արման Շիրին եւ տնօրէնուհի Սիլվա Գույումճեան։

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց պատրիարքարանը, Դեկտեմբեր 10-ին, հաւաքոյթ մը կազմակերպած է ի պատիւ մտաւորականներու եւ պատրիարքարանի յանձնախումբերուն։ Հաւաքոյթը բացած է Մեսրոպ Արք. եւ ընդգծած որ ինք շատ կարեւոր նկատած է հանդիպում ունենալ մտաւորական դասուն հետ, երէցներ կամ երիտասարդ ուժեր։

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Դեկտեմբեր 12-ին, բացումը կատարուած է Շիշլի Մարմնամարզական Միութեան վերակառուցուած ակումբին։ Ներկայ եղած են Մեսրոպ Արք. եւ պետական անձնաւորութիւններ։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է վարչութեան ատենադպիր՝ Ժիրայր Գըլըճտաղ։ Միութեան նախագահ՝ Հայկարամ Գարասու բացատրութիւններ տուած է Միութեան գործունէութեան մասին, Արման Մանուկեան որ դրեթէ ամբողջ կեանք մը նուիրած է այս հաստատութեան յիշեցուցած է թէ ինք եղա է մարզիկ եւ վարչական։ Խօսք առած են նաեւ Պետական Նախարար՝ Ճավիտ Գավաք, Շիշլիի քաղաքապետ՝ Ճինէյթ Ագկին, Կղզիներու նահանգային պետ՝ Ճօշքուն Էօզտէն։ Վերջին խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս։

ՍԱՄԱԹԻՈՅ (Պոլիս) նախ Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, ապա կից Աճառեան սրահին մէջ, կրօնական եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով նշուած է Գալֆայեան վարժարանի 132-րդ տարեդարձը, բայց, այլեւս միանալով Սկիւտարի Ճեմարանին հետ, այլեւս կը կոչուի՝ Գալֆայեան – Ճեմարան, ուստի նաեւ առաջին տարեդարձն էր այս վերջինոյն։ Սիրոյ սեղանին հանդիսավար եղած է Պր. Նալպանտ, բարի գալուստ մաղթած է ներկաներուն Գէորգ Եանէր, խնամակալութեան ատենադպիր՝ Րաֆֆի Պիլալ բացատրութիւններ տուած է վարժարանին կատարած աշխատանքներուն մասին։ Հանդիսականութենէն ետք, «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս։

2000-ԱՄԵԱԿԸ ՈՂ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Քրիստոսի ծննդեան 2000-ամեակի նշումներուն գլխաւոր վայրերը – հոն ուր ապրած, քարոզած, ապա դատուած ու թաղուած է ան, կամ իր յաջորդները–, քրիստոնեայ աշխարհին չեն պատկանիր։ Այդ վայրերուն մէջ բնականաբար առաջին տեղը կը գրաւէ Բեթղեհէմը ուր շինարարական մեծ աշխատանք կը տարուի։ Ծրագրուած են թանգարան, մշակոյթի կեդրոն եւ զբօսաշրջական ոստան մը։ Կը սպասուի երկու – երեք միլիոն այցելու։ Կրօնական եւ մշակութային հարիւրաւոր ձեռնարկներ կը նախատեսուին Բեթղեհէմի մէջ 2000-ի ծնունդէն մինչեւ 2001-ի Զատիկը։

Կազմակերպիչները վստահ են որ պիտի ունենան ամէնէն յայտնի արուեստագէտներու մասնակցութիւնը։ Կը սպասուի նաեւ Պապին, կրօնական այլ ղեկավարներու եւ պետական դէմքերու, աշխարհի ամէն կողմէն, կը նորոգուին քաղաքին ենթակառոյցներն ալ. կոյուղի, ջրատարցանց, ելեկտրականութիւն, կայարաններ, եւայլն։ Պատմական շրջաններու ծաւալուն նորոգութիւն կը կատարուի. հին թաղերուն մէջ հանրային պարտէզներ ու հեռաւոր շրջագայողներու յատուկ ղօտիներ կը բացուին։ Պանդոկներու շինութիւնը կը գլխաւորէ 30 միլիոն տոլարի պիւտճէով մը ինթէրքոնթինանթալը։ Ծրագիրներու իրականացման պիւտճէին կը մասնակցին Համաշխարհային դրամատունը, ՄԱԿ-ը, Գերմանիան։ Այդ պիւտճէն մօտ է 3 միլիառ փրանքի։

Քրիստոնէութեան անմիջական օրրանէն դուրս՝ Եգիպտոս, Յորդանան եւ յատկապէս Սուրիա զբօսաշրջական յատուկ ծրագրեր կը պատրաստեն։ Ասոնցմէ վերջինը քրիստոնէութեան առաջին դարու մնացորդներով հարուստ է։ Ս. Պօղոս դարձի եկած է Դամասկոսի մէջ, Ս. Սիմէոն Սիւնակեաց երկրին հիւսիսը սիւնի մը վրայ ապրած է 30 տարի եւ Դամասկոսի հարաւակողմը այսօր եւս կենդանի լեզու է Քրիստոսի գործածած արամէրէնը։

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Դրանց մէջ էր նաեւ իր Արամ քեռին...

Խօսք ու զրոյցների մէջ անպակաս էր նա։

– Արամ քեռիս ժողով, ճառ, ծափահարութիւն շատ կը սիրէ։

Քանի մը հոգի եաեւը ձգած, կու գայ կը մտնէ սրահ, ժողովուրդին մէջէն կ՚անցնի, ձեռքերը ասանկ վեր կ՚առնէ, ծափ կը զարնէ, աջ ու ձախ նայելով հպարտ – հպարտ կը պտտայ.

– Ծափահարութի՛ւն, ծափահարութի՛ւն...

Ու ինքն էլ վեր կացաւ տեղից, դէմքին Արամ քեռու հպարտ ու ինքնագոհ արտայայտութիւնը, սկսեց անցնել սենեակով ու գոռալ. «Ծափահարութի՛ւն, ծափահարութի՛ւն»...

– Օր մը Արամ քեռիս իր բարեկամներուն կ՚ըսէ. մարդ ժողվեցէք, ճառ կ՚ուզեմ ըսել։

Իրիկուն կ՚երթայ այն տուն, ուր պիտի հաւաքուէին։ Կը տեսնայ, որ մարդ չիկայ, միայն մէկ հոգի մը կայ, խեղճ մարդ մը... Ան ալ եկեր է, որովհետեւ ըսած են, թէ ժողովէն ետք ճաշկերոյթ պիտի ըլլայ, եկեր է խեղճ մարդ, որ բան մը ուտէ...

Կը սպասեն, կը սպասեն, ալ մարդ չի գար, կը սկսին հեռաձայնել. մէկը կ՚ըսէ՝ քէֆ չունիմ, միւսը՝ զբաղած եմ, մէկ ուրիշ՝ ուրիշ բան մը... Միեւնոյն է, կ՚ըսէ Արամ քեռիս, ճառս պիտի ըսեմ...

Այդ խեղճ մարդ կը նստեցնէ դէմը, աթոռին, ու կը սկսի ճառ ըսել. «Մեր հայութի՛ւն, մեր պայքա՛ր... Մեր յառաջդիմութի՛ւն... Մեր յաղթանակնե՛ր»...

Ասանկ բաներ կ՚ըսէ, կ՚ոգեւորուի, կը պոռայ, կը պոռայ...

Այն խեղճ մարդ աթոռին վրայ կծկըւեր, կը լսէ, բան մը չի հասկնար, կը սպասէ, թէ երբ պիտի այս մարդ վերջացնէ, որ բան մը տան, ուտէ... Է, Արամ քեռիս վերջացնո՞ղ է... կ՚երթայ, կու գայ, այդ մարդուն քիթին տակ բռունցք կը թափահարէ, կը պոռայ. «Մեր կա՛մք, մեր յառաջդիմութի՛ւն... Մեր հայութի՛ւն»...

Խեղճ մարդ կը վախնայ, գոյնը կը նետէ, աւելի կը կծկուի աթոռին վրայ, կը դողայ... Արամ քեռիս կը շարունակէ...

Ազնւոր պատմութիւն է, մարդկային պատմութիւն։

Սարոյեան տոհմն, ուրեմն, ապրել է այդպէս, մէկը միւսի վրայ բարեսրտօրէն խնդալով, մէկր միւսին ձեռ առնելով, բայց պահելով հումորի իր ակունքները։

Ահա դարձեալ Արամ քեռին...

– Արամ քեռիս վաթսունն անց էր, երբ առաջին անգամ գիրք մը կարդաց՝ Լօժէն Սիւի «Փարիզի դաղտնիք»։ Եկաւ, ըսաւ, այսօր աշխարհի ամենալաւ գիրք կարդացի... ինչպէ՞ս իմացար, որ աշխարհի ամենալաւ գիրք ատ է... Ինչո՞ւ, ատկէ լաւ գի՞րք կայ... Հարկաւ, ըսի, շատ կայ... Չի կրնար պատահիլ, դէ մէկուն անունը տուր... «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն» ըսի... Չեմ հաւատար, ըսաւ... Չհաւատաց։ Ատկէ վերջ ալ գիրք չկարդաց։ «Փարիզի գաղտնիք» Արամ քեռիիս համար մնաց աշխարքի ամենալաւ գիրք...

Աս ալ մարդկային պատմութիւն է...

«Մարդկային պատմութիւն էր համարում այն ամէնը, ինչի մէջ հումոր կար, ծիծաղ կար, կերպար կար...

Մի առիթով ասաց.

– Հումոր բարութեան, առողջութեան նշան է, վախցիր այն մարդոցմէ, որ հումոր չունին... Յատկապէս այն քննադատներէ, որ ծաղր, հումոր չեն հասկնար...

Լեւոնի ու Ռազմիկի հետ ինքնաթիռից նոր էր իջել, նոր էր ողջագուրուել բարեկամների հետ, երբ հայեացքով փնտռեց, գտաւ Լեւոնին եւ դէմքին կեղծ հիացական արտայայտութիւն տալով, ասաց.

– Այդ ի՜նչ նստել էր... Ծօ, այդ ի՜նչ նայել էր... Ամէն ինչ փոխուաւ...

Բան չհասկացայ։

Յետոյ հիւրանոցի սենեակում նորից նայեց Լեւոնին.

– Ծօ, այդ ի՜նչ նստել էր, այդ ի՜նչ նայել էր...

Լեւոնը մտաւ խաղի մէջ.

– Դուն տեսա՞ր, թէ ինչպէս նայեցայ...

– Հարկաւ տեսայ, այդ ի՜նչ նայել էր, ամէն ինչ փոխուաւ...

Զգացի, որ տակը ինչ-որ պատմութիւն կայ։

– Ի՞նչ պատմութիւն է, – հարցրի Լեւոնին։

– Հիանալի պատմութիւն, – պատասխանեց Սարոյեանը, – անոյշ պատմութիւն, շատ հաւնեցայ։

(Շար. 24)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Էլիզ Զրբաշեան 5000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Արծրունի Զրբաշեանի յիշատակին :

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Djavo Chant»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30

REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville organise le

NOEL ARMENIEN

avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.
Le Père Noël fera des cadeaux à tous les enfants méritants!

LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman

entrée libre Venez nombreux

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa

Soirée
NOEL ARMENIEN

à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

"ՇԱՆԹ - SCHANTH"

Արդիական համակարգիչներով օժտուած, եռալեզու (հայերէն, ֆրանսերէն եւ թրքերէն) հաշուապահական գրասենեակը կը շնորհաւորէ բոլոր Հայերուն

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ ԵՒ Ս. ԾՆՈՒՆԴԸ

մաղթելով առողջութիւն, երջանկութիւն, յաջողութիւն եւ բոլոր փափաքներու իրականացում :

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՇՈՒԱԳԱՀ՝ ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Հասցէ. –

28, rue Saint Sauveur, 75002 Paris
Métro: Sentier, Réaumur-Sébastopol ou Les Halles

Հեռաձայն. – 01 – 45 – 08 – 43 – 10
Հեռապատճէն (Ֆաքս) – 01 – 45 – 08 – 04 – 58

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

ԾՆՈՒՆԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ

Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց՝ ժամը 4-ին :

Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 5.15-ին :
Կը պատարագէ՝

ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Ծնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.30-ին, հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10.30-ին :

Կը պատարագէ, կը քարոզէ եւ Հայրապետական Ծննդեան պատգամը կը փոխանցէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ ՋՐՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի :

Ուշադրութիւն. – Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ) այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն, իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7

Երկրորդ օր Ծննդեան : Յիշատակ Մեռելոց :

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց» :
Կը պատարագէ՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՐՆՈՒՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ճրագալոյց Ծննդեան : Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 16.45-ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17.30-ին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9.45-ին, Ծննդեան պատարագ ժամը 11-ին :
Կը պատարագէ հոգեւոր հովիւ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ջրօրհնէք ժամը 12.30-ին :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ժամը 17-ին Ընթերցուածք, ժամը 18-ին պատարագ Ճրագալոյցի :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Պատարագ ժամը 10ին, Ջրօրհնէք 12ին :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7

Ժամը 10-ին Մեռելոցի պատարագ, ժամը 12-ին հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց :

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ճրագալոյց ժամը 16-ին, պատարագ ժամը 17-ին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ :

Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէք ժամը 12-ին :

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ճրագալոյց ժամը 16.30-ին, պատարագ ժամը 17.30-ին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10.30-ին, յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7, *Մեռելոց :*

Պատարագ ժամը 10-ին, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց ;

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան ; Երեկոյեան ժամերգութիւն, ժամը 16ին, Ընթերցուածք ժամը 16.30-ին, պատարագ ժամը 17-ին :
Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30-ին, պատարագ ժամը 10-ին : Յաւարտ պատարագի ՋՐՕՐՀՆԷՔի արարողութիւն կը կատարուի :

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Ռոն - Ալփի Հայոց

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7

Մեռելոց : Ժամը 10-ին պատարագ :
Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5

Ճրագալոյց Ծննդեան

Ընթերցուածք ժամը 16.30-ին, պատարագ ժամը 17.15-ին :
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝

ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 8.30, Պատարագ ժամը 9.30, եւ Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի :

Պատարագի կը մասնակցի Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երլմազեանի :

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7

Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10-ին :
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝

ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց :

Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեան ժամը 17-ին, Ընթերցուածները ժամը 17.30-ին, պատարագ ժամը 18-ին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6

Տօն Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

Առաւօտեան ժամերգութիւն 9-ին : Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին : Սուրբ Հաղորդութիւն մանուկներուն եւ ժողովուրդին ժամը 11.30-ին : Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝

ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Կը կարդացուի Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Սրբատառ Կոնդակը :

ՍԷՆ-ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 5, Ճրագալոյց :

Գիրքերու ընթերցում, պատարագ ժամը 17-ին :

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ :

Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէքի արարողութիւն ժամը 11.45-ին :

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ ԱԻԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 3
DIMANCHE
3 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 244

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - Թիւ 19.544 **Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN** 74e ANNEE — N° 19.544

ԼԱՒՈ՛ՆԱՍ

Գրեց՝

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Անսպասելիօրէն, արտաքուստ անառիթ՝ ուղեղիս չգիտես որ անկիւնից դուրս սողաց բառը: Լիտուաներէն առանձին բառեր, որոնց նշանակութիւնը չգիտէի, բայց ինչ-որ տեղ լսել էի, մինչ այդ էլ էին յանկարծ լեզուիս գալիս: Երեւի բնական է, եթէ երկար տարիներ կապուած ես մի երկրի հետ ու որոշ չափով գիտես լեզուն:

Նման դէպքերում ես սովորաբար կողքինիս հարցնում էի բառի նշանակութիւնը, երբեմն ուրախանում, որ մի նոր բառ էլ սովորեցի, երբեմն էլ պարզւում էր, որ այդպիսի բառ չկայ՝ շփոթում եմ: Հարցնում էի, պատասխանում էին, անցնում-գնում էր:

Այս անգամ կողքիս ոչ ոք չկար, իսկ բառը հնչում էր ու հնչում ուղեղումս: Երբ համոզուեցի, որ հիմնաւորապէս եմ նրա թակարդն ընկել, կասկածելի աղմուկ լսած գազանի պէս դանդաղեցրի քայլս ու ականջ դրեցի: Բառը հնչում էր սահուն, երգեցիկ: Դա լաւ էր, մինչեւ նրա իմաստն իմանալն ու հոգիս ազատելը շատ չէի տանջուելու, բայց ինձ հաճելիօրէն զարմացրեց մէկ ուրիշ հանգամանք՝ բացարձակ վստահութիւնս, որ այդպիսի բառ, իրօք, կայ, եւ, որ աւելի հազուադէպ բան էր, միանգամայն ճիշդ է նաեւ շեշտադրութիւնը. լաւո՛նաս:

Տրամադրութիւնս լաւ չէր, մի վիճակ որ յաճախակի հիւրս էր վերջին տարիներին: Իսկ վատ էին նախ եւ առաջ ֆինանսական գործերս, որից էլ ձգւում էր զանազան տհաճութիւնների մի երկար շղթայ: Արդէն մի քանի օր ինձ բզկտում էի այն մտքով, որ այլեւս երբեք չեմ տեսնելու Երեւանը: Անցած գիշեր, առաստաղին նայելով, ի հարկէ, քննարկել էի նաեւ ոտքով Երեւան հասնելու տարբերակը, բայց հէնց այնպէս, ի միջի այլոց, սիրտ հովացնելու համար: Ես փո՛ղ չունէի, իսկ խելք դեռ ունէի այնքան, որ լուրջ չընդունէի մի քանի հազար կմ. ոտքով անցնելու գաղափարը: Նման օրերին, երբ խեղդում է կարիքը, երբ վաղուայ օրը, հակառակ բոլոր ագնիւ ջանքերիդ, ներկայանում է աւելի մռայլ գոյներով, անպտուղ է նոյնիսկ դրասեղանի առաջ փրկուելու ծանօթ փորձը: Առաւել եւս, որ ոչ մի խելքը գլխին բան վաղուց չէր յաջողւում գրել: Եւ ահա, որպէսզի որեւէ յիմարութիւն չանեմ, անտառ էի գնացել: Լիտուանիայում դա ծախս չի պահանջում: Նստիր աւտոբուս կամ տրոլեյբուս, վճարիր 60 սենթ (որն ամերիկեանից չորս անգամ էժան է) եւ, խնդրեմ, կէս ժամ անց արդէն անտառում ես: Սունկ հաւաքելու էի գնացել:

Հայաստանում երկու-երեք անգամ եմ սունկ հաւաքել: Առաջին անգամ երեխայ ժամանակ, Արագածի փէշերին, տատիս հետ: Հաւաքեցինք աթարի վրայ աճած ինչ-որ մանր սնկեր, իւղ ու ձուով տապակեցինք: Բոլորը թունաւորուեցին (բարեբախտաբար, ոչ մահացու), բացի ինձնից, որովհետեւ միայն ես, սնկահաւաքի նախաձեռնողս, մօտ չէի եկել այդ համադամ կերակրին: Երկրորդ անգամ կեանքիս հինգերորդ տասնամեակում, Կոտայքի սարերում, որտեղ հաւաքած սնկից թէեւ կերայ, բայց առ այսօր նախ եւ առաջ յիշում են կիզիչ արեւն ու քարերի վրայ կուտակ-կուտակ տաքացող օձերը: Այս երկուսի արանքում երրորդ դէպքըն էլ էր եղել՝ Ստեփանաւանում, որը, սակայն, ամենեւին չի տպաւորուել: Մի խօսքով, Հայաստանում սունկն ամենեւին էլ այն տեղն ու դերը չունի, ինչ, այսպէս ասենք՝ սնկային երկրներում: Երեւանցու համար, օրինակ, սունկ կոչուածն ընդամէնը շուկայում վաճառուող սննդամթերք է եւ մեծաւ մասամբ նոյնանում է ներքնայարկերում աճեցուող շամփինեոնի հետ: Լիտուանիայում սունկը, ի հարկէ, նոյնպէս սննդամթերք է, նոյնպէս ապրանք, բայց հաւաքուած պաշտամունքի աստիճանի:

Լիտուանացին, ի տարբերութիւն մեզ եւ անկախ նրանից քաղաքաբնակ է թէ գիւղացի, եղանակի տեսութեանը հետեւում է նաեւ որոշելու համար, թէ ինչպիսին է լինելու սնկի բերքն այս տարի, այս ամիս, միւս օրը: Իր արձակուրդը նա յաճախ յարմարեցնում է լաւագոյն սնկաբեր ամսին: Ընտանիքի հոգատար հայրը, կնոջն ու երեխաներին սրտանց ուրախացնելու համար, նրանց սունկ հաւաքելու է տանում: Սունկ են հաւաքում տատիկն ու թոռնիկը: Մի խնկայկան գեղեցկուհի ու իր ազնուացեղ շունը: Ընկեր ու բարեկամ այնպէս են իրար գլխի հաւաքւում, ասես խաչի պիտի գնան եւ ոչ թէ սնկի: Զառամեալ մի ծերունի, որին բարի մարդիկ հրելով-քաշելով հազիւ են աւտոբուս բարձրացնում եւ որի զամբիւղում ընդամէնը մի քանի ճլորած սունկ կայ, այլոց լիքը զամբիւղներին նայելով, արդարանում է, ասես աստծուն դիմելով. «Ես էսքա՛ն գտայ: Աչքերս չեն տեսնում, ոտքերս չեն տանում»: Հարցնում ես. «Որտե՞ղ ամարանոց գնեցիր», պատասխանում է. «Հոյակապ մի տեղ: Անտառի մէջ: Սունկ՝ ինչքան ասես»: Միլիոնանոց գործարք կնքելու արանքում արտասահմանեան գործընկերոջը ոչ միայն թանկ ռեստորաններ են հրաւիրում, ոչ միայն երկարոտն աղջիկներով պատւում, այլեւ սունկ հաւաքելու տանում: Նորութիւնների հեռուստատեսային թողարկման հեղինակն այսօր-վաղը չի դիմանում գայթակղութեանը եւ գոնէ մի երեսուն վայրկեան եթերային ժամանակ է յատկացնում որեւէ արտակարգ գեղեցիկ կամ խոշոր սնկի, երդուեալ գինեմոլի քիթումռթումով, բայց վերին աստիճանի յաջողակ սնկահաւաքի, եւ դու, երկրի նախագահի բախտորոշ խօսքը կէսականջ լսելուց յետոյ, ականջներդ սրած որսում ես նրա անյօղդարաչխ լմլմոցը:

Ինչո՞ւ եմ այս ամէնը պատմում:

Ոչ մի այլ ասպարէզում երեւի այսքան բնականօրէն չեն ջնջւում հասարակութեան տարբեր շերտերին իրարից բաժանող անջրպետները: Հազիւ լոյսը բացուած՝ քաղաքից դուրս եկող աւտոբուսում քիթ-քթի ու քամակ-քամակի, դոյլ ու զամբիւղ գրկած, քնաթաթախ կանգնած են պճնամոլ օրիորդն ու աղքատիկ կենսաթոշակով ծայրը ծայրին հասցնող պառաւը, ընտանիքի օրինաւոր մայրն ու էժան պոռնկուհին, փրոֆէսէօրն ու կիսագրագէտ գործաւորը, պետական պաշտօնեան ու գործազուրկը: Թէեւ բարձրաստիճան պետական այրերն ու հարուստները սնկի են գնում, պարզ է, աւտոմեքենաներով, բայց անտառի հովանու տակ նրանք եղբայրանում են կործանուած հարբեցողին ու վերջին չքաւորին: Թէեւ բնութեան գրկում էլ հնարաւոր չէ չզանազանել բուրմունքները՝ բարեկեցութեան անուշահոտութիւնն ու թշուառութեան միզահոտը, սրտերը նոյն փափագով են տրոփում, նոյն ռիթմով յուզւում ու ցնծում: Մի քանի ժամով քաղաքակրթութեան պողպատեայ սանդխակը փլւում է, մարդիկ յայտնւում են իրենց անտառաբնակ նախնիների մորթու մէջ, իսկ շատ դէպքերում կեանքի յատակում յայտնուածն է աւելի յաջողակ, եւ տնտեսական, սոցիալական ու քաղաքական բուրգերի գագաթներին թառածները չեն խորշում անկեղծօրէն երանի տալ նրան:

Ուրեմն, ինչու այնտեղ, ուր այսպէս խաղաղ ներդաշնակւում են բարեկիրթ աւագակն ու կոշտուկոպիտ թշուառը, կոյսն ու բոզը, բիւրոկրատն ու նրա զոհը, տեղ չգտնուի նաեւ սեւ պեխ ու մօրուքով մի օտարականի համար: Փարիզում առաջին իսկ օրը սովորեցի ամենախսկական ֆրանսացու պէս մի դաւաթ սուրճի առաջ ժամերով վեր ընկնել սրճարանում: Վատ չէր, նոյնիսկ՝ շատ լաւ, ինձ դա էր փրկում: Գահիրէում առաջին իսկ շաբաթուայ վերջում ընտելացայ լուսամուտիս բարձրախօսից որոտացող էզանին: Հաւատափոխ չեղայ, բայց այլեւս դիւահար չէի լինում, շարունակում էի մուշ-մուշ քնել: Նոյնպէս փրկութիւն էր: Վիլնիուսում առաջին իսկ տարին խանդավառուեցի սնկով: Սա արդէն փրկութիւնների փրկութիւն էր, եթէ նկատի ունենանք այնտեղ գտնուելուս յաճախականութիւնն ու տեւողութիւնը:

Ես օտար էի այդ կոկիկ քաղաքի փողոցներում՝ նրա քաղաքավարի անցորդների աչքում, սրա-նրա տուն հրաւիրելիս՝ գուցէ եթէ հաճելի, բայց օտար զրուցակից էի, տեղացի գրողների հետ շփուելիս՝ բախտակից, բայց օտար բախտակից: Պատճառը միայն ազգութիւնս չէր, ոչ էլ լեզուն չիմանալս, այսինքն, միայն նրանց մէջ չէր, այլեւ իմ մէջ, կամ՝ նախ եւ առաջ իմ մէջ, որ տէր չէի այս երկրի ու նրա մարդկանց սէրերին ու տխրութիւններին: Բայց սունկ հաւաքելու մարմաջով ես դարձայ տեղաբնակից էլ տեղաբնակ: Սիրեցի բարձրաբերձ սոճիներն ու կանաչ մամուռի անվերջանալի գորգը, սովորեցի անտառի լեզուն: Յուզմունքով էի ոտք դնում անտառ, հրճըւում սունկ գտնելիս: Եթէ լեփլեցուն աւտոբուսում կամ արդէն անտառում ոեւէ մէկին զարմացնում էր, որ սնկի ետեւից է ընկել տարօրինակ արտաքինով մի օտարական, ես այդ չէի զգում՝ ես տարերքիս մէջ էի:

Բայց ոչ այս անգամ: Այս առաւօտ վազորդեան թարմ օդում ես շնչահեղձ էի լինում մթնոլորտից դուրս մոլորակում յայտնուածի պէս: Նայում էի ուղղաձիգ սոճիներին, ճերմակաբուն կեչիներին, դալար եղեւիններին ու ատում ծառ կոչուածը: Նայում էի ոտքերիս տակ փափկանկուող կանաչ գորգին ու ատում: Լսում էի բազմալեզու անտառի խորհրդաւոր ձայներն ու ատում: Զարմացած մտածում էի՝ ի՞նչ եմ անում այստեղ, յիշում էի, որ սնկի եմ եկել եւ ատում էի այդ անիմաստ զբաղմունքը: Պարապ մարդու ժամանցը: Կեանքում աւելի լուրջ արժէք չգտած անբանի հրապուրանքը: Իրականութիւնից փախչող ջայլամի սին ապաստարանը: Ողորմելի սրիկայ, չես կարողանում գրել, սունկ ես հաւաքում: Չես կարողանում Երեւան հասնել, անտառ ես եկել:

Արդէն երկրորդ ժամն էր անտառում էի, ոչ մի սունկ չէի գտել, գտնելու ցանկութիւն էլ չունէի: Ես ուզում էի Հայաստան գնալ: Ուզում էի Երեւանում լինել: Հանդիպել դատարկ գրպանով ընկերներիս: Գլուխս քաշել 300-400 դրամանոց թունաւոր օղին: Ձեռքս առնել մեր բարալիկ թերթերը: Լսել մեր անճարակ ►

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

Այս գիշեր հագուած, սրբուած Նոր Տարին
Առտուան լոյսին կը սպասէ տենդոտ·
ոգիներ անդարձ կորզեցին, տարի՞ն
մեր գրկէն հինին ձայները ծանօթ:

Նոր Տարւոյ ընծայ պայծառ լուսինկան
սպասէր է գիւղին լեռները բոլոր·
երգերը ծերին, ճիչերը մանկան
կ'արձագանգեն թունդ խաղերով մոլոր:

Իղձերու շարք մը պլլուած սրտին
վառ յոյզերու մէջ կ'օրբէ զայն ուժգին·
բորբոքած հուրերով յոյզերու անշէջ
կը ծփան սիրտերը բաղձանքներու մէջ:

Գիշերուան վերջին պահերուն լրին
ձայները ու լոյսեր յանկարծ կը մարին·
եւ բեհեզներով կապոյտ կամարին
պճնուած աշխարհ կու գայ Նոր Տարին:

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

քաղաքաղէտներին: Հաւաստիանալ, որ Հայ կոմունիստ, բթութեան առաջնութիւնը ոչ ոքի չի զիջել: Եթէ ինձ վիճակուած է գոնէ մի անգամ էլ որեւէ գլխարկի մէջ թղթադրամ նետել, թող դա Հայ մուրացիկը լինի: Եթէ իմ գլխարկի մէջ պիտի գցեն, թող Հայը գցի: Երկիս օրհնեալ իմ Հրաշք երկրում եթէ ոչ մի լաւ բան էլ չկայ, ապա մէկը միւսից բարձր ու չքեղ այնքան ժայռ ու քարափ կայ, որ ուզածիցդ նետուելով կը ջախջախուես անմըռնացորդ, իսկ այս անիծեալ տափարակում քանոնով գծուած սոճիների ճիւղերն այնքան բարձր են, որ կախուէիր, թէ տղայ ես, եթէ նոյնիսկ ունես պարանի փող: Եթէ ոչ մի լաւ բան էլ չկայ իմ հեռու, հեռու, հեռաւոր երկրում, ապա գոնէ չկայ սունկ հաւաքել կոչուող այս մոլութիւնը: Հէնց միայն սրա համար արժէ Հայ ծնուել ու ապրել Հայաստանում, յամենայն դէպս ու ապահովութեան համար՝ հեռու նրա անտառոտ շրջաններից՝ Երեւանի նման կիսաանապատում...

Եւ յանկարծ այդ բառը: Ինչպէս արդէն ասացի՝ սահուն, երգեցիկ: Ասես ինչ-որ մէկը փափուկ շուրթերով շշնջար ականջիս...

Ազնուօրէն քաշ տալով խաչս նեղութիւններիս կածանն ի վեր, միեւնոյն ժամանակ էլ փորձում էի յիշել՝ երբ, որտեղ, ինչ պայմաններում, ումից եմ լսել այդ բառը: Ի զուր: Մի բան, սակայն, յստակուեց. այնքան վստահ եմ, որ բառը գոյութիւն ունի, չեչտադրութիւնն էլ ճիշդ է, որովհետեւ ոչ թէ պարզապէս բառ է գեղգեղում ուղեղումս, այլ ինչ-որ մէկի ձայնը: Ըստ որում, կանացի: Հաստատ կանացի:

Կանացի հաճելի մի ձայն ու նոյնքան հաճելի մի բառ: Ես այդ չէի գիտակցում, բայց շուտով, պատկերաւոր ասած, երեւի երբեմն շալակիցս իջեցնում էի խաչս, շունչս տեղը բերում ու ականջ դնում: Չէ, ես հաւատարիմ էի ինքնածուատմանս, բայց բառի շոյանքների կարկըտի տակ երեւի բթացայ ինչպէս անքընութեան ժամանակ ոչխար հաշուելիս: Ուզում եմ ասել, հայեացքս երեւի սկսեց պարզուել: Յանկարծ սունկ տեսայ:

Այդ օրը, ճանապարհուելով անտառ, երդուել էի՝ կը վերցնեմ, եթէ միայն բըսպիտակ սունկ պատահի: ՙԵս չեմ մթերում, չեմ արտահանում, չեմ վաճառում, չեմ չորացնում, աղ դնում, պահածոյացընում, մի յայտնի ուտող էլ չեմ, ինձ համար կարեւորը փնտռելն ու գտնելն է, ուրեմն, եթէ բախտ ունեմ, թող կատարեալ լինի: Իմ կարծիքով, անիրականանալի որոշում էի կայացրել, բայց տեղն էր ինձ՝ աստուած ինձ պատժում էր բոլոր կողմերից, այս հարցում ինչու խնայէր: Վստահ, որ դատարկաձեռն եմ վերադառնալու, նոյնիսկ զամբիւղ չէի վերցըրել, սոսկ խիղճս հանդստացնելու համար մի ճմրթուած տոպրակ էի խոթել գրպանս: Եւ ահա, հակառակ ամէն ինչի, առաջին իսկ հանդիպած սունկը արքայից արքայ սպիտակն էր:

Տեսայ բաւականին հեռուից: Ոտքը՝ հաստ ու ամուր, գլխարկը՝ բարձր ու հըպարտ, ինչպէս նկարում: Երբ նստել, ոտքն ազատում էի մամուռից, համոզւում, որ տուրք ու առողջ է եւ ամէն կերպ ձգձգում էի կտրելու ինձ երբեք էլ չատ չոգեւորած պահը, միանգամից ագահ դարձած հայեացքս չորս բոլորս էր խուզարկում, եւ, հրա՛շք, քիչ հեռուում տեսայ երկրորդը: Իսկ մի քանի վայրկեան անց՝ նաեւ՝ երրորդը: Քաղաքամերձ անտառներում, որտեղ օրուայ մէջ հարիւրաւոր մարդիկ են լինում, այսպիսի յաջողութիւնը չտեսնուած բան է:

- Լաւո՛նաս, - թռաւ բերանիցս:

Այսպէս պաշտօնականացուեց կամ օրինականացուեց բառի ներկայութիւնն իմ գլխում, ես աւելի ուշադիր ու զգաստ դարձայ նրա հանդէպ եւ, ստէպ ստէպ երջանիկ մի հայեացք գցելով տոպրակի մէջ յիրաւի արքայական արժանապատուութեամբ թիկնած սնկերիս, զըւարթ պատրաստակամութեամբ էի արձագանգում նրա իւրաքանչիւր ելեւէջին: Մեր փոխըմբռնումն այսուհետ լիակատար էր: Եւ նա ինձ խուզում-սանտրում, չափում-ձեւում-կարում-հագցնում էր ըստ իր պատկերի: Ես կոյր գերին դարձայ զգացողութիւններիս ու գնում էի նրանց ետեւից ինչպէս հետքը բռնած շուն, իսկ զգացողութիւններիս անունը գուցէ խաղաղութիւն էր, գուցէ թեթեւութիւն, մի խօսքով, այն, ինչը մարդուն համակում է ճանապարհի վերջում, երբ ետեւում են մնում վազքն ու կռիւը, պարտքն ու պահանջը, եւ հանդիստն ու վայելքն են դառնում ներկայ: Ինչ-որ տեղ լաւոնաս կար, կամ ինչ-որ մէկը լաւոնաս էր՝ ձայնորսիչ թէ ձայնարկիչ դարձած գըլուխս յամառօրէն այդ էր պնդում, ճիշդ է, չէր բացատրում, թէ ինչ է կամ ով է դա, սակայն, նրա կաթոցքը տեղը տեղին ու ժամանակին էր յանկարծահաս երկնային մանանայի պէս:

Շատ անգամներ էի նոյն անտառում եղել, բայց այսպիսի յաջողութիւն չէր վիճակուել ոչ մի անգամ: Առանց լարուելու, խուզարկուի պէս դէսուդէն նետուելու, անհոգ զբօսնելով, ես սունկ էի գտնում այնտեղ, որտեղ մի ժամ առաջ ոչինչ չկար, այնտեղ, ուր նրանք պարզապէս չպէտք է լինէին: Սպիտակ սնկերն աճում էին ասես յատուկ ինձ համար, քօղարկուելու փոխարէն ասես ցուցադրում իրենց: Ով լինէր իմ տեղը, որ չուրախանար: Ես ջանում էի չկտրուել իմ հիմնական խնդիրներից, վերջին հաշուով անտառ էի եկել, որ հանգիստ պայմաններում, առանց նեարդայնանալու ծանրութեթեւ անեմ վիճակս, ելք գտնեմ, բայց ինչքան էլ փորձում էի կենդանութիւն հաղորդել կեանքս կերած հոգսերիս, նրանք խլացել էին մէջս պտտուող ձայնեըրիզի վրայ պառկող նոր մեղեդու տակ. լաւո՛նաս:

Եւ յանկարծ ես գիւտ արեցի: Բառս համարեա տառացի կրկնում է մեր լաւանաս-ը: Գրողը տանի, մտածեցի, ինչքան գիտեմ, ըստ Աճառեանի մեր լաւ արմատին լիտուաներէնում համապատասխանում է labas-ը (հիմա ստուգել եմ, իրօք այդպէս է): Ինչու հնարաւոր չի, որ այս արմատով լիտուաներէն առանձին բառերում ւ-ն b-ի փոխուած չլինի: Ինչքան հաւանական էր, այնքան էլ՝ չէ, բայց խայծը գցուած էր, ես մտքումս այնքան կրկնեցի՝ լաւոնաս-լաւանաս, որ բառս, թէեւ իմաստն առաջուայ պէս անյայտ էր մնում, սկսեց համ ու հոտ, պատկեր առնել:

Լաւո՛նաս: Ափ լիզող ալիքների նման պառկում էր բառը ուղեղիս ծալքերի, նեարդներիս, մկաններիս վրայ, շոյում ճակատս, դողում կոպերս... Ես ծով տեսայ: Յետոյ՝ ծովախորշ: Ողորկ քարերը տաք էին, քամու շունչը թեթեւ էր, ժայռերի արանքներում դողդողում էին բարակ սիզախոտերը, ջուրը սառն էր: Սալաքարի վրայ արեւկող անող մողէզն ինձնից վախեցաւ ու փախաւ, բարձրում նախազգուշացնելով ճչաց որորը, մատնաչափ արծաթափայլ ձկնիկը, քարի հետ շփոթած, փորձեց կոհացարել կոճս, մակոյկը հեռուում մերթ երեւում է, մերթ անհետանում՝ շողերի հետ ասես գնալով երկինք: Թափանցիկ ջրից ձկնահամ էր գալիս, խանձուած ժայռերից՝ ժանգոտ թասայի, ափ նետուած ջրիմուռները կրտըրուած վարսեր էին յիշեցնում, որոնց ես վախենում էի դիպչել: Յիսնականների սկզբում, երբ Սեւանը դեռ այնքան չէր իջել, որ ափը չատ հեռանար ճերմակափէշ ժայռերից, բայց արդէն այնքան, որ կարողանայիր ափով պտոյտ տալ կըղզու շուրջը, հօրս հետ յաճախ էինք այստեղ լինում: Յետագայում ու յատկապէս պատանեկութեանս տարիներին, ինչ էլ կարդայի ծովագնացութեան մասին, հէնց որեւէ նաւ ծովախորշ էր մտնում կամ մըրկից նետւում այնտեղ, ես իմ ծովախորշն էի պատկերացնում: Իմ կամօք այստեղ էին ջարդուխուրդ լինում առագաստ կորցրած նաւերը, ծովահէններն այստեղ էին բերում իրենց գերիներին, այստեղ էին փրկութիւն գտնում բախտաւոր նաւաբեկեալները: Այն տարիներին Սեւանայ կղզին կտրուած էր աշխարհից, իսկ իմ ծովախորշն անմարդաբնակ էր. հատուկենտ հովեկներն այս ափը չէին հասնում, չաբաթը մէկ-երկու անգամ «մեծ ցամաքից» եկող «Միկոյեան» կամ աւելի փոքր նաւերն այս ափում խարիսխ չէին գցում, նրանց բերած ուխտաւորներն ուղիղ դէպի եկեղեցիներն էին բարձրանում: Ես գլխիս ու աշխարհի տէրն էի այս ծովախորշում, որտեղ հասնելու համար, եթէ Գրողների ստեղծագործական տնից էիր իջնում, պիտի դէպի ձախ քայլէիր, եւ որը յետոյ մնաց մահկանացուներիս համար անմատչելի կառավարական փակ հանգստեան գօտում:

Ես յիշեցի Ֆրանսահայ ծանօթներիցս մէկի ծերացած հօրը, որ Մոնթէ-Կարլոյի իր տան պատուհանից Միջերկրականի ջըրերին նայելով, երբեմն սպառնացել էր. «Երթամ, Սեւանի ափին տուն մը շինեմ», եւ որդու՝ ծանօթիս պատասխանը. «Քեզի սեպիր, որ Սեւանն ա՛ս է»: Ծանօթիս անպայման սրամիտ եւ միանգամայն սթափ պատասխանը (երկխօսութիւնը ԽՍՀՄ-ի ողջութեան վաղեմիւթիւն ունի) այս անգամ ինչպէս երբեք յանդիմանանքով յիշեցի, իսկ նրա լուսահոգի հօր թնկթնկոցն ինչպէս երբեք սրտամօտ էր: Միջերկրականի տաք ափերին առանձնատուն կառուցելու վտանգն ինձնից հեռու էր ինչպէս Պլուտոնն Արեւից, Պալթեանի սառն ափերից էլ նման սպառնալիք ակընկալելու համար պէտք է առնուազն գժանոցի գրանցում ունենայ, նոյնիսկ Սեւանի ափին ու նոյնիսկ հոլիկ չէի ուզում, միայն հասնէի, միայն տեսնէի ինչ է մընացել իմ կուսական ծովախորշից:

Լաւո՛նաս: Միտք չունի վերյիշատակեմ բոլոր պատկերները, որ մատուցում էր ոգեւորած երեւակայութիւնս: Բոլորը չեմ էլ յիշում: Կամաց-կամաց, սակայն, որոշակիութիւնը կորաւ, դէպքերը, անունները, խնդիրներն առանձին-առանձին կորցըրին իրենց դերն ու նշանակութիւնը, ապրումներս երկնեցին հաւաքական մի խորհրդանիշ, որը, ի հարկէ, աւելի նիւթեղէն չէր, քան երազանքը, բայց նոյնքան կենսախինդ էր: Սէր, յոյս, հաւատ՝ ահա երեւի նրա ամբողջական անունը: Ցոլցլում էր նա հազուագիւտ բիւրեղի նըման, եւ, ընկնելով նրա կաղապարի մէջ, ամէն ինչ չոգարձակւում էր ոչ երկրային փայլով: Մտայղացումներս թղթին էին յանձնւում հանճարեղ պարզութեամբ, կանայք չէին ճղճղում ու սըտում, կեանքը ոչ թէ դաժան պայքար էր, այլ զմայլելի զբօսանք: Եթէ այդ պահին անտառում լրագրող յայտնուէր ու ապուշ հարց տար՝ դուք հաւատո՞ւմ էք երջանկութեանը, ես, նրան խաբել տալու փոխարէն, երեւի պատասխանէի ամենայն լրջութեամբ: Որովհետեւ սիրում էի ամէն ինչ ու բոլորին, որովհետեւ առագաստներս թւում էին համընթաց քամով լցուած: Գլխումս չմարող ձայնը երբեմն զգաստացնող չեչտեր էր ստանում՝ թւում տագնապած, նոյնիսկ վախեցած, բայց, ինչպէս էլ հնչէր, ես արդէն հարբել էի եւ, իմ սիրոյ, յոյսի ու հաւատի քղանցքները փռփռացնելով, երանութեամբ տարրալուծւում էի նրա չքեղ վարսերի, հիւթեղ չուրթերի, կաթնահունց մարմնի ալեկոծութեան մէջ: Ես վաղուց էի մոռացել Գողգոթաս, խաչս գցել, թեւերս թափ տալով իջնում էի դով հովիտները, որտեղ չռայլ պտղաբերում էր Անահիտի արգանդը, որտեղ Արածանիի ջրերը Աղլիկի սրունքներն էին լիզում, որտեղ Տիրի փանդիռն էր թընդում եւ մշտնջենական լոյս ու տօնախմբութիւն էր:

Ինձ փոքր-ինչ սթափեցրեց ձեռքիս ծանրացած տոպրակը: Նստեցի մի կոճղի, տոպրակը զգուշութեամբ շուռ տուեցի: Ուղիղ քսան սպիտակ սունկ էի գտել: Երկու անգամ աւելի, քան մինչեւ հիմա յաջողուել էր այս անտառներում: Ափսոսացի, որ զամբիւղ չունեմ, պատկերացընելով, թէ նրա մէջ ինչպէս կը դիտուէին մէկը միւսից խոշոր ու առողջ սընկերս: Թանկարժէք աւարս նոյն զգուշութեամբ նորից տեղաւորեցի տոպրակի մէջ ու ծխեցի: Կոճղին նստած մտածում էի, որ սա, ըստ էութեան, իմ հրաժեշտըն էր այս անտառներին, որոնցից դըժգոհելու բան չունեմ, ընդհակառակը, այստեղ նրանք իմ ուրախութիւնն են եղել, իմ ապաստարանը, ես սիրել եմ նըրանց, եւ, փառք Աստծոյ, որ հրաժեշտը գեղեցիկ եղաւ: Նրանք՝ այս անտառները, անցաւ մտքովս, երեւի զգում էին, որ վերջին անգամ ենք հանդիպում, եւ ինձ պարգեւեցին այս սնկերը, ինչպէս գթառատ տատն է հիւր եկած թոռան գրպանները բաժանուելուց առաջ անուշեղէնով լցնում: Մտածեցի, որ իմ երկրի անտառներում, որոնք մագլցում են լանջերն ի վեր, ապա նոյնքան գահավէժ ցած սահում, անպայման կը կարօտեմ այս յանդարձակ հիւրընկալ կանաչ զանգուածները: Ես դեռ էլի կը նստէի, բայց գնալու ժամանակն էր, եթէ չէի ուզում անտառում գիշերել:

Այո, մտածում էի տունդարձի ճանապարհը բռնած, ոչինչ էլ այնքան վատ չէ, ինչպէս թւում էր: Պարզապէս թարս բնաւորութիւն ունեմ, ամէն ինչ չափազանցելու սովորութիւն: Յետոյ ի՞նչ, որ փող չկայ: Այսօր չկայ, վաղը կը լինի: Կը վաստակեմ, կը չահեմ, կը գտնեմ, հէչ որ չեղաւ՝ պարտք կ՚անեմ: Ես չգիտէի ինչպէս պէտք է վաստակեմ կամ չահեմ, որտեղից պիտի գտնեմ, ումից պարտք անեմ՝ ծանօթներս իմ օրին էին, փողոցներում հազարաւոր թշուառներ էին ոտքի տակ նայում, վիճակախաղի մէկ տոմսը օրուայ հացի գին արժէր, իսկ ազնիւ ճանապարհով վաստակելու, ի տարբերութիւն Օստապ Բենդերի, միայն մի միջոց գիտէի՝ գրելը, որը հայերէնով գրողների համար անփողաբեր էր դարձել, բայց նման մանրուքներ խոչընդոտներն ինձ արդէն չէին վախեցնում, ես պարզապէս գիտէի՝ փող կը ճարուի, անպայման կը ճարուի: Նշանակում է՝ այսօր չէ, վաղը Հայաստան կը հասնեմ: Ինքնաթիռի տոմս կը գնեմ, կը թռչեմ Երեւան: Թրեւ կը գամ փողոցներում, կը տեսնեմ ընկերներիս, կ՚ուտեմ - կը խմեմ «Մի անտեսէք՝ համտեսէք» ճաչարանում, կը գտնեմ հին սէրերիս, չգտնեմ՝ նորին կը սիրեմ, ծայրէծայր կ՚ըմբոշխնեմ թերթերը, մի բան դուր չեկաւ՝ ընդդիմութիւն կը դառնամ, կը հայհոյեմ, կ՚օրհնեմ, կ՚անիծեմ, կը ծիծաղեմ, կ՚ապրեմ: Կը նստեմ մօրս կողքը: Կը նստեմ՝ կը գրեմ: Անպայման կը գրեմ: Յետոյ ի՞նչ, որ վերջին տարիներին գրածներս աւարտին չեն հասնում, կէսից զզուեցնում են ինձ: Այսօր չի յաջողւում գրել, վաղը կը յաջողուի: Ի զուր եմ գլուխս մտցըրել, որ մեռած գրող եմ, ես դեռ կը գրեմ, չատ կը գրեմ ու լաւ կը գրեմ: Մակընթացութիւններն ու տեղատուութիւնները մարդուս կեանքում սովորական բան են, այս հասարակ օրէնքը պիտի խմանայի: Այսինքն, գիտէի, պարզապէս, իրօք, թարս բնաւորութիւն ունեմ՝ լուն ուղտ դարձնող: Ոտքերիս չգիտես որտեղից յայտնուած թուլութիւնը, որ նեղում էր վերջին մի քանի ամիսը, այսօր, օրինակ, համարեա չի զգացւում: Յետոյ ի՞նչ, որ նիհարել, կմախք եմ դարձել, դա ամենեւին էլ չի նշանակում թէ անմահութեան չեմին յուղարկաւորներիս դարդն եմ քաշում, ընդհակառակը, երկարակեցութեան նշան է, վխտ - մտխչոր ու ցամաքները, օրինակ, Լենինգրադի շրջափակման ժամանակ աւելի երկար դիմացան սովին: Ամէն ինչ լաւ է ու էլ աւելի լաւ կը լինի, ուրեմն, գլուխդ բարձր, եւ, ուրեմն, օ՛ն, առաջ...

Ես քայլում էի վստահ ու վճռական: Շտապում էի բոլէ առաջ քաղաք հասնել, ձեռնամուխ լինել գործերիս: Քայլում էի արագ, չուրջս չնայելով, ականջս աւտոմեքենաների աղմուկին, որ խճուղուց պիտի գար: Մտովի արդէն չատ հեռու էի այստեղից, բայց անտառի հետ լեզու գտած զգայարաններս այդ օրը երեւի ինքնուրոյն էին գործում, որովհետեւ յանկարծ կտրուկ կանգ առայ: Մեխուեցի տեղում, համարեա չհասկանալով, թէ ինչու, շրջուեցի: Անտառի այս մասում հին սոճիները հաստաբուն էին, իրարից հեռու, առնուազն կէսդարեայ մամուռը հարթ էր խուզուած մարգագետնի պէս, այսինքն, ուշադրութեան արժանի ոչինչ չտեսայ, այնուհանդերձ, ետ քայլեցի: Միեւնոյնն է, ոչինչ չկար: Մի քիչ էլ գնացի, նորից կանգ առայ, նորից չուրջս նայեցի: Լռութիւն էր, նոյնիսկ քամի չկար, որ սոճիների կատարներն իրար քսէր, եւ ծանօթ համեմատութիւնն ինքնաստինքեան էր գալիս. անտառը, ասես շունչը պահած, հետեւում էր ինձ: Չէ, կարծես թէ ոչինչ չկար, չհաշուած, որ հաստաբուն սոճիներից մէկի եւ դալար մի եղեւնու արանքում մամռէ գորգն ուռուցիկ էր: Վերջապէս հասկացայ՝ անբնական ուռուցիկ: Ինչպէս բացատրեմ: Եթէ պարզապէս գետինը հարթ չի, եթէ մամուռի տակ կոճղ, քար կամ մի ուրիշ բան է ընկած, անտառին ծանօթ մարդու համար գոգաւորութիւնն այլ որակ է ունենում: Այսինքն, ինչպիսի բարձ էլ դնեն վերմակի տակ, ինչպէս էլ յարմարեցնեն, չես չփոթի քեզ յուզող կոնքի հետ: Ես մի քայլ էլ արեցի, եւ սիրտս թպրտաց: Եւ չկարողացայ ինձ զսպել.

- Լաւո՛նաս...

Անտառն անմիջապէս արձագանգեց: Յաղթականչս երեւի աւելի բարձր չհընչէր, եթէ մի հարուածով գետին տապալած լինէի Հոլիֆիլդին, Նոպէլեան մրցանակ ստացած լինէի կամ տէր դարձած միլիոնանոց չահումի: Ես արդէն գիտէի, որ մամռէ գորգի տակ խոշոր սունկ կայ՝ ամենախոշորը երբեւիցէ ինձ հանդիպածներից, մէկը նրանցից, որ տոհմական լեգենդ են դառնում:

Զոքեցի սնկիս առաջ: Մտածեցի՝ գեղեցկուհի, հիմա կ՚ազատեմ քեզ, բայց գեղեցկուհիս բռնել էր վերմակն ու չէր թողնում չլանամ իր հրաչագեղ կոնքով՝ մամուռի հաստ ու ամուր չերտը տեղի չէր տալիս: Այնուհանդերձ, յամառօրէն ու զգուշօրէն (գեղեցկուհիները միայն այդպէս եւ նուաճւում) ես քաչում էի ու քաչում վերմակը, մինչեւ որ մի ծայրում մամուռը պատռուեց, ու կարողացայ ետ տանել:

Նախ ասեմ՝ սունկս իր չափերով գերազանցեց սպասելիքներս. գլխարկի տրամագիծը երեսուն սանթիմեթրից աւելի էր, ոտքինը՝ տասնհինգից ոչ պակաս: Այնքան մեծ էր, որ անտառը կարծես միանգամից լցուեց:

Իսկ հիմա ասեմ, որ երկար չհրճուեցի իմ սնկով: Կարծում էի գեղեցկուհու անարի եմ մօտեցել ու վերմակ եմ ետ տանում, պարզուեց՝ դերեզման եմ քանդել, պատանքի դիպել: Մամուռի հետ պա-

Helsinki et les trésors de l'église arménienne

Du 18 au 21 novembre, la capitale de Finlande accueillait la grande conférence de la Ligue européenne des Instituts des Arts (Elia) réunissant des centaines de participants des facultés d'art d'Europe (tant de la communauté européenne qu'en dehors de celle-ci) et du monde, formant une longue liste imprimée de 22 pages allant de «l'Albanie» à «U.S.A.», en passant par l'Australie, Israël ou la Nouvelle Zélande.

Je commence par mentionner ce fait parce qu'il donne, à mon sens, une dimension différente, sinon même importante à l'exposition d'art sacré arménien inaugurée au Musée d'Art et de Design de Helsinki le 12 novembre et qui se tiendra jusqu'au 24 janvier 1999. L'exposition intitulée «The Holy Cross — Treasures of the Armenian Church», s'inscrit dans un contexte à la fois favorable et privilégié. Favorable, en ce que la dimension muséale de Helsinki vient d'être renforcée par l'ouverture très attendue du nouveau musée d'art contemporain appelé «Kiasma», une splendeur architecturale réalisée par le nord-américain Steven Holl. Privilégié, car c'est une chance, pour l'exposition, qu'une Conférence d'Elia, qui a lieu tous les deux ans, se tienne durant quelques jours à ce moment-là. Même si les centaines de conférenciers n'ont pas défilé à l'exposition, on reste en droit de parler de «fortuna», au sens latin de «bonne rencontre», à propos du contexte chanceux de l'exposition.

J'ai, pour ma part, fait l'expérience de la rencontre avec l'exposition en la découvrant au cours de ce que je croyais n'être, au départ, qu'une visite de musée. La première chose sur laquelle «tombe» alors mon regard est le drapeau arménien suspendu du premier étage jusque dans le hall d'entrée. Une musique arménienne se faufile dans l'espace, confirmant ainsi ce que je croyais être une hallucination. La qualité de l'exposition ne peut être dissociée du regard du public et je tiens à souligner que la présence des Finlandais ici découle d'une politique culturelle et éducative exemplaire et enviable. Un public nombreux s'est donc manifesté (tous signaient le livre), comme il se manifeste pour toute activité culturelle, sans jamais attendre les ordres de la médiatisation. Parallèlement à l'exposition des trésors de l'église arménienne présentée à la galerie du sous-sol, se tient, au premier étage, une exposition sur le vin, le champagne et Bacchus. Bien qu'offrant des dégustations de vin (et le prix du vin en Finlande est exorbitant) cette présentation, plus superficielle, n'a pas accueilli, (lors de mon passage, vers 13 heures un dimanche) plus de visiteurs que l'exposition de l'art sacré arménien. Au rez-de-chaussée, des bijoux contemporains s'ajoutent aux objets de design de la collection permanente et, sur le même niveau, à côté de la cafétaria, une salle de projection offre aux spectateurs la vision d'un film documentaire sur les églises arméniennes. Malheureusement, ce film n'atteint pas le niveau de l'exposition et l'on est en droit de se demander pourquoi de vrais cinéastes n'ont pas eu l'opportunité d'y apporter leur talent ou pourquoi, si la création d'une œuvre n'était plus possible, il n'a pas été demandé au cinéaste arménien et fier de l'être, de carrure et de renommée mondiales, Atom Egoyan, de prêter, pour la bonne cause, une copie de son superbe film «Calendar».

L'événement de Helsinki s'inscrit dans un parcours préliminaire à la commémoration, qui se célébrera en 2001, du 17ème Centenaire de la proclamation du christianisme comme religion nationale en Arménie et dont le point culminant et final consistera, selon S. S. Karekin 1er, par la construction et la consécration de la nouvelle cathédrale saint Grégoire l'Illuminateur à Erevan.

L'exposition pionnière de Helsinki, organisée par l'équipe de Arto Takala, Directeur du Musée, qui ne craint pas d'utiliser le mot «génocide» dans son texte du catalogue, a reçu le soutien du Catholicos Karekin 1er ainsi que celui d'institutions de l'Etat d'Arménie. Quatre-vingt une pièces sont présentées dans une ambiance feutrée, de façon sobre et élégante, visible sans être d'un didactisme ennuyeux, un peu secrète sans devenir obscure. Des reliques et des œuvres d'orfèvrerie, des tapisseries et des pierres tombales, des chasubles, des mitres et des tapis, des calices et des encensoirs, des porte-croix et des manuscrits enluminés ainsi que des reliquaires, couvrant des siècles, du Xème au XIXème et même au XXème, si l'on accepte de prendre en considération un certain objet. Celui-ci, que l'on pourra difficilement qualifier d'œuvre d'art, consiste en un petit bloc de marbre taillé sur lequel sont enchassés des brillants formants les lettres de l'alphabet. Offert en 1968 par les Arméniens des Etats-Unis à Vasken 1er, l'objet se montre dépourvu de dimension artistique et révèle, ce qui va de pair, une absence totale d'interprétabilité que viendrait masquer la richesse marchande trouvant dans l'alphabet une caution facile et symboliquement primaire. Du point de vue du XXème siècle, mieux vaut alors considérer comme «œuvre», la photographie de S. S. Karekin 1er, ornant le mur de l'une des salles... Les auteurs du catalogue, Iveta Mertitchian et Seyranoush Manoukian, précisent que «les œuvres d'art ne sont pas intrinsèquement sacrées mais sont aussi des reliques de l'histoire et de la vie nationale». En ce sens, l'objet de 1968, s'il témoigne de la vie de la diaspora reste tout à fait éloigné du niveau artistique des autres pièces montrées et qui sont, elles, des œuvres d'art. En effet, bien que tous les objets de l'exposition soient assujettis à une fonction, jamais ils ne s'épuisent dans cette destination et parviennent à la surpasser par l'agencement des éléments, la présence d'un détail insolite, le travail sur la perspective ou sur le rapport du texte à l'image.

La puissance du contraste sur laquelle se fonde l'attraction visuelle apparaît dans le jeu de plein et de vide utilisé dans des matériaux très différents comme le métal et le coton. La Croix d'autel de 1750 (Van, Vaspurakan) offre un découpage surprenant. Le corps du Christ occupe le centre de la croix qui est un carré vide, c'est-à-dire un cadre. Ce cadre démontre une incapacité à cerner le corps du Christ qui se fait «hors-cadre», par le pied et la main du côté droit. Les deux doigts levés touchent très exactement l'angle du cadre alors que la main en sort tout comme le pied par le geste d'enjambement qui dynamise le corps. La dynamisation et l'impossibilité de la capture sont également rendus par le jeu des drapés du vêtement qui, lui aussi, dépasse le cadre. La stabilité est donnée du côté de l'esprit qui s'exprime par la tête et le cœur. La tête du Christ est encerclée, il porte un nimbe comme un serre-tête s'arrêtant sur la pointe arrondie de la barbe dont la courbure correspond très exactement à la ligne du cercle. La tête et son aura de lumière et de barbe forment un cercle plein de métal, conférant à ce point central un aspect de solidité empêchant toute infiltration du vide. Enfin le porte bannière que le Christ tient dans la main gauche croise son corps en passant sur le cœur, établissant une division entre une partie du corps dans le cadre et une partie du corps quittant le cadre, montrant peut-être ainsi et tout à la fois, la participation aux deux mondes, céleste et terrestre, divin et humain, de même que le moment de la Résurrection, le pied hors du cadre pouvant être entendu comme sortie du tombeau.

Une tenture en madras de 1791 reflète elle aussi un travail sur le cadre par une mise-en-abîme. Les différents épisodes de la vie du Christ, et donc la temporalité narrative, sont dépeints par les successions d'espaces rectangulaires séparés par des représentations de colonnes qui encadrent ainsi chaque scène sur le côté. L'intérieur de chaque scène contient une «veduta», une ouverture symbolisée par une arche plus ou moins rapprochée afin de signifier un espace de profondeur et de marquer la distance à laquelle se situent les différents personnages entre eux et dans leur rapport au spectateur. L'arche s'ouvre tantôt sur un fond identique à l'avant-plan (bleu foncé) tantôt sur un fond dont la différence de couleur (bleu clair en contraste avec le bleu foncé) se voit renforcée par l'altération de l'orientation du mouvement indiqué par des traits obliques. Le travail sur le trait semble ici exemplaire en ce qu'il montre une opposition entre la régularité parfaite qui caractérise les ailes des anges faites de plumes soigneusement et symétriquement rangées et d'autres types d'ordre, comme celui, oblique, d'une sorte de pluie ou encore celui d'un dallage de carrés irréguliers, auxquels s'ajoutent les plis des drapés, les imprimés des tissus, le mouvement flottant du drapeau de même que la pointe d'une lance qui est, elle aussi, in fine, un trait. L'ensemble des épisodes narrés sur la tenture est encadré à son tour par une sorte de frise fleurie qui opère la jonction entre l'espace du tableau, celui du mur et celui du spectateur. Un élément complète la frise, il sert de base au cadre et aux cadres dans le cadre, comme un support de l'édifice. Il s'agit d'une ligne écrite en arménien et contenant la date de création de l'œuvre. Ecrites en lettres majuscules, la bande souligne en quelque sorte la représentation, donnant à l'alphabet une force opératoire, en cela-même peut-être que l'agencement des lettres exige, pour signifier, une énonciation ou une lecture ancrée dans la succession. La temporalité de la lecture des lettres devient ainsi la clef de lecture de la temporalité des épisodes figurés. Souligner consiste à tracer, à tirer un trait sous l'écrit ou le graphe, à laisser une trace comme le fait à son tour, à l'intérieur même du souligné, la date qui s'exhibe graphiquement dans le contraste des chiffres et des lettres. Trace aussi bien, alors même qu'elle trace le calcul du temps, l'écriture formée de lettres lisibles et déchiffrables qui soulignent dans leur déroulement l'œuvre figurée, trouve-t-elle dans sa fonction de sous-ligne, la force de l'irreprésentable. Impressionnant le spectateur-lecteur par la technique de l'impression, la bande écrite signalerait ainsi le retour de la force intrinsèque à l'écriture, celle du trait au plus profond du tracé, soit encore du trait comme arme, lancé par la pointe d'une plume analogue à l'ongle.

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Museum of Art and Design
Korkeavuorenkatu 23
00130 Helsinki
www.kolumbus.fi/designmuseum
Catalogue bilingue finnois/anglais, imprimé à Helsinki.

տրուել էր գլխարկի մաշկը, եւ բացուել գարշելի խրախճանքի տեսարան՝ սնկիս ներսում գալարւում էին հարիւրաւոր, գուցէ հազարաւոր որդեր։

Փոքր ու Թոյլ աճէր սունկս, կը ծռմռուէր, կը յարմարուէր, մի ծակ կը գտնէր, կը պլստար ու լոյս աշխարհ կը գար։ Բայց նա հսկայ էր ծնուել, աճել ամուր եւ ուղիղ, հանդիպել մամուռի չաւ լայն չերտի դիմադրութեանը։ Սունկս ձգտել էր վեր, մամուռը տեղի չէր տուել, սունկս, միեւնոյնն է, իրենն արել էր՝ բարձրացել ու բարձրացել, իր հետ, սակայն, բարձրացնելով նաեւ կեանքի բեռան նման ծանր գործը։ Այն, ինչը սկիզբ ու վերջ ունի, անպայման ունի իր բարձրակէտը, եւ մի օր սնկիս աճը դադարել էր։ Եւ նա մնացել էր իր իսկ ստեղծած վրանում, որի տրամագիծն իմ աչքաչափով երեւի մեթրի հասնէր։ Ուղիղ ու հպարտ կանգնել էր այնքան, մինչեւ որ վրանը վերածուել էր դամբարանի։

Ես մամուռը տեղը բերեցի։ Նորից բլրակ գոյացաւ, կամ՝ Թարմ գերեզմանաթումբ։

- Լաւո՞նաս, - ասացի մի քիչ հիասթափուած, մի քիչ էլ երեւի գլխարկ հանելու նման։

Ես չգիտէի, որ վերջապէս տեղը տեղին եմ օգտագործել բառը։ Ընդամէնը գիտէի, որ ամէն ինչ սկսւում է ծնունդով ու աւարտւում մահով, դրանից անմասն չեն աստղերն ու մոլորակները, ծառն ու Թուփը, գազանն ու Թռչունը, բայց, կամօքն Աստծոյ, միայն մարդուն է վիճակուած ապրել այդ դամոկլեան սրի տակ։

Սա էլ, սակայն, մտքովս անցաւ մի տեսակ կողմնակիօրէն, մի տեսակ վերացրկուած։ Ես շտապում էի։ Արդէն լռւում էր աւտոմեքենաների աղմուկը, արդէն մօտ էր խճուղին, որտեղից սկսւում էր ժամանակակից մարդուս կրքերի խականն Թատերաբեմը։

Այնուհանդերձ, տատւօտեան ես արթնացայ վաղուց մոռացուած բարձր տրամադրութեամբ՝ գործելու անսպառ եռանդ մէջս։ Արդէն ուզում էի դէն նետել վերմակը, որպէսզի գլխապատառ նետուեմ փողի, գրական փառքի ու միւս բոլոր յաջողութիւնների ետեւից, բայց Ջրի խշշոցը յուշեց, որ գուղարանը զբաղուած է։ Որպէսզի ի զուր չյցուեմ նախասենեակում եւ անհամբեր ետ ու առաջ չանեմ, նորից ետ ընկայ բարձին, եւ այս յապաղումն էլ ճակատագրական եղաւ։

Նորից ինչպէս երէկ արտաքուստ անարիթ՝ գլխումս յանկարծ զրնգաց՝ լաւո՞նաս, նորից կանացի ձայնով, բայց այս անգամ՝ սուր, ճղճղան, եւ համարեա անմիջապէս էլ աչքիս առաջ եկաւ ոտիկանական մի սերիալ, որը մի քանի օր առաջ պատահաբար դիտել էի՝ պատահաբար հեռուստացոյցի առաջ յայտնուելով։ Կինոնկարն ամերիկեան էր, բայց, հասկանալի է, լիտուաներէն Թարգմանուած, ձանձրանալով դիտել էի ընդամէնը մի քանի րոպէ՝ մի բառը հասկանալով, երկուսը՝ չէ։

Տագնապի ալիքն այնքան ուժեղ էր, որ օդն սկսեց չհերիքել, անկողինը ճահիճ Թուաց։ Ձայնը ճչում էր, մետաղական երանգներով ճչում ուղեղումս, եւ, որպէսզի Թոյլ չտամ նրա գերանդին արմատից կտրի գրական կեանքով ապրելու, Երեւան հասնելու յոյսերս, ես, ոտքից գլուխ քրտնած, համարեա անգամալոյծ, մի կերպ նստեցի։ Մինչեւ վերջ դատարկեցի դեռ գիշերուանից կողքիս դրուած Ջրի բաժակը, արեցի այն, ինչը գրեԹէ երբեք չէի անում՝ ծխեցի անկողնում։ Ծուխը դառն էր, ձայնը՝ տհաճ, ասես վրայից նետել էր երէկ ընութեան գրկում երեսին քաշած հովուերգական քօղը։ Սնկիս նման՝ քանի դեռ չէի բացել կանաչ-կանաչ պատանքը։

Սրբիչը ձեռքիս դուրս գալով լողասենեակից, դէմքս դեռ կարգին չչորացրած, ես հարցրի խոհանոցում ինչ-որ գործով զբաղուած կնոջս.

- Ի՞նչ է նշանակում՝ լաւո՞նաս։

Կինս զարմացած ինձ նայեց։

- Առաւօտ գիշերով որտեղից...

- Ի՞նչ է նշանակում...

- Դիւակ, - ասաց կինս։

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

11 · 09 · 1998

Les Proust (Adrien et Marcel) et l'Arménie

par

Penny ATMADJIAN

Le Docteur Adrien Proust (1834-1903) Professeur Agrégé de médecine en 1866 spécialiste de l'Hygiène, science nouvelle, effectue pour Napoléon III un voyage de mission de Moscou à la Mecque à la recherche des causes de l'épidémie du choléra. Il suit le chemin de l'épidémie de 1832. S'il découvre l'origine de la maladie à la Mecque: brassage de populations venant en pèlerinage, son périple le fait passer en Arménie en 1866-1869. Il évoque son voyage en Arménie dans ses livres médicaux et aussi à travers le témoignage de Madame Suzy Mante-Proust dans un ouvrage publié par C. F. et F. Gontier et S. Mante-Proust (Plon. Marcel Proust et les siens)

Il parle de la vie des villages et des montagnes, d'un peuple chrétien travailleur, courageux, sympathique et de santé saine, qui habite parfois les cavernes à l'abri du froid des montagnes. Adrien Proust va dans tout le Caucase à cheval (Arménie, Géorgie). Balzac en Russie et en Ukraine utilise le cheval avec voiture de bois et d'osier comme Alexandre Dumas dans son Voyage en Caucasie qui devine et admire en route les belles vignes, les beaux vergers, le fameux jardin des Arméniens: le Bartcha en langue orientale. Citons aussi le grand plaisir de Pouchkine (1799-1837) de visiter l'Arménie (1829) juste avant ses fiançailles. Adrien Proust partage la vie quotidienne de la population arménienne. Il se rend à Téhéran puis à Constantinople où le vizir veut le recevoir. Grâce à son voyage réussi en Asie Mineure, ses recherches sont publiées et reconnues à l'Institut. Après les congrès de Vienne et de Venise (1892), Adrien Proust souhaite l'organisation de rencontres mondiales qui ne se concrétiseront qu'en 1948 avec la création de l'OMS, Organisation Mondiale de la Santé.

En Arménie, pour purifier l'air des maisons, on utilise un mélange d'encens avec du benjoin (extrait d'écorce d'arbre) et qu'on fait brûler. Adrien Proust a sans doute connu ce remède d'hygiène sous sa forme primitive qui apparaît en France dès 1885 grâce à Auguste Ponsot (revenant lui aussi d'un voyage en Arménie) sous la forme et le nom du Papier d'Arménie (si bien chanté par Régine) et que Marcel Proust utilisera parmi d'autres fumigènes pour soulager son asthme.

Adrien Proust se marie en 1870 avec Jeanne Weil, a deux fils dont l'aîné Marcel naît en 1871 un beau brun de type oriental (un air d'Arménie sans doute), puis Robert futur médecin. Il leur inculquera intelligence et curiosité. Marcel Proust se rend à Venise en octobre 1900 en pleine période de déménagement parisien entre le 9 boulevard Malesherbes et le 45, rue de Courcelles. Arrivé à Venise le 13 octobre 1900, il visite, quatre mois après une réunion artistique à Paris d'entre-aide aux survivants des massacres d'Arménie, le monastère des Pères Mekhitaristes (du nom du fondateur Mekhitar) catholiques arméniens dans l'île San Lazzaro de Venise. Il signe même le registre livre d'or (in correspondances de Philip Kolb. éditions Plon). C'est là que les écrivains arméniens viennent se perfectionner dans la langue littéraire et consultent les plus anciens manuscrits et enluminures. (Venise a la plus grande bibliothèque arménienne après le Maténadaran, Bibliothèque Nationale d'Erevan, capitale d'Arménie; c'est chez les moines arméniens de Venise que Lord Byron est venu apprendre l'arménien et méditer sur le banc toujours là du jardin du monastère). George Sand a également rendu visite aux moines arméniens de Venise. Elle en parle de façon élogieuse dans une Lettre d'un Voyageur. Marcel Proust a donc pris connaissance de la culture arménienne tout en découvrant un échantillon différent de la population arménienne à celui rencontré par son père.

Dans le voyage de Marcel Proust à Venise, Proust visite le monastère des moines mekhitaristes catholiques arméniens; si l'on s'en réfère à la biographie sur Proust de Guislain de Diebach qui dit: Marcel visite une église chaque matin avec Reynaldo Hahn...Marcel élargit sa connaissance judéo-chrétienne en ajoutant à l'étude de ses cathédrales celle de l'église arménienne et de la culture arménienne en général. Si Madame Proust était du premier voyage à Venise avec Marcel sur les traces de Ruskin, il semble qu'elle ne s'y trouvait pas en octobre 1900 quand Marcel visite le monastère arménien; nous n'avons pas de correspondances entre eux pour avoir un avis. J'aurais tant aimé que le trio Adrien, Marcel, Jeanne Proust évoqât l'Arménie ensemble ou en duo.

Si au début de l'œuvre de Marcel Proust, Livre I, du Côté de chez Swann, sont évoqués Eve et Adam, au début du Livre II, Le Côté de Guermantes, pages 13 et 14, Marcel Proust parle de l'Arche du Déluge sur le Mont Ararat se référant à la Bible et à l'épisode de Noé en Arménie, pour mettre une nouvelle fois ses personnages dans les lieux de son roman.

Il n'en faillait pas davantage pour que le jeune français d'origine arménienne que je suis guette d'autres arménités chez Proust.

A Illiers-Combray, dans la chambre qu'il occupe chez tante Léonie, se trouve le portrait du Christ tel que les gardiens de la Croix l'on décrit et dépeint et qui est le portrait officiel du Christ arménien qu'on retrouve dans nos évangiles et nos églises. Dans l'Eglise d'Illiers figure aussi un portrait de la Vierge orthodoxe, icône plus géométrique. Remarquons les objets de culte des auteurs : Balzac et sa croix sous cadre (Turin 1836) dans sa maison de Paris-Passy ; Alain Fournier et son image pieuse de cathéchèse : la Mère et l'Enfant arméniens; j'ai hérité d'un même portrait.

A quelques kilomètres d'Illiers, il y a le village de Saint-Eman où Proust situe l'épisode du Loir, la Vivonne, du lavoir, des nénuphars autour de l'église Saint André des Champs dans l'œuvre et Saint-Eman dans la réalité. Le dépliant touristique mentionne que Saint Eman est un évêque venu de la Cappadoce au XVIe s. Nous, nous savons qu'il est arménien comme Saint Grégoire venu à Pithiviers en l'an 1000. Saint Eman arrive au XVIe s. pendant les guerres de religions entre catholiques et protestants; ces derniers ayant détourné la rivière les catholiques se voient privés de culture: c'est la famine. Saint Eman prie, fait pleuvoir, redonne cours à la rivière, les récoltes poussent, les gens mangent à nouveau. En reconnaissance une église porte le nom de Saint Eman; on y trouve les reliques qui chaque année lors de l'unique messe annuelle sont montrées aux fidèles (notamment la tête) en Mai, le fameux mois de Marie chez Proust...

Sous le portail extérieur de l'Eglise de Saint Eman est gravée sur pierre une grappe de raisin symbole de la première vigne plantée par Noé en Arménie; or ce symbole existe dans toutes les églises arméniennes.

Dans son livre Le Contre Sainte Beuve, Proust évoque l'ouvrage de son ami le comte de Cholet sur la Turquie d'Asie (Voyage en Turquie d'Asie: Arménie, Kurdistan et Mésopotamie, Ed. Plon) paru en janvier 1892 (cf aussi l'article de Proust dans le n° 3 Littérature et Critique du 25 Mai 1892). Nous trouvons des citations des religions: arméniens ou grecs, grégoriens... Evocation des Arméniens chrétiens ayant des écoles réputées pour l'éducation: exemple du grand commerçant chrétien de Césarée (province arménienne) qui met son fils aîné à l'école arménienne. Au comte de Cholet dit Proust les Arméniens (lui) ont inspiré des pages moins favorables quoique non moins brillantes! Autres citations: la ville d'Erzeroum qui aura un destin tragique suite au génocide.

Gérard de Nerval parle avec compassion des Arméniens à son retour de Constantinople.

Dans Jean Santeuil son premier roman écrit entre 1895 et 1900 (publication posthume en 1952), ébauche de la Recherche du Temps Perdu, Marcel Proust dénonce les Massacres des Arméniens perpétrés par les Turcs dès 1894-1896 par Abdul Hamid (J. S. Pléiade, pp. 600 à 605).

A l'Assemblée Nationale, lieu officiel, le narrateur est éditeur, et écoute son ami médecin à l'hôpital Necker et député du Nord, Premier Secrétaire du Parti Socialiste (c'est le personnage de Couzon dans le roman et Jean Jaurès dans la réalité selon M. Tadié dans sa présentation de J. S. en 1996), s'insurger sur la question de l'Arménie que l'Assemblée veut clore: une fois encore la France ne fera rien... vous venez d'assassiner 200.000 chrétiens (chiffre en cours de massacre au moment où il est évoqué à l'Assemblée Nationale ce dont Proust témoigne)... C'est une infamie de dire ça s'exclame le Ministre de l'Agriculture. Le narrateur prend la défense de ce peuple et évoque les notions de Justice et de Droits de l'Homme. Le peuple à qui vous avez appris à prendre le fusil le retournera contre vous. Un grand cas de conscience se pose chez l'auteur. On connait souvent les opinions de Proust à travers les préoccupations de ses amis intimes et parmi eux autour du poète arménien Archag Tchobanian (1872-1954) en France depuis 1895 et qui explique aux politiques, artistes et gens de Lettres ce qu'est l'Arménie, son peuple, sa culture, sa religion, il y a la comédienne Réjane et son fils qui habitent le même immeuble que Proust, Jean Jaurès, Clémenceau, Anatole France qui écrit dans *Le Figaro* et *Le Petit Temps*: vous nous avez laissé mourir, nous 300.000 Arméniens, nos enfants vont mourir aussi, pour que nous dormions en paix, donnez du pain à nos enfants. Le 16 Juin 1900, Réjane la comédienne, Antoine comédien et directeur du théâtre qui porte son nom à Paris, de Max, Seguond-Weber, Mounet Sully feront le spectacle d'une réunion d'entre-aide et d'information: des poésies arméniennes traduites en français par Tchobanian seront dites ainsi que de la musique arménienne jouée au piano. Jacques de Morgan écrit un livre sur l'Arménie; Clémenceau une préface aux Massacres d'Arménie, Max Jacob un poème: Les Alliés sont en Arménie cf. le livre d'Edmond Khayadjian, *Archag Tchobanian et le mouvement Arménophile en France*, CNRDP Marseille). Curieusement, la sensibilité et la révolte de Marcel Proust dans ses textes se rapprochent de celles des Arménophiles.

Tchobanian a le souci de faire part de la culture arménienne. Il sera le professeur de poésie en langue arménienne d'une cousine germaine de mon père Marie Atmadjian. Quant à ma future maman, elle rencontrera aussi Archag Tchobanian en 1938 à l'Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Moulineaux; elle, la violoniste, prenait donc le chemin de mon Aura poétique...

Autre contemporain des massocres* en 1918 Apollinaire*dans Alcools et son poème (La Chanson du Mal Aimé) raconte le supplice perpétré par les Turcs à quarante Arméniens de Sébaste, ville d'Arménie, morts couchés nus, attachés sur l'étang de glace.

> *J'ai hiberné dans mon passé*
> *Revienne le soleil de Pâques*
> *Pour chauffer un cœur plus glacé*
> *Que les quarante de Sébaste*
> *Moins que ma vie martyrisée.*

Guillaume Apollinaire, *La Chanson du Mal Aimé, Alcools.*

A plusieurs endroits clés de ses différents livres Marcel Proust parle de l'Arménie, de sa culture comme de sa cause alors qu'il n'était pas obligé de le faire dans son roman. Sa vie (1871-1922) a croisé les dates cruciales de l'histoire du peuple arménien (1894-1896, 1915), et ses plus intimes amis ont défendu la cause arménienne et dénoncé les massacres (la comédienne Réjane et son fils, Anatole France, le comte de Cholet, Couzon alias Jean Jaurès et même Mallarmé, Péguy, Mistral). Marcel Proust a voulu sans doute témoigner en son temps et à sa façon de ce drame. Comme habituellement Proust n'écrit rien ni par hasard ni par inadvertance et que tout chez lui est structure et rappel constant de références, on ne peut lui en être que très reconnaissant; Proust fait par de son inquiétude, de son tracas, de sa révolte face aux massacres non dénoncés; dans le partage de ce souci avec son ami député auprès de qui il est intervenu pour la cause arménienne (sous-titre puis texte de Proust dans Jean Santeuil), on trouve chez Proust son anxiété des périodes difficiles et dramatiques. Ah si le monde avait réagi comme lui dès 1894, peut-être que le massacre de deux millions d'âmes aurait été évité en 1915 (la moitié de la population d'où le mot justifié de génocide : en France la Chambre des Députés réagit à 200.000 chrétiens massacrés en 1896; le peuple français se mobilise à 300.000 victimes en 1900. En tout 500.000 victimes de 1894-1896 à 1914 + 1.500.000 victimes de 1915 à 1918); quand les politiques s'excusent en disant qu'en 1915 ils faisaient la guerre mondiale (les Turcs étaient alliés aux Allemands, les Arméniens eux défendaient déjà la France), tout le monde oublie de dire qu'en temps de paix en 1894-1896, personne n'a levé le petit doigt sauf Proust. Alors que le 29 Mai 1998 le Parlement français (Assemblée Nationale) reconnaît le génocide en attendant le vote des sénateurs plus de cent ans après, réactualisant les témoignages de la famille Proust on peut regretter des attitudes négationnistes et partisanes de la turquification comme celles de Pierre Loti (1850-1923) de l'Académie Française !

J'en conclus que l'arménité n'a pas échappé à Proust; elle est entrée naturellement dans sa vie (et même prénatale par le voyage de son père en Arménie; je rêve d'un dialogue entre Adrien et Marcel sur l'Arménie, peut-être une correspondance à découvrir) et dans son œuvre. Il ne s'est pas empêché de traduire et de témoigner des réalités et des événements de son temps... le Temps oublié, le Temps dénoncé, le Temps retrouvé pour parler de l'Arménie comme il se doit. Merci la Famille Proust.

■

PENNY ATMADJIAN

(Ancien élève du Lycée Condorcet à Paris, Licencié-ès-Lettres de Paris IV Sorbonne, Sociétaire des Amis de Marcel Proust et des Amis d'Illiers-Combray,

Animateur et organisateur des Déjeuners des Aubépines de Mai à Illiers - Combray (1978-1988),

Animateur et organisateur des Diners Proustiens du théâtre du Lucernaire à Paris).

Issy-les-Moulineaux, France

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5
MARDI
5 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.545 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.545

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՒՐՕՆ ԾՆԱՒ

ՄԷԿ ԵՒՐՕՆ 6,55957 ՖՐ. Կ'ԱՐԺԷ

1999 Յունուար 1-ին ծնաւ Եւրօն, որ մինչեւ 2002 կրնայ օգտագործուիլ չէքերու կամ դրամատան քարտերու միջոցաւ: Մէկ Եւրօն կ'արժէ 6,55957 Ֆր., Եւրոպական Միութեան միւս 11 երկիրներուն մէջ.

Գերմանիա, 1 Եւրօ = 1,95583 մարք
Պելժիա, 1 Եւրօ = 40,3399 պելժիական
Լիւքսամպուրկ, 1 Եւրօ = 40,3399
Իրլանտա, 1 Եւրօ = 0,787564
Իտալիա, 1 Եւրօ = 1936,27 լիռ
Սպանիա, 1 Եւրօ = 166,386 փէսէթաս
Հոլանտա, 1 Եւրօ = 2,20371 ֆլորին
Աւստրիա, 1 Եւրօ = 13,7603 շիլինկ
Փորթուկալ, 1 Եւրօ = 200,482 էսքուտոս
Ֆինլանտա, 1 Եւրօ = 5,94573 ֆին. մարք

Չորս երկիրներ՝ Անգլիա, Յունաստան, Շուէտ եւ Դանիա, առայժմ, մաս չեն կազմեր Եւրոյի:

Մինչեւ 2002 Յունիս 1, ազգային դրամանիշերը ի զօրու կը մնան, բայց, կարելի է «Եւրօ»ի հաշիւներ բանալ դրամատուներու մէջ եւ Եւրոյով գանձումներ ընել, չէքով կամ դրամատան քարտերով: Դրամանիշերը շրջանառութեան կը մտնեն 2002 Յունուար 1-էն եւ ազգային դրամանիշերը հրապարակէն կը վերնան 2002 Յուլիս 1-էն: Սակարանները, սակայն, այլեւս Եւրոյով կը գործեն եւ Երկուշաբթի Յունուար 4-ին առաջին գործողութիւնները եղան միջազգային սակարաններու մէջ. Եւրօն 1,18 տոլար գնահատուեցաւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ ամանորեան իր աւանդական մաղթանքներուն առեն քննադատեց կառավարութեան, անկարողութիւնը դարման բերելու ֆրանսական ընկերութեան ցաւերուն, չեշտեց ժամանակաշրջանի մը փոփոխութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը որ կայ հաւաքականօրէն գործելու: Իրեն համար 1998-ի գլխաւոր դէպքերն էին Ֆութպոլի Համաշխարհային Բաժակի Ֆրանսայի յաղթանակը, Մարդկային Իրաւանց 50-ամեակը:

ԱՄԱՆՈՐԸ ԳԻՇԵՐԸ (Դեկտեմբեր 31) հակառակ փորձուած ջանքերուն, միջադէպեր եւ բիրտ ուժի գործածութիւնները մեծ ծաւալ առած են: Սթրազպուրկ, աւելի քան 40 կառքեր կրակի տրուած են, Փարիզ, Շան - զ'Էլիզէի վրայ 66 վիրաւորներ եղած են, չիչերու «ճակատամարտեր» տեղի ունեցած են եւ ոստիկանութիւնը չէ կրցած հարկ եղած չափով զսպել: Կառքի արկածներու հետեւանքով աւելի քան 50 հոգի մեռած է եւ վիրաւորներու թիւն ալ աւելի մեծ է: Ալքոլը եւ արագութիւնը գլխաւոր պատասխանատուները կը նկատուին: Զոհերու մեծ մասը երիտասարդներ են: Իշխանութիւնները կ'ուզեն նոր միջոցներ ձեռք առնել, Ֆրանսան բոլոր մրցանիշները կը կոտրէ այս մարզին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ նախարարը՝ Ժան - Փիէր Շըվէնըման իր պաշտօնին գլուխը վերադարձաւ Յունուար 4-ին, չորս ամսուան ապաքինումէ մը ետք, որու առաջին ամիսն ալ մահաքունի մէջ էր: Սեպտեմբեր 1-ին է որ վիրաբուժական գործողութեան ատեն, անհանդուրժողութիւն ցոյց տուած էր թմրեցուցիչ դեղին՝ Քիւռարի հանդէպ եւ մահաքունի մէջ ինկած: Սկզբնական շրջանին ոչ մէկ յոյս կար որ փրկուի ու երբ փրկուեցաւ չէր կարծուեր որ հետքեր չմնան եւ սակայն, Ժ. - Փ. Շըվէնըման վերագտաւ իր բոլոր կարողութիւնները, ինչ որ ինք «հանրապետական հրաշք» որակեց: Իրեն կը սպասեն բարդ թղթածրարներ՝ առանց - թուղթի օտարականներու պարագան, ապահովութիւնը եւ Գորսիքան:

Շ. ՓԱՍՔՈՒԱ որոշեց առանձին ցանկ մը գլխաւորել 1999 Յունիսի Եւրոպական Խորհրդարանի ընտրութիւններուն, կ'ուզէ համախմբել Ամսթերտամի դաշնագրին բոլոր ընդդիմադիրները, աջ թէ ձախ: Մերժեց միացեալ ցանկ մը ներկայացնել Ֆիլիփ տը Վիլիէի հետ: Կ'ուզէր որ Շիրաք ժողովուրդին դիմէ հանրաքուէով քանի հարցը կը վերաբերի երկրին անկախութեան, ինքնիշխանութեան, հանրապետութեան:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ՄԷՋ աւելի քան 40 մեռեալ կայ ռամազանի սկիզբէն ի վեր, մինչ նախագահական ընտրապայքարը կը շարունակուի եւ չատեր դէմ են «ձեւական ընտրութեան» մը:

ՉԻՆԸ հոկայ մնասներ հասցուց Միացեալ — Նահանգներու զանազան շրջաններու մէջ, տեղ տեղ երթեւեկը բոլորովին դադրած է; ինչպէս՝ Շիքակօ ուր հովին արագութիւնը (100 քիլոմեթր) եւ առատ ձիւնը ամէն ինչ անդամալոյծ ըրած են: Երկրին կեդրոնը եւ հարաւին մէկ մասը աննախընթաց ձիւնամրրիկի զոհ են, 40-էն 50 սանթիմեթր ձիւն կայ որոշ քաղաքներու մէջ: Օդանաւային երթեւեկը բոլորովին դադրած է: Արդէն 12 մեռեալ կար Յունուար 3-ին:

ԱՆԿՈԼԱՅԻ մէջ, ՄԱԿ-ի երկու օդանաւեր վար առնուած են, ինչ որ անգամ մը եւս կը փաստէ Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ձախողութիւնը քաղաքացիական պատերազմին դիմաց: Քոֆի Անան վրդոված է, քանի պատահածը ապտակ մըն է իրեն համար: Տեղւոյն վրայ պատերազմը կը շարունակուի կառավարութեան եւ Սաւիմպիի Ունիթային միջեւ, խնդրոյ առարկայ են քարիւղային հարստութիւնները:

ԵԼՑԻՆ, որ ամիսներէ ի վեր կը ջնջէ կամ կը յետաձգէ իր ճամբորդութիւնները Փարիզ պիտի գայ Յունուարի վերջ, հաւանաբար Յունուար 28 — 29-ին:

ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ ԵՒ ՍԹՈՔՀՈԼՄԷՆ ետք, Վայմար (60.000 բնակիչ) Եւրոպայի մշակութային մայրաքաղաքը դարձաւ Յունուար 1-ին 1999-ի համար: Արեւելեան Գերմանիոյ այս քաղաքը համբաւաւոր է Կէօթէի, Պախի, Լիսթի անուններով: Հանդիսութիւնները կը սկսին Փետրուար 19-ին:

ՖԻՏԷԼ ԳԱՍԹՐՕ, Յունուար 1-ին, տօնեց Գուպայի յեղափոխութեան 40-ամեակը, հոն ուր, 1959 Յունուար մէկին իր առաջին ելոյթն ունեցած էր Պաթիսթայի փախուստէն ետք: Այս անգամ, ճառը միայն 100 վայրկեան տեւեց, ինչ որ «կարճ» կը նկատուի բաղդատմամբ կը տեւէին ելոյթներուն որոնք 4 — 5 ժամ կը տեւէին: Իր հաւանական յաջորդը կը նկատուի կրտսեր եղբայրը՝ Ռաուլ Գասթրօ որ ներկայիս բանակներու նախարարն է:

ՌՈԼՖ ԼԻՊԸՐՄԱՆ, զուիցերացի յօրինողը մեռաւ Յունուար 2-ին 88 տարեկանին: Ծնած էր Ցիւրիխ եւ սկզբնական շրջանին հետեւած էր իր հօրը ասպարէզին եւ իրաւագիտութիւն ուսանած: Յետագային նուիրուած էր յօրինումի, բայց, ձախողութեամբ սկսած: 1952-ին, Léonor 40 / 45 օփերան մեծ ձախողութիւն մըն էր, ինք կ'ըսէր՝ «դայթակղութիւն մը կը յուսայի, յուղարկաւորութիւն էր»: 1971-ին կը ստանձնէր Փարիզի օփէրային տնօրէնութիւնը, պաշտօն որու գլուխը կը մնայ 7 տարի: Քանի մը շաբաթէն մեծարանքի հանդիսութիւն մը տեղի կ'ունենայ իր յիշատակին, Փարիզի օփէրան:

ՄԻԱՑԵԱԼ — ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ փոխ — նախագահը՝ Ալ Կոր, այժմէն իսկ թեկնածու է Գլինթընի յաջորդութեան, դեմոկրատներու ցանկին վրայ:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են, Դեկտեմբեր 31-ին, ոստիկանութեան եւ ցուցարարներու միջեւ, որոնք կը բողոքէին ընդդիմադիրներու վերջին սպանութեանց առթիւ: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուած են եւ վիրաւորներ կան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, դրամահոսքը 84,4%-ի հասած է 1998-ին, մինչ 11% էր նախորդ տարին:

ՄԻԱՑԵԱԼ — ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ բնակչութիւնը 271 միլիոն 645.214 է յայտարարած է ցանկագային Բիւրօն: 1% աւելցած է մէկ տարուան մէջ:

ՎԱՏԻԿԱՆ կ'աւելցնէ պապական օրհնութիւններու գինը, որ 4000-էն կ'անցնի 5000 լիրի (17 Ֆր.) Յունուար 1-էն: Պապական օրհնութիւնները կը ղրկուին բոլոր անոնց որոնք կը փափաքին ստանալ ամուսնութեան մը, մկրտութեան մը առթիւ: Հասոյթը աղքատներուն սահմանուած է:

ԷՕՃԱԼԱՆԻ ՆԱԽԸՆՏՐԱԾԸ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆՆ Է

Քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալան նոր տարուան առթիւ քրտական հեռատեսիլէն արտայայտուելով շեշտած է թէ իրենց նախընտրութիւնն է խաղաղութիւնը եւ քաղաքական լուծումի ուղին: Աւելցուցած է թէ եթէ քիւրտ ժողովուրդին եւ քիւրտ ազգային ազատագրութեան պայքարին հանդէպ բռնաջնջումի կեցուածքին վերջ չտրուի, պատերազմը ա՛լ աւելի ուժգին թափ պիտի առնայ ու ծաւալի: Խօսելով Միջին — Արեւելքի քաղաքական ներկայ կացութեան մասին, քիւրտ ղեկավարը յայտնած է թէ հոն կարեւոր փոփոխութիւններ արձանագրուած են եւ արաբական աշխարհն ու Իրան Քիւրտերու դէմ թշնամութիւն սնուցանելու դիրք չունին:

Էօճալանի խօսքերով՝ Եւրոպա անցնիլը «Լօզանը սրբագրել»ու նպատակով է եւ եթէ Թուրքիա չյօժարի քաղաքական լուծումի, Լօզանէն վերադաս միջազգային մեծ համաձայնութիւն մը խնդրոյ առարկայ պիտի ըլլայ. ան ըսած է. «առոր նախօրէին կը գտնուինք»,

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐՆ ԵՒ ԻՍԼԱՄԸ

ՖԻԿԱՌՕ — ՄԱԿԱԶԻՆԻ ՆԱՄԱԿԱՆԻՆ

Ֆիկառօ — Մակազինի Դեկտեմբեր 19-ի թիւին կողքը խորագրուած էր՝ «Իսլամը քրիստոնեաներուն դէմ», ինչ որ բաւական աղմուկ հանած էր, հակառակ անոր որ բովանդակութեան մէջ նոյն պատկերը չէր պարզուեր:

Յունուար 2-ի Ֆիկառօ — Մակազինի նամականին կրկին հարցին կ'անդրադառնայ թեր ու դէմ կարծիքներով, մէկ կողմէ Մարսէյլի Ֆրանսա — Թուրքիա Միջերկրականեան Ընկերակցութիւնը վրդոված է որ Թուրքիան մաս կազմէ այն երկիրներուն (Ալժերիա, Իրան) ուր համակեցութիւնը դժուար է. իբրեւ փաստ ալ կը յիշուի որ Պոլսոյ Պէյօղլուի թաղամասին մէջ աւելի շատ եկեղեցի կայ քան մզկիթ: Ուրիշ մը, սակայն, Ժան Սալ կը գրէ. — «Կ'ըսէք թէ Թուրքիա, 1935-ին, ֆրանսական օրինակով աշխարհականութիւն մը հռչակեց, կը մոռնաք որ Թուրքիոյ մէջ օրէնք մը կայ որ կ'արգիլէ քրիստոնեայ թրքահպատակներուն պաշտօն ունենալ պետական վարչութեան եւ բանակին մէջ: Կը մոռնաք նաեւ որ Թուրքիոյ Յոյները իրաւունք չունին բնակելու Թրքական հողամասի մը վրայ որ դուրս կը գտնուի իրենց հինգ փոքրիկ թեմերէն: Ծափահարել Թուրքիան քրիստոնեայ իր փոքրամասնութեան հանդէպ ունեցած վարմունքին համար ոչ մէկ իմաստ ունի, քանի որ, այսօր, այդ փոքրամասնութիւնը գրեթէ անգոյ է»:

ԱՐՏԱՀԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԸ

Թուրք մամուլին մէջ յաճախ նիւթ կ'ըլլայ երկրին արեւմտեան եւ արեւելեան շրջաններուն միջեւ կեանքի մակարդակին, ներդրումներուն, պետական ուշադրութեան անհաւասարութիւնը: Քրտական հարցին պատճառով գրեթէ ռազմադաշտի վերածուած հարաւ - արեւելեան գօտիէն դուրս մնացած մասերուն համար այսօր եւս կը շարունակուի նոյն անհաւասարութիւնը: Քանի մը տարի առաջ նոյն մամուլը Կարսի մասին ահազանգ հնչեցուցած էր, առաջին էջի մեծատառ խորագիրներով ծանուցանելով թէ «քաղաքը ծախու է». բռնածը այն էր որ բնակչութիւնը անգործութեան, կեդրոնէն ցոյց տրուած ընդհանուր անտարբերութեան պատճառով կը լքէ քաղաքը, գաղթելով արեւմտեան ոստաններ ու ծախու են բազմաթիւ կալուածներ, երբեմն լման փողոցներ, եւլն.:

Նման ահազանգ մը կրկնուած է Յունուար 4-ի «Հիւրրիյէթ»ին մէջ, այս անգամ Արտահանի համար: Թերթին յայտնի լրագրողներէն Է. Չէօլաշան «Արտահան օգնութիւն կը խնդրէ» խորագրուած գրութեամբ ամփոփած է կուսակալին նամակը. հոն թուումը կայ «սահմանային» այդ քաղաքին բազմատեսակ հարցերուն: Նամակին նպատակն է ուշադրութիւնը գրաւել բարեսէր անհատներու եւ կազմակերպութիւններու օրպէտի օգնութեան փութան:

Առաջին նշուածը այն է որ Արտահանի կրթութեան, առողջապահութեան, ճամբու, ջրատար ցանցի հարցերը լուծումի կարօտ են: Բնակչութեան թիւը որ 1985-ին 207 հազար էր, իջած է 113 հազարի: Կրթական մակարդակին մասին գաղափար ունենալու համար կը բաւէ կարդալ թէ համալսարան մուտքի ընդհանուր քննութիւններուն քաղաքը վերջինթեր տեղը կը գրաւէ: Բնակչութեան թշուառութիւնը համատարած է. աշակերտութեան մեծ մասը փոխանակ կօշիկի, սեւ ձգախէժէ ոտնամաններ կը հագուի, պարտադրաբար անտեսելով առոր հակառողջապահական բնոյթը: Այսուհանդերձ, լրջագոյնն է խմելու եւ ոռոգումի ջուրի խնդիրը: Նոյն դժուարութիւնը ունին անասնաբուծութեամբ զբաղողներն ալ:

Քաղաքը երկու հազար մեթր ու աւելի բարձրութեան վրայ գիւղեր ունի որոնք յատկապէս ձմրան յաւելեալ մեծ դժուարութիւններու դէմ յանդիման կը մնան: Կուսակալութիւնը իր միջոցներով օգնելու ջանք կը թափէ, բայց միջոցներու անբաւարարութեան պատճառով կարօտ է բարեսիրական օժանդակութեան:

Յատկապէս չեշտուած է որ գործազրկութիւնը ծայր աստիճանի հասած է: Մարդիկ ընկերային ու տնտեսական զանազան պատճառներով դաշտային բնակավայրերէ խոյս կու տան: Արտահանի մէջ կատարուած ամէնէն կարեւոր ներդրումը եղած է միսի հաստատութիւնը ուր սակայն միայն 15 հոգի կ'աշխատի: Իսկ կուսակալութեան հիմնած գորգագործատան մէջ 80 աշխատող կայ:

Նամակը կը նշէ նաեւ մէկ-երկու բարեբարի անուն որոնք իրենց նուէրներով օժանդակած են գիւղի մը, կամ անտառտնկելու ծրագիրներու: Կուսակալը տողերը կ'աւարտէ կրկնելով որ սահմանային քաղաք Արտահանը օժանդակութեան կարօտ է: Տրուած են հեռաձայնի, հեռապատճէնի ու դրամատան հաշիւի թիւեր:

Կարսէն ետք Արտահանի վիճակին մասին այս ահազանգը ի՞նչպէս պէտք է մեկնաբանել. գլխաւորաբար քրտական հարցով սնեղծուած անխուսափելի հետանկարներու սառե՞րն է ան Թուրքիոյ քաղաքականութեան մէջ, թէ «գող, սիրտը դող»ի ոչ շատ հաւանական, այսուհանդերձ ինքզինք յիշեցնող հոգեվիճակը…:

Վ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԻՆ ԳԻԾՈՎ

Ազգային Ժողովրդավարական Միութեան (ԱԺՄ) 10-րդ համագումարը տեղի ունեցած էր Դեկտեմբեր 11 - 12-ին: Հոն ընդարձակ զեկուցումով մը հանդէս եկած է նախագահ Վազգէն Մանուկեան, վերլուծելով անկախութեան առաջին տարիներու քաղաքական ու տնտեսական զարգացումները: Այդ վերլուծումին ընդհանուր եզրակացութիւնը կ'ամփոփուի «յետադիմել, հիասթափութիւն, թալան, կոռուպտ, մտահոգութիւն» եզրերով:

Հայաստանի նոյն շրջանի անցքերուն քիչ – շատ ծանօթ մէկը դժուարութիւն պիտի չունենայ այս եզրերով յատկանշուած մարզերը, անոնց առնչուած դժգոհութիւնները հասկնալու: Ինչ որ նոր է ու հետաքրքրական, հիասթափումին նշումն է նոր շրջարկով մը. Վ. Մանուկեան կ'անդրադառնայ վերջին ընտրութեան իր ղեկավարած կուսակցութեան շուրջ 180 հազար քուէներուն. ատիկա քիչ գտած են իր կուսակիցները ու հիասթափած ժողովուրդին ընթացքէն: Խոստովանելով վերլուծելէ այս երեւոյթը, Վ. Մանուկեան կ'ըսէ թէ «հասարակութեան մէջ կան շատ հիւանդութիւններ:... Բայց սա մեր ժողովուրդն է: Եւ չմտածենք թէ ուրիշ ժողովուրդներն աւելի լաւն են: Մեր ժողովուրդն էլ հրաշալի ժողովուրդ է: Եւ սա է մեր միակ յենարանը»: Կ'աւելցնէ թէ ԱԺՄ ոչ մէկ յենարան ունի Հայաստանէն դուրս:

Ինչ կը վերաբերի իշխանութեան տարած քաղաքականութեան, ժողովուրդին մէջ ստեղծուած յուսախաբութեան, ԱԺՄ նախագահը բաւական սուր քննադատականներով կ'անդրադառնայ որոշ կէտերու: Գլխաւորներէն է ուժանիւթի մարզը: Ելեկտրականութեան «շուկան» մեծ գումարներու շրջանառութեան բեմ է. անոր ղեկավարներուն կ'ուղղուի «գրպանները լեցնել»ու մեղադրանքը: Նոյն նպատակին համար է որ «դատարկում են Սեւանը» եւ «բարձրացնում գինը, խփելով արդիւնաբերութեան զարգացմանը»:

Պատասխանելու համար «ի՞նչպիսին է այժմ Հայաստանը» հարցումին, Վ. Մանուկեան կը պատմէ հետեւեալ դէպքը. «մի քանի օր առաջ մի տարեց մարդ թոռնիկի հետ փողոցն էր անցնում, ոստիկանութեան մեքենան կպաւ եւ տարեց մարդը երեխայի հետ ընկաւ, վեր կացաւ եւ ... ամենասարսափելին, նա թոռնիկին վերցրեց ու փախաւ»:

Ամենածանր վերագրումը սակայն կ'ուղղուի Հայաստան եւ Ղարաբաղի իշխանութեան բարձրագոյն դիրքերու տէրերուն. ան կ'ըսէ. «Ամբողջ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի (միասնական մի երկիր է) տնտեսութիւնը չորս մարդու ձեռքում է. Ռ. Քոչարեան, Վ. Սարգսեան, Ս. Սարգսեան եւ Ս. Բաբայեան: Ի՞նչ է, մեր հազարամեայ պայքարը, մեր 88 թուի պայքարը մի՞թէ նրա համար էր որ այս չորս մարդը տէր դառնայ Հայաստանի ու Ղարաբաղի տնտեսութեանը»:

Այս արտայայտութիւնը չէր վրիպած ԼՂՀ Պաշտպանութեան Նախարար Ս. Բաբայեանի ուշադրութենէն որ նշուած չորս անուններէն միակը եղաւ ըսուածին հակազդող. Դեկտեմբեր 21-ին Երեւանի Համալսարանի ուսանողութեան հետ հանդիպումին («Յառաջ», Դեկտեմբեր 24) ան ակնարկեց նոյն վերագրումին, պատասխանելով թէ «բանակը կարելի չէ անօթի պահել եւ ինք այդ մասին պատասխանատուութիւն ունի»: Լրատուիչներու քանի մը տողնոց հաղորդումէն հասկցուածը այն է որ նախարարը իր անձին ուղղուած քննադատութեան, կամ ամբաստանութեան կը հակադարձէ բանակին կապուած պարտաւորութիւններու ճամբով: Նոյն աղբիւրները չտեղեկացուցին թէ միւս երկու նախարարները եւ նախագահ Ռ. Քոչարեան ի՛նչ հակազդեցութիւն ունեցան Վ. Մանուկեանի վերագրումին. եթէ անշուշտ ունեցան:

Տարուած քաղաքականութեան հետեւանքները թուելով, ԱԺՄ-ի նախագահը անոնց զոհը կը նկատէ Հայաստանցին: Պետութեան հզօրացումին մեծագոյն ուժն է ան, եթէ կայ հանրութիւնը կազմակերպելու ձեւը: Ամէն մէկ Հայ Վ. Մանուկեանի կատարած նմանութեամբ՝ հզօր հրասայլ է, բայց ներկայի պայմաններուն մէջ, «Այսօրուայ Հայաստանը հրասայլերի գերեզմանն է, շարժիչները անջատուած»: Երբ իշխանութեան ջանքերը ուղղուած չեն այդ շարժիչները կրկին աշխատցնելու, «ոչ մի բանի չես հասնի»: Ան Հայաստանի զարգացման համար պայման կը նկատէ որ «գան մարդիկ, այդ հրասայլերի շարժիչները միացնեն, եւ ամէն մի Հայ որպէս մի հզօր հրասայլ սկսի աշխատել»:

ԱԺՄ-ի նպատակը կը ներկայացուի հետեւեալ կէտերով. ունենալ անկախ պետութիւն՝ ժողովրդավարական հիմերով, ազգային գետնի վրայ կերտուած. պետութիւն որուն քաղաքացին կրնայ ինքզինք հպարտ զգալ, ունենալով աշխատանք, բարգաւաճում, ազատութիւններ: Այդ հանգրուանին հասնելու միջոցը կը նկատէ Վ. Մանուկեան, իշխանութեան փոփոխութիւնը: Իսկ ատոր համար միակ ձեւը զոր կը տեսնէ, անկախ ընտրութիւններու կազմակերպումն է:

Այդ ընտրութիւններու ճամբով բան մը կարենալ փոխելու համար ԱԺՄ-ի նախագահը կ'ըսէ թէ պէտք է ըլլալ 200 – 300 հազարնոց կուսակցութիւն: Անոր ղեկավարութեան երիտասարդ տարրերը ուժը պէտք է ունենան տեսնելու թէ ո՛ւր կ'երթայ մարդկութիւնը ԻԱ. դարուն եւ ի՛նչ պիտի ունենանք մենք: Եթէ այս հաշուարկը չկատարուի, «կը մնանք որպէս աշխարհի գիւղ»:

Հակառակ քննադատական այնքան տուեալներու, Վ. Մանուկեան բոլորովին յուսահատած չէ: 1988-ի ուժականութիւնը հիմնովին սպառած չի նկատեր. դարուն համաքայլ պետութիւն ըլլալու համար այդ թուականին տուած կարելիութիւնը կարելի է տակաւին գործածել: Այլ խօսքով՝ մեր նպատակը մնացած է նոյնը. կը բաւէ իշխանութիւնը փոխել, որպէսզի ճիշդ ակիզբ մը կարելի ըլլայ. իսկ փոփոխութիւնը պէտք է միայն ըլլայ ազատ ընտրութեամբ: Անյաջողութեան պարագային կը շարունակենք մնալ գիւղ ու «կը գան մարդիկ որոնք կապ չունեն աշխարհի հետ. սարերից կ'իջնե՛ն, կը գան, թագաւորական գահին կը նըստեն...»:

«Այժմ»ի (Դեկտեմբեր 16 – 22) մէջ լոյս երկու էջ գրաւած նիւթը գլխաւորաբար քննադատական մըն է թէ՛ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի, թէ՛ Ռոպէր Քոչարեանի իշխանութիւններուն ուղղուած: Ճիշդ է որ երկուքին միջեւ տարբերութեան պակասը օրէ օր ուշադրաւ կը դառնայ, ժողովուրդին վիճակէն չհասկնալու, այդ ուղղութեամբ ջանք չթափելու հասարակաց գիծով: Այդ ընթացքն է մնացեալին, մեծ մասն ալ որոշողը: Կարելի է՞ ակնկալել որ կաթէն ալ, մածունէն ալ նոյնքան բերանը այրածը ո՛չ մէկուն, ո՛չ ալ միւսին մօտենալու որոշումէն տարբեր ճամբու մը հետեւի: ԱԺՄ-ի այն խումբը որ հիասթափութիւն կը յայտնէ ժողովուրդէն, պէտք է նկատի ունենար այս պարագան: Մանաւանդ որ բաւական իմաստալից էր Ռ. Քոչարեանի որպէս վարչապետ շուրջ վեցամսեայ պաշտօնավարութենէն ետք, երէկուան կարօտ մարմնաւորող Կ. Դեմիրճեանի տրըւած քուէներուն կարեւոր տոկոսը: «Երէկ»ուընէ ուրիշ այլընտրանք չտեսնող այդ տոկոսը հաւանօրէն Վ. Մանուկեանի չափ կարեւոր կը նկատէ որ ընտրութիւնները ազատօրէն տեղի ունենան: Չէ՞ որ վերջին ընտրութեան ալ յաջորդեցին պնդումներ թէ յաղթականը ոչ թէ Ռ. Քոչարեանն էր, այլ՝ Կ. Դեմիրճեանը:

Վ. Մանուկեանի ելոյթին մէջ քննադատութիւններու արդարօրէն լայն բաժինէն, ազատ ընտրութիւններու անհրաժեշտութեան շեշտումէն ետք բացակայ է «ճիշդ»ին ալ նշումը: Ի՞նչ ձեւի «սրբագրութիւն» կը ծրագրէ ԱԺՄ-ը դարմանելու համար եօթը – ութ տարուան մերժելիները: Այդ ծրագրին հիման վրայ միայն կրնայ ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը ակնկալուիլ: Ի վերջոյ, քանի մը ամիս մնացած է խորհրդարանական ընտրութեան ու փափաքելի շրջադարձը իրականացնելու համար կանուխ չէ աշխատանքի սկսելու: Մանաւանդ որ համագումար մը լաւ առիթ է նման ակիզբի համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԻՐՔ ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԿԱՄ ԳԻՐՔ ԳՈՂՑԷՔ

Ա.

Անցեալ օր դարձեալ յիշեցի գրադարանիս հին ու թանկարժէք գիրքերէն մէկը, զոր չէի տեսներ երկար ժամանակէ ի վեր: Այո՛, անիկա մէկն էր այն գիրքերէս որոնց վրայ յատուկ ուշադրութեամբ կը դողամ, որովհետեւ գրեթէ անգտանելի են անոնք: Խրիմեան Հայրիկի հրատարակութիւններու մէկ հաւաքածոն էր: Սպիտակ կողքի տակ հաստափոր ու հետաքրքրական գիրք մը: Որքա՛ն սիրած էի այդ գիրքը, երբ զայն տեղէ մը գտած ու տուն բերած էի շատ տարիներ առաջ: Բայց հիմա երկար ժամանակէ ի վեր չէի տեսած այդ գիրքը: Ո՞ւր էր: Պէտք էր որ ըլլար բնակարանիս գրադարանին մէջ: Տակն ու վրայ ըրի, մի առ մի նայեցայ գիրքերուն, նոյնիսկ կարգերու վրայ մնացածներն ալ ի լոյս բերի, փնտռեցի, ու չգտայ: Մտածեցի որ թերեւս խմբագրատուն տարած էի: Բայց հոն ալ չկար: Չկար: Եւ քանի որ չկար, դիւրին էր հասկնալ թէ զայն մէկու մը փոխ տուած էի եւ յետոյ ... մոռցած էի: Աւելի ճիշդ, մէկը զայն ինծմէ փոխ առած էր ու յետոյ ... մոռցած էր վերադարձնել:

Որքա՛ն ալ ցաւ զգայի այդ գիրքը կորսնցուցած ըլլալուս համար, ժպտեցայ: Ես ինծի հարցուցի թէ այդ գիրքը հիմա ո՞ւր էր արդեօք, ո՞ր բարեկամիս գրադարանին մէջ նոր տեղ գտած էր:

Եթէ մէկը հարցնէ, կրնամ տալ առնըւազն տասը գիրքերու անուններ, որոնք կորսուած են գրադարանէս: Եւ ասոնք միայն ինծի ծանօթներն են: Ո՛վ գիտէ դեռ քանիներ կը պակսին ու ես տակաւին չեմ անդրադարձած: Թերեւս բնաւ ալ պիտի չանդրադառնամ: Այս գիրքերէն մէկ երկուքին վրայ իմ անունս կայ, որովհետեւ հեղինակը ինծի մակագրած է զայն: Ատիկա թէեւ մէկ կողմէ կը կրկնապատկէ կորուստին ցաւը, բայց միաժամանակ բանով մը կը մխիթարէ զիս: Հոգ չէ, գիրքը ուրիշին քով թող մնայ, բայց գիտցուի որ այդ գիրքը ինծի մակագրուած էր: Լաւ բան չէ՞: Իմ ալ անունս ուրիշի մը երդիքին տակ կ'ապրի այդ գիրքին շնորհիւ:

Բաւական երկար ժամանակէ ի վեր շուկայէն գիրք չէի գնած: Խմբագիրի, մանաւանդ գրասէր խմբագիրի կեանքս այնպէս բերած է որ գիրքերու մէջ լողամ առանց մէկ հատ իսկ գիրք գնելու: Ամէն կողմէ գիրք կը տեղայ, ամէն կողմէ գիրք կը նուիրուի: Մարդ երբեմն ինք ալ սա կամ նա գիրքը գնելու փափաքը չունենա՞ր: Անշուշտ կ'ունենայ: Ամէն անգամ որ գրախանութի մը ցուցափեղկերուն կը նայիմ, կատաղի փափաք մը կ'ունենամ գնելու ինչ որ կը տեսնեմ: Բայց չեմ գըներ: Որովհետեւ գիտեմ որ պիտի չկարենամ կարդալ այդ գիրքերը: Ժամանակ չունիմ: Եւ որովհետեւ չեմ գներ, չեմ ալ գիտեր թէ քանի՞, քանի՞ լիրայի կը վաճառուին անոնք:

Անցեալ օր գացի գիրքի այս տարուան մեծ տօնավաճառը տեսնելու: Երկրին բոլոր հրատարակիչներուն մասնակցութեամբ սարքուած այս մեծ տօնավաճառը միշտ նախանձս գրգռած է: Գացի: Սահմռկեցայ: Ի՛նչ ահաւոր բազմութիւն: Հարիւրաւոր երիտասարդներ պոչ կազմած էին ու առնուազն կէս ժամ կը սպասէին ներս մտնելու համար: Տրուած ըլլալով որ հեղինակ էի ու լրագրող, երկրորդ դռնէ մը ներս մտայ առանց կարգի սպասելու: Բայց երբ ներս մտայ, դարձեալ սահմռկեցայ: Երկյարկանի ընդարձակ պալատը, ուր սարքուած էր տօնավաճառը, բերնէ բերան լեցուն էր երկսեռ երիտասարդներով, յայտնապէս աշակերտ կամ ուսանող: Այնքան լեցուն՝ որ քալելու, շարժելու տեղ չկար: Սահմռկեցայ, ուրախացայ, յետոյ տխրեցայ: Ուրախացայ մտածելով որ այսքան մեծ թիւով երիտասարդներ կը հետաքրքրուէին երկրին մէջ հրատարակուած գիրքերով: Տխրեցայ, մտածելով որ մենք Հայերս՝ ո՛չ այսքան մեծ թիւով գիրք ունինք, ո՛չ այսքան մեծ թիւով ընթերցող, ոչ ալ այսքան մեծ թիւով երիտասարդներ որոնք հետաքրքրուէին հայերէն գիրքերով:

Դանդաղեցայ մէկ - երկու նշանաւոր հրատարակչատուններու տաղաւարներուն առջեւ: Հիացայ հրատարակուած գիրքերուն ճաշակաւոր կողքերուն ու խորագիրներուն վրայ, նախանձեցայ հեղինակներէն, թարգմանիչներէն, հրատարակիչներէն: Բայց դարձեալ սահմռկեցայ երբ տեսայ գիրքերուն գիները: Աստուած իմ, այս որքա՛ն բարձրացեր էին գիրքերու գիները: Մեր դրամով մէկուկէս միլիոն, երկու միլիոն, երկուքուկէս միլիոն լիրա: Յիշեցի որ ճիշդ քառասուն տարի առաջ օր մը Հաշէթ գրատունէն մօտաւորապէս երեսուն - քառասուն ֆրանսերէն գիրք գնած էի, որովհետեւ հաստատութիւնը զեղչած էր գիրքերուն գիները: Եւ ի՛նչ ընտիր գիրքեր: Ֆրանսական գրականութեան ամէնէն ընտիր հեղինակներէն նշանաւոր վէպեր ու հաւաքածոներ: Իւրաքանչիւրը մէկ լիրայէն: Կամ 100 դրուշ: Կարելի՞ է հաւատալ: Իւրաքանչիւրը մէկ լիրա: Ուրեմն այսօր մէկ գիրք գնելու համար վճարուած դրամով քառասուն տարի առաջ կրնայի գնել երկու միլիոն հատ գիրք: Այսքան բարձրացա՞ծ էր գիրքին գինը, կամ այսքան արժեզրկուա՞ծ էր դրամը: Երկուքն ալ: Կամ ո՛չ մէկը: Հարցն այն էր որ կեանքիս մէջէն պարզապէս քառասուն տարիներ գացած, անհետացած էին: Եւ ես այլեւս այն երիտասարդը չէի որ մէկ անգամէն քառասուն հատ գիրք կրնար չալկել ու տուն բերել:

Գիշերը երբ տուն վերադարձայ, նայեցայ այն գիրքերուն զորս քառասուն տարի առաջ գնած էի մէկական լիրայէն: Ու մտածեցի որ թէեւ քառասուն տարիներ գացած էին, բայց այդ գիրքերը դեռ հոն էին, եւ ոչինչ, ոչինչ կորսնցուցած էին իրենց գրական արժէքէն:

Ռ. Հ.

ՈՒԿՐԱՆԻԱՆ ԵՒ ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եօթը տարիէ ի վեր Ռուսաստան, Ուկրանիա եւ նախկին խորհրդային միւս հանրապետութիւնները կը ճգնին ցոյց տալու որ տնտեսական երէկուան իրենց համակարգին փոփոխութիւնը միակ միջոցն է վերջին 50 տարուան ընթացքին կուտակուած տնտեսական խնդիրները լուծելու: Որպէս փաստ ցոյց կու տան Լեհաստանը: Սակայն Ուկրանիա չի յաջողիր հասնիլ անոր մակարդակին: Քաղաքական մեկնաբաններ ատիկա կը բացատրեն, ըսելով որ 1945-էն ետքն ալ Լեհաստան պահեց դրամատիրական կառոյցները. օրինակ, գիւղացիներու 76%-ը տէրն էր իր հողին, կամ կը ղեկավարէր տասնեակ մը աշխատաւորներով ձեռնարկութիւն մը: Բնակչութեան մէկ քառորդը կ'ապրէր գիւղական շրջաններու մէջ եւ բանուոր էր ճարտարարուեստական ճիւղերու:

Մինչդեռ, ինչպէս ուրիշ երկիրներու, Ուկրանիոյ մէջ ալ, ճարտարարուեստի մարզին սեփականաշնորհումը կատարուեցաւ ոչ թէ անոր նոր թափ տալու, այլ ելումուտ ձեռք ձգելու նպատակով: Հետեւանքը այն եղաւ որ նախանիւթի գիները բարձրացան, բայց արտադրութիւնը անկում արձանագրեց:

Ուկրանիոյ միջին եկամուտը զարգացած երկիրներու միջինէն 30 – 40 անգամ նըւազ է: Ու տարբերութիւնը հետզհետէ կը մեծնայ: Փոքր եւ միջակ ձեռնարկութիւնները մեծ տուժողներն են թէ՛ տնտեսական համակարգին անյարմարութեան, թէ՛ մեծ ձեռնարկներու արհամարհանքին պատճառով: Այս վերջինները որ ընդհանրապէս համայնավար օրերու կարեւոր ձեռնարկութիւններուն ժառանգորդներն են, կը նախընտրեն արտածում - ներածումի գործունէութիւնը: Ատիկա կը վընասէ արտադրութեան, երբ արդէն ներածումները անյաղթահարելի մրցակիցներ դարձած են:

Ինչ կը վերաբերի արտածումին, թէ՛ արտադրութեան անկումը, թէ՛ արտաքին աշխարհին մաքսային սահմանները դրական զարգացումներու տեղ չեն ձգած: Իսկ նորայայտ միջնորդներ ու հարկերու ամէն օր բարձրացող համեմատութիւն.

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՆԳԱՐԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

Դեկտեմբեր 16-ին, Պոլսոյ Հայոց պատրիարք՝ Մեսրոպ Արք. որու ընկերակցած են Մելքոն Գարաքէօսէ, Սեդրակ Թոքատ, Զատիկ Թոքէր, պատրիարքարանի մամուլոյ բանբեր Լուիզ Պաքար եւ Հայ մամուլի ներկայացուցիչներ, Անգարայի մէջ ջերմ ընդունելութեան արժանացած են պետական շրջանակներու մէջ, բարձր մակարդակի վրայ, մանաւանդ նախագահ Ս. Տէմիրէլի կողմէ:

Ս. Տէմիրէլ շնորհաւորած է նորընտիր պատրիարքը եւ հետաքրքրուած Հայ համայնքին գործերով, աւելցնելով թէ Պոլսոյ կուսակալին ըսած է որ կ՚ուզէ տեղեակ պահուիլ հայ համայնքին դժուարութիւններուն մասին:

Այս այցելութենէն ետք, Մեսրոպ Արք. հանդիպում ունեցած է Խորհրդարանի նախագահ՝ Հիքմէթ Չէթինի հետ, ապա՝ վարչապետ Մ. Եըլմազի, որու հաղորդած է համայնքին քանի մը կենսական հարցերը, անոնցմէ առաջինը ըլլալով հոգեւորական պատրաստելու դժուարութիւնը եւ քանի որ Դպրեվանքի մը բացումը պիտի չարտօնուի, կարգադրութիւն մը կատարուի որպէսզի համալսարանի մը մէջ ամպիոն հաստատուի եւ ընծայացուները կարելիութիւն ունենան համալսարանական ուսում ստանալու: Մեսրոպ Արք. յատկապէս ծանրացած է հարկային նոր օրէնքին վրայ, որու հետեւանքով Հայերու վաքըֆները տուրքի ենթակայ դարձած են, ապա խօսած նաեւ գաւառներու մեր եկեղեցիներու կացութեան մասին: Դիտել տուած է որ քրիստոնէութեան 2000-ամեակին առթիւ, Թուրքիան ծանօթացնելու տեսակէտէն չատ կարեւոր կէտ մըն է: Այցելութեան աւարտին, Մ. Եըլմազ ոսկեայ գրիչ մը նուիրած է Մեսրոպ Արք.ի, ապա թելադրած որ չփում ստեղծուի Ելմտական նախարարութեան հետ հարկային նոր օրէնքին առնչութեամբ:

Մեսրոպ Արք. եւ իր ընկերակիցները յաջորդաբար այցելութիւններ տուած են Պ. Էճէվիթի, Տ. Պայքալի, Կրօնից տեսուչ՝ Մէհմէտ Նուրի Եըլմազի: Դեկտեմբեր 17-ին, պատրիարքը հանդիպում մըն ալ ունեցած է լրագրողներուն հետ եւ խօսած Հայերը յուզող կարեւոր հարցերու մասին: Մեսրոպ Արք. յիշելէ ետք իր ընտրութիւնը, Անգարա կատարած այցելութիւններու կարգին, Աթաթիւրքի դամբանին տուած այցելութիւնը պատասխանած է թղթակիցներու հարցումներուն, ապա ըսած.—

«Պատրիարքական Աթոռի հոգեւոր առաքելութեան հետ ուղղակի առնչակից հրատապ հարցերը կրնանք բաժնել երկու խումբի. Հոգեւորական հասցնելու անհրաժեշտութիւնը եւ աղանդաւորներու ներթափանցման անսովորական իրողութիւնը: Այսօր Թուրքիոյ տարածքին վրայ բնակող աւելի քան 80 հազար Հայ հաւատացեալներուն հոգեւոր մատակարարութեան համար ներկայիս ունինք միայն 23 ամուսնացեալ եւ 4 կուսակրօն հոգեւորականներ: Այս հոգեւորականները Իսթանպուլի Հայ համայնքին միայն մէկ երրորդին հոգեւոր կարիքները կրնան դիմագրաւել: Ցաւալի տօնական օրերուն՝ գերմարդկային ճիգերով, իսկ սովորական օրերուն՝ անբաւարար կերպով ծառայութիւն կը մատուցուի Հայ համայնքին: Նկատի ունենալով որ Հայ համայնքը Թուրքիոյ մէջ բնակող ո՛չ իսլամ համայնքներուն խոշորագոյնն է, հոգեւորականի պակասը ո՛չ թէ մեր համայնքի, այլ Թուրքիոյ համար ցաւալի երեւոյթ մըն է: Պատրիարքական Աթոռը նոր Դպրեվանք մը բանալու հետամուտ չէ այլեւս: Նախ նիւթապէս ի վիճակի չէ: Միւս կողմէ, Թրքահպատակ մանուկներ գտնելը գրեթէ անկարելի դարձած է: Ուստի լուծումը պէտք է փնտռենք համալսարանական ցանցէ ներս: Հայոց Պատրիարքարանին տարեկան 5—10 ուսանողներու քոնթէնժան մը պէտք է շնորհուի: Պատրիարքարանը եւ համալսարանները ձեռք ձեռքի տալով կրնան զարգացած հոգեւորականներ, քահանաներ, վարդապետներ ու մայրապետներ պատրաստել Թուրքիոյ մէջ ծառայութեան կոչելու ուղղութեամբ: Ես յոյս ունիմ որ այս տեսիլքս պիտի իրականանայ, քանի որ մեր կողմէ ներկայացուած առաջարկը նոր կառոյց մը չէ, այլ հրատապ հարցի մը լուծման ամէնաճիշդ միջոցն է, որ պիտի իրականանայ պետական համալսարաններու խողովակով: Հոգեւորականի պակասը եւ մեր համայնքի մեծամասնութեան հայերէն գրել—կարդալու դժուարութիւնը, պատճառ դարձած են որ մեր հաւատացեալները երբեմն իրենց հոգեւոր սնունդը ստանալու համար հակում ցոյց տան տունէ տուն այցելող օտար միսիոնարներուն: Ասիկա ալ մեզ յուզող երկրորդ հրատապ հարցն է: Այսինքն, աղանդաւորներու եւ կրօնամոլ միսիոնարներու պատճառաւ ի յայտ եկած անջատողականութիւնը: Թուրքիոյ, մասնաւորաբար Իսթանպուլի, Անգարայի, Իզմիրի, Պուրսայի, Ատանայի եւ նմանօրինակ մեծ քաղաքներու մէջ կը վխտան միսիոնարները: Խօսքս կաթոլիկ կամ պատմական Աւետարանական եկեղեցիներու մասին չէ: Անոնք այսպէս կոչուած «նորած» հին եկեղեցիներն են, որոնց հետ միջեկեղեցական յարաբերութիւններ կը մշակենք, եւ եթէ երբեմն ունենանք անհամաձայնութիւններ, կը յայտնենք իրենց, Միւսները, մէջտեղը չեն երեւիր երբեք: Անոնք յարդին տակէն կը գործեն: Պաշտօնականութիւն չեն ստացած եւ ճանաչում չեն գտած: Անոնցմէ ոմանք տարօրինակ եւ պատմական քրիստոնէական եկեղեցիներու համար անընդունելի ուսուցումներ կը կատարեն: Այսպէս՝ նկատելով թէ այս օտար միսիոնարները Թուրք Իսլամ հայրենակիցներու մօտ յաջողութիւն չեն կրնար արձանագրել, զիրենք Թուրքիա ղրկողներու դիմաց չօշափելի արդիւնք ցոյց տալու համար, իրենց աչքերը կը դարձնեն դէպի Հայ, Ասորի եւ արաբ օրթոտոքս համայնքները: Մենք գիտենք որ 1840-ական թուականներէն սկսեալ, այս օտար միսիոնարները ինչպիսի աւերներ գործած են Թուրքիոյ մէջ ո՛չ միայն քաղաքական տեսակէտէ, այլ նաեւ Թուրքիոյ հարազատ մայր եկեղեցիները հանդիսացող Հայ, Ասորի եւ Յոյն Ուղղափառ Եկեղեցիներու համայնքները բաժան բաժան ընելու տեսակէտէ: Ահաւասիկ այս զոյգ պատճառներով ես անյետաձգելի կը նկատեմ զարգացած հոգեւորականներ պատրաստելու հրամայականը:

Պատասխանելով հարցումի մը, թէ համայնքային ուրիշ ի՞նչ հարցեր կան, Պատրիարքը ըսած է. «Ինչպէս ըսի պետական աւագանիի հետ շփումներուս ընթացքին, ես ո՛չ մէկ հարց արծարծեցի: Սակայն մեծայարգ նախագահին եւ վարչապետին հետ ունեցած տեսակցութիւններուս ընթացքին ես պարզեցի նոր հարկային օրէնքի հետեւանքով մեր հաստատութիւններու մէջ ստեղծուած նեղութիւնները: Տակաւին յայտնի չէ թէ հարկային նոր օրէնքը որքա՞ն կիրարկելի պիտի դառնայ մեր վաքըֆներու պարագային: Անշուշտ որպէս Թուրքիոյ հայրենակիցներ, մենք ալ պիտի ենթարկուինք հանրապետական բոլոր օրէնքներուն: Սակայն կ՚ուզեմ նշել նորութիւն մը: Մենք Թրքական վաքըֆներու պէս գնելու, ծախելու, փոխանցելու իրաւունք չունինք: Մեր վաքըֆները, որոնք գրեթէ ամբողջութեամբ Օսմանեան շրջանէն ժառանգուած են, չկրցան նիւթական առումով զարգանալ Հանրապետութեան շրջանին: Կրցանք պահել այն ինչ որ մեր ձեռքը անցած էր 1920-ական թուականներուն: Հայ հայրենակիցները չկրցան իրենց ստացուածքը յետ մահու կտակել մեր վաքըֆներուն: Բոլոր այս դժուարութիւններուն կուրծք տալով մեր վաքըֆները եւ մեր ժողովուրդին նուիրատուութիւններով հազիւ հազ ոտքի մնացին եւ մինչեւ այս օրերը հասան: Եթէ Թրքական վաքըֆներու նման յարատեւօրէն զարգանալու կարելիութիւնն ունենային, այն ատեն հարց պիտի չըլլար: Բայց հիմա մեր համայնքի վարչականները կը պնդեն թէ հարկային օրէնքի վաքըֆներու կապակցութեամբ նոր տնօրինութիւնները մեծապէս պիտի վնասեն մեր վաքըֆներու գործունէութեան եւ դրամական դժուարութիւններու առջեւ պիտի դնեն մեր համայնքը: Չենք գիտեր թէ որքա՞ն արդարացի է նիւթապէս ծաղկելու բոլոր միջոցներէն զրկելէ զատ, մեր վաքըֆները նոր տուրքերու ենթակայ դարձնելը: Մենք ունինք նաեւ վաքըֆները մատակարարելու հարցը: Բոլոր մեծ քաղաքներու նման Իսթանպուլի մէջ ալ ժողովուրդը ժամանակ առ ժամանակ կը փոխադրուի նորակառոյց թաղեր: Այսպէս՝ հին թաղերը կը պարպուին: Ժողովուրդը սակայն կը շարունակէ յաճախել հին թաղի եկեղեցիները եւ իր զաւակները կը ղրկէ հին թաղերու մէջ գտնուող հայկական վարժարանները: Չեմ գիտեր ո՞ր անզոյ կանոնէն մեկնելով ոստիկանութիւնը առաջ կը քշէ այն պնդումը թէ թաղէն դուրս փոխադրուողներ այլեւս չեն կրնար իրենց հին թաղի վաքըֆներուն վարչութեան մաս կազմել: Այդ վաքըֆները կը պատկանին Թուրքիոյ բոլոր Հայ հայրենակիցներուն եւ ո՛չ թէ որոշ թաղի մը բնակիչներուն: Երեւակայեցէք: Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցիին համար, որ Թուրքիոյ Հայերուն հոգեւոր կեդրոնն է, ո՛ր որ է պիտի չկարենանք Թաղային Խորհուրդի անդամ գտնել, քանի որ երբեմնի մեր ամէնաշքեղ թաղերէն մէկը՝ Գումգափուն, այսօր գրեթէ պարպուած է Հայերէ: Իսկ անոնք, որոնք Գումգափուի մէջ կը բնակին, այսօր թերեւս բացի մէկ-երկու հոգիէ, բոլորովին անտեղեակ են մեր մայրենի լեզուին եւ եկեղեցական աւանդութիւններուն, քանի որ անոնք ընդհանրապէս վերջին 10—15 տարիներուն է որ Իսթանպուլ գաղթած են ներքին գաւառներէն: Հիմա կարելի՞ է Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցիին եւ Մայր Վարժարանին վարչութիւնը կազմել մայրենի լեզուին եւ հայկական բարքերուն անտեղեակ տարրերէն: Ուստի Թաղային Խորհուրդներու վարչութեան հարցը մեզի համար չատ կարեւոր է, եւ բազմաթիւ այլ հարցեր ինքնաբերաբար պիտի լուծուին եթէ լուծուի վարչական այս հարցը:

ներ երկու ձեռնարկութենէն մէկը անելի մատնած է: Նորայայտ միջնորդները անոնք են որ ջուրի, ելեկտրականութեան, ջեռուցումի, հեռաձայնի նման նախապէս պետական սպասարկութիւններու փոխարժէքը կը գանձեն:

Ամէնուն յոյսը կապուած է յառաջիկայ հոկտեմբերին ծրագրուած նախագահական ընտրութեան որ յոյսի դուռ մը կը թուի տնտեսական անկումը կասեցնելու համար: 603 հազար 700 քառ. քիլոմեթր մակերեսով երկիրը որ 51 միլիոն բնակչութիւն ունի (22% Ռուս), 40% համեմատութեամբ դրամահոսքին ալ դարմանը կը յուսայ նոյն ընտրութեան արդիւնքէն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Զգիտեմ, Լեւոնն ինչպէս է պատմել նրան, բայց ինքն այսպէս վերապատմեց.

- Տեղ մը ժողով կ՚ըլլայ: Պաշտօնաւոր մարդ մը ժողովի կէսին կու գայ, կը նստի բեմ: Մարդը բան մը չի խօսիր, չի ալ լսեր, թէ ինչ կը խօսին: Քիչ մը կը յօրանջէ, քիչ մը կը նինջէ ու կ՚ելլէ, կ՚երթայ: Յաջորդ օր այդ ժողովի ներկաներէն մին կը հանդիպի այդ պաշտօնաւոր մարդուն, կ՚ուզէ դուր գալ անոր ու կ՚ըսէ. երէկ որ եկար ժողովի, ծօ, այդ ի՜նչ գալ էր, այդ ի՜նչ նստել էր, այդ ի՜նչ նայել էր... Պաշտօնաւոր մարդ կը հարցնէ. դուն տեսա՞ր, թէ ինչպէս նայեցայ... Հարկաւ տեսայ, այսպէս նայեցար...

Սարոյեանը լուրջ-լուրջ խոժոռում է դէմքը, յօնքերը կիտում, աչքերը ոլորում...

- Այսպէս նայեցար, ու ժողով փոխուեցաւ, ամէն ինչ փոխուեցաւ, այդ ի՜նչ նայել էր... Յետոյ, որ ոտքդ ասանկ ոտքիդ ձգեցիր, այդ ի՜նչ ձգել էր, ծօ, այդ ի՜նչ ձգել էր: ժողով աւելի փոխուեցաւ...

Անոյշ, չատ անոյշ պատմութիւն է, մարդկային պատմութիւն...

«Տժվժիկ» ֆիլմն էինք նայել, չատ էր հաւանել:

- Ահա ատանկ ֆիլմեր հանեցէք, որ մէջ մարդկային պատմութիւն ըլլայ...

Լեւոնը որդու հետ հիւրանոց էր եկել: Սարոյեանը որդուն շոկոլատ հիւրասիրեց, ու երբ սա կերաւ, պրծաւ, խորամանկ ժպտաց ու հետը սկսեց «տժվժիկ» խաղալ.

- Կերա՞ր շոկոլան...

- Այո...

- Թուղթո՞վ կերար, թէ թուղթ հանեցիր...

Երեխան զգաց, որ հետը կատակում է, ծիծաղեց:

- Է, աղուոր մը ծամեցի՞ր... Անո՞յշ է շոկոլան... կերար, կշտացա՞ր... Վրան ալ ջո՞ւր մը խմեցիր, ծօ, շոկոլային վրայ ջուր կը խմուի՞...

Երեխային հարցրեց.

- Եթէ հատ մըն ալ շոկոլա ունենայիր, երեխաս կը զարնէիր, այնպէս չէ, ու ճիշդ կ՚ընէիր... Աղուոր պատմութիւն է...

Ու դարձեալ յիշեց Լեւոնի պատմածը.

- Պիտի գրեմ: Ատանկ պատմութիւն լըսած չէկայի...

Եւ հաւանաբար Երեւանում էլ գրեց, որովհետեւ գրում էր, ամէն օր, առաւօտները...

Ճիշդն ասած, կարծում էի, թէ բընաւորութեամբ թափառաշրջիկ, ինչպէս ինքն էր ասում, «տէրվիշ» լինելով, թափառելով քաղաքից քաղաք, երկրից երկիր, կիսագնդից կիսագունդ, գրում է ոտքի վրայ, չունի աշխատանքային կարգ ու կանոն եւ այն, ինչ գրում է, իսկոյն յանձնում է տպագրել գրին:

Բայց կարծիքս հերքուեց: Պայման էր դրել, որ առաւօտեան ժամը 11-ից առաջ ոչ ոք չայցելի իրեն: Գիշերը որ ժամին էլ քնած լինի՝ 4-ին, 5-ին, մէկ է, առաւօտեան 7-ին, որպէս կանոն, գրամեքենայի առաջ է: 7-ից 11-ը նրա գրելու անձեռնմխելի ժամանակն է: Եւ դա ուր էլ լինի, ինչ պայմաններում էլ լինի: Երբ պատահում էր, որ մի 5 րոպէ առաջ էի մօտենում նրա համարի դուռը, ներսից դեռ լսւում էր գրամեքենայի չխչխկոցը:

Գրամեքենան Ֆրէզնոյում տեսածս նոյն հնամաշ մեքենան էր: Ասաց, որ ճամբորդելիս քիչ բան է հետը վերցնում, բայց գրամեքենայից միշտ անբաժան է:

- Ամէն արուեստագէտ հիւանդ է ու ըստեղծագործելով կը բուժուի: Ես գրելով կը բուժուիմ, եթէ չգրեմ, հիւանդ եմ: Կը յիշե՞ս, Փարիզ մէկը ինծի ըսաւ. պարոն Սարոյեան, վերջերս քիչ կ՚աշխատիք...

- Ոչ միայն յիշում եմ, այլեւ գրել եմ այդ մասին...

- Իրա՞ւ... Դուն ալ ըսիր՝ Սարոյեան հիմա կանգնած ալ կ՚աշխատի... Շատ սիրեցի քու այդ խօսք, այո, կանգնած ալ կ՚աշխատինք, նոյնիսկ քնած,, երբեք չենք մոռնար, որ գրող ենք: Ես քալած ժամանակս ալ միշտ կը խորհիմ, ամէն ինչ գլխուս մէջ կը պատրաստեմ ու այնպէս կը նստիմ գրամեքենայի առջեւ: Այդ պատճառով ալ արագ կը գրեմ: «Իմ սիրտը լեռներում է» երեք օրէն գրած եմ, «Ձեր կեանքի ժամանակ»՝ վեց օրէն... Ամէն առաւօտ կ՚ելլեմ, կը սկսիմ ինծի-ինծի երգ մը երգել, թէ իբր ամէն ինչ աղէկ-լաւ է, ես ալ առողջ-զուարթ եմ, յետոյ թէյ կը խմեմ ու կը սկսիմ գրել... Քառասունհինգ գիրք տպած, այդքան ալ անտիպ ունիմ... Ամէն օր բանաստեղծութիւն ալ կը գրեմ, բայց չեմ տպեր...

Քառասունհինգ անտիպ գիրք...

Հետաքրքիր է, կա՞յ աշխարհում այդքան անտիպ ունեցող մի այլ մեծ գրող...

Բայց այդքան գրելու համար պիտի ասելիք ունենալ...

Իմ այդ հարցին նա պատասխանեց հեռուստացոյցով ունեցած մեր հարցազրոյցի ժամանակ:

- Ախպար, Վահագն, մենք Հայ ենք, ըսելիք մեզի չի պակսիր, մենք ըսելիք միշտ ունինք: Կը լմննա՞յ ատ տեսակ բան մը:

Մի այլ առիթով ասաց.

- Եթէ հայ չըլլայի, հաւանաբար ասանկ գրող չըլլայի: Ճիշդ է, հայերէն չեմ կարդար, հայերէն չեմ գրեր, բայց հայերէն կը նայիմ աշխարհին... Երբ սկսայ գրել, ոչ ոք ինծի չըսաւ, թէ Հայերուն մասին գրէ: Անոնց գիտէի ու անոնց մասին գրեցի: Բարի, աշխատասէր մարդիկ են Հայեր, գութ ունեցող մարդիկ...

(Շար. 25)

CATHEDRALE ARMENIENNE CATHOLIQUE SAINTE CROIX DE PARIS

13, rue du Perche, Paris 3ème

UNE JOURNEE DE FETE DANS VOTRE EGLISE

Dimanche 10 Janvier

11h MESSE PONTIFICALE
Cérémonie du Baptême du Christ — Echange des vœux
13h REPAS PAROISSIAL DE L'EPIPHANIE
Galette des rois et champagne

P.A.F. : Adultes 120 F., Enfants 80 F.

Réservation souhaitée :

Tél. : 01 44 59 23 50 ou 01 40 51 11 90

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*» de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

⁂

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville organise le

NOEL ARMENIEN

avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse Navassart *et de la chanteuse* Rosine Tachdjian.

Le Père Noël fera des cadeaux à tous les enfants méritants!

LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman

entrée libre Venez nombreux

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վարդուհի Մուսէեանի մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ Կապոյտ Խաչի Պանեէօ _ Գաչանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Օր. Էլիզապէթ եւ Տէր եւ Տիկին Մուսէեանի կողմէն ։

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa

Soirée
NOEL ARMENIEN

à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԾՆՈՒՆԴ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Ճնունդ եւ Աստուածայայտնութիւն
Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8·30-ին, Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10·30–ին ։
Կը պատարագէ, կը քարոզէ եւ Հայրապետական Ծննդեան պատգամը կը փոխանցէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊՍ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ ՋՐՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Երկրորդ օր Ծննդեան ; Յիշատակ Մեռելոց ։
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց» ։
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան
Սկիզբ Ժամերգութեան՝ ժամը 9·45–ին, Ծննդեան պատարագ ժամը 11-ին ։
Կը պատարագէ հոգեւոր հովիւ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Ջրօրհնէք ժամը 12·30-ին ։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Պատարագ ժամը 10ին, Ջրօրհնէք 12ին ;
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Ժամը 10-ին Մեռելոցի պատարագ, ժամը 12-ին հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց ։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ ։
Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէք ժամը 12-ին ։

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Ժամերգութիւն ժամը 9-ին, պատարագ ժամը 10·30–ին, յաւարտ պատարագի՝ Ջրօրհնէք ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7, Մեռելոց ։
Պատարագ ժամը 10-ին, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց ։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան Ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին, պատարագ ժամը 10-ին ։ Յաւարտ պատարագի ՋՐՕՐՀՆԷՔԻ արարողութիւն կը կատարուի ։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Ռոն - Ալփի Հայոց
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուի եկեղեցւոյս «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Մեռելոց ։ Ժամը 10-ին պատարագ ։
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Առաւօտեան Ժամերգութիւն ժամը 8·30, Պատարագ ժամը 9·30, եւ Ջրօրհնէքի աւանդական արարողութիւն ;
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի ։
Պատարագի կը մասնակցի Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Ըըլմազեանի ։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10–ին ։
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6
Տօն Ծննդեան և Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։
Առաւօտեան Ժամերգութիւն 9-ին ։ Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին ։ Սուրբ Հաղորդութիւն մանուկներուն եւ ժողովուրդին ժամը 11·30-ին ։ Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ
Կը կարդացուի Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Սրբատառ Կոնդակը ։

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 6, Ծնունդ ։
Պատարագ ժամը 10-ին, Ջրօրհնէքի արարողութիւն ժամը 11·45-ին ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ ԱՒԱԳ ՔՀՆՅ. ՏԻՏԻԵԱՆ

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël
Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant

- transport
- hébergement
- location et cours de ski
- remontées mécaniques
- assurance

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57
Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

150 Ancienne route de Beaujeu - GLEIZE BP 421
69653 Villefranche sur Saône
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6
MERCREDI
6 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.546 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.546

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱԼԵՐԻ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԱՐԿԱԾԻ ԶՈՀ

Հանրապետութեան նախագահին եղբայրը՝ Վալերի Քոչարեան մեռած է Յունուար 4-ին, Երկուշաբթի օր, օդանաւային արկածի հետեւանքով: Արկածը պատահած է երբ Վ. Քոչարեան կորսնցուցած է երկու հոգինոց օդանաւին հակակշիռը եւ ջախջախուած է Արզնի, Երեւանի մօտ, ժամը 16.40-ին, տեղական ժամով: Վալերի Քոչարեան առանձին էր օդանաւին մէջ: 46 տարեկան, ծանրօրէն վիրաւորուած էր 1992-ին, Ղարաբաղի կռիւներու ատեն: 1996-ին պարգեւատրուած էր «Արժանիք»ի ազգային մետալով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Խորհրդարանը օրինագիծ մը քուէարկած է Յունուար 4-ին, որ աւելի կը դժուարացնէ Կոլանի բարձրաւանդակին վերադարձը Սուրիոյ կամ՝ Երուսաղէմի՝ Պաղեստինցիներուն: Օրէնքը կը պարտադրէ որ Իսրայէլի կցած որեւէ հողամասի, ինչ որ պարագան է Կոլանի եւ արեւելեան Երուսաղէմի, վերադարձման հարցը պէտք է կրկնակ հաւանութիւնն ունենայ նախ Քնէսէթի բացարձակ մեծամասնութեան, ապա՝ ենթարկուի ժողովրդական հանրաքուէի: Առաջին այս քուէարկութեան պէտք է յաջորդեն երկու ուրիշներ:

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ շաբաթավերջի ճամբու արկածներու մեռեալներու թիւը շատ աւելի մեծ է քան ինչ որ կ՚ըսուէր սկիզբը: Արդարեւ 91 մեռեալ կայ, ինչ որ զգալի յաւելում մըն է նախորդ տարուան 58 մեռեալներուն բաղդատմամբ: Փոխադրութեանց նախարարը՝ Ժ.-Գ. Կէսօ, որպէս առաջին միջոց, շեշտեց թէ այլեւս վերջ պէտք է տալ միջամտութիւններու շնորհիւ յանցապարտներու տուգանքներուն ջնջումին:

Լ.-Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ նախաճաշի հրաւիրած էր Ներքին նախարարութիւն, իր բոլոր պաշտօնակիցները Յունուար 4-ի առաւօտեան, ապա, կառավարական ամբողջ կազմը հետիոտն գնաց Էլիզէ (քանի մը քայլ է Ներքին նախարարութենէն) Ամանորեան աւանդական մաղթանքներ ներկայացնելու համար Նախագահին: Ան իր խօսքին մէջ, շեշտեց թէ Ֆրանսացիներուն գլխաւոր մտահոգութիւնն է ապահովութիւնը:

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, Յունուար 3-ին, քրիստոնեայ ամերիկեան աղանդի մը 14 անդամները ձերբակալած է, այն ամբաստանութեամբ որ անձնասպանական տրամադրութիւններ ունին Նոր հազարամեակին առթիւ: «Մտահոգ քրիստոնեան» (Գոնսէրնըրտ Քրիսթիընս) աղանդին անդամները արեւմըտեան Երուսաղէմի մէկ թաղը հաստատուած էին եւ կը պատրաստուէին բիրտ արարքներ գործել 1999-ի վերջերը Երուսաղէմի փողոցներուն մէջ, Յիսուսի Բ. գալուստը ապահովելու համար: Ասոնց «կուրու»ն, 44 տարեկան նախկին հաշուապահ մը, որ մարգարէի վերածուած է, նման հրահանգներ տուած էր: Ըստ իր գուշակութիւններուն, պիտի մեռնի Երուսաղէմ 1999-ի վերջաւորութեան, ապա, 3 օր յետոյ յարութիւն առնէ: Ձերբակալուածներէն 11-ը արտաքսուած են, մնացեալներն ալ վար դրուած են քննութեան համար:

ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

ՍԷՐ_ՔՐԻՍՏՈՍ
ՍԷՐ_ՄԱՐԴԿՈՒԹԻՒՆ
ՍԷՐ_ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ

«Որ կերպարան Հօր եւ արարչակից Բանդ. վասն փրկութեան ազգի մարդկան այսօր ի լուսէ զկերպարանս ծառայի զգեցար մարդասիրապէս, Քո ամենակեցոյց գալստեամբդ ողորմեա մեզ Աստուած»

«Քրիստո՛ս, Դուն որ Հօր Աստուծոյ պատկերն ես եւ մասնակից (Անոր) արարչութեան, մարդու հանդէպ Քու սէրէն մղուած եւ ողջ մարդկութեան փրկութեան համար այսօր Ս. Կոյսէն ծառայի կերպարանք զգեցար, Քու ամենակեցոյց գալուստովդ ողորմէ՛ մեզի»:

Աղօթաբոյր այս տողերը քաղուած են Քրիստոսի Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան նուիրուած սրբախօս շարականներէն, որոնց մէջ սքանչելի պատկերացումով կը բացայայտուի թէ ինչպէս Կատարեալը, Անմեղը, Ամենազօրը, Արարիչը Աստուած Ինք յանկարծ մարդու կերպարանք կը ստանայ, Տէրը ծառայ կը դառնայ ի սէր եւ ի փրկութիւն մարդկութեան:

Քրիստոսի Մարդեղութեան խորհուրդը ո՛չ բանական խորհողութեամբ կը հասկցուի եւ ո՛չ ալ գիտական քննութեամբ կը բացատրուի: Ինչպէ՞ս անտեսանելի եւ անհասանելի Աստուած մարդու սահմանաւոր բնութիւնը կ՚իւրացնէ եւ Իր անմերձենալի բարձունքէն կը խոնարհի մինչեւ Բեթղեհէմի խեղճ, աննշան մսուրը:

Շարականագիր վարդապետը մեզի կուտայ այս հարցումին պատասխանը, բնականօրէն դիմելով Աւետարանէն, ուր ըսուած է «Աստուած այնպէս սիրեց աշխարհը՝ որ իր միածին որդին տուաւ, որպէսզի ան որ կը հաւատայ Անոր՝ չկորսուի, այլ ընդունի յաւիտենական կեանք: Որովհետեւ Աստուած իր Որդին ղրկեց աշխարհ ո՛չ թէ աշխարհը դատաստանի ենթարկելու, այլ որպէսզի Անով աշխարհը փրկուի» (Յովհ. Գ. 16 _ 17):

«Մարդասիրապէս» կ՚ըսէ շարականագիրը, այս բառին մէջ խտացնելով այն գաղափարը, որ մարդ էակի հանդէպ Աստուծոյ սէրն էր որ պատճառ եղաւ Աստուծոյ Որդւոյն մարդեղութեան: Հոգեւոր ապրումներու եւ բանաստեղծական պատկերացումներու գանձարան եղող Շարակնոցին ուրիշ մէկ էջին վրայ կը կարդանք ու կ՚երգենք.

«Սէրն ի Սիրոյ զՍէրդ առաքեաց»
(Որդին Աստուած, Հայր Աստուծմէ Հոգի Աստուածդ ղրկեց»):

Երրորդութեան երեք անձերու միասնական բնութիւնն է Սէրը. «Զի Աստուած Սէր է»:

Ահա գաղտնի բանալին Քրիստոսի մարդեղութեան խորհուրդին: Պարզ ու վճիտ: Ուրիշ խօսք աւելորդ է անհարկի: Որովհետեւ տիեզերքի ստեղծագործութեան ուժը Սէ՛րն է: Մարդու կեանքի երջանկութեան աղբիւրը Սէ՛րն է: Սէրը՝ որ կեանքով ու գործով կ՚արտայայտուի, ծառայութեամբ ու բարիքով կը մարմնանայ եւ, ի հարկին, խաչով կը կնքուի:

Քրիստոսի կեանքը երկրի վրայ եղաւ այս Սիրոյն ճառագայթող արեւանման տիպարը, որ Իր առաքեալներուն եւ Իր հիմնած եկեղեցւոյ սրբակենցաղ սպասաւորներուն միջոցաւ, եկեղեցին կենդանի պահեց բոլոր տեսակի փորձութեանց եւ հակամարտութեանց դիմաց, ինչպէս անոր հիմնադիրը եւ գլուխը՝ Քրիստոս Ինք ըսած էր. «Դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն» (Մատթ. ԺԶ. 18):

Հայութեան երկհազարամեայ կեանքին մէջ այդ Սէր – Աստուածորդին՝ մարդացեալ, ապրեցաւ մեր ժողովուրդին հետ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ մէջէն, սկսեալ Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Իր առաքեալներէն, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն մինչեւ մեր օրերը: Շուրջ քսան դարերու մեր ողջ պատմութիւնը անհասկնալի կը դառնայ առանց այդ եկեղեցւոյ ներգործութեան պատկերացումին: Բայց անցեալի ժառանգութիւնը անցեալի մէջ պարփակուած արժէք չէ: Այդ ժառանգութիւնը կը ճառագայթէ այսօր մեր հայ ժողովուրդի նոր կեանքի պայմաններուն տակ:

Ահա դարձեալ անգամ մը եւս ուրիշ քրիստոնեայ ազգերու նման մեր ազգն ալ դէմ յանդիման կը գտնուի Քրիստոսի Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնին, որ իմ համեստ բացատրութեամբ՝ Սիրոյ Փառատօնն է գերագոյն եւ անգերազանցելի աստիճանով: Աստուծոյ սիրոյն ներթափանցումն է մեր անձերուն եւ կեանքերուն մէջ: Այսօր մեր ժողովուրդը տօնական մթնոլորտի մէջ կ՚ապրի, ոչ թէ այլեւս աշխարհայնացած բարքերու եւ սովորութիւններու, ուտելիքի, հագնելիքի եւ նուէրներ տալու ու ստանալու ժողովրդական աւանդութիւններով, այլ եւ, ու մանաւանդ Աստուածորդին Քրիստոսի (Օծեալին, Մարդացեալ Փրկչին) վերածնող Սիրոյն զօրութեան ներթափանցումովը իր ազգային կեանքին մէջ: Ս. Ծնունդի այս տօնին սիրտերը կը ճմլուին եւ կը կակուղնան, ինչպէս կ՚ըսէ Ս. Ներսէս Շնորհալին՝

«Սէր անուն Յիսուս,
Սիրով քով ճմլեա՛,
Զսիրտ իմ քարեղէն»:

Եկեղեցին իր աղօթքներով, ծիսական արարողութիւններով, քարոզութիւններով սիրոյ հնձանն է այսօր, ուր սէր – գինին կը պատրաստուի մեր կեանքը երջանկութեամբ լեցնելու համար:

Բոլոր քրիստոնեայ ազգերուն նման մենք եւս կ՚անդրադառնանք որ եկեղեցւոյ հիմնադիրին՝ Քրիստոսի Ծննդեան 1999-րդ տարեդարձն է որ կը տօնենք: Յաջորդ տարի 2000-րդ տարեդարձն է: Քրիստոնեայ եկեղեցիներ եւ ազգեր կը պատրաստուին ամէն տեղ բացառիկ շուքով նշելու եկեղեցւոյ շարունակող եւ զարգացող պատմութեան այս նշանակալից հանգրուանը: Բնականօրէն մեր եկեղեցին ալ պիտի բերէ իր բաժինը ընդհանուր քրիստոնէական տօնախմբութեան: Տօնախմբութիւն՝ որ փառքի զգացումէն աւելի պարտքի՛ զգացումն է՝ որ պիտի մշակէ եւ զօրացնէ ողջ քրիստոնեայ աշխարհին համար:

Մենք՝ հայ ժողովուրդի զաւակներս, բացի 2000-ամեակէն, կը պատրաստուինք արժանավայել կերպով նշելու մեր եկեղեցւոյ պաշտօնական հիմնադրութեան կամ քրիստոնէութեան որպէս ազգային կրօն պետական ճանաչման 1700-ամեակը:

Սիրելիք,

Ամէն տեղ, եւ ամէն յարմար առիթով, ու հպարտութեամբ, մենք կը յայտարարենք ամբողջ աշխարհին որ պետականօրէն ճանչցուած առաջին քրիստոնեայ ազգն ենք: Ինչպէ՞ս պիտի արժեցնենք այդ «առաջնութիւնը» հռետորական խօսքերո՞վ, ինքնագովական փառասիրութեա՞մբ: Ո՛չ: Անցեալի պանծացումը չի՛ նշանակեր անցեալը կուռքի վերածել եւ անոր խունկ ծխել: Եթէ շարունակենք անցեալի փառաբանանքը այն աստիճան որ անով լեցուինք, յղփանանք եւ սիրամարգի փետուրներ կապենք՝ մենք անցեալին դաւաճանած կ՚ըլլանք: Մի՛ մոռնաք, անցեալը անցած չէ...: Ան կը ներգործէ մեր մէջ որպէս ներշնչման աղբիւր նոր արարումներու, նոր ստեղծագործութիւններու համար. կեանքը կը շարունակուի: Եւ մենք այսօր, 20-րդ դարու այս աւարտին, շարունակողներն ենք այդ կեանքին: Օղակ մըն ենք այն շղթային վրայ՝ որ մեր կեանքի ընթացքն է դարերու վրայ տարածուած եւ դէպի անսահմանելի ապագայ նկրտող:

Ի՞նչ պէտք է ընենք:

Նորոգեալ կեանքով ազգ ենք: Ահա ունեցանք մեր սեփական ազատ ու անկախ պետութիւնը: Ազատութեան այս պայմաններուն տակ կարող ենք մեր ազատ կամքով որոշել թէ ինչ պէտք է ընենք: Այլեւս ուրիշը դուրսէն պիտի չթելադրէ կամ պիտի չպարտադրէ մեր ընելիքը: Լուրջ, ճակատագրական փորձաքարի եւ մարտահրաւէրի դիմաց կը գտնուինք:

Ես չեմ տեսներ ուրիշ ճամբայ բայց միայն այն որ 2000-ամեակի եւ 1700-ամեակի տարիները կը տանին դէպի ազգային բարեկարգութիւն, բարենորոգում, ինքնազօրացում եւ յառաջադէմ զարգացում ի ծառայութիւն Աստուծոյ եւ մարդկութեան: Անհրաժեշտ կը գտնեմ որ այս երեք տարիները, 1999-ը, 2000-ը եւ 2001-ը,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ՀԱՐՑԸ

(ՇԱՐ.)

Ինչպէս ծանօթ է, Նոյեմբեր 29-ի ծայրը ծայրին ընտրութենէն ետք (18 թեր, 15 դէմ, 2 ճերմակ քուէ), Վայնշթայնի նշանակումը Գոլէժ տը Ֆրանսի Թրքական պատմութեան ամպիոնին, հարկ է որ վաւերացուի Քաղաքական եւ բարոյական գիտութեանց Ակադեմիային, Կրթական նախարարին, հուսկ Հանրապետութեան նախագահին կողմէ:

Առաջքն առնելու համար այդ վաւերացումներուն, զանազան դիմումներ կ՚ըլլան: Ասոնց կարգին յիշենք Ժան-Փոլ Պրէթի (նախագահ Ֆրանսա - Հայաստան խորհրդարանական խումբին) նամակը Կրթական նախարար՝ Գլօտ Ալէկրի, ուր ան կը յիշէ Վայնշթայնի ժխտողական դիրքը Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ, ցաւ կը յայտնէ որ Կէսօ օրէնքը կը վերաբերի միայն Հրեաներու ցեղասպանութեան ու եզրակացնելով որ, նախարարին կը պատկանի որոշումը՝ վաւերացնելու կամ մերժելու Վայնշթայնի նշանակումը, կը վերջացնէ նամակը ըսելով թէ ուզած է հանդիսաւորապէս յայտնել իր տեսակէտը:

Բազմաթիւ դիմումներ ալ կ՚ըլլան զանազան անձնաւորութեանց որպէսզի Ծերակոյտի օրակարգին անցնի ցեղասպանութեան հարցը: Այս առընչութեամբ Ժոսփէնի գրած է Տէսինի քաղաքապետը՝ Փ. Գրէտոզ, բայց Ֆոնթէնի (Իզէռ) քաղաքապետն ալ՝ Եանիք Պուլար, Հայ Դատի Յանձնախումբին ուղղուած նամակի մը մէջ, կը գրէ թէ Ծերակոյտի համայնավար խումբին նախագահուհին Հէլէն Լիւք յայտնած է որ Ծերակոյտի նախագահը կը թուի նախապատուութիւն տալ Թուրքիոյ հետ յարաբերութեանց պահպանման, քան գոհացնել Ֆրանսահայերը: Այսուհանդերձ դիմումները կը շարունակուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ե (*)

Ժողովուրդին մեծագոյն ցանկութիւնը «անտիրութիւնն» է. իշխանութեան բացակայութիւնը զգալի է ամէն մարդերու մէջ. եթէ գլխաւոր մայրուղիները հոս - հոն կը կարկտուին արտասահմանեան զումարներով, մայրաքաղաքի կորսուած թաղերուն եւ գիւղերուն մէջ ընդհանուր լքուածութիւն կը զգացուի. յաճախ կը զարմանաս թէ ինչո՞ւ սա պատերուն տակ պպզած երիտասարդները, ձեռնածալ եւ անգործ, բահ մը չեն առներ եւ, գոնէ, իրենց դրան առջեւի փոսերը չեն ծածկեր կտոր մը հողով. եւ կը ստիպուիս 100 մեթր ճամբան, զիկզակներով 200 մեթրէն կտրել եւ այսպէս մեր արեւմտեան «պահանջկոտ ուղեղները» դեռ երկար տարիներ պատասխան պիտի չգտնեն իրենց «ինչո՞ւ»ներուն:

Հանրապետական Հրապարակին վրայ ենք. կը մտնենք Ազգային Պետական Թանգարան: Մեզ կ'ընդունին մօրս տարիքով մի քանի կիներ, յուխտենական թէյի պատրաստութեան մէջ, առանց յատուկ տարազի, իրենց շալերը դրած գլխուն, կիսամութ խցիկին մէջ, կը սպասեն ամապլխուն որպէսզի ստանան իրենց աղքատիկ ռոճիկը: Շատ ազնիւ են, երբ հիւրերս կը տեսնեն, չեն ուզեր որ տոմս առնենք եւ վստահ եմ, հոգեպէս ուրախ են որ այս օտարականները, Հայոց անցեալը տեսնելով, աչք պիտի գոցեն ներկայի վրայ. Կ'ախոսան ու պատմական բաժինը, փոփոխութեանց մէջ գտնուելով, շատ քիչ բան մնացած է, կ'առաջարկեն վեր բարձրանալ, ուր կայ նաեւ անհատական ցուցահանդէս մը գիւմրեցի տաղնադաւոր նկարիչի մը, երիտասարդ մահացած, վերջապէս իրենց հողածութիւնը, Թանգարանին չափ հիւրերուս ուշադրութիւնը կը գրաւէ. — Իրաւ, ինքնատիպ ժողովուրդ էք — կ'ըսէ Փաօլոն — մշակոյթի եւ անցեալի հանդէպ ձեր ունեցած պաշտամունքը ձեզ շատ — շատ վեր կը դասէ դրացի երկիրներէն, այդ է գաղտնիքը ձեր տոկունութեան. Եթէ Հայաստան չգայինք երբեք պիտի չկարենայինք ճանչնալ Հայ ժողովուրդը—: Այդ մէկը ճիշդ է. մեր աշխարհագրական դիրքը եւ խօսակիցներու անբաւ տգիտութիւնը քանի — քանի անգամներ մեզ նոյնացուցած են Կովկասի կիսավայրենի խլամ ցեղերու եւ մեզ ստիպած որ ապաւինինք հանրածանօթ երգիչի մը կամ գերասանի մը անունին մեր արժանաւորութիւնը փրկելու համար: Խեղճ հայութիւն. նոյնիսկ դուն, յաճախ, անտեղեակ ես թէ երգիչներէն եւ եւ դերասաններէն շատ — շատ աւելի մեծ տաղանդներ ունեցած ես, որոնք քեզ դարցուցած են անցեալի ամէնէն փայլուն տաղանդներով օժտուած ազգերէն մին. տուած ես մեծ պատմիչներ / Խորենացի, Փարպեցի, Փ. Բիւզանդ, Եղիշէ, Ագաթանգեղոս ... / փիլիսոփաներ / Պարոյր Հայկազն, Դաւիթ Անյաղթ, Եզնիկ, Յովհաննէս Իմաստասէր, Գրիգոր Մագիստրոս ... / իրաւագէտներ / Մխիթար Գոշ, Սմբատ Գունդստաբլը, / գիտնականներ / Անանիա Շիրակացի, Մխիթար Հերացի, Ամիրտովլաթ / արուեստի եւ ճարտարապետութեան հանճարներ / Տրդատ, Մոմիկ, Թորոս Ռոսլին, Պիծակ..., / Աստուածաբանութեան վարդապետներ / Գրիգոր Լուսաւորիչ, Յովհ. Օձնեցի, Զաքարիա Ձագեցի, Ն. Շնորհալի, Լամբրոնացի, Տաթեւացի, Գրիգոր Տուտէորդի... / եւ մանաւանդ համայն միջին դարու մեծագոյն միսթիքը Նարեկացին ... եւ մինչ կը բարձրանանք, կիսամութ թանգարանի յարկերն ի վեր, աչքիս առջեւ կը տողանցեն այս ամէնը, սիրտս կը ճմլուի, ես որ աշխարհի մեծագոյն թանգարանները այցելած եմ, սառն հիացմունքէ զատ ոչինչ զգացած եմ. սա մէկը թանգարան չէ. խորհրդածութիւններու ովկէանոս մըն է, որուն մէջ սուզուած եմ, ամէնէն փոքր առարկան կը փշաքաղէ զիս. մեռած փառքերու տողանցք մը չէ, Փիւնիկեցիներու, Բաբելացիներու կամ Հիթիթներու ... սա Արտաշէսեան արամայերէն արձանագրութիւնն է, միւսը Անիէն բերուած բեկոր մը, Գագիկի, Սմբատի, Աշոտի դրոշմը վրան ... եւ գիտէ՞ք քանի - քանի Գագիկներու, Աշոտներու, Սմբատներու, Արտաշէսներու կը հանդիպիք Երեւանի նեղքին բակերուն մէջ որ բարձրաձայն գնդակ կը խաղան ... եւ հոն է որ յառատեւութեան ամպը կը չքանայ ու կը յուսաս որ լաւագոյն օրեր պիտի գան, պէտք չէ յուսահատիլ:

Արդէն չարաթ մը անցած է. այն տպաւորութիւնը ունիմ որ հիւրերս սկսած են զգացումներուս թափանցել. անզգայ օտարականներ չեն. գիտեն մեր բոլոր լաւ կողմերը առնենին մատնանշել որպէսզի հաճոյք պատճառեն, սկսած են արդէն հայաբար մօտենալ մեր գոյութենական հարցերուն, ցեղասպանութիւն, արդարութիւն, միջազգային իրաւունք — ինչո՞ւ միայն Հրեաները պիտի պահանջեն, եւ ոչ դուք — Փաօլոն միջազգային մակարդակի իրաւագէտ է եւ արդէն կը ծրագրէ, վերադարձին, արհեստակիցներով, շարժում մը ստեղծել, որակաւոր, բարձր մակարդակի. Արդեօ՞ք յաղթանակ մը եւս տարի ...:

Կը թողունք թանգարանը, խոր տպաւորութիւններով, հակառակ անոր որ, գրախանութին մէջ ոչինչ կը գտնենք, արեւմտեան լեզուներով, թանգարանի եւ անոր պարունակութեան հետ կապ ունեցող ... զարմանալի պետութիւն է մերինը որ տակաւին չսորվեցաւ իր ամէնէն կենսական, սթրաթէժիք, կեդրոններուն խնամք տանիլ. սովետական աղքատ, մուրացկան մտայնութիւնը կուրցուցա՞ծ է արդեօք զիրենք. ով որ կրնայ դրամի, հաճոյքի ետեւէն կը վազէ, ան-խղ-ճօ-րէն, բառին զուտ իմաստով, մինչ ժողովուրդին մեծագոյն մասը թշուառութեան սեմին հասած է: Ամէն վայրկեան հարցականի մը առջեւ կը գտնուիս, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Անոնք նոյն մարդիկը չէի՞ն որ յանուն Հայրենիքի եւ Ղարաբաղի անկախութեան, հաւաքոյթներ, ցոյցեր, հացադուլներ կատարեցին, օրերով, շաբաթներով, ամիսներով, հարիւրներով, հազարներով կեանքերնին զոհեցին, եւ վիրաւորուեցան բռնկած ճակատներուն վրայ, պատառ մը չոր հացով, կուրծքերնին տուին թշնամիին յառաջխաղացումը կասեցնելու եւ կորել անցնելով փառնգի սահմանները /°/ ... հիմա որ կրակոցները դադրած են, կարելիութիւն ստացած մեր ուժերով կառավարելու մեր երկիրը, ինչո՞ւ պիտի կաղայ ամէն ինչ: Մրցակցութիւն մը լաւագոյն առանձնատունն ունենալու, զանազան գործառնութիւններու մէջ մեծագոյն չահաբաժին ապահովելու, յաճախ ի վնաս երկրի շահերուն, պաշտօնի ընձեռած բարիքներէն ծայր աստիճան օգտուելու ... այս է պարզ ժողովուրդին բարձրաձայն խորհրդածութիւնը Հայաստանի հիւսիսէն մինչեւ հարաւ:

... Բայց մենք արդէն հասած ենք ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ:

Բարակ, աշնանային անձրեւ մը կը մաղուի. յուշարձանի հրապարակին վրայ, խումբ մը պատանիներ ստնագունտով ըղբաղած են, իրենց առաջնորդին հետ: Մինչեւ անձրեւին դադրիլը կը փորձենք ԵՂԵՌՆԻ թանգարանը մտնել. ափսոս գոց է. մի քանի վայրկեան վերջ ծիրանի գօտի մը կը զուարթացնէ մեր դէմքերը. անձրեւը կանգ առած է. տղոց խաղը դադրած. մենք ենք միայն յուշարձանին դիմաց. ամպամած երկինքը կը ցոլայ հրապարակի թաց սալայատակին վրայ, ծիրանի կամարը կը դառնայ շրջանակ եւ յանկարծ, սա դասական եւ անտարբերութիւն ազդելու չափ տեսնուած յուշարձանը ողի կը գտնէ, կը խօսի. ոչ ոք կը համարձակի խօսիլ. հանդիսաւոր քայլերով կը յառաջանանք, կարծես անտեսանելի ծաղկեպսակ մը զետեղելու կ'երթանք: Երբ բոլորաձեւ շրջանակէն ներս կը մտնենք, յաւերժական բոցը ուշադրութիւնս կը գրաւէ. տարի մը առաջ տակաւին կրակ չկար, կազի պակասէն. այդ աննշան փոփոխութիւնը յանկարծական անպատում ուրախութեամբ կը լեցնէ հոգիս. Քաղաքին արեւմտականացած նոր մթնոլորտը այնքան չէր ազդած վրաս, որքան այս փոքրիկ բոցը, որ թեթեւ հով մը, վարագոյրի նման կը տարուբերէր. ուրեմն յարգանքը անցեալին չէր մեռած բոլորովին «Նոր Հայերու» սրտին մէջ: Երաժշտութիւն չկար. բայց նոյնչափ եւ աւելի տպաւորիչ էր սա երիտասարդ սիրահար զոյգը, որ մէկական կարմիր մեխակ ձեռքերնին, լուռ կանգնած էին բոցին դիմաց: Լռութիւններ կան որ բարձրաձայն կ'աղաղակեն. հոն ամէնքս ալ քարացած, անտարակոյս նոյն զգացումներով կ'ապրէինք այս պահը եւ զարմանալիօրէն նոյն պահուն խղեցինք մեր լռութիւնը, մեր փոխադարձ տպաւորութիւնները հաղորդելու:

Մինչեւ ԵՌԱԲԼՈՒՐ հասնիլը, մեր խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը մեր ժողովուրդին դարաւոր ողբերգութիւնն էր, որուն իրաւունքը պաշտպանելու համար, Փաօլոն կը պնդէր որ անհրաժեշտ է չոր, գիտական աշխատանք տանիլ, այս աշխարհիս ցամաք միջազգային կազմակերպութիւններուն համար, ուր իշխողը ամէնքէն վաւերացուած զանազան յօդուածներն են քան մարդկային խիղճը:

Եթէ Ծիծեռնակաբերդը խորհրդանիշն է անսասանուած վարչակարգի մը հաւատացեալ եւ մտաւորական սերունդին, Եռաբլուրը կարելի է նկատել հաւատացեալ պետութեան մը զգացումներուն թերաճ արտայայտութիւն: Յատուկ բան մը արտայայտել ուզող նորակերտ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԿԱՄԱՐ մը, բլրան արեւելեան ստորոտը / ոչ այնքան բացայայտ բովանդակութեամբ / եւ երկար հեռուոտ ճամբայ մը, քառորդ ժամէն հասցուցին մեզ սրբատեղի — գերեզմանատան մուտքին, ուր աւարտելու վրայ է ինքնատիպ մատուռ — յուշարձանի մը կառուցումը, առաջին նայուածքով շատ տձեւ, մեր դասական ճարտարապետութեան բոլոր գիծերը յիշեցնելով հանդերձ, հնդկական փակոտայի կը նմանի ... զուցէ ժամանակի ընթացքին մեր աչքերը տոոր ալ կը վարժուին:

Եռաբլուրը, զարմանալիօրէն շատ թանձրացեալ իրականութեան մը առջեւ կը դնէ այցելուն. նիւթական յուշարձան մըն է, խորհրդանիշ չի կրեր. կոկիկ շարուած դամբարաններու տողանցք մըն է, Հայաստանի զանազան հանքավայրերէն պոկուած թանկագին քարի բեկորներով, ուր խորհրդածելու ժամանակ չես ունենար. սեւ մարմարի վրայ վարպետօրէն փորագրուած դիմանկարները, երբեմն մարդահասակ ֆէտայական տարազով, անմիջապէս ուշադրութիւնդ կը գրաւեն եւ ինքնաբերաբար բաղդատական կը սկսիս դնել դիմանկարներու, ծննդեան թուականներու միջեւ / մահուան թուականները գրեթէ բոլորն ալ 1992 թուականը կը կրեն/: Գեղեցիկ է վայրը. մեկուսացած քաղաքէն, Արարատի դիմաց, մայրաքաղաքի ցած թաղամասերուն վրայ իշխող; Անհրաժեշտ է որ մեր նոր նահատակները, անանուն, պարզ ժողովուրդի զաւակներ, Սարդարապատի եւ Եղեռնի նման ունենան իրենց զոհաբերումը խորհրդանշող Յուշարձանը, գերեզմանաքարերէն զատ:

Ամայի է. զինուորական ծառայութիւն կատարող քանի մը երիտասարդներ կ'առաջարկեն առաջնորդի դեր կատարել: Կուտան անուններ որոնց անտեղեակ եմ, դժբախտաբար. հիւրերս չեն ուզեր դամբարաններուն վրայէն կոխկրտելով հետեւիլ մեզի. կը զգամ որ Փաօլոն դիպուկ նախադասութիւն մը պատրաստած է ինծի հաղորդելու. — Ափսոս չէ՞ այսքան երիտասարդ կեանքերու կորուստը, երբ կարելի էր բարի դրացնութիւն ստեղծել եւ խաղաղութեամբ ապրիլ — Յայտնի է որ այս բարի եւ միամիտ Եւրոպացին ոչ Թուրք ցեղերը կը ճանչնայ, ոչ ալ տեղեակ է մեր խաղաղութեան զգացումներուն:

Քրոնիկագիր՝ ԽՍԼԲԽՍ

(*) Այս յօդուածաշարքին առաջին չորս մասերը տես՝ Դեկտեմբեր 16-էն 19/20:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԹՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԻՐՔ ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԿԱՄ ԳԻՐՔ ԳՈՂՑԷՔ

Բ.

Երբ կը շրջէի գիրքի այս տարուան տօնավաճառին մէջ ու հոս ու հոն կանգ առնելով կը նայէի սա կամ նա գիրքին, միջոց մը կանգ առի մանկական հրատարակութիւններու տաղաւարի մը առջեւ: Ի՛նչ սիրուն գիրքեր կային հոն, գեղատիպ, գոյնզգոյն, գրաւիչ: Այդ միջոցին երկու փոքրիկներ եկան ու գիրք մը ցոյց տալով գինը հարցուցին: Վաճառորդը պատասխանեց: Շատ սուղ չէր, բայց տղաքը չկրցան առնել, գացին: Այդ պահուն յիշեցի դէպք մը որ պատահած էր քանի մը օր առաջ: Մեկրո՞ս հաստատութեան շրջուն վաճառականքէն առուտուր կ'ընէի: Ձեռքերս լեցուն էին, երբ երկու աղքատիկ փողոցի տղաք կառքէն ներս մտան ու վաճառորդ շարժավարին շոքոլա մը ցոյց տալով գինը հարցուցին: Սուղ եկաւ: Այդքան դրամ չունէին: Աւելի աժանը հարցուցին: Վաճառորդը պատասխանեց որ աւելի աժանը չկար: Տղաքը գլխիկոր հեռացան: Ճիշդ այն պահուն խնլքս տուն եկաւ: Աստուած իմ, ի՛նչ տխմարութիւն բրած էի: Ինչո՞ւ այդ շոքոլաներէն մէկմէկ հատ չէի գնած ու տղոց չէի տուած: Տէրը վկայ է, որ ժամեր ամբողջ տանջուեցայ այդ զանցառութեանս համար:

Հիմա նոյնը պատահած էր եւ ես դարձեալ չէի կրցած շարժիլ: Տղաքը հեռացած էին առանց կարենալ գնելու այն ինչ որ ուզած էին գնել: Ես ինծի բարկացայ, ես ինծի հարցուցի թէ ինչո՞ւ կ'ուշանանք ընելու այն ինչ որ մեզի համար այնքա՛ն դիւրին է ընել դիմացինը մէկը ուրախացնելու համար: Յետոյ տղոց ալ բարկացայ: Բարկացայ տարօրինակ մտածումով մը: Թէեւ զարմացայ այդ մտածումիս համար, բայց մտածեցի. Ըսի. «Երանի թէ սա տղաքը կամացուկ մը գողնային այդ գիրքը: Ուղղակի թող գողնային»: Աստուած իմ, այդ բազմութեան մէջ որքա՛ն դիւրին էր գիրք մը գողնալը: Թող գողնային եթէ իսկապէս այդքան սիրած էին այդ գիրքը եւ եթէ իսկապէս իրենց վիճակը չէր ներեր որ այդ գիրքին փոխաժէքը վճարէին:

Մենք մեր կեանքին մէջ մեր ո՞ր բարեկամին կրցած ենք բարկանալ, եթէ անդրադարձած ենք որ ան մեր գրադարանէն գիրք մը տարած է ու չէ վերադարձուցած: Այս ալ գողութիւն մըն է: Բայց կարեծս սրբազան գողութիւն մը:

Գիրքի տօնավաճառին փակման օրը թերթի մը մէջ յօդուած մը կարդացի: Հիանալի յօդուած մըն էր: Յօդուածագիրը կը խօսէր հրատարակիչներու հետ ու կը հարցնէր տօնավաճառի մասին անոնց տպաւորութիւնները: Հրատարակիչ մը կ'ըսէր.

«Ո՞ւր են հին օրերու գիրքի գողերը: Չեն մնացած: Հիմա ամէն մարդ գիրքին փոխարժէքը կը վճարէ ու կը գնէ, կամ բնաւ չի գներ: Գիրք գողնալու զաղափարը անհետացած է: Եւ ես ասիկա նահանջ մը, կորուստ մը կը նկատեմ»:

Խնդալով խնդացի այս իմաստուն գիտողութեան վրայ: Այո՛, եթէ իսկապէս այլեւս հրապարակին վրայէն պակսած են գիրքի գողերը, կարելի է ափսոսալ ատոր համար: Որովհետեւ միայն գիրքի գողերու գոյութիւնն է որ կրնայ մխիթարել մեզի նման գրասէրներն ու գրողները, Չենք կրնար ընդունելի նկատել գողութեան միւս տեսակները, կը դատապարտենք դրամի, ադամանդի, ապրանքի գողութիւնը, նոյնիսկ հացի գողութիւնը, որովհետեւ գողութիւնը մեղք է, յանցագործութիւն է, բայց ատոր փոխարէն չենք կրնար դատապարտել գիրքի գողութիւնը: Ատիկա մեղք չէ, թերեւս առաքինութիւն է: Ցոյց կուտայ մարդու մը կարդալու պապակը:

Յաճախ արտասահմանէն խմբագրատուն այցելութեան կուգան թերթիս բաժանորդ բարեկամներ: Քաղցր խօսքեր կ'արտասանեն թերթին մասին, գնահատանք ու գոհունակութիւն կը յայտնեն, կը պատմեն թէ մեծ անհամբերութեամբ ու ախորժակով կը կարդան թերթը: Յետոյ վարանումով կը սկսին պատմել թէ ունին բազմաթիւ բարեկամներ որոնց եւս թերթը կը տրամադրեն իրենք կարդալէ վերջ: Այդ բարեկամներն ալ անհամբեր են թերթը կարդալու, թէեւ բաժանորդ չեն: Եւ մեր բաժանորդ բարեկամները ներողութիւն կը խնդրեն որ ձրի կարդացնել կուտան թերթը, «Ասիկա գողութիւն է, բայց չենք կրնար մերժել մեր բարեկամները» կ'ըսեն:

Իսկ ես կ'ուրախանամ: Միամիտ ուրախութիւն չէ, հաստատ ուրախութիւն է: Կը հանգստացնեմ բաժանորդ բարեկամներս, տուէ՛ք որ կարդան, մենք այդ մէկը կորուստ չենք նկատեր, կ'ըսեմ: Եւ շատ անկեղծ եմ երբ այդպէս կ'ըսեմ: Որովհետեւ կը հաւատամ ու միշտ ալ պիտի հաւատամ որ մանաւանդ մեր հայկական իրականութեան մէջ գիրք գողնալը, թերթ գողնալը սրբազան արարք է եւ ... պէտք է քաջալերուի:

Սիրելի ընթերցողներ, կարդացէք, գիրք կարդացէք, գիրք գնեցէք ու կարդացէք, եթէ գիրք չէք գտներ, ունեցողէն փոխ ուզեցէք ու կարդացէք, եթէ պէտք է, գողցէք ու կարդացէք, գողցէք ու զանոնք լաւ պահեցէք ձեր գրադարանին մէջ: Ձեր զաւակներուն ալ փոխանցեցէք:

Միայն մէկ խնդրանք:

Իմ գիրքերս ինծի ձգեցէք:

Ռ. Հ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

(ՍԷՆ – ՄՕՐԻՍ)

Լիոնի կից, էն նահանգին մէջ, Սէն – Մօրիս տը Պէյնօ ունի հայկական փոքր գաղութ մը, փոքր բայց «եռանդուն» ինչպէս յաճախ կ'ըմանանք խօսող բերաններէ:

Այս փոքր գաղութին եռանդ ու կենսունակութիւն տուողը Կապոյտ Խաչի տեղւոյս Անահիտ մասնաճիւղն է, հիմնուած 1972-ին որ կը հովանաւորէ ու կը հոգայ միեւնոյն ժամանակ իր միօրեայ հայկական վարժարանը, Շաբաթ օրերը: Աւանդութիւն դարձած սովորութիւն մըն է Կապոյտ Խաչի տօնածառը կամ Մանուկներու Օրը որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20-ի յետ միջօրէին, Սէն – Մօրիսի քաղաքապետարանի սրահը: Հակառակ օդի աննպաստութեան մօտաւորապէս հարիւր յիսուն հոգի, ծնողներ եւ համակրողներ լեցուցած էին սրահը, ներկայ էր տեղւոյս քաղաքապետուհին Տիկին Օտէթ Մատէր (ծագումով Հայ) ինչպէս նաեւ Լիոնի հոգեւոր հովիւ՝ Իսահակ Խաչակիր Քահանայ Հէքիմեան:

Հանդիսութիւնը սկսաւ բացման խօսքով – որ կը կազմէր յայտագրին առաջին բաժինը – բրաւ տեղւոյս միօրեայ վարժարանի ուսուցիչը, բարի գալուստ մաղթելով բոլորին, մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ խաչուհիներուն որ աննման ճիգերով կանգուն կը պահեն միօրեայ այս վարժարանը. ապա շեշտը դրաւ ծնողաց պարտականութիւններուն վրայ, լսաւ թէ «ներելի չէ եթէ անտարբեր կը գտնուինք մեր նախնիքներէն մեզի ժառանգ մնացած գանձին, մայրենի լեզուին հանդէպ»,

Յայտագրին 2-րդ մասը կը ճոխացնէր գեղարուեստական բաժինը. պատրաստուած դպրոցի երկու տասնեակ աշակերտներու կողմէ որ սկսաւ Մեր Հայրենիքով, արտասանութիւն, երգ եւ Թատերախաղ յաջորդեցին իրարու աւելի քան ժամ մը, գոհունակութիւն տալով ծնողաց եւ ներկայ հիւրերուն:

Հուսկ՝ Կաղանդ պապան եկաւ մանուկներու եւ աշակերտներու ծափերով ու ցնծութեամբ, նուէրներ փաշխեց, ուրախացնելով բոլորը:

Հանդիսութիւնը փակեցին նախ՝ տեղւոյս քաղաքապետուհին որ իր համակրութիւնը յայտնեց հայ գաղութին. ապա Իսահակ Խաչակիր Քահանայ Հէքիմեան գնահատեց օրուան պատրաստուած ճոխ յայտագիրը, քաջալերեց խաչուհիներուն տարիներու անխոնջ աշխատանքը ի նպաստ հայ լեզուին:

Ընկերուհիներու հիւրասիրութիւնը շարունակուեցաւ համակրելի մթնոլորտի մէջ: Բացուած նուիրատուութիւններու ցանկին ընդհանուր գումարը եղաւ 5200 ֆրանք:

ՍԱՐԳԻՍ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ

Ուիլիըմ Ուորտծուորթի եւ Սամուէլ Թէյլըր Քոլըրիճի հրատարակած «Լիրիքըլ Պելըրծ» վիպերգական բանաստեղծութիւններու հատորը այնքան մեծ փոփոխութիւն մը յառաջացուց բրիտանական ընկերութեան մէջ, որ Բրիտանացիք մինչեւ այսօր կը գիտակցին այս հատորին կարեւորութեան: Անոր մէջ ամփոփուած պարզ եւ անմիջական բանաստեղծութիւնները ուղղակի կը խօսէին մարդկային սրտին եւ առաջին անգամ ըլլալով կ'օրինականացնէին ենթակայականութեան հետաղօտութիւնը:

Հակառակ մարդկային զգացումները յեղափոխականացնելու իրենց դերին, վերոնշեալ բանաստեղծներէն ոչ մէկուն ստեղծագործութիւնները մղեցին, որ մարդիկ փողոց իջնեն եւ ցոյցեր կատարեն: Իրօք, այս բանաստեղծները ստիճանաբար կորսնցուցին իրենց երիտասարդութեան յատուկ եռանդը: Այլ գրագէտներ շատ աւելի ուղղակի զօրակցութիւն ցուցաբերած են յեղափոխական նկրտումներու, եւ յեղափոխութեան եւ գրաւոր բառին միջեւ կապակցութիւնը երբեք պարզ չէ եղած:

● ՀԻԿՕ ԵՒ ՊՈՒՇԿԻՆ

Օրինակի համար, Վիքթոր Հիւկօ իր երիտասարդութեան օրերուն Թագաւորութեան յարող գրագէտ մըն էր: Սակայն 1852-ին, երբ Նափոլէոն Գ. կայսր օծուեցաւ, Հիւկօ գիրքերով եւ պարբերաթերթերով անվերապահօրէն իր ընդդիմութիւնը արտայայտեց: Երբ ձերբակալութիւնը անխուսափելի էր, ան Պրիւսէլ ապաստանեցաւ, ապա՝ Ջենըլ Այլընտ, ուր ապրեցաւ 19 տարի: Նափոլէոն Գ.ի դաշնակիցներէն Լորտ Փալմըրսթըն փորձեց լռութեան մատնել զայն եւ կղզիին բնակիչներուն մէջ հակադրութիւն սերմանեց անոր հանդէպ, սակայն Հիւկօ անդրդուելի մնաց: Ան իր հակակայսերական կատաղի մօլուցքը շարունակեց թափել կայսեր դէմ՝ զայն կոչելով «խեցգետինի հոգին», ինչպէս նաեւ՝ այն կրօնաւորութեան դէմ, զոր նկարագրած է իբրեւ «ոջիլներ՝ Աստուծոյ գանկին մաշկին վրայ»: Երբ Հիւկօ մահացաւ, այն գրագէտը, որ Պուրպոնները պաշտպանած էր իր երիտասարդութեան, այժմ վերածուած էր յեղափոխութեան մշտնջենական կուռքի:

Ռուսիոյ մեծագոյն բանաստեղծը՝ Ալեքսանտր Պուշկին լեզուագէտ էր եւ մշակութային յեղափոխական մը, սակայն չափազանց «տաք գլուխ» էր եւ ցարին դէմ խռովութիւններ հրահրելու մէջ անուղղակի դերակատարութենէ մը աւելին չէր վստահուեր անոր, ինչպէս, օրինակ, 1825-ի դեկտեմբերեան ապստամբութեան ժամանակ: Հետեւաբար Պուշկինի բանաստեղծութիւնները կը գրաքննուէին, եւ իր կարճատեւ կեանքին ընթացքին ան եօթը տարի աքսորի մէջ ապրած է: Պուշկինի ամէնէն մեծ ներդրումը յեղափոխութեան՝ անոր գրեթէ առանձինն դարբնած արդի ռուսերէն լեզուն է, այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, երբ ռուսական ընկերութեան վերնախաւը Ֆրանսերէն կը գործածէր իբրեւ առօրեայ լեզու, իսկ գիւղացիները կը խօսէին կոպիտ բարբառներ: Քսաներորդ դարուն ան օրինակելի դէմք դարձաւ խորհրդային ժամանակներու հալածուած գրագէտներու, ինչպէս Աննա Ախմաթովայի համար:

● ՍՈԼԺԵՆԻՑԻՆ՝ ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆԸ

Ալեքսանտր Սոլժենիցին թերեւս ամէնէն հետաքրքրական օրինակն է: Յեղափոխականներու դէմ յեղափոխական մը, որ 1998-ին տօնեց իր 80-րդ տարեդարձը. սակայն խորքին մէջ երբեք յեղափոխական տիպար մը չէ եղած, թէեւ անժխտելի է, որ անոր գրութիւնները, եւ աւելի ճիշդ՝ մարդոց մտապատկերին մէջ կազմուած անոր կերպարը օգնեցին Խորհրդային Միութեան քայքայումին: Սոլժենիցինի գործերուն կեդրոնական բնաբանը կը մնայ հետեւեալ հարցումը. «Ո՞ւր կ'երթայ սրբազան մայր Ռուսիոյ հոգին»: Այսուհանդերձ «Օր մը Իվան Դենիսովիչի կեանքին մէջ» վէպն էր, որ միջազգային համբաւ ապահովեց անոր: Անիկա կը պատմէ տաժանակիր աշխատանքի արգելավայրի մը առօրեային մասին: Գործը Արեւմուտքի մէջ լոյս տեսած է 1962-ին:

Խրուշչով արտօնութիւն տուած էր, որ վէպը հրատարակուէր Ռուսիոյ մէջ: Սակայն յետագային, Բրեժնեւի եւ Անդրոփովի իշխանութեան օրերուն կաշկանդումները սաստկացան: Երբ շատ աւելի յախուռն «Գուլագ Արշիպեղագոս» վէպը հրատարակուեցաւ Արեւմուտքի մէջ 1974-ին, Սոլժենիցին ձերբակալուեցաւ, քաղաքացիական իրաւունքները կորսնցուց եւ արտաքսուեցաւ նախկին Խորհրդային Միութենէն: 1960-ական եւ 1970-ական տարիներուն Խորհրդային Միութեան մէջ Սոլժենիցինի ազդեցութեան դէմ պայքարը արտասովոր բնոյթ ստացաւ: Լենինի գաղափարները ջատագովող գիրքեր հրատարակուեցան իբրեւ ուղղակի հակադրութիւն անոր եզրակացութիւններուն: Խորհրդային Գերագոյն Ատեանին մէջ ժողովներ գումարուեցան այս «քաղցկեղէն» ձերբազատելու միջոցներ գտնելու համար,

Այսուհանդերձ, խորքին մէջ Սոլժենիցին երբեք Ռուսիոյ թշնամի մը չէր, այլ հակադրուած էր համայնավար վարչակարգին:

Սակայն ազատական ժողովրդավար մը չէր, ոչ ալ՝ Փրակայի Գարունը իրագործող ընկերվարական մը, ինչպէս կ'երեւակայէր Արեւմուտքը, այլ՝ աւելի լրջախոհ մարգարէ մը, որ կը խօսէր վհատութեան եւ դատապարտութեան մասին: 1976-ին Միացեալ – Նահանգներ գաղթելէ ետք ան առանձնացաւ Վերմոնթի մէջ, փշաթելերով պատուած ցանկապատի մը ետին, եւ Արեւմուտքը խարազանեց իր թեթեւամըտութեան համար:

Սոլժենիցին հայրենիք վերադարձաւ 1994-ին եւ դիմաւորուեցաւ մեծ խանդավառութեամբ: Սակայն շուտով կորսնցուց իրեն ընծայուած պատիւները, երբ սկսաւ դժգոհիլ Ռուսիոյ մէջ լռջութեան, ինչպէս նաեւ առաքելութեան զգացողութեան կորուստին համար: Այս օրերուն բառերը աժան են Ռուսիոյ մէջ, եւ գրագէտներ այլեւս փոթորիկ չեն բարձրացըներ դատակի մը պարզ շարժումով: Այն մարդը, որ ժամանակին արժանացած էր Արեւմուտքի ակնածանքին, այժմ հաւանաբար առեւտրական պիտի արժանանայ կամ անշքանայ՝ փոխանակ իբրեւ հերոս փառաբանուելու: Օքսֆորտի համալսարանէն ակադեմականի մը բառերով՝ Սոլժենիցին դարձած է «Ապողոնի լքուած տաճարին վերջին մարգարէն»:

Պատրաստեց՝

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Հանդիպումներից մէկի ժամանակ հարցրուցին, թէ ամերիկեան ընթերցողները արդեօք գիտե՞ն, որ իր գործերում նկարագրուած մարդկանցից շատերը Հայեր են, չէ՞ որ հայկական անունները կարող են ոչինչ չասել նրանց...

- Ձեմ գիտեր, - պատասխանեց նա, - բայց մէկ բան լաւ գիտեն, որ ե՛ս եմ Հայ... Միշտ կը յիշեն, որովհետեւ չեմ թողուր, որ մոռնան... Յատկապէս քննադատներ լաւ կը յիշեն: Ժամանակին անոնք կը մեղադրէին ինծի, կ'ըսէին սենտիմենտալ է... Ծօ՛, ձեր ի՞նչ գործ, թէ ես ինչպէս եմ, Հայ եմ ու սենտիմենտալ եմ: Ամէն մարդ ալ քիչ մը սենտիմենտալ է:

Օր մը քիչ մը գինով եմ, օրօրուելով կը քալեմ: Մարդ մը մօտեցեր, ինծի կ'ըսէ. ինչո՞ւ տատանկ կը քալես... Կ'ըսեմ, սարխօշ եմ, տատանկ կը քալեմ, քու ի՞նչ գործ... Հիմա ալ կրիտիկներ՝ սենտիմենտալ է, ծօ, ձեր ի՞նչ գործ՝ Հայ եմ, տատանկ եմ... Այդ կրիտիկներէն մէկը նաեւ օր մը հարցուց ինծի, ձեր ազգանուն ինչո՞ւ չէք փոխած... Դէ, լաւ, ըսի, Սա - րոյ - եան...

Վանկերն առանձնացնելով, բարձր, երգեցիկ ձայնով արտասանեց իր ազգանունը, երգի պէս վայելելով նրա հնչիւնները:

- Սա - րոյ - եան... Ըսի՝ ասկէ անոյշ ազգանուն ուսկէ՞ պիտի գտնայի...

Շարունակեց.

- Գիտե՞ս, իմ անուն ալ չեմ փոխած, սկիզբէն Ուիլիըմ եղած եմ: Իմ հայր ու մայր նախապէս որոշած են եղեր իմ անուն Պետրոս դնել... Պետրոս Սարոյեան... Անոյշ է, չէ՞: Բայց իմ ծնունդէն մէկ ամիս առաջ մահացեր է հօրս բարեկամը, ամերիկացի պատուական մարդ մը, անունը Ուիլիըմ... Հայրս շատ սիրած է այդ մարդուն եւ անոր անուն տըւած է ինծի: Եթէ այդ մարդ չմահանար, Պետրոս Սարոյեան պիտի ըլլայի...

Հարցրեց ինձ.

- Քու հօր անուն ի՞նչ է...

- Արմենակ:

- Իմ հօր անունն ալ Արմենակ է:

Ներկաներից մէկն ասաց.

- Իմ հօր անունն էլ է Արմենակ:

- Հիանալի է, որ ուրեմն Արմենակ կը շարունակուի:

Անունների նկատմամբ յատուկ հետաքրքրութիւն ունէր: Որեւէ մէկի հետ ծանօթանալիս նախ կը հարցնէր անուն-ազգանունը եւ նոր միայն կը սկսէր հետը զրուցել:

Այդ օրերին նորից էի թերթում նրա «Ուեսլի Ճեքսընի արկածները»: Աչքովս այսպիսի տողեր ընկան.

«Անունները նման են պոէմի, եւ, գուցէ, Ճէյմս Ճոյսի բանաստեղծութիւնները, որ այնպէս սիրում է ծօ Փոքսհոլը, խոկալէս լաւագոյնն են աշխարհում, բայց անունների պոէմի նրանից ամենեւին էլ վատ չէ»:

Երբ ինքնագիր էին խնդրում, թէեւ տալիս էր, բայց եւ դժգոհութեամբ ասում.

- Իմ անուն բոլորին յայտնի է, ինծի աւելի հետաքրքիր է ձեր անուն իմանալ, այնքան գեղեցիկ են ձեր անուններ... Ըսէք, ձեր անուններ ըսէք, գրեմ...

Գրում էր թղթերի վրայ, դնում գրպանը:

Անունների պոէմ...

Եւ ոչ միայն մարդկանց անունների...

Հոկտեմբերեան էինք մեկնում, ու ճանապարհին մի բլրանման փոքրիկ սար տեսաւ.

-Ի՞նչ է այդ սարի անուն...

- Փոքրիկ սար է, - ասացի, - այդպիսի սարերը Հայաստանում անուն չունեն...

- Ձեղաւ, - ասաց, - անուն մը պիտի տաք: Ամէն ինչ պիտի անուն ունենայ: Կը տեսնե՞ս դաշտով քալող այն մարդ... Իր անուն չենք գիտեր, բայց պէտք չէ, որ անանուն թողունք, պարզապէս պիտի ըսենք «Դաշտով քալող մարդ»...

Նախնական, մանկական ինչ-որ բան կայ, այո, Սարոյեանի մէջ՝ ամէն ինչի անուն տալ...

Նախնական, բիբլիական ինչ-որ բան կայ ե՛ւ գրաւոր, ե՛ւ բանաւոր խօսքի մէջ: Պատմում էր, որ շուտով թոռ պիտի ունենայ.

- Արմենակ Սարոյեան ամուսնացաւ Թագուհի Սարոյեանի հետ: Արմենակ ծընաւ Ուիլիըմ: Ուիլիըմ ծնաւ Արամ: Արամ պիտի ծնէ Արմենակ:

- Աստուածաշունչի ոճով ստացուեց, - ասացի:

- Այո՛, կը սիրեմ այդ ոճ, կը սիրեմ Աստուածաշունչ կարդալ: Ամերիկեան օթէլներ ամէն սենեակի մէջ Աստուածաշունչ կայ: Երբ օթէլներ կ'իջնամ, այդ Աստուածաշունչեր կը գողնամ, հետս կը տանիմ: Տունիս մէջ ահագին Աստուածաշունչ ունիմ...

Լռջացաւ:

- Գիտե՞ս Քրիստոս ինչու դժբախտ էր: Ձե՞ս խորհած այդ մասին... Ես խորհած եմ: Դժբախտ էր, որովհետեւ ընտանիք չունեցաւ...

Եւ դա ասում է Ամերիկայում ծնուած ու մեծացած Սարոյեանը:

Ես նորից յիշեցի «Մարդկային կատակերգութեան» փոքրիկ հերոսին:

Մետաղեայ մարդու ահասոր սարսափից մթնող քաղաքում մոլորուած մանուկը մտքի մէջ աղօթքի պէս անընդհատ կրկնում է իրենց ընտանիքի անդամների անունները, մօր, եղբայրների, քրոջ անունները, զգալով, որ այդ մետաղեայ սարսափից իրեն կարող է փրկել միայն հարազատներից ճառագայթող տաք լոյսը...

Տողեր յիշեցի «Ուեսլի Ճեքսընի արկածներից».

«Ես ծնուել ու մեծացել եմ ընտանիքում, հասկանո՞ւմ ես, ընտանիքում: Մենք սիրուց բացի ոչինչ չգիտենք: Ես ուզում եմ ապրել ընտանիքում եւ ոչ բանակում... Ամէն ոք պիտի ընտանիք ունենայ»....

Ընտանիք, տոհմ, ազգ, մարդկութիւն...

Այս հասկացողութիւնները նրա համար յաւիտենական ու գեղեցիկ արժէքներ են:

(Շար. 26)

(Շար. Ա. էջէն)

մեր ազգի զաւակներուն համար դառնան ինքնաքննութեան, ինքնատեսութեան, ինքնասրբագրման եւ ինքնաբիւրեղացման տարիներ: Դառնան իսկական բարենորոգման, պիտի ըսէի՝ պայծառակերպութեա՛ն տարիներ:

1700-ամեակի տօնակատարութեան համար թէ՛ եկեղեցւոյ եւ թէ՛ Հայրենի պետութեան կողմէ ծրագրուած եւ արդէն իսկ իրագործուող գործունէութիւններու գագաթնացումը պիտի ըլլայ կառուցումը եւ օծումը մեր Հայրենիքի քաղաքամայր Երեւանի մէջ նոր եկեղեցիի մը, մայր եկեղեցիի մը, մեր Հաւատոյ Հօր՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անունով, որ պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդի քրիստոնէական հաւատքին կենդանութեան շքեղ փաստը եւ այդ հաւատքի առաւել եւս մշակման եւ հզօրացման օճախը ի սպաս մեր ժողովուրդի հոգեւոր կարիքներուն: Արդէն իսկ կը նորոգուին մեր հայրերու հաւատքին պերճախօս վկայութիւնը եղող հին եկեղեցիները, որոնք ընդհանրապէս արուեստի կոթողներ են այնքա՛ն սիրելի բոլորիս համար: Բայց անցեալի կառոյցներու վերանորոգումը բաւարար չէ մեր ժողովուրդի նոր կեանքի պայմաններուն համար: Երեւակայեցէք որ Երեւան մայրաքաղաքին մէջ, ուր մէկ միլիոնէ աւելի Հայեր կ'ապրին, չունինք մէկ հատ եկեղեցի՝ որ կարենայ 150 անձէ աւելի հաւատացեալներու բազմութիւն ընդունիլ: Եթէ պիտի արժեւորենք 1700-ամեակը ապագայի յառաջդիմութեան հայեցակէտով — եւ ոչ թէ անցեալին պաշտամունք ընծայելու հոգեբանութեամբ — այն ատեն եկէք կառուցենք նոր մայր եկեղեցի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքին համաձայն.

«Եկայք շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ
Քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի»:

Եւ որպէսզի կարենանք մեր ազգի անունին ու վարկին համապատասխան արժանապատուութեամբ տօնել Քրիստոսի ծնունդեան 2000-ամեակը եւ հայ ազգի քրիստոնէական ծննդեան 1700-ամեակը, եկէք հետեւինք Մարդացեալ Փրկչի՝ Յիսուս Քրիստոսի բացած եւ գծած ճանապարհին, որ Սիրոյ ճանապարհն է: Եթէ Սէրը՝ Ինքը Աստուած մարմնացաւ Քրիստոսով եւ ծառայեց ու խաչուեցաւ մարդկութեան փրկութեան համար, եթէ մենք քրիստոնեայ ազգ ենք բառին իրաւ եւ ամբողջական իմաստով — եւ ոչ թէ սոսկ պատմական աւանդներով եւ ձեւական, անուանական եղանակով —, եթէ հաւատարիմ ենք մեր ազգի 1700-ամեայ պատմութեան ոգիին եւ ուղիին, մեր հայրերու սուրբ աւանդութեան, եթէ նայիլ գիտենք դէպի Հայոց ապագան, ուրիշ ճանապարհ չկայ մեզի համար, բայց միայն Սիրոյ ճանապարհը, Քրիստոսի ճանապարհը, որուն մէջէն եթէ քալենք՝ իրարմով զօրացած կ'ըլլանք եւ զօրացուցած կ'ըլլանք մեր ազգը իր նոր հանրապետութեամբ եւ ամբողջ ժողովուրդով ի Հայաստան, յԱրցախ եւ ի սփիւռս աշխարհի: Մէկ կողմ չպրտենք նեղմիտ, մասնակի, կողմնակցական, խմբակային նկատումները եւ շահերը եւ Սիրոյ կապով մեր սիրտերը եւ ձեռքերը իրար միացուցած՝ քալենք ճշմարտօրէն որպէս մէկ ազգ եւ մէկ եկեղեցի, ամբողջական եւ միասնական:

Հայոց Ազգային Բեթղեհէմէն՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն, Ս. Ծննդեան տօնին առիթով, կ'ողջունենք հայ ժողովուրդը, մեր հայրենի պետութեան վսեմաշուք Նախագահը, Ազգային Ժողովի եւ Կառավարութեան անդամները, մեր արիաշունչ բանակը եւ հանրային ծառայութեան նուիրուած կրթական, գիտական, արուեստի եւ բարեգործական հաստատութիւններն ու կազմակերպութիւնները՝ մաղթելով որ վերստին պետականացած մեր ազգը ապրի Սիրոյ զօրութեամբը եւ յառաջդիմութեան տեսլականով:

Կ'ողջունենք մեր եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռները՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռները իրենց Գահակալներով, Միաբանութիւններով, հոգեւորական եւ աշխարհական սպասաւորներու դասերով: Կ'ողջունենք մեր բոլոր Թեմերը իրենց Առաջնորդներով եւ հաւատացեալ ժողովուրդով ի չորս ծագս աշխարհի:

Թող Սէր — Աստուածը Իր մարդեղութեամբ այսօր դառնայ Սէր — Մարդկութիւն եւ Սէր — Հայութիւն. ամէն:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Յունուար 6, 1999

Տիկին Հռիփսիմէ Ադամեան,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Խօզկիւլեան եւ զաւակները,
Պ. Մեսրոպ Ադամեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան - Մարք Հէքիմեան եւ զաւակները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր եւ ազգականին՝

ՆՈՒՊԱՐ ԱԴԱՄԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Յունուար 4-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յունուար 7-ին, ժամը 15.45-ին Արնուվիլի Վարդագոյ Սուրբ Խաչ Եկեղեցին 31-33, rue Saint-Just ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Արնուվիլի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Փոխան ծաղիկի նուէրներ հայկական վարժարաններուն եւ հայ մամուլին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

14, Avenue Chénier
95400 Arnouville-lès-Gonesse

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Հ. Ադամեանի, Պ. Մեսրոպ Ադամեանի եւ ընտանիքին:

Տիկին Հռիփսիմէ Ադամեան եւ Պ. Մեսրոպ Ադամեան 1000 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Նուպար Ադամեանի թարմ յիշատակին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Տէր եւ Տիկին Ս. Տամլամեան 250 ֆրանք:

ՌՈՄԱՆ. — Տէր եւ Տիկին Ռ. Լուսեղէնեան 250 ֆրանք:

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ — ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
— Փարիզէն —
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -
Հայկական եւ եւրոպական ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ — անդամուհիները, յուշանուէրներով:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 — 91 — 77 — 84 — 70
04 — 91 — 34 — 77 — 44
04 — 91 — 94 — 12 — 09
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

CATHEDRALE ARMENIENNE CATHOLIQUE SAINTE CROIX DE PARIS

13, rue du Perche, Paris 3ème

UNE JOURNEE DE FETE DANS VOTRE EGLISE

Dimanche 10 Janvier

11h MESSE PONTIFICALE
Cérémonie du Baptême du Christ — Echange des vœux
13h REPAS PAROISSIAL DE L'EPIPHANIE
Galette des rois et champagne

P.A.F. : Adultes 120 F., Enfants 80 F.

Réservation souhaitée :

Tél. : 01 44 59 23 50 ou 01 40 51 11 90

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi

Loto - Goûter

le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville organise le

NOEL ARMENIEN

avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.

Le Père Noël fera des cadeaux à tous les enfants méritants!

LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H

à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman

entrée libre Venez nombreux

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Երկրորդ օր Ծննդեան. Յիշատակ Մեռելոց:
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի, որու աւարտին՝ Հոգեհանգիստ կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:
Կը պատարագէ՝
ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ԳՈՅՈՒՆԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 10
Հինգերորդ օր Ծննդեան
Կը պատարագէ՝
ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Ժամը 10-ին Մեռելոցի պատարագ, ժամը 12-ին հոգեհանգիստ Վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7, Մեռելոց:
Պատարագ ժամը 10-ին, յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Մեռելոց: Ժամը 10-ին պատարագ:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 7
Յիշատակ Մեռելոց
Պատարագ ժամը 10-ին:
Պատարագիչ եւ քարոզիչ՝
ՍԱՐԳԻՍ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa
Soirée
NOEL ARMENIEN
à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը՝ Շաբաթ, Յունուար 9, ժամը 16.30-ին սովորական հաւաքատեղին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

POUR LES FÊTES OFFREZ DES LIVRES
GRAND CHOIX SUR L'ARMENIE

ART
HISTOIRE
LITTERATURE

NOUVEAUTES :

— *ARMENIE, Splendeur d'un pays secret* (Album)
Photos: *W. Buss*, Préface: *Ch. Aznavour*.

— *IL VENAIT DE LA VILLE NOIRE, Souvenir d'un Arménien du Caucase*
Nikita Dastakian.

Librairie Orientale
H. SAMUELIAN
51, RUE MONSIEUR-LE-PRINCE — 75006 PARIS
TEL. : 01. 43. 26. 88. 65
— C.C.P. : 1278-35G. PARIS —

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 7
JEUDI
7 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.547 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.547

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԲԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ

Սիրելի՛ հայրենակիցներ,

Մի քանի րոպէ յետոյ պատմութիւն կը դառնայ 1998 թուականը: Նոր Տարին, սովորաբար, առիթ է անցած ճանապարհը գնահատելու եւ եկող տարուայ անելիքներն ի մի բերելու:

Տարին Հայաստանի համար խիրայատուկ էր եւ բարդ: Մենք դիմագրաւեցինք երկու փորձութեան.

Առաջին. տարին սկսուեց քաղաքական ճգնաժամով, որն աւարտուեց նախագահական արտահերթ ընտրութիւններով: Արտահերթ ընտրութիւններն ամբողջութեան լուրջ փորձութիւն են իւրաքանչիւր երկրի համար: Կարծում եմ, որ այդ քննութիւնը մենք պատւով բռնեցինք: Պահպանուեց կայունութիւնը եւ վերականգնուեց երկրի ժողովրդավարական կերպարը:

Երկրորդ. չնայած համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամին, որը առանձնապէս սուր դրսեւորուեց ՀԱՊ-ի մի շարք երկրներում, մեզ յաջողուեց ոչ միայն պահպանել երկրի ֆինանսական համակարգի կայունութիւնը, այլեւ՝ ապահովել տնտեսական աճ:

Այո, փորձութիւններին մենք դիմակայեցինք, բայց մեր առջեւ գերխնդիր է դրուած. Հայաստանը դարձնել բարգաւաճող, տարածաշրջանի ամենակայուն եւ ամենակազմակերպուած երկիրը: Դա պահանջում է նոր մօտեցումներ գրեթէ բոլոր բնագաւառներում. ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան եւ տնտեսութեան ասպարէզներում, սոցիալական ոլորտում եւ աղէտի գօտու վերականգնման գործում, Հայաստան - Սփիւռք փոխյարաբերութիւններում եւ մեր պատմութեան ու ազգային նկրտումների ճանաչման հարցերում, Լեռնային Ղարաբաղի խնդրի խաղաղ կարգաւորման գործում: Հէնց այս խնդիրների լուծմանն են ուղղուած եղել իմ եւ կառավարութեան ջանքերը: Ակնյայտ են դրական տեղաշարժերը մի շարք ուղղութիւններում:

Այդուհանդերձ, այս տարի մեր առջեւ դրուած խնդիրներից բոլորը չէ, որ հնարաւոր եղաւ իրականացնել: Չէի ուզենայ խօսքս ծանրաբեռնել կատարուած աշխատանքների վերլուծութեամբ: Չէի ցանկանայ նաեւ քաղաքական երանգներ տալ իմ տօնական ելոյթին: Այդ մասին ես առիթ կ'ունենամ խօսելու նոր տարում:

Սիրելի հայրենակիցներ,

Ես հասկանում եմ, որ շատերի համար դրական փոփոխութիւնները զգալի չեն: Շատ աւելի մեծ էին ձեր սպասելիքները՝ կապուած տնտեսութեան զարգացման եւ սոցիալական վիճակի բարելաւման հետ: Ես նաեւ ընդունում եմ, որ մեր ժողովուրդը իրաւունք ունի պահանջել եւ ակնկալել յաղթանակած ժողովրդին վայել կենցաղ: Նոր Տարին բոլոր տօների մէջ առանձնայատուկ է նրանով, որ կապւում է երազանքների, նպատակների իրականացման հետ եւ ծնում նոր յոյսեր, նոր նպատակներ: Եւ սա իրատեսական է, որովհետեւ, ըստ մեր ծրագրերի, նոր տարում մեծ թւով նոր բնակարաններ կը կառուցուեն աղէտի գօտում, մեծ թւով աշխատատեղեր կը ստեղծուեն, գիւղացիների համար կը լուծուեն ոռոգման եւ բերքի իրացման խնդիրները: Նոր տարում զինուորները եւ սպաները կը շարունակեն իրենց ծառայութիւնը կայուն զինադադարի եւ խաղաղութեան պայմաններում:

Ամանորեայ այս տօնական պահին տրամադրուենք լաւատեսութեան: «Անցումային շրջանի» դժուարութիւնները անխուսափելի են, բայց յաւերժ չեն: Վստահեցնում եմ Ձեզ, որ իւրաքանչիւր ազնիւ կառավարութեան համար անցումային շրջանում աշխատելը անշնորհակալ գործ է: Ստիպուած ես երբեմն ընդունել կոշտ, բայց տնտեսութեան առողջացման համար անհրաժեշտ որոշումներ: Բժիշկը հիւանդին օգնելու համար յաճախ ստիպուած է նրան ցաւ պատճառել: Բայց այդ ճանապարհի ամենադժուար հատուածը մենք արդէն անցել ենք: Մեր՝ բոլորիս, ջանքով ու աշխատանքով մենք կարող ենք եւ բարձրացնելու ենք մեր երկիրը: Առաւել եւս՝ որ 1999 թուականի համար լուրջ հիմքեր են դրուած:

Թանկագին հայրենակիցներ,

Հայաստանի, Արցախի եւ Սփիւռքի քոյրեր եւ եղբայրներ, շնորհաւորում եմ Ձեզ Նոր Տարուայ առթիւ եւ մաղթում խաղաղութիւն, երջանկութիւն, առողջութիւն եւ բարեկեցութիւն:

Մեր ժողովուրդը փորձութիւնները միշտ դիմագրաւել է այն յոյսով, որ անցնող տարուայ հետ կը գնան դժուարութիւնները, եւ եկող տարին կը բերի բարին:

Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ ամենայն բարիք ձեզ:

ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Արտաքին Գործոց նախարար Վ. Օսկանեան 1998 տարուան քաղաքական յաջողութիւններէն նկատած է Հայաստան – Ռուսաստան կապերուն սերտացումը, հակառակ Ռուսաստանի ապրած տնտեսական լուրջ տագնապին: Խօսելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման համար Մինսկի խումբին վերջին առաջարկներուն մասին, գոհունակութիւն յայտնած է որ անոնց գլխաւոր նպատակներէն էր կնճռին կողմերուն միջեւ հաւասարութեան սկզբունքով բանակցութիւններու ապահովումը: Վ. Օսկանեան մաղթած է որ 1999-ի ընթացքին Բաքու վերաքննէ իր տեսակէտը եւ ընդունի փոխադարձ զիջումներու վրայ հիմնուած նոյն առաջարկները:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳՐՈՎ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Դեկտեմբեր 30-ի հրամանագրով հաստատուած է Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին բացառիկ ծառայութիւն մատուցած եւ հանգստեան կոչուելու տարիքի հասած անձերու դրամական պարգեւատրում հիմնելու կարգը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION» (6 Janvier)

DEBATS

LES ATTAQUES EN «NEGATIONNISME» DU GENOCIDE ARMENIEN DONT VIENT DE FAIRE L'OBJET GILLES VEINSTEIN, HISTORIEN RECONNU PAR SES PAIRS, SONT AUSSI INJUSTES QU'ABSURDES

MAUVAIS PROCES CONTRE UN HISTORIEN

(Pierre Chuvin)

Փիէր Շիւվէն մաս կը կազմէ «Հիսթուար» պարբերականի խմբագրութեան եւ դասախօս է Փարիզ 10 (Նանթէր) համալսարանը: Այլ խօսքով խմբագիրներէն է այն պարբերաթերթին ուր լոյս տեսաւ 1995 Ապրիլին Վայնշթայնի խնդրոյ առարկայ յօդուածը որ կ'ուրանար Ապրիլեան Եղեռնին ցեղասպանական բնոյթը եւ որու հետեւանքն է այն բանավէճը որ ծագած է Գոլէժ տը Ֆրանսի իր ընտրութեան առթիւ:

Շիւվէն ջղագրգռուած է գլխաւորաբար Գաթրին Գոքիոյի յօդուածէն («Լիպերասիոն»՝ Դեկտեմբեր 18, «Յառաջ» Դեկտեմբեր 19) եւ իր ամբողջ գրութիւնը, որ կրքոտ բնոյթ ալ ունի, պատասխան մըն է Գ. Գոքիոյի:

Ի՞նչ կ'ըսէ Շիւվէն: Որոշ հեղինակով, ցաւ կը յայտնէ որ Վայնշթայն չէ գոհացած օսմանեան արխիւներ հրատարակելով Սիւլէյմանի մեծ ժամանակաշրջանին մասին, այլեւ արտայայտուած է, միայն մէկ անգամ եւ կը թուի որ այդ ալ շատ էր, 1915-ի գարնան Հայերու ողբերգութեան, հրաւիրելով որ ան քննուի պատմական իր շրջարկին մէջ: Ու կը գրէ յօդուածագիրը, այդ ալ շատ շատ էր զինք վարկաբեկողներուն համար, որոնք յօգնակի կը խօսին Վայնշթայնի «գրութիւններուն» մասին: Ու կը պատմէ, որ 1995 Ապրիլին, «Լ'Հիսթուար» պարբերականին թղթածրարին մէջ ամբողջութեամբ նուիրուած 1915-ի դէպքերուն, ընդունած էր երկու էջերով պարզել «օսմանական»ի մը տեսակէտը, փաստելով որ իր յօդուածին կը յաջորդէր գրութիւնը Իվ Թերնոնի որ կորովով կը հաստատէր, որ 1915-ին ցեղասպանութեան ոճիր տեղի ունեցած է Հայ ժողովուրդին դէմ, գործուած Միութիւն եւ Յառաջդիմութիւն (Իթթիհատ վէ Թերաքքի) Կոմիտէին կողմէ, այն ատեն իշխանութեան գլուխ Պոլսոյ մէջ: Ասիկա կը բաւէ՞, հարց կուտայ Շիւվէն, որ Վայնշթայնը վերածուի հայկական ցեղասպանութիւնը ժխտողի: Կը բաւէ կարդալ իր գրութիւնը նկատելու համար որ հոն ոչ ուրացումը կայ ողբերգութեան ոչ ալ խնդրոյ առարկայ է անոր ծաւալը: Արդ, արտատպութեան բուռն արշաւի մը առարկան է, շատ քիչ հիմնուած իր բառերուն վրայ եւ առաւելապէս այն մաղթութիւններուն որոնք իրեն կը վերագրուին ու կ'ամբաստանուի նոյնիսկ որ յաւելուածներ կը ստանայ Թրքական կառավարութենէն, Տիկին Գոքիոյի կողմէ:

Շիւվէն վրդոված է նաեւ որ Վայնշթայնի խօսքերը կը նոյնացուին Լէուիսի խօսքերուն հետ որոնք նուազ փափկանկատ են: Այն իրողութիւնը որ Լէուիս դատապարտուեցաւ չի նշանակեր որ Վայնշթայն դատապարտելի ըլլայ եւ արդէն Մատլէն Ռեպէրիու, Մարդկային Իրաւանց Լիկայի պատուոյ նախագահուհին բողոքած էր պատմաբանի մը այդ դատապարտութեան դէմ դատարանի մը կողմէ («Լ'Հիսթուար», 1995 Հոկտեմբեր, էջ 98):

Ու Շիւվէն երկարօրէն կը ծանրանայ «կեղծ ճշմարտութեան» եւ «բարդացած (սոփիսթիքէ) ժխտականութեան» վրայ, բացատրելով տարբերութիւնները, առաջինը խեղաթիւրուած ճշմարտութիւն մըն է, կը գրէ, մինչ երկրորդը կը կայանայ ժխտելուն մէջ դէպքերը եւ նշելու «ջարդերը որոնք յատկանշական ոճիրներ են մարդկութեան դէմ», այսինքն ըլլալ ֆօրիսոն մը որ չառարկեր կազի սենեակներու գոյութեան մասին: Ու յօդուածագիրը կը շարունակէ, երբեմն ալ յիշելով Գ. Գոքիոն, ու կ'անցնի Ֆրանսայի Թրքաբաններու որոնք չափաւորութեամբ եւ արժանաւորութեամբ արտայայտուած են այս մասին Ռոպէր Մանթրանի վարած «Օսմանեան կայսրութեան պատմութեան» մէջ: Ճիշդ է չեն գործածեր «ցեղասպանութիւն» բառը, բայց, այն թուականին (1989) երբ հատորը լոյս կը տեսնէր ընդունելը կամ ոչ չէր տաներ պատմաբանի դրասենեակէն հարցաքննիչ դատաւորին դրասենեակը:

Վերջին մասին մէջ, Փիէր Շիւվէն կ'ըսէ թէ ներկայ հակաճառութիւնը աւելի որակումին կը վերաբերի քան դէպքերուն եւ Թերնոն գրած էր թէ Հայերը ցեղասպանութիւն մը կրած են ու կը հասնի Թուրքիոյ կողմէ չճանչցուելուն, զոր ուրիշ վիճարկում մը կը նկատէ եւ, կ'աւելցնէ, իր քաղաքական տարողութեան մէջ ցեղասպանութիւն բառին գործածութիւնը կամ մերժումը առաջնահերթ կարեւորութիւն ունի: Վայնշթայն մնացած է իր մարզին մէջ՝ պատմաբանի մարզը: Պէ՞տք է որ պատժուի, հա՞րկ է արգիլել Ֆրանսայի մէջ Օսմանեան ուսումները որոնք պէտք եղածին չափ փայլուն ներկայացուցիչ մը գտած էին որ արժանի ըլլայ Գոլէժ տը Ֆրանսի: Այդ պարագային այդ պիտի ըլլար նաեւ ի վնաս հայկական անցեալին, այնքան սերտօրէն կապուած Օսմանեան կայսրութեան փառքին, ինչպէս կը խորհրդանշէ հայ ճարտարապետներու եւ որմնադիրներու նպաստը Սիւլէյմանիյէի մզկիթին (16-րդ դար) կամ Տոլմապահչէի (19-րդ դար) պալատին կառուցման:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախկին վարչապետներէն Թ. Չիլլէր անակնկալ կերպով զօրակցութիւն յայտնած է Պ. Էճէվիթի, ըսելով որ իր կուսակցութիւնը պատրաստ է վստահութեան քուէ տալու փոքրամասնութեան կառավարութեան մը որ պիտի կազմուի Էճէվիթի կողմէ: Այս կեցուածքին գլխաւոր նպատակն է ձախողեցնել Ե. Էրէզի ջանքերը ու կրկին բաժին ունենալ իշխանութեան մէջ: Էրէզ յայտնած է թէ տրամադիր չէ համախոհական կառավարութիւն մը կազմելու իր աշխատանքը ընդհատելու:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Քրիստոնէական Միութեան կուսակցութիւնները կրկնակի քաղաքացիութեան օրէնքին հեռանկարին առջեւ հանրագրութեան դիմած են, ժողովուրդը հրաւիրելով բողոքելու այդ հակումին դէմ: Օրէնքին հեռանկարը սկսած է որպէս ընտրական քարոզչութեան նիւթ գործածուիլ կարգ մը կուսակցութիւններու կողմէ, ինչ որ շարժման մղած է ընդդիմադիրները: Հանրագրութեան զուգահեռ օտարատեաց արտայայտութիւններ սկսած են ղրկուիլ Թուրքերու եւ Թրքական թերթերու: Թուրք մամուլին տեղեկատուութեան մէջ կ'ըսուի թէ այդ նամակներուն մէջ կան սապէս տողեր. «Դուք եկաք դրամ շահելու եւ ձեր կեանքի մակարդակը բարելաւելու: Լաւ աշխատեցաք: Հիմա մեր երկրին տնտեսական վիճակը նոյնը չէ: Այլեւս ձեզի պէտք չունինք: Չէինք խոստացած ձեզ տեւական պահել: Եթէ չէք ուզեր Թուրքիոյ Հայերուն եւ Քիւրտերուն նման սպանուիլ, մեկնեցէ՛ք Գերմանիայէն»:

ԱՆԳԱՐԱ բուռն կերպով հակազդած է Զուիցերիոյ այն որոշումին որով Թրքական հեռատեսիլի կայանի մը հաղորդումները փոխարինուած են քրտականով: Զուիցերիոյ Անգարայի դեսպանը այդ առթիւ կանչուած է Արտաքին Գործոց նախարարութիւն ու իրեն յանձնուած է բողոքագիր մը: Հոն յայտնուած է թէ քրտական կայանը ահաբեկչական կազմակերպութեան մը՝ ՓՔՔ-ի ձայնն է որուն հաղորդումներուն տեղ տալու Պեռնի որոշումը մեծ դժգոհութիւն պատճառած է Զուիցերիոյ Թուրք համայնքին:

ՃԱՓՈՆԻ վարչապետ՝ Քէյզօ Օպուչի Փարիզով սկսաւ, Յունուար 6-ին, եւրոպական իր շրջապտոյտը որու ընթացքին Իտալիա եւ Գերմանիա պիտի այցելէ: Այս օրերուն, Եւրոյի ծնունդը կը մտահոգէ Ճափոնը որու դրամը, տոլարին եւ Եւրոյին միջեւ կրնայ շրջանային դրամանիշի մը վերածուիլ:

ՊԱՂՏԱՏԻ ԵՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ միջեւ ձայնը կրկին բարձրացած է, ամերիկեան օդանաւեր երկ-երկ հրթիռներ արձակած ըլլալով իրաքեան օդուժի հալածիչ օդանաւերուն վրայ, որոնք արգիլուած գօտին մտած էին Իրաքի հարաւը:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ Եւրոպական Յանձնախումբէն հեռացուեցաւ պաշտօնատար մը, որ տեղեկագիր մը պատրաստած էր հասարակապետութեան դրամական մատակարարութեան մասին: Յանձնախումբը խնդրոյ առարկայ կ'ընէ տեղեկագրին լուրջ բնոյթը: Ան կը վերաբերի գործերու դէշ մատակարարման եւ գումարներու այլ նպատակներու գործածութեան, հարցեր որոնք արդէն մեծ աղմուկ հանած էին Եւրոպական Խորհրդարանէն ներս: Հեռացուած պաշտօնատարը Հոլանտացի է եւ կ'օժանդակէր եկմտական հակակշռի մարմնին: Այս որոշումը բուռն բողոքներու առիթ տուած է Խորհրդարանի կանաչներու եւ բրիտանացի պահպանողականներու մօտ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ընտրութեան թեկնածու կրնայ ըլլալ (2000-ին) Տիկին Էլիզապէթ Տոլ, 62 տարեկան որու ամուսինը (Հայերու ծանօթ բարեկամ) ձախողեցաւ, նոյն ճիգին մէջ, ընդդէմ Գլինթընի: Վերջերս քաշուած է Կարմիր Խաչի նախագահուհիի պաշտօնէն, բայց, խորհրդատուներ ունի որովհետեւ ոչ ծերակուտական է, ոչ ալ կառավարիչ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Զ.

Օդակայանի ճամբան հեռու չէ: Առաջին օրը նկատած էի որ երկրին մէջ մուտք գտած բոլոր զովազդերը, խտացեալ կերպով կը տողանցեն օդակայանէն դէպի քաղաքի մուտքը եւ Վիչէվէրսա: Սահակ, Ազգային Ժողովի բարեկամս, որ նոյն օրուան մեր առաջնորդն էր, յանձն առաւ, սիրայօժար, փափաքս կատարել — հանիլ օդակայան եւ մի առ մի զովազդները նկարելով, մտնել քաղաք: Ես յաճախ տարօրինակ հետաքրքրութիւններ ունիմ որ հասարակ մահկանացուն կը զարմացնէ /°/: Այն ամէն ինչ որ կը կարծուի անարժէք եւ աննշան, յաճախ սերունդի մը գաղտնիքին բանալին կը կազմէ: Ժամանակին, սովետական օրերուն, զովազդերը միաձեւ, տխուր պաստառներ էին որ սովետական ժողովուրդներու հզօրութիւնը, եղբայրութիւնը, միութիւնը, խաղաղութեան սէրը, ղեկավարներու մարդասիրութիւնը եւլն... կը փառաբանէին կամ հրաւէր կը կարդային «Անշեղօրէն կենսագործելու ՍՄԿԿ-ի որոշումները» կամ փառք հիւսելու «Սովետական Միութեան Կոմ. կուսակցութեան»· այս ամէնը ռուսերէնով եւ հայերէնով: Մարդիկ կ'անցնէին անոնց տակէն կամ քովէն, առանց նկատի ունենալու:

Այսօր, ՆՈՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ զետեղած նոր ազդերը, տնտեսապէս աղքատ մեր երկրի մայրուղիներուն վրայ, քիչ մը կը յիշեցնեն Հարաւային-Ամերիկայի երկիրները, ուր ամայի տարածութիւններու վրայ հանդիպած եմ եւրոպական շքեղագոյն շապիկի զովազդերու, հոն ուր մարդիկ շապիկ չունին վրանին առհասարակ...:

Առաջինը եւ ամէնէն ծաւալունը ԷԼ — ԷՄ ծխախոտինն է — ՀԱՅՏՆԱԳՈՐԾԷՔ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՈԳԻՆ, վայելէք համը — Պասի մը մէջէն չէկ երիտասարդներ, ողջոյններ կ'ուղարկեն շարժանիւ իրենց հետեւող զոյգ մը երիտասարդներու, այս ամէնը գունաւոր, հայաստանեան / կրնայ արիզոնեան ալ ըլլալ / տեսարան մը ունենալով որպէս խորք: Պէտք է ըսել որ անգլերէնը վերջնապէս գրաւած է ռուսերէնի տեղը· բոլոր զովազդերն ալ երկլեզու են, եւ մասնաւոր ընկերութեան մը խնամքին յանձնուած, որ իր կարգին ծանուցում կը կատարէ փողոցներու երկայնքին: Ահաւասիկ մի քանի յատկանշական նմոյշներ. ֆինանսական ծառայութիւններ աշխարհ — Թռչնի բարձրորակ միս Ֆրանսիայից ,- Միլենդ Արմենիա բանկ ,- Միթսուպիշի Մօթորս—, Սամսունկ, հրաշալի տեխնիկա իրական կյանքում, - Ալերգոզիլ, գերմանական դեղեր, մատչելի գներ, - Մելլաթ բանկ, - Ա1 · Դիտեք մեզ, ճանաչեք ձեզ, անկախ Թիֆլու ընկերութիւն, - Վայելեք համը Տէյ Եաման փոմքայի — — Արմենթել, մուտք գործեք ժամանակակից կապի աշխարհ—, — ՔՓՄԺ Աուդիտորական և խորհրդատվական ծառայութիւններ, - Պանիր, յոգուրտ /°/ չիփսեր, լաւագոյնը Գերմանիայից—, Հայներարտբանկ—, Հայկական Ամ[illegible]ներ—, — Ռեստորան Արարատ—, — [illegible] բարձրորակ դեղօրայք—, — ԷԳՍ զովազդային գործակալութիւն, — Լևոն տրավըլ, ավիատոմսեր, տուրիզմ եւ այլն: Փոլ — Մոլ ծխախոտներու, Հայրիքէն գարեջուրի ծանուցումներու մէջեն եալ, կը հանդիպինք նաեւ, — Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում 301 — 2001 — ինչպէս նաեւ, — Էրեբունի — Երեւան 2780— [illegible]րի ճանապարհ — եկեղեցիի մը [illegible] կամ Էրեբունիի առիծի պատկերներով: Պէտք է ըսել որ բոլորն ալ խնամքով պատրաստուած են համա[illegible] իրենց արեւմտեան ընկերներուն, [illegible]քի պողոտաներու վրայ աւելի փ[illegible]փերով, մինչ մայրուղիներու եր[illegible] շատ աւելի մեծ եւ ընթեռնլի: Այ[illegible] նկատեցի որ քաղաքապետական [illegible] կառքերն ու պասերն ալ գոյնզգ[illegible] զովազդերով զարդարուած են — ՍԱՄՍՈՒՆԿ—, ԳՈԳԱ ԳՈԼԱ — ՇԱՆԹ [illegible]պակ - եւլն· ինքնաշարժ [illegible] ներկաթափ եւ ժանգոտած հանր[illegible]րը չքացած են վերջապէս:

Գէորգին եւ Սահակին կատարած անձնական ծառայութիւններուն ձեւով մը փոխադարձելու համար, Փաօլոն [illegible] մեզ հրաւիրած են Ռեստորան [illegible] ընթրիքի: Նախկին Ալլավերդեան [illegible] անկիւնը, Սփիւռքահայ Կոմիտէի օրերէն, ծանօթ է ինծի ՎԱՀԱԳՆ ճաշարանը: Կոմիտէի պաշտօնեաները, յաճախ նաեւ Վարդգէս Համազասպեան, իրենց մտերիմներու անմիջական հիւրասիրութիւնը հոն կը կատարէին. հաճելի է յուշերով հարուստ տեղ մը վերադառնալ: Գրեթէ ամէն ինչ տեղն է. մաքրուած, քիչ մը ընդարձակուած գուցէ, նոյն սեւի զարնող տուֆ պատերը, նոյն մուտքը, նոյն խորաքանդակները Խորենացիի աւանդավէպէն փրցուած Վահագնի մասին: Հիւրերս գոհ են տեղի ընտրութեան· մաքուր է, անաղմուկ, կիրթ մթնոլորտ մը կայ նոյնիսկ անկիւնի սեղանին վրայ, ուր կարծես թէ վրացերէն կը խօսին· կ'իմանամ որ Ջաւախքէն ժամանած հիւրեր են — պիզնիսմէններ—:

Զարմանալի է նկատել որ այնքան հարուստ ցուցակ ունեցող մեր ազգային խոհանոցը, պարծանքը Պոլսոյ եւ Միջին — Արեւելքի մեծ վարպետներու, Հայաստանի մէջ վերածուած է հազիւ մի քանի տեսակ ճաշացանկերու: Խորոված / որուն առանց ամչնալու կը շարունակեն Քյաբաբ ըսել, / խաշ, աղցանի զանազան տեսակներ եւ վերջ ... ո՞ւր են մեր մայրերուն ասլի ապուրները, սիսեռով, ոլոռով, դդումի տեսակներով համեղ ճաշերը, մսեղէն հազարումէկ ցանկերը, ձաւարով, բրինձով պատրաստուածները ... անդին, քաղաքի զանազան պողոտաներու վրայ բացուած են ֆրանսական, իտալական, ռուսական, արաբական ճաշարաններ: Մեր այցելութեան ամբողջ տեւողութեան, չգտայ ճաշարան մը ուր կարենայի հիւրերուս իսկական ազգային ճաշ մը հրամցնել, խորովածէն եւ աղցաններէն բացի: Խոստացայ որ առաջին առիթով, երբ Փարիզ դառնալինք միասին, պիտի տանիմ զիրենք ԺԱՆՕ ԼԸ ՀԱՅ-ին եւ համեղ հայկական ճաշատեսակներ հիւրասիրեմ:

Մեր հարուստ օրը փառքով փակելու համար, Գէորգ մեզ ամէնքս հրաւիրեց, քիչ անդին գտնուող իր տունը, ուր պատրաստած էր անակնկալ գեղարուեստական յայտագիր: Բրոջ աղջիկը՝ Մակտան, որ այս տարուան կ'աւարտէ Երեւանի երաժշտանոցի բարձրագոյն ընթացքը, օժտուած է բացառիկ սոփրանօ լիրիքօ ձայնով, որ անմիջապէս մեր հիւրերուն ուշադրութիւնը գրաւեց· Փաօլօ խոստացաւ վերադարձին զինք Արեւմուտք հրաւիրելու փորձ մը կատարել: Աղջնակը փոքրիկ Վիկտորիան, ծնած է բնածին արուեստագէտ. կ'երգէ, կը նուագէ, կը պարէ, կ'արտասանէ առանց աղաչել տալու. անմիջապէս համակրանք կը ստեղծէ իր չուրջը: Արամը, աւելի ամօթխած է. աչքերու տակէն քրոջ ելոյթներուն կը հետեւի, առանց մեկնաբանելու: Գոհար իսկական տանտիկին է, անդադար ոտքի վրայ, ծառայութիւն ընելու. հիւրերը կ'աղաչեն որ նստի քիչ մը. Գոհար նուրբ ժպիտ մը կ'արձակէ ու կը շարունակէ երթուդարձը խոհանոցէն — հիւրանոց եւ վիչէվերսա: Ո՞վ կ'ըսէր որ տանտէրն ալ երաժշտական յատկութիւններով օժտուած էր. պարզ կիթառի ընկերակցութեամբ երգեց եւ նուագեց հայկական եւ սպանական ծանօթ կտորներ, բոլոր ներկաները խանդավառելով:

Տուն վերադարձի ճամբուն վրայ, հիւրերս անսահմանօրէն երախտապարտ էին որ պարզ հայ ընտանիքի մը հետ ծանօթացած էին, որքան ջերմութիւն կար հոն, որքան բնականութիւն եւ որքան որակ: Այդ գիշեր շատ ուրախ քուն մը պիտի քաշէի· յաղթանակ մը եւս կրցած էի տանիլ, ինծի դէմ, յոռետեսութեանս դէմ...:

Ուրբաթ առաւօտ. սքանչելի օդ. գարնանային է, բայց ծառերուն տերեւաթափը կը մատնէ աշունը. կանուխէն կը բարձրանանք ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ· քաջ գիտեմ որ հոն երկար պիտի մնանք· կը ճանչնամ հիւրերս: Մինչ Սահակ իր ազնիւ կնոջ հետ, կը զբաղի յաջորդ օրուան, Արագածի արկածախնդրութիւնը պատրաստելու, ընտանեկան մօտիկ բարեկամի մը օժանդակութիւնը խնդրելով, մենք արդէն կը գտնուինք Մատեններու բերդաքաղաքին առջեւ: Իր զուսպ գիծերով, համաչափ կառոյցով, ազգային նկարագրով, Մատենադարանը Հայաստանի յաջողագոյն յուշարձաններէն մին է: Հռիփսիմէի տաճարին խորշերը յիշեցնող, բացուածքները ճակատին վրայ, յատուկ վսեմութիւն մը կու տան: Ոսկեդարի մեծագոյն գործիչներու արձանները, զուսպ, առանց սովետական հռետորութեան, սքանչելիօրէն կը ներդաշնակուին կառոյցին հետ:

Շքեղ մուտքէն հազիւ ներս թափանցած, կրօնական մթնոլորտ մը կը համակէ քեզ: Կամարներն ու աստիճանները որ վեր կ'առաջնորդեն, որմնանկարները եւ բացարձակ լռութիւնը, անմիջապէս յարգանք կը պարտադրեն, եւ եթէ գլխուդ գլխարկ մը ունիս, ինքնաբերաբար կ'ուզես հանել: Գրեթէ մարդ չկայ· երկու զինուորականներ հսկողութիւն կը կատարեն. մշակոյթի միակ կեդրոնն է որ այսքան խնամք կը վայելէ: Կ'ուրախանաս: Սրտէդ ինքնաբերաբար հզօր մաղթանք մը կը բղխի որ մոխիրի տակ պահուած այս առկայծ ճրագները, կրկին բռնկին, եւ վառեն նոր սերունդին հոգիները, հոգեւոր եւ մշակութային բոցով, մեր անսասանելի արժէքներուն:

Վեր, ցուցասրահի ապակեփեղկեր շատ խնամքով են պատրաստուած: Առաջնորդի կարիք չկայ· քանի մը լեզուներով բացատրականներ գրուած են ամէն առարկայի տակ. եթէ ընտրութիւն ունիս նման հաւաքածոներ տեսնելու, աշխարհի մեծագոյն կեդրոններուն մէջ, կը զգաս թէ ինչպիսի՛ վիթխարի մշակոյթի մը առջեւ կը գտնուիս· դուն ինքդ կը զարմանաս եւ վայրկեան մը կը սթափիս· իսկապէս դո՞ւն ալ այս հսկայածաւալ հարստութիւնը կերտող ժողովուրդին մէկ անդամն ես... մանաւանդ երբ հիւրերդ ամէն վայրկեան քեզ կ'արտայայտեն իրենց անկեղծ հիացմունքը· — Այս ի՜նչ հրաշալի տեղ բերիր մեզ. ի՜նչ հարստութիւն, ինչ մշակո՜յթ, ի՜նչ ժողովուրդ...—: Այս անհամ օրերուն, երբ քիչ մը ամէն տեղ խանդավառութեան պակաս մը կայ, եւ յուսախաբութիւնը տիրող դարձած է մեր ազգային կեանքէն ներս, լաւ կ'ըլլայ որ ամէն Հայ, ուխտի գայ, գոնէ տարին անգամ մը, այս սրբավայրը, նոր եռանդ եւ նոր ուժ ամբարելու, ամէնօրեայ դժուարութիւնները քաջաբար դիմագրաւելու համար:

Օրուան երկրորդ խրախուսիչ հանդիպումը տեղի ունեցաւ Սահմանադրական Դատարանին մէջ, ուր այցի գացինք նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի հրաւէրով: Ներկայանալի, իր գործին գիտարուեստական մօտեցում ունեցող, պատրաստուած անձ մըն է Հայաստանի Սահմանադրական Դատարանի նախագահը, որ շատ դրական տպաւորութիւն գործեց հիւրերուս վրայ, որոնք քայլ առ քայլ, սրահէ — սրահ, հետեւեցան այցելութեան եւ բացատրութիւններուն, համակարգչային ցանցերուն, աշխարհի զանազան օրէնքներու բաղդատական ցուցակներուն եւ ինչպէս միշտ, հազիւ դուրս ելած Փաօլոն բացագանչեց — Բայց սիրելիս, դուք Հայերդ 100 տոկոսով արեւմտեան ազգ մըն էք — ըսել կ'ուզէր, ի՞նչ գործ ունիք այս կողմերը: Սիրելի Փաօլօ, ես հարցումը հակառակէն պիտի կատարէի — մեր դրացիները ի՞նչ գործ ունին հոս: Սա մեր հողն ու հայրենիքն է, ի սկզբանէ աշխարհի — եթէ մարդկութեան բարիք մը կ'ուզէք ընել, Լէնկ Թիմուրի, Ճինկիզ խանի այս ձագերը, վերադարձուցէք իրենց տունը, Ալթայի լեռներուն վրայ...:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԷԲԷՈՍ

ԼՈՒՍԱՆՑՔԻ ՎՐԱՅ

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆԻ ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին տասնամեակին, խորհրդահայ բարքերու բազմաթիւ պատմութիւններ ըսկսան երեւան ելլել, ու դեռ շատեր հաւանաբար կը մնան լռութեան ծոցին մէջ, շատեր արխիւներու մէջ, շատեր իրենց դերակատարներուն հետ անհետ կորսուած: Վերջերս մահացած Գէորգ Էմինը անոնցմէ էր, որուն գրական ճամբան բազմաթիւ խութ ու խոչընդոտներով ընթացաւ, մերթ՝ վարչակարգին հաճոյակատար, մերթ՝ ընդդիմադիր զգեստով: Որոշ բաներ տարիներու ընթացքին կռահուեցան, ուրիշներ՝ ինք հասցուց պատմել:

Դրուագ մը կապուած է «Սիամանթոյի մենախօսութիւնը» քերթուածին, որ առաջին անգամ երեւցած էր «Քսաներորդ դար» ժողովածուին մէջ (1970): Սիամանթօն կը խօսի ու կ'ողբայ, թէ ինչպէ՞ս միտք ունեցեր են Մասիսը դնել հոն ուր որ է եւ հայ ժողովուրդը դատապարտել դժոխային կեանքի մը, եւ եթէ ազատում չկայ, ուրեմն ինք Տիրոջմէ կը հայցէ, որպէս Մովսէս մարգարէ, հայութիւնը հանել այդ տեղէն եւ ուրիշ, ապահով վայր մը տանիլ:

Այս բանաստեղծութիւնը նորէն լոյս տեսաւ Դեկտեմբեր 1984-ին, այս անգամ՝ «Սովետական Հայաստան» ամսաթերթին մէջ, այժմ՝ երեք մասով: Առաջինը 1970-ին տպուածն էր, միւս երկուքը՝ նոր: Յայտնի չէ, թէ նոր մասերը դուրս մնացած էին առաջին հրատարակութենէն կամ գրուած էին յետագային: Երկրորդ մասին մէջ, Գ. Էմին գովքը կը հիւսէ հայութեան բերած նպաստին՝ հակառակ աշխարհի չարութեան, եւ աշխարհէն կը պահանջէ, որ փրկէ այդ ցեղը, «Եթէ չես ուզում / Որ մի դար յետոյ / Իմ ցեղի լեզուն եւ հայ դպրութեան գանձե՛րն աննման, / Անհնա՛ր լինի վերծանել, աւա՛ղ / Շումերների՛ / Ու Ացտեկների հի՛ն գանձերի նման»: Իսկ երրորդ մասին՝ Սիամանթոյի յայտնի ասոյթը զարգացնելով կը թքնէ մարդկային արդարութեան վրայ, որ թոյլ կու տայ ստեղծագործ ազգի մը բնաջնջումը: Ու հոս կը կատարէ հետեւեալ հաստատումը.—

Մորթւում է ազգ մի՛,
Մորթւում անպատիժ,
Մե՛ծ — մե՛ծ զօրքերի,
Մե՛ծ — մե՛ծ խօսքերի
Եւ նաեւ...
Մե՛ծ — մե՛ծ աչքերի առջեւ,—
Եւ ո՛չ — ոք, ո՛չ — ոք
Չի՛ փրկում նրան,
Չի՛ օգնում նրան
Կամ... ձեռք երկարում...
Եւ, թէեւ դուք ինձ,
Հայ բանաստեղծիս
Դափնի՛ էք տալիս,
Սիրո՛ւմ, մեծարո՛ւմ,
Բայց ես չեմ կարող
Ապրել ու երգել
Այս հողագնդում՝
Այսպիսի՛ դարում
Եւ այս... աշխարհո՛ւմ...

Եթէ «մեծ — մեծ աչքեր»ու ակնարկութիւնը կրնար պատահական ըլլալ ու վերագրուիլ Սիամանթոյին, ապա «դափնի տուող», «սիրող», «մեծարող» հայ բանաստեղծի կերպարը անտարակոյս Օսմանեան կայսրութեան օրերուն չէր պատկաներ: Եւ, «այս... աշխարհում» ապրելն ու երգելը մերժող բանաստեղծը արդեօք ո՞ր աշխարհին կ'ակնարկէր:

Հաւանաբար այս հարցումները [illegible] քանի ընթերցողներ ալ կատարեցին, քանի որ Մարտ 1985-ին, Պուէնոս - Այրէսի «Արմենիա» օրաթերթը կը հաղորդէր, թէ բանաստեղծութեան հրատարակութեան համար ամսագրի խմբագիր Վահագն Դաւթեան իր պաշտօնէն արձակուած էր, իսկ Գէորգ Էմին՝ տնային կալանքի արժանացած: Սակայն, անմիջապէս «Սարդարապատ» շաբաթաթերթը կը պատասխանէր, թէ այդ լուրը, զոր տուած էր «Ազդակ» օրաթերթը, չինծու էր, քանի որ խմբագիրը կը շարունակէր իր պաշտօնին գլուխը մնալ:

Եւ իրօք, «Սովետական Հայաստան»ը շարունակեց որպէս խմբագիր ունենալ Վ. Դաւթեանը մինչեւ իր վերանուանումը՝ «Վերածնուած Հայաստան» ու անկէ ետք, մինչեւ որ 1991-ին կարճ շրջանով մը վերածուեցաւ «Հայրենի Եզերք»ի:

Լուրը չինծու էր թէ ոչ, չէինք գիտեր, բայց սպանագիր բանաստեղծ Ակուստին Դաւիթեանին (1939 — 1990) հասաւ, որ օրեր ետք ինծմէ խնդրեց Էմինի բանաստեղծութեան թարգմանութիւնը: Թէ ի՞նչ ձեւով իրեն հասաւ, չեմ գիտեր, որովհետեւ լուրը սպաներէն լեզուով չէր հաղորդուած եւ ինք հայերէն չէր կարդար: Ինչպէս այլ առիթներու, սիրով կատարեցի իր խնդրանքը: Ա. Դաւիթեան, որուն գործերէն նմոյշներ քանի մը անգամ ներկայացուած են «Յառաջ»ի ընթերցողին, այդ տարիներուն պետական ձայնասփիւռէն կը ղեկավարէր մեծ ժողովրդականութիւն վայելող ու բանաստեղծութեան նուիրուած յայտագիր մը՝ «Անյաղթ բառը»: Ու 1985 Ապրիլ 24-ին, իր հերթական հաղորդումը ան նուիրեց Մեծ Եղեռնի 70-ամեակին ու կարդաց «Սիամանթոյի մենախօսութիւնը»՝ սպաներէն:

Թարգմանութիւնը անտիպ մնաց: Այդ օրերուն, առանց որեւէ բացատրութեան, «Սարդարապատ» լոյս ընծայեց ուրիշ թարգմանութիւն մը, կատարուած՝ Գէորգ Սարաֆեանի կողմէ:

Դէպքը անցաւ: Մարտ 1989-ին, պատահական ծանօթ մը Երեւանի մէջ ինծի նուէր տուաւ երկու գիրք, որոնցմէ մէկը՝ Էմինի բանաստեղծութիւններու հատոր

մըն էր, «Յաւերժի ճամբորդը» խորագիրով: Վերադարձէս ամիսներ ետք, բայց այդ գիրքը հետաքրքրութեան համար ու բովանդակութեան ցանկին մէջ տեսայ «Միամանթոյի մենախօսութիւնը»: Փնտռեցի, որ կարդամ... ու չկար:

Ուշադիր ընթերցողը պիտի յիշէ, որ Պարոյր Սեւակի «Եղիցի լոյս»ի երեւանեան հրատարակութիւնը, որ գրաքննութեան պատճառով երկու տարուան ուշացումով լոյս տեսաւ, 1971-ին, բանաստեղծի մահէն երկու ամիս ետք, մէջը «Լոյսի ադրիբը» եւ «Մանկական ճօճք» կը նշէ, համապատասխան էջերը այդ քերթուածներուն հետքը չունին:

Խորհրդային կողմն աշխարհի, յայտնի է, որ գրաքննիչին մատը ծածկելու ճանճերը չէին քաշեր եւ բնաջնջուած երկերուն անուններ կը մնային, իբրեւ լուռ բողոք ապառութեան բնաջնջումին դէմ:

Քննեցի Էմինի գիրքի տուեալները՝ «Լոյս» հրատարակչութիւն, 1984:

Ուրեմն, սոյդ էր, որ 1984-ին այդ բանաստեղծութեան հետ կապուած հարց մը եղեր է, որուն մանրամասները չենք կրնար վերականգնել, բայց որուն արձագանգը հասած էր մինչեւ Սփիւռք: Իսկ եթէ կասկած ունիք, բարեբախտաբար Էմինի յստակ վկայութիւնը կայ «Նորք»ի մէջ, երբ վարչակարգի բուռն քննադատութեամբ տոգորուած յօդուածի մը մէջ կը գրէր.

«Չկայ հայրենիքում տեղի ունեցած որեւէ կարեւոր իրադարձութիւն, դէպք ու դէմք, որին դաշնակցութիւնը, ժամանակին, մեր ժողովրդի շահերից ելնող ու այդ շահերն արտայայտող գնահատական չտար (...)

Որ դաշնակցութեան Ե՛ւ քննադատութիւնը, Ե՛ւ պաշտպանութիւնը յաճախ հոգատար, կամ գործնական բնոյթ են կրել, կարող եմ վկայել իմ սեփական օրինակով (...)

Երբ ինձ, 1946 թուականին դեռեւս երիտասա՛րդ բանաստեղծիս, իմ «Նորք» գրքի համար խաչ էին հանում, ո՞վ ահազանգ հնչեցրեց, թէ «Տաղանդաւոր բանաստեղծը կը ճզմե՜ն...»: Ո՞վ, «Միամանթոյի մենախօսութիւնը» տպագրուելուց յետոյ ստեղծուած վտանգներով յղի իրադրութեան մէջ, անուղղակի պաշտպանեց ինձ՝ ահազանգ հնչեցնելով աշխարհով մէկ, թէ «Բանաստեղծին բանտարկել են» կանխելով այդ հնարաւոր վտանգը...» (Գ. Էմին, «Մենք թալանուած էինք...», «Նորք», 1, 1990, էջ 126 – 127, բոլոր ընդգծումները հեղինակային են):

Կալանքի լուրը ճիշդ չէր, բայց «առանց կրակի ծուխ չ'ըլլար», կ'ըսէ ժողովրդային առածը: Եւ օր մը, կը յուսանք, պիտի գայ խիզախ պատմաբան մը, որ բացայայտէ շշուկներու վրայ կառուցուած այդ եօթանասուն տարիներու իսկական պատմութիւնը Հայոց...:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Պուէնոս – Այրէս

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՕՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Նոր դարուն ու հազարամեակին հետ Եւրոպայի մէջ պիտի սկսի նոր դրամանիշին՝ Եւրոյի գործածութիւնը: Քաղաքական դէմքեր, տնտեսական շրջանակներ, լրատուութիւններ յաճախակի կերպով կը նշեն այդ նորութիւնը: Ու այդ նշումներէն անպակաս է գոհունակութեան երանգը: Գոհունակութիւն՝ Եւրոպայի Միութեան շրջանակին մէջ միասնական կարեւոր հանգրուաններէն մէկուն իրագործումին:

Գաղտնիք չէ որ Եւրոպայի Միութեան կազմաւորումին մէջ կայ այս ցամաքամասին քաղաքական ու տնտեսական ուրոյն դիմագիծ տալու ջանքը. յատկապէս այսօր երբ Խորհրդային Միութեան անկումով աշխարհը վերածուած է հզօրութեան միաբեւեռ շրջանի մը: Իսկ ատոր անպատեհ բնոյթը շեշտուեցաւ նոր-նոր, Իրաքի վրայ ԱՄՆ – Անգլիա համաձայնութեամբ կատարուած ռմբակոծումներով որոնց թէ՛ անհրաժեշտութեան, թէ՛ օգուտին համոզուած չէր Եւրոպան:

Անոր ինքնուրոյնութեան ձգտումը որուն կարեւոր ցուցանիշը կը նկատուի դրամական միութեան գործնականացումը, դժուար չէ նշմարել որ դրական արձագանգ չի գտներ ԱՄՆ-ու կողմէ: Այս ուղղութեամբ յատկանշական է «Նիւզուիք» շաբաթաթերթին մէջ լոյս տեսած գրութիւն մը որ ամենայն վստահութեամբ կը յայտարարէ որ Եւրօն պիտի չյաջողի Եւրոպացիներուն վերադարձնել անոնց փառապանծ անցեալը: Յօդուածագրին ուշադրութիւնը գրաւած է մասնաւորաբար Եւրոպայի Միութեան դէմքերէն Ֆինլանտացի դիւանագէտի մը արտայայտութիւնը թէ ասկէ ետք ամէն անգամ որ տոլարի մասին խօսուի, նոյն պիտի ըլլայ Եւրօն ալ: Կարելի պիտի չըլլայ ԱՄՆ-ու մասին խօսիլ, առանց յիշելու Եւրոպան:

Այս խօսքերուն մէջ յօդուածագիրը հեգնօրէն կը նշմարէ Ի. դարու ձախողութիւններէն ետք լոյսը գտնելու ուրախութիւնը: Սակայն, կը յաջորդէ հարցականը թէ Եւրօն պիտի յաջողի՞ Եւրոպայի վերադարձնել անցեալի փառքը:

Ընդունելով հանդերձ թէ դրամական միութիւն մը տնտեսական եւ քաղաքական առաւելութիւն կ'ապահովէ, հեղինակը շատ հաւանական չի նկատեր որ առով Եւրոպան գտնէ քաղաքական եւ մշակութային միութեան հզօր զգացում մը: Ատիկա կրնար հիմնուիլ երկու հակադիր արդակի վրայ որոնցմէ մէկը քրիստոնէութիւնն էր, միւսը՝ բանապաշտութիւնը: Մինչդեռ անոնք երկուքն ալ ժամանակավրէպ են:

Քրիստոնէութիւնը եւրոպական ընկերութիւններու կառուցողական գլխաւոր սկզբունքը եղած է: Հիմ կազմած է դաստիարակութեան, արուեստներու, երաժշտութեան, մշակոյթին: Եկեղեցին իշխանութիւնը միայն պետութեան առաջնայնութիւնը կը ճանչնար:

Աշխարհավարայումի արեւմտեան հոլովոյթը, յատկապէս Եւրոպայի մէջ, արդի պատմութեան փոփոխութեան գլխաւոր ազդակը եղած է: Աստիճանաբար չէզոքացուցած է արեւմտեան մշակոյթին իմաստը, խորհրդանշական ուժը: Այսօր եւրոպական երկիրները արդիական քաղքենի ընկերութիւններ են որոնք մտածումի հաղորդակցութիւն չունին ու մշակութային հնչեղութիւն մը չկայ որ յատուկ իմաստ տայ «Եւրոպա» եւ «Արեւմուտք» բառերուն:

Ժ. դարը գիտութեան, մարդկայնութեան, բանապաշտութեան հզօր մղումով մրցեցաւ քրիստոնէական հաւատքին հետ: Եւրոպան ամէնէն բարօր ցամաքամասն էր: Յետոյ յաջորդեցին տնտեսական տագնապը, ցեղապաշտութիւնը, աշխարհամարտերը եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորն էր՝ կասկածը:

Այս վերջինը, սկեպտիկութեան, յետարդիական հեգնանքին հետ տիրեց Եւրոպայի: Այդ մթնոլորտին մէջ հաւատք ու եռանդ մէկդի մնացին. կարելի՞ է երեւակայել որ այսօր եւրոպացի մը ռազմադաշտ կ'երթայ կռուելու եւ մեռնելու Եւրոպայի Միութեան սիրոյն:

Ամերիկացի յօդուածագիրը կը գրէ թէ նոր Եւրոպան պիտի կառուցուի մաքսային հարկերու, պիւտճէի քաղաքականութիւններու եւ օրէնքներու ներդաշնակութեան հիմով: Ինչ կը վերաբերի դրամանիշին, ան որեւէ երկրի աւանդական խորհրդանիշները չի կրեր: Հակառակ պարագային ամէն երկիր պիտի պայքարէր իր յուշակոթողները եւ հերոսները անոր վրայ զետեղելու: Եւրօն ուրեմն, զարդարուեցաւ երկրաչափական ձեւերով, գիծերով, աստղերով եւ թիւերով: Կը նմանի ամերիկեան ժապաւէնի մը համար պատրաստուած դրամներու եւ ոչ թէ Սոկրատի, Շառլըմանյի, Մարթէն Լութէրի, Նոթր-Տամի, Պախի, Մոցարթի, Պէթհովէնի երկիրներուն:

«Նիւզուիք»ի յօդուածագիրը էջը կ'աւարտէ այն համոզումով որ Եւրօն յաջողի կամ ոչ ինքզինք պարտադրել որպէս նոր դրամանիշ, պիտի չյաջողի Եւրոպայի փշրուած ինքնութիւնը վերականգնելու: Եւ Եւրոպացիները որոնք ամբողջ Ի. դարուն կրկնեցին Ամերիկացիներուն թէ դրամը ամէն բան չէ, ներկայիս իրենք պիտի ունենան ատոր փորձառութիւնը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼՍՈՅ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Պատրիարքարանէն կը տեղեկանանք թէ Կրօնական Ժողովը Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 30-ին 1998-ի վերջին նիստը գումարեց Պատրիարքարանի մէջ՝ նախագահութեամբ Պատրիարք Հօր: Այդ նոյն նիստի ընթացքին ժողովական հայրերը տուին եկեղեցական կեանքի վերաբերեալ կարգ մը կարեւոր որոշումներ. Ստորեւ գլխաւորները.–

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Կրօնական Ժողովը լըջօրէն քննարկեց Տիարպաքըրէն նոր վերադարձած Տ. Տ. Պօղոս եւ Միւռոն Աւագ Քահանաներու տեղեկագիրը ի մասին տեղւոյն Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյ: Անոնք գոհունակութեամբ անդրադարձան, որ տեղական իշխանութիւնները եւ քաղաքապետութիւնը հետաքրքրուած էին Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյ նորոգութեան հարցով եւ հարց կուտային թէ հայ համայնքը ե՞րբ աշխատանքի պիտի լծուի:

Միւս կողմէ, Տիարպաքըրէն դէպի Պոլիս գաղթը շարունակուած էր վերջին ամիսներուն եւս, պատմական այդ քաղաքին մէջ թողելով միմիայն 6 Հայեր: Նոյնպէս Ասորի համայնքի անդամներն ալ Պոլիս կամ Եւրոպա կը գաղթէին: Տիգրանակերտի մէջ ներկայիս մնացած են շուրջ 50 Ասորիներ, որոնք կը պահեն չորս պատի տէր քահանայ մը, որ միաժամանակ հոգ կը տանի Տիարպաքըրի մէջ մնացած ափ մը հայորդիներուն: Այնուհանդերձ, այդ Քահանան ալ կը ծրագրէ յառաջիկայ տարուան ընթացքին դէպի Աւստրալիա գաղթել: Այցելու հայրերը Կրօնական Ժողովին թելադրեցին նորոգել Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյ համալիրի մէջ գտնուող Ս. Յակոբ մատուռը, որ աւելի քան բաւարար է տեղւոյն համայնքին հոգեւոր մատակարարութեան համար: Տէր Հայրերը թելադրեցին մեծածախս շինարարական աշխատանք տանիլ Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյ փլած տանիքը վերանորոգելու համար: Պատրիարք Հայրը թելադրեց Ս. Ծնունդէն յետոյ Պոլիս բնակող նախկին Տիարպաքըրցիներու հետ խորհրդակցական ժողով մը գումարել եւ իրենց թողուլ վերջնական որոշումը Տիարպաքըրի Ս. Կիրակոս Եկեղեցւոյ ճակատագրի մասին, քանի որ այժմու օրէնքներով կարելի չէ վաղըֆի մը տէր կանգնիլ առանց տեղւոյն վրայ ապրող համայնքը ունենալու:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

Կրօնական Ժողովը որոշեց Շրջաբերական նամակով մը մեր բոլոր Հոգաբարձութիւններուն եւ Թաղային Խորհուրդներուն ուշադրութեան յանձնել որ ըստ կանոնի, մեր եկեղեցիներու շէնքերը եւ շրջափակերը կարելի չէ նորոգութեան ենթարկել, հայ եկեղեցւոյ աւանդութեանց ներհակ նորութիւններ մուծել, ոչ – աւանդական գոյներ օգտագործել: Թաղային Խորհուրդները պարտին Պատրիարքարանի գրաւոր արտօնութիւնը ապահովել եկեղեցիներու համալիրներէն ներս, նմանօրինակ շինարարական կամ նորոգչական աշխատանքի լծուելէ առաջ:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Միշտ հետն են, նրա հոգեւոր մթնոլորտում մշտապէս ապրում ու շնչում են Լուսնթագ Կարողլանեանը, Արմենակ ու Թագուհի Սարոյեանները, եղբայր Հենրիկոսը, քեռի Արամը, Մարք Թուէնը, որդի Արամը, դուստր Լուսինէն («Իմ մեծամայր Լուսնթագի անուն դրած ենք»), Ուոլթ Ուիթմէնը, մօրաքրոջ տղայ Խաչիկ Մինասեանը («բանաստեղծ է, շատ աղուոր բանաստեղծ»), բոլոր պիթլիսցիները, Անտոն Չեխովը, վարսավիր Նշան Փափազեանը, Ֆոլքնէրը, մշեցիները, Անդրանիկ զօրավարը, Զուարթնոցի պահակ Աստուրը, Հէմինկուէյը, քոնեակի վարպետ Մարգարը, Արմենակ Շահմուրադեանը, վանեցիները, Չարենցը, Մարտիրոս Սարեանը, Մահարին («Շատ կ'ուզէի նորէն տեսնել իմ բարեկամ Գուրգէն, վախ, չհասայ»), Սարգիս Յարութիւնեանը («Համեստ Սարգիս շատ կը սիրեմ, բերէք, թող միշտ մօտս ըլլայ»), Մինաս Աւետիսեանը («Ափսոս, շատ լաւ ըլլեն, անոր վրայ ֆիլմ մը չկա՞յ, ցուցուցէք, նայիմ»)...

Համոզուած էի, որ Հայաստան կատարած այս այցելութիւնից յետոյ այս շատ թերի ու մօտաւոր ցուցակը պիտի աւելի քան ընդարձակուի:

Այդպէս էլ եղաւ. վերադարձից ամիսներ յետոյ ստացանք նրա նոր գիրքը հետեւեալ ընծայականով. «Այս գիրքը ձօնում եմ Հայաստանում ապրող եւ հայերէն գրող գրչակիցներիս՝ Հրանտ Մաթեւոսեանին - արձակագիր, Վահագն Դաւթեանին - բանաստեղծ, Լեւոն Մկրտչեանին - քննադատ, Ռազմիկ Դաւոյեանին - բանաստեղծ, Սերօ Խանզադեանին - արձակագիր, Մարօ Մարգարեանին - բանաստեղծ եւ Գրիգոր Գուրզադեանին - աստղա-ֆիզիկոս, նկարիչ-փիլիսոփայ: Եւ ձօնում եմ նոյնպէս Արմենակ Սարոյեանին, որ փոքրիկ ծոռն է պիթլիսեցի Արմենակ Սարոյեանի, 1874-1911, Սանժոզէ»:

Եւ ահա այդ Հայի ու մարդու հետ գնում էի դէպի եղեռնի նահատակների յուշարձանը...

Աշնանային տաք, արեւոտ օր էր:

Ծիծեռնակաբերդի անտառը լուսաւոր թախծութեան մէջ էր: Կարմիր, դեղին, կրակի, արեւի գոյնի տերեւները հողին թրթռում էին: Մեծաշունչ խաղաղութիւն, մեծաշունչ թախիծ: Այդ թախծութեան մէջ ծանր ու խորհրդաւոր նստել էր յուշարձանը, իսկ երկփեղկուած արծաթէ սիւնը թեթեւ ու սլացիկ մխրճում էր դէպի եթեր:

Չխօսեց: Կանգ առաւ, գլխարկը հանեց ու գլուխը խոնարհեց:

Յետոյ դանդաղ քայլեց դէպի յուշարձանը, դանդաղ իջաւ աստիճաններով, նայեց յաւերժական կրակին ու այդպէս, աչքը կրակին, ծունկի իջաւ:

Դուրս եկանք: Սկսեց բոլոր կողմերից դիտել յուշարձանը:

- Որքան պարզ է այս յուշարձան եւ որքան մե՜ծ է անոր խորհուրդ... Յիշատակ է ու արուեստ... Աշխարհքի մէջ կատարեալներէն մին է: Շատ սիրեցի, մեծ խորհուրդ ունի:

Յետոյ երկար լռեց: Նայում էի ներանձնացած կերպարանքին ու դժուարանում որոշել, թէ ինչ է մտածում:

Վերջապէս խօսեց.

- Այս պատերազմէն վերջ Գերմանացիներու մեծ մաս դատապարտեց Ֆաշիզմ, խոստովանեցաւ իր չարագործութիւն: Եւ ատ, իր առողջութեան նշան է: Թուրք այդ չըրաւ. Թուրք չհասկցաւ, որ ատկէ իրեն վնաս կայ, մեզի վնաս չկայ...

Երեւի այդ մտքի տրամաբանական շարունակութիւնն այն հարցն էր, որ տուեց ինձ.

- Դուն որդի Մայքըլ Առլէնի գիրք կարդացա՞ծ ես...
- Ոչ:
- Անշուշտ գիտես, որ այստեղ եկաւ...
- Այո, նախանցեալ տարի...
- Վերադարձաւ, գիրք գրեց:
- Լսել եմ:
- Հոս եղած է, նկարագրած է, թէ ինչպէս ամբողջ ժողովուրդ ապրիլ 24-ին հոս կու գայ, ծաղիկներ, պսակներ կը բերէ... Ու պատմած է, որ հոս գտած է իր հայութիւն: Ինքզինք կը փնտռէր ու չէր գտներ, հոս գտաւ ինքզինք, իր հոգի, իր հայութիւն: Ան ներս նայող գրող է, դուրս նայող գրող չէ, ատոր համար ալ գտաւ, թէ ինք ով է... Հայր Առլէն չգտաւ, որդի Առլէն հոս եկաւ ու գտաւ... Շատ պատուական, խորունկ գիրք գրած է: Այդ գիրքէն մէկ միլիոն հատ տպուեցաւ: Ամերիկացիներ շատ սիրեցին այդ գիրք, եւ գիտե՞ս ինչու... Անոնք ալ ուզեցին իրենց ուսկից գալը, ով ըլլալը յիշել: Գիտես հարկաւ, անոնք անգլեւսաքսոններ են, Իռլանտացիներ, Սկովտիացիներ, Իտալացիներ, Ֆրանսացիներ, Յոյներ, Սպանացիներ... Ամէնքը ուզեցին իրենց ով ըլլալը յիշել, ու սիրեցին այդ գիրք: Մեծ գիրք գրած է որդի Մայքըլ Առլէն. իր ներսէն գրած է, գիրքին անունն ալ դրած է՝ «Դէպի Արարատ»...

(Շար. 27)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 10

Հինգերորդ օր Ծննդեան
Կը պատարագէ՝
ԱԻԵՏԻՍ ՔՀՆՑ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

FRANCE-ARMENIE
recherche un
REDACTEUR EN CHEF

Sallarié à temps plein.
Poste à pourvoir sur Lyon.
Profil évolutif, qualités confirmées de travail en équipe et d'animation

Envoyer CV et photo à
FRANCE-ARMENIE
31, rue Romarin
69001 LYON

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa

Soirée
NOEL ARMENIEN

à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Djavo Chant*»
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

**

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux

vous convie à un après-midi
Loto - Goûter
le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

CATHEDRALE ARMENIENNE CATHOLIQUE SAINTE CROIX DE PARIS

13, rue du Perche, Paris 3ème

UNE JOURNEE DE FETE DANS VOTRE EGLISE

Dimanche 10 Janvier

11h MESSE PONTIFICALE
Cérémonie du Baptême du Christ — Echange des vœux
13h REPAS PAROISSIAL DE L'EPIPHANIE
Galette des rois et champagne

P.A.F. : Adultes 120 F., Enfants 80 F.

Réservation souhaitée :

Tél. : 01 44 59 23 50 ou 01 40 51 11 90

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի վերանորոգութեան առթիւ՝ Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ բարեպաշտական նուէրները. -

Ե. ՑԱՆԿ

Տիկին Հայկուհի Տամլամեան 1000 Ֆր., Պր. Ստեփան Քէյճեան, Օր. Գլօտի Զոպանեան 500-ական Ֆր., Տիկին Թագուհի Փրիկեան 250 Ֆր., Տիկին Սվէտլանա Իշլէմէճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քանթարճեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան, Պր. Գրիգոր Թոփալեան (Մոնաքօ) 1000-ական Ֆր., Պր. Ռուբէն Մելիք — Մինասեանց 500 Ֆր., Օր. Տանիէլլ Մալեան 100 Ֆր., Տիկին Լիլիան Առաքելեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Նորատունկեան 2200 Ֆր., Տիկին Ռոզ Սամուէլեան 200 Ֆր., Տիկին Վարդուհի Շիրինեան 500 Ֆր., Տիկին Ժանէթ Բժըշկեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Ստեփանեան 250 Ֆր., Հիւվէսէրեան եւ Շէքէրեան ընտանիքներ 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Զանդու 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնկեան 1000 Ֆր., Օրիորդ Սիլվէթ Յակոբեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռաֆայէլ Կազրիկեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լէօ Քէլիկեան (Գալիֆորնիայէն) 1200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Արոյեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Գէորգեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Մուրատեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հ. Տէր — Խաչատուրեան (Մարսէյլէն) 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Տէրտէրեան 300 Ֆր., Շամիէլ օ Թրիքօ 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Զալոյեան 500 Ֆր., Միրաժ Թրիքօ 5000 Ֆր., Տիկին Շանթալ Սիլվէն 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Ասատուրեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Գըլըճեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաթիկեան 150 Ֆր., Պր. Ժան — Փօլ Պէս 500 Ֆր., Օր. Միրէյլ Ակօնեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արմէնակ Պաղտասարեան 500 Ֆր.:

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes "Thierry-le-Luron"
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'**Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72**
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

ՄՎ
LE COLLEGE

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԻ ՄԸ

Մասնակցութեամբ՝
ԿԱՅԾԱԿ'Ս
նուագախումբին

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
ժամը 20·30-ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սեւր
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Տեղերը վերապահել
01 — 47 — 20 — 20 — 05 (*Նաթալի*)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES MOORAT-RAPHAEL
vous invite à son

GRAND DINER DANSANT

Animé par l'Orchestre
GAIDZAG'S
LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30
Dans les Salons de
l'*HOTEL SOFITEL* — Porte de Sèvres
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Au profit de l'école bihebdomadaire
SAMUEL-MOORAT

Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant

- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57

Date limite d'inscription : **12 janvier 1999.**

UGAB - MARSEILLE

Diner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը՝ Շաբաթ, Յունուար 9, ժամը 16·30-ին սովորական հաւաքատեղին:

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville organise le

NOEL ARMENIEN

avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse
Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.
Le Père Noël fera des cadeaux
à tous les enfants méritants!
LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman

entrée libre Venez nombreux

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 8
VENDREDI 8 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.548 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.548

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԴԱՐԸ ՈՐ ՍԿՍԱՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՄԲ...

Գիտութեան հսկայական յառաջդիմութիւններուն հետ, Ի. դարը յատկանշող տուեալ եղան ցեղասպանութիւնները: Դարուն առաջին տասնամեակը հազիւ աւարտած, Ա. աշխարհամարտի փոթորիկին մէջ գործադրուեցաւ հայկականը որուն հետեւեցաւ շուրջ երկու տասնամեակ ետք երկրորդ մը, միւս աշխարհամարտին դժոխքին մէջ: Այս երկուքը միայն նկատի կ'առնուին յաճախ երբ կ'ըսուի, կը գրուի թէ հազարամեակին վերջին դարը աննախընթաց կոտորակումը եղաւ պատերազմներու, ջարդերու, վայրագութիւններու եւ քարտէսներու չա՛փ կամայական վերաձեւումներուն:

Դարը սակայն չի փակուիր երկու աշխարհամարտի առիթով գործուած միայն այս երկու ցեղասպանութիւններով: Հարիւրամեակին երկրորդ կիսուն ալ աշխարհ ականատես եղաւ ջարդերու, վայրագութիւններու նոյն կրկնութեան երբ տակաւին շուրջ երկու տասնամեակ առաջ կիրարկուեցաւ գամպոճեան ցեղասպանութիւնը: Նախորդներէն այն տարբերութեամբ որ զոհն ալ, ոճրագործն ալ կը պատկանէին նոյն ժողովուրդին: 1975-էն 1978 կարմիր խմերները երկու միլիոն Գամպոճցի բնաջնջեցին ու աշխարհ դիտեց կատարուածը նոյն դիրքէն որով դիտած էր 1915-ինը, 1941-42-ինը: Կամ դիտեց այնպէս, ինչպէս այսօր կը դիտէ Քիւրտերու վիճակուած հալածանքը:

Կարելի՞ է անկեղծօրէն ըսել թէ մեծերու, միջակներու, միւսներուն վերագրուած մեղաւոր անտարբերութենէն բան մը կը պակսեցնեն ստեղծուած կազմակերպութիւններ որոնք կը կրեն ցեղասպանութիւններ կանխելու, խաղաղարար առաքելութիւն տանելու նման կոչումներ, պիտակներ: Ան որ հզօր է ու հաշիւը փակած իր դահիճին հետ, փակած նաեւ ճամբան իր գոյութեան ուղղուած ամէն սպառնալիքի, պէտք չունի այդ կազմակերպութիւններուն: Իսկ ան որ դարուն սկիզբի հաշիւը չէ յաջողած դարավերջին ալ փակել, արդէն շատոնց համոզուած է անոնց ամուլ ցուցադրականութեան:

Գամպոճցիներու ցեղասպանութեան գլխաւոր երկու պատասխանատուներուն քանի մը օր առաջ յայտնած «ցաւ»ը մռայլ դաւեշտի մը անճարակ բեմադրութեան կը նմանի: Անոնք, Գամպոճի այդ տարիներու նախագահն ու վարչապետը խորապէս ցաւ յայտնելով երկու միլիոն մարդկային զոհերու եւ նաեւ անասուններու կորուստին համար, նորոգելէ ետք դառնութեան զգացումներ, աշխարհի օրակարգին բերին արդարութեան հարցը: Ու անոր հետ, անխուսափելի «սակայն...»ներու շարանը:

Ամբողջ աշխարհի լրատուները, հանրային կարծիքը համաձայն են, կողմնակից որ միայն ցաւ յայտնելով երկու միլիոնի հաշիւը չի փակուիր. պէտք է արդարադատ ատեան մը փակէ այդ հաշիւը: Սակայն, առկա կարելի չէ ըսել ատոնց անցեալի գործնական կամ լուռ համաձայնութիւններ, գործակցութիւններ, մեղսակցութիւններ քօղարկելու: Ու հոս, գամպոճականն ալ աւելի քան կէս դար ետք կը կրկնէ հայկականին ճակատագիրը: Այս անգամ շրջանի մը երբ մարդկութեան դէմ ոճիրներու ատեան մը իրբեւ թէ իրականութիւն է ու ամբողջ աշխարհ համոզուած է թէ անպատիժ մնացած ոճիրը հրաւէր է յաջորդներու:

Այսուհանդերձ, ինչպէս տակաւին Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը կը սպասէ Ֆրանսայի Ծերակոյտին օրակարգին վրայ տեղ ունենալու պահուն, ինչպէս միջազգային հանրութիւնը Թուրքիոյ ճնշումներուն տեղի տալով մէկդի կը ձգէ քիւրտ ղեկավարը միջազգային ատեանի մը առջեւ դատելու գործը որպէսզի ան չվերածուի Թուրքիոյ դատավարութեան, Գամպոճցիներն ալ շատ հաւանօրէն պիտի հարկադրուին բաւականանալ մարդոց եւ անասուններու կեանքերուն կորուստին համար յայտնուած ցաւով:

Ու դարը որ սկսաւ ցեղասպանութեամբ, նաեւ շարունակուեցաւ, կ'աւարտի անոնց բաժին արդարութիւնը զլանալու յատկանիշով: Հակառակ ատեաններու, կազմակերպութիւններու, ճառերու, լոզունգներու, քարոզներու շողշողուն բազմութեան:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԺՈՍՓԷՆ ԳՈՀ Է ԻՐ ՎԱՐԱԾ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

Նախարարապետը երկար հարցազրոյց մը տուած է «Մոնտ»ի (Յունուար 7) ուր կը պարզէ իր ծրագիրներն ու գնահատականը կ'ընէ ցարդ վարած քաղաքականութեան: Ժոսփէն կ'ակնարկէ նաեւ Շիրաքի կողմէ վերջերս արտասանուած կարգ մը քննադատութիւններուն եւ այդ առթիւ կ'ըսէ. - «Նախագահական ճառերը նոյն բնոյթը չունին, երբ նախագահը քաղաքականութեան ներշնչողն է, ինչպէս եղաւ 1995-էն 1997 եւ երբ չէ այլեւս: Նոյն իմաստն ալ չունին, երբ կ'արտայայտուի բոլոր Ֆրանսացիներու անունով թէ՝ ընդդիմութեան»:

Ապօրինի կացութեան մէջ գտնուող օտարականներուն համար, Ժոսփէն կը կրկնէ որ կառավարութիւնը քաղաքականութիւն պիտի չփոխէ, յարգելով անձերու արժանաւորութիւնը եւ իրաւական պետութիւնը: Իրաքի վերաբերեալ, Ֆրանսան գաղափարներ ունի տագնապէն դուրս ելլելու ձեւի մը մասին որ մնայուն ապահովութիւն մը երաշխաւորէ շրջանին մէջ եւ թոյլ տայ ամբարգոյի վերացումը: Եւրոպական ընտրութիւններուն համար Ֆ. Հոլանտ կրնայ օրինաւոր կերպով գլխաւորել ընկերավարական ցանկը, բայց, ուրիշներ ալ ձեռնհաս են նոյնն ընելու: Առ այժմ չուզեր վճռական ըլլալ հանգստեան թոշակներու մասին, հարցը կը թողու վերամուտին, նախընտրելի գտնելով ժամանակ շահիլ: Ապահովութեան հարցը կարեւոր կը նկատէ եւ կ'ըսէ թէ աշխատանքէն անմիջապէս վերջ պիտի գայ կառավարութեան նախապատուութիւններուն մէջ: Միջազգային բեմի վրայ, կը խորհի որ Ֆրանսա պէտք է աւելի վճռական դեր խաղայ եւ կառավարութիւնը այդ ուղղութեամբ կ'աշխատի:

Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ Ժոսփէն այս հարցազրոյցով կը սկսէր նախագահական իր ընտրապայքարը (2002 է):

ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ բուռն բանավէճի բեմ դարձած է Շրէօտէրի կառավարութեան ծրագրին պատճառաւ: Ծանօթ է որ նոր վարչապետը օրինագիծ մը պատրաստած է ազգութեան վերաբերող, որ թոյլ պիտի տայ կրկնակ հպատակութիւնը: Եթէ օրէնքը անցնի 4 միլիոն օտարականներ հպատակութիւն կը ստանան: Ընկերային - քրիստոնեաները հակայարձակման անցած են եւ Յունուար 6-ին, Պաւարիոյ երեսփոխանները որոնք ժողով գումարած էին բացարձակապէս մերժեցին երկու անցագրերու դրութիւնը: 1998-ի սկիզբը Գերմանիոյ մէջ կային 2 միլիոն 107 հազար Թուրք, 721.000 Եուկոսլաւ, 608 հազար Իտալացի, 363 հազար Յոյն, 283 հազար Լեհ, 281 հազար Պոսնիացի, 207 հազար Խրուաթ, 185 հազար Աւստրիացի, 132 հազար Փորթուկալցի եւ 132 հազար Սպանացի: 1982-էն ի վեր նկատել կուտան դէտերը, երբեք գերմանական քաղաքական բեմը ձախ - աջ նման բեւեռացում մը չէր տեսած եւ քրիստոնեայ - դեմոկրատներն ալ ընկերային քրիստոնեաներուն հետ կ'ուզեն որ ստորագրութեանց հաւաքումով մը դիմում ըլլայ օրէնքին դէմ: Էսէնի թրքական ուսմանց կեդրոնին փոխ - նախագահուհին՝ Ջիյտէմ Աքքայա, պատասխանելով «Ֆիկառօ»ի հարցումներուն այս առընչութեամբ, կ'ըսէ թէ Թուրքերը սպառնալիք մը չեն եւ շատ վտանգաւոր կը գտնէ քրիստոնեայ - ընկերային պարագլուխին՝ Շթօյպէրի յարձակողականը (ան կ'ըսէ մինչեւ իսկ որ կրկնակ հպատակութիւնը աւելի մեծ վտանգ կը բերէ երկրին ապահովութեան քան «կարմիր բանակ» ահաբեկչական խմբակը), իրեն համար Գերմանիոյ Թուրքերը խաղաղասէր մարդիկ են, 30 - 35 տարի է Գերմանիա են եւ հակասահմանադրական ոչինչ ըրած են:

ՃԱԶԻ Ֆրանսայի ամէնէն հանրածանօթ դաշնակահարը՝ Միշէլ Փեթրուչիանի մեռաւ 36 տարեկանին: Ծնած էր Օրանժ (Վօքլիւզի նահանգ) եւ կը տառապէր ոսկորի հիւանդութենէ մը (Օսթէօժենէզ) որուն դէմ ոչ մէկ դարման կայ եւ որ կ'արգիլէ ոսկորներու աճը: Մեծ համբաւ կը վայելէր Միացեալ - Նահանգներու մէջ, ուր կնքեց իր մահկանացուն (Նիւ - Եորք) թոքերու բորբոքումէ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, եկամուտներու յայտարարութեան պայմանաժամը երկու շաբաթով յետաձգուեցաւ, դպրոցական արձակուրդները նկատի առնելով, այլ խօսքով կարելի է յայտարարութիւններն ընել մինչեւ Մարտ 15 փոխանակ Փետրուար 28-ին: Այս կարգադրութիւնը ի զօրու պիտի մնայ նաեւ յաջորդ տարիներուն:

ՖԻԼԻՓ ՏԸ ՎԻԼԻԷ (Շարժում Ֆրանսայի համար) յայտարարեց Յունուար 6-ին, որ Եւրոպական Խորհրդարանի ընտրապայքարին կը ձեռնարկէ Յունուար 18-էն: Բացայայտօրէն վիրաւորուած որ Փասքուա մերժեց միացեալ ցանկ մը գլխաւորել իրեն հետ, Ֆ. տը Վիլիէ բաւական հեգնական ոճով արտայայտուեցաւ, բայց եւ այնպէս հրաւէր կարդալով. - «Երբ վերջացնէ իր գնումները ձախի համեմներուն եւ իր բատին մէջ միայն ձախի երկրորդ տեսակի դանակներ կամ երրորդ տեսակի պրաներ գտնէ, այն ատեն կ'ըսենք իրեն՝ Շառլ, միշտ աթոռ մը կայ մեր տունը»: Տը Վիլիէ չի հասկնար որ, Փասքուա Ամսթերտամի դաշնագրին դէմ ըլլալով եւ առանձին ցանկ գլխաւորելով կոչ կ'ընէ նաեւ ձախին, ծայրայեղ ձախին, ամէնուն, ինչ որ իրեն համար «մարքեթինկի դիրք մըն է»:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մահմետականները շատ դժգոհ են որ մահմետական առաջնորդ մը չի հրաւիրուիր Էլիզէ միւս կրօնապետներու կողքին ամանորեան մաղթանքներ ներկայացնելու համար Հանրապետութեան նախագահին: Ֆրանսայի մահմետականներու Ներկայացուցչական Գերագոյն Խորհուրդը իր վրդովումը կը յայտնէ այս առթիւ եւ այդ անտեսումը նուաստացում մը կը նկատէ: Մահմետականութիւնը երկրորդ կրօնքն է Ֆրանսայի ուր անոնց թիւը հինգ միլիոնի կը հասնի: Բայց, մահմետական Գերագոյն Խորհուրդը սերտօրէն կապուած է Փարիզի մզկիթին եւ մահմետական համայնքն ալ զայն շատ մօտ կը գտնէ ալժերական իշխանութեան: Էլիզէի դիրքը հիմնուած է այն իրողութեան վրայ որ իրաց ներկայ կացութեան մէջ, Ֆրանսայի Իսլամը ընդունուած ներկայացուցչութիւն չունի եւ անոնք որոնք ինքնակոչ ներկայացուցիչներ են կը մերժուին մահմետական համայնքի մեծամասնութեան կողմէ: Յունուար 6-ին, Շիրաքի մաղթանքներ ներկայացուցին Փարիզի առաջնորդը՝ Ժան - Մարի Լիւսթիժէ, Ֆրանսայի մեծ ռաբբին՝ Ժոզէֆ Սիթրիւք եւ բողոքական դաշնակցութեան նախագահը՝ Ժան Թարիէ: Ներքին նախարարութիւնը որ այդ հանգամանքով նաեւ Յարանուանութեանց պատասխանատուն է ձեւ մը կը փնտռէ հարցը լուծելու համար...:

Ե. ԷՐԷՋ որուն յանձնուած էր Թուրքիոյ կառավարութեան կազմութիւնը, Յունուար 6-ին յայտնեց թէ կը հրաժարի այդ պաշտօնէն, քանի ձախողեցաւ համախմբման դաշինք մը կազմելու իր ծրագրին մէջ: Այս պայմաններու մէջ, կը կարծուի որ Էճէվիթ կրնայ նոր փորձ մը ընել, աւելի արդիւնաւոր քանի որ Թ. Չիլլէրի նեցուկը կը վայելէ այս անգամ: Ինչ որ ալ ըլլայ, նոր կառավարութիւն մը միայն քանի մը ամսուան կեանք պիտի ունենայ, քանի որ երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւնները նախատեսուած են Ապրիլ 18-ին: Արդէն, բանակը անհամբեր դարձած է եւ պահանջած որ կառավարութիւնը կազմուի «ամէնէն կարճ ժամանակամիջոցին»:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ գաղտնի սպասարկութիւնները ընդունած են որ մաս ունէին մտաւորականներու եւ ընդդիմադիրներու վերջին սպանութեանց մէջ, ինչ որ աննախընթաց երեւոյթ է: Արդարեւ, նախագահ Խաթամի համաձայնեցաւ մինչեւ ծայրը երթալ իր բացած քննութեան եւ Տեղեկատուութեան նախարարութիւնը մեղք խոստովանելու, որ «աննպատասխանատու գործակիցներ» խնդրոյ առարկայ են այդ ոճիրներուն մէջ, որոնք սարսափի մթնոլորտ մը ստեղծեցին պարսկական մտաւորականութեան մօտ: Պաշտօնական ղեկոյցը կ'ըսէ որ այդ մարդասպանները «գործելով օտար շահերու համար» ձերբակալուած են եւ յանձնուած օրինաւոր իշխանութեանց:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ խոստովանեցաւ որ ԻՒՆՍՔՈՄԸ (ՄԱԿ-ի քննիչ յանձնախումբ Իրաքի) օգտագործած է լրտեսական նպատակներով: Ամերիկայի բարձրաստիճան պատասխանատու մը յայտնած է որ աւստրալիացի Պէթլէր (ԻՒՆՍՔՈՄԻ ղեկավարը) զինուորական լայն տեղեկութիւններ հաղորդած է, որոնք հիւլէական եւ քիմիական զէնքերու քննութենէն դուրս էին եւ օրինակներ ալ տուած:

ՓԻՆՈՇԷԻՆ օրինակին հետեւելով, այս անգամ Գասթրոյի դէմ է որ երեք բողոքներ ներկայացուեցան Ֆրանսայի փաստաբանի մը կողմէ: Ասոնցմէ երկուքը կուգան Ֆրանսայի լուսանկարիչէ մը եւ գուպացի նկարիչէ մը որոնք երկուքն ալ չորս տարի բանտարկութեան դատապարտուած էին 1971-ին եւ 1982-ին: Իրենց բողոքները կը վերաբերին «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի մարզին, երրորդ բողոքը թմրեցուցիչի մաքսանենգութեան:

8-էն 14 ՏԱՐԵԿԱՆ պատանիներ սարսափ տարածած են Լա Թուսիւիր (Սավուայի դահոյկի վայր) ուր արձակուրդի տարուած էին փարիզեան շրջանէն: Ասոնք նախատած, հայհոյած են հսկիչներուն, անոնց վրայ յարձակած, ապա գողութիւն ըրած գիւղին խանութներէն եւ թալանի տուած:

ԱՆԳԼԻՈՅ Էտուըրտ իշխանը որ կրտսեր զաւակն է թագուհիին յայտարարած է որ կ'ամուսնանայ: Հինգ տարի է կը կենակցէր Սոֆի Ռայս - Ճոնսի հետ որ հասարակ դասակարգի պատկանող կին մըն է, բայց խելացի եւ համակրելի կնոջ համբաւ կը վայելէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Է.

Մատենադարանէն դուրս, Մեսրոպ — Մաշտոց պողոտայէն հազիւ սկսանք վար իջնել, քալելով, մխրճուեցանք կրկին, առօրեայ հոգերով տառապող ժողովուրդին գիրկը, իր յանկարծարանուած չուկաներով, միջքաղաքային ծառայութիւն կատարող փոքր պասերու արձակած թունաւոր կազերով, մտահոգ, մայթերու վրայ աննպատակ դեգերող մարդոցմով, շքեղ, ճոխ խանութներ, որոնք անցեալ աշնան չկային, օդանաւային նոր ընկերութիւններ, Պրիթիշ, Սուիսէր, նոր դրամատուներ, վերջապէս Մաշտոց պողոտան Նոր Հայաստանի վաճառականական զարկերակը սկսած է դառնալ: Աբովեանը շատ փոքր է նոր դրամատէրերուն: Արդէն սկսած են փլել հինը եւ բարձրանալ, խանգարելով Աստաֆեան փողոցի հմայքը: Երանի՛ պատմութիւն չունեցող / թէեւ 2780 տարեկան / Հայոց մայրաքաղաքը, ենթարկուի շինարարական ողջմտութեան կանոններուն, որպէսզի առնուազն պահէ սովետական իր վարդագոյն, կանանչապատ, յուշարձանային նկարագիրը, վերջապէս այն շրջանինը՝ ուսկից կը սկսի իր պատմութիւնը, Թամանեանի գրասեղանին վրայ:

Սարեան փողոցի անկիւնը, ոչ շատ հեռու Տուն — Թանգարանէն, պարտէզով առանձնատունի մը առջեւ, ծնողներու եւ փոքր երախաներու եռուզեռ մը, մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ: Զբօսաշրջիկի չփացած հոգեբանութեամբ, լուսանկարի մեքենան շարժելով, որպէս անցորդ, երիտասարդէ մը կ'իմանանք թէ սա, ազգային պատգամաւոր, հանրածանօթ երգչուհի Նաղեժդա Սարգսեանի հիմնած տեսակ մը երաժշտանոցն է, ուր ան կը զտէ, ամսական մրցոյթներով, լաւագոյն կատարողները, Հայաստանի բոլոր մարզերէն, եւ փակումի մեծ հանդէսով, սփռուած հեռատեսիլէն, կը յայտնաբերէ երեք լաւագոյնները:

Նաղեժդան, համակրելի, եռանդուն եւ մեծ տաղանդով օժտուած երիտասարդ արուեստագէտ մըն է, խառնուրդ մը դասական եւ ժամանակակից հայ կնոջ, որ իսկապէս յայտնաբերած է բազմաթիւ երիտասարդ տաղանդներ, ազգային, ժողովրդական, կոմիտասեան երաժշտութիւնը նոր ձայներով եւ նոր մշակումներով ներկայացնելով: Առաջին անգամ 95-ին էր, երբ քանի մը ընկերներով, միացանք իրենց արկածախնդրութեան, պատերազմի տաք օրերուն, հիւսիսային սահման՝ Նոյեմբերեան, Ոսկեպար, Բագրատաշէն, երթալով իրենց «ՀԱՅԵՐ» համոյթին հետ, զինուորական կառքերով եւ զինեալներով, աշխարհէս կտրուած՝ կրակոցներու տակ ապրող այդ գիւղերու բնակչութեան քիչ մը զուարթութիւն բերելու: Կը յիշեմ թէ ինչպէս Ոսկեպարի մօտերը, ազերի կրակոցի բռնուեցանք, կառքերէն վար ցատքեցինք, եւ առաջին անգամ ըլլալով, ընդայիր մը դրկած, կրակ բացի անծանօթ թշնամիի մը դէմ, կարծես Մուսա Լերան վրայ, Թուրք գնդակով մը նահատակուած, Մեծ - Հօրս վրէժը կը լուծէի...: Այդ օրերուն, Նաղեժդայի «ՀԱՅԵՐԸ» ամէն կողմ էին. Ստեփանակերտէն — Շուշի, Կապանէն Իջեւան, Կիրանց: Այլեւս շատ կարեւորութիւն չունէր գեղարուեստական մանրամասնութիւններու մէջ իյնալ: Այն ինչ կը կատարէ այս արուեստագիտուհին, այս օրերուն, արժանի է ամէնուն գնահատանքին: Իր կողքին կանգնած է իր տաղանդաւոր քանդակագործ ամուսինը եւ նուիրեալներու խումբ մը: Դաւիթ եւ Նաղեժդա անպայման նոյն գիշեր կ'ուզեն հիւրասիրել մեզ, Սայաթ - Նովա փողոցի բացօթեայ ճաշարանին մէջ: Եղանակը տակաւին թոյլ կու տայ: Ճաշերը համեղ են, երաժշտութիւնը սրճարանային, բայց, Աստուա՛ծ իմ, այս ի՞նչ ըրեր են խեղճ Կոմիտասի յուշարձանը, արձանին շրջաբակէն ներս.. դարձած է ամպիոն ելեկտրական բարձրախօսներու, որուն կռնակ դարձուցած են սա ճինգաւոր տղաքը... - դէ՛ եկ վարդապետ եւ մի խելագարիր...:

ԴԷՊԻ ԱՐԱԳԱԾ

Թէ ինչպէս, շաբաթ առաւօտեան ժամը 6-ին, երկու կառքերով, հասանք 3200 մեթր բարձրութեան, տիեզերախուզական, աստղադիտարանին փակ դարպասին առջեւ, չեմ գիտեր:

Կանուխէն, Երեւանը ետին ձգելով, բռնեցինք Աշտարակի ուղղութիւնը եւ մութին մէջ, սկսանք անդադար բարձրանալ Արագածի փէշերն ի վեր, ինքզինքնիս յանձնելով ալփինիստ Վարդանի փորձառու առաջնորդութեան:

Գիտեմ որ մի քանի անգամ սխալուեցանք ետդարձ կատարել, քանի սխալ ուղղութիւն բռնած էինք: Արդէն զարմանքս մեծ էր, թէ ինչպէս կրցանք շիտակ ուղղութիւն բռնել այդ բացարձակ մթութեան մէջ: Յայտնի էր որ Վարդան, մեր ելեկտրական գիտութեանց տոքթոր առաջնորդը, հայրենի բնութեան լուրջ սիրահար մըն է, ինչպէս ներկայացած էր մեզի, եւ ծանօթ Արագածի բոլոր գաղտնիքներուն...

Ցուրտ էր, սաստիկ ցուրտ, կարելի չէր դուրս ելլել, մանաւանդ թէ, մեր ձեռքին տակ գտնուած կարելի բոլոր լաթեղէններով պլլուած էինք: Աղքատիկ ելեկտրալամբ մը գիտական կեդրոնին բակը կը լուսաւորէր, շէնքերու ուրուագիծեր կը նշմարուէին. կը զգայինք որ գիտական շատ մեծ կեդրոնի մը առջեւ կանգնած ենք, որուն մասին հազիւ թէ ակնարկ մը լսած էի: Վարդան ըսաւ թէ սովետական տարիներուն՝ թռչուն չէր կրնար մօտենալ այս տեղերը: Ափսո՜ս. կը նշանակէր թէ այժմ կիսալքուած կեդրոն մը դարձած է:

Լուսաբացին սպասելով, ձայնասփիւռի կոճակը դարձնել փորձեցինք, երգ մը լսելու: Լսեցինք միայն Թուրք ոստիկանութեան ռատիօխօսակցութիւնները, որոնք վարը, Արարատեան դաշտի կէսէն անդին՝ Ակոռիի եւ Իգդիրի մէջ, հսկողութեան բանուկ կայաններ պէտք է որ ունենան, եթերային գիծերու վրայ: Շատ զզուելի էր իրենց ներկայութիւնը:

Երբ Գեղամայ լեռները սկսան շառագունիլ, եւ վարը՝ Երեւանի աղքատիկ պլպլացող լոյսերը կամաց կամաց չքանալ, Արարատի մեծ կատարը, վհուկի մը նման սկսաւ աստուածային դէմքը ցոյց տալ, բարակ վարդագոյն մշուշի շղարշով մը փաթթուած: Վայրկեան մը մոռցանք Արագածը, որ տակաւին կը յամենար մութին մէջ, եւ կեդրոնացած, հիացած, ըսկսանք Արարատով յափշտակուիլ: Անկարելի է նկարագրել, այդքա՜ն երկնային վեհութիւն չէի տեսած երբեւիցէ: Դիւթուած էինք, եւ վայրկեանէ վայրկեան, կարծես կը սպասէինք որ տապանի մը դուռը բացուէր եւ Նոյ սկսէր ամպերուն վրայէն՝ յառաջանալ դէպի մեզ, իր զաւակներով, թոռներով կենդանաբանական աշխարհով ... Երազկոտ տղայ, սթափի՛ր քունէդ չորս հազարամեայ: Չե՞ս տեսներ որ այդ լեռը քուկդ չէ այլեւս, եւ դաշտի կէսին փշաթելեր եւ մինչեւ ակռաները զինուած օտարականներ կան, որ օր մը եկան հեռաւոր տափաստաններէ, արիւնարբու ախորժակներով, քու խաղաղ բնակչութիւնդ կոտորեցին, տաճարներդ քանդեցին, մատեաններդ վառեցին, սրբութիւններդ պղծեցին, քեզ օտարացուցին քու հազարամեայ հողիդ վրայ, ցիրուցան ըրին աշխարհիս չորս դին... Որքան կամք եւ ուժ պէտք է քեզի որ կարենաս կրկին ամփոփուիլ, կրկին քայլ առ քայլ դէպի ինծ վերադառնալ:

Վարդան եւ Փաօլոն, կազմ ու պատրաստ էին բարձրանալու: Արագածի չորս գագաթներն ալ սկսած էին տեսնուիլ. առաջին երկուքին վրայ ձիւնած էր, հոն պիտի հասնէին: Ձեռքով բռնելու չափ մօտ կը թուէր. առ նուազն չորս ժամ հարկաւոր էր զայն «բռնելու» համար: Ժամադրուեցանք Օձուն, քենորդիիս մօտ, ուր պիտի գիշերէինք: Մենք Գէորգին կառքով, երկար շրջանով, իսկ իրենք Գայլիկ Յարութիւնեանի տրամադրած Վօլկայով, այս նոյն կեդրոնէն, պիտի միանային մեզի, Լոռիի լեռներուն մէջ թառած Յովհաննէս Օձնեցիի ծննդավայրը:

Մինչ մէկ կողմէն բնութիւնը կը դիտէի, միւս կողմէն կ'ափսոսայի թէ ինչպէս այս գիտական մեծ կեդրոնը լքուած վիճակ ունի. շունի մը հաչոցէն զատ ձայն չլսուեցաւ: Ջրամբարի նմանող բաւական մեծկակ լիճ մը, դարձեալ գիտական շէնքեր դաշտին մէջ, վրան մը աւելի հեռուն, ուր մի քանի անձեր հետաքրքիր մեզի կը նային եւ ապա բացարձակ լռութիւն:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԷԲԷՈՍ

ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼ ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Միացեալ — Նահանգներու երկու հարիւր քսան երկու տարուան պատմութեան մէջ երկրորդ անգամ ըլլալով երկրին նախագահ մը իրաւական ամբաստանութեան ենթակայ կ'ըլլայ Ներկայացուցիչներու Տան կողմէ: Սակայն այսուհետեւ կարելի չէ փաստօրէն ըսել թէ մէկ դար պէտք է սպասել նման երեւոյթի մը առջեւ գտնուելու համար, Ջուրի ճամբայ մը բացուեցաւ, ուրկէ այլեւս կրնայ դահավէժ ընթանալ յոռեգոյն ձեւով ըմբռնուած եւ կիրարկուած քաղաքականութեան, օրէնքի մեկնաբանութեան, սանձարձակ կիրքերու, անձնական եւ խմբակցական շահերու պղտոր ջուրը, եւ ուր նաեւ պիտի թափին անձնական կեանքի մտերմութիւնները իրենց ստուերոտ մանրամասնութիւններով: Աւելցնենք թէ նման պարագաներուն անխուսափելիօրէն ակնարկութիւն պիտի ըլլայ նաեւ խօսիլ ժողովրդավարութեան եւ սահմանադրութեան բարիքներուն առաւելութիւններուն, որոնց ուժով երկրին համեստագոյն քաղաքացիէն մինչեւ ազդեցիկ նախագահը հաւասարապէս կը կշռուին նոյն օրէնքին նժարին վրայ: Ասով հպարտ զգացողները կրնան պատկանիլ միամիտ զանգուածէն մինչեւ օրէնքի տառին կառչող ուսումնական դասակարգին:

1998 Դեկտեմբեր 19 թուականի Ներկայացուցիչներու Տան որոշումը, 229 - 205 ձայներու համեմատութեամբ, ամերիկեան պատմութեան միայն մէկ էջը պիտի կազմէ, անոր զոյգ կողմը, աւելի մութ՝ քան 130 տարի առաջ, 1868-ին, Դեմոկրատ նախագահ Էնտրու Ճանսընի դէմ նմանօրինակ որոշումը՝ որ նոյնպէս տրուած էր այդ շրջանի Ներկայացուցիչներու Տան մեծամասնութիւն կազմող Հանրապետականներուն կողմէ: Այն ժամանակ տագնապը յառաջացած էր Նախագահին կողմէ Հանրապետական Կուսակցութեան պատկանող Պատերազմի Նախարարին պաշտօնանկութեամբ: Ասիկա պատրուակն էր. խորքը կը կազմէր հարաւային եւ հիւսիսային Նահանգներու, դաշնակցային եւ համադաշնակցային կողմերու հակամարտութիւնը: Ճանսըն պաշտօնանկ չէր եղած, որովհետեւ Ծերակոյտի դատավարութեան իրեն դէմ չէր գոյացած օրինական երեք չորրորդ քուէներու համեմատութիւնը: Իսկ նախագահ Գլինթընի դէմ ընդունուած են չորս ամբաստանութիւններէն երկուքը - երդմնազանցութիւն եւ արդարութեան խափանում: Տարօրինակօրէն, Գոնկրէսի քուէարկութիւնը ցոյց տուաւ նաեւ թէ ժամանակը շատ բան չէ փոխած մտայնութիւններու մէջ. կարգ մը հարցերու մէջ նոյնիսկ այսօր երկիրը բաժնուած է ոչ միայն հակամարտ երկու կուսակցութիւններու, այլեւ կը շարունակեն տիրել հիւսիսի եւ հարաւի մտայնութիւնները — պահպանողական եւ ազատական: Ամբաստանութեան դէմ քուէարկեցին հինգ հանրապետական ներկայացուցիչներ՝ շեղելով կուսակցութեան վարքագծէն, բոլորն ալ հիւսիսէն, իսկ թեր քուէարկող դեմոկրատներէն հինգէն չորսը կը պատկանէին Գլինթընի կուսակցութեան, հարաւէն:

Մասնաւորելով մեր խօսքը վերջին վեց տարիներուն, մէկ կողմը կը գտնուի նախագահ մը՝ Ուիլիըմ Ճեֆըրսըն Գլինթըն՝ երիտասարդ, ժողովրդական, փայլուն իմացականութեան տէր, բեմբասաց, հայրդական, ընկերային որոշ բարեփոխումներու կողմնակից եւ երկրին ներկայ ընդհանուր բարօրութեան գլխաւոր դարբինը, եւ այս պատճառով՝ երկրորդ քառամեայ շրջանի պաշտօնավարութեան համար վերընտրուած ճարպիկ պետական դէմք մը: Նաեւ հմայիչ եւ հմայող այր մը, իր անձնական կեանքին մէջ անպատասխանատու, անհաւատալիօրէն թեթեւամիտ, եւ քաղաքականօրէն շատ կարճատես՝ «թղանցքներու» հանդէպ իր տկարութեամբ: Իր այս անզուսպ խառնուածքը կուգայ վաղ շրջանէն: Առանց երկար յապաղումի, Սպիտակ Տուն իրեն հետեւեցան սեռային պատմութիւններ. Արքանսաս նահանգի կառավարչութեան շրջանէն գայթակղութիւն մը, որ դատական գետնին վրայ պիտի արձանագրուի որպէս Փոլա Ճոնսի սեռային հարց, եւ որ պիտի ծառայէ որպէս մեկնակէտ՝ հասնելու համար ներկայ հանգրուանին, որ կը կոչուի Մոնիքա Լեւինսքի - աւելի չորս տարի առաջ 21 տարեկան փառատենչ երիտասարդուհի մը, որ Սպիտակ Տուն թառած էր վարժողական աշխատանքի համար, եւ մէկ աչքը յառած՝ «Գեղեցիկին» - ինչպէս պիտի անուանէր առիթով մը - Գլինթընի վրայ: Իր թաւալքին մէջ ահագնացած ձիւնագնդակ — հարց մը, որուն ճնշումին տակ կը հեւան ամերիկեան Գործադիր, Օրէնսդիր, Դատական, Սահմանադրական մարմիններ, - ամբողջ ամերիկացի ժողովուրդը: Ողբերգութիւն մը, իսկ շատերու աչքին՝ մասնաւորաբար օտար՝ ծիծաղելի կատակերգութիւն մը: «Կաթիլ մը մե՞ղր» իր ծանրակշիռ հետեւանքներով...: Ողջ մնայ Յովհաննէս Թումանեան:

Պատնէշին միւս կողմը կը գտնուի Հանրապետական Կուսակցութիւնը, Մեծ Հին Կուսակցութիւնը, որուն գլխաւոր ղեկավարներուն կոյր ատելութիւնը եւ երդուեալ վրէժխնդրութիւնը նախագահին հանդէպ կուգայ առաջին օրէն: Գլինթըն իր ընտրութեամբ վերջ կուտար Հանրապետականներու Սպիտակ Տան քսանամեայ տիրութեան եւ իր - ինչպէս նաեւ իր կնոջ՝ Հիլարիին — ազատական գաղափարները եւ ծրագիրները, ինչպէս ժողովուրդին առողջապահական ապահովագրութեան ընդհանրացումը, կը կրկնապատկէին անոնց ատելութիւնը: Ըսենք թէ Միացեալ — Նահանգներու մէջ այսօր ազատական ըլլալը կամ պիտակուիլը կասկածելի կը դարձնէ ենթական: «Ազատական»ը փոխարինած ըլլալ կը թուի «ձախակողմեան»ը կամ «համայնավար»ը:

Նախագահ Գլինթընի՝ կիներու հետ կապերը, մանաւանդ՝ իր աղջկան գրեթէ տարեկից վերջին երիտասարդուհիին հետ սայթաքումը, անոր առընչակից անխուսափելի ուրացումը, սուտը ու ապա երդմնազանցումը, սեղանի վրայ բերին երկրին սրբազան սահմանադրութիւնը եւ պատժական օրինագիրքին անշեղ տրամադրութիւնները: Մեծագոյն յայտարարուեցաւ «օրէնքի առջեւ հաւասարութեան» սկզբունքը: Բարոյախօսներ՝ անկեղծ թէ պարագայական, բարեպաշտներ՝ իրաւ թէ կեղծ, կուրծքերնին ծեծելով հարց տուին թէ ի՞նչ պիտի պատասխանեն իրենց փոքրիկ սիրասուններուն, ծնած եւ ծնելիք երախաներու հարցումներուն՝ նախագահին վերագրուած ամօթալի արարքներուն մասին: Երկրին նախագահը պէտք էր խորհրդանշէր գլխաւոր Բարոյականը, իսկ անհաւատարիմ եւ ստախօս նախագահ մը անարժան էր Սպիտակ Տուն բնակելու: Բնական է այդպիսիներ լաւ չէին սերտած իրենց ազգային հին թէ ժամանակակից պատմութիւնը, ուր անհաւատարիմ, բարեկամուհիներ պահող եւ նոյնիսկ ապօրինի զաւակներու ծնունդ տուող նախագահներ յարգելի թիւ մը կը կազմեն: Անոնցմէ ոմանք նաեւ ազգութեան փառքը եւ հպարտութեան աղբիւրը:

Նախագահ Պ. Գլինթընի ամբաստանութեան հարցով «պատմական» դեր կատարեց Պր. Քէնէթ Սթար, այն նշանակեալ անկախ դատաւորը (ասիկա տիտղոս մըն է), որ չորս տարի առաջ պաշտօնի կոչուած էր հետաքննելու համար անցեալի կառավարիչ Գլինթընի եւ փաստաբանուհի Տիկին Գլինթընի վերագրուած կալուածային առուծախի ենթադրեալ օրինախախտում մը, որ ծանօթ է իր շրջանի անունով, — Ուայթուոթըր: Պր. Սթար, ճշմարիտ աստղ դարձաւ գայթակղութեան պայթումին մէջ, երբ ջանաց ամէն գինով ապահովել նախագահին ամբաստանութիւնը: Իր հետաքննութիւնները յաճախ դարձան ննջասենեակներու անկողինները խօսեցնելու արարքներ, իսկ վկաներու ուղղուած հարցումները՝ սեռային արարքներու մանրախոյզ քննարկումներ, վուայէօրիզմ մը, պարզ ամերիկեան բարբառով՝ պաշտօնական peeping մը: Լինտա Թրիփ կոչեցեալ տիկինի մը պաշտօն տրուեցաւ իր «բարեկամուհի» Մոնիքա Լեւինսկիի արտայայտութիւններու գաղտնի ձայնագրումը: Դատաւորին դրասենեակէն մամուլին կատարուեցան ապօրէն անզգուշութիւններ: Պր. Սթարի աշխատանքը հարկատու քաղաքացիին արժեց 40 միլիոն տոլար:

Վերոյիշեալ դատաւորին պատրաստած հաստափոր թղթածրարը — վկայութիւններ, խոստովանութիւններ, տեսերիզներ — կրնայ մաս կազմել պոռնկագրական գրականութեան, որ կը ծառայէ խթանելու եւ գոհացնելու ախտաժէտ հետաքրքրութիւններ: Ահա այդ տեղեկագիրէն դարդարուն մասեր է որ ժողովուրդին —

աշխարհի՛ն — մամուլով եւ հեռատեսիլով ճարակ դարձան, բարեխնամ կարգադրութեամբ եւ հաճութեամբ Ներկայացուցչական Տան Իրաւական Յանձնախումբին, որուն անդամները կը պատկանին մեծամասնութիւն կազմող Հանրապետական Կուսակցութեան: Յանձնախումբին ատենապետ Հենրի Հայտ իր այդ որոշումին գինը շուտով վճարեց. երեւան ելաւ որ ինք ալ ժամանակին կնոջ մը հետ մեղանչած էր. իրականութիւն մը՝ զոր անմիջապէս ընդունեցաւ...: Այս ուղղութեամբ Պանդորայի տուփը սկսաւ բացուիլ. շրջանէ մը ի վեր նկարագիրներու փոխադարձ քանդումի եռանդուն աշխատանք մը, պատերա՛զմ մըն է որ կը մղուի քաղաքական թատերաբեմին վրայ: Ներկայացուցչական Տան նախագահին նշանակեալ յաջորդը՝ Բոպ Լիվինկսթըն անցեալ շաբաթ հրաժարեցաւ, որովհետեւ երեւան ելաւ թէ այս չորս զաւկի տէր տիպար անձը մէկէ աւելի կիներու հետ կապեր ունեցած է: Արդէն կը յայտարարուի թէ տասներկու ուրիշ ընտրեալներ կը գտնուին հրապարակելի ցանկին վրայ: Հաւանաբար իրաւունք ունէր ձայնասփիւռի կայանի մը խօսնակին հարց տուող ունկնդիր մը, երբ կ'ըսէր թէ՝ եթէ գոնկրէսմէն ըլլալու կամ մնալու պայմանը ամուսնական հաւատարմութիւնը պիտի նկատուի, վաղը Գոնկրէսը կրնայ դառնալ անապատ մը...:

Այս ամբողջ տագնապը տեղի կ'ունենար որպէս ենթախորք ունենալով ուրիշ մը. նոյն օրերուն ամերիկեան հեռավար հրթիռներ եւ ռումբեր կը տեղային Իրաքի վրայ: Գլինթըն քիչ մը թուլցնելու համար զինք սեղմող շրջանակին ճնշումը, ընտրած էր պահը՝ անգամ մը եւս Սատտամ Հիւսէյնի դաստիարակելու միջազգային օրէնք յարգելու կարեւորութիւնը, իսկ Գոնկրէսը իր կարգին Գլինթընի դաս մը կուտար, յարգելու համար երկրին Սահմանադրութիւնը, զոր պաշտպանելու երդում ըրած էր Նախագահը: Ուաշինկթըն վերածուած էր Բաբելոնի աշտարակի մը, ուր տարբեր լեզուներ կը գործածուէին, ուր օրէնքներ զիրար կը խաչաձեւէին, կը հակադրուէին, կը լրացնէին կամ կ'իյնային գետնատարած, որպէս մեռեալ տառ: Գոնկրէսը որ պատմութեան մէջ միշտ բոլորուած է երկրին ընդհանուր հրամանատարին — նախագահին — շուրջ զինուորական արշաւանքներու կամ պատերազմներու ընթացքին, այս պարագային՝ Նախագահը, ժամ մը առաջ ամբաստանեալի աթոռին վրա՛յ տեսնելու իր հապճեպին մէջ նոյնիսկ մերժեց երկու օրով յետաձգել հարցին քննութիւնը եւ քուէարկութիւնը: Հանրապետականներն էին որ մեղադրեցին Նախագահը որ երկու օրով չէ յետաձգած կամ կանխած Իրաքի ռմբակոծումը, որպէսզի ապակողմնորոշէ Գոնկրէսը: Ամէն կողմ տարբեր կը տեսնէր հարցերուն առաջնահերթութիւնը:

Գրութեան մէջ ակնարկուած «Կաթիլ մը մե՞ղր»ը կրնայ անուանարկիչ, նոյնի՛սկ դատապարտելի թուիլ հակառակ հարցման նշանին, իբրեւ դէմ վրան լաւած թշնամի երկու հսկայ կուսակցական բանակներուն կողմէ, մասնաւորաբար մէկուն՝ որ կը յայտարարէ թէ իր պայքարը կը մղէ որպէս Սահմանադրութեան տառին եւ ոգիին անխախտ պահպանման զինուորեալ, և Միացեալ-Նահանգներու Հիմնադիր Հայրերուն աւանդած անխախտելի նուիրական սկզբունքներու անաղարտ պահպանումին նախանձախնդիր կուսակցութիւն: Թէեւ երկու կողմերն ալ նոյն Հայրերէն յայտարարուած սկզբունքները կը գործածէին որպէս պայքարի դրօշ:

Խորագիրը դատապարտելի պիտի նկատուէր, եթէ բարձրացած խժալուր աղմուկին նպատակը ըլլար յայտարարուած սկզբունքներուն պաշտպանութիւնը: Մինչ Գոնկրէսի քուէարկութիւնը ցոյց տուաւ թէ ներկայացուցիչները քուէարկած են կողմնակցական եւ կուսակցական ոգիով եւ ցուցմունքով: Քուէարկութիւնը որպէս միակ շարժառիթ ունեցած է քաղաքական խորք եւ հետապնդում: Ճիշդ հակառակը՝ նախագահ Նիքսընի ամբաստանութեան շրջանին տիրող ոգիին:

Այս վերջին հարցով շատեր փորձեցին նմանութեան եզրեր գտնել վերոնշեալ հրաժարեալ — պաշտօնանկ — նախագահին եւ Գլինթընի խնդրին միջեւ, երբ ամբողջովին տարբեր էին Ուոթըրկէյթի տագնապին խորքը եւ զարգացումները: Նախագահ Ռիչըրտ Նիքսըն Գոնկրէսին կողմէ ամբաստանուած էր ձայներու 412-3 համեմատութեամբ: Իր դէմ ընդունուած օրինազանցութիւններու շարքին էին արդարութեան խափանում, իշխանութեան չարաշահում եւ ամբաստանութիւն՝ իրաւական յանձնախումբին աշխատանքներու գործընթացին, դատակոչութիւններու հարցով: Նիքսըն փորձած էր պաշտպանել ընկերային ոճրագործներ, որոնք կ'ուզէին լրտեսել Դեմոկրատ Կուսակցութեան Համագումարը, գաղտնօրէն ունկնդրութեան գործիքներ զետեղելով համագումարի սրահին մէջ: Նախագահ Նիքսըն երկընտրանք չունէր՝ բացի հրաժարելէ, որովհետեւ Ծերակոյտը, որ միակ իրաւասու մարմինն է նախագահ մը պաշտօնանկ ընելու, զինք պիտի դատէր եւ դատապարտէր որպէս հասարակ յանցագործ մը: Նիքսըն «հրաժարեցաւ» 1974 Օգոստոս 9-ին: Նոյնը չէ Գլինթընի թղթածրարին «դէպք յանցանաց»ը. Թող որ գրեթէ անհաւանական է որ Ծերակոյտի մէջ Հանրապետականները ունենան անհրաժեշտ երկու երրորդ քուէները, տուն ճամբելու համար նախագահը:

Ցայսօր Միացեալ — Նահանգներու ժողովուրդը չէ մոռցած եւ պատմութեան մէջ ալ պիտի չմոռցուի այդ նախընթացը, երբ նախագահ մը կը հեռանայ առանց ամբողջացնելու իր պաշտօնավարութեան շրջանը: Նիքսընի մեկնումով երկիրը տուժեց բարոյապէս եւ այլապէս: Նախագահ մը կարելի է վար առնել միայն երբ իր ընթացքը կը վտանգէ երկրին ապահովութիւնը եւ կամ արարքը կը նկատուի ազգային դաւաճանութիւն կամ սահմանադրութեան լուրջ խախտում: Նախագահի մը պաշտօնանկութիւնը՝ ընդունուի կամ ոչ՝ յաճախ քաղաքական արարք մըն է: Ասոր վկաներ էր Պոսթընէն, այժմ հանգուցեալ պետական դէմք մը, Հայերուս շատ մօտ, Գոնկրէսի նախկին դեմոկրատ նախագահ Թիփ Օ'Նիլ: Երբ կը ծագէր Իրանկէյթի գայթակղութիւնը, կծիկին թելը կը բարձրանար մինչեւ նախագահ Ռոնըլտ Ռեկըն: 1986-ին երեւան կ'ելլէր թէ Ռեկընի վարչութիւնը, գոնէ անոր Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի պատասխանատուները Իրանի զէնքեր ծախած են եւ անոր դրամը օգտագործած են զէնքեր ղրկելով Նիքարակուայի հակակառավարական հակասանտինիստական ուժերուն, հակառակ Գոնկրէսի արգելքին: Հակասահմանադրական լուրջ յանցանք մըն էր, օրէնքով պատժելի: Այն ատեն երկրին վերին մարմիններուն կազմերը կը գտնուէին ներկայի հակառակ դրութեան մէջ. Գոնկրէսին մէջ մեծամասնութիւն էին դեմոկրատները, իսկ Սպիտակ Տան տէրն էր Հանրապետական մը: Թիփ Օ'Նիլ գացած էր Սպիտակ Տուն եւ նախագահ Ռեկընին ապահովութիւն տուած, թէ ինք երբեք թոյլ պիտի չտար որ իր գլխաւորած Գոնկրէսը քննութեան առարկայ դարձնէ նախագահին կողմէ կարելի յանցագործութեան ամբաստանութիւն մը, աւելցնելով թէ երկիրը ինքզինք դեռ չէր վերագտած Նիքսընի մեկնումէն ստացած ցնցումէն: Ահա ղեկավար անձնաւորութիւն մը՝ որ հարցերը կը քննէր համազգային շահերու դիտանկիւնէն, երբ գիտէր թէ նախագահը կը ստէր իր «չեմ յիշեր»ներու անվերջանալի եւ ծիծաղաշարժ շարքով: Հաւանաբար կը ստէր նաեւ փոխ-նախագահ Ճորճ Պուշ, Սի. Այ. Էյ.-ի նախկին ղեկավարը, երբ կ'ըսէր թէ այդ հարցը իր ծիրէն դուրս կը գտնուէր...:

Ներկայի Հանրապետական կուսակցութեան գլխաւոր ղեկավարներ ծայրայեղներ են, եւ սերտ գործակցութիւն ունին ծայրայեղ-աջ Քրիստոնեայ Համախմբումին հետ: Իրենք են նաեւ շղթայազերծողը, ինչպէս որ որակուեցաւ, սեռային «Մըքքարթիզմ»ը...: Այս իրարանցումին մէջ միակ առողջ ընազդ ունեցողը եղաւ ժողովուրդը, որ տեսաւ թէ քաղաքական այս փոթորիկը յարուցուած էր կռուախնձոր ունենալով 2000 թուականի նախագահական ընտրութիւնները: Հանրապետականները կ'ուզէին նաեւ տէր ըլլալ Սպիտակ Տան: Հետեւաբար ժողովուրդը մեծամասնութեամբ մնաց նախագահին կողքին:

Ո՞վ եւ ի՞նչ շահեցաւ այս նորատեսակ տագնապէն: Ամէն ոք կորսնցուց. նախագահութեան վսեմութիւնը արատաւորուեցաւ եւ հմայքը տժգունեցաւ: Գոնկրէսը իջաւ իր պատուանդանէն: Ժողովուրդին վստահութիւնը քիչ մը աւելի նուազեցաւ իր ներկայացուցիչներուն հանդէպ: Հանրապետական կուսակցութիւնը տեսականօրէն թէ իրողապէս տուժեց. ասոր փաստը շօշափելի եղաւ Նոյեմբերի ընտրութիւններուն, երբ կուսակցութիւնը կորսնցուց հինգ աթոռ Գոնկրէսի մէջ, մինչ նախագահին դէմ իր պայքարը կը սաստկացնէր հակառակ արդիւնքի մը ակնկալութեամբ: Այս պարտութեան առաջին գինը վճարեց Տան բանբեր Նիւթ Կինկրիչ, որ ներկայացուց իր հրաժարականը, դուռ բանալով Հանրապետական ղեկավարութեան տագնապի մը: Տուժեց նաեւ Դեմոկրատ կուսակցութիւնը, որ նուաստացաւ նախագահին ընթացքով եւ երդմնազանցութեամբ: Խորքին մէջ կորսնցնողը եղաւ ամբողջ ժողովուրդը:

Դէմք մը միայն վեր բարձրացաւ այս ընդհանուր գորշութենէն, Առաջին տիկնոջ՝ Հիլարի Գլինթընի տիպարը, որ ցոյց տուաւ քաջարի կնոջ, անձկուն նկարագրի եւ քաղաքական մտածողի առաջնորդի իր կերպարը, զօրավիգ կանգնելով իր ամուսնին եւ պայքարելով անոր կողքին, հակառակ իր ներքին տագնապներուն: Արժան մեկնաբանութիւն է «իր անձնական շահը նաեւ այդ կը պահանջէ»ի բացատրութիւնները, որոնք որքան ալ ճիշդ ըլլան՝ կը միտին **նուազեցնելու** երեւոյթին մեծութիւնը:

Սակայն մեծագոյն կորսնցնողը եղաւ Պիլ Գլինթըն, որ ամերիկեան պատմութեան պիտի անցնի ճակտին խարանով մը, որպէս պատմութեան երկրորդ ամբաստանեալ նախագահը: Նոյնիսկ մինչեւ իր մահը, պիտի կրէ «ամբաստանեալ»ի աբաժը: Այլապէս՝ իր պաշտօնավարութեան մէջ յաջողած ժողովրդական ղեկավար մը, որ երբեք արժանի չէր այս տխուր ճակատագրին:

Պոսթըն

ՎԻԷՆՆԱՅԻ Ս. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ 30-ԱՄԵԱԿԸ

Սուրբ Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ շինութեան ծանր աշխատանքը կատարեցին Աւստրիոյ — Վիէննահայ Եկեղեցական Վարչութեան գործակիցները եւ Հոգեւոր հովիւ Մեսրոպ Արք. Գրիգորեանը:

Նորակառոյց Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ օծումը կատարուեցաւ 1968 Ապրիլ 21-ին, ձեռամբ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին, մասնակցութեամբ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեանի, Կոմիտաս Եպիսկ. Տէր - Ստեփանեան՝ առաջնորդ Վրաստանի Հայոց Թեմին, Ներսէս Ծ. Վրդ. Պօզապալեան՝ տեսուչ հոգեւոր ճեմարանի եւ ի ներկայութեան հայ եւ օտար բազում պատուոյ հիւրերու, ընդ որս Աւստրիոյ Կարդինալ տոքթոր Ֆրանց Քէօնիկ եւ Կրթական նախարարին՝ Դր. Պիֆֆլ Պերչեվից:

1998 Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը 17-ին, Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ մէջ, Եկեղեցւոյ տարեդարձին առթիւ մատուցուած հանդիսաւոր պատարագին ներկայ էին աւելի քան 400 հոգի: 1962-էն ի վեր Աւստրահայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ եւ 1980-էն Հայրապետական Պատուիրակ Կեդրոնական Եւրոպայի եւ Շուէտի Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան իր բարի ողջոյնի խօսքին մէջ ըսաւ, «Այսօր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ համայնքին համար ուրախալի օր մըն է, երկու դէպքերու տօնակատարութիւնը: Առաջին 30-րդ տարեդարձը Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցիին եւ երկրորդը համայնքին տրամադրուած սենեակներու վերանորոգութիւնը:

Մեսրոպ Արք. ներկաներուն ծանօթացուց եկեղեցւոյ շինութեան պատմութիւնը, օծումը, եւ իր համայնքին կողմէ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր ներկաներուն եւ ի մասնաւորի կարդինալ Քէօնիկին, Լիբանանի դեսպանին՝ Դր. Սամիր Հուպէյքային, Եպիսկոպոս Պէրնհարտ Հայցին, Գերապայծառ Պ. Քոջանեանին եւ օտար հոգեւորականներուն եւ քաղաքական դէմքերուն:

Պատարագէն ետք հիւրերը առաջնորդուեցան Առաջնորդարանի վերանորոգուած դահլիճը, ուր տեղի ունեցաւ դաւթի տիկիններու պատրաստած հայկական համեղ կերակուրներու հիւրասիրութիւն եւ մինչեւ ուշ գիշեր տեղի ունեցան բարեկամական ու ընկերական խօսակցութիւններ ներկաներուն միջեւ:

Վիէննայի գաղութը կը բաղկանայ մօտաւորապէս 2000 Հայերէ, մաս մը տեղացիներ են: Միւս մասը Պոլսահայեր, Պարսկահայեր, Լիբանանահայեր եւ Հայաստանէն եկած գաղթականներ: Գաղութին մէջ կը գործէ Վիէննահայ Եկեղեցական Վարչութիւն, Բարեգործական Միութիւն, Տիկնաց Միութիւն, Աւստրեւհայկական Մշակութային Ընկերութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ. Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութիւն, Եկեղեցւոյ կից կը գործէ ակումբ մը, գրադարան մը, եւ Շիրակի անունով դպրոց մը, ուր կը դասաւանդուի հայերէն լեզուն մանկանց եւ երէցներու համար:

Մխիթարեան Միաբանութիւնը որ հայ եւ օտար մշակոյթի կեդրոն մըն է, կը գործէ մօտաւորապէս 200 տարիէ ի վեր: Միաբանութեան գրադարանը ունի աւելի քան 200.000 գիրքեր, իր քանակով երրորդն է Վիէննայի մէջ, իսկ թերթերու հաւաքածոներով առաջինը հայ աշխարհին մէջ:

ՀԱՄՕ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Գերմանիա
Դեկտեմբեր 1998

ԴԱՐԱՒՈՐ ՊԱՐՏՔԸ

Ռուսաստանի պետական պարտամուրհակներուն խնդիրը որ թաղուած կը թըւէր 1917-ի յեղափոխութեամբ, համաձայն վարչապետին վախճանով կրկին արծարծուեցաւ: 1996-ին երբ Ռուսաստանի վարչապետ Վ. Չեռնոմիրդին Փարիզ կ'այցելէր, 400 հազար պարտապահանջներ հաւատացին լուծումի մը հեռանկարին: Սակայն նոյն տարուան Նոյեմբերին երբ Մոսկուա յայտնեց թէ յանձն կ'առնէ հատուցանել երկու միլիառ Ֆրանք, յոյսերը յուսախաբութեան վերածուեցան: Արդարեւ, 1914-ին աւելի քան մէկ միլիոն Ֆրանսացիներ 30 միլիոն պարտամուրհակ գնած էին, վճարելով 11 միլիառ ոսկի Ֆրանք, ինչ որ այսօրուան արժէքով կ'ընէ 250 միլիառ Ֆրանք: Այլ խօսքով՝ Ռուսաստանի յանձնառութիւնը կը վերաբերի պարտքին 1%-էն հազիւ քիչ մը աւելին: Գրեթէ ծիծաղելի ըլլալով հանդերձ այս համեմատութիւնը, Ռուսաստանի միակ նպատակն է վերջ տալ արգելքին որ դրուած է ռուսական պետական նոր փոխառութեան, Ֆրանսայի մէջ:

Ռուս կայսերական պարտամուրհակներուն Ֆրանսացիներու կողմէ ցոյց տըրուած ընդառաջումին մէջ կարեւոր են շրջանի քաղաքական պայմաններն ու մամուլին դերը: 1870-ին Գերմանիայէն պարտուելէ ետք Ֆրանսա դաշնակիցներու պէտք ունի. իսկ Ռուսաստան՝ նիւթական աղբիւրներու: Կը ձեռնարկուի հանրութեան խնայողութիւնը այդ նպատակին ուղղելու գործին: Բայց հետաքրքրութիւնը կ'ուշանայ: Ասոր վրայ գործի կը լծուի մամուլը: 1905-ին ռուս պաշտօնատարի մը մօտ կը գտնուի մամուլի անուններու ցանկ մը որոնք կողմնակի շահերուն փոխարէն ռուսական պարտամուրհակներուն ի նպաստ քարոզչութեան տեղ տուած են, զանոնք ներդրումի վստահելի միջոց ցոյց տալով: Նոյն ուղղութեան վրայ են դրամատուներն ալ որոնք միջնորդչէքի գումարներով կարեւոր եկամուտ կ'ունենան:

Դարակիզբի այդ շրջանին Ֆրանսա ռուսամէտ տրամադրութիւններով կ'ապրի: Ընթերցասէր շրջանակներ կը յայտնաբերեն Թոլսթոյը որուն վէպերը մեծ հետաքրքրութեան կ'արժանանան: 1905-ին երբ առաջին խռովութիւնները կը ծագին, «Ժուռնալ տէ Տիպա» 1906-ին առաջին արձագանգողներէն կ'ըլլայ, թելադրելով որ ռուսական պետական պարտամուրհակները վճարուին: Թերթը մինչեւ իսկ նախատեսութիւնը կ'ունենայ գրելու թէ նշմարելի են յեղափոխութեան մը նախանշանները որուն քով 1789-ինը տրուի խաղ պիտի մնայ: Նոյն շրջանին «Հիւմանիթէ» Մաքսիմ Կորքիի մէկ յօդուածին տեղ կուտայ. հոն գրողը կ'ըսէ թէ անմիջապէս որ Բոլշեւիկները իշխանութիւնը ձեռք անցընեն, Ռոմանովներու տրուած զօրակցութեան հաշիւը պիտի պահանջեն Ֆրանսական դրամատուներէն: Սակայն այս բացայայտ ազդարարութիւնն ալ անհետեւանք կը մնայ: Ճիշդ է որ 1914-ի ամբան օրերէն Ֆրանսա այլ հարցերու տէր էր:

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ

REGION (PACA)

Novembre-Décembre

Des voix pour l'Arménie

POUR CELEBRER SON VINGTIEME ANNIVERSAIRE A MARSEILLE, LA CHORALE ARMENIENNE SAHAK-MESROP S'AFFIRME COMME AMBASSADRICE D'UNE CULTURE VIVANTE

Էքս ան Փրովանս — Կինու յօդուած մը սորագրած է վերոնշեալ պարբերականին մէջ նուիրուած Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբի քսանամեակին:

Խմբերգային երգը, կը գրէ, արքայական ուղի մը կը բանայ, որպէսզի ժայթքի տաղանդ, բարձր թեքնիք, արտայայտչականութիւն: Գեղարուեստական ձեւ մը որ կը տանի արտին եւ մտքին վերացման անձնական ծաղկումի փնտռտուքին մէջ:

Ու մեկնելով այս դատումէն, յօդուածագիրը գովքը կը հիւսէ Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբին որ իր միատարրութենէն, ձայնային որակէն, մեկնաբանութեան ջերմ, եռանդուն ոգէն անդին, Խաչիկ Երամդեանի գորովալի ղեկավարութեան ներքեւ, մէկ ձայնով կ'երգէ մշակոյթի մը, ժողովուրդի մը եւ իր աւանդութիւններուն ճանաչման համար:

Ապա, Էքս ան Փրովանս — Կինու հակիրճ պատմականը կ'ընէ երգչախումբին, անոր տարիներու գործունէութեան բեմերէն թէ մեներգիչներէն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Յունուար 10

Հինգերորդ օր Ծննդեան

Կը պատարագէ՝

ԱՒԵՏԻՍ ՔՀՆՅ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Է. Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Նոյեմբեր 22-ի հոգեճաշին առթիւ.

Սիւզան Զօրաբարքէլեան, Ոմն 300-ական Ֆր., Մատլէն Ռոուլթ-Յակոբեան, Գայեանէ Սիմոնեան 100-ական Ֆր., Շամիրամ Խաչիկեան 250 Ֆր., Լուիզ Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան 200-ական Ֆր., Օր. Աստղիկ Տէր-Պարսամեան 100 Ֆր., Սարգիս Մուրատեան, Ալիս Զաքօֆ, Ոմն 200-ական Ֆր., Անահիտ Խաչիկեան, Մարի եւ Մարկրիթ Չէքեան, Մարկրիթ Գումրուեան 300-ական Ֆր., Օր. Սեդա Ուզունլիկեան 1.000 Ֆր., Արեգնազ Չերչեան 100 Ֆր.:

(Տար.)

SAMEDI 9 JANVIER
à partir de 22h00
LA SECTION DES JEUNES
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE DE MARSEILLE
organise sa

Soirée
NOEL ARMENIEN

à la Salle A. Tcherpachian
339, av. du Prado, 13008 Marseille
AMBIANCE ASSUREE
PAF: 80 F + Conso.
Réservations tél. 04 91 34 77 44
04 42 03 05 63

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Djavo Chant»*
de St-Jérôme — Marseille

NOEL ARMENIEN

SAMEDI 9 JANVIER
à 20 heures 30
REPAS & AMBIANCE
Animation Disc-Jockey VANICK
M.A.J.C. — 12-14, rue St-Bazile
13001 MARSEILLE

Pour tous renseignements
téléphoner au : 04 91 61 10 82
04 91 70 00 32 — 04 91 06 77 93

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Dirouhie Serengulian
d'Issy les Moulineaux
vous convie à un après-midi

Loto - Goûter

le 10 Janvier à partir de 14h30
Sallle de l'Eglise Arménienne
6, av. Bourgain, Issy les Moulineaux
Venez nous retrouver pour passer ensemble un après-midi plein de surprises.
Entrée libre

Section *«Archalouys Tathéossian»*
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13, *տօն է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ:*

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի: Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրինէ֊քր *կը կատարուի:*

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
- Փարիզէն -
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ - անդամուհիները, յուշանուէրներով:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 - 91 - 77 - 84 - 70
04 - 91 - 34 - 77 - 44
04 - 91 - 94 - 12 - 09

Մուտքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville
organise le

NOEL ARMENIEN

avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.
Le Père Noël fera des cadeaux
à tous les enfants méritants!
LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman

entrée libre Venez nombreux

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղկուհեան մասնաճիւղի ժողովը՝ Շաբաթ, Յունուար 9, ժամը 16-30-ին ակումբին հասցէին. Հաւաքոյթը ...

CATHEDRALE ARMENIENNE CATHOLIQUE SAINTE CROIX DE PARIS

13, rue du Perche, Paris 3ème

UNE JOURNEE DE FETE DANS VOTRE EGLISE

Dimanche 10 Janvier

11h MESSE PONTIFICALE
Cérémonie du Baptême du Christ — Echange des vœux
13h REPAS PAROISSIAL DE L'EPIPHANIE
Galette des rois et champagne

P.A.F. : Adultes 120 F., Enfants 80 F.

Réservation souhaitée :

Tél. : 01 44 59 23 50 ou 01 40 51 11 90

UGAB - MARSEILLE

Dîner dansant de Noël

Samedi 9 Janvier 1999
à 20h30

à l'UGAB
327, bd. Michelet
13009 Marseille

Renseignements et réservations:
04 91 22 10 45

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ

6րդ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ՁԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ՉԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

1999, կիրակի, Յունուար 17,
ժամը 16-ին:

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 *Փրանք:*

ՆԿԱՏԻ ՌՈՒՆԵՆԱԼ

կապոյտ խաչի 70-ամեակի առթիւ
Արնուվիլ - Սարսէլ
Կոնէս եւ Վիլիէ լէ Պէլի
Աստղիկ մասնաճիւղի ճաշ պարահանդէսը
մասնակցութեամբ՝
Յարութ Բամպուքճեանի
Շաբաթ Յունուար 30-ին
Արնուվիլի Espace Aznavour*-ի սրահներուն մէջ:*

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue

Le 13 Mars à la Salle Gaveau

LE PERE NOEL
vous attend à

L'ARBRE DE NOEL DE L'ECOLE TEBROTZASSERE

le Dimanche 10 Janvier à partir de 12 heures
à la Salle des Fêtes «Thierry-le-Luron»
9, Bd du Midi — LE RAINCY 93340

SPECTACLE DES ENFANTS

ANIMATION MUSICALE
BUFFET
TOMBOLA
DISTRIBUTION des CADEAUX par le PERE NOEL

SPECTACLE SURPRISE

Renseignements à l'**Ecole Tebrotzassère : 01 43 81 01 72**
Accès autoroute A3: Sortie Villemomble Le Raincy
Accès SNCF : Gare de l'Est — Gare Villemomble Le Raincy
Salle à 200 mètres

ENTREE GRATUITE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleue des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant
- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57
Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.549 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.549

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՕԳՆԵ՞Լ ԹԷ ՁԳՆԵԼ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ

Իրաքը անգամ մը եւս ռմբակոծելու ԱՄՆ.-ու որոշումը եւ անոր կիրարկումը ցոյց տուին որ միաբեւեռ աշխարհին տէրն ու տիրականն է այդ երկիրը. ու քիչ չեն քաղաքական դէմքեր, վերլուծողներ որոնք աշխարհին յետագայ տասնամեակին համար բարեբեր ազդակ մը չեն նկատեր ԱՄՆ.-ու այդ առանձնութիւնը: Ընդհանուր այս արժեւորումին քով կայ նաեւ ամերիկացի մասնագէտներու, լրագրողներու ինքնաքննադատական կեցուածքը որ արդէն սխալներ կը մատնանշէ Ուաշինկթընի վերջին տասնամեակի ընթացքին մէջ:

Քննադատութեան այդ մարզին նիւթերէն մէկն է Ռուսաստանի նկատմամբ որդեգրած քաղաքականութիւնը որ Ռուսերուն ծառայութիւն չմատուցանելէ զատ, կ'ըսուի թէ կը վնասէ ԱՄՆ.-ու:

Այսօր միջազգային լրատուութեան միակ նիւթն է Ռուսաստանի ապրած ծանր տագնապը: Պետութիւնը սնանկացած վիճակի մէջ է, 150 միլիառ տոլարի արտաքին պարտքի մը բեռան տակ: Բնակչութեան 70-80%-ը աղքատութեան սահմանագիծէն վար պայմաններու մէջ կ'ապրի, այսուհանդերձ, Գլինթընի վարչակազմը որ մինչեւ այսօր Ելցինի կազմած բոլոր կառավարութիւններուն զօրավիգ էր նիւթապէս, կը մերժէ սպասարկել Մոսկուայի կոչերուն: Պատճառը այն է որ ներկայի վարչապետ Պրիմակովի կառավարութիւնը մէկդի ձգած է բարեփոխումները. մանաւանդ անոնք որոնք կը վերաբերէին իբրեւ թէ ազատ փոխանակման եւ դրամականին որոնք ԱՄՆ.-ու եւ Դրամական Միջազգային Հիմնադրամին գլխաւոր պայմաններն էին ամէն տեսակի օժանդակութեան համար: Պրիմակովի հեռացումը այս բարեփոխումներէն այն պատճառով չէ որ ան հակառակ է անոնց. այլ անոր համար որ այդ մարզերուն բարեփոխումները -ազատ փոխանակումն ու շուկայի տնտեսութիւնը- մեծ դեր ունին Ռուսաստանի տագնապը ծանրացնելու մէջ: Ռուսաստանի վարչապետը ժողովուրդին վիճակին ելք մը գտնելու, երկիրը կայունացնելու, արտադրութեան թափ տալու ջանքով պետական միջամտութեան ձեւ մը որդեգրած է որ շատ կը յիշեցնէ 30-ական թուականներուն տագնապէն դուրս գալու նախագահ Ռուզվէլթի դիմած միջոցները: Իսկ ատոր դէմ Գլինթընի կառավարութիւնը սկսած է պնդել թէ ամէն նոր օժանդակութիւն պիտի անհետանայ կաշառակերութեան քաւիղներուն մէջ, հակառակ որ մինչեւ այսօր որպէս «հիմնական բարեփոխիչներ» իր նեցուկը վայելած Ռուսերէն շատեր թէ կաշառակեր եւ թէ անկարող յայտնուած են:

Այս տեսակէտին տէրերը կասկած չունին որ ռուսական տնտեսութեան կործանումը պիտի նշանակէ նաեւ կործանումը Գլինթընի ռուսական քաղաքականութեան: Ու այս առթիւ կը յիշուի խորհրդագէտ Ճորճ Քէննանի կէս դար առաջուան տեսակէտը թէ պէտք չէ փորձել ամերիկեան չափանիշներով արժեւորել Ռուսերու քաղաքականութիւնը, պէտք է ժամանակ ձգել իրենց որպէսզի իրենք լուծեն ներքին իրենց հարցերը: Այսօր նոյն թելադրանքը ժամանակավրէպ չէ: Պէտք է ձգել որ Ռուսերը իրենք որոշեն թէ ինչ է իրենց համար բարեփոխում մը: Անիկա աւելի օգտակար պիտի ըլլայ, քան այն հապճեպը որ կը միտի ԱՄՆ.-ու կրկնօրինակ մը շինել Ռուսաստանէն:

Ձմրան արդէն սկսած այս օրերուն պէտք չէ մոռնալ որ միլիոնաւոր Ռուսեր սննդեղէն, դեղ, վառելանիւթ ճարելու դժուարութեան մատնուած են: Այս պայմաններուն մէջ յարմարագոյնն է օգնել որ այդ երկրին տնտեսական ու քաղաքական մարզերը որոշ կայունացում մը գտնեն: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ Ուաշինկթընի թելադրած կամ ուղղած քաղաքականութեամբ է որ սննդեղէնի, դեղօրայքի ոլորտներուն մէջ Ռուսաստան լայնօրէն յենեցաւ ներածումներուն վրայ, որոնց փոխարժէքը վճարելու անկարող է բնակչութիւնը այսօր: Օգնութեան ձեռք երկարել պիտի նշանակէ ընդունիլ մինչեւ այսօր գործուած սխալը, ստեղծուած կացութեան մէջ մեղքի բաժինը ու արգելք ըլլալ հակամերիկեան տրամադրութիւններու: Պրիմակով եւ անոր գլխաւոր նախարարները որոնք կեդրոնամէտ չափաւոր դէմքեր կը նկատուին, դէմ յանդիման են անյոյս վիճակներու: Եթէ ձախողին, աշխարհի մեծագոյն այդ երկիրը ա՛լ աւելի տկարացած ու ապակայունացած պիտի ըլլայ: Այդ պարագային ծայրայեղականներ կրնան իշխանութիւնը ձեռք անցընել: Իսկ ամէնէն սարսափելի հեռանկարը կ'առնչուի մինչեւ ատամները զինուած ու ատոմական զէնքի տէր այդ երկրին ամբողջ աշխարհի համար ներկայացնելիք աննախադէպ վտանգին:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 7/8)

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒ, ԴԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Յունուար 5-ի հրամանագրով քաղաքացիական գործերու, քրէական եւ զինուորական գործերու, տնտեսական գործերու վերաքննիչ դատարաններուն նշանակուած են նախագահ ու դատաւորներ: Նոյն պաշտօններու նշանակում եղած է նաեւ Երեւանի եւ Նուպարաշէնի, Կեդրոնի եւ Նորք-Մարաշի, Աջափնեակի եւ Դաւթաշէնի, Աւանի եւ Նոր Նորքի, Արաբկիր եւ Քանաքեռ-Զէյթունի, Շէնգաւիթի, Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքներու Ա. ատեանի դատարաններուն ու Կոտայքի, Արարատի, Արմաւիրի, Արագածոտնի, Շիրակի, Լոռիի, Տաւուշի, Գեղարքունիքի, Վայոց Ձորի եւ Սիւնիքի մարզերուն Ա. ատեանի դատարաններուն:

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻՆ

Իր եղբօր մահուան առթիւ նախագահ Ռ. Քոչարեան ցաւակցական հեռագրեր ստացած է Բ. Ելցինէն, Ժ. Շիրաքէն, Ուկրանիոյ նախագահ Լ. Կուչմայէն, Թիւրքմէնիստանի նախագահ Նիյազովէն, Է. Շեւարնածէէն, Ա. Ղուկասեանէն, Վրաստանի Խորհրդարանի նախագահ Զ. Ժվանիայէն, Ռուսաստանի վարչապետ Ե. Պրիմակովէն եւ բազմաթիւ այլ ղեկավար դէմքերէ: Ռ. Քոչարեանին իրենց ցաւակցութիւնները յայտնած են նաեւ Գարեգին Ա. եւ Արամ Ա. Կաթողիկոսները:

ՓԱՌԱՏՕՆԻ ՄԵԾ ՄՐՑԱՆԱԿԸ՝ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

Ալպանիոյ մէջ Դեկտեմբերի վերջաւորութեան տեղի ունեցած վաւերագրական շարժանկարի փառատօնին մեծ մրցանակը շնորհուած է հայ արուեստագէտներուն: Փառատօնին Հայաստանը կը ներկայացնէր «Վիտէօ-Արթ» կեդրոնը, Յարութիւն Նշանեանի «Օտար երկիր» ժապաւէնով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՆ-ԱԼՓԻ Շրջանային Խորհուրդի նախագահի ընտրութիւնը (Միյոնի ընտրութիւնը չեղեալ հռչակուելէն ետք), անգամ մը եւս, աջի ողբալի պատկերը պարզեց Յունուար 7-ին: Մինչեւ յաջորդ առաւօտեան ժամը 3 կարելի չեղաւ մէկը ընտրել երկու քուէարկութիւններէ եւ անվերջանալի (17 ժամ) սակարկութիւններէ ետք: Ա. քուէարկութենէն ետք, Շառլ Միյոն քաշեց իր թեկնածութիւնը ի նպաստ երիցագոյն անդամին: Այս քուէարկութեան գլուխը կը հանէր ձախի թեկնածուն՝ Ժան-Ժաք Քէյրան 60 ձայնով, իրեն կը հետեւէին Շ. Միյոն 38 ձայն, իսկ հանրապետական աջի (ԷՌ.ՓԷ.ԷՌ / ԻՒ.ՏԷ.ԷՖ) թեկնածուն Ան-Մարի Գոնփարինի՝ 19 ձայն, որոնք կը ներկայացնէին երկու կուսակցութիւններուն ամբողջութիւնը առանց մէկ ձայն: Կային նաեւ Ազգային Ճակատի երկու թեկնածուներ (լըփէնիսթ եւ մէկրէթիսթ) առաջինը՝ Կոլնիշ կը ստանար 13 ձայն եւ Պութէյլ՝ 22, Սավուայի անկախապաշտ թեկնածուն ալ՝ 3 ձայն: Յունուար 8-ի առաւօտեան 2-ի շուրջ տեղի կ'ունենար երկրորդ քուէարկութիւն մը: Այս անգամ ալ գլուխը կը հանէր Ժ.-Ժ. Քէյրան 60 ձայնով, ապա երիցագոյն անդամը՝ Կասքոն 48 ձայն եւ երրորդ դիրքի վրայ էր տիկին Գոնփարինի 17 ձայնով: Վճռական էր երրորդ քուէարկութիւնը, ժամը 11-ին ուր պարզ մեծամասնութիւն մը կը բաւէր:

Ս. ՏԷՄԻՐԷԼ, ինչպէս կը սպասուէր, կրկին Պ. Էճէվիթի յանձնեց Թուրքիոյ կառավարութեան կազմութիւնը: Էճէվիթ կը խորհի որ դժուարութիւն չունենար այս անգամ, իր փոքր կուսակցութիւնը (61 աթոռ) կը վայելէ Եըլմազի (ԱՆԱՓ) եւ Ջիլլէրի (ՏԵՓ) զօրակցութիւնը եւ նոր դահլիճը, այս ձեւով, 550-ի վրայ 297 ձայն կ'ապահովէ: Տագնապը ծնած էր Նոյեմբեր 25-ին, երբ մեղադրանքներ եղան Եըլմազի դէմ մաֆիային հետ իր կապերուն մասին եւ փոքրամասնութեան մէջ մնալով, պարտաւորուեցաւ քաշուիլ: Պ. Էճէվիթ, 73 տարեկան, անաչառ անձ մը կը նկատուի եւ բանակին վստահութիւնը կը վայելէ, ինչ որ խիստ կարեւոր է Թուրքիոյ մէջ: Ինք է Կիպրոսի վրայ յարձակման կերտիչը 1974-ին: Վարչապետ եղած է կրկին 1978-ին եւ 1979-ին, եւրոպամէտ չէ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Ծերակոյտը հանդիսաւոր բացումը ըրաւ, Յունուար 7-ին, Գլինթընի դատին: Տարակարծութիւններ շատ են սակայն եւ դատին ձեւին մասին իսկ համաձայնութիւն չկայ: Կարելի է հապճեպ կերպով ելք մը գտնել, ուրիշներ կ'ուզեն որ վկաներ լսուին եւ գլխաւորաբար՝ Մոնիքա Լեւինսքի, ի վերջոյ որոշուեցաւ դատը յետաձգել Յունուար 14-ին:

ՊԱՒԱՐԻՈՅ նախագահը՝ Էտմունտ Շթոյպէր (ընկերային քրիստոնեայ) յօդուած մըն ալ ստորագրած է Ֆոքուսի մէջ, իր ընդդիմութիւնը յայտնելու համար կրկնակ քաղաքացիութեան օրինագիծին դէմ: Ան կը գրէ որ այդ պարագային այլեւս կարելի չըլլար արտաքսել յանցագործները եւ եթէ ՓՔՔ-ի հարցն ալ աւելնայ (չեշտուած ներկայութիւն մըն է Գերմանիա) վտանգը շատ մեծ կ'ըլլայ: Նոյն մօտեցումն ունի Քոհլի յաջորդը՝ քրիստոնեայ-դեմոկրատներու գլուխը, որ կրկնակ հպատակութիւնը թոյն մը կը նկատէ ներքին խաղաղութեան համար:

Ռ. ՏԻՒՄԱ որ միշտ նախագահ կը մնայ Սահմանադրական Խորհուրդին, հարցազրոյց մը տուած է Ֆրանս - Սուարի ուր կ'ամբաստանէ ընկերվարականները (Սթրօս-Քահն, Վետրին, Է. Կիկու եւլն.) որ շուտ մոռցան Միթերանը եւ ոչ մէկ ձեւով ոգեկոչեցին անոր յիշատակը (մահուան Գ. տարելիցն էր):

ՄՈՆՏԻ խմբագրութիւնը իր մէա գուլփան կ'ընէ Ժոսփէնի մէկ նկարին հրատարակութեան համար, Յունուար 7-ի թիւին հարցազրոյցին հետ: Արդարեւ այդ նկարը «նախագահական» բնոյթ ունենալով մեծ աղմուկ հանած է եւ Ժ.-Մ. Գոլոմպանի հարկ տեսաւ ճշդում մը ընել: «Սխալ գործեցինք, կ'ըսէ ան, նկարին տակ մակագրութիւն չդնելով: Պէտք է ճշդէինք որ հարցազրոյցի ընթացքին քաշուած նկար մը չէր»: Արդարեւ, նկարը քաշուած է 1997 Յունիս 10-ին եւ թերթին գեղարուեստական պատասխանատու՝ տիկին Տոմինիք Ռուանէթ կ'ըսէ թէ նկարին ընտրութիւնը կատարած է խմբագրապետութեան համաձայնութեամբ: Բանավէճը չէ վերջացած, Փիէր Ժորժ թերթին իր քրոնիքը նուիրած էր (Իւն սի պէլ ֆոթօ), Լիպերասիոն (Յունուար 8) լայն տեղ կու տար հարցին, այլ մեդիաներ ալ դեռ կ'անդրադառնան: Ֆրանս-Փրէս ալ մեկնաբանութիւններ ըրած է:

ՖԼԷՐԻ (Օրնի նահանգ) Ժան-Մոնէ վարժարանի դասատուները գործադուլի դիմած էին Յունուար 8-ին, բողոքելու համար երկու Թուրք աշակերտուհիներու լաչակ կրելուն դէմ դասարանին մէջ: Հրաժարեցան ցոյց կատարելէ բայց ոչ գործադուլէն: Երկու Թրքուհիներու ընտանիքները կը մերժեն ենթարկուիլ եւ որոշած են բողոքել: Կրթական նախարարութեան շրջաբերականը կ'արտօնէ լաչակը, երբ չի խանգարեր, այսինքն՝ ոչ դասերու ատեն:

ՌՈՒՍԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ Ծննդեան տօնը (Յունուար 7 Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ համար) առիթ եղած է լեցնելու համար եկեղեցիները, քանի այս տնտեսական եւ բարոյական տագնապին ատեն, բազմաթիւ Ռուսեր կրօնքին մօտ մխիթարութիւն կը գտնեն: Այս առթիւ, Ալեքսիս Բ. համբերութիւն եւ իմաստութիւն մաղթած է Ռուսերուն ընկերային դժուարութիւնները յաղթահարելու համար:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

Եւրոպական Յանձնախումբը իր հաւանութիւնը տուած է զանազան օժանդակութիւններու, որոնց գումարը աւելի քան 133 միլիոն էքիւ է, Թուրքիոյ տնտեսական եւ ընկերային մարզերուն համար: Ասոնք կը վերաբերին հինգ ծրագիրներու, Մետա ծրագրի շրջագծին մէջ:

55 միլիոն էքիւ պիտի ծառայէ բարելաւելու առողջապահական դարմանումները, 51 միլիոն պիտի ծառայէ ամրապնդելու համար արհեստագիտական պատրաստութեան դրութիւնը, 17.3 միլիոն տրուած է Թուրք - եւրոպական 3 ձեռնարկութիւններ ստեղծելու Անթալ, Պոլիս եւ Իզմիր, 7 միլիոն պիտի յատկացուի ծրագրի մը բարելաւելու համար Պոլսոյ Պալաթ եւ Ֆէնէր թաղերու կեանքի պայմանները, հուսկ 1.8 միլիոն ալ պիտի ծառայէ մեքանիքի, ելեկտրականութեան կեդրոնի մը կառուցման:

Եւրոպական Միութեան եւ Ադրբեջանի խառն կոմիտէի 4-րդ հանդիպման առթիւ, Եւրոպական Միութիւնը 11 միլիոն էքիւի բացառիկ յատկացում մը կ'ընէ Ադրբեջանի, օժանդակութիւնը 40 միլիոնի հասցնելով 1998-ին: Ադրբեջան մեծ օգտուող մըն է Եւրոպական Միութեան նիւթական նպաստէն եւ օժանդակութենէն: Անկախութենէն ի վեր 265 միլիոն էքիւ ստացած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ը.

Հարկ էր ճամբայ ելլել, կամաց-կամաց, բառին զուտ իմաստով, ըմբոշխնելու համար բնութեան գեղեցկութիւնը: Հարիւրաւոր թռչուններ, չես գիտեր ինչպէ՞ս, սկսան կառքին առջեւէն թռչկոտիլ, ուշ մնացած ծիծեռնակներ, ճնճղուկներ, տարբերակներ, կաչաղակներ, այս ցուրտ ամայութեան մէջ ինչպէ՞ս կ'ապրէին: Վարը, շատ հեռուն, Բիւրականի աստղադիտարանի արծաթեայ գմբէթը կը փայլէր, նորածագ արեւուն ճառագայթներէն լուսաւորուած: Արարատեան դաշտի մեծագոյն յուշարձանը՝ Մեծամօրէ ատոմակայանն էր, որուն բոլորաձեւ ուրուագիծը, շատ յստակ կ'երեւէր ամէն դարձուածքին: Աջին Ամբերդն է իր եկեղեցիով: Կը մօտենանք կանգ կ'առնենք, ոչ մէկ մարդկային շունչ, ոչ մէկ բնակութիւն: Օդը բացառիկ կերպով պայծառ է այսօր. կռնակնիս Արագածն է եւ դիմացը Արարատ, բնութեան զոյգ հսկաններուն մէջ, մարդկային ձեռքով կառուցուած, եկեղեցական եւ աշխարհիկ այս երկու գոհարները, որքան գեղեցկօրէն ներդաշնակուած են բնութեան հետ:

Ժողովրդական աւանդութեան համաձայն, ԱՄԲԵՐԴի հիմնադիրը եղած է Աշոտ Երկաթ, Բագրատունեաց հզօր թագաւորը: Գրիգոր Մագիստրոս Ժ. դարուն, նամակի մը մէջ կը յիշատակէ Ամբերդը որպէս Պահլաւունիներու կալուած, մինչեւ Սելճուք Թուրքերու արշաւանքը: Զաքարեան եղբայրները, Զաքարէ եւ Իւանէ, կ'ազատագրեն զայն եւ Վաչէ իշխանին կը թողուն / 1196 Թ. / : ԺԵ. դարուն, Լէնկ Թիմուրի արշաւանքներուն, Ամբերդ բոլորովին կը քանդուի եւ կը լքուի, կորսնցուցած ըլլալով իր ռազմական արժէքը:

Ամբերդի եկեղեցին կառուցուած է 1026-ին Վահրամ Պահլաւունիի կողմէ, գղեակին եւ հրուանդանին ծայրը: Կրօնական շէնքերու կատարելագործուած մէկ օրինակն է, դուցէ առաջիններէն: Մի քանի տարի յետոյ, նոյն Վահրամ Պահլաւունին կառուցանել կուտայ Մարմաշէնի գլուխ-գործոց մեծ եկեղեցին, որուն գմբէթը նմանութիւնն է Ամբերդի օրինակին:

Եկեղեցին վերանորոգուած, ամրացուած է պետութեան ջանքերով. բերդը լքուած երեւոյթ մը ունի, հաւանաբար բաւական ազդուած վերջին երկրաշարժէն:

Կը շարունակենք մեր վայրէջքը դէպի աշտարակ Գիւմրի մայրուղին: Կ'արժէ կանգ առնել Տեղերի վանքը որ Արագածի լանջին բարձրացած վանական սիրուն համալիրներէն մին է, Յովհաննավանքի, Սաղմոսավանքի, Մուղնիի, Կարբիի եւ բազմաթիւ այլ յայտնի եւ նուազ յայտնի կրօնական յուշարձաններու հետ: Ճանապարհին, բնակութիւններէն առանձնացած, հոյակապ, քարակերտ, բերդանման կառոյց մը, իր արտասովոր գիծերով, ուշադրութիւնս գրաւեց: Սա ոչ բերդ է, ոչ եկեղեցի. աւարտած եւ չկահաւորուած, պարսպապատուած, բայց երկաթէ ճաղերը տակաւին չեն ներկուած. չկայ անցորդ կամ գիւղացի որմէ լուսաբանութիւն մը ուզեմ: Կը կանգնեցնենք կառքը, վար կ'իջնեմ, որեւէ նշան մը փնտռելու: Մայր ճակատին անմիջապէս աչքիս կը զարնէ խորաքանդակ մը հինգ տող արձանագրութեամբ. դժուար չըլլար հետազօտակի օգնութեամբ, անոր ընթերցումը. — խորաքանդակը կը ներկայացնէ երկու մարտնչող խոյեր, որոնց եղջիւրներու տակէն հսկայ արեւ մը իր ճառագայթները կը տարածէ արձանագրութեան վրայ որ է հետեւեալը — ԱՐԵԳԻ Ա — ԱՐԿՆԷՐ ԵՐԿԻՐ ԵՐԿՆԷՐ ԵՐԿԻՐ — ԵՐԿՆԷՐ ԵՒ ԾՈՎՆ ԾԻՐԱՆԻ — ԵՐԿՆ Ի ԾՈՎՈՒՆ ՈՒՆԷՐ — ԵՒ ԶԿԱՐՄՐԻԿՆ ԵՂԵԳՆԻԿ — ՈՒԶԻԳ —

Տարակոյս չունէի. սա Վահագն չաստուածին առաջին տաճար — մեհեանն էր քրիստոնեայ եւ անկախացած Հայաստանի...:

Քանի մը դարձուածք, քիչ մը վարիվեր, հասած էինք արդէն ՏԵՂԵՐԻ ՎԱՆՔ: Տեղերի վանքը, ԺԳ. դարուն կառուցուած, փոքր բերդաքաղաքի նման, միաձոյլ յուշարձան մըն է կազմուած գմբէթաւոր եկեղեցիէ եւ գաւիթէ մը: Պատին վրայ արձանագրութիւն մը կը վկայէ որ համալիրը կառուցուած է Վաչէ Վաչուտեանի կնոջ՝ Մամախաթունի խնամքով, Աղբայրիկ Վարպետի ճարտարապետութեամբ: Շինութիւնը պէտք է աւարտած ըլլայ 1213 — 32 տարիներու ընթացքին: Տեղերի վանքի մասին մեր պատմիչները ոչ մէկ տեղեկութիւն տուած են, եկեղեցւոյ եւ գաւիթի զանազան արձանագրութիւններն են միակ աղբիւրները: Անկախութենէն վերջ, կարգ մը նախկին գիւղացի-քաղաքացիներ, վերադարձած են իրենց ծննդավայրը, ուր կեանքը համեմատաբար աւելի դիւրին է: Այսպէս ամայացած Տեղեր գիւղը, կամաց — կամաց սկսած է կենդանանալ, լքուած տուները, կրկին ձեւաւորուիլ, ծխաններէն, բարտիի, ընկոյզի, ծիրանի չոր ճիւղերուն ծուխերը սկսած են դէպի երկինք բարձրանալ, եւ Արագածի չորս կողմը, հայկական գիւղերը աւելի մեծ թիւ կը կազմեն այսօր, քան Եզիտները:

Արդէն մտած ենք մայրուղի: Համեմատաբար երկար ճամբայ ունինք կտրելիք. թէեւ շրջանը շատ հարուստ է պատմական յուշարձաններով, բայց մենք կանգ պիտի առնենք միայն մի քանիին առջեւ:

Առաջինն է Արուճ, նախկին Թալիշը, հնագոյն բնակավայր, Ե. դարուն եղած է արքունի զօրքերու ձմեռնային կայան: Արուճ անուանի է իր Ս. Գրիգոր եկեղեցիով կառուցուած 650 — 60 տարիներուն, ըստ Ղեւոնդ Պատմիչի, Յովհաննէս Դրասխանակերտցիի եւ Ստեփանոս Տարօնեցիի: Շուրջ 35 մեթր երկարութեամբ եւ 17 մեթր լայնքով, հայկական մեծագոյն եկեղեցիներէն է: Զարմանալի է որ Զ. Է. Ը. դարերու տաճարները, յաճախ շատ աւելի ծաւալուն են, քան յաջորդ դարերունը: Հետաքրքրական է նկատել թէ Գրիգոր Մամիկոնեանի կառուցանել տուած այս եկեղեցիին Աւագ խորանին վրայ, տակաւին կարելի է տեսնել, եօթը մեթր բարձրութեամբ Քրիստոս պատկերացնող որմնանկար մը, ստորագրուած Ստեփանոս: Կան բազմաթիւ այլ որմնանկարներ, առաքեալները ներկայացնող, որոնք շատ մնասուած են:

Արուճի մէջ յայտնաբերուած է նաեւ (1948 — 51 պեղումներուն) դարձեալ Գրիգոր Մամիկոնեանի կառուցած պալատին աւերակները, պղինձէ դարու դամբարաններ, ԺԳ. դարու կարաւանսերայի մը աւերակները:

Արուճէն կ'անցնինք ներքին Բազմաբերդ, Դաւթաշէն, Կաթնաղբիւր հասնելու համար շրջանի կեդրոնը ԹԱԼԻՆ, Քրիստոսէ երկու հազար տարի առաջ, պղինձէ դարու առարկաներ յայտնաբերուած են Թալինի մէջ: Պտղոմէոս յոյն աշխարհագիրը, Բ. դարուն, այս վայրը կը յիշէ Թալինա անունով: 7 — 10-րդ դարերուն եղած է ճոխ, բազմամարդ աւան: 1162-ին սելճուք Ելտկուզ ամիրան գրաւելով Թալինը կը կոտորէ անոր բնակչութեան կէսը եւ մնացեալը գերի կը տանի: Սուլթան Սելիմը օսմանցին, 1514-ին Պարսկաստանէն, յաղթական վերադարձին, կը կոտորէ ըմբոստ Թալինցիները: Քաղաքի ներկայ բնակչութիւնը, հիմնականօրէն ձեւացած է 1828 — 30 թուականներուն, Ալաշկերտէն, Կարսէն, Նախիջեւանէն եւ Պայազիտէն ապաստան գտած գաղթականներով:

Թալինը նշանաւոր է իր կաթողիկէով, որ կառուցուած պէտք է ըլլայ Է. դարուն. չափերը / 37 երկայնք եւ 27 լայնք / հայկական ճարտարապետութեան գմբէթաւոր բազիլիքներու ամէնէն եղակի նմոյշներէն մին է, գործ Կամսարական տոհմին:

Թալինի կաթողիկէ եկեղեցիին ընդարձակ շրջափակին մէջ, հնագիտական շատ հարուստ մնացորդներ կը գտնուին, կոթողներ, քանդակներ, գերեզմանաքարեր, հնագոյն եկեղեցիներու հետքեր, որոնք, կարծես, բնական պեղուած ուսումնասիրուած եւ ապա երեսէ ձգուած են: Ընդհակառակն խաչաձեւ փոքր մատուռը, նոյն շրջափակին մէջ, վերջերս չափազանց նորոգուած է եւ նորակառոյցի տպաւորութիւն կը թողու:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԷԲԻՈՍ

ՀՈՂԱՐՏԻՔ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐ ԳԷՈՐԳ ԱՃԷՄԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 31, առաւօտեան ժամը 9·30-ին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ընտանիքի անդամներուն, անմիջական հարազատներու, Ուաշինկթընէն եկած իր եղբօր՝ Ազատ Աճէմեանի, Փարիզէն եւ Մարսէյլէն ժամանած քանի մը մտերիմ բարեկամներու ներկայութեան, կատարուեցաւ յուղարկաւորութեան արարողութիւնը սփիւռքահայ յայտնի գրագէտ՝ Գէորգ Աճէմեանի: Արարողութեան նախագահեց եւ դամբանական խօսեցաւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան:

Յիշենք թէ Գէորգ Աճէմեան գործ մը ունէր Պէյրութ, այդ իսկ պատճառաւ ընդհանրապէս կը գտնուէր Լիբանան:

Ողբացեալը Նոր տարուան եւ Ս. Ծննդեան տօներու առթիւ եկած էր Լիոն, իր կնոջ, զաւակներուն եւ թոռներուն հետ ուրախանալու: Բայց աւաղ այդ ուրախութիւնը կիսատ պիտի մնար, որովհետեւ Դեկտեմբեր 26-ի առաւօտեան մինչ զբաղած էր վերահսկումներ կատարելով իր անգլերէն վերջին գործին վրայ, նուազում մը կ'ունենայ, ուղեղի կաթուածի մը հետեւանքով եւ անմիջապէս հիւանդանոց կը փոխադրուի, ուր քանի մը ժամ վերջ կ'աւանդէ հոգին:

Գէորգ Աճէմեանի անսպասելի ու անակնկալ մահը խոր սուգի կը մատնէ ո՛չ միայն իր ընտանեկան պարագաները, ազգականները, այլ ամբողջ մտերիմ բարեկամները, գրչի եղբայրները որոնց հետ սերտ կապ մը ունէր: Վաղահաս մահուան լուրը վստահաբար ցնցում պիտի պատճառէ նաեւ մարդոց այն զանգուածին որոնք Հայաստանէն մինչեւ հեռաւոր ափերը Սփիւռքի հետեւած են իր մտքերուն եւ գնահատած իր գործերը կամ յօդուածները:

Գէորգ Աճէմեան ծնած է Սուրիա 1932ին եւ նախակրթութիւնը ստանալէ ետք Հալէպի Հայկազեան եւ Կիւլպէնկեան վարժարաններուն մէջ, միջնակարգ եւ երկրորդական ուսումները ըրած է Հալէպի ամերիկեան «Ալեփփօ Գոլէճ»ին մէջ: Մասնագիտութեան համար յաճախած է Պէյրութի ամերիկեան համալսարանը եւ 1958-ին վկայուած է պսակաւոր արուեստից:

Գէորգ Աճէմեան հայ գրականութեան մէջ ճանչցուած է իբրեւ արձակագիր: Ան յայտնի է իր պատմուածքներով եւ վէպերով: Հսկող մըն է իր գրութիւններուն ճարտարապետական կառոյցին վրայ: Իր գործերուն մէջ յաճախ կը տիրապետէ գաղափարախօսութիւնը դասական քննադատումներով զարգացող, որու պատճառով բարոյախօսական թելադրութիւնը իր արտադրութիւններուն մէջ կը դառնայ աւելի ցայտուն քան թէ ուրիշ մտահոգութիւններ: Այսուամենայնիւ պեղող մտաւորականն է անիկա որու շնորհիւ տեսակէտ ունի, հոգ չէ թէ ամէն մարդ չընդունի այդ տեսակէտը: Անոնք որոնք մօտէն ծանօթ են իր վաստակին, գիտեն թէ ան ո՛չ միայն մշակած է գեղարուեստական գրականութիւն, այլ նաեւ հրապարակագրային. աշխատակցած է Միջին — Արեւելքի առօրեայ թէ պարբերական մամուլին, ու Սիմոն Սիմոնեանէ վերջ նաեւ խմբագիր «Սփիւռք» շաբաթաթերթին: Իր մահուամբ սփիւռքահայ գրականութիւնը կը կորսնցնէ հայկական բարբառուն սիրտ ունեցող աշխատաւոր մը: Իր գլխաւոր գործերն են. — «Անկարելի պատմութիւն»՝ 1956, «Օրերէն ետք»՝ 1958, «Անորոշութեամբ եւ մասամբ նորին»՝ 1959, «Անապահովութեան փողոցներ»՝ 1964, «Պիտի չարչարեմ քարերը»՝ 1967, «Ակամայ ծաղրածուն եւ այլ դերասաններ»՝ 1968, «Յաւերժական ճանապարհ»՝ 1975, «Տեսական — քննադատական փորձեր», ունի անգլերէնով պատմուածքներ, անցեալ տարի հրատարակեց «Արեւմտահայաստան» խորագրով գիրք մը, մահէն առաջ հրատարակութեան կը պատրաստուէր յանձնել անգլերէնով նոր գործ մը: Եթէ սփիւռքահայ գրականութեան մէջ սահմանագիծ մը քաշենք մինչեւ 1980 թուականը, կրնանք ըսել թէ Գէորգ Աճէմեան կը պատկանէր 80-ական թուականներէն առաջ մտածելակերպին: Իրեն համար խորթ էր վերջին քանի տարուան մտայնութիւնը, ատոր համար ալ յաճախ իր քննադատութիւններուն մէջ գործածած ոճը խիստ էր նորերուն հանդէպ:

Տողերս գրողը կը կարծէր թէ օր մը առիթը պիտի ունենար իրեն հետ խօսելու նոր մտայնութեամբ մշակուած գրականութեան մասին, աւելի մօտէն ճանչնալու համար իր տեսակէտը, բայց այլեւս այդ առիթը միանգամընդմիշտ փախած է:

Գրիգոր Քէօսէեանի վերջերս լոյս ընծայած «Գիր եւ Գիծ» հատորին մէջ տեղ գրաւած է նաեւ ծաղրանկարը Գէորգ Աճէմեանին, ուր ծաղրանկարիչը լաւագոյնս կը բնորոշէ գիրքերու թէզերու առջեւ նստած գրագէտը եւ հրապարակագիրը:

Իմացանք թէ Յունուար 3-ին, Անթիլիասի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ կատարուած է մասնաւոր հոգեհանգիստ Գէորգ Աճէմեանի մահուան առթիւ, որուն ներկայ գտնուած են ողբացեալին այրին՝ Տիկին Վերան, աղջիկը՝ Ազնիւը եւ եղբայրը՝ Ազատ Աճէմեանը, ինչպէս նաեւ Լիբանան ապրող ընտանեկան պարագաները:

Գէորգ Աճէմեանի մարմինը այժմ կը հանգչի Լիոնի գերեզմանատան մէջ:

Հողը թեթեւ գայ վրան:

ԽՆԿԱՆ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ

Յունուար 5, 1999

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԷՆ ՆԵՐՍ

ԹԵՄԱԿԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳ ՄԱՏՈՒՑԱԾ ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմին մէջ 1998 տարուան ընթացքին զանազան հանդիսութիւններով նշուեցաւ Թեմի հաստատման 100-ամեակը: 1888 թուականին՝ օրուան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խրիմեան Հայրիկ մասնաւոր կոնդակով մը Ամերիկայի մէջ հաստատեց Առաջնորդական Թեմ մը: Անցնող հարիւր տարիներուն ընթացքին այդ Թեմը աճեցաւ ու բարգաւաճեցաւ եւ վերածուեցաւ երեք առանձին Թեմերու: Միայն մէկ եկեղեցիով սկիզբ առած Թեմը՝ այսօր ունի մօտ հարիւր կազմակերպուած եկեղեցիներ եւ շուրջ մէկ միլիոն հաւատացեալներ: Տարուան ընթացքին 100-ամեակին նուիրուած ձեռնարկներ կազմակերպուեցան՝ թէ՛ տեղական եւ թէ թեմական մակարդակով: Հարիւրամեակի Թեմական Պատգամաւորական Ժողովին նախագահեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.: Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան ամէն ջանք ի գործ դրաւ՝ որպէսզի հարիւրամեակի հանդիսութիւնները ըլլան պատշաճ, վայելուչ եւ որակաւոր:

Հարիւրամեակի եզրափակիչ հանդիսութիւնները տեղի ունեցան Շաբաթ, Դեկտեմբեր 19-ին եւ Կիրակի, Դեկտեմբեր 20-ին:

Մօտ հազար հանդիսականներ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 19-ի երեկոյեան փութացած էին Ս. Վարդան Մայր Տաճար՝ ներկայ գտնուելու համար Ծննդեան տարեկան համերգին, որուն կը նախագահէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.: Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեանի պաշտօնական հրաւէրով ներկայ էր նաեւ Թեմի նախկին Առաջնորդ եւ այժմու Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան:

Յայտագրին բացումը կատարեց Ս. Վարդան Մայր Տաճարի Լուսարարապետ Մարտիրոս Քհնյ. Ջեւեան, որուն բարեգալստեան խօսքէն առաջ յայտնի երգեհոնահար Պերճ Ժամկոչեան նուագեց:

Աւանդութիւն դարձած Ս. Ծննդեան համերգին իրենց մասնակցութիւնը բերին Ս. Վարդան Մայր Տաճարի Դպրաց Դասը եւ Նիւ-Եորքի ու Նիւ-Ջըրզիի ամէնօրեայ վարժարաններու պատանեկան երգչախումբը եւ Սրբոց Նահատակաց Եկեղեցւոյ կրտսերաց դպրաց դասը՝ ղեկավարութեամբ Խորէն Մէքխանէճեանի եւ երգեհոնի ընկերակցութեամբ Պերճ Ժամ-

կոչեանի ու դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Տիգրան Մկրտչեանի, Փրավիտէնս Ռոտ Այլընտի Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ պատանեկան երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Կոստանդին Պետրոսեանի եւ դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Ճաննա Գեղամեանի եւ Ուաթըրթաուն Մասսաչուսէցի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ պատանեկան երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Արթիւր Վերանեանի եւ երգեհոնի ընկերակցութեամբ Պերճ Ժամկոչեանի ու դաշնամուրի ընկերակցութեամբ Վիքթորիա Մադինի:

Ս. Վարդան Մայր Տաճարի Դպրաց Դասի մեներգիչները՝ Անահիտ Պօղոսեան, Անահիտ Զաքարեան, Յասմիկ Մէյխանէճեան, Մարօ Փարթամեան եւ Վաղարշակ Օհանեան եւս բերին իրենց մասնակցութիւնը, մատուցելով հոգեւոր բնոյթի երգեր, տաղեր եւ շարականներ:

Համերգի ընթացքին ներկայացուեցան հայկական եւ անգլիական Ս. Ծննդեան երգեր ու շարականներ, ինչպէս նաեւ Վ. Սարգսեանի, Ա. Պարթեւեանի եւ Խորէն Մէյխանէճեանի ստեղծագործութիւնները: Առաջին անգամ ըլլալով ներկայացուեցաւ Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեանի բանաստեղծութեան վրայ Խ. Մէյխանէճեանի հեղինակութիւնը՝ «Յուշեր Հայկական» խորագրով:

Ղեկավարութեամբ Մարտիրոս Քհնյ. Ջեւեանի եւ ատենապետութեամբ Տիկին Արտեմիս Նալպանդեանի Համերգի Կարգադիր Յանձնախումբի կատարած անխոնջ ջանքերուն շնորհիւ համերգը արձանագրեց մեծ եւ գովելի յաջողութիւն:

Համերգի աւարտին՝ Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան իր գնահատանքը արտայայտեց եւ ներկայացուց Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, եւ հրաւիրեց զինք որպէսզի իր խօսքը ըսէ: Պատրիարքը խոր յուզումով ըսաւ որ ինք Նիւ-Եորք եկած է գլխաւորաբար հանդիպում ունենալու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ եւ անոր ներկայացնելու շուտափոյթ ապաքինման իր անձնական բարեմաղթութիւնները: Ապա, արտայայտուեցաւ ներկայացուած համերգէն քաղած իր դրական տպաւորութիւններուն մասին:

Կիրակի, Դեկտեմբեր 20-ի առաւօտեան Ս. Վարդան Մայր Տաճարին մէջ հանդիսաւոր պատարագ մատոյց Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան՝ աւընթերակայութեամբ Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանի Տեսուչ՝ Հայկազուն Ծ. Վրդ. Նաճարեանի եւ Գրիգոր Վրդ. Մաղասուտեանի: Կրօնական արարողութեան կը նախագահէր՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.: Երգեցողութիւնը կատարեց Մայր Տաճարի Դպրաց Դասը՝ ղեկավարութեամբ Խորէն Մէյխանէճեանի: Պատարագիչ Պատրիարքը իր քարոզին մէջ ըրաւ պատմականը Երուսաղէմի մէջ Հայերու գոյութեան եւ արտայայտուեցաւ այսօրուան Հայ Երուսաղէմի մասին:

Յաւարտ պատարագի՝ Մայր Տաճարի Դասին մէջ տեղի ունեցաւ ութ ազգայիններու Հայրապետական Կոնդակի եւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ շքանշանի յանձնումը: Յիշեալ ազգայինները մեծագումար նուիրատուութեամբ իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Հարիւրամեակի Հիմնադրամին:

Ի պատիւ մեծարեալներուն եւ անցնող տարիներու ընթացքին Առաջնորդարանին ի նպաստ սիրայօժար կերպով իրենց տաղանդն ու կարողութիւնները ի սպաս դրնող կամաւորներուն՝ տրուեցաւ ճաշ մը Հայկ եւ Ալիս Գավուքճեան հանդիսասրահին մէջ: Այս ճաշը, որ կը վայելէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութիւնը, կազմակերպուած էր Առաջնորդարանի Հայ Եկեղեցւոյ Հիմնադրամին կողմէ:

Ճաշին ներկայ էր նաեւ ՄԱԿ-ի մօտ Հայաստանի Հանրապետութեան մնայուն ներկայացուցիչ եւ լիազօր դեսպան տոքթոր Մովսէս Աբէլեան եւ կինը: Բացման խօսքը կատարեց Առաջնորդարանի Տնտեսական Բաժանմունքի տնօրէն եւ Հայ Եկեղեցւոյ Հիմնադրամի վարիչ-տնօրէն Ճորճ Քասիս, որ բացատրեց նպատակը կազմակերպուած ճաշին, որով փակումը կը կատարուէր Թեմական Հարիւրամեակին: Դաշնակի վրայ դասական գործեր ներկայացուց հայրենի տաղանդաւոր դաշնակահար Հելէն Եռիկարեան: Երիտասարդներու անունով բաժակ առաջարկեց Տիկին Արտա Նալպանդեան-Յարութիւնեան: Մամիկոն Արդ. Քիլէճեան երգեց Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին նուիրուած շարական մը: Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեան նախ շնորհաւորեց շքանշանակիրները, եւ ապա իր ուրախութիւնը յայտնեց որ Հարիւրամեակի հանդիսութիւնները իրենց աւարտին կը հասնին երկու նոր եկեղեցիներու կառուցումով. մին՝ Ուայթ Փլէյնս Նիւ-Եորքի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին՝ օծուած Դեկտեմբեր 6-ին, եւ միւսը՝ Մայամի Ֆլորիտայի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին օծուած Դեկտեմբեր 13-ին:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

Դեկտեմբեր 21, 1998
Նիւ-Եորք, Ն. Ե.

ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

ԻԳՆԱ ՍԱՐԲԱՍԼԱՆԻ «ՍԻՐՈՅ ԳՈՅՆԸ» ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԸ

Հատորը լոյս տեսած է հինգ անջատ գլուխներու տակ: Առաջին գլուխը կը կոչուի «Բազմաձայն Լռութիւն», ուրկէ արդէն անունը առած է այս հատորը, որուն կը յաջորդեն չորս տարբեր գլուխներ, ուր տաղանդաւոր բանաստեղծը կ'երգէ խորհուրդով ու քնարաշունչ բանաստեղծութիւններով, որոնք սրտաբէն կ'ընդելուզուին իրարու:

Այսօր, չափազանց փշոտ պատասխանատուութիւն մը կը վիճակի ինծի, երբ կը փորձեմ մօտենալ այս իմացայորդ բանաստեղծին պսպղուն արժէքին:

Վաւերական բանաստեղծ է Իգնա Սարըասլան գաղափարներով փափուկ ու թեւածող. ան օժտուած է բացառիկ տաղանդով մը, որ հետզհետէ կը խորանայ, կը ծաւալի ու կը բիւրեղանայ: Անոր ոճը պարզօրէն վճիտ ու անպաճոյճ, նուրբ ու պատկերաւոր մակերեսէն կը թուի հանդարտ ու սահուն, սանձուած թաւալի մը մէջ, բայց որուն խորքէն՝ իր միտքերը, յոյզերը, խռովքներն ու որոնումները կը փրփրին ու կը ժայթքին յորդ, վարարուն յորձանքի մը նման:

Ո՛չ մէկ սրբասացութիւն պիտի կրնայ նսեմացնել «մեր սրտերուն մէջ խարսխող» խորհուրդը, որ մեղեդիացած է այս քերթուածով.

Լքեցինք ոսկի հունձքը արտերուն — սաթէ ողկոյզը այգիներուն:

Լքեցինք յուսածաղը լեռներուն — ցնծերգը քաղաքներուն:

Ո՞վ պիտի կրնայ խլել այս գեղեցկութիւնները, ո՞վ պիտի յաջողի խզել սրտին եւ մտքին անքակտելի եղբայրութիւնը, գերարդիական ու ժամանակակից:

Իգնա Սարըասլան հակառակ որ սնած է օտար մշակոյթ, ցայտուն գիծեր ունի իր նկարագրին մէջ: Ան իր ամբողջ էութեամբ կապուած կը մնայ Մեսրոպի գիրերուն: Իր բանաստեղծութիւններուն մէջ ներդաշնակօրէն կ'ընդելուզուի իր տաղանդն ու շնորհափայլ ներշնչումը, որ անգամ մը եւս կը նուիրագործուի իր «Սիրոյ Գոյնը» հաւաքածոյով: Ահա փունջ մը շաղի, երանգի եւ հոգիի, որ կը յօրինէ բանաստեղծ Իգնա Սարըասլանի մշտադալար պսակը իր սիրելի անունին շուրջը: Իգնա Սարըասլան լծուած է շատ փափուկ բայց հեշտալի աշխատանքի մը, որուն հետ եւ որուն շնորհիւ կը շնչենք, եւ կ'ապրինք, կ'երջանկանանք անոր հետ... կը ջանանք ըմբռնել զանոնք եւ ըմբոշխնել իր մտքի փայլատակումը կամ իր սրտին բաբախումը:

Երբեմն դէմքեր կան, որոնց վերագնահատումին համար պարտաւոր ենք խուսափիլ կրկնութիւններէ եւ զանոնք դիտել իրենց իսկական կոչումին եւ անծանօթ ուժերուն մէջ, փնտռել աղբիւրը՝ ուրկէ բխեցան յանկարծ եւ կ'ապրին բարոյական յանձնառութեան մը համար: Գրականութեան համար: Բանաստեղծութեան համար:

Ցտեսութիւն, սիրելի Իգնա. նորէն կը տեսնուինք:

ԱՐԾԻՒ

«Մարմարա»

ՆՈՊԷԼԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԱԻՈՐԸ ՍՏԱԽՕ՞Ս

Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին 1992-ի դափնեկիրը՝ Ռիկոպէրթա Մէնչու գրավէճի մը առարկայ է ու ստախօսութեան ամբաստանութիւններու թիրախ: Մարդաբան մը կը պնդէ թէ Կուաթեմալայի թշուառ դասակարգերուն հալածանքը որպէս ականատես վկայ պատմող անոր հատորին մէջ շատ մը անճշդութիւններ կան: Այդ ինքնակենսագրականը լոյս տեսած էր սպաներէն 1983-ին եւ ուշադրութիւն գրաւած բրտութեան, քանդումի, թշուառութեան էջերով: Հեղինակն ալ անմիջապէս դասուած՝ մարդկային իրաւունքներու ջերմ պաշտպաններու դասին մէջ:

Մէնչուի գործն ու համբաւը արատաւորելու միտող պնդումները կը պատկանին Տ. Սթոլի որ մօտ տասը տարուան պրպտումներով յանգած է այն եզրակացութեան թէ գրագիտուհիին վկայութիւնները բոլորն ալ անկեղծ չեն, քանի որ պատմած է բաներ որոնք իր ապրումները եղած չեն: Կեղծ էջերէն կը նկատէ օրինակ՝ այն մասը ուր Մէնչու կը նկարագրէ դասակարգային պայքար մը որուն զոհ եղած են հայրն ու այլ կարմրամորթ գիւղացիներ. Սթոլ կ'ըսէ թէ այդ դրուագը կապ չունի դասակարգային պայքարի հետ, այլ պարզապէս հարց մըն է անոր հօր եւ այս վերջինին փեսաներուն միջեւ: Յետոյ, Սթոլ սուտ կը նկատէ անօթութենէ մեռած եղբօր գոյութիւնը. իսկ այն եղբայրը որ իբրեւ թէ ընտանիքին ներկայութեան ողջ-ողջ բոցերուն նետուած է զինուորներու կողմէ, սպաննուած է բոլորովին տարբեր պայմաններու տակ: Գիրքին սկիզբը Մէնչու կ'ըսէ թէ երբեք դպրոց չէ գացած, վերջերս միայն սպաներէն սորված է ու գիրքը տուն տուած Պուրկոս անուն կնոջ մը: Մինչդեռ Սթոլ կը պնդէ թէ ան կրօնաւորուհիներու վարժարան մը յաճախած է: Եւ որովհետեւ պատանութիւնը անցուցած է գիշերօթիկ այդ վարժարանին մէջ, հաւանական չի նկատեր ալ որ քաղաքական շարքային դեր կատարած ըլլայ բամպակի ու սուրճի արտերու բանուորներուն մօտ:

Սթոլի տեսակէտին համաձայն գտնուողներու կարծիքով Ռ. Մէնչու որ անյայտ աքսորեալ մըն էր, ուզեց միջազգային հանրութեան ուշադրութիւնը կեդրոնացնել Կուաթէմալայի գիւղական շրջաններու բնակչութեան տառապանքին վրայ. տեղաբնիկ ժողովուրդ մը որ մեծ մասով կարմրամորթ է:

Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, վերջերս Մէնչու փորձած է որոշ միջոց մը դնել իր ու ինքնակենսագրական այդ հատորին միջեւ: Ըսած է թէ բնագրին առնչուած բոլոր հարցերը գործն են Տիկին Պուրկոսի որ 27 ժամուան հարցազրոյց ունեցած է իրեն հետ ու պահած անոր բոլոր տեսերիզները: Ըսած է նոյնիսկ թէ գիրքը ճիշդ է որ իր վկայութեամբ կազմուած է, բայց բուն հեղինակը Է. Պուրկոսն է որ նաեւ պէտք է գանձէ հեղինակի իրաւունքները: Սակայն անցեալ դարնան հրատարակուած իր նոր հատորին մէջ ան հակառակը կը պնդէ. կ'ըսէ թէ գրաքննած է որոշ մասեր, հանած՝ իր գիւղին, եղբայրներուն վերաբերող էջեր, անուններ, եւայլն:

Բանավէճին միւս թեւին պատկանողներ որոնք զայրացած են Մէնչուի ուղղուած ստախօսութեան ամբաստանութեան, կը շեշտեն թէ Սթոլ հակառակ ամէն բանի չի կրնար ուրանալ որ Մէնչուի ընտանիքին կէսը սպաննուած է: Ան մատի փաթթոց ըրած է մանրամասնութիւններ որոնք հատորին էական իմաստէն բան չեն փոխեր: Արդէն բանավէճը հրահրողը ինք եւս իր հատորին վերջին մասին մէջ կը գրէ թէ Ռիկոպէրթա Մէնչուի շնորհիւ Կուաթէմալայի բնիկները դադրած են անպաշտպան զոհեր նկատուելէ ու դիտուած են որպէս իրենց իրաւունքներուն համար պայքարող կիներ ու այրեր:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Շատ բան ասաց այդ գրքի մասին եւ սակայն չասաց, որ այդ գրքի գրութեան նախապատճառը ինքն է եղել:

Դա յետոյ իմացայ, «Դէպի Արարատը» կարդալուց յետոյ: Մայքըլ Առլէնը պատմում է, որ հանդիպել են Ֆրեզնոյում, Սարոյեանը երկար պատմել է Հայաստանի, Հայութեան մասին:

Ասել է.

- Խենթանալիք ժողովուրդ է...

Յետոյ հայկական ճաշարան է տարել: Արարատն է եղել պատին: Հայկական ճաշեր է պատուիրել: Խօսել է իր Արամ քեռու մասին, զուարճալի պատմութիւններ արել.

- Յուսով եմ, - ասել է, - որ օր մը պիտի հանդիպես Արամ քեռիիս, հիմա ութսուներկու տարեկան է, հոյակապ մարդ մը...

Յետոյ հայր Մայքըլ Առլէնի մասին է խօսել.

- Գիտե՞ս, հայրդ սքանչելի մարդ էր...

- Զինք հայ կը սեպէ՞ր...

- Անշուշտ, այո: Հայ մը բնաւ չի կրնար հայ չըլլալ...

- Ինչպէ՞ս է, որ ան որեւէ լուրջ բան չէ գրած Հայերու մասին...

- Կը կարծեմ, որ այդ տեսակի գրագէտ մը չէր...

- Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլայ, որ դուն տեւաբար Հայերու մասին գրեցիր, իսկ ինք բնաւ չգրեց...

- Չեմ գիտեր, - ասել է Սարոյեանը:

Իսկապէ՞ս չգիտէր...

Չեմ կարծում:

Երեւի չի ուզել վշտացնել որդի Մայքըլ Առլէնին, այլապէս, հաւատացած եմ, պիտի ասէր, որ դա տաղանդի խնդիր է, որքան մեծ է տաղանդը, այնքան աւելի է հարազատ իր արեանը, իր ակունքներին, քանի որ ստեղծագործութիւնը այլ բան չէ, քան ինքնութեան դրսեւորում...

Չի ասել: Մեքենայ են նստել, ու գիշերով տարել է հայկական գերեզմանոց:

Ճանապարհին խօսել է.

- Մեղք, որ հայերէն չես գիտեր... Հրաշալի լեզու է, հրաշալի հնչիւններ... Գաղափար ունի՞ս հայկական երգերու մասին: Պէտք է երգեմ քեզի համար...

Ու երգել է:

«Սիրոյ, անարդարութեան եւ հասունցող նռներու մասին երգ մըն է, այլ խօսքով՝ կեանքի կարեւոր բաներու մասին», գրել է Առլէնը:

Գերեզմանատան մօտ կանգ են առել: Անձրեւ է մաղել ու մութ է եղել: Սարոյեանը սկսել է վազել գերեզմանաքարերի միջով.

- Ահա, հոն Լեւոնն է... Կարծեմ Լուսընթացի քոյրերէն մէկը հոս է... Հոն տեղ մը կը գտնուի Միհրան մօրեղբայրը...

Գերեզմանոցային լռութեան մէջ խորհրդաւոր է եղել նրանց զրոյցը: Ու եղել է հեռացած նախնիների, նրանց ստուերների մասին...

Դեռ նրանից առաջ Սարոյեանը որդի Մայքըլ Առլէնին ասել էր.

- Եթէ կ'ուզես գիտնալ Հայերու մասին, պէտք է Հայաստան երթաս... Պէտք է Երեւան երթաս...

- Հոն եղա՞ծ ես, - հարցրել է Առլէնը:

- Այո, եղած եմ: Հոն գացի՝ առաջին անգամ որ դրամ շահեցայ... Անգամ մը եւս գացի հոն 1960-ին...

- Ի՞նչ բան երեւան հանեցիր, երբ հոն գացիր...

- Գտայ, որ Հայաստան մը գոյութիւն ունէր...

«Եւ այսպէս, - գրում է Մայքըլ Առլէնն իր «Դէպի Արարատ» գրքում, - ես ճամբորդեցի Հայաստան, Խորհրդային Հայաստան... Հայաստանը հոն է, ըսած էր Սարոյեան: Շատ լաւ, մտածած էի ես, պիտի երթամ եւ տեսնեմ զայն»:

Այսպէս էր սկիզբ առել Մայքըլ Առլէնի ճանապարհորդութիւնը «Դէպի Արարատ», այդպէս էր ծնունդ առել այն գիրքը, որ «Ամերիկացիները շատ սիրեցին», այն գիրքը, որի մէջ հեղինակը փնտռել ու գտել էր ինքն իրեն...

Այս ամէնի մասին Սարոյեան ոչինչ չասաց:

Ծիծեռնակաբերդից վերադառնալիս անվերջ լռում էր, իսկ բաժանուելիս կրկնեց.

- Որքան պարզ էր այդ յուշարձան եւ որքան մե՛ծ էր անոր խորհուրդը...

(Շար. 28)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13,
ՈՒԹՕՐԷՔ Ծննդեան։
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարարանին ՏՆՕՐՀՆԷՔԸ կը կատարուի։
Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մեր ժողովուրդի ուշադրութեան.—
Առաջնորդարանիս այսօրուան օրհնութեան օրինակով՝ կը յիշեցնենք, թէ Սուրբ Ծննդին եւ յետոյ նաեւ Սուրբ Յարութեան տօնին Հայոց Տուները կ՚օրհնուին՝ ՏՆՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի։
Առ այդ՝ այն ընտանիքներն որոնց եկեղեցական մը ցարդ չայցելեր, թող հաճին Առաջնորդարանս տեղեակ պահել՝ հարկը տնօրինելու համար։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 14
ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար Աղէքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար։

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ
6ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ԶԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԶԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

1999, կիրակի, Յունուար 17,
ժամը 16–ին։

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 ֆրանք։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Է. Բիւզանդ-մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Նոյեմբեր 22-ի հոգեճաշին առթիւ.

Լուիզ Ոսկանեան, Երեւան Բուլուր, Մարիա Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Աղասիկ Խաչատուրեան, Սիրարփի Փափազեան, Յովհաննէս և Արման Թիւյսիւզեան, Վերժին Համբարձումեան 100-ական Ֆր., Արեգնազ Քէպէլեան, Տէր և Տիկին Բարխեան, Ալեքս Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Ատեմեան, Ակոբոսեան 200-ական Ֆր., Օր. Բերկրուհի Ալթունեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Երուանդ-Օհաննէս Պառաւեան, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Զադուրեան, Դանիէլ Թապուրեան 300-ական Ֆր., Օր. Պերճուհի Մինասեան 400 Ֆր., Տիկին Սիրանոյշ Քիւլըա 1.500 Ֆր., Ոմն 2.500 Ֆր.։

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Տէր եւ Տիկին Ժագ Գարփանթիէ 250 Ֆր.։

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Ա. Գույումճեան 250 ֆրանք։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13, տօն է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։ Յաւարտ պատարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէքը կը կատարուի։

Espoir pour l'Arménie

Communiqué de Presse

Espoir pour l'Arménie, remercie tout le public, les médias arméniens et français ainsi que toutes les municipalités concernées, pour leur soutien et leurs encouragements manifestés à l'occasion de la tournée des «Petits Virtuoses» d'Arménie dans les villes et émissions suivantes:

— Clamart, Alfortville, Strasbourg, Lyon, Marseille, Valence, Montélimar, Paris 9e, Londres, Enghien, la salle Gaveau, lors des émissions sur France 2 avec Eve Ruggieri (Musique au cœur) et Michel Drucker (Vivement Dimanche prochain) avec la présence de Charles Aznavour.

Les recettes de ces concerts seront entièrement utilisées pour la reconstruction de l'école franco-arménienne Daniel Sahagian de Spitak, qui sera terminée et inaugurée au mois de juillet 1999.

DONADZAR

L'Eglise arménienne de Chaville organise le
N O E L A R M E N I E N
avec la participation des élèves de l'école, de l'orchestre de la troupe de danse Navassart
et de la chanteuse Rosine Tachdjian.
Le Père Noël fera des cadeaux à tous les enfants méritants!
LE DIMANCHE 10 JANVIER à 15H
à l'Atrium de Chaville
Place Robert Schuman
entrée libre Venez nombreux

ԷՍԱԵԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Էսաեանի սաներուն աւանդական «Բաժակի Պահը» տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Յունուար 17, ժամը 12.30-ին
MAYRIG - CAFE
ճաշարանին մէջ
116, rue Amelot, Paris 11e
M° Filles du Calvaire
Սիրով կը հրաւիրուին Էսաեան վարժարանի սաներն ու համակիրները, հաւաքաբար բաժակ բարձրացնելու բոլոր Հայ վարժարաններուն կենացը։
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 - 43 - 08 - 12 - 06
կամ՝
01 - 47 - 80 - 42 - 76
Ճաշագին՝ 200 ֆրանք։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Le Conseil d'Administration et ses sections parisiennes vous invitent à fêter le **Manougnérou Or**
le Dimanche 17 Janvier
à 14 heures 30
Mairie du 9ème arrondissement — «Salle Rossini»
6, rue Drouot — 75009 Paris
Au programme : les élèves des écoles de la CBAF
Théâtre Berlingot
Et le Père Noël
Tous les enfants sont conviés à venir les accueillir et les applaudir
B a r — B u f f e t.

★

Section de Lyon - Villeurbanne «ARAXE»

L'Association des parents d'élèves
vous donne rendez-vous,
le Dimanche 17 Janvier
à 15 heures
à la Salle Garbis Manoukian (40 rue d'Arménie, Lyon 3ème)
pour fêter «MANOUGNEROU ORE».
Les élèves des écoles Haygazian et Markarian-Papazian participent à la partie artistique. Nombreuses surprises.
Nous vous attendons avec tous vos amis et vos parents.

ՄԿ
LE COLLEGE

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու
ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԻ ՄԸ
Մասնակցութեամբ՝
ԿԱՅԾԱԿ'Ս
նուագախումբին
ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
ժամը 20.30–ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սեւր
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Տեղերը վերապահել
01 – 47 – 20 – 20 – 05 (Նաթալի)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES MOORAT-RAPHAEL
vous invite à son
GRAND DINER DANSANT
Animé par l'Orchestre
GAIDZAG'S
LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30
Dans les Salons de
l'*HOTEL SOFITEL* — Porte de Sèvres
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Au profit de l'école bihebdomadaire
S A M U E L - M O O R A T
Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEJOUR D'HIVER

La Croix Bleus des Arméniens de France
organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du 20 au 27 février 1999
pour les enfants de 8 ans révolus à moins de 15 ans.
Prix : 2700 F comprenant
- **transport**
- **hébergement**
- **location et cours de ski**
- **remontées mécaniques**
- **assurance**

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. Conseil d'Administration, 17 rue Bleue 75009 Paris
tél. 01 48 24 46 57
Date limite d'inscription : 12 janvier 1999.

"ՇԱՆԹ - SCHANTH"

Արդիական համակարգիչներով օժտուած, եռալեզու
(հայերէն, ֆրանսերէն եւ թրքերէն)
հաշուապահական գրասենեակ.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀ՝ ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Հասցէ. –
28, rue Saint Sauveur, 75002 Paris
Métro: Sentier, Réaumur-Sébastopol ou Les Halles
Հեռաձայն. – 01 – 45 – 08 – 43 – 10
Հեռապատճէն (Ֆաքս) – 01 – 45 – 08 – 04 – 58

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 12
MARDI
12 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.550 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.550

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՌՈՆ – ԱԼՓ

ԵՐԲ ՁԱԽԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ՁԱՅՆԵՐԸ ԿՈՒՏԱՆ ԱՋԻՆ...

ԱՆՆ – ՄԱՐԻ ԳՈՄՓԱՐԻՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՒ

Ռոն - Ալփի Շրջանային Խորհուրդի նախագահ ընտրուեցաւ, Յունուար 9-ի առաւօտեան ժամը 3-ին, Անն – Մարի Գոմփարինի 75 ձայնով (60-ը՝ ձախէն, ներառեալ համայնավարներ) 56-ի դէմ Փիէր Կասքոնի որ երիցագոյն անդամն էր, ազատական ժողովրդավարութեան թեկնածու: Բանակցութիւններ, նիստերու անվերջանալի դադարներ եւ մանաւանդ՝ սակարկութիւններ 2 օրերու երկայնքին պարզեցին աջի մը խղճալի պատկերը: Տիկին Գոմփարինի որ կը վայելէր Ռ. Պառի նեցուկը, դարձած էր «Հանրապետական ճակատ»ի թեկնածուն ընկերվարական Ժ. Ժ. Քէյրանի քաշուելով 2-րդ քուէարկութենէն ետք: Ամիսներէ ի վեր արդէն, Շ. Միյոնի ընտրութենէն լըփէնիսթներու ձայներու աջակցութեամբ (1998 Մարտ) աջը աջին դէմ գործեց, ինչպէս կը խորագրէր «Լիպերասիոն» Յունուար 9-ին: Աւելի քան երբեք պառակտուած, Ֆրանսայի աջը, զոր Տը Կօլ որակած է «աշխարհի ամէնէն ապուշը», ամէն ջանք կը թափէ որ օրէ օր աւելի տկարանայ իր ներքին հաշուեյարդարներով եւ փաստն ալ տայ որ ինք իրեն կը բաւէ վնասելու համար հակառակորդի պէտք չունի:

48 ժամ տեւած էին սակարկութիւնները որոնք շատ տխուր մէկ պատկեր պարզեցին Ֆրանսայի քաղաքական դիմագիծին որ արդէն շատ փայլուն չէր: Ներկայիս աջի նշանաւոր «Զինակցութիւնը» որ կը համախմբէր Իւ – Տէ – Էֆ, Էռ – Փէ – Էռ եւ Ազատական Ժողովրդավարութիւն միայն անունով կրնայ գոյութիւն ունենալ այլեւս, Էռ – Փէ – Էռ եւ Ազատական Ժողովրդավարութիւնը բուռն կերպով կ'ընդդիմանան այս ընտրութեան մինչ Իւ – Տէ – Էֆ-ի նախագահը՝ Ֆ. Պայրու կ'ըսէ թէ հրահանգ պիտի չստանան Էռ – Փէ – Էռ-էն, «Զինակցութիւն» կը նշանակէ փոխադարձ յարգանք եւ Իւ – Տէ – Էֆ-ը մասնաճիւղ մը չէ: Չի հասկնար յանուն Էռ – Փէ – Էռ-ի Ֆ. Սեկէնի փոփոխական դիրքը: Նոյն օրուան մէջ հակասական հրահանգներ տալով Էռ – Փէ – Էռ քուէարկողներուն, նախ հաւանութիւն տալով Տիկին Գոմփարինիի թեկնածութեան, ապա չեղելով դէպի Փ. Կասքոն: Ռեմոն Պառ իր մաղթանքները ներկայացնելով մամուլին Շաբաթ օր (Յունուար 9) յայտարարած է այս ընտրութեան առթիւ. – «Ինչ որ անցաւ դարձաւ երէկ շրջանային խորհուրդին մէջ ողբալի միջակութիւն մըն է եւ չի համապատասխաներ շրջանի պահանջներուն եւ անկէ անդին Ֆրանսայի քաղաքական կեանքի պահանջներուն»: Ծանօթ է որ Ռ. Պառ, դուրսէն, ջանք չէր խնայած զօրավիգ ըլլալու համար Տիկին Գոմփարինիի թեկնածութեան:

Յունուար 11-ին, Ա. Մառըլէն «Ֆիկարօ»ի մէջ, Պայրու «Լիպերասիոն»ի (նախորդ իրիկունն ալ Թէ – Էֆ 1-էն) կը պաշտպանեն իրենց դիրքերը: Յանուն Էռ – Փէ – Էռ-ի Ն. Սարքոզի կ'ըսէ. – «Եթէ Ֆ. Պայրու մեզի ըսէր որ իր երեսփոխաններու ներկայացուցիչք նոր ռազմավարութիւն մըն է ձախերու ձայներով ընտրուիլ նախընտրաբար աջի ձայներուն, կարելի չէ շարունակել»: Կասկած չկայ որ հարուածը ծանր է եւ այս ընթացքով, եւրոպական ընտրութեան աջը կրնայ 2 կամ նոյնիսկ 3 ցանկերով ներկայանալ:

Ա. Մառըլէնի համար կեդրոնը (Իւ – Տէ – Էֆ) շատ ծանր հարուած մը տուաւ Զինակցութեան, ինչ որ անցաւ – դարձաւ Ռոն – Ալփ չի կրնար հետեւանք չունենալ: Կը յիշէ որ Զինակցութիւնը յանձնառու եղած էր մերժելու որեւէ մեղսակցութիւն ձախին, ծայրայեղ ձախին եւ ծայրայեղ աջին հետ: Շ. Միյոն ալ, որուն պատճառաւ ստեղծուեցաւ այս կացութիւնը, արտայայտուեցաւ հեռատեսիլի «Բանավէճեր» յայտագրէն (Յունուար 10) եւ ձաղկեց Ռ. Պառի եւ Ֆ. Պայրուի կասկածելի մեքենայութիւններն ու դաւերը: Իրեն համար նորընտիր նախագահուհին խամաճիկ մը պիտի ըլլայ ընկերվարականներուն ձեռքը: Ինք կոկին, ինչպէս՝ Ա. Մառըլէն Շրջանային Խորհուրդի լուծումը կ'ուզէ որպէսզի վճիռը ընտրողները տան:

Այդ հարցը սակայն բաւական բարդ է: Խորքին մէջ, միայն կառավարութիւնն է որ նման քայլ մը կրնայ առնել, բացի այն պարագայէն, որ հաւանական չէ, Շրջային Խորհուրդի բոլոր անդամները հրաժարին: Այս վերջին պարագային ապակեդրոնացման օրէնքին թիւ 43 յօդուածը կը կիրարկուի եւ ընտրութիւններ կը կազմակերպուին երկու ամիսներու ընթացքին: Իսկ կառավարութիւնը կրնայ պատճառաբանեալ հրովարտակով լուծել, երբ պարզուի որ Խորհուրդը չի կրնար գործել:

Ամէն ինչ չէր վերջացած Անն – Մարի Գոմփարինիի համար Յունուար 9ին, քանի Յունուար 11-ին պէտք է ընտրուէին գործադիրին անդամները, այսինքն՝ ութ փոխ - նախագահներ, յանձնախումբի նախագահներ եւայլն: Աջ կողմը միայն 15 ձայն կայ իրեն ի նպաստ (13 Իւ – Տէ – Էֆ եւ երկու «անհնազանդ» Էռ – Փէ – Էռ) ու 60 ձախ, որոնցմէ կախում ունի իր գործընթացը: Յիշենք որ Շրջանային Խորհուրդը 157 անդամ ունի:

Անն – Մարի Գոմփարինի, 51 տարեկան, 1975-էն 1995 խորհրդարանական օժանդակը եղած է Ռեմոն Պառի, իրաւագիտական լիսանս ունի, համբերատար եւ աշխատասէր կնոջ մը համբաւ կը վայելէ: Իրեն համար ալ հարցն այն է թէ ինչպէս պիտի կարենայ վարել Շրջանը առանց ձախին պատանդը ըլլալու: Այս վերջինը կրնայ լուրջ դժուարութիւններ ստեղծել, պահանջներ դնել յանձնախումբերու նախագահութիւններուն համար եւ չքուէարկել պիւտճէն (Մարտին):

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԵՐԲ ԴԱՀԻՃ ՄԸ՝ Տրական Կակովիչ սպաննուեցաւ Ֆրանսացի զինուորներու կողմէ Յունուար 9-ին, երբ կը վերադառնար Մոնթէնեկրոյէն դէպի իր բնակավայրը՝ Ֆոչա: Կը փնտռուէր երկու տարիէ ի վեր միջազգային արդարադատութեան կողմէ սեռային բռնաբարութիւններու եւ չարչարանքի համար: Կակովիչ, երբ զինուորական պատնէշ մը կը տեսնէ իր ճամբուն վրայ, կը մերժէ կենալ ու Ֆրանսացի զինուորներ կը կրակեն, տեղն ու տեղը սպաննելով Կակովիչը որուն կ'ընկերանային հինգ մանուկներ: Ֆրանսական իշխանութիւնները որոշ չափով նեղ կացութեան մատնուած են գործողութեան թերի երեւոյթին պատճառաւ եւ շեշտը կը դնեն Կակովիչի գործած բրտութեանց ծանրակշիռ բնոյթին վրայ:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՄԷՋ ութ եուկոսլաւ զինուորներ առեւանգուած էին, Յունուար 8-ին եւ Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ն կը շարունակէր, Յունուար 11-ին, բանակցիլ ապահովելու համար անոնց ազատ արձակումը:

ԻՐԱՔԻ վրայ անգլեւամերիկեան ռմբակոծութիւններու հաշուեկշիռը (Դեկտեմբեր 16-էն 19) շատ աւելի ծանր է մարդկային գետնի վրայ քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը: Միացեալ – Նահանգներու մէջ – զինային սպայակոյտի պետը՝ Զօր. Անրի Շիլթըն յայտարարած էր որ 600-էն 1600 մեռեալ կար իրաքեան բանակին մէջ եւ թէ կառավարական կարգ մը պատասխանատուներ ալ սպաննուած են:

Ժ. Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ, որ շաբաթ մըն է վերստանձնած էր իր նախարարութիւնը չորս ամսուան բացակայութենէ ետք, հիւրն էր Միշէլ Ֆիլտի հեռատեսիլի փիւպլիք յայտագրին Յունուար 10-ին: Դէմ արտայայտուեցաւ Գոհն – Պէնտիթի զոր «շուկայիկ անիշխանական» մը որակեց, կրկնեց թէ կը կանոնաւորուին թուղթերն անոնց որոնք հարկ եղած պայմանները կը լրացնեն, բայց Ֆրանսա իրաւական երկիր մըն է եւ պէտք է յարգել օրէնքները: Ներքին նախարարը դէմ է նաեւ լաչակի արտօնութեան դպրոցներու մէջ: Ապահովութիւնը կարեւոր հարց մըն է թէեւ նոր չէ: Պատանիներու յանցագործութեան ճար մը պէտք է գտնել, հեռացնել իրենց թաղերէն բազմիցս յանցանք գործողները, վերջ տալ անպատիժ մնալու մտայնութեան զոր կը գտան շատեր, վճռականութիւն ցոյց տալ:

«ԻՆՉՈ՞Ւ ՊԷՏՔ ԷՐ ՀԱՐՈՒԱԾԵԼ ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆԸ» խորագրուած գրութիւն մը ստորագրած է Թոնի Պլէր Յունուար 11-ի «Լիպերասիոն»ի մէջ, ուր կը ջանայ արդարացնել անգլեւամերիկեան յարձակումը, գիտակցելով որ Ֆրանսայի մէջ որոշ ընդդիմութիւն մը կար այդ ուղղութեամբ: Համոզուած է որ Ս. Հիւսէյն տրամադիր չէր գործակցելու ՄԱԿ-ի քննիչներուն հետ եւ սոնք ալ, ուրեմն, չէին կրնար կատարել իրենց պաշտօնը:

ԻՏԱԼԻՈՅ վարչապետը՝ Մասիմօ տ'Ալեմա այցելութիւն մը տուած է Պապին որ «պատմական» կ'որակուի, քանի առաջին անգամն է որ Պապը հանդիսաւոր կերպով կ'ընդունի նախկին համայնավար պատասխանատու մը: 1949 Յուլիսին է որ Պիոս ԺԲ. բանադրած էր համայնավարները, այդ իսկ պատճառաւ այսօրուան հանդիպումը խորհրդանշական բնոյթ ունի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Արտաքին նախարարը՝ Հիւպէր Վետրին Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն յայտարարեց որ Իրաքի դէմ կիրարկուող անպարկօն այլեւս որեւէ իմաստ չունի, անգլեւամերիկեան ռմբակոծութիւնը «սխալ» մըն էր որ տկարացուց ՄԱԿ-ի հեղինակութիւնը:

ԹՈՆԻ ՊԼԷՐ նոր դժուարութիւններու կը բախի իր կառավարութեան անդամներուն պատճառաւ, այս անգամ Արտաքին նախարարն է որ հարցեր կը ստեղծէ իր նախկին կնոջ առընչութեամբ: Արդարեւ, Ռոպին Քուքի նախկին կինը գիրք մը հրապարակ հանած է ուր քսանեւութ տարիներու կենակցութեան իր թոյնը կը թափէ ամուսնոյն վրայ, որ ոչ միայն կնամոլ մըն է այլեւ գինով մը: Երբ 1997-ին, Ռ. Քուքի պիտի յանձնուէր Արտաքին նախարարութիւնը, իր քարտուղարուհիին հետ արտամուսնական յարաբերութիւն ունէր եւ քաղաքական գայթակղութեան մը հեռանկարին առջեւ պարտաւորուեցաւ ընտրութիւն մը կատարել: Ընտրած էր հոմանուհին, ինչ որ պատճառ է այսօր նախկին կնոջ վրէժին: Գիրքէն հատուածներ հրատարակած էր Յունուար 10-ին, «Սընտէյ Թայմզ» ինչ որ բաւական աղմուկ հանած է Անգլիա: Թոնի Պլէր կը պաշտպանէ իր նախարարը զոր Եւրոպայի լաւագոյն եւ ամէնէն յարգուած Արտաքին Նախարարներէն մէկն է, կ'ըսէ:

ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆՏԻ ՄԸ ՄԷՋ

Պաքուի հարաւակողմի Գոբուստանի բանտին մէջ, ըստ Ատրպէյճանի լուրերու գործակալութեան, Յունուար 8-ին ապստամբութիւն ծագած է. բանտարկեալներ որոնց մէջ կ'ըսուի թէ կարեւոր թիւ կը կազմեն նախագահ Ալիեւի ընդդիմադիր զինուորականներ, պատանդ առած են 18 բանտապահ եւ զինուոր: Այդ բանտը ծանօթ է իր դաժան պայմաններով. արգելափակուածներ որպէս բողոքի նշան յաճախ կը դիմեն հացադուլի: Ապստամբութիւնը գլխաւորած են բանակի նախկին պաշտօնատարներ Վ. Մուսայեւ եւ Ֆ. Պախշալիեւ: Ապահովութեան ուժեր նախ սկսած են բանակցիլ ապստամբներուն հետ որոնք պահանջած են որ երկրէն մեկնելու արտօնութիւն տրուի իրենց. տասը ժամուան բանակցութիւններէ ետք ոստիկանութիւնը յարձակում գործած է բանտին վրայ, զսպելու համար ապստամբութիւնը եւ սպաննած 11 բանտարկեալներ: Բախումներու միջոցին սպաննուած են երկու բանտապահներ ալ:

ՔՐՏԱԿԱՆ ԹԵՐԹԸ ՀԱՅԿ. ՄԵՂԵԴԻՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

«Էօզկիւր Փոլիթիքա»յի Յունուար 9-ի թիւին մէջ Միւսլիմ Եւճէլ հայկական մեղեդիներուն նուիրուած յօդուած մը ստորագրած է. ըսելէ ետք թէ հայկական գրականութեան մէջ տիրական է աքսորի գրականութեան հանգամանքը, կը շեշտէ հայկական մեղեդիներուն թախծոտ բնոյթը: Թրքական աղբիւրներու եւ առօրեային մէջ հայկական գրականութեան, արուեստին անտեսումին ակնարկելէ ետք, գրութիւնը կը ծանրանայ հայ եւ քիւրտ ժողովուրդներու ճակատագիրներու նմանութեան եւ սերտ կապերուն վրայ. որպէս ատոր նմոյշ կը մէջբերէ Քէրէմի ու Ասլըի սիրավէպը, յայտնելով որ Քէրէմը քիւրտ երիտասարդ մըն է, իսկ Ասլը հայուհի մը ու իրենց միութիւնը անկարելի կ'ըլլայ կրօնքի տարբերութեան պատճառով:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ նախագահը՝ Ասլան Մասխադով յայտարարած է որ երեք տարիէն իսլամական Պետութիւն մը պիտի ստեղծուի: Հեռատեսիլէն արտասանած իր ելոյթին մէջ (Յունուար 10-ին), Մասխադով ճշդեց որ պիտի ղեկավարէ յանձնախումբ մը որուն պաշտօնն է Գուրանի վրայ հիմնուած նոր Սահմանադրութիւն մը պատրաստել: Յանձնախումբը արդէն որոշած է «Իսլամական Խորհուրդ» մը ստեղծել, բաղկացած չէչէն աստուածաբաններէ, որ պիտի արտայայտուի առկախ հարցերու մասին, միայն ու միայն հիմնուելով շէրիաթի օրէնքին վրայ:

ԺՈՍՓԷՆ անձնական բնոյթ ունեցող այցելութիւն մը տուաւ Գերմանիոյ վարչապետին նախկին արեւելեան Գերմանիոյ Իլմանպուրկ քաղաքը: Առիթ մըն էր որ աւելի մօտէն ճանչնան զիրար, Ժոսփէն, այս մասին, յայտարարեց. – «Առաւելաբար մեր մասին խօսեցանք, մեր կեանքերուն, մեր զոյգերուն, քիչ մըն ալ մեր

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Թ.

... Եւ կառքը կը սուրայ Հայաստանի պատմութեամբ եւ յուշարձանային գանձերով ամենահարուստ հողերուն վրայէն: Երբ քու ժողովուրդիդ պատմութիւնը գիտես, երբ քու մշակութային գանձերդ կը գնահատես, չես կրնար անտարբեր եւ առանց սարսուռ մը զգալու ողջ էութեամբ, անցնիլ այս վայրերէն:

Պատմական ՎԱՆԱՆԴ եւ ԱՐԱԳԱԾՈՏՆ գաւառներու միջեւ կը յառաջանանք. յուշարձաններու ամենահարուստ բաժինը, ափսոս, մնացած է Ախուրեանի արեւմտեան ափին վրայ, այժմ քոչուոր Քիւրտերու «հայրենիքը» դարձած, որ Եղեռնէն վերջ, առանց դժուարութեան տեղահանուած Հայութեան հողերը գրաւեցին, իրենց կարգին քշուած ըլլալով պատերազմական գօտիներէն / Իրաք, Իրան, Տիգրանակերտ /. անոնց այծերն ու ոչխարները կ'արածին Անիի, Տեկորի, Մրենի, Բագարանի, Խծկոնքի, Հոռոմոսի, Բագնայրի աւերակներուն մէջ, անոնց սրբատաշ քարերով իրենց նոր տուներն ու ախոռները կը բարձրացնեն, Թուրք կանակին համատարած անտարբերութեան մէջ:

Թալինէն Մաստարա հեռաւորութիւնը 8 հազարամեթր է միայն, սակայն մտածութիւններս գիս 1800 տարի ետ տարած են առանց անդրադառնալու որ արդէն կառքը կանգ առած է Զ. դարու Ս. Յովհաննէս Եկեղեցիին բակը, ուր 1992-ին կանգնած երկու մեթրնոց ինքնատիպ խաչքար մը անմիջապէս մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ. ունի արձանագրութիւն / դժբախտաբար հայաստանեան ուղղագրութեամբ, որ հազիւ կարելի է հանդուրժել անհամ - անգոյն թերթի մը վրայ, ուր մնաց վարդագոյն, միակտուր տուֆ քարի վրայ եւ այն ալ քանդակուած... / Սուրբ Հովհաննես — Որդի Զաքարիա Քահանայի — մկրտողն որդուն Աստծո — Ցիսուս Քրիստոսի — Փառք Ցաւիտենաս ամեն — Հանդանակություն Լյովա Համբարձումի Մկրտչյան — ուր գրաբար, արեւելահայերէն, հին ու նոր ուղղագրութիւն խառնուած են իրար ... եւ հարազատ պատկերն է խառնուած հայութեան վիճակին:

Մաստարան Կարսի սարահարթի կարեւոր կեդրոններէն եղած է անցեալին: Այստեղէն կ'անցնէր արքունի ճանապարհը, ունէր իջեւանատուն արքայական ընդունելու: Բարձունքի մը վրայ հեռուէն կը տեսնուին ամրոցի աւերակներ եւ Ս. Ստեփանոս Եկեղեցին. ունի միջնադարեան գերեզմանատուն, 1223 թուականի հռչակաւոր խաչքարը եւ յատկապէս Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին որ իր զարդաքանդակներով, ոճային յատկութիւններով մեզ կը տանի մինչեւ Ե. դար եւ կը հանդիսանայ Հայկական ամենահին քրիստոնեայ յուշարձաններէն մին, անվնաս պահուած մինչեւ մեր օրերը: Յուշարձաններու Մաստարայի խումբին կը պատկանին Ոսկեպարի / Զ. դար /, Արթիկի / Է. /, Հառիճավանքի /Է/, Կարսի Առաքելոց /Ժ/ եկեղեցիները:

Մեր պատմիչները Շիրակի դաշտավայրին մասին միշտ մեծ գուրգուրանքով արտայայտուած են, որպէս ցորենի շտեմարան, առատութեան երկիր. բայց ամէն անգամ որ կտրած — անցած եմ այդ սարահարթը, կրած եմ հակառակ տպաւորութիւն, չոր, ցամաք տարածութիւններ, որոնք շատ հեռու են Սիւնիքի հմայքն ու ճոխութիւնը ունենալէ:

Կէսօր է արդէն: Մինչեւ Գիւմրի ոչինչ կարելի է գտնել. հարկ է առանց կանգ առնելու անցնիլ Լանջիկ, Ջորակալ, Մարալիկ, Լուսակերտ եւ Ազատան գիւղերէն մտնելու վերջապէս Հայաստանի երկրորդ քաղաքը որ ոչ միայն անուանի է իր հռչակաւոր զաւակներով, այլ աշխարհահռչակ դարձաւ իր երկրաշարժով եւ ահաւոր աղէտով:

Սարսափելի է քաղաքին վիճակը. առաջին նայուածքով ինքզինքդ Աֆղանիստանի կորսուած մէկ անկիւնը կը կարծես. խառնաշփոթ եռուզեռ մը, անկալ ճամբաներու, փլած շէնքերու, յանկարծաշինուած խրճիթներու, մարդկային ուրուականներու, որոնք ոչ մէկ կապ ունին Մայրաքաղաքի ճաշարաններուն մէջ ճարպակալած նոր հարուստներուն հետ. երկու հակոտնեայ աշխարհներ, կը զարմանաս պահ մը թէ ինչո՞ւ վիզա չեն ուզեր այս նոր երկիրը մտնելու համար ... յոգնած ենք. առաւօտեան Արագածի եւ Արարատի աստուածաշունչեան պատկերները բոլորովին չքացած են մեր յիշողութենէն, այս ողորմելի պատկերին առջեւ: Ի հարկէ, շատ լաւ բաներ ալ պէտք է ըլլան Գիւմրիի մէջ, բայց հերիք է պատառ մը հաց, որ ճամբանիս շարունակենք դէպի Օձուն:

Մեզի ցոյց կուտան նոր բացուած «Կոլոզ Մկուչ» ճաշարանը, ուր շատ ազնիւ ընդունելութիւն կ'ընդունինք ... բայց ոչ ճաշ. երկրորդ օրն իսկ ջուրերնին կտրած ըլլալով կը սպասեն լուսաւոր օրերու: Կը ճաշենք նախկին պիներան մը մէջ, որ սովետական տարիներուն Նոմէնկլատուրայի եւ էնթրիկներու կեդրոնատեղի եղած է: Այսօր ալ, ներսի մի քանի յաճախորդները շատ վստահութիւն չեն ներշնչեր. սպասարկու միջին տարիքի տիկինը մեզ անտեսած միայն անոնցմով կը զբաղի. այնուհանդերձ կը յաջողինք պատառ մը ուտել եւ հեռանալ Գիւմրիէն:

Կը զգամ որ տասը տարի անդադար շահագործուած ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏԻՆ, մնացած է աղէտեալ եւ լքուած. Գիւմրի Վանաձոր ճամբուն վրայ ուշադիր աչք մը չի կրնար չտեսնել ահաւոր թշուառութիւնը խեղճ ժողովուրդին. նոյնիսկ ճամբաները, որ այնքան անհրաժեշտ են շինարարական եւ օգնութեան գործին, ահաւոր փլուզումի վիճակ մը կ'ապրին ու կը զարմանաս թէ ինչպէս երկրին պատասխանատուները, հանգիստ քուն կը քաշեն տասը տարի է եւ արտասահմանեան իրենց շարունակական այցելութիւններով այն տպաւորութիւնը կը գործեն որ Հայրենիքը ամէն կերպ կարգի դրուած է ու կը մնայ միայն Փութպոլի եւ ըմբշամարտի հարցերը ձեւել միջազգային փէտէրասիոնին հետ...: Պիտի տեսնե՞նք արդեօք այն օրը որ մեր ղեկավար տարրը, խօսարանային վէճերն ու դանդաղ կազմակերպուած «անձնասպանութիւնները» մոռցած, հակի երկրին իսկական ցաւերուն վրայ, եւ լրջօրէն դարման փնտռէ /՞/:

Զաջուռի լեռնանցքէն վերջ միակտուր կը սուրանք դէպի Ալավերդի, առանց երբեք կանգ առնելու. Լոռին ուրիշ գեղեցկութիւն ունի: Լոյսի պակաս մը ձորերուն մէջ. կիրճերը նեղ եւ ազմկոտ բարձր լեռներէն հոսող ջուրերով: Վանաձորի շուրջը բազմաթիւ անտառներ անհետացած են. քաղաքէն որքան հեռանանք, այնքան ծառերը կը բազմանան, Թումանեանի մօտ խիտ անտառներու վերածուելով: Հոն Ստեփանաւանէն եկող Ձորագետը եւ Վանաձորէն հասնող Փամբակը կը միանան Դեբեդին, որուն խելառ վազքը զինք կը հասցնէ մինչեւ Կուր գետ:

Այս մայրուղիին վրայ, սովորական դարձած է վրացական ինքնաշարժներու ներկայութիւնը, Թիֆլիսէն Վրացիներ, Ջաւախքէն Հայեր կուգան ձմեռուան իրենց պաշարը կատարելու Հայաստանի սահմանամերձ կեդրոններուն մէջ, ուր ապրանքները աւելի առատ են եւ աւելի աժան: Կը զարմանաս երբ լսես որ Վրացիները, տակաւին ելեկտրականութենէ զրկուած են օրուան ընթացքին .. ի՞նչ պիտի ըլլային եթէ Հայաստանի նման տասը տարիէ շրջապատուած ըլլային:

Ալավերդի չհասած, դէպի ձախ օձապտոյտ ճամբայ մը մեզ կը հասցնէ ընդարձակ լեռնադաշտի մը վրայ կառուցուած պատմական Օձուն, Հայաստանի մեծագոյն գիւղը:

Օձուն մեր մատենագրութեան մէջ ներկայ է ութերորդ դարէն: Վարդան Արեւելցին կը յիշատակէ որպէս աւան: Դեբեդի կիրճի ձախափնեայ բարձրադիր սարաւանդի վրայ տարածուած, գիւղական քաղաքի կը նմանի, թերեւս Հայաստանի միակ գիւղն է ուր բնակիչները զիրար չեն ճանչնար, արեւելքէն սկսող առաջին տունէն մինչեւ արեւմուտք տարածուող վերջին տունը՝ երկու հազարամեթրէն աւելի տարածութիւն մը ունի, շրջապատուած հիւսիսէն՝ Վիրահայոց լեռնաշղթայով եւ Լալվարի կատարով / 2545 մեթր /, հարաւէն՝ Բազումի լեռներով, արեւելքէն Գուգարաց եւ արեւմուտքէն Ջաւախքի լեռնաշղթայով, ուր կ'իշխէ Աչքասար լեռը իր 3196 մեթր բարձունքէն: Այս լեռներուն սարահարթերուն վրայ թառած են, հինէն ի վեր Լոռիի ամէնէն հարազատ բնակութիւնները՝ Դսեղ, Թումանեան, Քարեր, Արդվի, Այգեհատ, Ամոջ, Հաղուի, Աքորի, Ակներ, Ծաղկաշատ, Սանահին, Հաղբատ... Թումանեանի սա տողերը ցոյց կուտան Մեծ Լոռեցիին հիացումը իր ծննդավայրին հանդէպ. —

— Էս տախտի վրայ աղօթում մի վանք
— Էն ժայռի գլխին հսկում է մի բերդ
— Մութ աշտարակից, ինչպէս զարհուրանք
— Բուի կռինչն է տարածւում մերթ-մերթ
— Իսկ քարի գլխից, լուռ մարդու նման
— Նայում է ձորին մի հին խաչարձան:

Օձունը քայլ առ քայլ մաղած եմ տարիներ առաջ, երբ շաբաթէ աւելի հիւր եղայ մեր խնամիներուն: Հոս ապրած եւ թաղուած է մեծ մայրս, արեւու լոյսը տեսած՝ Մուսա Լերան վրայ, եւ վերջալոյսը՝ Լոռիի բնութեան գիրկը: Առաջին պարտականութիւնս կ'ըլլայ, թողուլ հիւրերս, հեռանալ բազմութենէն, երթալ պզտիկ մը աղօթք կատարելու անոր անթառամ շիրմին վրայ, ուր երբեք թոյլ չտուի որ քարեր դրուին, այլ միայն շրջապատ մը՝ ծաղիկներ ցանելու. իր վերջին փափաքն էր այդ:

Ինչպէ՞ս չյարգէի խղճը այս հերոս Մայրիկին, որ 26 տարեկանին, կորսնցնելով ամուսինը Հերոսամարտին, ամբողջ կեանքը նուիրեց իր որբերուն եւ թոռներուն, իրենց կարգին որբացած, Այնճարի վրաններուն տակ, Հայրենիք բերաւ զանոնք յետ պատերազմեան ամենադժուար տարիներուն, Ալավերդիի գործատուներու մէջ իր աշխատանքով կերակրեց զանոնք, ամենաքաղցր յիշատակ ձգելով Օձունի բարի գիւղացիներու մօտ, որոնք զինք ընկալեցին որպէս ՄԱՅՐԻԿԸ:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԷԲԻՈՍ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՔԱՌԵԱԿ՝ 75
ԱՒԵՏ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ՝ 100

Գրեց՝ ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Կոմիտաս քառեակի երկրպագուներու եւ հայ երաժշտասէրներու համար ընդհանրապէս 1999-ը կրկնակի յոբելենական տարի է, քանի անոր հիմնադիր անդամներէն՝ մեծ ջութակահար Աւետ Գաբրիէլեանի ծննդեան 100-ամեակը կը զուգադիպի քառեակին հիմնադրութեան 75-ամեակին:

Բուն անունով Տէր — Գաբրիէլեան, ծնած է Ռուսաստանի հարաւը գտնուող հայաբնակ Դոնի Ռոստով (Նոր Նախիջեւան, 1899-ին: Ջութակի դասերու հետեւած է նախ Այերինոյի եւ ապա Ցէյթլինի (L. M. Tseïtlin 1881 — 1952), որուն մօտ, 1929-ին որպէս ջութակահար կ'աւարտէ Մոսկուայի Երաժշտանոցը: Նոյն տարիէն սկսեալ կը դասաւանդէ նոյն երաժշտանոցէն ներս: Ունի մանկավարժական երկարամեայ վաստակ:

Ան, Կոմիտաս քառեակի կազմին հետ իր կանոնաւոր ելոյթներէն բացի, բազմիցս հանդէս եկած է նաեւ որպէս մենակատար, ելոյթներ ունենալով անուանի դաշնակահարներու կամ ալ խմբավարներու ընկերակցութեամբ: 1935-ին Լենինկրադի մէջ տեղի ունեցած ջութակահարներու համամիութենական մրցոյթին մասնակցելով ան կը գրաւէ երկրորդ տեղը: (Առ ի տեղեկութիւն յիշենք պարզապէս որ առաջին մրցանակը շահողը կը կոչուէր Դ. Օյստրախ):

Առանց յաւակնութիւնը ունենալու Կոմիտաս քառեակին պատմականը ընելու, պիտի փորձենք միայն մեր տրամադրութեան տակ եղող ոչ ամբողջական տուեալներէն օգտուելով վերականգնել այդ քառեակին 75-ամեայ գործունէութեան հիմնական կէտերը:

Սենեկային երաժշտախումբերու մէջ առանձնայատուկ տեղ գրաւող եւ լարային — աղեղնաւոր նուագարաններ, ի մասնաւորի՝ երկու ջութակ, ջութ (ալթ) եւ թաւջութակ համախմբող կազմը ընդունուած է անուանել լարային քառեակ: Լարային քառեակի արուեստը, որ շուրջ երկուուկէս դարու անցեալ մը ունի, դասական երաժշտութեան ամենակատարեալն է, իր բիւրեղեայ արտայայտութեամբ: Ան ծնունդ առած է տնային — ընտանեկան կամ ալ սալոնային պայմաններու մէջ համատեղ երաժշտութիւն ընելու սովորութենէն:

Չորս լարային նուագարաններէ կազմըւած երաժշտախումբերու համար յօրինուած երաժշտութեան կը հանդիպինք դեռ նախա — դասական շրջանի երաժիշտներու, ինչպէս Սքարլաթիի, Թարթինի եւ այլոց քով. սակայն ժամանակակից ըմբռնումով առաջին մնայուն քառեակները սկսան կազմուիլ 18-րդ դարու վերջերը՝ Վիեննա, որու դասականներու մօտ ալ վերջնապէս ձեւ ստացաւ այս սեռը: 19-րդ դարու սկիզբներէն՝ լարային քառեակները, որպէս սենեկային երաժշտութեան ինքնուրոյն կազմեր սկսան արդէն հանդէս գալ իրենց հրապարակային առաջին ելոյթներով:

Հայերէն Քառեակ բառին գերմաներէն Quartett համանիշը առաջին անգամ օգտագործած է Հայտըն 1781-ին, այդպէս անուանելով իր op. 33 ստեղծագործութիւնը: Իսկ իր կեանքի վերջաւորութեան ան իր հրատարակիչէն խնդրած է որ իր ութսունէ աւելի համրուող քառեակներու հաշուառումը կատարուի ո՛չ թէ առաջին օփուսներէն, որոնց բոլորն ալ քառեակի համար գրուած գործեր էին, այլ իր op. 9 (1769 — 70) քառեակներէն սկսեալ:

Հայ երաժշտական իրականութեան մէջ քառեակ կամ ընդհանրապէս խմբական երաժշտութիւն կատարելու սահմանուած կազմեր գոյութիւնը ունեցած են արդէն 19-րդ դարու երկրորդ կէսէն սկսեալ: Բառին բուն իմաստով լարային քառեակ կազմած են Պոլսոյ մէջ հռչակ վայելող Սինանեան ընտանիքին անդամները, իր քառեակը ունեցած է նաեւ յայտնի ջութակահար Միհրան Տէրանտէլեան:

Կոմիտաս լարային քառեակը, իր հիմնադրութենէն մինչեւ այսօր հրապարակի վրայ անընդմէջ եւ յարատեւ հանդէս եկող իր տեսակի խումբերուն մէջ աշխարհի հնագոյններէն է, եթէ ոչ հնագոյնը:

1923-ին, Մոսկուայի Երաժշտանոցի մէջ չորս հայ ուսանողներ՝ ջութակահարներ Աւետ Գաբրիէլեան եւ Լեւոն Օհանջանեան, ջութակահար կամ ալթիստ Միքայէլ Տէրեան եւ թաւջութակահար Սարգիս Ասլամազեան, իւրաքանչիւրը իր նուագարանի դասերուն հետեւելով հանդերձ միասնաբար կը յաճախեն նաեւ նոյն Երաժշտանոցի լարային քառեակի նորաբաց դասարանը, որուն հիմնադիրն ու ղեկավարն էր ջութակահար Ե. Գուզիկով (1887 — 1972). բազմաթիւ լարային քառեակներ պատրաստած այս երաժիշտի դասարանէն ելած է մէկ այլ հայկական քառեակ մը՝ Սպենդիարեան քառեակ (1932 - 1956): Տարի մը վերջ այս չորս հայ երիտասարդները պաշտօնապէս կը հռչակեն իրենց քառեակին ծնունդը: Առաջին իսկ քայլերէն ան կը նուաճէ երաժշտասէր լայն խաւերու համակրանքը: Ռուս մեծ երաժիշտ Իպոլիտով - Իվանով այդ օրերուն կը գրէ «Ես չեմ կասկածիր որ մօտ ապագային այս երիտասարդ քառեակը կ'ըլլայ լաւագոյններու կարգին»: Հակառակ այն իրողութեան որ այս քառեակը ստեղծուած եւ հաստատուած էր Մոսկուայի մէջ, 1930-էն սկսեալ, երբ ան Հայաստանի Պետական Քառեակ հռչակուեցաւ, ուր որ հանդէս գար կը ներկայացնէր Հայաստանը: Իսկ 1932-էն ան սկսաւ կրել «Կոմիտաս» անունը: Ցետագային, Խորհրդային Միութեան լաւագոյն քանի մը քառեակներէն մին հանդիսանալով ան կը գտնէ նաեւ միջազգային լայն ճանաչում: 1938 Նոյեմբերին, մասնակցելով Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած լարային քառեակներու մրցոյթին, հայ երաժիշտները, Մոսկուայի Մեծ Թատրոնի քառեակին հետ կը բաժնուին առաջին մրցանակը:

Քանի մը խօսք ալ քառեակին երէկուան եւ այսօրուան կազմերուն մասին:

Կոմիտաս քառեակին հիմնադիրները ըլլալէն բացի, ջութակահար Աւետ Գաբրիէլեան եւ թաւջութակահար Սարգիս Ասլամազեան եղան նաեւ անոր ամէնէն երկարակեաց անդամները: Աւետ Գաբրիէլեան (1899 — 1983), քառեակին ըստեղծման օրէն 50 տարի անընդմէջ հանդիսացաւ այդ խումբին գլուխը եւ առաջին ջութակահարը: 70-ականներու կէսերուն, իր պատկառելի տարիքին հասնելով խումբին առաջնորդութիւնը կը փոխանցէ նախօրօք, քանի մը տարի իր կողքին երկրորդ ջութակահարի պարտականութիւնները ստանձնած Էդուարդ Թադէոսեանին (ծն. 1947):

Ս. Ասլամազեան (1897—1978), ճիշդ 45 տարի անփոփոխ թաւջութակահարը ըլլալէ վերջ քառեակին, 1969-ին, կը դադրեցնէ իր գործունէութիւնը հանգստեան կոչուելով. իր մեկնումէն վերջ, քանի մը տարի զայն կը փոխարինէ Արմէն Գէորգեանը (ծն. 1904), իսկ 70-ականներու կէսերէն սկսեալ Ֆելիքս Սիմոնեանն է որ կը ստանձնէ այդ պաշտօնը:

Աղեղի մեծ վարպետ ըլլալու հանգամանքը չէր խանգարած Սարգիս Ասլամազեանը որպէսզի իր կատարողական արուեստի կողքին եւ զուգահեռաբար կատարէր նաեւ մէկ այլ նուիրական աշխատանք: Յօրինողական - ստեղծագործական ձիրքերով օժտուած այս նրբաճաշակ արուեստագէտը քառեակի համար մշակած, լարային նուագարաններով կատարումի պատշաճեցուցած է Կոմիտասեան, մինչ այդ ձայնով միայն կատարուող երգերու կարեւոր շարք մը: Մեր բոլորին յայտնի

այս շարքէն բացի, քառեակի համար փոխադրութիւններ (թրանռքրիփսիոն) կատարած է նաեւ Պախի, Հէնտելի, Փականինիի, Կրիկի եւ կարգ մը այլ արեւմտաեւրոպական դասականներու գործերէն: Այլ խօսքով, Ասլամազեան իր կատարած բազմաթիւ մշակումներով, երկնած գործերով առաւել եւս հարստացուցած է լարային քառեակի երաժշտական գրականութիւնը, որ ձոխացած է նաեւ ի հաշիւ՝ Կոմիտաս քառեակի կատարողական նուաճումներէն ներշնչուած հայ եւ ոչ հայ երաժիշտներու յօրինումներուն:

Խումբին հիմնադիր անդամներէն էր նաեւ երկրորդ ջութակահար Լեւոն Օհանջանեան, որ 1933 Յուլիսին Մոսկուայի մէջ կը մահանայ արկածի մը հետեւանքով: Մինչեւ 1938 զայն կը փոխարինէ Գրիգոր Սարաֆեանը, իսկ 1938-էն մինչեւ 1947 Նիկիտա Բալաբանեանը: Այդ թուականէն սկսեալ մինչեւ 1970 Ռաֆայէլ Դաւիթեանն է որ կը նստի Աւետ Գաբրիէլեանի կողքին, մինչեւ Եդուարդ Թադէոսեանի գալը, որ, ինչպէս վերը նշեցինք, քանի մը տարի քառեակին 2-րդ ջութակահարը ըլլալէ վերջ, երբ Աւետ Գաբրիէլեան հրաժեշտ կ'առնէ քառեակէն, կը փոխարինէ զայն:

Եւ վերջապէս, նոյնպէս խումբին հիմնադիրներէն ալթիստ Միքայէլ Տէրեան (ծն. 1905), մինչեւ 1946 քառեակին մաս կազմելէ վերջ իր տեղը կը զիջի իր աշակերտներէն՝ Հենրիկ Թալալեանին (1922-1972), որ մինչեւ իր վաղաժամ մահը կը վարէ այդ պաշտօնը:

1976-էն սկսեալ Քառեակի կազմը հետեւեալն է.

Եդուարդ Թադէոսեան՝ առաջին ջութակ.

Յակոբ Մեքինեան՝ երկրորդ ջութակ, մինչեւ 1984, որմէ վերջ՝ Սուրէն Հախնազարեան. Յակոբ Պապեան ջութ կամ ալթ, 1990-էն սկսեալ՝ Ալեքսանդր Քոսեմեան. Ֆելիքս Սիմոնեան՝ թաւջութակ:

Լարային քառեակի եւ մասնաւորաբար այդ ամպարէզի հայազգի նուիրեալներուն մասին սոյն գրութիւնը եզրափակելէ առաջ քանի մը խօսք ալ քառեակի մը մասին որ հիմնուած է 1945-ին՝ Մոսկուա: Նախկին Խորհրդային Միութիւն եւ այժմու Ռուսաստանի լաւագոյններէն համարուող այս քառեակը կը կրէ ռուս մեծ երաժիշտ Պորոտին-ի անունը: Մօտ երկու տարի առաջ, փարիզահայութեան ծանօթ մեծ ջութակահար Ռուբէն Ահարոնեան ընդունելով Մոսկուայէն այդ քառեակը գլխաւորելու իրեն ուղղուած առաջարկը, կը դառնայ անոր առաջին ջութակահարը: Այս քառեակը, 1998-ի ընթացքին առնուազն երկու առիթներով Փարիզ գտնուեցաւ՝ տալու սկիզբը՝ համերգի մը համար, իսկ վերամուտին՝ բարձրագոյն երաժշտանոցներէ ներս լարային քառեակի Master classes-ներ, այլ խօսքով վարպետութեան եւ կատարելագործման դասընթացքներ տալու:

Կ. Գ.

Փարիզ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՄԱՄԼՈՅ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ
Թիւ 6

ՀԵՍԸՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 30-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

1998 Հոկտեմբերին, Ֆրանքֆուրթի մէջ, Հեսընի Մշակութային Միութեան 30-րդ տարեդարձի առիթով կատարուեցան տարբեր ձեռնարկներ.-

1.- Հոկտեմբեր 7-12-ին Միութիւնը ծրագրեց եւ ֆինանսաւորեց Հայաստանէն «Նայիրի» հրատարակչութեան մասնակցութիւնը Ֆրանքֆուրթի 50-րդ համաշխարհային գիրքի ցուցահանդէսին: Հայաստան մասնակցեցաւ 150 գիրքերով որոնցմէ 50-ը նոր հրատարակութիւններ էին: Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Հրաչեայ Թամրազեան:

2.- Գրական երեկոյթ: Հոկտեմբեր 9-ին, Միութեան հաւաքատեղիին մէջ տեղի ունեցաւ գրական երեկոյթ մասնակցութեամբ Հայաստանի հանրագիտարանի տնօրէն Պ. Կոստանդին Խուդավերդեանի, ամերիկահայ գրողներ Փիթր Պալաքեանի եւ Նենսի Գրիգորեանի, բանաստեղծ Հրաչեայ Թամրազեանի, ֆրանքֆուրթաբնակ գրող Սեւակ Յովհաննէսեանի: Գեղարուեստական ծրագրին մասնակցեցան Միութեան անդամներ Աշիկ Մայլէն եւ Պ. Գրիգոր Էմիրզէն:

3.- Ընդունելութիւն ի պատիւ Զարաքոլու ընտանիքին: Հոկտեմբեր 10-ին, Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի համագործակցութեամբ Հեսընի Մշակութային Միութեան, կազմակերպած էր ճաշ-ընդունելութիւն մը ի պատիւ Թուրք հրատարակչուհի Այշէ Զարաքոլուի, որ այս տարի արժանացած էր Ֆրանքֆուրթի տօնավաճառին մարդկային իրաւունքներու մրցանակին: Սակայն Թուրքիոյ պետութիւնը իրաւունք չէր տուած տիկին Զարաքոլուի ճամբորդել Գերմանիա, այդ պատճառաւ ալ իր ամուսինը եւ որդին եկած էին մրցանակը ստանալու:

Ընդունելութեան ներկայ էին այլ Թուրք հրատարակիչներ, Պ. Փիթըր Պալաքեան, Պ. Կ. Խուդավերդեան: Ընդունելութեան ընթացքին ելոյթ ունեցան Կեդր. Խորհուրդի վարչութեան անդամներ Պ. Մասիս Նահապետեան եւ Արթին Ադիւզ, որոնք Պ. Ռ. Զարաքոլուի յանձնեցին հայերէն գիրքեր որպէս յիշատակ, շնորհակալութիւն յայտնելով Հայ Դատի ուղղութեամբ իրենց ներդրումին համար: Պ. Զարաքոլու իր պատասխան խօսքին մէջ շնորհակալութիւն յայտնեց, բացատրեց Թուրքիոյ մէջ իրենց ունեցած դժուարութիւնները, շեշտելով անհրաժեշտութիւնը մարդկային իրաւունքները պաշտպանելու եւ Թուրք ժողովուրդին «Հայկական Հարց»ը ծանօթացնելու:

4.- Հոկտեմբեր 30-ին տեղի ունեցաւ համերգ, մասնակցութեամբ պատանի ջութակահար Սերոժ Խաչատրեանի: Տեղի ունեցաւ նաեւ նկարչական ցուցահանդէս մասնակցութեամբ հայաստանցի նկարիչներ Նոնա Գաբրիէլեանի եւ Վան Սողոմոնեանի: Ներկայ էին գերման պաշտօնական հիւրեր, Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Պ. Աշոտ Ոսկանեան, Կեդր. Խորհուրդի եւ Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանի ներկայացուցիչները: Մասնակցեցան շուրջ 300 հոգի:

5.- Մշակութային երեկոյթ: Հոկտեմբեր 30-ին, ուր ելոյթ ունեցաւ ողջոյնի խօսքով Գերմանահայոց Կեդր. Խորհուրդի ատենապետ տոքթ. Րաֆֆի Պետիկեան: Կատարուեցաւ ճոխ գեղարուեստական ծրագիր մը մասնակցութեամբ միութեան աշակերտներու: Այս առիթով միութեան անդամներէն Սոնա Կիւզէլեան յօրինած էր միութեան նուիրուած երգ մը՝ «Սա միութիւնն է մեր», զոր բոլորը միասին երգեցին:

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԱՆԴԱՄԱԿՑԻ ԵՒՐՈՊԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՖՈՐՈՒՄԻՆ

Գերմանահայոց Կեդր. Խորհուրդը Նոյեմբեր 21-ի իր վարչական ժողովին միաձայնութեամբ որոշեց հաստատել Եւրոպահայ Միութիւններու Ֆորումին սկզբունքներու ընդհանուր համաձայնութեան տասը կէտերը եւ անդամակցիլ սոյն կազմակերպութեան, ինչպէս նաեւ պատուիրակութեամբ մը մասնակցիլ Պրիւսէլ, Եւրոպայի Խորհրդարանին մէջ ունենալիք ընդհանուր ժողովին, Ապրիլ 28-Մայիս 2:

Ուրախութեամբ կ'ուզենք յայտնել թէ Գերմանահայ Բժիշկներու Միութիւնը վարչութեան իր ժողովին որոշեց անդամակցիլ Գերմանահայոց Կեդր. Խորհուրդին:

Նոյնպէս մեզի համար մեծ ուրախութիւն է յայտարարել թէ մեր վարչութեան անդամ Պ. Արթին Ադիւզ Դեկտ. 10-ին, Պրիւսէլի մէջ, ընտրուած է Եւրոպայի Խորհրդարանի Գաղթականներու Ֆորումի վարչութեան փոխ-նախագահ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Դեկտեմբեր 11-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատունը Պէրլինի մէջ կազմակերպած էր յուշի երեկոյթ մը, որ կը վայլէր Պէրլինի քաղաքապետ Տիփկընի հովանաւորութիւնը: Գեղարուեստական յայտագիրը կազմուած էր Սերգէյ Խաչատրեանէ, դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանէ, եւ թաւջութակահար Գիմ Գաչգաչեանէ:

Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը երկրաշարժի տասներորդ տարելիցին առիթով մշակած է երեք ծրագրեր:

Առաջինը տեղի ունեցաւ Քէօլն, Դեկտեմբեր 19-ին, որ կազմակերպուած էր Հայաստան Հիմնադրամի եւ Քէօլնի Մշակութային Միութեան հետ համագործակցաբար: Մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութենէ ետք, Կեդր. Խորհուրդի կողմէ Ր. Պետիկեան ելոյթ ունեցաւ բացման խօսքով: Ապա Քէօլնի Մշակութային Միութեան երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Էդիկ Քոլեանցի, կատարեց «Մեր Հայրենիք»ը: «Հայաստան» Հիմնադրամի կողմէ Պ. Մանուկ Աճեմեան ունեցաւ ամփոփ եւ իմաստալից ելոյթ մը, ներկայացնելով Հիմնադրամի գործունէութիւնը աղէտի գօտիին մէջ: Կատարուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մասնակցութեամբ Քէօլնի Մշակութային Միութեան երգչախումբին, տիկին Լիլիթ Քոլեանցի (երգ), Շուշան Հունանեանի (դաշնակ), Նարինէ Խաժակեանի (արտասանութիւն), Լուսին Մարտիրեանի (դաշնակ): Ապա ելոյթ ունեցաւ տոքթ. Հայկազ Ղազարեան, վիրաբոյժ, որ կ'ապրի Գերմանիա եւ երկրաշարժէն ետք իր եղբօր Համազի հետ երեք տարի աշխատեցաւ Աղէտի գօտիին մէջ: Տոքթ. Ղազարեան խօսեցաւ իր ապրումներուն, փորձառութեան եւ տարած աշխատանքին մասին: Հայաստանի Հանրապետութեան Գերմանիոյ դեսպան տոքթ. Աշոտ Ոսկանեան փակեց ձեռնարկը շատ իմաստալից ելոյթով մը: Երկրորդ ձեռնարկը որ մշակուած է պիտի տեղի ունենայ Յունուար 30-ին, համագումար մը՝ «Տասը տարի գերման օգնութիւն Հայաստանին» նիւթով: Իսկ երրորդը Մարտ 19-20, Միւնիխի մէջ, Հայ Մշակոյթի շաբաթ՝ «Շնորհակալութիւն Գերմանիոյ» խորագիրով:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ 20-ՐԴ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդի երիտասարդական յանձնախումբը Պոլընտորֆի մէջ կազմակերպած էր երիտասարդական 20-րդ հաւաքոյթը, որուն մասնակցեցան 120 հայ երիտասարդ-երիտասարդուհիներ: Կատարուեցան երկու դասախօսութիւններ՝ «Գերմանահայ գաղութը» եւ «Հայաստանն ու Արցախը» նիւթերով: Կատարուեցաւ աշխոյժ միտքերու փոխանակում: Նոյնպէս տեղի ունեցան խաղեր եւ խրախճանք: Երիտասարդական հաւաքոյթի հիմնադիրներու եւ յանձնախումբի նախկին անդամներու տրուեցան շնորհաւորական գիրեր եւ նուէրներ: Այս առիթով, մեր վարչութեան անդամ Ֆրէտ Խորանեանի, Վարուժան Տէրոնեանի եւ Աղատ Օրտուխանեանի հետ միասնաբար պատրաստուած էր 44 էջնոց հետաքրքրական գրքոյկ մը որ կու տայ 20 հաւաքոյթներու պատկերը:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Գիշերը, տուն վերադառնալով, ես ձեռքըս առայ «Ուեսլի ճեքսընի արկածները», նորից կարդացի այդ գրքի իմ ամենասիրած գլուխը, ուր այսպիսի տողեր կան.

«Սկզբում, պէտք ենթադրել, ես լաց եղայ այն բանի համար, որ գրող եմ, եւ դրա դէմ արդէն ոչինչ չես կարող անել, իսկ յետոյ սկսեցի լաց լինել միանգամից այն ամէնի համար, ինչից երբեւէ լացել են մարդիկ: Ես լալիս էի, որ մարդիկ այլանդակ են լինում, մինչդեռ նրանք բոլոր իրաւունքներն ունեն լինելու այնքան գեղեցիկ, որ հողից փոքրիկ դադաններ դուրս գան եւ չռուած աչքերով նայեն նրանց»...

Ու լալիս է Ուեսլին, մօր համար է լալիս, որ մենակ է, եղբօր համար, քեռի Նիլի համար, ընկերների ու ծանօթների համար...

«Եւ Կապրալի համար էի լալիս, որ մատնեց ինձ, թէեւ նոյնքան հեշտութեամբ կարող էր դա չանել... Ես լալիս էի ճափոնացի տղայի համար, որ նստում էր իմ անկողնի մօտ, երբ ես հիւանդ պառկած էի զինուորական հիւանդանոցում, եւ նեգր տղայի համար, որի անկողնի մօտ ես էի նստում...

Լալիս է Ուեսլին մարդկային մաքուր արցունքներով...

«Այդտեղ ես մտածեցի, որ կարելի է լաց լինել եւ փոքր ազգերի համար»...

Ընտանիքից, ընկերներից, բարեկամներից, ծանօթներից հասնում է փոքր ազգերին եւ սրա տխեղերքին:

«Եւ ես արցունք թափեցի համուր տխեղերքի, նրա բոլոր անյայտ գաղտնիքների, նրա միլիոնաւոր տարիներ հաշուող ժամանակի ու լոյսի համար, եւ դրանք բոլոր արդիւնքներից ամենաափոփիչն էին»...

Այդ գլխի մէջ Սարոյեանն ինքն է՝ գըտարին, ամբողջական (ինչպէս ինքը կ'ասէր՝ «լման»), սեւեռուն...

Եղեռնի յուշարձանի շուրջը պտտելիս ասել էր.

- Մատենադարան կ'ուզեմ տեսնել:

Դժուարանում եմ ասել, թէ ինչու յաճախ այդտեղ յիշեց Մատենադարանի մասին: Երեւի Եղեռնի յուշարձանի «մեծ խորհուրդը» նրա մէջ ցանկութիւն առաջացրեց հաղորդուել իր ժողովրդի մէկ այլ մեծ խորհրդի հետ:

Եւ ահա կանգնած ենք Մատենադարանի դիմաց:

Մաշտոցն է, ձեռքը պարզած Հայոց այբուբենին:

- Հայոց տառեր շատ գեղեցիկ են, ամէն մէկը մէկ զարմանալի պատկեր է... Մաշտոցի աշակերտներէն մէկուն անուն կ'արծեմ առիծի ձայն կը նշանակէ, այնպէս չէ՞...

Այո, Կորիւն... եւ ոչ միայն Կորիւն, այլեւ Կորիւն Սքանչելի..

- Իրա՞ւ... Օ, այդ Սքանչելին իրապէս սքանչելի է: Անոր գիր կ'ուզեմ տեսնել, Նարեկացիի գիր կ'ուզեմ տեսնել: Քանի մը տարի առաջ Պէյրութ էի, խնդրեցի, որ ինծի համար Նարեկացի կարդան: Երկու-երեք ժամ կարդացին: Կը լսէի, քիչ բաներ կը հասկնայի, բայց կրակի պէս կը վայելէի... Նարեկացին կրակի պէս կ'ելլէ, կ'ելլէ, կրակի պէս կը կրկնուի, նորէն կ'ելլէ, կ'ելլէ... Բանի մը կ'ուզէ հասնիլ, չի կրնար ու կը տառապի... Այո, բառեր համարեա չէի հասկնար, բայց ամբողջ կը հասկնայի, հոգիով կը հասկընայի...

Այս անգամ ես ասացի.

- Պզտիկ պատմութիւն մը ընեմ, լսէ. մայրս հիւանդ էր, ասաց. բեր, վրաս մի երկու բերան Նարեկ կարդա...

- Ֆրէզնօ ալ ատանկ կ'ընէին, հիւանդներու վրայ Նարեկ կը կարդային, ժողովուրդ կը հաւատայ անոր բուժիչ ուժին:

- Ձեռքիս տակ աշխարհաբար թարգմանութիւնն էր: Բերի, սկսեցի կարդալ, մի քիչ լսեց ու ասաց: «Այդ Նարեկ չէ. չեմ հասկանում»: Գրաբարը բերի. «Ահա, այդ Նարեկ է, այդ հասկանում եմ»... Այ կնիկ, ասացի, այդ ես հազիւ եմ հասկանում, դու ինչպէ՞ս ես հասկանում... Հասկանում եմ, ասաց: Անգրագէտ մայրս այսօրուայ լեզուով թարգմանուած Նարեկը չէր հասկանում, բայց գրաբարը հասկանում էր...

- Հիանալի պատմութիւն է, ան խակապէս կը հասկնայ, հոգիով կը հասկնայ: Բառեր չի հասկնար, հոգի կը հասկընայ..

Կանգ առաւ Մատենադարանի մուտքի արձանաշարքի դէմ:

- Հիմա մէկ-մէկ ըսէ ասոնց անուններ...

Սկսեցի մէկ-մէկ թուել: Համարեա բոլորի մասին գիտէր. կամ կարդացել էր, կամ լսել: Երբ հասայ Անանիա Շիրակացուն, հարցրեց.

- Աս ի՞նչ գրած է...

- Գիտնական էր, աստղագէտ, մաթեմատիկոս, 7-րդ դարում արդէն գիտէր, որ Երկիրը կլոր է:

- Իրա՞ւ... է, երբ այդ մասին լսաւ, չզարմացա՞ն:

- Զարմացան:

- Չնեղեցի՞ն այդ մարդ:

- Նեղեցին: Հալածեցին:

- Ատանկ ալ պիտի ըլլար, բնական է...

- Ժողովուրդը նոյնիսկ լեգենդ է ստեղծել նրա մասին, թէ իբր այդպէս հալածուած, գնում է հեռու երկիր եւ տեղի թագաւորին սովորեցնում երկաթից ոսկի ստանալու գաղտնիքը: Ու երբ թագաւորն իմանում է գաղտնիքը, որոշում է սպանել նրան, որպէսզի նա այդ գաղտնիքը ուրիշ ոչ մէկին չասի...

- Այդ ալ ատանկ պիտի ըլլար...

(Շար. 29)

(Շար. Ա. էջէն)

երկու երկիրներուն քաղաքական ներքին կացութիւններուն» :

ԳՈԼՈՄՊԻՈՅ գանազան շրջաններուն մէջ առնուազն 14 գիւղացիներ սպաննը-ւած են Յունուար 10-ին, ծայրայեղ – աջի զինուորականէտ տարրերու կողմէ : Չորս օրուան մէջ, սպաննուածներու թիւը 110-ի հասած է :

ՍԻԷՌԱ – ԼԷՈՆԷԻ մէջ ամերիկացի լրա-գրող մը սպաննուած է : 34 տարեկան, Մայլս Թիէրնէ «Ասոշիէյթըտ Փրէս»ի թըղ-թակից էր :

ՖՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսայի Լիկայի Բաժակի 1/16-րդ աւարտականներուն, Շաբաթ, Յունուար 9-ին, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշ-տին վրայ կ'ընդունէր Ա. դասակարգի խումբերէն Թուլուզը : Խաղը եւ երկարա-ձգումը վերջ գտած են 0 - 0 արդիւնքով եւ փենալթիներու շարքին Թուլուզ 2 - 4 ա-ռաւելութիւն մը ձեռք ձգելով որակուած է 1/8-րդ աւարտականներուն համար :

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6րդ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ԶԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԶԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

1999, կիրակի, Յունուար 17,
ժամը 16–ին :

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 ֆրանք :

LES ELEVES DE L'ECOLE
TARKMANTCHATZ

vous convient à leur

Spectacle de Noël Arménien

le Dimanche 17 Janvier à 15 heures

dans la Salle de l'Ecole
19, Sentier des Epinettes,
Issy-les-Moulineaux
Métro : Mairie d'Issy
Bus : 169 - arrêt: Défense - Egalité
Tél. : 01 46 45 60 55

Ils vous présenteront
LA CRECHE VIVANTE
Des chants
Des poèmes
Des danses
ET D'AUTRES SURPRISES
avec la présence exceptionnelle du
PERE NOEL

Venez nombreux les encourager.

— ENTREE GRATUITE —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13,
ՈՒԹՕՐԵՔ Ծննդեան :
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի : Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարա-րանին ՏՆՕՐՀՆԷՔը կը կատարուի :
Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մեր ժողովուրդի ուշադրութեան.–
Առաջնորդարանիս այսօրուան օրհնու-թեան օրինակով՝ կը յիշեցնենք, թէ Սուրբ Ծնունդին եւ յետոյ նաեւ Սուրբ Յարու-թեան տօնին Հայոց Տուները կ'օրհնուին՝ ՏՆՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի :
Առ այդ՝ այն ընտանիքներն որոնց եկե-ղեցական մը չարդ չայցելեր, թող հաճին Առաջնորդարանս տեղեակ պահել՝ հարկը տնօրինելու համար :
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 14
ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի :
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար Ալէքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար :

20–ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
– Փարիզէն –
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պար-գեւատրուին երգչախումբի հիմնա-դրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ – անդամուհիները, յուշանը-ւէրներով :

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 – 91 – 77 – 84 – 70
04 – 91 – 34 – 77 – 44
04 – 91 – 94 – 12 – 09

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մեծ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

Grand Diner Dansant

organisé par la Section «Asdghig»
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire
de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սառա Նազարեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Նուպար Ադամեանի մահուան յիշատակին :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Է. Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստա-ցած է Նոյեմբեր 22-ի հոգեճաշին առթիւ. Տէր եւ Տիկին Արթիւր Շաքէլեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Օհաննէսեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Յարութ Քալպաքեան, Մարկրիթ Շատ-եան 200-ական Ֆր., Մայտա Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Քալպէլեան, Տէր-Պարսամեան, Գրիսթ Մետելեան 500-ական Ֆր., Մետելեան, Ժերար Մուրատեան 1.000-ական Ֆր. :

Ա. ցանկին մէջ, Աստղիկ Տէր-Պարսամ-եանի նուէրը պէտք է ըլլայ 400 Ֆր. (ոչ՝ 100) :

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13, տօն է ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ :

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Ե-կեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի : Յաւարտ պա-տարագի Եպիսկոպոսարանի Տնօրհնէքը կը կատարուի :

Offre d'emploi

Couple habitant Paris, dans le 15e cherche nounou (parlant arménien et français) pour s'occuper d'un bébé de deux ans, tous les jours sauf le week-end, de 9h à 19h.

Téléphoner après 19 heures :
01. 45. 58. 27. 67

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

PARIS

Le Conseil d'Administration et ses sections parisiennes vous invitent à fêter le **Manougnérou Or**
le Dimanche 17 Janvier
à 14 heures 30
Mairie du 9ème arrondissement — «Salle Rossini»
6, rue Drouot — 75009 Paris
Au programme : les élèves des écoles de la CBAF
Théâtre Berlingot
Et le Père Noël
Tous les enfants sont conviés à venir les accueillir et les applaudir
Bar — Buffet.

★

LYON

Section de Lyon - Villeurbanne «ARAXE»

L'Association des parents d'élèves
vous donne rendez-vous,
le Dimanche 17 Janvier
à 15 heures
à la Salle Garbis Manoukian (40 rue d'Arménie, Lyon 3ème)
pour fêter «MANOUGNEROU ORE».
Les élèves des écoles Haygazian et Markarian-Papazian participent à la partie artistique. Nombreuses surprises.
Nous vous attendons avec tous vos amis et vos parents.

★

VIENNE

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի դպրոցը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ
Կիրակի, Յունուար 17, ժամը 15-էն սկսեալ
Վիէնի Թատրոնը :
Յայտագիրը պատրաստուած է դպրոցին աշակերտներուն կողմէ.
Երգ - Պար - Արտասանութիւն -
եւ Տրամախօսութիւն
Եկէ՛ք քաջալերելու մեր մանուկները նաեւ կէսօրէ վերջը անցընելու հաճելի մթնոլորտի մէջ :

CABINET
TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41 +

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար
մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13
MERCREDI
13 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.551 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.551

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 11/12)

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑԵՐ ԲԱՐՁՐ ԳԻՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Համայնավար Կուսակցութիւնը կը պատրաստուի ընկերային բողոքի փոքր ցոյցեր կազմակերպելու։ Ինչպէս ըսած է Երեւանի քաղկոմի Ա. քարտուղար Ե. Մկրտչեան, ցոյցերը թիրախ պիտի ունենան գլխաւորաբար սննդեղէնի ու այլ անհրաժեշտ ապրանքներու եւ ծառայութիւններու չատ բարձր գիները։ Ան աւելցուցած է թէ վերջին օրերուն ընկերային կացութեան սրացած ծայրայեղ առաջարկներ կը հասնին կուսակցութեան։ Հ.Յ.Դ.-ն ալ Յունուար 11-ի յայտարարութեամբ ըսած է թէ երկրին տնտեսական ներուժը թալանուած է օրէնսդիր եւ գործադիր իշխանութիւններու սխալներուն պատճառով եւ թէ անկասելի է սեփականաշնորհումի ընթացքը։ Այս վերջին նշումին օրինակ տրուած է հեռաձայնի ցանցին՝ «Արմէնթէլ»ի վաճառքը. ըսուած է թէ երկրին համար ռազմավարական իմաստ ունեցող այդ համակարգին արտասահմանեան ընկերութեան մը յանձնումը հեռահաղորդակցութեան ամբողջ ցանցը դուրս բերած է կառավարութեան հսկողութենէն եւ թոյլ տրուած որ չատ բարձր գիներ սահմանուին միջազգային խօսակցութիւններու համար։ Իսկ այդ գիները ներկայիս բուռն դժգոհութեան պատճառ են ժողովուրդին կողմէ։ Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Գերագոյն Մարմինը կը դիմէ Ազգ. Ժողովին որպէսզի քննէ եւ արժեւորէ «Արմէնթէլ»ի պայմանագիրը, իսկ անօրէնութիւն նշմարելու պարագային չեղեալ յայտարարէ համաձայնութիւնը։ Որպէս այդ մարզին դէմ բողոքի արարք, կուսակցութիւնը նախազգուշական առաջին քայլ մը որոշած է Յունուար 16-ին, թելադրելով մէկ օրուան համար հրաժարիլ հեռաձայնի գիծին գործածութենէն։

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԷՋ ՔՆՆԱՐԿԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Յունուար 8-ին Ուաշինկթընի մէջ հանդիպում ունեցած է ԱՄՆ-ու արտաքին գործերու Ս. տեղակալ Ս. Թալպոթի հետ։ Նիւթ եղած են Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման ընթացքը եւ բանակցութիւններու վերսկսման կարելի միջոցները։ Կ՚ակնկալուի որ Փետրուարին Մինսկի խումբին նախագահները այցելեն շրջանը։ Զրոյցին արծարծուած են նաեւ Հայեւթուրք յարաբերութիւնները։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան եւ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Յունուար 11-ին ընդունած են Բրիտանիոյ Երեւանի դեսպան Ճոն Փրինկլին։ Հանդիպումներուն նիւթ եղած են Հայաստան-Բրիտանիա յարաբերութիւններուն զարգացումը, Հայաստանի երեսփոխանական յառաջիկայ ընտրութիւնը, եւրոպական կառոյցներուն անդամակցութիւնը, Ղարաբաղի կնճիռին խաղաղ բանակցութիւններով կարգաւորման խնդիրները։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԷՐԸ

Ամանորին առթիւ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութիւնը Ս. Միքայէլեան վիրաբուժութեան հիմնարկին նուիրած է ժամանակակից ամերիկեան թոմոկրաֆ մը որ առաջինն է Հայաստանի մէջ։ Նուէրին յանձնումի հանդիսութեան ներկայ եղած են առողջապահութեան մարզի ղեկավարներ, յայտնի բժիշկներ։ Նուիրատու Միութեան նախագահը՝ Սերժ Գաւճեան ելոյթ ունենալով հաւաստած է որ իր ղեկավարած միութիւնը ամէն բան կ՚ընէ Հայաստանի բժշկութիւնը նոր բարձունքի հասցնելու համար։

ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ 75-ԱՄԵԱԿԸ

Ս. Պարաճանովի տուն-թանգարանին մէջ Յունուար 9-ին նշուած է արուեստագէտին 75-ամեակը։ Ներկայ եղած են Մշակոյթի նախարարը, Երեւանի քաղաքապետը, բարեկամներ, մտերիմներ, շարժանկարի գործիչներ։ Նշումէն ետք խումբը այցելած է Պանթէոն, ծաղիկներ զետեղած Պարաճանովի շիրիմին։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ նախագահը՝ Ժագ Սանթէր ջանաց համոզել Եւրոպական Խորհրդարանին երեսփոխանները որ պատժական նախաձեռնութիւն մը չառնեն Յանձնախումբին դէմ, հակառակ անոր որ ստիպուեցաւ խոստովանիլ իր վարչութեան մէջ տեղի ունեցած չատ մը անկանոնութիւններ, խարդախութիւններ, կասկածելի գործառնութիւններ։ Խնդրած է ուրեմն որ չքուէարկեն նախատեսուած դատապարտումի բանաձեւը։ Կազմին մէջ, գլխաւոր յանցապարտներն են Էտիթ Գրեսոն (Ֆրանսա) եւ Մանուէլ Մարին (Սպանիա)։ Ամէնէն աւելի այս երկու ընկերվարականներուն մատակարարութիւնն է որ խնդրոյ առարկայ է, բայց երկուքն ալ մերժեցին հրաժարիլ, հակառակ իրենց դէմ եղած ծանր մեղադրանքներուն, բայց Սանթէրի նեցուկը կը վայելեն։ Է. Գրեսոն կը ներկայանայ որպէս զոհ «վհուկներու հալածանքի» մը։ Ամբաստանուած է որ բարեկամութեան պայմանագիրեր հայթայթած է իր կարգ մը բարեկամներուն, աւելին, պելժ երեսփոխանուհի մը արդարադատութեան դիմած է, բողոքելով Էտիթ Գրեսոնի մատակարարութեան դէմ «Լէոնարտօ տա Վինչի» ծրագրին պատրաստութեան մէջ, փաստաթուղթի մը հիման վրայ, ի մէջ այլոց, կ՚անդրադառնայ հաշուեցոյցերու ընկերութիւններու որոնք ... գոյութիւն չունին։ Այս կացութիւնը դժուարութիւն ստեղծեց Գերմանիոյ վարչապետին որ Յունուար 1-էն ի վեր հերթական նոր նախագահն է Եւրոպական Միութեան։ Մամուլի իր ասուլիսին մէկ կարեւոր մասը ստիպուեցաւ յատկացնել Յանձնախումբին պաշտպանութեան։ Ասկէ անկախ ալ, Շրէօտէրի ելոյթը անհաճոյ մթնոլորտ մը ստեղծեց, քանի տեսակ մը սպառնալիք կ՚ընէ կապելով եւրոպական ֆինանսներու բարեփոխման իր ծրագիրը Միութեան ընդլայնումին։

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ նախագահ վերընտրուեցաւ Նուրսուլթան Նազարպայեւ եօթը տարուան համար։ Յունուար 10-ի քուէարկութիւնն ալ չատ կանոնաւոր բնոյթ մը չէ ունեցած եւ նախագահին ստացած ձայներու 81,7%-ը կը յիշեցնէ խորհրդային շրջանի խարդախութիւններ։ Արդէն, Օ.ԷՍ.ՍԷ.Ը.-ն ուզած էր որ յետաձգուի ընտրութիւնը, որ կը խախտէր ընտրական բոլոր սկզբունքները։ Կանխահաս ընտրութիւնը միայն 3 ամիս առաջ յայտարարուած էր խաղէ հանելով ընդդիմութիւնը։ Իր միակ մրցակիցն էր համայնավար թեկնածուն՝ Աբդիլդին որ ձայներու 12,08%-ը ստացած է, միւս երկու թեկնածուները կը գոհանան ձայներու 4,72 եւ 0,78 համեմատութեամբ։ Արձանագրուած ընտրողներու թիւը 8,5 միլիոն էր, մասնակցողներու համեմատութիւնն էր 86,28%։ Ընտրական յանձնախումբին համար ամէն ինչ կանոնաւոր էր, բայց Օ.ԷՍ.ՍԷ.Ը.-ն համաձայն չէ (ինչ որ, ի դէպ, չատ բան չի փոխեր, ուրիշ տեղ ալ տարակուսութիւններ ըրած են, բայց...) ոչ ալ ընդդիմութեան ղեկավարները, տեղացի լրագրող մը ըսած է. «ոստիկանութիւնը չատ լաւ գիտէ թէ ո՛վ որու համար կը քուէարկէ», աւելցնելով թէ վախ մըն ալ կայ բնակչութեան մօտ որ չի համարձակիր ազատօրէն արտայայտել իր տեսակէտը։

ՌՈՆ – ԱԼՓԻ Շրջանային Խորհուրդին ութ փոխ նախագահներու ընտրութիւնն ալ բաւական դժուարութիւններ ստեղծեց Յունուար 11-ին եւ ի վերջոյ Յունուար 12-ի առաւօտեան 4-ին է որ կարելի եղաւ լուծումի մը յանգիլ, մինչ ժամը 1-ին Միյոնի կողմնակիցներն ու Էռ.Փէ.Էռ.-ի անդամները եւ համայնավարները նիստէն հեռացած էին։ Ութ փոխ նախագահները ընտրուեցան ձախի ձայներով։

Պ. ԷՃԷՎԻԹ կազմած է իր կառավարութիւնը բաղկացած միայն իր (ազգային Ձախ) կուսակցութեան անդամներէն։ 6 շաբաթներու տագնապէ մը ետք, Թուրքիա գտած է կառավարութիւն մը որ երեք ամսուան կեանք ունի, քանի երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի կ՚ունենան Ապրիլ 18-ին։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ մէկ բանտին մէջ չաբաթավերջին ծագած ապստամբութեան մասին Թուրք մամուլի Մոսկուայի թղթակիցներուն աղբիւրով հաղորդուած է թէ ապստամբութեան բուն նպատակը նախագահ Ալիեւը տապալել էր։ Ներքին նախարարը Բաքուի մէջ յայտնած է թէ ապստամբ խումբին անդամները հաւատարիմներ էին Ռ. Ճէվատովի որ 1995 Մարտին պետական հարուած մը փորձած էր։ Նախարարը աւելցուցած է թէ ապստամբութիւնը դրդուած է արտաքին ուժերու կողմէ որոնք նոյնիսկ ծրագրած էին նախագահ Ալիեւի սպանութիւնը։

ՏՌՈՄԻ ԵՒ ԱՌՏԷՇԻ նահանգին մէջ չուրջ հարիւր գիւղեր ելեկտրական հոսանքէ զրկուած են մանաւանդ առատ ձիւնին հետեւանքով որ ծանր վնասներ պատճառած է շրջանին մէջ։ Երթեւեկն ալ խանգարուած էր, ոչ միայն ճամբաներու վրայ, այլեւ օդակայանները, կառախումբերն ալ մեծ յապաղումներ արձանագրած են։

ՖԼԷՐԻ (Օրնի նահանգ) Ժան Մոնէ վարժարանի երկու թրքուհի աշակերտուհիները արտօնութիւն ստացան լաչակով դպրոց երթալու, պայմանաւ որ հետեւին բոլոր դասերուն եւ լաչակը հանեն թեքնոլոժիի եւ մարզանքի դասերուն առեն։ Այս հաշտարար լուծումը գտնուած է, հակառակ անոր որ թէ Ներքին նախարարը՝ Ժ.-Փ. Շըվէնըման թէ կրթական նախարարական կցորդ՝ Սեկոլէն Ռուայալ վճռականապէս դէմ արտայայտուած էին։ Սեկոլէն Ռուայալ հարցազրոյց մըն ալ տուած էր Լա Գրուայի (Յունուար 12) ուր ո՛չ կ՚ըսէ լաչակին երբ այդ կը համապատասխանէ բացայայտ գրգռութեան մը։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ մէջ կաշառակերութիւնը բոլոր սահմանները անցած է եւ տեղւոյն Ֆաքտի օրաթերթը Յունուար 10-ին հրատարակած է կաշառքներու սակագինը տուրքէ խուսափելու, համալսարանական վկայական մը ստանալու, բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը հետ ժամադրութիւն մը ձեռք ձգելու համար։ Համալսարանի մը մուտքը կրնայ 10 հազար Ֆր. արժել, վկայականներն ալ 7-էն 10 հազար Եւրօ կ՚արժեն, բժշկական կեղծ վկայագիր մը զինուորական ծառայութենէն խուսափելու համար 1.000 Եւրօ կ՚արժէ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՀԱՐԵԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Թուրքիոյ ՕԹԱՆ-ի ներկայացուցիչը Օ. Էօզքէն «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին տրուած ծաւալուն հարցազրոյցի մը մէջ խօսելով քրտական հարցին միջազգայնացումի երեւոյթին մասին, ըսած է թէ չատ յաճախ ահաբեկչութիւնը կը շփոթուի քրտական հարցին հետ ու առաջինը երկրորդին հետեւանք կը նկատուի։ Թուրք պաշտօնատարը հերքելու համար այս կարծիքը, շեշտած է թէ ահաբեկչութիւնը արտաքին ուժերէ դրդուած է, քանի որ մինչեւ 1984 նման բան չկար Թուրքիոյ մէջ։ Էօզքէն ըսած է. «Քրտականէն առաջ կար հայկական ահաբեկչութիւն մը որ շուրջ տասը տարի տեւեց։ Ատիկա՞ եւս Թուրքիոյ ճնշումներու քաղաքականութեան հետեւանքն էր։ Այսինքն, Թուրքիա ճնշումի տա՞կ պահեց իր հայ քաղաքացիները։ Արդեօք ԱՍԱԼԱ-յի ահաբեկչութիւնն ալ այդ ճնշումէ՞ն ծագում առաւ։ Որեւէ առընչութիւն կա՞յ անոնց միջեւ։ Պոլսոյ Հայերը ունի՞ն արդեօք նուազագոյն գանգատ մը»։

Ան ապա կ՚եզրակացնէ թէ այսօրուան քրտականին նման երէկուան հայկական ահաբեկչութիւնն ալ արտաքին ազդակներէ թելադրուած, ծրագրուած էր։ Իսկ այդ ազդակները գործի մղողը Թուրքիոյ շրջանային ուժ մը դառնալու հեռանկարն էր որուն արգելք պէտք է ըլլային։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Իտալիոյ վարչապետը Մ. տ՚Ալէմա Յունուար 11-ի մամուլի ասուլիսին ընթացքին յայնօրէն արտայայտուած է քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալանի պարագային եւ Թուրքիոյ քրտական հարցին մասին։ Վարչապետը ըսած է թէ Թուրքիա ՓՔՔ-ի ղեկավարին Հռոմ ապաստանելէն ետք կարեւոր առիթ մը փախցուցած է հարցին քաղաքական լուծում մը գտնելու. այդ առիթը պիտի ըլլար ընդառաջել քրտական միջազգային համագումարին կոչին ու քաղաքական լուծումի մը համար բանակցութիւն տանիլ։ Պատասխանելով քիւրտ լրագրողի մը յիշեցումին թէ Թուրքիոյ տեսանկիւնէն հարցը քրտական բնոյթ չունի, այլ՝ ահաբեկչական, տ՚Ալէմա ըսած է. «Եթէ կը պնդեն թէ քրտական հարց գոյութիւն չունի, գիշեր մը ինծի հետ Սալանթրօ (*Իտալիոյ հարաւային ծովափը*) եկէք որպէսզի ձեզի ցոյց տամ թէ քրտական հարցը ի՛նչ ձեւով իտալական ափերը կը հասնի։ Ուրանալ այս խնդիրը, կարճատեսութիւն է»։ Իտալիոյ վարչապետը ապա ափսոսանք յայտնած է որ Անգարա նոյն կարճատեսութեան պատճառով միջազգային ատեանի մը գաղափարը մերժելով փախցուցած է Եւրոպայի հետ գործակցութեան առիթ մը։

Ինչ կը վերաբերի Ա. Էօճալանի պարագային, վարչապետը ըսած է թէ իր երկրին մէջ ան ազատ է, թէեւ դժուար է դրական պատասխան տալ քաղաքական ապաստանի իր խնդրանքին։ Աւելցուցած է թէ ազատ է Իտալիայէն մեկնելու, սակայն մնալու պարագային անկարելի է Թուրքիոյ յանձնումը, քանի որ հոն պիտի ձերբակալուի եւ մահապատիժը ի զօրու է։

Քրտական «Էօզկիւր փոլիթիքա» օրաթերթը այս տեղեկատուութեան հետ կը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Ժ.

Մութը կոխած է. փողոցները զուրկ են հասարակաց լուսաւորութենէ. տուներու բակերու կանթեղներով կը կառավարուի ժողովուրդը, գիշերային շրջագայութիւնները կատարելու: Խումբը ամբողջացած է. Փաօլոն եւ Վարդան յաղթական վերադարձած են Արագածեան արշաւանքէն. ամէն ինչ բնական ընթացած է. կարգ մը տեղեր ձիւնը դժուարացուցած է յառաջխաղացումը, սակայն այդ իրենց նման փորձառու լեռնագնացներու համար՝ ընթացիկ պատմութիւն է: Ամէնքս ալ յոգնած եւ անօթի ենք: Հիւրընկալ տան կիներն ու երիտասարդ հարսերը, գործի լծուած են, ճոխ սեղան մը պատրաստելու. ամէն ինչ տունի գործ, նոյնիսկ Լոռիի հռչակաւոր օղին: Հիւրերս կը հինան նահապետական գերդաստանի միահողի աշխատանքին վրայ. տանտիկնին բոլոր ցուցմունքները զինուորական հրահանգի նման կը գործադրուին: Փոքրերը մեզ շրջապատած, զարմանքով մտիկ կ'ընեն այս օտար լեզուին, որ վստահաբար առաջին անգամն է որ կը լսեն: Փաօլոն եւ կինը կը ջանան կապ մը ստեղծել երախաներուն հետ, բառերը մի առ մի վանկերու վերածելով, կարծես առաւան մը պիտի փոխուէր/*/: Վերջապէս սեղանը պատրաստ է. շուրջ երեսուն հոգիով կը զետեղուինք շուրջը. ամէն օր չէ որ Օձունը Արեւմուտքէն հիւրեր կ'ընդունի. այնքան ուշադրութիւն կը դարձուի մեր վրայ որ գրեթէ անհանգիստ կը զգանք: Առաջին երկու բաժակաճառերէն վերջ, լեզուները կը քակուին եւ երիտասարդները տեղատարափ հարցեր կուտան թէ ինչպէ՞ս կարելի է Արեւմուտք հաստատուիլ ... ապրուստի մակարդակը, վճարումները, անսահման առաւելութիւնները եւ այլն, եւ այլն. հիւրերս, զիրենք յուսախաբ ընելու ստիպման, կը ջանան բացատրել որ Արեւմուտքի կեանքը կարծուածին չափ ալ դիւրին չէ, մանաւանդ հոն լոյս աշխարհ չեկողներուն համար թէ իրենց կեանքն ալ բազմաթիւ դժուարութիւններ ունի եւ թէ Օձնեցիներուն վիճակն ալ, այնքան վատ չերեւիր/*/:

Կիրակի առաւօտ, մեր առաջին գործը կ'ըլլայ գիւղի կեդրոնը գտնուող Զ. դարու հռչակաւոր գմբէթաւոր պազիլիք-եկեղեցին այցելել: / 32 մեթր երկայնք, 21 մեթր լայնք / որ իր յօրինուածքային որոշ գիծերով կարեւոր նշանակութիւն ունի նման պազիլիքներու զարգացումը բացայայտելու: Յատկանշական է եկեղեցիին արտաքին կամարաշարը, որ եզակի երեւոյթ մըն է հայ ճարտարապետութեան մէջ: Գրեթէ Աւարայրի հերոսամարտին ժամանակակից, 15 դար է կուրծքը տըւած Լոռիի սարերուն, անմնաս, հպարտ կանգնած այս բացառիկ յուշարձանը կարծես խորհրդանիշն է լոռեցիի յամառ պայքարող ոգիին:

Բացառիկ է նաեւ Ե.-Զ. դարու ԿՈԹՈՂ _ ՄԱՀԱՐՁԱՆԸ որ եկեղեցիին բակին մէջ կը գտնուի. բարձր պատուանդանի վրայ զետեղուած երեք քառակուսի մոյթ, որոնց կամարակապ բացուածքներուն մէջ տեղաւորուած են երկու կոթող, չորս երեսներն ալ զարդարուած ամենանուրբ քանդակներով քրիստոնէութեան ծաւալումը խորհրդանշող: 1500 տարի բնութեան արհաւիրքներուն դիմագրաւած այս բացառիկ կոթողը, ատենն է որ պատսպարուի թափանցիկ տնակի մը մէջ, քանի մթնոլորտի համատարած ապականութիւնը սկսած է իր վնասները հասցնել:

Օրուան ծրագիրը բաւական ընդարձակ է. Սանահին, Հաղբատ, Վանաձոր, Դիլիջան, Սեւան, Երեւան: Մանաւանդ նկատի առած ճամբաներու քայքայուածութիւնը, խոհեմութիւն էր շատ չյամենալ Լոռիի լեռներուն մէջ: Ուրիշ յարմար առիթի մը ձգելով այցելութիւնը Օձունի ծիրանաւոր _ ծաղկավանք եկեղեցիին /Ե. դար/, Հոռոմայրի վանքին /ԺԲ. դար/ կառուցուած Զաքարէ եւ Իւանէ եղբայրներէն, որ իր անմատչելի դիրքին համար, ծառայած է նաեւ որպէս ապաստանարան:

Բոլորէն հրաժեշտ առնելէ վերջ, մենք «Երեւանցիներս» ճամբայ կ'ելլենք դէպի Սանահին, ուր հասնելու համար բաւեց որ դիմացի սարահարթը բարձրանանք:

Սանահինը Հայաստանի ամէնէն հռչակաւոր վանական համալիրներէն մին է. զայն հիմնած է ԱՇՈՏ Գ. ՈՂՈՐՄԱԾ 966 թուին, շատ հաւանաբար հնագոյն տաճարի մը վրայ: Դարձած է Կիւրիկէի իշխանաւորներու վարչական կեդրոն եւ դամբարան /մինչեւ ԺԲ. դար/: Եղած է մշակոյթի մեծ կեդրոն, ունեցած է համալսարան, ուր հրաւիրուած են ժամանակակից յայտնի հոգեւորական, գիտնական եւ վարժ գրիչով վարդապետներ. հոն դասաւանդուած են հռետորութիւն, իմաստասիրութիւն, երաժշտութիւն, բժշկութիւն, տոմարագիտութիւն եւ յատկապէս մեծ ծաղկում ապրած Գրիգոր Մագիստրոս Պահլաւունիի գործունէութեան շրջանին երբ մինչեւ իսկ անդամագննութեան դասընթացքներ աւանդուած են: Ստեփանոս Ասողիկ պատմիչին վկայութեամբ, 1004-ին Սանահին եւ Հաղբատ միացեալ վանքերը ունէին 500 միաբան:

Սանահինի յուշարձանախումբը կ'ընդգրկէ Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, 928-ի եւ 944-ի միջեւ, անոր հարաւը Ամենափրկիչ Եկեղեցին որ 957 _ 966 տարիներուն կառուցել տուած է Աշոտ Գ. Ողորմածի կինը՝ Խոսրովանուշ, երկու եկեղեցիներու միջեւ կը գտնուի Գրիգոր Մագիստրոսի ճեմարանը / Ժ. դարու վերջ / Գրատունը /1063/, շինել տուած է Դաւիթ Անհողի դուստրը Հրանուշ Թագուհին: Գրատան կից կը գտնուի Ս. Գրիգորի բոլորաձեւ մատուռը / Ժ. դարու վերջերը/: Գրատան գաւիթը ԺԲ. դարու վերջաւորութեան կառուցուած մինչ Ամենափրկիչին գաւիթը գործն է ժամհայր ճարտարապետին եւ կառուցուած 1181-ին: Իշխան Վաչէ Վաչուտեանը 1211-ին շինել տուած է Մեծ գաւիթը Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին որ եզակի օրինակ է հայկական գաւիթներու: Զանգակատունը բարձրացած 1211 _ 1235-ի միջեւ, Հայաստանի հնագոյն օրինակներէն է:

Կան տակաւին երեք անուանի դամբարաններ, Կիւրիկեաններու /Ժ_ԺԱ. դար/, Զաքարեաններու /Ժ _ ԺԱ. դար/ եւ Արղութեան - Երկայնաբազուկներու /ԺԹ. դար/: Հոս կը գտնուին նաեւ, մօտ 50 խաչքարեր որոնցմէ Գրիգոր Տուտէորդիինը եւ Սարգիսինը հայկական քանդակագործական արուեստի լաւագոյն նմոյշներէն են:

Կը վերադառնանք ձոր, կը յառաջանանք շուրջ 8 / 10 հազարամեթր դէպի հիւսիս _ արեւելք, անցնելով Ալավերտին ու կրկին կը բարձրանանք դէպի Հաղբատ: Գիւղին դիրքը շատ տպաւորիչ է. Վանական համալիրը, իր զանգակատունով եւ գմբէթներով, արդէն վարէն մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ. քանի մը վայրկեան վերջ արդէն կառքը կանգ կ'առնէ վանքի հրապարակին առջեւ:

Հաղբատ վանական համալիրը, միակը որ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի հովանաւորութիւնը կը վայելէ, Ժ. _ ԺԳ. դարերու ընթացքին կառուցուած հայ վանական կեանքի ամէնէն կատարեալ նմոյշը կրնայ նկատուիլ, Սանահինի եւ Տաթեւի հետ, ուր եռուն կրօնական, աստուածաբանական, իմաստասիրական եւ քաղաքական անցուդարձեր տեղի ունեցած են: Մօտաւորապէս միեւնոյն ամբողջականութիւնը ունի, նման միւսներուն: Բաղկացած է 1/ Ս. Նշան Եկեղեցիէն, 2/ Մեծ գաւիթէն, 3/ Ս. Գրիգոր Եկեղեցիէն, 4/ Անցքէ մը եւ Ամենափրկիչ պատմական խաչքարէն, 5/ Աստուածամօր նուիրուած մատուռէն, 6/ Գրադարանէն, 7/ Համազասպի շէնքէն, 8/ Զանգակատունէն, 9/ Ճաշարանէն եւ 10/ Ուքանանց դամբարանէն, այս ամէնը հաստատուն պարիսպով մը շրջափակուած:

Ժողովրդական աւանդութիւն մը կ'ըսէ որ Հաղբատի շինարարութեան մէջ, իր մասնակցութիւնը բերած է Տրդատ Մեծ ճարտարապետը, որ 986-ին կործանած Կ. Պոլսոյ Ս. Սոֆիա Մայր Տաճարին փլած գմբէթը վերաշինեց:

Փրոֆէսէօր Ալփակօ _ Նովէլլօ, որ մանրազնին ուսումնասիրութիւններ յատկացուցած է մեր ճարտարապետութեան գլխաւոր կոթողներուն, գեղեցիկ կերպով կը մեկնաբանէ անոնց քարէն անդին գացող բովանդակութիւնը, որ դիտուած օտարի մը աչքով, ինքնաբերաբար կը շոյէ մեր ազգային զգացումները. _ Հայ ճարտարապետութիւնը, որու մէկ նմոյշն է Հաղբատի համալիրը եւ կրնայ ամփոփիչ ԹԷՍԹ / փորձաքարը կազմել, կ'արտացոլայ կրօնական զգացումի մը ուժը եւ մաքրութիւնը, որ կը ձուլուի ազգային զգացումին հետ: Այս պատճառաւ է որ նման օրինակներ տոկացած են ժամանակի երկար տեւողութեան որ ակադեմական պահպանողականութեան արդիւնքը չէ, այլ բուն վկայութիւնը հայ ժողովուրդին տառապալից պատմութեան:

Որքան ալ հաճելի ըլլայ յամենալը այդ բարձունքներուն վրայ, որքան ալ հիւրերս փափաք յայտնեն քիչ մը եւս երկարաձգելու Հաղբատի այցելութիւնը, հարկ է ճամբայ ելլել, որպէսզի մութը չկոխած հասնինք Սեւանի աւազան եւ Երեւան:

Վերադարձի ճամբաները երկու են. Վանաձոր, Դիլիջան, Սեւան, Երեւան, կամ ալ Ալավերտի, Այրում, Նոյեմբերեան, Իջեւան, Դիլիջան, Սեւան, Երեւան: Այս երկրորդ կարելիութիւնը իմ նախընտրածս պիտի ըլլար՝ եթէ ժամանակները տարբեր ըլլային: Սահմանամերձ գօտիներէ պիտի անցնէինք, հարկ էր զինուորական իշխանութիւններու աջակցութիւնը ապահովել. երկրորդ՝ ժամանակը արդէն ուշ էր. երրորդ՝ չէի գիտեր թէ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուին ճամբաները, որոնք արդէն շատ փայլուն չէին երեք տարի առաջ. սակայն ունէր շատ մեծ նշանակութիւն. կ'ուզէի մեր հիւրերուն ցոյց տալ Հայաստանի սահմաններուն անմարդկային, անխիղճ բաժանումը, Մոսկուայի, Վէրսայլի կամ Պէրլինի մէջ, բազկաթոռներու վրայ զետեղուած, խոշոր սիկառ մը ծխող մարդկանց (Մեծերու) «իմաստութիւնը»:

Բացէ՛ք Հայաստանի որեւէ քարտէս, իր պատմական տարածութեամբ: Անցեալին՝ երբ ազգեր ու ցեղեր կը կառավարուէին, բնութեան պահանջներուն համաձայն, փնտռելով արօտավայր եւ ապահով բնակութիւն իրենց համար, ինքնաբերաբար սահմաններ գծած են ջուրի մեծ հոսանքներով եւ բարձր լեռներով: Եփրատը՝ արեւմուտքէն եւ Կուր գետը՝ արեւելքէն, դարերով բնական սահմանները կազմած են հայ ցեղին բոլոր հաստատութիւններուն, իշխանական եւ արքայական հարստութիւններուն, անոնք իրարու մէջ բաժնած են հողերը եւ եկեղեցական թեմերը, տէպ թագաւորի մը մականին տակ եւ քիչ անգամ ճիւղաւորուած՝ արքաներով (Բագրատունեաց, Արծրունեաց, Կիլիկեան) սակայն այդ բնական տարածութիւնը, միշտ ճանչցուած է որպէս Հայոց աշխարհ, Հայոց բարձրաւանդակ, Հայոց Լեռներ, նոյնիսկ երբ այլազգիներ զինու զօրութեամբ, խուժած եւ գրաւած են այդ տարածութիւնները:

Հիմա, բացէ՛ք ներկայ Հայաստանի քարտէսը եւ պիտի անդրադառնաք սարսափելի, անբնական, անարդար բաժանումներու: Եփրատէն՝ նետուած ենք Արաքս. Արաքսէն՝ նետուած Ախուրեան: Արարատեան բնական դաշտավայրը, բաժնած ենք երկուքի, մեր Գողթն գաւառը, ուր նախ իջեւանած է Նոյ նահապետ, դարձած է Նախիջեւան եւ անբնականօրէն մաս կը կազմէ պետութեան մը, որ բոլորովին արուեստական յերիւրանք մ'է, եւ կը գտնուի լեռներու միւս ափին վրայ, ուր մինչեւ ռուսական բանակներու մուտքը, կ'ապրէին Ուտիքի Հայերը եւ անոնց ցեղակից Աղուանները, որոնց կաթողիկոսական աթոռը, կը գտնուէր Գանձասարի վանքին մէջ: Կուր գետի ձախ ափերուն վրայ, կ'իշխէ նոյն անունը՝ Ադրբէջան եւ Գուգարքի եւ Վիրահայոց լեռներէն հոսող ջուրերը Դեբեդ, Ձորագ, Աղստեւ, Գետիկ, Տաւուշ, Խնձորուտ, Սեւանի լեռներէն հոսող Ասրիկ, Ջեղամ, Շամքոր, Կոշկար եւ Մռաւի լեռներու՝ Գանձակ, Թուսակ, Գերան գետակները, Հայկ լեռներէն իջած, պիտի ոռոգեն ուրիշին հողերը եւ թափին Կուր գետ: Պիտի ուզէի ցոյց տալ Փաօլոյին թէ ինչպէ՞ս ազերի կրնային ըլլալ Արծուաշէնը, Գետաբեկը, Հերհերը, Վերին եւ Վարին Դաշքեսան, Դաստաֆորը, Գանձակը... եւլն.: Բայց օրը յառաջացած էր եւ հարկ էր ամենակարճ ճամբով վերադառնալ մայրաքաղաք՝ հասնելու համար երաժշտական համերգին:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՈՐՊԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՅԱՏԵՒՄԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹԻՒՆ

Փոլսահայ մեծ երգահան Տիգրան Չուխաճեանի մահուան 100-ամեակին առթիւ, այս տարի հայ մամուլը քանիցս անդրադարձաւ անոր կեանքին ու գործին: Ամերիկահայ մամուլը մանաւորապէս բազմաթիւ գրութիւններ հրատարակեց Չուխաճեանի առաջին օփերան «Արշակ Երկրորդ»-ը, Սան - Ֆրանսիսքոյի աշխարհահռչակ թատրոնին մէջ բեմ բարձրացնելու կապակցութեամբ (1): Այսպիսի խիզախ նախաձեռնութիւններու շնորհիւ է, որ կարելի պիտի ըլլայ մեր մշակոյթն ու արուեստը դուրս բերել «կէթթօ»ներէն եւ առիթ տալ անոր, իր արժանի տեղը գտնելու միջազգային համատեղութեան մէջ: Ահա թէ ինչպիսի երեւոյթներու կարօտ է ամէն ազգ, որպէսզի իր մէջ վառ պահէ ազգային հպարտութեան ա՛յն օգտակար զգացումը որ ազգապահպանման ամենակենսական սնունդն է: Վեց հարիւր տարիէ ի վեր իր անկախութիւնը կորսնցուցած եւ Եղեռնի մը փլուզման բուժումները որոնող մեր ազգը, Թէքէեանի իսկ խօսքերով. «կարենալու համար ապրիլ այսուհետեւ, օդի, ջուրի, հացի նման պէտք ունի հպարտութեան»: Եւ քանի որ քարիւղ չունինք մեր երկրի հարստութեամբ պարծենալու համար, պիտի շարունակենք մեր ազգային ինքնագիտակցութեան ներշնչումները գտնել մեր մշակոյթին մէջ, ինչպէս ըրեր են մեր նախնիները դարէ դար: Մշակոյթ մը որուն հարուստ ժառանգութեան շնորհիւ շարունակեր ենք գոյատեւել, սակայն ցարդ մեծ չափով անծանօթ կը մնայ աշխարհի երեսին: Մասնագէտներու, հայագէտներու կամ հայասէրներու փոքր շրջանակէն դուրս, մեր ազգը ծանօթ է մեր օտար բարեկամներուն, լաւագոյն պարագային որպէս «Փոլքլորիք» ժողովուրդ: Վերջին 50 տարիներուն ընթացքին մեր երգի - պարի «անսամբլ»ներուն ելոյթները զգալիօրէն գերակշռած են մեր ժառանգութեան այլ երեւոյթներուն վրայ: Թէեւ մեր Փոլքլորով համբաւ վայելելն ալ համեմատաբար նորութիւն մըն է: Տակաւին երէկ էր երբ Ուիլիըմ Սարոյեան իրաւամբ կը գրէր «...այս անկարեւոր ժողովուրդի ցեղախումբ մը ... որու երաժշտութիւնը երբեք չէ լսուած»: Մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակենք «ապրիլ» որպէս անկարեւոր ժողովուրդ: Միթէ ժամանակը չէ՞ հասած որ մեր ամբողջական մշակութային ժառանգութիւնը ամենաարդիական «մարքէթինկ»ի միջոցներով արժեւորել գիտնանք, եւ հնարամիտ «փաքքէճինկ»ով զետեղենք զայն մեր ցուցափեղկերուն մէջ: Այլապէս շատ բնական է որ մեր «խանութ»էն ներս ոչ ոք ուզէ մտնել: Ի՞նչ բանն է որ մեզի ստիպած է այսքան ատեն «թաքուն» պահել մեր արուեստը: Թերեւս գաղթականութեան առաջին տարիներուն՝ նիւթակա՞նը: Իսկ այսօ՞ր: Չկամութի՞ւնը, անտարբերութի՞ւնը թէ մեր մէջ տակաւին շարունակուող ստորակայութեան այն բարդոյթը որ մեզ թերահաւատ կը դարձնէ մեր արժէքներուն նկատմամբ: Բայց չէ՞ որ բոլորիս փափաքը միշտ ալ եղած է մեր արուեստի մէկ գործը տեսնել միջազգային բեմ բարձրացած, արհեստավարժ եւ «մէտիաթիք» հզօրութիւն ունեցող հաստատութիւններու կողմէ: Յիշենք մեր գոհունակութեան եւ հպարտութեան այն մի քանի պահերը որոնց ականատես եղանք այս վերջին շրջաններուն, երբ մեր երգը ի վերջոյ մեզմէ դուրս, ուրիշն ալ լսեց ու ծափահարեց: Nine Armenians, Une bête sur la lune, Calandar, American première of Anoush, Mayrig, Sojourn at Ararat («Le Chant d'Ararat»)(2) եւայլն:

Այսօր վերստին, առիթն ունինք ոգեւորութեան փառահեղ պահեր ապրելու Տ. Չուխաճեանի «Արշակ Երկրորդ»ով: Այո՛, սակայն ամէն ինչ գին մը ունի...: Մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, այս ծրագիրը իրագործելու համար հարկաւոր է «գտնել» մէկ միլիոն ամերիկեան տոլար: Բնականաբար մեծ գումար է մէկ միլիոնը: Մեր ոգեւորութիւնը սանձող գումար մըն է որ պահ մը կը լրջացնէ մեզ, եւ մտածել կուտայ: Ինչպէս կ'ըսէր հոլիվուտեան ներկայացուցիչս «Բոլորը չեն կրնար իրենց թոյլ տալ Rolls-Royce մը գնել»: Ի տես Հայաստանի ներկայ փինանսական տագնապներուն, արդեօք օփերայի մը համար այդ գումարը ծախսելը «հարուստի քմահաճո՞յք» մըն է պարզապէս:

Կը փափաքիմ այս առթիւ խօսքս ուղղել ո՛չ թէ անոնց որոնք արդէն իսկ «Արշակ Երկրորդ»ի այս ծրագրին նեցուկ կանգնած են իրենց նուիրատուութիւններով, այլ անոնց որոնք ունենալով հանդերձ թէ՛ նիւթական կարողութիւն, եւ թէ՛ ազգային գիտակցութիւն, կը վարանին եւ երբեմն

նոյնիսկ խիստ կը քննադատեն սոյն նախաձեռնութիւնը: Անմիջապէս շեշտեմ, ամէն տեսակի թիւրիմացութիւններ փարատելու համար, որ Սան-Ֆրանսիսքոյի այս ծրագրին հետ ոչ նիւթական, ոչ գործնական եւ ոչ գեղարուեստական կապ ունիմ անձամբ, եւ թէ զայն կազմակերպողներէն ոչ մէկ խնդրանք ստացած եմ մտքերս թուղթին յանձնելու: Կը գրեմ որպէս հայ թատրոնի գործիչի մը բարոյական պարտքը, յատկապէս մտահոգուած վերջերս ականջիս հասած բարկութեան պոռթկումներէ, որոնք կ'ամփոփեմ հետեւեալ նախադասութեամբ. «Այսօրուան պայմաններուն մէջ, մշակութային ձեռնարկի մը համար այսքան դրամ ծախսելը ոճիր է»: Այո՛, այսօր անկախ Հայաստան մը ունինք, որ մեզ յանկարծ ստիպեց ազգային պատասխանատուութիւններու նոր «մեթոտ»ներու անցնիլ: Վերջին տասնամեակը ապացուցանեց թէ սփիւռքի մէջ ցիր ու ցան ըլլալու տխուր մեր վիճակը, այժմ կրնանք առաւելութեան վերածել: Երկրաշարժի ողբերգական օրերէն սկսեալ, Սփիւռքահայութիւնը կարեւոր ազդակ մը դարձաւ կազմելով «երկրորդ ճակատ» մը: Առաւելութիւն մը որ չէին վայելեր նախկին խորհրդային միւս հանրապետութիւնները: Այսօր յստակ է բոլորիս համար, որ այնքան ատեն որ գոյատեւէ Սփիւռքը, այնքան շահաւոր է համայն հայութեան համար: Հարցը սակայն այստեղ է: Սփիւռքը "ո՞րքա՞ն" պիտի գոյատեւէ...:

Անշուշտ ամէն ինչ վախճան մը ունի: Սակայն կայ բնական մահ, եւ կայ անբնական մահ: Ոճիրը (կամ ազգի մը պարագային ցեղասպանութիւնը) անբնական մահ մըն է: Նոյնքան անբնական է նաեւ անձնասպանութիւնը: Իսկ ձուլումը, ա՛յս պարագային, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ պարտուողականութենէ առաջ եկած անձնասպանութիւն: Այս պարագային կ'ըսեմ, որովհետեւ Սփիւռքը կենդանի պահող նիւթական եւ բարոյական անհրաժեշտութիւնները յանկարծ անտեսել, այն պատճառաբանութեամբ որ այժմ մեր բոլոր ուժերը պէտք է միմիայն ներկայ Հայաստանի վրայ կեդրոնացնել, տղայականօրէն անհեռատես կեցուածք մըն է զոր կը նմանցնեմ ոսկէ հաւկիթ ածող հաւը մորթելու առակին: Ֆրանսացիները կ'ըսեն՝ «Charité bien ordonnée commence par soi-même!»: Ըսել թէ «այժմ այստեղ մշակոյթի համար ծախսելը սխալ է երբ այնտեղ ուրիշ տագնապներ կան», վնասակար նոր տեսակէտ մըն է որ դժբախտաբար սկսած է տարածուիլ ու վտանգաւոր չափերու հասնիլ մեր ղեկավար հաստատութիւններէն ոմանց մէջ: Հաստատութիւններ որոնք նիւթական ուժն ունին պահպան հանդիսանալու մեր մշակոյթի գոյատեւման, հովանաւորելով մեր դպրոցները, մեր մամուլը որպէսզի չկորսնցնենք կերտել մեր ապագայ սերունդը, այնպէս ինչպէս կատարեր են ժամանակին նախորդ սերունդները, Ալեք Մանուկեաններու նման մեր բոլոր բարերարները: Ճիշդ է որ այժմ ժամանակները փոխուած են: Այսօր մենք ունինք ոչ թէ մէկ այլ՝ երկո՛ւ պատասխանատուութիւն՝ Հայաստան եւ՛ Սփիւռք: Եւ չեմ կարծեր որ խոհեմութիւն ըլլայ մէկը փրկելու համար, միւսը զոհել: Պէտք է հաւասարապէս հասնիլ երկուքին: Իսկ վա՞ղը...: 21-րդ դարու սեմին, ամենօրեայ մեր գոյութենապաշտ վազքին մէջ, ինչո՞վ պիտի սնուցանենք մեր ապագայ սերունդը, որ հա՛յ մնայ եւ շարունակէ խաղալ իր «երկրորդ ճակատ» կազմելու գլխաւոր դերը: Մեր 3000-ամեայ մշակոյթո՛վ: Մեր մեծագոյն գանձո՛վ: Սակայն զգո՛յշ...: Այսօր զայն հարկաւոր է ներկայացնել բարձրագոյն մակարդակով: Այլեւս անցած են այն օրերը երբ դպրոցական հանդէսներու կամ միութենական սրահներու մէջ երկու ոտանաւոր, երկու երգ, հայկական շուրջպար եւ օրուան բանախօսութիւն մը կատարելով կարելի պիտի ըլլայ մեր շուրջ համախմբել ձուլման վտանգին ենթակայ մեր երիտասարդութիւնը: Հարկաւոր է զայն անակնկալի բերել հզօր ցնցումով մը: Այդ կարելի պիտի ըլլայ ա՛յն ատեն միայն երբ մեր մշակոյթը արժանանայ միջազգային մասսայական ճանաչողութեան: Այն ատեն ոչ թէ ձուլումը պիտի նուազի, այլեւ հպարտօրէն կուրծքը ուռեցնելով «Այս իմ ժառանգութիւնս է» ըսող սեփականատէրներուն նոյնիսկ քանա՛կը պիտի աւելնայ: Ազգային հպարտութիւնը միակ փրկագինն է: Եւ զայն ներշնչելու համար ոչ թէ միլիոն, այլ միլիաններ հարկաւոր է ծախսել: Սխալ եւ սուտ վէճ է թէ ճգնաժամային պահերուն արուեստն ու մշակոյթը երկրորդական կը դառնան: Մեր պատմութեան ամէնաօրհասական պահերուն, մեր մշակոյթն է որ փրկեր է մեզ մշտապէս: Տէր-Զօրի անապատներու աւազներուն վրայ, մեր մամիկները Այբուբենն են գրեր մեզ հայ մեծցնելու համար: Մշակոյթը, որ Այբուբենէն կը սկսի, մեր գոյութեան ամենակենսական եւ ամենաանհրաժեշտ ազդակն է:

Կոչ կ'ընեմ ուրեմն բոլոր անոնց, որոնց առաջին վերաբերմունքը ժխտական եղաւ «Արշակ Երկրորդ»ի ծրագրին հանդէպ, որ վերստին մտածեն անմիջական ներդրումի կարիք ունեցող եւ հեռանկարային ներդրում պահանջող այս զոյգ անհրաժեշտութիւններուն մասին, եւ իրենց կարողութեան համաձայն երկուքի՛ն ալ հասնին: Սփիւռքը երկու «կողմերուն» ալ հասնելու լայն հնարաւորութիւնը ունի: Միայն Ամերիկայի մէջ, կարելի է 1 միլիոն տոլար հաւաքել, չորս թէ հինգ մեծահարուստ ընտանիքներու միջոցաւ, այնպէս ինչպէս կ'ընէին Չուհաճեանի օրով Պոլսեցիները նման դերդաստաններ Պոլսոյ մէջ: Իսկ եթէ այսօր այդպիսի ամիրաներ կը պակսին, ապա 100.000 Հայեր, 100-ական տոլարով կրնան անմիջապէս հարցը լուծել:

Ի դէպ, Միացեալ — Նահանգներու եւ Գանատայի հայութեան քանակը այսօր կը մօտենայ ... մէկ միլիոնի: Ի՞նչ պիտի ըլլան այդ մէկ միլիոն Հայերուն երախտիքները...:

ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱԶԵԱՆ
(Տնօրէն Տիգրան Չուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնի)

ԾԱՆՕԹ. —

(1) 2000 — 2001 թատերաշրջանին, ծրագրուած է Սան-Ֆրանսիսքոյի միջազգային համբաւ վայելող օփերային նախաձեռնութեամբ բեմ բարձրացնել Չուհաճեանի «Արշակ Երկրորդ» օփերան: Մանրամասնութեանց համար կապուիլ Պր. Ժիրայր Սվազլեանի հետ:

Հեռաձայն. —
(415) 664 20 26 San-Fransisco, U.S.A.:

(2) a) *Nine Armenians* de Leslie Ayvazian (թատերախաղ, որ մեծ համբաւ վայելեց Միացեալ-Նահանգներու մէջ),

b) *Une bête sur la lune* de Richard Kalinowski;

c) *Calandar* d'Atom Egoyan (réalisateur);

d) *Anoush* — Michigan Opera Theatre, 1981 (անգլերէն);

e) *Mayrig* de Henri Verneuil (réalisateur):

f) *Le chant d'Ararat* — անգլերէն եւ ֆրանսերէն հայկական բանաստեղծութեան երեկոյ, Ժիրայր Բաբազեանի եւ Նորա Արմանիի խաղարկութեամբ:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒԻ (Պոլիս) Մայր Եկեղեցւոյ յարակից նորակառոյց Փիլոս Եալըն սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 29-ին բացուած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան 75-ամեակին նուիրուած ցուցահանդէս մը ուր ներկայացուած էին 75 տարիներու երկայնքին Թուրքիոյ Հայոց բերած մասնակցութիւնը ամէն գետնի վրայ: Առաջին մասին մէջ, 17 մեծ լուսանկարներով ակնարկ մը ուղղուած էր հանրապետական շրջանի պատմական կարեւոր անցուդարձերուն վրայ: Անոնց կարգին՝ Զաւէն Պատրիարքի գործունէութիւնը, Հայոց Սահմանադրութեան հաշակումը, Հաթայի Թուրքիոյ կցումը, Մեսրոպ Պատրիարք Նարոյեանի ընտրութիւնը, Պօյաճըգիւղի մանկանց քէմփի հիմնումը, ունեւորութեան տուրքը, Սեպտեմբեր 6-7-ի դէպքերը, Դպրեվանքի փակումը, Պապին այցելութիւնը Պատրիարքարան, Մեսրոպ Արք.ի ընտրութիւնը եւայլն, եւայլն: Այլ բաժնի մը մէջ, լուսանկարներով եւ թերթերու կտրօններով եւ զանազան փաստաթուղթերով բացատրութիւններ տրուած են ակադեմական կոչում ունեցող Հայ կրթական մշակներու, կերպընկալ արուեստի վարպետներու, երաժշտագէտներու, սինեմայի եւ թատրոնի վարպետներու, եւ հայ մամուլի մասին: Հուսկ, վերջին բաժնի մը մէջ, ցուցադրուած են Հանրապետական շրջանի հայ վարպետներու գործերէն յատկանշական նմոյշներ: Բացումին ներկայ եղած են պոլսահայ արուեստագէտներ եւ արուեստասէրներ եւ Թուրք մեծամեծներու ներկայացուցիչներ: Ներկայ եղած է նաեւ Մեսրոպ Պատրիարք որ յայտարարութիւն մը ըրած է, ուղղուած գլխաւորաբար Թուրք մամուլին:

ՍԿջՒՏԱՐԻ մէջ, Դեկտեմբեր 26-ին, Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ վերապարգաւորուելէ եւ նորոգուելէ ետք, օծուած է եւ կրկին բացուած պաշտամունքի: Օծումը կատարած է Շահան Արք., որու աւարտին կատարուած է Լոյս զուարթի արարողութիւն: Ապա, ներկաները համախմբուած են «Կիւլպէնկեան» սրահը, ուր սարքուած էր սիրոյ սեղան մը: Եղած են ելոյթներ եւ գեղարուեստական յայտագիր մը գործադրուած է:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Եբրայական համալսարանի հայկական ուսումներու բաժինը կը տեղեկացնէ թէ նիւեորքաբնակ Սուրէն Ֆէսճեան տարեկան տասը հազար տոլարի նուիրատուութիւն պիտի կատարէ որպէսզի կարելի ըլլայ կրթաթոշակներ տալ այդ բաժինին ուսանողներուն: Ս. Ֆէսճեան իր նուիրատուութիւններով ծանօթ դէմք մըն է որ նպաստած է յատկապէս Երուսաղէմի պատրիարքարանին ու հայկական մշակոյթի զանազան ձեռնարկներու: Երուսաղէմի եբրայական համալսարանին հայկական ամպիոնին ներկայ տարեշրջանին ծրագիրը կ'ընդգրկէ գրաբարի նախաքայլեր, խօսակցական արեւմտահայերէն, հայկական արուեստի պատմութիւն, արաբական տիրապետութեան շրջանի (է. — ԺԱ. դար) Հայաստանի պատմութիւն, Նոր երգոցի միսթիք մեկնաբանութիւնը:

ԳԱՀԻՐԷԻ «Ալ — Ահրամ» օրաթերթի գլխաւոր շէնքի ցուցահանդէսներու մեծ դահլիճին մէջ, Դեկտեմբեր 6-էն 12 տեղի ունեցած է ծանօթ ծաղրանկարիչ՝ Ալեքսանդր Սարուխանի (1898 — 1977) յոբելինական յետահայեաց ցուցահանդէսը: 12 օրերու երկայնքին աւելի քան հազար այցելուներ կրցած են դիտել արուեստագէտին եզակի գործերը:

ԻՐԱՆԻ Արտաքին Նախարարութեան քաղաքական ուսումնասիրութիւններու կեդրոնին մէջ, Դեկտ. 19-ին տեղի ունեցած է համագումար մը նիւթ ունենալով՝ «Իրան-Հայաստան՝ երէկ, այսօր, վաղը» համագործակցութեամբ Կեդրոնին, Երեւան գործող Կովկասեան Կեդրոնին եւ ՀՌՍԿ հաստատութեան: Բացման խօսքը արտասանած է Վահան Յովհաննիսեան որ կը գլխաւորէր Հայաստանի պատուիրակութիւնը: Համագումարը ունեցած է չորս նիստեր. առաջինին արտայայտուած են երկու երկիրներու պատուիրակութեանց ղեկավարները եւ Հայաստանի Իրանագիտական կովկասեան կեդրոնի տնօրէն՝ Գ. Ասատրեան: Պարսկական պատուիրակութեան ղեկավարը՝ Պ. Ս. Խառազի շեշտած է երկու երկիրներու բարեկամական կապերը ու աւելցուցած թէ. «Հայ ժողովուրդը մեզ աւելի մօտիկ եղած է քան որեւէ ուրիշ ժողովուրդ»: Ամբողջ համագումարի տեւողութեան խօսք առած են 20 մասնագէտներ, երկու երկիրներէն: Հայաստանէն արտայայտուած են Յակոբ Զաքրեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան, Խաչատուր Ղազարեան, Ռուբէն Անդալադեան, Լեւոն Շիրինեան, Լենդրուշ Խուրշուդեան, Հայրապետ Մարգարեան, Իգոր Մուրատեան, Բարգէն Ցարութիւնեան:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մարզաւանի «Սասունցի Դաւիթ» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 18-ին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան տօնուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 108-րդ տարեդարձը: Փառերգներէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է Տանիա Յովհաննիսեան, յանուն «Ալիք» օրաթերթի խօսք առած է արտօնատէրը՝ Ալպէր Աճէմեան, երիտասարդութեան կողմէ արտայայտուած է Հարմիկ Շահնազարեան: Օրուան գլխաւոր բանախօսն էր, Հայաստանէն, Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի անդամ եւ նախագահի խորհրդական՝ Վահան Յովհաննիսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Խաչ Դպրեվանքին մէջ, Դեկտեմբեր 30-ին, տեղի ունեցած է Ամանորի աւանդական հաւաքոյթը, նախագահութեամբ Շահան Արք.ի: Օրուան պատշաճ ելոյթներ ունեցած են Դպրեվանքի տնօրէն՝ Հայկ Նշան, վարժարանի հիմնադիր՝ տոքթ. Պետրոս Թիւրապիք, խնամակալութենէն Պարոյր Քէպապճը, Սանուց Միութեան ատենապետ՝ Աստուր Մեծատուր: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Մեծ ընդունելութիւն գտած է զպրոցին երգչախումբը: Վերջին խօսք առնողը եղած է Շահան Արք. որ յիշած է Գարեգին եւ Շնորհք Պատրիարքները որոնք այնքան խնամք տարած են այս վարժարանին նկատմամբ:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Երբ Ֆրէկլի անունը տուի, սկսեց ինքն իրեն կրկնել.

- Ֆրէկ, Ֆրէկ... Զարմանալի անուն է, կրնա՞ս ինծի ըսել, թէ ինչ կը նշանակէ:

- Դժուարանում եմ... Մի քանի բացատրութիւն կայ: Բանասէրներից մէկն, օրինակ, գրել է, թէ դա «փառալ», այսինքն պտտուել, շատ ման գալ բառից է...

- Հիանալի է, ուրեմն այս մարդ ալ ինձ պէս տէրվիշ եղած է...

- Բայց այդ բացատրութիւնը հաւանական չէ:

- Ինչո՞ւ:

- Որովհետեւ «փառալ» բառը «ռ»-ով է գրւում, իսկ ինքը իր անունը «ր»-ով է գրել...

- Ափսոս, գեղեցիկ բացատրութիւն էր...

Մատենադարանի դիրեկտոր Լեւոն Խաչիկեանի, դիրեկտորի տեղակալ Բաբգէն Չուգասզեանի եւ այլ աշխատակիցների ուղեկցութեամբ իջանք գրապահոց:

Մի պահ կանգ առաւ, ասաց.

- Մարդու արիւն իր հետ դարաւոր յիշողութիւն կը բերէ: Մեր յիշողութիւն մեր արեան մէջ է եւ այստեղ: Հիմա կ'ուզեմ Նարեկացիի գիր տեսնալ...

Խաչիկեանը բերեց Մատեանի ձեռագիրը:

- Քիչ մը կարդա...

Խաչիկեանը մի քանի էջ կարդաց:

- Զօրաւոր է, ան իսկապէս կրնայ բուժել:

Ցանկարծ չուռ եկաւ, մի փոքր հեռացաւ ու վերադառնալով, ասաց.

- Փաչտալ ուզեցի, բայց Նարեկացի ըսելէ ետք վայել չէ, որ մարդ փաչտայ, գայի, փաչտող գալեցի, եկայ... Նարեկացիի պատկեր չունի՞ք, կ'ուզեմ տեսնալ:

Բերին այն ձեռագիրը, ուր Նարեկացու յայտնի դիմանկարն է: Մազազաթից նայում էր մազազաթեայ, խառաչունչ, նիհար, խոշոր աչքերով Նարեկացին:

- Փառք Աստուծոյ, նիհար է... Այս մարդ շատ չէր ուտեր: Քիչ ուտել լաւ է...

Թեքուեց ականջիս ու շշնջաց.

- Բայց երբեմն, ամիսը մէկ, լաւ ուտել ալ լաւ է. Նստիս այնպէս ուտես, որ ատուած նայի, զարմանայ...

Ցոյց տուին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի ջանքերով վերջերս Մատենադարան մուտք գործած այն ձեռագիրը, որ Թորոս Ռոսլինն է ծաղկել: Մէկ առ մէկ դիտեց մանրանկարները, երկիւղածօրէն շօշափեց, ասաց.

- Աշխարքի մէջ ասանկ արուեստ քիչ կայ:

Նայեց գրապահոցներում շարուած անթիւ ձեռագրերին ու հարցրեց.

- Այսքան գիրքերու մէջ արուեստի մասին գիրք կա՞յ...

- Անշուշտ, - ասաց Լեւոն Խաչիկեանը եւ պատմեց Յովհաննէս Սարկաւագի «Բան իմաստութեան» պոէմի մասին, 11-րդ դարի բանաստեղծը արուեստի մէջ կատարեալը համարելով բնականը, խնդրում է սարեակին, որ իրեն աշակերտ ընդունի, սովորեցնի երգելու արուեստը:

- Հիանալի է, այո՛, մենք բնութենէն կը սորվինք... Երգել ի՞նչ է, եթէ ոչ բնական առողջութիւն, որ պէտք է արտայայտուի...

Անգլերէն մի բառ ասաց.

- Բառացի հետաքրքրասիրութիւն կը նշանակէ, մօտիկ է, բայց այդ չէ: Քիթը ամէն տեղ խոթող, այդ ալ մօտիկ է, բայց լրիւ չէ...

Ուզում էր, որ գտնենք այդ բառի հայերէն համանիշը:

(Շար. 30)

(Շար. Ա. էջէն)

յայտնէ թէ նոյն օրը իր պաշտօնէն հրաժարած է Թուրքիոյ Հոմի դեսպանը։ Ան հրաժարականը բացատրած է ընտրութեան մասնակցելու նպատակով։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(12 Janvier)

LES COSMOGONIES
DE TUTUNDJIAN

Այս խորագրին տակ («Թիւթիւնճեանի տիեզերածնութիւնները») Լը Մոնտ կ'անդրադառնայ Լեւոն Թիւթիւնճեանի գործերուն որոնք կը ցուցադրուին Ներկայիս Փարիզ, մինչեւ Յունուար 18, Լիւսիէն Տիւրան – Լը կայառ ցուցասրահը (19 ռիւ Մազարին, 6–րդ)։ Սկիզբը յաւով կը նկատէ որ Թիւթիւնճեան մէկն է այն արուեստագէտներէն զոր արուեստի պատմութիւն մը, սահմանափակուած համաշխարհային նիշերու, կը մոռնայ առանց խղճահարութեան։ Իր պարագան աւելի փափուկ է, որովհետեւ Թիւթիւնճեան անհրաժեշտ չէ գտած բանաձեւումի մը կամ շարժումի մը կապուիլ, այլ չփում ունենալով գերիրապաշտութեան հետ կամ ամէն տեսակի վերացականութեան, պահած է մեծ ազատութիւն մը։ Ծնած Արեւմըտեան Հայաստան (Ամասիա) 1905-ին, կը փրկուի իր ժողովուրդին ցեղասպանութենէն, Յունաստանէն եւ Իտալիայէն կ'անցնի նախքան Փարիզ հասնիլը 1922-ին։ Այն ատեն կը սկսին յառաջապահներէ իր տարօրինակ անցքը եւ իր փորձառութիւնները։

Յօդուածագիրը կը մանրամասնէ այդ անցքին զանազան հանգրուանները մինչեւ 1933, որմէ ետք կը միանայ գերիրապաշտութեան եւ պատկերացումին։ Կը մեռնի 1968-ին, գրեթէ մոռցուած։ Ու Ֆիլիփ Տաժէն կ'արտայայտուի ներկայացուած գործերուն մասին, գովատելով Թիւթիւնճեանի արուեստը։

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT
le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տէր եւ Տիկին Նազգաշեան, Տէր եւ Տիկին Մինասեան 1.000-ական Ֆր., Պ. Քիրիշեան 500 Ֆր., Տիկին Մասէ 300 Ֆր.։

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Քիւրտօղլեան ընտանիքի ննջեցեալներու հոգեհանգստեան առթիւ՝ Քիւրտօղլեան ընտանիք 200 Ֆր., Տիկին Վերժին Աֆարեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Զինար Յարութիւնեան 100 Ֆր., Տիկին Զապէլ Տիրիկլեան 100 Ֆր., Տիկին Ալիս Ղազարեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Օր. Սոնիա Փիլիկեան 100 Ֆր., Տիկին Սիւզան Մաhիճեանի մահուան առթիւ (ծնեալ՝ Տէր – Վարդանեան) Տէր եւ Տիկին Կի տը Լիւքա 100 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Տէր – Վարդանեան 100 Ֆր.։

Սոյն առթիւ մասնաճիւղս իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տէր – Վարդանեանի։

**CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE**

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

PARIS

Le Conseil d'Administration et ses sections parisiennes vous invitent à fêter le **Manougnérou Or**
le Dimanche 17 Janvier
à 14 heures 30
Mairie du 9ème arrondissement — «Salle Rossini»
6, rue Drouot — 75009 Paris
Au programme : les élèves des écoles de la CBAF
Théâtre Berlingot
Et le Père Noël
Tous les enfants sont conviés à venir les accueillir et les applaudir
Bar — Buffet.

★

LYON

Section de Lyon - Villeurbanne «ARAXE»

L'Association des parents d'élèves
vous donne rendez-vous,
le Dimanche 17 Janvier
à 15 heures
à la Salle Garbis Manoukian (40 rue d'Arménie, Lyon 3ème) pour fêter «MANOUGNEROU ORE».

Les élèves des écoles Haygazian et Markarian-Papazian participent à la partie artistique. Nombreuses surprises.

Nous vous attendons avec tous vos amis et vos parents.

★

VIENNE

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի դպրոցը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ

կիրակի, Յունուար 17, ժամը 15-էն սկսեալ

Վիէնի Թատրոնը։

Յայտագիրը պատրաստուած է դպրոցին աշակերտներուն կողմէ.
Երգ - Պար - Արտասանութիւն -
եւ Տրամախօսութիւն

Եկէ՛ք քաջալերելու մեր մանուկները նաեւ կէսօրէ վերջը անցընելու հաճելի մթնոլորտի մէջ։

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège social **7 Place des Ursules**
Saint-Etienne **04 77 33 71 37**

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

**ՓԱԿՄԱՆ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ**

**ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ**

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
– Փարիզէն –
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ – անդամուհիները, յուշանուէրներով։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 – 91 – 77 – 84 – 70
04 – 91 – 34 – 77 – 44
04 – 91 – 94 – 12 – 09

Մախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

LES ELEVES DE L'ECOLE
TARKMANTCHATZ
vous convient à leur
**Spectacle
de Noël Arménien**
le Dimanche 17 Janvier à 15 heures
dans la Salle de l'Ecole
19, Sentier des Epinettes,
Issy-les-Moulineaux
Métro : Mairie d'Issy
Bus : 169 - arrêt: Défense - Egalité
Tél. : 01 46 45 60 55

Ils vous présenteront
LA CRECHE VIVANTE
*Des chants
Des poèmes
Des danses*
ET D'AUTRES SURPRISES
avec la présence exceptionnelle du
PERE NOEL

Venez nombreux les encourager.

— ENTREE GRATUITE —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, Յունուար 13,
ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ։
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանին ՏՆՕՐՀՆԷՔԸ կը կատարուի։
Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մեր ժողովուրդի ուշադրութեան.–
Առաջնորդարանիս այսօրուան օրհնութեան օրինակով՝ կը յիշեցնենք, թէ Սուրբ Ծնունդին եւ յետոյ նաեւ Սուրբ Յարութեան տօնին Հայոց Տուները կ'օրհնուին՝ ՏՆՕՐՀՆԷՔ կը կատարուի։
Առ այդ՝ այն ընտանիքներն որոնց եկեղեցական մը ցարդ չայցելեր, թող հաճին Առաջնորդարանս տեղեակ պահել՝ հարկը տնօրինելու համար։
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յունուար 14
ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՍՐԲՈՑ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱՐԱՊԵՏԻՆ
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։
Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ՔԱՊՈՒՃԵԱՆ
Պատարագի աւարտին Հոգեհանգիստ կը կատարուի Եկեղեցաշէն բարերար Ալէքսանդր Մանթաշեանի եւ Մանթաշեան ընտանիքի ննջեցեալներուն համար։

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 17 Janvier, 9h30
Présence de l'Eglise évangélique en Arménie.

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

**ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ
ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ
6ՐԴ ՇԱՐՔ**

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ԶԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԶԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

1999, Կիրակի, Յունուար 17,
ժամը 16–ին։

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 Ֆրանք։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

**ՄԵԾ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ**

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ՓԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

**Grand Dîner
Dansant**

organisé par la Section «*Asdghig*»
de la Croix Bleue
*A l'occasion du 70ème anniversaire
de la création de la Croix Bleue*
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 14
JEUDI
14 JANVIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TÉL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·500 Ֆ. (ամերիկեան առաքում) 1·350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·552 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.552

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 12/13)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Յունուար 12-ի մամուլի ասուլիսին Ռուսաստանի Երեւանի դեսպան Ա. Դրիւկով հերքած է Ազրբէջանի այն պնդումը թէ իր երկիրը ԷՍ-300 հրթիռներ զետեղած է Հայաստանի մէջ: Այսուհանդերձ, դեսպանը յայտնած է թէ Հայաստանի ռուսական զօրաբաժիններու սպառազինումը արդիականացնելու ծրագիրներ ունին: Այդ զօրաբաժիններուն ՄԻԿ-23 կործանիչները արդէն փոխարինուած են ՄԻԿ-29-ներով. նոյն ձեւով կ'արդիականացուի հակօդային պաշտպանութեան համակարգն ալ:

ԴԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՐԴՈՒՄԸ

Յունուար 12-ին տեղի ունեցած է Ատեանի եւ վերաքննիչ դատարաններու դատաւորներուն երդումի արարողութիւնը: Բացման խօսքին մէջ Արդարադատութեան նախարար Դ. Յարութիւնեան կազմաւորուած համարած է դատական նոր համակարգը: Կաթողիկոսական փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան փոխանցած է Գարեգին Ա.ի հայրապետական խօսքը. ան ըսած է որ այդ արարողութիւնը կարեւոր քայլ է Հայոց պետականութեան կայացման ճամբուն վրայ: Դատաւորները երդում ըրած են արդարադատութիւնը իրականացնելու ընթացքին ենթարկուելու միայն Հայաստանի Սահմանադրութեան եւ օրէնքներուն, ըլլալ անաչառ ու սկզբունքային, արդարացի եւ մարդասէր, նաեւ բարձր պահել պետութեան ու դատարանի հեղինակութիւնը: Արարողութեան ներկայ գտնուած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, վարչապետ Ա. Դարբինեան, Ներքին եւ Ապահովութեան նախարար Ս. Սարգսեան, գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳԻՐՔԸ ՎԷՃԵՐՈՒ ՆԻՒԹ

Յունուար 1-էն կիրարկութեան դրուած է Հայաստանի քաղաքացիական նոր օրէնսգիրքը: Նախկինին քառապատիկ ծաւալով օրէնսգիրքը առաջին օրէն նիւթ եղած է բուռն վէճերու: Անոր մասին հեղինակը՝ Ազգ. Ժողովի իրաւաբանական ծառայութեան ղեկավար Վլ. Նազարեան կ'ըսէ թէ նոր օրէնսգիրքը Հայաստանի տնտեսական սահմանադրութիւնն է. իսկ Համալսարանի քաղաքացիական իրաւունքի ամպիոնին դասախօսները սուր քննադատութեան ենթարկած են գործը: Նոյնիսկ որոշուած է դիմել նախագահ Ռ. Քոչարեանի, Ազգ. Ժողովին եւ կառավարութեան, որպէսզի օրէնսգիրքին կիրառումը կասեցուի: Քննադատութիւններու, ամբաստանութիւններու փոխանակումը յանգած է այն կէտին ուր Գերագոյն դատարանի նախկին նախագահ ու ներկայիս համալսարանի դասախօս Տարիէլ Բարսեղեան յայտնած է որ եղածը փորձ է լռեցնելու բոլոր այն մարդիկը որոնք կը ջանան ցոյց տալ թէ օրէնսգրքին հեղինակներ ինչպէս մսխած են այդ աշխատանքին համար ստացուած հինգ միլիոն տոլարի վարկը: Ան աւելցուցած է թէ իրենք պատրաստ էին առանց վարձատրութեան մշակելու օրէնսգիրքը, որովհետեւ անկատար օրէնքներ միայն գլխու փորձանք կրնան ըլլալ, իսկ ժողովուրդը մեղք է:

ԲՈՂՈՔԻ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՑՈՅՑ
«ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ»
ԱՌԱՋԱՐԿԻՆ ԴԷՄ

Ղարաբաղի խնդրին համակարգումի ադրրբէջանական խորհուրդը որուն 13 քաղաքական կազմակերպութիւն մաս կը կազմեն, մտադիր է բողոքի ցոյցեր կատարել Մինսկի խումբի երկիրներուն դեսպանատուներուն առջեւ, դժգոհութիւնը արտայայտելու համար «ընդհանուր պետութեան» առաջարկին դէմ: Խորհուրդը դիմած է արդէն Բաքուի քաղաքապետարանէն հարկաւոր արտօնութիւնը ունենալու, բայց իրենց ըսուած է թէ իշխանութիւնները լրջօրէն կը զբաղին Ղարաբաղի հարցով, շուտով արդիւնքներ ձեռք կը ձգուին, ուստի ցոյցի հարկ չկայ: Խորհուրդին տեսակէտը այն է որ Ազրբէջանի իշխանութեան համար հարց չէ Ղարաբաղը: Համակարգող խորհուրդը մտադիր է նաեւ Բաքուէն բնակչութեան խաղաղ երթ կազմակերպելու դէպի Ղարաբաղ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԲԵԼԱՌՈՒՍ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԴԱՒԱՃԱՆՈՒԹԵԱՄԲ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԻ

Դեկտեմբեր 25-ին Ռուսաստանի եւ Բելառուսիոյ նախագահներուն կողմէ ստորագրուած միացումի համաձայնութիւնը առաջին առարկութիւններու տեղի տուած է Թաթարներուն եւ Ինգուշներուն մօտ, որոնք Ռուսաստանի դաշնակցութեան 89 բաղկացուցիչներէն երկուքն են: Անոնք յայտնած են թէ եթէ միացումի ընթացքը լրանայ, պիտի պահանջեն որ իրենց օրինավիճակը նոր քննութեան նիւթ ըլլայ: Ինգուշիոյ նախագահը հարց տուած է թէ ինչո՞ւ Թաթարստան կամ Բաշկիրիա որ առնուազն Բելառուսիոյ հաւասար կարողականութեան տէր են, դաշնակցութեան պարզ հպատակները պիտի ըլլան:

Խնդիրը հոն է որ ո՛չ ստորագրուած փաստաթուղթերը, ոչ ալ ռուս քաղաքական դէմքերը բացատրութիւն կը բերեն կազմուելիք միութեան բնոյթին մասին: Քանի որ «համադաշնակցութիւն» բառը նշուած չէ, կ'ենթադրուի որ ըլլալիքը Բելառուսիոյ պարզ անդամակցութիւնն է Ռուսաստանի դաշնակցութեան: Նշուած բոլոր պարագաները՝ մաքսային միութիւն, հարկային օրէնսդրութեան ներդաշնակում, փոխադրութեան, հաղորդակցութեան ցանցերու միաւորում, եւայլն, կը զօրացնեն այս ենթադրութիւնը: Արդէն ֆինանսի ռուս նախարարը հասկցուցած է որ գործածուելիք հասարակաց դրամը միայն ռուսական ռուբլին կրնայ ըլլալ:

Մինսկի մէջ, ստորագրուած համաձայնութիւնը գերիշխանութենէն հրաժարում կը նկատուի: Տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը այդ ստորագրութիւնը հանդիպած է բելառուսական շուկային վրայ ռուսական երշիկներու վերայայտնութեան: Իսկ այդ երշիկը միակ մսեղէնն է որ կը գտնուի հոն: Այս վիճակը սակայն, արգելք չէ որ Բելառուսներու 65%-ը նախընտրէ անկախութիւնը, մինչդեռ այդ տոկոսը 34% էր տարի մը առաջ: Համաձայնագրին ստորագրութեան օրը երկրին ժողովրդական ճակատին համակիրները որպէս բողոքի արարք, մայրաքաղաքին գլխաւոր պողոտաներէն մէկը փակած են երթեւեկի: Շատ մը կուսակցութիւններ ու քաղաքական դէմքեր ալ նախագահ Լուկաշենկօն կ'ամբաստանեն դաւաճանութեամբ: Ս. Շուշկեւիչ որ Բելառուս անկախութեան հայրը կը նկատուի, յայտարարած է թէ Լուկաշենկօ պատրաստ է երկիրը նուէր ընելու որովհետեւ տնտեսական իր քաղաքականութիւնը սնանկացած է: Ան ու իր վարչակարգը կողմնակից գտնուեցան միութեան որպէսզի փրկեն իրենց իշխանութիւնը: Նոյնիսկ համայնավարները դէմ յայտնուած են Լուկաշենկոյի նախաձեռնութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՅԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետ Լ. Ժոսփէն, Յունուար 12-ին, մամուլին հետ հանդիպումին որուն ընթացքին Ամանորի բարեմաղթութիւնները պիտի ներկայացնէր, կարեւորութեամբ կանգ առած է անչափահասներու յանցագործութեան օրէ օր չէջտուող երեւոյթին վրայ: Ան վճռակամութիւն յայտնած է աւելի խիստ ու անտեղիտալի ընթացք ունենալու յատկապէս անոնց հանդէպ որոնք հակում ցոյց կու տան կըրկնելու իրենց չարագործութիւնները: Վարչապետը խօսած է այս տարրերը իրենց միջավայրէն հեռացնելու եւ պատժելու մասին:

Վարչապետը ըսած է նաեւ թէ կառավարութիւնը որոշած է հետապնդել թըմբեցուցիչի ցանցերը. այդ նպատակին համար պիտի օգտագործուի ոստիկանութիւնը որ պէտք է ժողովուրդին պաշտպան ու պահապանի կերպարը մարմնաւորէ, որպէսզի զանգուածները ապահովութիւն գտնեն: Նիւթը որ վերջին շրջանին կառավարութեան մնայուն մտահոգութիւններէն մէկն էր, նոր փուլի մը հասած կը նկատուի վարչապետին արտայայտութեամբ: Սակայն, ներկայիս ալ ապահովութեան եւ դատախազական շրջանակները օրակարգի կը բերեն հարկաւոր կեդրոններու, միջոցներու բացակայութեան խնդիրը:

Ներքին նախարար Ժ.-Փ. Շըվէնըման համամիտ է վարչապետ Լ. Ժոսփէնի, նոյնիսկ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ 16 տարեկանէն վար յանցագործներու ընտանիքներուն կատարուած նպաստը դադրեցնելու հեռանկարը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐ Հ. Վետրին որ պաշտօնական այցով Մոսկուա մեկնած էր, չէ կրցած հանդիպում ունենալ նախագահ Ելցինի հետ, անոր առողջական վիճակին պատճառով: Այսուհանդերձ, Կրեմլին հաստատած է թէ նախագահը, ինչպէս նախատեսուած էր, Փարիզ պիտի այցելէ Յունուար 28 – 29-ին: Հ. Վետրին գոհունակութեամբ հաստատած է թէ երկու երկիրները շատ մօտիկ տեսակէտներ եւ լրացուցիչ նախաձեռնութիւններ ունին Իրաքի եւ Քոսովոյի հարցերուն մասին: Ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի կացութեան, Ֆրանսայի Արտաքին Գործերու նախարարը յայտնած է թէ իր տպաւորութիւնը նուազ յոռետեսական է, քան արեւմուտքի բազմաթիւ դէտեր:

ԻԼ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ շրջանը Յունուար 12-ի երեկոյէն լայնօրէն ենթարկուեցաւ ձիւնին ժխտական հետեւանքներուն, հակառակ որ օդերեւութաբանական կայաններ նախատեսած էին օդի փոփոխութիւնը: Մինչեւ գիշերուան ուշ ժամեր երթեւեկը, յատկապէս կառուղիներու եւ մայր ճամբաներու վրայ, ծանրօրէն խանգարուած էր: Բազմաթիւ քիլոմեթրերու երկարութեամբ կառախռնումներ գոյացան ամէն տեղ, պատճառ ըլլալով անհամար արկածներու ալ: Յունուար 13-ին օդը մեղմացած ըլլալով հանդերձ, կը շարունակէր ձիւնին ստեղծած նեղութիւնը. կային շրջաններ ուր պատասխանատուներ հրաժարած էին դպրոցական կառքերը երթեւեկի հանել:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 35 ԺԱՄ աշխատանքի ծըրագիրը առաջին լայն կիրարկումը գտած է Յունուար 12-ին, ելեկտրականութեան ու կազի (Է–Տէ–Էֆ եւ Ժէ–Տէ–Էֆ) ընկերութեան հետ ստորագրուած համաձայնութեամբ: Ան կ'առընչուի ընկերութեան 141 հազար աշխատաւորներուն որոնք ամէնէն ուշ Հոկտեմբեր 1-էն շաբաթական 35 ժամ պիտի աշխատին, առանց աշխատավարձքի նուազում ունենալու: Համաձայնութեամբ կարելի է շաբաթական 32 ժամ աշխատանքի ընտրանքն ալ ունենալ, 37 ժամուան համապատասխան վճարումով: Կ'ակնկալուի որ այս կարգադրութեամբ 3 – 5 հազար նոր աշխատատեղիներ ստեղծուին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ ճշդուած է 1998-ի գըրամահոսքին համեմատութիւնը որ եղած է 0,3%: Ատիկա ամէնէն ցած է 1954-էն ի վեր:

ՓԱՐԻԶԻ հինգերորդ թաղամասին կեդրոնտրողներուն հարցը որ քաղաքապետ Ժ. Թիպէրիի դէմ որպէս գլխաւոր ազդակ քանիցս նիւթ եղաւ, փակուած չէ: Քննիչ յանձնախումբը որ ամէն տարի կը ստուգէ ընտրողներու ցանկերը, աւարտած է աշխատանքը: 1998-ին նոյն յանձնախումբը աւելի քան եօթը հազար անուն ջնջած էր հինգերորդ թաղամասի ընտրողներու ցանկէն. իսկ այս տարի մօտ երեք հազար անուն ջնջած է:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Պ. Էճէվիթ իր կազմած կառավարութեան նախագահ Ս. Տէմիրէլի վաւերացումը ունենալէ ետք Յունուար 12-ին Ազգ. Ժողովին ներկայացուցած է 56-րդ կառավարութեան ծրագիրը: Ան շեշտած է թէ իրենց գլխաւոր նպատակն է ապահով ու խաղաղ պայմաններով երկիրը հասցնել Ապրիլ 18-ի ընտրութեան: Ապա նշած է աշխարհավար կարգերու հաստատուն մնալու, յանցագործ խմբաւորումներու դէմ անդրդուող պայքար մղելու, Կիպրոսի մէջ երկու անջատ պետութեան տեսակէտին զօրակցելու վճռակամութիւնը, եւն.: Խօսելով արտաքին յարաբերութիւններու մասին, Պ. Էճէվիթ ըսած է թէ Եւրոպայի կազմին մէջ Թուրքիա անպայման իր արդար տեղը պիտի գրաւէ, առանց զիջելու ազգային իր իրաւունքներէն: Կառավարութեան ծրագիրը կը նախատեսէ նաեւ շարունակել ու զօրացնել ԱՄՆ-ու հետ փոխադարձ շահերու, բարեկամութեան, գործակցութեան յարաբերութիւնները:

ԱՆԳԱՐԱ Հռոմի հրաժարեալ իր դեսպանին յաջորդը նշանակած է արդէն. ան կը կոչուի Նէճաթի Ութքան, Արտաքին գործերու նախարարութեան բանբերն է: Կը նկատուի քաղաքական շատ փորձառու դէմք մը: Պարսից Ծոցի տագնապին եղած է Թուրքիոյ Պաղտատի աւագ դեսպանը:

ՄԻԿ օդանաւերու հաստատութիւնը Յունուար 12-ին ցուցադրած է իր առաջին ռատարախոյս սաւառնակը որ մրցակից մը կը նկատուի ամերիկեան նոյն տիպի ԷՖ-117-ին: Նոր ՄԻԿ-ին ծրագիրը պատրաստուած էր խորհրդային շրջանին, իսկ ներկայիս տակաւին որոշ չէ թէ պիտի ձեռնարկուի՞ անոր արտադրութեան:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ օդային գիծերու ընկերութիւնը Յունուար 1-էն հարկադրուած վերջ տուած է դէպի ՀԱՊ-ի երկիրներ իր թըռիչքներուն մեծագոյն մասին: Պահուած են միայն Մոսկուայի, Ս. Պետերբուրգի, Մինսկի եւ Կիեւի թռիչքները: Գըլխաւոր պատճառը ադրբեջանական գիծերուն կուտակուած պարտքերն են այդ երկիրներու օդային ընկերութիւններուն: Յետոյ կայ նաեւ մրցակցութիւնը որ շատ ճամբորդ չի ձգեր ադրբեջանական ընկերութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

(ԺԱ. եւ վերջին մաս)

Վանաձորի մէջ, կէս ժամ թափառելէ վերջ, ուղեւորի Դիլիջանի ուղղութիւնը գտնենք, Բազումի լեռնաշղթան թողլով ձախին, իր 3016 մէթր բարձր Հալաբ լերան կատարով եւ Փամբակինը՝ աջին, իր Թէժ կատարով / 3101 / քանդուած ճամբաներու փազում դժուարութիւններով, անուշցած ալպեան տեսարաններով եւ վեղածիծաղ բնութեամբ, զմրուխտեայ դաշտերով եւ անտառոտ լեռներու կիրճերէն մերթ բարձրանալով, մերթ իջնելով, անցանք Դիլիջանը, առանց կանգ առնելու, եւ Մուրացանի ծննդավայրին մօտ՝ Ծովագիւղ, վայրկեան մը չունչերնիս բռնած՝ յափշտակուեցանք Սեւանի կապոյտ ջուրերով: Գիտէ՞ք ինչ հանդարտութիւն կուտայ Սեւանը, երբ օրեր չարունակ, Հայաստանի բարձր լեռներուն եւ սէպ ժայռերուն ներքեւ, մանր հիւլէ դարձած էինք եւ յանկարծ Սեւանը, իր բացառիկօրէն խաղաղ եւ կապոյտ տարածութեամբ, մարդկային չափերու մէջ կը դնէր բնութիւնը եւ մեզ միաժամանակ:

Սեւանէն սկսած, քաղաքակիրթ աշխարհ թեւակոխած ըլլալու տպաւորութիւնը ունէինք: Մայրուղին լայն եւ խնամուած, երթ ու դարձի առանձին բաժիններով, դէպի Հրազդան, Չարենցաւան, Աբովեան եւլն ուղղութիւններով, զանազան ցուցատախտակներ՝ նորաբաց ճաշարաններու հրաւէր կարդալով, Աբինջէն սկսած, Երեւանի սահմանը մտած էինք, որ այս բարձունքէն ցոյց կուտայ իր տպաւորիչ ընդարձակութիւնը: Եթէ այս բոլոր շէնքերը բնակուած ըլլային, Աբինջէն մինչեւ Շէնգաւիթ, Նորքէն Աջափնեակ, Նոր Մալաթիայէն Նոր Մարաշ, առ նուազն երեք միլիոն բնակիչ պէտք է ունենար մեր Երեւանը, սակայն նկատի առած առօրեայ երթեւեկը, կառքերու եւ մարդոց, չեմ կարծեր որ մէկ միլիոնի հասնի:

Երաժշտական համերգէն ես հրաժարեցայ, հիւրերս յանձնեցի Սահակի խնամքին եւ ազատութիւնս օգտագործեցի, բարեկամներս համախմբելու գլխուս: Երկար ատեն է սպասած պահս հասաւ. հաճելի են Երեւանի տղաքը, հիւրասէր, չէն, ծարդացած, մտաւորական եւ միշտ պատրաստ՝ ամէն գործ ձգելու, քեզի հետ ըլլալու համար. չես կրնար չսիրել. մարդկային գիծ մը կայ անաղարտ մնացած, որ մենք արեւմուտքի մէջ սկսած ենք կորսնցնել, նուազ կ'ապրինք, հակառակ անոր որ նոյն խմորէն շինուած ենք եւ միեւնոյն զգացումները կը կրենք մեր ներսիդին, բայց կայ բան մը որ կը ստեղծէ մեր տարբերութիւնը. նոյն նկարն ենք, բայց գոյները իրարու վրայ չեն հանդչիր, «փլու» է, մշուշոտ, տարտամ. այս է առհասարակ Հայու մեր կացութիւնը երկրագունտի բոլոր անկիւններուն վրայ: ՀԱՅ գոյութիւն չունի, կայ ԱՐԵՒԵԼԱ-հայ, ԱՐԵՒՄՏԱ-հայ, ԼԻԲԱՆԱՆԻ-հայ, ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ-հայ, ՖՐԱՆՍԱ-հայ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ-հայ, ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ-հայ, ՂԱՐԱԲԱՂԻ-հայ եւ այլն, տեսա՞ծ էք նման ազգ մը աշխարհիս վրայ: Եթէ փիլիսոփայութեամբ ընդունինք մեր իրականութիւնը, կը դառնանք աշխարհիս տէրերը, հաղորդակցութեան արդիական բոլոր միջոցներով կը ստեղծենք անքակտելի կապեր, մշակութային, լեզուական, կրօնական եւ զգացական. յաւիտենական պանդխտական, տարագիրի, տեղահանուածի, աղէտալի բառերը այլ, վերջնականապէս կը թօթափենք մեր վրայէն եւ կ'ապրինք երջանիկ, աշխարհիս հնագոյն եւ արդիական, առոյգ ազգի մը հպարտութեամբ: Երազ մըն է որ կրնայ իրականութիւն դառնալ. ինչո՞ւ չէ:

Անդոյին տունը կ'ըլլայ մեր ժամադրավայրը: Քաղաքին կեդրոնն է, Սայաթ — Նովայի վրայ, ընդարձակ է եւ կառքերու համար ունի բակ: Մէկը միւսին ետեւէն կը ժամանեն Կարէնը, Արմէնը, Սամուէլը, Ֆելիքսը, Գարեգինը, Արամը ... կը նշմարէ՞ք թէ ոչ մէկը ընկերացած է իր կնոջմով ... այս մէկն ալ Հայաստանցիին «մաչոյական» գիծն է: Կ'ենթադրեմ որ բաւական ժամանակի կը կարօտի, այս մարդէն ներս, փոփոխութիւն մտցնելը:

Առաջին այցելութենէս 25 տարի անցած է եւ տակաւին բան չէ փոխուած:

Կարէնը, չարժանկարի մարդն մէջ է: Մոսկուա կ'ապրի: Տաղանդաւոր տղայ է. ատենին Փարաճանովի աջ բազուկը եղած էր, մինչեւ անոր չնորհազրկումը. ինքն ալ իր կարգին չնորհազրկուած՝ հեռացած էր Հայաստանէն, Լենինգրադի մէջ գործ փնտռելու: Այժմ յարգուած եւ լաւ վարձատրուած արուեստագէտ մըն է Մոսկուայի մէջ: Հակառակ իր նոր դիրքին՝ պահած է Երեւանցի տղու իր ջերմ նկարագիրը: Կ'ուզէ գեղարուեստական շարժում մը ստեղծել, բան մը ընել Մոսկուայի մէջ, ուր կ'ըսէ — Հայերը շատ — շատ են, դուցէ Երեւանէն աւելի — լաւագոյն տարրերը, գիտական եւ մտաւորական, Բաքուէն, Թիֆլիսէն եւ Նախիէն Խորհ. Միութեան այլ գլխաւոր կեդրոններէն եւ յատկապէս Երեւանէն հոն կ'ապրին, իրենց լնտանիքներով, առանց դպրոցի, միակ եկեղեցիով, մէկ միլիոնի մօտ պայթուցիկ ուժ մը մը որ լուրջ կազմակերպութեան պահանջ ունի:

Գարեգինը մաքուր արուեստագէտ է, ջրանկարի նուրբ վարպետ մը. եկած է Գիւմրիէն, ամուսնացած Երեւան եւ ունի երկու սիրուն մանչուկներ, որոնց համար, ամէն Շաբաթ եւ Կիրակի, կ'իջնէ վերնիսաժ, նկարիչներու շուկան, ութէն տասը ժամ, ձեռքերը շփելով, տաքնալու համար մի քիչ, կը սպասէ որ օտարական մը, դեսպան կամ դրօշաշրջիկ, նկար մը գնէ եւ տուն չարաթ մը ապրեցնէ իր ընտանիքը:

Հեղ տղայ է. չի զանգատիր. փառք կուտայ Աստուծոյ որ մինչեւ հիմա լաւ ընթացած է ամէն ինչ. այժմ միակ իղձն է ցուցահանդէսի մը համար, ոտքը նետել Արեւմուտք: Կը խոստանամ, ունեցած ծանօթութիւններս գործածել, իր փափաքը իրականացնելու համար:

Անդոն՝ ամէնէն բախտաւորը կը թուի մէջերնին: Վերջին տարիներուն մասնագիտացած է հին նկարներու նորոգութեան, յատուկ ընթացքներ կատարելով Մոսկուայի մէջ, եւ տեղւոյ Միջին — Արեւելք կը ճամբորդէ իր մասնագիտութեամբ՝ պատուէրներ ստանալով եւ համեմատաբար, հանգիստ կեանք մը ունի Երեւանի մէջ:

Սամուէլ «պիզնիսմէն» դարձած է. ճարտարագէտի պատուանդանէն վար իջնելով. դրացի երկիրներէն արտածում — ներածում կատարելով, սկսած է դրամատիրական սխտէմը սիրել/°/. միշտ կատակով կ'ըսէ — Ես պէտք է Պէյրութ ծնած ըլլայի — ես ալ կ'աւելցնեմ որ Հայաստանցին ետ չի մնար ոչ Պէյրութցիէն, ոչ ալ Հալէպցիէն:

Արմէնը՝ միակն է որ ինքզինքը չէ գտած անկախացած Հայաստանի մէջ: Ալյախոհ էր սովետական շրջանին, մնացած է այլախոհ՝ հանդէպ Լեւոնին եւ Ռոպէրին, գաղափարապաշտ է, մաքուր երազանքներով ապրող. արմատապէս կը մերժէ անցեալի անիրաւութիւններն ու ներկայի կաշառակերութիւնը: Զզուելի կը գտնէ «մտաւորական» կոչուած նախարարներու եւ պատգամաւորներու տգիտութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը. — որոնց նայէ — կ'ըսէ — գրիչ բռնել չեն գիտեր, երէկ անօթի էին, այսօր մեծաքաշ փողկապով, մուշտակներով կը պտտին եւ ամէն օր եւրոպական ճաշարանի մէջ կը գտնես զիրենք — Աշտարակը ուր է չեն գիտեր, բայց Փարիզ, Նիւ-Եորք ամսական պտոյտ կը կատարեն —:

Ֆելիքսը, հինէն ի վեր արթուն եղած է. անկախացումի եւ սեփականաշնորհումի տաք օրերուն, ունեցած դրամագլուխով, կատարած է զանազան ներդրումներ, որոնք այսօր արդէն, առնուազն երեք անգամէն աւելի գին կը բերեն: Հեռատես է, կը զգայ որ մեծահարուստները պիտի շատնան եւ ուշ կամ կանուխ, ոչ անհրաժեշտ բաները ետեւէն պիտի վազեն: Հիմակուց կը խորհի հնավաճառ դառնալ, կարասիներ, ժամացոյցներ, հին նկարներ եւ չրջանակներ հաւաքել այն տուներէն, որ անցուկ պայմաններու մէջ գտնուելով, տրամադիր են, ոչինչ գինով բաժնուելու իրենց ընտանեկան յիշատակներէն ... Ոմն այսպէս եւ ոմն այնպէս — պիտի ըսէր Աւետարանը:

Երբ հարցը եկաւ ինծի, իմ վերջին տըպաւորութիւններս տալու այցիս առիթով, ջանացի այնքան փափկանկատ ըլլալ, որ մարդ չվիրաւորուի, ինքնապաշտպանութեան չդիմէ եւ մեր հաճելի, քոնիաքով թրջուած երեկոն, բանավէճով չվերջանայ: Դժուարին գործ. քանի Երեւանցին, շատ նախանձախնդիր է եւ արժանապատուութեան տէր: Ի մի հաւաքած բոլոր հընարամտութիւններս եւ հայերէնի աղքատ բառապաշարէս, ընտրելով ամէնէն նըրբին արտայայտութիւնները, հասկըցուցի իրենց որ երեւանցի երիտասարդները, ձեռքերը բացած, վիզը թեքած, օրօրուելով կը քալեն, ձախ կամ աջ ձեռքի մատներուն մէջ, միշտ վառ ծխախոտով մը ... եւ չմոռցայ աւելցնելու, 95 տոկոսով՝ ածիլուած գանկերով ... Ընդհանուր ծիծաղ — վայ ցաւդ տանեմ, ոնց էլ ես անդրադառնում էդ բաներին — իսկ աղջիկնե՞րը ... Աղջիկները ընտանեկան յարկի տակ, շատ շնորհալի եւ բնական են, իսկ փողոցը՝ մէկական մոմիա, անյարմար գոյներով ներկուած, յօնքերը քաշած, արուեստական քայլուածքով, եթէ առանձին են, անորոշ կորսուած նայուածքով, եթէ ընկերովի՝ բարձրաձայն եւ չըփացած խօսակցութեամբ ... այս մէկն ալ հաճելի անցաւ, կրնայի շարունակել: Հիմա ըսէք ինծի, ո՞վ են եւ ի՞նչ կ'ընեն մայթերուն վրայ կանգնած, կաշիէ կամ մուշտակ երկար վերնազգեստ հագած, (որ իրենց միջին հասակը աւելի կը կարճացնէ) բջիջային հեռախօսը ձեռքերնին, ադին — անդին ցանուած, երիտասարդ եւ միջին տարիքի մարդիկը որոնց ազգութիւն ալ չես կրնար յատկացնել, քանի յար եւ նման են Թիֆլիսի, Բաքուի, Թաշքենթի, Ալմա — Աթայի իրենց ընկերներուն, որոնց եթէ հարց տաս թէ ո՞վ է Չարենց կամ Պ. Սեւակ, կամ Կոմիտաս, վստահաբար արչահար՝ երեսիդ պիտի նային, որոնք վստահաբար երբեք Մատենադարան այցելած չեն ոչ ալ Նորավանքին ո՞ւր ըլլալը գիտեն: — Վա՛յ ցաւդ տանեմ, ճիշդ ես ասում — ճիշդ եմ ասում բայց չհասկցանք թէ ո՞վ են. — սրանք, «անյայտ պօս»երի գործիչներն են — արդէն ուրիշ բան չէին կրնար ըլլալ, չափազանց կը նմանին իրենց սիկիլիացի «աղբարիկներուն». — Երեւանի ԼԱՒ ՏՂԵՐԹԸ — այսինքն այօրինի գործերը օրինաւորապէս կատարող «նուիրեալները»:

Բանավէճի առիթ չտրուեցաւ. ամէնքը հինէն եկած տղաքներ էին եւ գիտակից՝ արժէքներու չափանիշներու հիմնական փոփոխութիւններուն: Իրենք ալ ցաւ կը զգային այս անկարգ յեղաշրջումին համար, բայց կը վստահեցնէին որ առժամեայ հարց մըն է, հիմնական արժէքները չեն կորսուած, եւ շուտով կը սկսին վերընձիւղիլ:

«Շուտով»ը քիչ մը կասկած կ'արթընցընէր, բայց ընդհանուրին մէջ, համաձայն էի իրենց հետ, պէտք եմ ըսել՝ նոյնիսկ լաւատես: Ես կը նախընտրեմ այս խառնաշփոթ կացութենէն, կամաց — կամաց ինքնութիւննիս գտնել, քան սովետական շրջանի այն բոլոր նիւթական առաւելութիւնները, անդոյն բարոյականը, որ եթէ մի քանի տասնամեակ եւս շարունակուէր, բոլորովին բարոյապէս պիտի քայքայէր հայութեան նկարագիրը, որ դիմացաւ շնորհիւ իր մշակութային աւիւնին, բայց ուր ան բացակայ էր, (Բաքու եւ այլուր) ծնաւ նոր մարդ մը, որ հայութեան հետ նոյնիսկ կապ չունի:

Արամը, բանասիրութեան տոքթոր է, մէջերնին ամէնէն գլխիկորը. պատճառ ալ ունի. բանասիրութիւնը այս օրերուս ամէնէն անտեսուած ճիւղն է. փոր չի կշտացըներ, ոչ ալ գրպան կը լեցնէ. ինք կը շարունակէ իր պրպտումները կատարել, լաւագոյն ժամանակներու մեծ ակնկալութեամբ: Իրեն հետ մեծագոյն վէճս, հինէն ի վեր եղած է ուղղագրութեան հարցը: Սովետական շրջանին մինչեւ իսկ տրամաբանական կը գտնէր աբեղեանականը, բայց ներկայիս ամբողջ էութեամբ կը պաշտպանէ Մեսրոպեանը. — Մեր կառավարութիւնը — կ'ըսէ Արամ — համագիտու եւ փողկապ փոխած է միայն, ուղեղները մնացած են սովետական ... Տէր — Պետրոսեանը Սփիւռքը անտեսեց, ուղղագրութեան հարցն ալ մոռացութեան մատնուեցաւ. Քոչարեան մեծ զարկ կ'ուզէ տալ Սփիւռքին, գոնէ այդ է երեւոյթը, բայց ուղղագրութեան մասին ոչ մէկ քայլ կ'առնուի ... արդ ինչպէ՞ս կարելի է Սփիւռք — Հայրենիք մօտեցում ակնկալել առանց մեծագոյն արդելքը որ լեզուական է վերցնելու, երբ Սովետները մէկ գիշերուան մէջ յաջողեցան զանակի պէս հայութիւնը երկու պրոքի բաժնել —:

Ներկաները միաձայն գտնուեցան Արամին իրաւունք տալու ու ես աւելցուցի որ եթէ այս կարեւոր քայլը առնուի վերադառնանք հինգերորդ դարու մաքուր ուղղագրութեան, հոգեբանօրէն Ե. դարու լեզուական մաքրութիւնն ալ կը մտնէ մեր մէջ եւ հարկ չենք զգար ռուսերէնի դիմելու ինստիտուտ երթալու, դեկլարացիա անելու, դիրլոմները բէշատելու, Փակուլտետի դիրեկտորին սէկրէտարիատ մտնելու եւայլն...

Ուղղագրական եւ լեզուական հարցերը մեզ տարին մամուլի աշխարհ. Հայաստանի թերթերուն արտաքին անփայլ կացութիւնը, լեզուական խրթին եւ ռուսական շարահիւսութեամբ ձեւացած նախադասութիւններ, տողեր, տողեր, կրկնութիւններ, երկարաբանութիւններ, հռետորական հնացեալ ոճեր, մասնաւորապէս չեչտուած կուսակցական մամուլին մէջ եւ հուսկ — աւելցուցի — մէկական խոշորացոյց պէտք է նուիրեն իւրաքանչիւրին՝ որ մանրացուցական, գէշ տպուած, դեղին թուղթի վրայիննները կարելի ըլլայ կարդալ, առանց աչքերը մի՛ քանի անգամ շըփելու...:

Մեր հաւաքոյթը մի քանի համերգ արժեց եւ երկարեցաւ մինչեւ մանր ժամեր: Ցաւօք սրտի, հարկ էր բաժնուիլ: Առաւօտեան ժամը հինգին մեր օդանաւը թըռիչք պիտի առնէր եւ ես առ նուազն մէկ ու կէս ժամ առաջ պէտք է հիւրերս օդակայան առաջնորդէի:

Փաօլոն եւ կինը, զգալիօրէն յուզուած էին. ե՞րբ ժամանակ ունեցան այսքան կապուելու եւ սիրուելու մեր չոր ու ցամաք ժայռերը, երկինք սլացող լեռները, սքանչելի մարդիկը, որոնք հակառակ իրենց բոլոր թերութիւններուն, կը սիրուին իրենց հիւրասիրութեամբ, արժանապատուութեան զգացումով, մշակոյթով, ջերմութեամբ, նիւթական աղքատութեան մէջ պահելով հոգեկան հարըստութիւն ... Ամէնուս աչքերը քիչ մը լեցուած էին, ամէնուս սրտին մէջ ալ վերադարձի ուխտ մը կար, վերադառնալ կրկին հանդիպելու համար այս սքանչելի տղոց, այս սքանչելի երկրին, ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ, ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ:

Քրոնիկագիր՝ ԵՒՍԷԲԷՈՍ

ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆ - 1999

1998 Դեկտեմբեր 31 թուականը կրող նախագահական հրամանագիրը լոյս տեսաւ «Պաշտօնաթերթ»ին մէջ, որուն հիման 725 ֆրանսացի եւ օտար անձնաւորութիւններ կը ստանան Պատուոյ Լեգէոնի զանազան կարգի շքանշաններ կամ աստիճանի բարձրացումներ: Անուններու այս երկար ցանկը կը գրաւէ փարիզեան «Լը Ֆիկառօ»ի (Շաբաթ 2 եւ Կիրակի 3 Յունուար 1999-ի թուականով) մեծադիր էջերուն վրայ քսան սիւնակներ, կամ երկուքուկէս էջեր:

Շուրջ երկու դարերու հնութիւն ունեցող օրէնքին հիմամբ, Ֆրանսական կառավարութիւնը կազմող նախարարութիւններէն իւրաքանչիւրը, սկսելով վարչապետարանէն մինչեւ յետին պետական պաշտօնատունը, իր արժանի նկատած անձնաւորութիւնը կը պատուէ Լեգէոնի շքանշանով մը:

Պաշտօնատուներուն մէջ, այս տարի, ամէնէն առատաձեռն եղած է Ներքին Գործոց նախարարութիւնը (53 անձնաւորութիւններ). երկրորդ եւ երրորդ դիրքերու վրայ կուգան համապատասխանաբար Արդարութեան նախարարութիւնը (49) եւ վարչապետարանը (46), եւայլն:

Պատուոյ Լեգէոնի շքանշանի կարգը հաստատուած էր 1802 Մայիս 19-ին, Նափոլէոն Պոնափարթի կողմէ եւանդամ հիւպատոսութեան Ա. Հիւպատոսի հանգամանքով, վարձատրելու համար Ֆրանսային մատուցուած զինուորական եւ քաղա-

ՋԱՒԱԽՔԻ ՀԱՐՑԸ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԷՋ

«Կովկասեան շրջանային ուսումներ» պարբերականին 1998-ի գ. թիւին մէջ Լեհաստանի Գիտութեան ակադեմիայի յետասարտական բաժնի ուսանող Վ. Կիւրեցկի Ջաւախքի հարցին մասին յօդուած մը ստորագրած է: Ըսելէ ետք թէ Վրաստանի գլխաւոր Բ. փոքրամասնութիւնն են Հայերը որոնք կ'ապրին գլխաւորաբար Թիֆլիսի ու Ջաւախքի մէջ եւ այս վերջինին բնակչութեան 90 տոկոսը կը կազմեն, 90-ական թուականներու սկիզբէն գոյացած վրացական քաոսին մէջ գլուխ ցցած հարցերէն մէկը կը նկատէ Ջաւախքի խնդիրը:

Այդ շրջանին մէջ տնտեսական զարգացումի ոչ մէկ նշոյլ կը նշմարուի, սեփականաշնորհումը սկսած չէ, կեանքի մակարդակը երկրին միջինէն վար է: Ստացուած միջազգային վարկերէն ոչ իսկ մէկ տոլարի ներդրում կ'ըլլայ հոն: Տարածուն է գործազրկութիւնը: Շատեր այդ պատճառով կը բռնեն Ռուսաստանի ճամբան: Կարեւոր թիւ կը կազմեն նաեւ Հայաստան հաստատուողները:

Ջաւախքի Հայերը ընդհանուր առմամբ վրացախօս չեն, այլ Վրացիները սահուն Հայերէն կը խօսին: Տեղացի երախաները մեծամասնութեամբ կը յաճախեն հայկական վարժարաններ ուր Հայոց պատմութիւն կ'ուսուցանուի եւ դասագիրքերը, միջկառավարական համաձայնութեամբ, Հայաստանէն կը ղրկուին: Շատեր բարձրագոյն ուսման կը հետեւին Երեւանի պետական համալսարանին մէջ:

Շրջանային քաղաքականութեան մէջ Ջաւախքը կը գտնուի Հայաստանի շրջափակման, արեւմուտքին, յատկապէս Թուրքիոյ մօտենալու վրացական քաղաքականութեան եւ ռուսական ռազմական ներկայութեան պայմաններուն մէջ: Նման հարց մը որոշակի ձեւով նեղ կացութիւն պիտի պատճառէ Հայաստանի որ շրջափակումին դէմ դուրսի բացուելու համար ունի միայն իրանեան եւ վրացական սահմանները: Դժուար կացութեան պիտի մատնէ նաեւ Թիֆլիս ու այլ քաղաքներու մէջ ապրող Հայերը:

Յօդուածագիրը կը յիշէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Է. Շեւարնաձէի 1997-ի հանդիպումը Ջաւախքի մէջ ուր Հայաստանի նախագահը ըսած էր թէ Ջաւախքի մէջ կացութեան անկայունացումի փորձ մը հանդուրժելի պիտի չըլլայ Հայաստանի համար: Ապա կը մէջբերէ Հ.Յ.Դ.-ի ծրագրին այն տողերը ուր Սեւրի դաշնագրին տուեալով՝ Նախիջեւան, Ղարաբաղ եւ Ախալքալաք միացեալ Հայաստանի մասերը կը նկատուին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՈՒԹՈՐԵԱԿՆԵՐԸ ԳԻՏԱԿԱ՞Ն ԹԷ ՇՈՒԿԱՅԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ

Դեկտեմբեր 8-ին նիժերացի ծագումով ամերիկուհի մը Հուսթոնի մէջ միայն երեք ամսուան յղութեան շրջանէ մը ետք 690 կրամնոց երախայի մը ծնունդ տուաւ. այդ ծնունդով բժիշկները կրցան ստուգել թէ եօթը ուրիշներ կային տակաւին կնոջ արգանդին մէջ. անոնք ալ վիրաբուժական գործողութեամբ մը աշխարհ եկան 12 օր ետք, Դեկտեմբեր 20-ին: Պատահածը աննախընթաց է այն յատկանիշով որ երախաները բոլորն ալ ողջ ծնած են, հոգ չէ թէ անոնց ծանրութիւնը կը տարբերի 320 — 810 կրամի միջեւ:

27 տարեկան մայրը առենին տեղեակ պահուած է թէ ձուարաններու խթանող դարմանումի մը յաջորդած յղութեամբ քանի մը զաւակ պիտի ունենայ, բայց անգիտացած է ճշգրիտ թիւը: Նաեւ կրօնական իր հաւատքին պատճառով յամառօրէն մերժած է սաղմերէն մէկ քանին փճացնել, միւսներուն ապրելու եւ մեծնալու աւելի բնական պայմաններ ստեղծելու համար: Բան մը որ անպայման ըրած պիտի ըլլային Ֆրանսայի բժիշկները որոնք խստագոյն կերպով կը դատեն ամերիկացի իրենց պաշտօնակիցներուն ընթացքը:

Փարիզի հիւանդանոցներէն մէկուն ծննդաբերութեան մասնագէտը ըսած է թէ պատահարը ամէն կերպ կարելի է որակել, բայց բժշկական յաջողութիւն մը: Ուրիշ մը «բժշկական սահմռկեցնող սըխալ» որակած է եղածը: Աւելցուցած ալ է որ նորածիններուն մրցանիշ նկատուած փոքր կշիռները կը ծառայեն միակ բանի մը. ցոյց տալու որ նման բան աններելի է: Արդարեւ, դժուար չէ հասկնալ որ քանի մը հարիւր կրամնոց այդ արարածները որոնք փոխանակ 40-ի միայն 12 շաբաթ մնացած են իրենց մօրը փորին մէջ, ո՛չ շնչելու կարող թոքեր ունին, ոչ բաբախելու ուժին տէր սիրտեր, ոչ ալ սնունդ մարսելու ատակ ստամոքսներ: Այդ կացութիւնը կը պարտադրէ որ չափահասի մը բթամատին չափ սրունքներով այդ մանրիկ երախաները շնչեն, սնանին շնորհիւ գերարդիական սարքերու որոնք աներեւակայելի գումարներ կ'արժեն եւ ինչ որ աւելի էական է, որեւէ ձեւով չեն երաշխաւորեր նորածիններուն կեանքը. արդէն անոնցմէ մէկը մահացած է. իսկ մնացածներուն մասին շատ յոյս չկայ որ հասնին բնականոն կեանք մը վարելու մակարդակին: Իրենց սաղմնային անբնական պայմանները անպայման ծանր հետեւանքներ պիտի ունենան անոնց ջղային դրութեան վրայ, ինչ որ կը թարգմանուի շարժումի, խօսելու, մտային զարգացումի հաւանական անկարողութեամբ:

Այս պարագան է որ Ֆրանսացի բժիշկներու դասուն ընդվզում կը պատճառէ: Ամերիկացի մասնագէտները մրցանիշներ հաստատելու իրենց խենթութեան մէջ բնաւ նկատի չեն առած նորածիններուն սպասող խեղանդամի հեռանկարը: Իրենց համար աւելի առաջնային եղած է անկարելին իրագործած բժիշկի համբաւը ու անով բացուած հմայիչ շուկան: Կ'ըսուի թէ Հուսթոնի հիւանդանոցը արդէն համացանցին վրայ ծանուցումներ կ'ընէ: Նաեւ մամուլի ասուլիսներ կը կազմակերպէ որոնց վերջինին, Դեկտեմբեր 29-ին յայտնուած է թէ նիժերացի զոյգին մնացեալ եօթը զաւակներուն ապրելու հաւանականութիւնը 85 — 92%-ի միջեւ է...:

Եօթնորեակներուն ծնողքը մտահոգ չէ հիւանդանոցին հաշուեցոյցին համար որ միայն 2 միլիոն տոլար պիտի ըլլայ եթէ երախաները երկու ամիսէն աւելի մնալու պարտաւոր չըլլան հոն: Պատահած բազմակի ծնունդը անոնք կը նկատեն Աստուծոյ պարգեւը: Անոր հետ կան մարդկայիններն ալ. Ծնունդի եւ Ամանորի տօներուն առթիւ անոնք բազմաթիւ նուէրներ ստացած են. կ'արժէ միայն նշել թէ աւելի քան 300 հոգի պատրաստակամութիւն յայտնած են ձրիօրէն օգնելու փոքրիկները խնամելու գործին: Զարմանալի պիտի ըլլար որ հաւատացեալ ու երջանիկ ծնողքը չգիտնար տոհմը օգտագործել ու գոհանար շնորհակալութեան երկտողներով. անոնք արդէն հիմնարկ մը ստեղծած են ուր կարելի է թէ՛ գումարներ, թէ՛ այլ բնոյթի նուէրներ ուղարկել...:

ՔԱՂՀԱՆ

ACAM-Ի
(ASSOCIATION CULTURELLE ARMENIENNE DE MARNE-LA-VALLEE)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

Ընկերակցութիւնը հիմնուած է 1988 Յունիս 1-ին եւ իր նպատակն է զարկ տալ հայ մշակոյթին եւ զայն տարածել արեւելեան Փարիզի նորակերտ քաղաքներուն մէջ: Կը հրատարակէ 600 օրինակով եռամսեայ տեղեկատու մը: Իր մընայուն գործունէութեան մաս կը կազմեն Հայերէնի դասաւանդութիւնը մանուկներու եւ չափահասներուն համար, պարի դասեր եւ յարակից ձեռնարկներ:

Տասնամեակի երկայնքին (1988-էն 98) կազմակերպած է նուագահանդէսներ, թատերական հանդիպումներ, ցուցահանդէսներ, դասախօսութիւններ, վիճաբանումներ, եւլն. եւլն.: 1995-էն ի վեր «Հայ Մշակոյթի Տարւոյն Անձնաւորութիւնը» տիտղոսը կը շնորհէ: Ցարդ, այդ տիտղոսին արժանացած են Գլօտ Մութաֆեան, փրոֆ. Վահագն Տատրեան եւ Ռէմոն Գէորգեան: Ստեղծած է նաեւ կայք (սիթ) մը ինթէրնէթի վրայ ֆրանսահայ գաղութին վերաբերեալ՝

www.acam-france.org

Վարչական մարմնին անդամներն են. Ֆիլիփ Փիլիպպոսեան (նախագահ), Դանիէլ Տէր-Զաքարեան (փոխ-նախագահ), Ժան-Փիէր Խաչիկեան (քարտուղար), Մանկասար Մինասեան (գանձապահ), Քրիսթիան Գազանճեան (փոխ-քարտուղար), Տիկին Ժանն Ժերալօ եւ Գլօտ-Ուիլիըմ Զալուքճեան խորհրդականներ:

ACAM — 1, avenue Houette,
93160 Noisy-le-Grand

...քային ծառայութիւնները: Պատուոյ Լեգէոնի աստիճաններն են, սկսելով բարձրագոյնէն, մեծ խաչ, աւագ սպայ, հրամանատար, սպայ եւ ասպետ: Այսօր հանրապետութեան նախագահն է կարգապետը, որուն վաւերացման կը ներկայացուին նախարարութեան ցանկերը:

Ներկայ բազմանդամ շքանշումը կը կազմէ վերջինը՝ իր վախճանին հասնող երկրորդ հազարամեակին: Արդարեւ, թէեւ հրամանագիրը կը կրէ (կրելու է միշտ) Դեկտեմբեր 31-ը վերջացող տարուան, այսուհանդերձ ան կը պատկանի Յունուար 1-ին, այսինքն 1999 Յունուար 1-ին: Այնպէս որ ամանորեան յաջորդ շքանշումը պիտի ըլլայ 2000 Յունուար 1 թուականը, այսինքն՝ Երրորդ Հազարամեակին առաջինը:

Այս տարի, ներկայ երկար ցանկին վըրայ չկար (Ֆրանսա)հայ մը, եթէ նկատի չառնենք Տիկին Տընիզ Փորխաճեանը ծնեալ՝ Փիյօ: Տիկին Փորխաճեան Ազգային տեսչուհին է «Շքանշանակիր Զինուորականներու» ազգային ընկերակցութեան:

Աւելորդ պիտի չըլլար մատնանշել սրտիկ դէպք մը ներկայ շքանշումին կապակցութեամբ: Ցանկին վրայ կը գտնըւէր Էտմոն Մէր անունով անձնաւորութիւն մը, նախագահը՝ գրօսաշրջութեան համեստ գրասենեակի մը: Կարգ մը թերթեր եւ ձայնասփիւռի կայաններ այս վերջինը շփոթեր էին հանրածանօթ նոյնանուն անձնաւորութեան, Էտմոն Մէրի հետ, նախկին ընդհանուր քարտուղարը սենտիքայական կազմակերպութեան մը (ՍԷ — ԷՖ — ՏԷ — ԹԷ), որ ներկայիս նախագահն է Վիվր — Վաքանս — Ֆամիյ (ՎԷ — ՎԷ — ԷՖ) ընկերակցութեան:

Այս շփոթմունքը, որ շատ հաւանաբար հետեւանք է Ֆրանսական մամուլի կարգ մը խմբագիրներու յանձնապաստան անփութութեան, այնքան կարեւորութիւն պիտի չստանար, եթէ այս շփոթմունքին զո՛հը չըլլար կատաղի հակառակորդ մը Պատուոյ Լեգէոնի շքանշանին, եւ եթէ քանիցս մերժած չըլլար զայն: Եւ ի լրումն ամենայնի, նկարագարդելու համար իր շփոթմունքը եւ (կարծես) իր վարձատրութիւն՝ շքանշանին հանդէպ ենթակային հակակրութեան, խմբագիրը յարմա՛ր գտած էր հրատարակել նոյնիսկ լուսանկարը նախկին սենտիքայապետին:

Չուշացաւ Էտմոն Մէրի շառաչուն հերքումը յաջորդ օրն իսկ, ինչպէս նաեւ անգամ մը եւս իր քամահրանքը հանդէպ Պատուոյ Լեգէոնի ամէն կարգի շքանշաններու...

Ն. Թ.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ
(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Անգլերէն իմացողներ կային, ասացին, "որ հայերէնում այդ բառը չկայ:

- Չի կրնար պատահիլ, - ձեռքը պարզեց գրապահոցներին, - այսքան գիրքերու մէջ այդ բառ անպայման պիտի ըլլայ...

Տրամադրութիւնը բարձր էր, կատակում էր, սրամտում:

Դեռատի մի աղջիկ, ձեռքին Սարոյեանի Մոսկուայում տպագրուած ժողովածուն, մօտեցաւ, ինքնագիր խնդրեց:

Նստեց, կեղծ լուրջ կերպարանք ընդունեց.

- Ներողամիտ կ'ըլլաք, - ասաց, - այս շատ լաւ գիրք է, ես նստիմ, կարդամ...

Նայեց գրքի գնին.

- Արժան է, 76 կոպեկ... Եթէ այդքան արժան է, հատ մըն ալ ես կ'առնեմ, Ամերիկա կը տանիմ, գիրք հոնտեղ սուղ է:

Իմանալով, որ ինքնագիր խնդրող աղջիկը Լեւոն Խաչիկեանի դուստրն է, ասաց.

- Հպարտ եղիր, որ ատանկ հայր ունիս...

Աղջիկը պատասխանեց.

- Հպարտ եմ, որ վերջապէս ձեզ տեսայ...

Երբ Մատենադարանից դուրս եկանք, ասաց.

- Ես իմ հրնգեր Լեւոն Մկրտչեան շատ կարօտցայ, երթանք համալսարան, տեսնանք անոր:

Դեռ երէկ էր տեսել Լեւոնին: Իսկ մենք ճանապարհի վրայ էինք, պիտի գնայինք Զուարթնոց, Էջմիածին, Սարդարապատ... Դժուար չէր կռահել, թէ ինչ մտածեց, որ ժամանակի այդ սղութեան մէջ ուզեց տեսնել Լեւոնին... Մի լաւ, հաճելի բան էր ուզում անել նրա համար: Իսկ ի՞նչը կարող էր աւելի լաւ լինել, քան գնալ համալսարան, ուսանողների ներկայութեամբ յատուկ այցելութիւն տալ նրան:

- Լեւոն շատ սիրեցի, երեխայի կլոր երես ունի ու երեխայի պէս կը ժպտի: Երբ Լենինգրադի օդակայան տեսայ, երեք վայրկեանէն հասկցայ, թէ ով է: Ուզեց քո նամակ տալ ինծի, բայց նամակ պէտք չէ, ես գիտեմ, թէ դուն ով ես...

- Նոյնը ես ասի իրեն, ասի՝ երեք րոպէից Սարոյեանը կը գտայ, թէ ով ես:

- Իրա՞ւ... Մեծ պատիւ ըրեր ես ինծի...

Երբ մտանք համալսարան, ուսանողները անմիջապէս ճանաչեցին ու շրջապատեցին նրան:

- Եկայ իմ հրնգեր Լեւոն Մկրտչեան տեսնամ, կարօտցայ անոր, - ասաց ուսանողներին ու նրանց խուռն երամով շրջապատուած, մղուեց առաջ:

Պէտք էր տեսնել Սարոյեանի երթը համալսարանի միջանցքներով: Ծեր արծուի նման թեւերը բացած, ուսանողներին ձագերի պէս թեւերի տակ առած, սլանում էր առեւ... Ու որքան առաջ էր մղւում, այնքան խուռն ու խիտ էր դառնում երամը:

Մտանք Լեւոն Մկրտչեանի աշխատասենեակը:

- Սիրելի Լեւոն, - ասաց, - եկայ, որ դուն ուսանողներուն բան մը խօսիս, ես լսեմ ու երթամ: Գիւղ կ'ուզեմ տեսնիլ, գիւղ պիտի երթամ...

- Գնանք դահլիճ, - ասաց Լեւոնը:

Մինչ մենք Լեւոնի աշխատասենեակում զրուցում էինք, համալսարանով մէկ տարածուել էր Սարոյեանի գալու լուրը, եւ միջանցքներում ուսանողութիւնը ծփացել էր:

Դժուարութեամբ ճանապարհ հարթեցինք դէպի դահլիճ:

Մօտենալով ամպիոնին, Լեւոնն ասաց.

- Մենք այսօր երջանիկ ենք, որ մեզ հիւր է եկել Ուիլեամ Սարոյեանը...

- Երջանիկը ես եմ, - ընդհատեց նրան Սարոյեանը, - երջանիկ եմ, որ ձեր մէջ եմ: Դուք կաք՝ մենք կ'ապրինք...

Ուսանողները շատ խնդրեցին, որ երկար մնայ, զրուցեն:

- Հիմա չէ, գիւղ պիտի երթամ, խաղող պիտի ուտեմ, դանակս հետս առած եմ, որ իմ ձեռքովս խաղող փրցնեմ: Ետքը կու գամ, երկար կը մնամ, կը զրուցենք...

Դրսում, մեքենայի մէջ ասաց.

- Գամ, զրուցեմ մէկ ժամ, ժամ ու կէս, երկու ժամ զրուցեմ. բան՝ ու էջ ուսկի՞ց եկաւ...

Յաղթանակի կամուրջով անցնելիս Հրազդանի ձորում կառուցուող տնակներ տեսաւ.

- Երանի ատանկ տուն մը մէջ ապրէի...

Խճուղին աւլող Քրտուհի տեսաւ.

- Այդ կին շատ սիրեցի, նայեցէք ինչ գեղեցիկ շարժումներ ունի, պալէի շարժումներ են..

Քրտուհիներով առհասարակ շատ էր հետաքրքրւում, անցեալ գալուն ասել էր թէ շատ կ'ուզէր Քրտուհու հետ ամուսնանալ:

(Շար. 31)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Ժան – Փիէր Պիւրթէ եւ զաւակները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յունուար 17-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՓԻԷՐ ՊԻՒՐԹԷ-Ի

(Ծնեալ՝ Շահան Կարապետեան)

մահուան Դ. տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Հ.Մ.Ը.Մ. - ՖՐԱՆՍ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանս-ի վարչութիւնը Մարտ 31-ին Stade-de-France տեղի ունենալիք Ֆրանսա – Հայաստան փութպոլի մրցումին համար Ֆրանսայի փութպոլի դաշնակցութեան Հայերու տրամադրած թրիպիւնէն ապահոված է սահմանափակ քանակութեամբ տոմսեր։

Տոմսերու գիներն են՝ 80, 100, 150, 250 եւ 350 ֆրանք։

Ապահովելու համար ձեր տոմսերը, արձանագրուեցէք ուղարկելով ձեր փափաքած տեղերուն փոխարժէքը, չէքով, Հ. Մ. Ը. Մ. Ֆրանս-ի անունին եւ հետեւեալ հասցէին, մինչեւ Յունուար 28, վերջնական ժամկէտ

Association Sportive
HOMENETMEN - FRANCE
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Տոմսերը կը յատկացուին ըստ չէքերուն ստացուած կարգին եւ տրամադրելի տեղերուն։

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար հեռաձայնել չարթուան մէջ գրասենեակի ժամերուն եւ Շաբաթ օրերը ժամը 10-էն մինչեւ 13

01 – 42 – 96 – 10 – 10

թիւին, դիմելով Ալեքսի։

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
présente
UN

CONCERT

le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky —
Chostakovitch — Schedrin —
Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի ննջեցեալ ընկերուհիներուն հոգեհանգստեան առթիւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները։

Տէր եւ Տիկին Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկին Տէր - Վարդանեան 100-ական ֆրանք, Օր. Էմլին Մարգարեան 200 Ֆր., Տիկին Սիրանոյշ Տուտուեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ղազարեան 200 Ֆր., Հ. Յ. Դաշնակցութիւն 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Սարաճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հայկ Աճէմեան, Տիկին Լիւսի Գուրսուզեան, Շահինեան ընտանիք 100-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Սանտալեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Քասքասեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արսլանեան 200-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Արսլանեան, Տէր եւ Տիկին Պետիկեան, Տէր եւ Տիկին Ֆրետի Տէրտէրեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սերժ Խմէքճեան, Տիկին Լիւսի Գուլումեան 200-ական Ֆր., Օր. Մարի Տորումեան, Տիկին Նունուֆար Պարեան, Տէր եւ Տիկին Շալեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր - Մեսրոպեան 500 Ֆր., Ժագ Սարաճեան ընտանիք 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան 300 ֆրանք, Տէր Կոմիտաս Յովնանեան 100 մարք։

ՄՎ
LE COLLEGE

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԻ ՄԸ

Մասնակցութեամբ՝

ԿԱՅԾԱԿ'Ս

նուագախումբին

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6

ժամը 20·30-ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սեւր

8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Տեղերը վերապահել

01 – 47 – 20 – 20 – 05 (Նաթալի)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES
MOORAT - RAPHAEL
vous invite à son

GRAND DINER DANSANT

Animé par l'Orchestre

GAIDZAG'S

LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30
Dans les Salons de
l'*HOTEL SOFITEL* — Porte de Sèvres
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Au profit de l'école bihebdomadaire
SAMUEL-MOORAT

Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

■

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

PARIS

Le Conseil d'Administration et ses sections parisiennes vous invitent à fêter le **Manougnérou Or**

le Dimanche 17 Janvier
à 14 heures 30
Mairie du 9ème arrondissement — «Salle Rossini»
6, rue Drouot — 75009 Paris

Au programme : les élèves des écoles de la CBAF
Théâtre Berlingot
Et le Père Noël

Tous les enfants sont conviés à venir les accueillir et les applaudir

Bar — Buffet.

★

LYON

Section de Lyon - Villeurbanne «ARAXE»

L'Association des parents d'élèves
vous donne rendez-vous,
le Dimanche 17 Janvier
à 15 heures
à la Salle Garbis Manoukian (40 rue d'Arménie, Lyon 3ème) pour fêter «MANOUGNEROU ORE».

Les élèves des écoles Haygazian et Markarian-Papazian participent à la partie artistique. Nombreuses surprises.

Nous vous attendons avec tous vos amis et vos parents.

★

VIENNE

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի դպրոցը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ

Կիրակի, Յունուար 17, ժամը 15-էն սկսեալ

Վիէնի թատրոնը։

Յայտագիրը պատրաստուած է դպրոցին աշակերտներուն կողմէ.

Երգ - Պար - Արտասանութիւն -
եւ Տրամախօսութիւն

Եկէ՛ք քաջալերելու մեր մանուկները նաեւ կէսօրէ վերջը անցընելու հաճելի մթնոլորտի մէջ։

Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 17 Janvier, 9h30
Présence de l'Eglise évangélique en Arménie.

Jeudi 21 Janvier à 20 heures 45

au Centre Culturel
SAINT MESROB

ANNA LEILOYAN
Spécialiste en Histoire de l'Art
Rédactrice en chef des rubriques
Beaux Arts et Architecture
de l'Encyclopédie Arménienne

donnera une conférence sur

L'école miniaturiste de Xizan

(Խիզան)

Projection de diapositives

Centre Culturel SAINT-MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e
Métro: Monge / Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ»
մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ՓԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

Grand Diner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»*
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire
de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

LES ELEVES DE L'ECOLE
TARKMANTCHATZ
vous convient à leur

Spectacle de Noël Arménien

le Dimanche 17 Janvier à 15 heures
dans la Salle de l'Ecole
19, Sentier des Epinettes,
Issy-les-Moulineaux
Métro : Mairie d'Issy
Bus : 169 - arrêt: Défense - Egalité
Tél. : 01 46 45 60 55

Ils vous présenteront
LA CRECHE VIVANTE
Des chants
Des poèmes
Des danses
ET D'AUTRES SURPRISES
avec la présence exceptionnelle du
PERE NOEL

Venez nombreux les encourager.

— ENTREE GRATUITE —

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 15
VENDREDI
15 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.553 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.553

ՄԱՄՈՒԼ

«COURRIER INTERNATIONAL»
(14-20 Janvier)

Dix ans après le séisme arménien, Spitak revit

REPORTAGE:
DECEMBRE 1988, SPITAK ETAIT DEVASTEE PAR UN TREMBLEMENT DE TERRE. DECEMBRE 1998, LA CITE A RETROUVE SON ESSOR ET SES HABITANTS ONT FOI EN L'AVENIR, EXPLIQUE "*MOSKOVSKIE NOVOSTI*"

Շաբաթաթերթը, որու մասնագիտութիւնն է արձագանգ հանդիսանալ միջազգային մամուլին եւ ներկայացնել զանազան երկիրներու թերթերուն յօդուածները, իր այս վերջին թիւին մէջ, թարգմանաբար հրատարակած է «Մոսկովսկիէ Նովոստի»ի մէջ Միխայիլ Շեւելեւի եւ Արա Թադեւոսեանի ստորագրած յօդուածէն հատուածներ: Գրութեան կ'ընկերանայ նկար մը որ կը ներկայացնէ 1988-ին աւերուած Սպիտակի մէկ տեսարանը, ուր կին մը կ'ողբայ իր հարազատներուն կորուստը:

Յօդուածագիրները նախ հակիրճ ակնարկ մը կը նետեն 1988 Դեկտ. 7, ժամը 11.41-ի երկրաշարժին, երբ չորս քաղաքներ (Սպիտակ, Գիւմրի, Կիրովական, Ստեփանաւան) եւ 58 գիւղեր ահաւոր ցնցումի մը ենթարկուեցան: 1988 տարին, այն, որ աւելի յաճախ արձանագրուած է Սպիտակի գերեզմանատունը, խորտակած է նաեւ վերապրողները: Կը նկարագրեն Սպիտակի տխուր պատկերը, երբ 1992-ին, վերջին օրմնադիրները կը մեկնէին եւ Սպիտակ, այն ատեն, տեսակ մը ուշացած սուգ մը ապրեցաւ, որ կը թուէր թէ վերջ պիտի չունենայ: Կիսաքանդ շէնքեր, ճամբաները միշտ աւերուած, դպրոցները կիսով վերաշինուած, աւելի տխուր տպաւորութիւն մը կը ձըգէին քան աւերակներու տեսարանը երկրաշարժէն անմիջապէս յետոյ: 1995-ին յստակ էր որ ոչինչ պիտի վերապրէր այս վայրերուն մէջ, թէ անոնք որոնք ողջ մնացած էին պէտք է այլ տեղ շարունակէին իրենց կեանքը:

Բայց այսօր... ի՞նչպէս նկարագրել Սպիտակի կացութիւնը առանց կապկումն ընելու խորհրդային թղթակցութեան մը համայնավար երիտասարդութիւններու ծաղկուն կայաններու մասին: Քաղաքը կը կառուցուի, պայմանաժամերն յարգըւած են, նոյնիսկ կանխահասօրէն, հաւատք կայ ապագային նկատմամբ:

Խորհրդային բան մը կայ այս քաղաքին մէջ, կը գրեն լրագրողները, ամէնէն աշխատունակ վայրը, 1998 Դեկտեմբերին, մշակոյթի տունն էր որ պիտի վերջանար 7-ին, տասնամեակի տարեդարձի օրը: Երախաները շատ են եւ միձակապրութիւնները կը հաստատեն: Բնակչութիւնը 3000 հոգիի աճ մը արձանագրած է 1988-ի բաղդատմամբ, հակառակ 1988-ի չորս հազար մեռեալներուն: Թերահաւատները այս յանկարծակի աճին երկու պատճառ կը գտնեն. Ազրպէջանի գաղթականներուն ժամանումը եւ ելեկտրական հոսանքի յաճախակի ընդհատումները: Թող այդպէս ըլլայ, կ'աւելցնեն թղթակիցները, բայց, ի՞նչ բան կը բացատրէ շինարարութեան թափը եւ ինչո՞ւ ամէն մարդ այդպէս կ'աշխատի: Ո՞ւր գացած են փողոցներու անկիւնը նստած անգործ երիտասարդները, յատկանշական տեսարան Կովկասի որեւէ վայրի:

Բնակիչներուն համաձայն երեւոյթը կը պարտին նոր քաղաքապետին՝ ընտրըւած 98%-ի կասկածելի համեմատութեամբ: Հայրը, մեծ հայրը արդէն կ'աշխատէին շինարարութեան մէջ, ինք ալ օրմնադիր է, Սուրէն Աւետիսեան այդ համբաւը կը վայելէ: Ճարտարարուեստական հացի գործատունը կը բանի, նաեւ կերպասեղէնի, քանի մը օրէն կը բացուի գոհարեղէնի աշխատանոցը որ 300 հոգիի (50 հաշմանդամ) գործ պիտի հայթայթէ: Կը մնայ երկու միլիոն տոլար գտնել կազմածներուն համար եւ 35 ալ վերականգնելու համար շաքարի գործարանը: Ոչ ոք կ'ըսէ թէ Սպիտակ երկրաշարժէն առաջուան դիմագիծը գտած է, դեռ հարկ է շատ աշխատիլ, բնակարաններ շինել, որովհետեւ բնակչութեան 77%-ը դեռ առժամեայ տնակներու մէջ կ'ապրի: Քաղաքապետը հասկցած է թէ ուրկէ դրամ պիտի առնէ եւ գիտէ որ եթէ խելացի կերպով գործածուի, նորէն կ'առնէ: Երբ հարց կը տրուի թէ որո՞նք են իր աղբիւրները, իրար չանցնիր եւ կու տայ Գէորգ Գրիգորեանի եւ Ճոն Հանթսմանի անունները («Յառաջ».- Այս վերջինը ամերիկացի մեծահարուստ գործարար մըն է, նաեւ նախագահ «Վերջին օրերու սուրբերուն Յիսուս Քրիստոսի Եկեղեցւոյ», այլ խօսքով՝ մորմոններու եւ որուն այցելութիւն մը տուաւ Սոլթ Լէյք Սիթի նախագահ Քոչարեան Սեպտ. 29-ին երբ Միացեալ-Նահանգներ կ'այցելէր):

Լրագրողները կը յիշեցնեն թէ իրենց թերթը 1989-ին Տիգրան Պետրոսեան անունով 12 տարեկան մանչուկի մը նկարը հրատարակած էր որու ապագան շատ մռայլ կը թուէր, պէտք է անդամահատուէր ձախ թեւէն եւ սրունքներէն, քոյրը եւ ինք 14 ժամ աւերակներուն տակ մնացած էին: Գերման վիրաբոյժեր յաջողած են փրկել տղան նախ Երեւան, ապա Գերմանիա, քոյրը մեռած է: Տասը տարի ետք, լրագրողները առոյգ երիտասարդ մը կը գտնեն, ուսանող է:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՎՃԱՐԷ՞ ԻՐ ՊԱՐՏՔԸ

Թիթիանա Լոխձիտու կիպրացի Յոյն մըն է որուն բնակավայրը Քիրէնիան 1974-ին մնաց Թուրքերու գրաւման գօտին մէջ: Ան 1990-ին վնասուց հատուցումի պահանջքով դիմեց Եւրոպայի Մարդկային Իրաւունքներու ատեանին որ Անգարան դատապարտեց մինչեւ 1998 Դեկտ. 28 երեք միլիոն փրանքի չափ վճարում ընելու: Սակայն այս վերջինը կը մերժէ կիրարկել տրուած որոշումը, յայտնապէս խուսափելով նախընթաց ստեղծելէ, քանի որ տիկին Լոխձիտու միակը չէ նման պահանջք ունեցող: Իսկ նման յաջորդական դիմումներով Թուրքիա կրնայ միլիոնաւոր տոլարի հատուցում վճարելու հարկադրանքին ենթարկուիլ:

Նիւթին անդրադարձած է «Ինտէփէնտէնթ» թերթը Նիկոսիոյ իր թղթակիցին գրութիւնը հրատարակելով Յունուար 12-ի թիւին մէջ: Կիպրացի պարտապահանջին փաստաբանը լսած է թէ միջոցներ կը փնտռեն Թուրքիան ստիպելու որ պարտքը վճարէ: Այդ ուղղութեամբ կարելի չէ մտածել արտասահմանեան թրքական ստացուածքներ գրաւել, ինչպէս դեսպանատուն, հիւպատոսարանի շէնքեր, քանի որ անոնք դիւանագիտական անձեռնմխելիութիւն կը վայելեն: Սակայն նոյնը չէ պարագան օրինակ՝ Թրքական սաւառնակի մը որ կը գտնուի անգլիական, կամ հոլանտական օդակայանի մը վրայ:

Լոխձիտու կ'ըսէ թէ կ'ուզէ նախկին բնակավայրը վերադառնալ եթէ արտօնութիւն տրուի ու ապրիլ իր կալուածին մէջ: Կ'աւելցնէ թէ գիտակից է որ կեանքը նախկինին պիտի չնմանի հոն, քանի որ շրջանը ներկայիս բնակեցուած է կիպրացի Թուրքերէ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԵՍԱՐԻՈՅ Հայկական Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին գողերու թիրախ եղած է. երեք տեղացիներ փորձած են զմբէթին խաչը սղոցել ու գողնալ, սակայն ոստիկաններու կողմէ նշմարուած ու ձերբակալուած են:

ԻՏԱԼԻՈՅ վարչապետը Յունուար 13-ին Ծերակոյտին մէջ պատասխանելով քիւրտ ղեկավար Ա. Օճալանի կացութեան մասին հարցումի մը, կրկնած է թէ Թուրքիա հարցին լուծումին արգելք եղած է ընդդիմանալով միջազգային ատեանի մը գաղափարին, ինչ որ ինք դատապարտէ: Տ'Ալէմա ապա խոստովանած է որ իր կառավարութիւնը ներկայի պայմաններով այլընտրանք չի գտներ հարցը կարգաւորելու համար: Օճալան ահաբեկչութեամբ ամբաստանուած ըլլալով, Ժընեւի համաձայնագրին դէմ է անոր քաղաքական ապաստան տալ: Վարչապետը ըսած է թէ քիւրտ պարագլուխը Իտալիա մնալու պարագային անհաւանական չէ որ դատուի:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ համայնավար կուսակցութիւնը կը ջատագովէ ՓՔՔ-ի մղած պայքարը: Կուսակցութեան պետը Ռ. Ահմէտով տեղական թերթի մը յայտարարած է թէ իրենք ահաբեկիչ չեն նկատեր Ա. Օճալանը: Ան քննադատած է իր երկրին մամուլն ալ որ միակողմանի մօտեցումով դէմ կ'արտայայտուի ՓՔՔ-ի պայքարին: Ահմէտովի կարծիքով որեւէ անպատեհութիւն չի ներկայացներ քրտական նոյն կազմակերպութեան Հայաստանի հետ կապը որուն մասին պարբերաբար նշումներ կ'ըլլան:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, հեռատեսիլի Թէ — էֆ 1 կայանէն արտայայտուեցաւ Յունուար 13-ին եւ խիստ կերպով մերժեց անշարժութեան մեղադրանքը որ կ'ըլլայ իր կառավարութեան դէմ: Պաշտպանելով հանդերձ իր նախարարները, չծածկեց որոշ տարակարծութիւններ Ներքին նախարարին հետ ապահովութեան հարցերու վերաբերեալ: Օրինակ, դէմ է որ ընտանեկան նպաստները ջնջուին յանցագործ պատանիներու ծնողքին: Համոզուած է որ յանցագործութեան աղբիւրները տնտեսական եւ ընկերային են:

ԱՆԳԼԻՈՅ լորտերու ժողովի դատաւորները որոշեցին թոյլ տալ Չիլիի կառավարութեան եւ Էմնըսթի Ինթէրնէշընըլին որ որպէս վկայ ներկայանան Փինոշէի հարցին վերաքննութեան որ պիտի սկսի Յունուար 18-ին: Հարցը կը վերաբերի մենատէրին անձեռնմխելիութեան ջնջումին, ժողովին 7 դատաւորներուն կողմէ:

ՄԻԹԵՐԱՆԻ շրջանին պատկանող գայթակղութիւններ կրկին ու կրկին երեւան կ'ելլեն, վերջինը կը վերաբերի «Ժողէֆին» մկրտուած հարցի մը որ երեւան ելաւ Յունուար 11-ին Փարիզի դատարանին առջեւ: Պերնար Փիշոն, ընկերվարական, թղթակից գաղտնի սպասարկութեանց եւ նախկին գործակից Ֆրանսուա տը Կրոսուվրի (որ անձնասպան եղաւ Ելիզէ) ամբողջ գիտցածը պարզած է դատարանին առջեւ: 1983-ին, լիազօրուած է լուսաբանելու համար մութ պատմութիւն մը: Ֆրանսա որ շատ դրամի պէտք ունէր, 25 միլիոն տոլարի փոխառութիւն մը ըրած է Սաուտի Արաբիայէն. բայց, նման գործողութիւններ միջնորդչէքեր ունին որոնք վճարուած են բարձրաստիճան ընկերվարականներու, այս ձեւով 2,5 միլիոն տոլար «անհետացած է», կը պնդէ Փիշոն, ինչ որ կաշառակերութեան մըրցանիշ մըն է եւ եթէ հարցը հրապարակուած է, պատճառն այն է որ կարգ մը միջնորդներ խաբուած են եւ միացած թրըսթի մը մէջ եւ կը բողոքեն: Թղթածրար մը գրկած են Ֆրանսայի վարչապետութեան, որովհետեւ Ֆրանսայի միջնորդները ամբողջ դրամը իրենց պահած են (հարցը լայնօրէն նկարագրած էր Ժ. Մոնթալտօ «Միթերան եւ 40 գողերը» հատորին մէջ): Գրետի Լիոնէն որ գործողութեան պատասխանատուն է կը պնդէ որ ամէն ինչ շինծու է, նոյնիսկ կը հերքէ որ Սաուտի Արաբիան նման գումար մը փոխ տուած ըլլայ Ֆրանսայի:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 13/14)

ԲՈՂՈՔԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Համայնավարներէն, Հ.Յ.Դ.-էն ետք Դեմոկրատական Կուսակցութիւնն ալ Յունուար 14-ին համար բողոքի ցոյցի հրաւէր ուղղած է, հեռաձայնի գիներուն տարապայման բարձրացման դէմ: Ան կը պահանջէ նաեւ որ Ազգ. Ժողովը ընդունի հակամենաշնորհային օրէնք մը ու կ'առաջարկէ որ կառավարութիւնը վերաքննէ «Արմէնթել» հայ-յունական ձեռնարկութեան հետ կնքուած պայմանագիրը որպէսզի կարելի ըլլայ հեռաձայնի գները համապատասխան ընել բնակչութեան վճարելու կարողութեան:

ՀԱՅԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Յունուար 13-ին Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան ընդունած է Ֆրանսայի Տնտեսական նախարարութեան Արեւելեան Եւրոպայի բաժնի վարիչ Մ. Միսխան եւ դեսպանը Մ. Լըկրան: Հանդիպումին շեշտուած է հայեւֆրանսական քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւններուն կարեւորութիւնը եւ յառաձուն ընթացքը: Ֆրանսական կողմը շահագրգռութիւն ցոյց տուած է հայկական ապրանքներու Ֆրանսա ներածումին, նպաստելու համար Հայաստանի տնտեսական վերելքին: Տեսակցութեան նիւթ եղած են շրջանային հարցերն ալ:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Յունուար 13-ի մամուլի ասուլիսի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան անդրադարձած է շրջանի երկիրներուն Եւրոպայի Խորհուրդին անդամակցութեան: Հաւանական նկատած է որ Վրաստան անդամակցի Հայաստանէն եւ Ազրպէջանէն առաջ, քանի որ գոյութիւն ունի Ղարաբաղի խնդիրը ուր որեւէ լուրջ առաջընթաց չի նշմարուիր: Այսուհանդերձ, նախարարին կարծիքով եթէ յաջորդ քանի մը ամիսներուն կարելի ըլլայ բանակցութեան վերսկսիլ, Հայաստանի անդամակցութեան հարցը կը լուծուի Մայիսին:

Վ. ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Դատախազութեան քննչական մասէն յայտնուած է թէ կը շարունակուի քրէական գործին քննութիւնը որ բացուած է Դեկտեմբեր 10-ին Պաշտպանութեան փոխնախարար Վ. Խորխոռունիի սպանութեամբ: Ըստ նոյն աղբիւրին, որոշ վարկածներ հերքուած են, քննութիւնը կը տարուի մնացածներուն ուղղութեամբ:

ՐԱՖՖԻ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ԻՐ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին մասին լուրջ հարցականներու, մտահոգութիւններու պատճառ եղած էին անոր գործադիր վարչութեան Բ. տնօրէն նշանակուած Ր. Յովհաննէսեանի հրաժարականը ու մանաւանդ այդ հրաժարականին ընկերացած բացատրականը: Հրաժարելու արարքը մտահոգիչ էր անով որ իր կազմակերպութեամբ, նպատակով, գործունէութեամբ իսկապէս համահայկական կոչուելու արժանի այդ կառոյցը երկրորդ անգամ յանկարծակի կերպով անգլուխ կը մնար, մինչ առաջին տնօրէնին՝ Մ. Պետրոսեանի նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականին յաջորդած հրաժարումը լաւագոյն ձեւով դարմանուած տեսնելու գոհունակութիւնը կը տիրէր: Ինչպէս ըսուեցաւ, գրուեցաւ այն ատեն ալ, Ր. Յովհաննէսեանի նշանակումը յարմարագոյն ընտրութիւնը նկատուած էր, վստահելի անձնաւորութեան, քաղաքական լուրջ գործիչի յատկանիշներուն պատճառով: Ուստի բնական էր յուսախաբութիւնը: Աւելի ծանրացնող ազդակ մը եղած էր Ր. Յովհաննէսեանի յայտարարութիւնը («Յառաջ», Սեպտեմբեր 22) որով բացատրած էր թէ կը հրաժարէր, որովհետեւ համահայկական, քաղաքական ոլորտէն վեր ու անշահախնդիր կառոյց հիմնել ու շարունակել կարելի չէր:

Հիմնադրամին ամէնէն էական սատարողներուն, ուղղուած այս ծանրակշիռ արտայայտութիւնը մնաց առանց հիմնաւորումի ու բացատրութեան: Կարճ ժամանակ մը ետք Հիմնադրամին կողմէն Տ. Պասկեւիչեան թուական տուեալներով հրապարակեց թէ ինչ արժած էր Ր. Յովհաննէսեանի քառամսեայ գործունէութիւնը հիմնադրամին: Իսկ վերջինիս լռութիւնը չխզուեցաւ:

«Հայոց աշխարհ»ի Դեկտ. 19-ի թիւին մէջ տեղ գտած է Հրաչուհի Փալանդուզեանի կատարած հարցազրոյցը («Հայեացք Երեւանից») ուր Ր. Յովհաննէսեան կը խօսի այս անցքերուն մասին: Նախ կը համառօտէ ընտանիքով Հայաստան հաստատուելուն յաջորդած շրջանը: Երկրաշարժէն անմիջապէս ետք գացած է աղէտի գօտի, մարդասիրական գործ կատարելու. յետոյ զբաղած է Հայկական համագումարին հայաստանեան գրասենեակը կազմակերպելու գործով: 1991-ին Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի խնդրանքով ստանձնած է Արտաքին Գործերու նախարարի պաշտօնը:

Իսկ երբ անոր հրաժարումով իշխանութեան անցած է ներկայի ղեկավարութիւնը եւ Հայաստան — Սփիւռք յարաբերութիւնները վերաքննելու նպատակ յայտնած, ատիկա համապատասխան նկատած է իր մտքերուն եւ զգացումներուն: Ընդառաջած է Հիմնադրամին գործադիր վարչութեան տնօրէնութիւնը ստանձնելու հրաւէրին «փոփոխութիւններ իրականացնելու մտադրութիւններով, վստահ լինելով որ դա /ընդհանուր բարեփոխումների մի կարեւոր մասն է դառնալու»:

Հարկաւոր նկատած փոփոխութիւններուն մասին կը բացատրէ թէ հին քաղաքականութեամբ Սփիւռքի մէջ կարծրացած հակասութիւններուն նորեր ալ աւելցած էին ու Հիմնադրամը «վերածուել էր մի խմբակի ոչ — համահայկական գործի եւ էապէս քաղաքականացուել»: Կ'աւելցնէ թէ ոչ մէկ օղակի աշխատանքը կանոնակարգուած էր, ամէն բան կ'որոշուէր հովանաւորներու կամքով. Համահայկական առաքելութեան արժանի ձեւ եւ կարողականութիւն ալ չունէր: Այդ պայմաններով կարիք կար իրաւական, կառուցուածքի, պաշտօնատարութեան, փինանսական, ներկայացուցչական, բարոյական նորոգումի: Սակայն, ասոնցմէ ոչ մէկը կարելի եղած է, որովհետեւ հակառակ սկզբնական համաձայնութեան, հիմնադրամի որոշ ղեկավարներ յարմար չեն գտած «հզօր, նեղ շահերից դուրս, համահայկական ներուժը ներկայացնող կազմակերպութեան գործունէութիւնը»: Այդ պայմաններուն մէջ ինք ալ անկարելի գտած է շարունակել եւ հրաժարած է:

Ինչ որ Ր. Յովհաննէսեանի հրաժարականին մասին ամէնէն լուրջ մտահոգութեան պատճառ է, այն նշումներն են որոնք կը վերաբերին իր կարճատեւ պաշտօնավարութեան ընթացքին տարած գործունէութեան: Իսկ այդ նշումները որոնք երկու կարճ պարբերութիւն կը կազմեն «Հայեացք Երեւանի»ի հարցազրոյցին մէջ, բացակայ են «Հայոց աշխարհ»ի տարբերակէն: Ան կ'ըսէ թէ ժամանակ չկորսնցնելու համար մէկ անգամէն նախաձեռնած է Հիմնադրամի թէ՛ Հայաստանի, թէ Սփիւռքի մէջ վերակազմակերպումին: Այդ միջոցին նպատակը հետապնդած է «կառոյցը համապատասխանեցնել նախնական գաղափարին». այսինքն՝ անկախ դաւանանքէ եւ կուսակցական պատկանելիութենէ, ապահովել ամէն Հայու կամաւոր մասնակցութիւնը Հայրենիքի զարգացման: Այս մեկնակէտով մշակուած է նոր կանոնադրութիւն, ծրագիրներու հաստատման եւ իրականացման իրաւական նոր կարգ, կառուցուածքային թարմ մօտեցումներ: Կիրարկութեան դրուած են աշխատանքի ժամանակակից ձեւեր, հաշուետուութեան, փաստագրութեան դրական չափանիշեր. կազմուած են նոր ստորաբաժանումներ, տեղական յանձնախումբեր եւ հաստատուած են ելմուտի նոր աղբիւրներ: Ր. Յովհաննէսեան կ'աւելցնէ որ համայնքներու մէջ այս փոփոխութիւնները մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեցին: Շատ տեղեր ալ կազմակերպութեան վարկը խիստ նուազած ըլլալով, աշխուժացման այս ջանքերը «լիցքաւորում էին սփիւռքահայ զանգուածներին, յոյս ներշնչում որ համահայկական գաղափար կրող կազմակերպութիւնը հայ իրականութեան մէջ կը վերագտնի իր տեղը»: Ըսենք որ Հիմնադրամին առընչութեամբ որոշ վերապահութիւններ ծնան սփիւռքեան շրջանակներու մէջ, յատկապէս գործադիր վարչութեան առաջին տնօրէնուհի Մ. Պետրոսեանի հրաժարականէն ետք որ քաղաքականացումի պնդումի կրնար հիմ ծառայել, քանի որ անմիջապէս յաջորդեց Լ. Տէր — Պետրոսեանի հրաժարականին: Մէյ մըն ալ վերապահութեան, կամ թերահաւատութեան պատճառ եղան Հայաստանի իշխանութեան դէմքերու անբացատրելի հարստութիւններուն եւ մրցումներուն մասնանշումները տեղական մամուլին մէջ: Սակայն, ինչ կը վերաբերի գլխաւորաբար Հիմնադրամին Սփիւռքի մասնաճիւղերուն, դժուար է մտածել որ կարելի է խախտած հաւատքի, կամ նուազած վարկի ամբաստանութիւններուն մէջ առանց զանազանութիւն դնելու, ամէնքը նոյն ջուրով լուալ:

Յետոյ, ինչ որ նոր թերահաւատութեան աղբիւր է, չորս ամսուան պաշտօնավարութեան իր շրջանին վերագրուած գրական գործունէութիւնն է Ր. Յովհաննէսեանի: Հետաքրքրական պիտի ըլլար, օրինակ, գիտնալ թէ ո՛ր նոր ստորաբաժանումները, տեղական յանձնախումբերը կազմուած են, եւ որո՛նք են ելմուտի նոր աղբիւրները: Իսկ ինչ կը վերաբերի այս փոփոխութիւններուն, համայնքներու մէջ ստեղծած մեծ ոգեւորութեան, գոնէ Ֆրանսայի մէջ որ 350 հազարնոց գաղութ է, ոչ իսկ արձագանգը հնչեց այդ կարգի փոփոխութիւններու եւ մանաւանդ անոնց մեծ ոգեւորութեան: Ինչ որ լրատուներով հաղորդուեցաւ Ր. Յովհաննէսեանի կարճատեւ պաշտօնավարութեան մասին, իր այցերուն եւ հանդիպումներուն մասին էր:

Բաւական աղմուկի պատճառ դարձած հրաժարականին մասին երեք — չորս ամսուան ժամանակամիջոցէ մը Ր. Յովհաննէսեանի առաջին հրապարակային արտայայտութիւնն է այս հարցազրոյցը, գոնէ այս ափերը հասնող մամուլէն դատելով: Իսկ հիմնադրամը ամբողջ հայութեան ուշադրութեան, հոգածութեան յանձնուած նախաձեռնութիւն ըլլալուն, ժամանակավրէպ չի կրնար նկատուիլ անոր առընչուած որեւէ բացատրութիւն: Այս առումով Ր. Յովհաննէսեանի պատասխանները նոյնքան հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին, որքան եթէ տրուած ըլլային հրաժարականին վաղորդայնին երբ ճիշդ է որ աւելի արթուն էին ինչո՞ւները: Մանաւանդ որ ընդհանուր էր հրաժարականին առիթով տրուած արժեւորումին մասին լայն բացատրութիւն ունենալու պահանջքը:

Պատասխանելով Հ. Փալանդուզեանի հարցումներուն, ճիշդ է որ ան որոշ չափով կը քօղազերծէ սեպտեմբերեան արժեւորումները, սակայն, դարձեալ լայն է մութին, կամ անորոշութեան մէջ ձգուած մասը: Օրինակ, ի՞նչ պէտք է հասկնալ կարդալով որ հիմնադրամը «էապէս քաղաքականացուել» էր, կամ թէ «ամէն ինչ որոշուել եւ որոշւում էր հովանաւորների կամային թելադրանքով»: Որքան յայտնի է տարուած գործունէութեան մասին եղած տեղեկատուութենէն, հաշուետուութենէն, հիմնադրամին միջոցները գործածուած են կենսական ծրագիրներու. ճամբայ, ջրատար ցանց, դպրոց, եւայլն: Կային աւելի՞ առաջնահերթ անհրաժեշտութիւններ որոնք անտեսուած են քաղաքականացումի, կամ հովանաւորներու կամայական վերաբերումին պատճառով, թէ կատարուածին ընթացքին թոյլ տրուած շահախնդիր կեցուածքներ կան որոնք ընդունելի չեն եղած Ր. Յովհաննէսեանի կողմէ:

Ան կ'ըսէ նաեւ թէ շարք մը անգամներ ակնարկութիւն եղած է «վերեւներից» որ ամէն բան իր տեղը ձգէ, քանի մը տարի հանգիստ վայելէ տնօրէնի պաշտօնը եւ բարեփոխումները դադրեցնէ:

Հրաժարականին յաջորդած Տ. Պասկեւիչեանի հրապարակումին մէջ կարեւոր տեղ գրաւած էին Ր. Յովհաննէսեանի կարճատեւ պաշտօնավարութեան շրջանին եղած ծախքերը: Հրաժարած տնօրէնը կ'ըսէ թէ այդ ծախքերուն գլխաւո՛ր պատճառ ճամբորդութիւնները բոլորն ալ նախագահին համաձայնութեամբ կատարուած է. միւս ծախքերն ալ աշխատակազմին պահանջքով եղած են, գործելու բնականոն պայմաններ ապահովելու նպատակով:

Կարեւոր է նշել կէտ մըն ալ. հարցազրոյցին ենթախորագրի տողերուն մէջ ըսուած է թէ Ր. Յովհաննէսեանի պաշտօնավարութեան մասին Հայաստանի ու Սփիւռքի կարգ մը լրատուներուն քննադատութեան չպատասխանելու կեցուածքը յատուկ նպատակով էր. «չարժեզրկել համահայկական կառոյցի գաղափարը, չխանգարել երկրաշարժի տասնամեակի ակցիաների անցկացմանը, հանգանակութեանը եւ միւս միջոցառումներին»:

Սակայն, եթէ «համահայկական» որակումին արդէն արժանի չէ հիմնադրամը ու երբ երկրաշարժին տասնամեակին առթիւ տակաւին յատուկ լուրջ հանգանակութեան ձեռնարկուած չէ, ի՞նչպէս պէտք է մեկնաբանել երեք - չորս ամսուան լռութենէն ետք կատարուած հարցազրոյցով տրուած կէս — կատար լուսաբանութիւնը: Լուսաբանութիւն որ խորքին մէջ բացատրութիւն ըլլալէ աւելի ծնունդ կուտայ նոր հարցականներու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ

ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐԻ ՄԸ ՕՐԱԳՐԷՆ

1998, ՓԱՐԻԶ

Հեղինակ՝ ԳՐԻԳՈՐ Ա. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Հոս «ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ»ը պէտք չէ ընկալել որպէս բանաստեղծական վերնագիր, կամ գրական արտայայտութիւն: Գ. Համբարձումեանի քալէիտոսքոփը իր իսկ ներաշխարհին ՀԱՅԵԼԱՑՈՅՑՆ է:

Անոնք որ զինք ճանչցած են իր հրապարակային կեանքի առաջին օրերէն, երբ այս նուրբ երիտասարդը, քաղքենի Կ. Պոլսէն եկած, Երաժշտական - Մշակութային [illegible] այնպիսի կեանք մը ստեղծեց, որ զուգադիպելով հայ երաժշտութեան պատմութեան բացառիկ մէկ պահուն, երբ հազուադէպ չէր նոյն գիշերուան մէջ հանդիպիլ Միւզէ Կիմէի, Կաւոյի, կամ Փլէյէլի սրահներուն մէջ, քով — քովի նստած, Արամ Խաչատրեանին, Առնօ Բաբաջանեանին, Ալեքսանդր Յարութիւնեանին, Միրզոյեանին, Գոհարիկին կամ Խաչեր Յովհաննէսեանին եւ ունկնդրել աշխարհահռչակ Մանուէլ Բաբիկեանը, Րաֆֆի Պետրոսեանը, Լեւոն Չիլինկիրեանը, Պետէլեանը, Շուշանիկ Միլոնեանը եւ այլք ... պահ մը միջին տարիքի եւ աւելի մեծ սերունդին կարօտի օրեր ապրեցուց, երբ Փարիզը, նախապատերազմեան տարիներու, կը վայելէր գրական կիրքն ու տաղանդը զոյգ ՇԱԽՈՒՐՇՆերու, Շուշանեանի, Շահնուրի, Սարաֆեանի, Զօպանեանի, Թօփալեանի, Փօլատեանի, Տատուրեանի, Պէշիկթաշլեանի եւ այլոց, այն Փարիզը, բախտաւոր եւ անզուգական, որ այժմ թաղուած է մութ — մութ հարցերու մէջ, ուր նոր հասած սերունդը, իր ժողովները կը գումարէ տեղական լեզուով, ուր մայրենին կը նահանջէ օրէ օր, եւ լոյս տեսնող մամուլն ալ, կ'ընկրկէ դիւրութեան ճանապարհ, տեղական կամ երկլեզու արտայայտութեամբ, ամենամեծ յարգանքը պարտադրելով Անոր, որ 74-րդ տարին է անհատնում՝ որ ամէնօրեայ հերոսական պայմաններու մէջ, կը պայքարի ՄԱՅՐԵՆԻՈՎ, Հայրենիքի եւ Սփիւռքի շաղկապը ըլլալու, զուսպ, տարիքային եւ առողջ մօտեցումով:

Գրիգոր Համբարձումեանի ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓ Թիւ 4-ով կրկին կ'ապրինք այն յոյզերը, մոգական այն պահերը, զգացական եւ իմացական հաճոյք պատճառող այն բոլոր հարուստ անցեալը, որ մեզի նման, դարերով հայրենիքէ եւ պետութենէ զրկուած ժողովուրդի մը դրամագլուխը կը կազմեն, մարդկութեան անկողոպտելի գանձարանին մէջ:

Հեղինակին ապրումները, տրուած ընտիր հայերէնով, նրբաճաշակ, [illegible] մշակութային հարուստ պաշարի տէր անձէ մը, կը ՀԱՅԵԼԱՑՈՒԻՆ 369 գեղատիպ էջերու մէջ, ճոխացած 79 սեւ — ճերմակ ընտանեկան լուսանկարներով, 57 գունաւոր եւ 6 սեւ — ճերմակ հեղինակային գործերու վերարտադրութիւններով, քաղուած անձնական եւ այլ հաւաքածոներէ:

Գիրքը կը բացուի ՆԵՐԱԾԱԿԱՆՈՎ մը, ուր հեղինակը կը բացատրէ շարժառիթը որ զինք մղած է լոյս ընծայելու գրական — գեղարուեստական յաջորդ հրատարակութիւնը:

Կը յաջորդէ Անի-ին եւ Արիս-ին, իր գրեթէ նորածին թոռնիկներուն ուղղուած նամակ մը, ուր կարծես կը նախազգայ, հայերէնի շատ վարժ Մեծ - Հայրիկը, թէ իր թոռները երբ կարենան իր գրածը կարդալ, այդ կարելի պիտի ըլլայ միայն Ֆրանսերէնով. այդ լեզուով ալ կը դիմէ անոնց: Յուզիչ են Մեծ - Հայրիկի մը զգացումները որոնք զգեցած են գրական շնորհ, քանի այդ մեծ - հայրիկը է նաեւ արուեստի նուրբ մշակող — սիրահար մը:

Ֆրանսերէն բաժինը, գրաւած է հատորին առաջին 145 էջերը, ուր Համբարձումեան ամփոփած է, մեծ մասամբ, զանազան ցուցահանդէսներու առիթով գրուած ցուցակներու յառաջաբաններ, ներկայացումներ, խորհրդածութիւններ:

Հատորին հայկական բաժինը կը սկսի էջ 147 եւ կ'երկարի մինչեւ 360: «Իբրեւ մուտք» ձեռագիր ներածականին մէջ, ամբողջական եւ համառօտ կերպով կը ներկայացնէ ՔԱԼԷԻՏՈՍՔՈՓի այս նոր հատորը, որ չորրորդն է արդէն, եւ կը պարունակէ 1987 — 1997 տարիներու գրութիւնները, բոլորն ալ լոյս տեսած «Յառաջ»ի մէջ, ուսկից լուսատիպային վերարտադրութիւն կատարուած է:

— «Արուեստասէրի հանգամանքով է որ կրնամ համարձակիլ ներկայացնել այս թուղթերը» — կը գրէ հեղինակը. արդարեւ յօդուածները ամբողջութեամբ կը հային երաժիշտներու, նկարիչներու, կատարողներու, երգահաններու կամ տպաւորութիւններու՝ որոնց ներշնչումի աղբիւրը հանդիսացած է բնութեան գեղեցկութիւնը, նկարչական, երաժշտական իր զոյգ լարերով: Այս է Համբարձումեանի էութիւնը, որուն վրայ պիտի ուզէի աւելցնել, պոլսահայու, ընտիր արեւմտահայերէն մը, որու սիրոյն պէտք չէ որ իր գրիչը ամուլ մնայ:

Այն քանի մը յուզիչ տողերը, որ գործածած է Իբրեւ մուտք, ես պիտի օգտագործեմ փակելու համար այս գեղարուեստական ճաշակաւոր հատորին ներկայացումը:

— «Որքան պիտի ուրախանամ եթէ թոռներս ալ կարենան կարդալ ... այս պրիսմակային մասը հայերէնով:

— Սիրելի՛ լեզուն: Օտարախօս շրջանակի մէջ ուր պիտի ապրին ... հասկացողութեան, մակարդակի, զարգացումի, ծնողային գուրգուրանքի, զգացական պահանջքի. ուր որ ալ ապրին, Նիւ — Եորք թէ Փարիզ, անոնց է ուղղուած աշխատանքս: Անիին եւ Արիսին...»:

Եւ ես կ'աւելցնեմ, աշխարհին բոլոր Անիներուն եւ Արիսներուն:

Հ. Յ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

Սուրբ Ղազար
Յունուար 1, 1999

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի Տօնածառը

Ռէնսիի Թիէրի լը Լիւրոն սրահին մէջ, կիրակի, Յունուար 10-ին, ժամը 12-էն սկսեալ ճաշասեղաններու շուրջ հաւաքուած էին Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի աշակերտներուն ծնողներն ու վարժարանին համակիրներն ու բարեկամները, չէն մթնոլորտի մը մէջ: Ժամը 15-ին, կը սկսէր պաշտօնական յայտագիրը: Տիկին Անահիտ Սարգիսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ եւ ղեկավարութեամբ, մանկապարտէզի խումբն էր որ նախ մեզի հրամցուց հայկական սիրուն երգերու շարք մը: Ապա, Հայկ Սարգիսեանի ղեկավարութեամբ նախակրթարանի աշակերտներն ու աշակերտուհիներն էին որոնք խանդավառեցին ներկաները փունջ մը երգերով, որոնց շարքին՝ կաղանդի երգ մը Շատախի շրջանէն:

Յաջորդաբար ժամանեցին Ֆրանսացի պաշտօնական անձնաւորութիւններ որոնց կարգին Կրթական Նախարարութեան Քրէթէյի վերատեսչութեան (ռեքթորա) քննիչը՝ Պ. Ճիան, Ռէնսիի քաղաքապետ եւ նախկին Նախարար՝ Էրէք Ռաուլթ, Թաղապետութեան կցորդներ եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Պ. Խաչատուր Վարդանեան, որ եռանդով իր կնոջ հետ նուիրուած է վարժարանին բարելաւման, խօսք առնելով ողջունեց ներկայ անձնաւորութիւնները Ֆրանսացի թէ Հայ (Հայաստանի հիւպատոս՝ Տիկին Սողոմոնեան) եւ հակիրճ պատմականն ըրաւ այն դիմումներուն որոնց ձեռնարկած են աւելի քան տարի մըն է 6-րդէն, 5-րդէն ետք, պայմանագրութեան տակ (սու գոնթրա) դնելու համար 4-րդ դասարանն ալ, ինչ որ ի վերջոյ յաջողած է եւ այդ առընչութեամբ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց Կրթական Նախարարութենէն թէ տեղւոյն իշխանութիւններէն որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերած են այդ նպատակաւ: Յիշեց որ Պոլիս հիմնուած ուսուցչուհիներ պատրաստելու առաքելութեամբ, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը այս տարի կը բոլորէ իր 120-ամեակը, որ հանդիսաւոր կերպով պիտի նշուի Մայիսի վերջաւորութեան:

Խօսք առաւ նախկին Նախարար Էրիք Ռաուլթ որ բեմ ելլելու համար պայման դրաւ որ իրեն ընկերանայ վարժարանին տնօրէնուհին՝ Տիկին Սիլվա Գարակիւլեան: Եւյթին ակիզբը յիշեց որ Թէնթէն 70 տարեկան է, Դպրոցասէր վարժարանը (Ռէնսի) 70 տարեկան է ու գովքը հիւսեց Է. Վարդանեանի եւ կնոջ որոնք իրենց եռանդին շնորհիւ սատարած են դպրոցին: Յայտնեց թէ շատ դպրոցներ կան, շատ տնօրէնուհիներ դրեթէ նոյնքան համակրելի որքան Տիկին Ս. Գարակիւլեանը եւ իրենք, ընտրեալները, շատ վայրեր կ'այցելեն, բայց միայն հո՛ս է որ կը ծափահարուին որովհետեւ, Հայերը աւելի քան ուրիշներ ընդունելու ձեւը գիտեն, յաւագոյնս հասկցած են թէ համարկում կ'ըլլայ դպրոցին միջոցաւ: Ուրախ պիտի ըլլան, Մայիսին մասնակցելու հիմնադրութեան 120-ամեակի հանդիսութեանց ու խօսքը վերջացուց հայերէն՝ Շնորհաւոր Նոր Տարի եւ Ս. Ծնունդ: Ռէնսին, աւելցուց, շատ ուրախ է որ իր ծոցն ունի Դպրոցասէր վարժարանը:

Բեմ հրաւիրուեցաւ երգիչ Րաֆֆի որ քանի մը Ֆրանսերէն երգեր հրամցուց, ապա խօսք առաւ Մասնաւոր Ուսման քննիչ՝ Պ. Ճիան որ դիւրաւորաբար դրուատեց անոնք որոնք կը դասաւանդեն, կ'ուզեմ, լսաւ, առաւելաբար պատուել զանոնք, մեծ ձեռնհասութիւն հարկաւոր է վարելու համար վարժարան մը:

Պաշտօնական այս բաժինէն ետք, աշակերտ – աշակերտուհի դրուեցին բեմը ու երգելով եւ պարելով արդիական եղանակներով շարունակեցին գեղարուեստական ինքնաբուխ յայտագիր մը, Րաֆֆիի օժանդակութեամբ: Հուսկ Կաղանդ Պապան եկաւ բեմ Կաղանդի իր նուէրներով եւ հաւաքոյթը վերջ գտաւ խրախճանքի մթնոլորտի մը մէջ:

Յիշենք որ, ներկայիս, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը ունի 220 աշակերտ, որոնց 54-ը՝ մանկապարտէզի, 105-ը նախակրթարանի, մնացեալը գոլէժի ձեռնհաս տեսչութեան ներքեւ Տիկին Ս. Գարակիւլեանի:

Ա. Մ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՇԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Լոսինոյի Ս. Նահատակաց Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 27-ի երեկոյեան, կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն Հրայր Մարուխեանի յիշատակին: Ապա, յարակից «Աւետիսեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթ մը, որուն ներկայ եղած են շուրջ 1000 հոգի: Յայտագիրը վարած է Վազգէն Մատէնեան: Խօսք առած են Հայաստանի ասող հիւպատոս՝ Արմէն Մելքոնեան, յանուն Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի Վիգէն Եագուպեան, տոքթոր Վիգէն Յովսէփեան եւ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Յուցադրուած է Հրայր Մարուխեանի ելոյթներէն հատուածներ բովանդակող տեսերիզ մը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

⁂

ԳԷՈՐԳ ՊՈՒՐՍԱԼԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Սան – Ֆրանսիսքոյի Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 11-ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի երեկոյթ մը, ի պատիւ «Տարուան համազգայնական» Գէորգ Պուրսալեանի: Բացումը կատարած է Հրայր Շահինեան: Յայտագիրը վարած է Նուպար Տէմիրճեան, տալով նաեւ մեծարեալին կենսագրականը, նշելով որ Գէորգ Պուրսալեան երեք տասնամեակ իբրեւ երգիչ մասնակցութիւն բերած է գաղութին գրեթէ բոլոր ձեռնարկներուն, նոյն ատեն մասնակցելով եկեղեցական արարողութիւններուն՝ շարականներու երգեցողութեամբ եւ դպրաց դասի ղեկավարութեամբ: Ողջոյնի խօսք արտասանած են Ռոստոմ Այնթապլեան, Յարութիւն Պալեան, Հրանդ Ֆիլեան, Երուանդ Մսըրլեան, Արսէն Պաղտասարեան եւ Տիգրան Ոսկունի: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հուսկ՝ շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է մեծարեալը:

⁂

ՖՐՈՒՆԶԷ ԴՈՎԼԱԹԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՇԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի «Ալթարզ» թատերասրահին մէջ տեղի ունեցած է բեմադիր Ֆրունզէ Դովլաթեանի նուիրուած յուշի երեկոյթ մը: Յայտագիրը վարած է Արշալոյս Դարբինեան: Սրահին մէջ զետեղուած պաստառներուն վրայ ցուցադրուած են հատուածներ բեմադիրին փանայան շարժանկարներէն: Դովլաթեանի արուեստին մասին խօսած են Պերճ Զէյթունցեան, Ռադիկ Մաղոյեան եւ ողբացեալին որդին՝ բեմադիր Միքայէլ Դովլաթեան: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են երգիչներ՝ Գէորգի Մինասեան եւ Ռադիկ Մանսուրեան: Երեկոյթին խօսք առած է նաեւ «Կարօտ» ժապաւէնի գլխաւոր դերակատար Րաֆֆի Աթոյեան:

⁂

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 1998-Ի ԿՐԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՆԵՐԸ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիւ Գոլէճըն» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 6-ին, տեղի ունեցած է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան՝ 1998-ի կրթական 3 մշակներու մեծարանքի հանդիսութիւնը, որուն ներկայ եղած են 350 հոգի: Խօսք առած է Յանձնախումբին կողմէ Նորա Սահակեան: Գնահատագիրներ յանձնուած են 3 մշակներու՝ Մհեր Շիրտըլեանին, Մարի Օհաննէսեանին եւ Ռութ Դուրեանին, հայ ուսանողներուն եւ հայկական համայնքին մատուցած իրենց ծառայութեանց համար:

⁂

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Փասատինայի «Պէօկէօթիւրեան» սրահին մէջ Դեկտեմբեր 17 – 18-ին, տեղի ունեցած է Զարեհ Մկրտիչեանի եւ Կարէն Ղարիբեանի նկարներու ցուցահանդէսը, ի նպաստ Շուշիի «Դանիէլ Ղազարեան» երաժշտական դպրոցին: Ցուցահանդէսին մասնակցած է նաեւ քանդակագործ Գասպար Ղարիբեան: Խօսք առած են Սամուէլ Ստեփանեան, Հրիփսիկ Գրիգորեան եւ Կարէն Ղարիբեան:

⁂

80 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ Ի ՆՊԱՍՏ Հ. Յ. Դ.-Ի

Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 4-ին, տեղի ունեցած է Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի հրաւէրով հաւաքոյթ մը, որուն մասնակցած են 120 հոգի: Հաւաքոյթին նպատակը եղած է նիւթապէս սատար կանգնիլ Կեդր. Կոմիտէի աշխատանքներուն: Եղած նուիրատուութիւններէն գոյացած է 80 հազար տոլար: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Սալիպա:

⁂

ՆՈՒՆԷԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կլէնտէյլի «Ալեքս» թատերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 27-ին, տեղի ունեցած է Նունէի երգահանդէսը, հոծ բազմութեան ներկայութեան: Յայտագիրը բաղկացած է հայերէն, արաբերէն, յունարէն, սպաներէն եւ պարսկերէն երգերէ: Մասնաւոր գնահատանքի արժանացած են աշուղական երգերու մեկնաբանութիւնները:

⁂

ՖՐԷԶՆՈՅԻ Ս. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ 98-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Ֆրէզնոյի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ 98-րդ տարեկան ճաշը: Առաւօտեան եկեղեցւոյ մէջ պատարագած եւ քարոզած է Գրիգոր Վրդ. Չիֆթճեան: Ապա, 400 հոգի մասնակցած է հանդիսութեան, զոր վարած է Պէրըթ Առաքելեան: Բանախօսած է Գալիֆորնիոյ նահանգի ծերակուտական Չագ Փուշիկեան, վեր առնելով Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ դերը Ֆրէզնոյի հայութեան հոգեւոր կարիքներու մատակարարման գործին մէջ, անցնող 98 տարիներուն: Կարդացուած է Առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի խօսքը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ճամբեզրեայ այգում գերանդիով խոտ հնձող մարդ տեսաւ.

- Երանի այդ մարդու գործ ես ընէի...

Դաշտամիջեան ճանապարհով միայնակ քայլող մէկին նկատեց.

- Սանկ ճանապարհ շատ կը սիրեմ, երանի ես ալ երթայի այդ ճամբով...

Ես առհասարակ Սարոյեանին հարցեր չէի տալիս, թէեւ շատ բաների մասին կ'ուզէի հարցնել: Եւ ահա, մի քանի օր է Երեւանում էր, ու ես շատ էի ուզում իմանալ, թէ սարոյեանական հայեացքը վաթսուն թուից յետոյ ի՞նչ փոփոխութիւններ, ի՞նչ տարբերութիւններ է նկատում: Գիտէի, հարցս սովորական է, պարզունակ ու չարչըն, բայց գիտէի նաեւ՝ պատասխանը ոչ սովորական է լինելու, ոչ չարչըն: Ու տուի այդ հարցը:

- Ամերիկա պատուական բարեկամ մը ունիմ՝ Համբարձում Քէլէկեան, նշանաւոր ոսկերարոյժ է, գրականութեամբ ալ կը զբաղի: Ըսենք, դուն անոր լաւ կը ճանչնաս...

Թուաց, թէ հարցս շրջանցել ուզեց եւ այլ բանի մասին է խօսակցութիւն սկըսում:

- Օր մը Համբարձում Քէլէկեան ըսաւ ինծի. այս ամերիկացի ժողովուրդին մէջ դուն Հայերը կրնա՞ս զանազանել... Ոչ, ըսի, Յոյներ, Ասորիներ, Սպանացիներ, Իտալացիներ, ուրիշ ազգեր ալ կան, որ Հայերուն նման են, ինչպէ՞ս զանազանեմ: Ես կրնամ ըսաւ... Ինչպէ՞ս... Աչքերէն, ըսաւ, աչքերէն կը զանազանեմ, Հայու աչքեր տխուր են, մելամաղձոտ... Յիշեցի Պիթլիսցիներու, իմ ծանօթ Մըշեցիներու, Վանեցիներու աչքեր եւ տեսայ, որ մարդ ճիշդ կ'ըսէր... Իրաւ, Հայու աչքեր շատ տխուր են... Հիմա հարց կու տաս ինծի՝ ի՞նչ փոփոխութիւն նկատեցի... Ամէնէն մեծ փոփոխութիւն այն է, որ Հայուն աչքերուն մէջ պակսած է այդ տխրութիւն, այդ թախիծ, շատ է պակսած...

Տխրութիւն, թախիծ...

Ու Տէրեանի տողերն էի յիշում.

Ո՞ր երկրի սրտում թախիծ կայ այսքան,
Ու այսքան ներում՝ ո՞ր երկրի սրտում...

Յիշում էի այդ տողերն ու մտածում, որ ահա մեզ մօտ աւտամեքենայով գնում է մի Հայ, մի մարդ, որ թերեւս անծանօթ է այդ տողերին, բայց ինքն է, որ ամէնից աւելի լաւ է անձնաւորում այդ տողերը...

Այս Հայը, այս մարդը, որ հոգեկան ծանր պահերին մէկ անգամ չէ, որ հարցրել է ինքն իրեն.

«Ի՞նչ անել: Ես ի՞նչ պիտի անեմ: Ի՞նչ կարող եմ ասել: Ինչպէ՞ս պիտի ապրի մարդը: Որեւէ մէկին կարելի՞ է սիրել»...

Ողբերգօրէն թախծալի հարցեր, որոնց սակայն հէնց ինքը այսպէս է պատասխանել.

«Սէրը անմահ է եւ անմահութիւն է տալիս այն ամէնին, ինչ շրջապատում է մեզ: Իսկ ատելութիւնը մեռնում է ամէն վայրկեան»:

Սարոյեանը մեր թախիծն է ու մեր նեըումը:

Ոչ միայն մեր, աշխարհի մարդկութեան ներումն է նա:

Ձեռքս չի ընկել, չեմ կարդացել, բայց ինձ պատմել են, որ ամերիկեան մի ֆանթաստ գրող պատմուածք է գրել, ուր նըկարագրել է, թէ ինչ մի այլ մոլորակից բանական արարածներ են իջել մեր մոլորակի վրայ ու զարմացել, որ այստեղ կատարեալ խաղաղութիւն ու երջանկութիւն է տիրում, մինչդեռ, ըստ իրենց իմացածի, միշտ պատերազմներ են մոլեգնել, ու եղել է արիւնահեղութիւն... Երկրի բնակիչները պատասխանել են, թէ իրենք բոլորը վաղուց արդէն սարոյեաններ են դարձել այդ պատճառով Երկիր մոլորակի վրայ խաղաղութիւն ու բարութիւն է տիրում...

Զուարթնոց հասանք:

Աւերակների մէջ, մի հայ երիտասարդի ուղեկցութեամբ, երկու Ռուս էին շրջում:

Կանգնեցին, սկսեցին նայել Սարոյեանին: Ճանաչել էին:

Մօտեցան: Մէկը անգլերէնով եւ միւսը ֆրանսերէնով դիմեցին Սարոյեանին: Երկար զրուցում էին: Հայ երիտասարդն ասաց, որ երկուսն էլ փրոֆեսէօրներ են, տնտեսագէտներ:

Սարոյեանի հետ նկարուել ուզեցին: Նկարուեցին:

Նրանցից մէկին հարցրի, թէ ծանօ՞թ է արդեօք Սարոյեանի ստեղծագործութեանը...

- Ես նրա երկրպագուն եմ, - ասաց: - Պատկերացնում էք, թէ ինչ բախտաւորութիւն է առաջին անգամ գալ Հայաստան ու յանկարծ այստեղ Սարոյեանին տեսնել... Հէնց այսպէս էլ պատկերացնում էի նրան, այնքան անմիջական, անկաշկանդ, այնքան ազատ եւ այնքան բարի: Երեւի աշխարհի ամենաբարի գրողն է... Բախտաւոր էք, որ շրջում էք հետը...

- Այո, - ասացի:

(Շար. 32)

ՀԱՅ
ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 6ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ
ԹԱՏՐՈՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Բ. ԾՐԱԳԻՐ

Նայիրի Զարեան
ԶԱՐՆ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԶԲԵՐԵՑ
եւ
Հրաչ Տարօնեան
ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

1999, կիրակի, Յունուար 17, ժամը 16–ին:

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
métro : COURCELLES

Մուտքը՝ 30 ֆրանք:

20–ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
– Փարիզէն –
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ – անդամուհիները, յուշանուէրներով:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 – 91 – 77 – 84 – 70
04 – 91 – 34 – 77 – 44
04 – 91 – 94 – 12 – 09

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Անժէլ Մուրատեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ծնողաց Վարդան եւ Արշալոյս Աճօղլանեանի (Քրեմլէն – Պիսէթր) յիշատակին:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պոմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը Ընդհանուր Ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Զուիքչարթի, Յունուար 20, ժամը 16-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ղազարեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Իսպէնճեան եւ զաւակները, Տիկին Մարի Քեպէլեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Քեպէլեան եւ զաւակը, Տիկին Փիէր Պօտէ եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Առատ Լեքեհալ եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԳՐԻԳՈՐ ՔԵՊԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Արեգնազ Գումրուեան)
մահուան առթիւ (Յունուար 1, 1999):

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
■

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

PARIS

Le Conseil d'Administration et ses sections parisiennes vous invitent à fêter le **Manougnérou Or**

le Dimanche 17 Janvier
à 14 heures 30
Mairie du 9ème arrondissement — «Salle Rossini»
6, rue Drouot — 75009 Paris

Au programme : les élèves des écoles de la CBAF
Théâtre Berlingot
Et le Père Noël

Tous les enfants sont conviés à venir les accueillir et les applaudir
Bar — Buffet.

★

LYON

Section de Lyon - Villeurbanne «ARAXE»

L'Association des parents d'élèves
vous donne rendez-vous,
le Dimanche 17 Janvier
à 15 heures
à la Salle Garbis Manoukian (40 rue d'Arménie, Lyon 3ème) pour fêter «MANOUGNEROU ORE».

Les élèves des écoles Haygazian et Markarian-Papazian participent à la partie artistique. Nombreuses surprises.

Nous vous attendons avec tous vos amis et vos parents.

★

VIENNE

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղի դպրոցը «Մանուկներու Օր»ը կը տօնէ

կիրակի, Յունուար 17, ժամը 15-էն սկսեալ

Վիէնի Թատրոնը:

Յայտագիրը պատրաստուած է դպրոցին աշակերտներուն կողմէ.
Երգ - Պար - Արտասանութիւն -
եւ Տրամախօսութիւն

Եկէ՛ք քաջալերելու մեր մանուկները նաեւ կէսօրէ վերջը անցընելու հաճելի մթնոլորտի մէջ:

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES
Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F
Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլ «Աստղիկ»
մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ՓԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

⁂

Grand Diner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»*
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Archalouys Tathéossian*»
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- 01 39 83 71 19 (de 19h à 21h);
- 01 47 80 71 73 (de 9h à 19h);
- 01 64 03 53 05 (de 10h à 18h).

TELEVISION
FRANCE 2

Dimanche 17 Janvier, 9h30
Présence de l'Eglise évangélique en Arménie.

LES ELEVES DE L'ECOLE
TARKMANTCHATZ
vous convient à leur

Spectacle de Noël Arménien

le Dimanche 17 Janvier à 15 heures
dans la Salle de l'Ecole
19, Sentier des Epinettes,
Issy-les-Moulineaux
Métro : Mairie d'Issy
Bus : 169 - arrêt: Défense - Egalité
Tél. : 01 46 45 60 55

Ils vous présenteront
LA CRECHE VIVANTE
Des chants
Des poèmes
Des danses
ET D'AUTRES SURPRISES
avec la présence exceptionnelle du
PERE NOEL

Venez nombreux les encourager.

— ENTREE GRATUITE —

Jeudi 21 Janvier à 20 heures 45

au Centre Culturel SAINT MESROB

ANNA LEILOYAN
Spécialiste en Histoire de l'Art
Rédactrice en chef des rubriques Beaux Arts et Architecture de l'Encyclopédie Arménienne
donnera une conférence sur

L'école miniaturiste de Xizan

(Խիզան)

Projection de diapositives

Centre Culturel SAINT-MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e
Métro: Monge / Cardinal Lemoine

— *Entrée libre* —

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT
le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 16-17
SAMEDI - DIMANCHE
16-17 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.554 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.554

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ ՆԱԵՒ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԵՒ ԳԻՒՄՐԻ

Յունուար 14-էն 15, Հինգշաբթիէն Ուրբաթ լուսնալիք գիշերը, ժամը 2.45-ին (տեղական ժամով) երկրաշարժ եղած է Ախալքալաք, վերնակեդրոնը կը գտնուի քաղաքէն 25 քիլոմեթր հարաւ – Արեւելք, Վրաստանի հարաւ – արեւմուտքը։

Ուժը եղած է 6 բալ (Մերքալլիի վրայ, որ 12 է), ցնցումներ զգացած են Ստեփանակերտ եւ Գիւմրի (5) եւ Երեւան (4)։ Երկրաշարժին 20 ցնցումներ յաջորդած են։

Ուրբաթ առաւօտ, հեռաձայնային յաջորդական կապեր հաստատեցինք Երեւանի հետ մանրամասնութիւններ ունենալու համար։ Վերջին հաղորդակցութիւնը ունեցանք Հայաստանի ժամով 14-ին։ Գիւմրիի Հայ կաթողիկէ առաջնորդարանին հետ ալ կապ հաստատելով նոյն ժամուն, կը պարզուի որ զոհ չկայ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 14/15)

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ԳԻՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Յունուար 14-ին Դեմոկրատական Կուսակցութեան բողոքի ցոյցին միացած է ԳիԱրԲՄ-ն ալ, իսկ մասնակցած են 70-80 հոգի, դժգոհութիւն յայտնելու համար հեռաձայնի գիներուն անընդունելի նրկատուած յաւելումին դէմ։ Բողոքարկուներու պատուիրակութիւնը «Արմէնթել»ի փոխ-տնօրէնին հետ բանակցելէ ետք յայտնած է թէ ներկայի զարգացումները ընկերութեան վաճառքէն առաջ նախատեսուած էին եւ գնորդ յունական ընկերութիւնը ունէր գիները այսքան բարձրացնելու արտօնութիւնը։

Նոյն նիւթին առընչութեամբ վարչապետ Ա. Դարբինեան Յունուար 13-ին հեռաձայնած է «Արմէնթել»ի սեփականատէր յունական կազմակերպութեան փոխ-նախագահին, առարկելով կատարուած յաւելումներուն դէմ։ Անկէ երկու օր առաջ ալ խօսած է Յունաստանի վարչապետին հետ։

ԱՄՆ-ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ԵՒ ՎԻԶԱ ԽՆԴՐՈՂՆԵՐՈՒՆ ԹԻՒԸ

ԱՄՆ-ու Երեւանի դեսպան Մ. Լեմըն Յունուար 14-ի մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ իր երկրին նպատակն է օգնել Հայաստանի որ դառնայ ժողովրդավարական, բարգաւաճող եւ անկախ պետութիւն։ Խօսելով խորհրդարանական յառաջիկայ ընտրութեան մասին, դեսպանը յայտնած է ԱՄՆ-ու օգնելու պատրաստակամութիւնը, նաեւ իր համոզումը թէ անոնք կ'ըլլան արդար, ազատ։ Խօսելով շրջանի քաղաքական վիճակին մասին Մ. Լեմըն կրկնած է թէ պարտեալներ ու յաղթողներ պէտք չէ գտնուին։ Իրենց հասկնալի է Հայաստանի Ռուսաստանի հետ գործակցութեան կարեւոր բնոյթը, բայց կը կարծեն որ Հայաստան պէտք է լաւ յարաբերութիւններ մշակէ ՕԹԱՆ-ի, արեւմտեան երկիրներու հետ։

Ինչ կը վերաբերի հաղորդակցութեան ցանցերու, ԱՄՆ-ու դեսպանը աւելի իրականալի կը նկատէ Հայաստանէն Վրաստան ու մինչեւ Սեւ Ծով լաւ ճամբաներ շինելու ծրագիրը. իր համոզումով Հայաստան կրնայ միջին օղակ մը ըլլալ Արեւմուտքէն Արեւելք երկարող միջանցքին մէջ որուն համար կարեւոր է շրջանի հակամարտութիւններու կարգաւորումը, ինչպէս Ղարաբաղը, Աբխազիան։

Ինչ որ ամէնէն ուշագրաւն է դեսպանին արտայայտութեան մէջ, իրենց դեսպանատունէն ԱՄՆ մուտքի արտօնութիւն խնդրողներու թիւին կը վերաբերի։ 1998-ին այդ նպատակով դիմած է 14 հազար հոգի։ Թիւը մեծցած է յատկապէս տարուան երեք վերջին ամիսներուն։ Վերջերս դիմած ու վիզա ստացած է 101 տարեկան քաղաքացի մըն ալ։ Դեսպանը կ'ենթադրէ որ 1999-ին դիմողներու թիւը կը հասնի 20 հազարի։ Դեսպանատան հիւպատոսական բաժնի ղեկավարը պատասխանելով հարցումի մը ըսած է թէ կան շըջուկներ կաշառակերութեան, մեծ գումարներով վիզա տրամադրելու մասին, սակայն իրականութեան չեն համապատասխաներ անոնք։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ՝ ԵԴ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Յունուար 15-ի հրամանագրով Ֆրանսայի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան նշանակուած է Եդուարդ Նալպանտեան որ նախապէս նոյն պաշտօնը կը վարէր Եգիպտոս։

Ե. Նալպանտեան ծնած է 1956-ին Հրագդան. աւարտած է Մոսկուայի միջազգային յարաբերութիւններու պետական հիմնարկը։ 1988-ին պաշտպանելով աւարտաճառը ստացած է պատմական գիտութիւններու թեկնածուի գիտական աստիճան։

1978-էն աշխատակցած է Խորհրդային Միութեան արտաքին գործերու համակարգին։ 1986 – 1992 եղած է Եգիպտոսի նախ Խորհրդային Միութեան, ապա Ռուսաստանի դեսպանութեան Ա. քարտուղար, յետոյ խորհրդական։ 1992-էն ի վեր մաս կը կազմէ Հայաստանի Արտաքին Գործերու նախարարութեան։ 1994-ին Եգիպտոսի դեսպան նշանակուած է, 1995-ին՝ նաեւ Մարոքի։ Գիտէ արաբերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն. ամուսնացած է, ունի աղջիկ զաւակ մը։

ԳԵՂԱՄ ՂԱՐԻԲՋԱՆԵԱՆ ԻՐԱՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆ

Յունուար 14-ի հրամանագրով նախագահ Ռ. Քոչարեան Գ. Ղարիբջանեանն ալ նշանակած է Իրանի արտակարգ եւ լիազօր դեսպան։ Ան ծնած է 1951-ին Երեւան։ Աւարտած է Երեւանի համալսարանի արեւելագիտութեան ճիւղին պարսկերէնի բաժինը։ Երկար տարիներ աշխատած է Սփիւռքահայութեան կապի կոմիտէին մէջ։ 1991 – 1995 եղած է Աշխատանքի եւ Ընկերային ապահովութեան փոխ-նախարար։ 1995-ին երեսփոխան ընտրուած է։ 1997 Փետրուարէն ի վեր կը գլխաւորէ Ազգային Ժողովի ընկերային, առողջապահութեան եւ բնապահութեան հարցերու յանձնաժողովը։ Գիտէ պարսկերէն եւ անգլերէն։ Հայր է երեք զաւակներու։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ պատանիներու յանցագործութիւնը ոչ թէ 11%-ի, ինչպէս յայտարարեց Ներքին նախարարը, այլ 12,18%-ի յաւելում կրած է, կը ճշդէ ոստիկանութիւնը 1998-ի առաջին 11 ամիսներուն։ Կացութիւնը օրէ օր կը վատթարանայ։ Յունուար 14-ին, փարիզեան արուարձանի կառախումբի մը մէջ, 30 պատանիներէ բաղկացած երկու մրցակից խմբակներ սկսած են բախում ունենալ նախ կառախումբին մէջ (Պուֆէմոն – Սարսէլ) ապա կայարանը, 22 տարեկան երիտասարդ մը դաշունահարուած ու մեռած է։ Հոս – հոն ալ բիրտ յարձակումները վերջ չունին։ Անկուլէմի ուսանողները բոլորն ալ լքած են իրենց յարկաբաժինները այլեւս չդիմանալով յարձակումներուն, Ժիվորի բնակիչները ցոյց մը ըրած են որպէսզի պաշտպանուին եւ վերջ տրուի անտանելի անապահովութեան, նոյնն է կացութիւնը Թուլուզ եւ այլուր։

Ժ. – Փ. ՇԸՎԷՆԸՄԱՆ իր առաջին այցելութիւնը վերապահած էր Գորսիքայի, ուր 48 ժամ անցուց, Յունուար 14-ին եւ 15-ին։ Շատ վճռական ոճ մը գործածեց, պնդելով Պետութեան հեղինակութեան վրայ եւ հաւաստիք տալով որ սպաննուած նահանգապետին (անցեալ տարի), մարդասպանները պիտի յայտնաբերուին եւ դատուին։

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Ծերակոյտը Յունուար 14-ին բացաւ Գլինթընի պաշտօնազրկման դատը. 100 ծերակուտականները 13 դատախազներ պիտի լսէին ճշդելու համար Գլինթընի յանցանքները, որոնց գլխաւոր երկուքն են՝ երդմնազանցութիւնը եւ արդարադատութիւնը խոչընդոտելը։ Հաւանական չէ որ պաշտօնազրկման վճիռ տրուի, քանի Հանրապետականները 2/3-ի մեծամասնութիւն չեն կրնար ապահովել (պէտք է որ 12 Դեմոկրատ իրենց միանան)։

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ծայրը ծայրին փրկուեցաւ Յունուար 14-ին, երբ Եւրոպական Խորհրդարանին դատապարտումի բանաձեւը 293-ի դէմ 232 ձայն ստացաւ։ Ծանօթ է որ խնդրոյ առարկայ էին Ֆրանսուհի՝ Էտիթ Գրէսոն եւ Սպանացի Մանուէլ Մարին իրենց խարդախ մատակարարութեան համար։ Նախագահ Սանթէր ջանք չէր խնայած փրկելու համար իր Յանձնախումբը, որ, սակայն, շատ տկարացած է այս անպատուաբեր պատմութեան պատճառաւ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Արտաքին նախարարը՝ Արիէլ Շարոն Փարիզ եկած է, չորս օր կը մնայ, բայց Շիրաք մերժած է զինք ընդունիլ, պատրուակելով բազմաբրաղ վիճակը եւ Վեարին հազիւ քաղաքավար ընդունելութիւն մը ըրած։ Շարոն, որ ստիպուեցաւ հրաժարիլ 1982-ին Սապրա եւ Շաթիլայի ջարդերուն պատճառաւ, շատ սիրուած անձ մը չէ։ Իսրայէլեան մամուլը լայն տեղ կուտայ այս «ապտակ»ին եւ այն մտահոգութեան թէ ի՞նչ պիտի ընէ չորս օրերու երկայնքին, հեգնանքով կը պատասխանէ «սոլտեր կան Փարիզ...»։

ՄԻԼԱՆՈՅԻ մէջ անապահովութեան մտահոգիչ մթնոլորտ մը կը տիրէ, լրագրավաճառի մը, ծխախոտ ծախողի մը եւ այլ սպանութիւններէ ետք։ Օտարատեացութիւնը բաւական աճ արձանագրած է եւ վաճառականները զայրացած են որովհետեւ Լոմպարտիօ մայրաքաղաքը 30-ական թուականներու Շիքակօն դարձած է։

ԻՎ ԺՈՒՖԱՅԻ ՄԱՀԸ

Ծանօթ փաստաբան, նախկին նախագահ Մարդկային Իրաւանց Լիկային (1984-էն 1991 եւ պատուոյ նախագահ 1992-էն 96), Իվ Ժուֆա ծնած էր Փարիզ 1920-ին։ Կը սիրէր ինքզինք ներկայացնել որպէս՝ «գաղթականի զաւակ, հրեայ, հանրային դպրոցի աշակերտ, արդէլափակուած, դիմադրական եւ քաղաքական փաստաբան»։ Երիտասարդութեան դեկավարներէն եղած է Ընկերվարական Ուսանողներու Սէնի Դաշնակցութեան, իրաւաբանութեան լիսանսէն ետք, 1941 Օգոստոս 20-ին, հօրը հետ ձերբակալուած է հրեաներու առաջին հաւաքումին առեն։ 13 ամիս կը մնայ Տրանսիի արդելափակման կայանը, նախքան ազատ արձակուիլը 1942-ին։ Կը միանայ Ֆրանսական ներքին ուժերուն Սարթի նահանգը եւ կը մասնակցի Նորմանտիի կռիւներուն։ Ազատագրումէն ետք, փաստաբան է Փարիզի ատեանը մինչեւ 1992։ 1957-ին հիմնադիրներէն մէկն է Ընկերվարական ձախի Միութեան, ապա՝ կ'անցնի Ընկերվարական Միացեալ Միութեան, հուսկ՝ Ընկերվարական Կուսակցութեան։

Առաւելաբար քաղաքական փաստաբան մը եղած է, յաճախ տարբեր դատերու։ Պաշտպանած է Յեղափոխական համայնավար երիտասարդութիւններու ըմբոստները, յաջորդ տարին Կրիվինը, նաեւ Կուատըլուփի կամ Նոր-Գալետոնիայ «գինուորներու կոմիտէ»ին անդամները։

Որպէս նախագահ Մարդկային Իրաւանց Լիկայի, հայանպաստ դիրք մը ունեցած է միշտ եւ ջատագով եղած է Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման եւ հաւատարիմ բարեկամ մը Հայերուն։ Այս առթիւ, Հայաստանի դեսպանատան գործավարը՝ Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան ցաւակցական նամակ մը գրկած է Մարդկային Իրաւանց նախագահ՝ մէթր Անրի Լըքլէրի, ուր կը շեշտէ որ հայ ժողովուրդը, իր մահով, բարեկամ մը կը կորսնցնէ։

ՄԱՄՈՒԼ

«PARIS - MATCH»

(21 janvier)

L'ARMENIE UN REDRESSEMENT SPECTACULAIRE

Այս խորագրին տակ եւ իր բուն բովանդակութենէն անկախ, «Մաչ» չորս էջնոց ծանուցում – յօդուած մը հրատարակած է (իրապործում՝ Փիւպլէքսի ինչպէս ճըշդուած է) եւ որու կ'ընկերանան չորս մը ծանուցումներ ԱՏՍ-ի, Արմէնպոնոպանքի, Արդշինպանքի, Արմէնիըն էոլայնզի, Արմէնէրկոյի ուր շատ փայլուն պատկերը կը պարզուի Հայաստանի տնտեսական վերելքին։ Հոն կը տրուին մանրամասնութիւններ այդ ուղղութեամբ, հակիրճ պատմական անկարկէ մը ետք։ Շեշտուած են նաեւ «աքանչելի» (չակերտը թերթին կը պատկանի) յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ, ուր «շուրջ 400.000 ծագումով Հայ Ֆրանսացիները կը ներկայացնեն անշուշտ ամէնէն զօրաւորներէն մէկը։ Շատաւիղները գաղթականներուն՝ ընդունուած 1915-ի Օսմանեան մահամերձ կայսրութեան գործած ցեղասպանութենէն ետք այս փոքրամասնութեան դէմ (ցեղասպանութիւն որպէս այդ ճանչցուած Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ Մայիս 29-ին), կը կազմեն աշխարհի երրորդը, նախկին Խորհրդային Միութենէն եւ Հիւսիսային Ամերիկայէն ետք»։

Տնտեսական բնոյթ ունեցող այս գրութիւնը, շատ երեւոյթին, նպատակ ունի հրաւէր կարդալու օտար ներդրումներու։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ԲԱՑԱԿԱՆԵՐԸ ԿԱՄ ՄՇԱԿՈՅԹ ՊԱՀԵԼՈՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երեքհազարամեայ, հինգհազարամեայ մշակոյթի տէր ժողովուրդ ըլլալու ամէն առիթով, ամէն տեղ հնչող ճառերուն զուգահեռ, անհրաժեշտ ու լաւ գործնական նախաձեռնութիւն մը առնուած է այդ մշակոյթին կալուածին մէջ։ Շատ հետաքրքրական պիտի ըլլար ատոր մղիչ ազդակներուն ծանօթանալ, սակայն, «Իրաւունք» շաբաթաթերթը (Դեկտեմբեր 25 - 31) որ բաւական լայն արձագանգ տուած է այդ նախաձեռնութեան յատկապէս արդիւնքներուն, այդ մասին չի խօսիր։

Նախաձեռնութիւնը եկած է վարչապետէն. անոր յանձնարարութեամբ կազմուած է մասնագիտական յանձնաժողով մը որ շուրջ երեք ամիս ուսումնասիրութիւններ, քննութիւններ կատարած է Հայաստանի Ազգային պատկերասրահին մէջ։ Յանձնաժողովը բաղկացած է վարչապետին վերահսկողութեան, ծառայութեան եւ Մշակոյթի նախարարութեան ներկայացուցիչներէն։ Կ'ըսուի միայն թէ ուսումնասիրութեան նպատակն էր պատկերասրահին գործունէութեան ծանօթանալ, օգնութիւն ցոյց տալ եւ որ ամէնէն կարեւորն է ու զարմանալին՝ «հաւաքածուն գոյքագրման ենթարկել»։

Այս վերջին նշումը իսկապէս, արտառոց ըլլալու աստիճան զարմանալի է, քանի որ 1921-ին հիմնուած պատկերասրահի մը մէջ 77 տարի ետք գոյքագրման ձեռնարկել, յաճախ տեսնուած բան չէ։ Բայց Վիգէն Ցակոբեան որ ընդարձակօրէն արտայայտուած է այս մասին, կուտայ բացատրականը. «պատկերասրահը իր կազմակերպման օրից ընդհանուր գոյքագրման առհասարակ չէր ենթարկուել. այլ, ըստ անհրաժեշտութեան, կատարուել էին մասնակի գոյքագրումներ ու ստուգումներ»։

Բուն նիւթին նախորդած քանի մը տողով տեղեկատուութեամբ կը յայտնուի թէ 1921-ին հիմնուելէ ետք պատկերասրահը վերջին ձեւաւորում ստացած է 40-ական թուականներուն, հիմնապէս Դոնի Ռոստովի, Նոր Նախիջեւանի հայկական թանգարաններէն, Լազարեան ճեմարանէն, Էջմիածինէն ու այլ աղբիւրներէ ստացուած արուեստի գործերով։ Հիմնարկութիւնը շուրջ 18 հազար արուեստի գործերով կը նկատուի հայկական մշակոյթի ամէնէն ծանօթ կեդրոններէն մէկը։ 1990-էն տնօրէնն է ծանօթ արուեստաբան Շահէն Խաչատրեան։ Ան նոյն ատեն կը վարէ Մ. Սարեանի տուն - թանգարանին տնօրէնութիւնը։ Յանձնաժողովը դրապէս գնահատած է անոր ընդհանուր գործունէութիւնը. եւ սակայն, պատկերասրահին առնչութեամբ ամէն մարդ չէ որ նոյն արժեւորումը ունեցած է։ Կատարուած ստուգումները ճշդած են այնպիսի թերացումներ որոնք «ուղղակիորէն հարցականի տակ են դնում հանրապետութեան մշակոյթի եզակի օճախներից մէկի հեղինակութիւնն ու պահպանուող արժէքների ամբողջականութիւնը»։ Նախ ուշադրութիւն գրաւած է մուտքի - ելքի չափէն աւելի «ազատական» պայմանները։ Սակայն, ինչ որ ծանրակշիռ է, ներսի վիճակն է։ Յանձնաժողովին եզրակացութիւնը այն է որ «պատկերասրահը որպէս պատմական արժէքների պահպանման գանձարան, ըստ էութեան, չի կատարում իր այդ գործառոյթը»։

Յօդուածագիրը այս նշումէն ետք կը մանրամասնէ այդ եզրակացութեան առաջնորդող պարագաներ. պատկերասրահին 70 տարուան գոյութեան ընթացքին ֆոնտերու միայն «մասնակի» ստուգումներ եղած են մինչեւ 1966 ամէն տարի, իսկ յետոյ չորս անգամ պարագաներու բերումով։ Զարմանալիներէն մեծագոյնը չէ կարդալ որ այդ ստուգումներուն չգտնուած նմոյշները արձանագրուած են որպէս «չյայտնաբերուած» ու անոնք յաջորդ ստուգումին ալ այդպէս կը մնային, կամ եթէ յայտնաբերուածներ կային, այդ կէտը կ'արձանագրուէր։ Այլ խօսքով՝ իրենց տեղը չգտնուած արժէքներու մեծ մասը իրաւապահ մարմիններուն տեղեկացուած չէ։ Իսկ տրուած պատճառաբանութիւնը այն է որ «անփութութիւն էր, կը գտնուի»...։ Քանի՛ կը յառաջանայ յօդուածին ընթերցումը, այդ արդարացումին սահմանները անհունօրէն լայնցնել պէտք կ'ըլլայ, հոն զետեղելու համար չմեկնող շարք մը տուեալներ. օրինակ՝ գոյքամատեաններու մէջ ցանկուած 4100 առարկայի թիւերը չեն համապատասխաներ արձանագրութեան թիւերուն։ Առարկաներու «անձնագիր»ներուն մէջ չկան անոնց նկարագիրը եւ չափերը տուեալներ։ Տարիներով չեն ստուգուած ժամանակաւորապէս ուրիշ տեղ տարուած նկարներու վերադարձի պայմանաժամերը եւ նաեւ վերադարձը։

Այս կացութեան մէջ, Վ. Ցակոբեան արդարօրէն «տրամաբանական եւ բնական» կը նկատէ որ գեղարուեստական գործերու 60 պակասորդ ճշդուած է. չկան 28 գեղանկար եւ 32 գծանկար։ Անոնցմէ են օրինակ՝ Այվազովսկիի «Ալիք» պաստառը որ կորսուած է 1989 - 1990-ին, Գ. Բաշինջաղեանի «Սեւանայ լիճը եւ կղզին» (1959-էն), Է. Իսաբեկեանի «Թմկաբերդի առումը» որուն մասին 1967-ին նշուած է որ նորոգութեան արհեստանոցէն չէ վերադարձած։ Բաւական հետաքրքրական է Այվազովսկիի «Ռոն գետը» նկարին պարագան որուն մասին տնօրէնը ըսած է թէ փոխանակուած է 80-ական թուականներուն նոյն նկարիչին «Պայրընի այցը Մխիթարեաններուն - Ս. Ղազար» գործին հետ որ կը գտնուէր վրացական արուեստի թանգարանը։ Փոխանակումը մինչեւ այսօր ոչ մէկ ձեւակերպում ստացած է եւ ինչպէս գրել կուտայ յօդուածագիրը. «ամէն պահ կարող է վիճելի դառնալ երկու հանրապետութեան միջեւ»։

Կորսուած պաստառներ կան որոնց մասին հարկաւոր արձանագրութիւնը կատարուած չըլլալով նոյնիսկ դժուար է անհետացման տարին որոշել եւ ըսել որ Մ. Սարեանի գործերն իսկ զերծ չեն եղած այս պարագաներէն։ Նոյն անփութութիւնը գործած է փնտռուած ու գտնուած շուրջ 50 պաստառներու պարագային ալ։

Յանձնաժողովը գոյքագրումի վերջին օրը յայտնաբերած է պահեստարան մը ուր տեղ գտած են թանգարանային արժէքներ որոնց ո՛չ մուտքին մասին նշում, ոչ ալ որեւէ արձանագրութիւն կայ։ Անոնցմէ են օրինակ՝ Գերագոյն Խորհուրդի 1976-ի որոշումով Գ. Սողոմոնեանէ գրաւուած ու պետականացուած նկարներ, ինչպէս նաեւ 50-ական թուականներու «արկած»ով մահերուն զոհ նկարիչ Պետրոս Կոնտուրաջեանի պաստառները։ Կան տակաւին 15 - 25 տարի առաջ նուիրուած գործեր որոնց արձանագրութիւնը չէ կատարուած. իսկ տրուած պատճառաբանութիւնը այն եղած է որ «չենք հասցրած մուտքագրում կատարել»... 25 տարիէ ի վեր։ Եւ լսել որ քանի՛ քանի այցելուներ գայթակղած են այդ թանգարանին սրահներուն, գրասենեակներուն, կերակուրի, սուրճի հոտերով ծանրացած մթնոլորտին մէջ ամենայն հանգստութեամբ ճաշերը համբող, շաղակրատող կամ բուրդ հիւսող պաշտօնեայ տիկիններն ու օրիորդները տեսնելով։

Շատ տեղին է նշումը Վ. Ցակոբեանի երբ նշմարուած բացակայութիւններուն եւ աւելորդ ներկայութիւններուն մասին կ'ըսէ թէ եզրակացութեան համար պէտք է ճշդել անոնց հեղինակային պատկանելիութիւնը, արժէքը եւ ուսումնասիրել այդ երեւոյթներուն պատճառները։ Արդէն որոշ բաներ մտածել կուտայ կարդալ նաեւ թէ թանգարանին մէջ կուտակուած են նոյնիսկ միջին արժէքէ զուրկ գործեր ալ, 8 - 10% համեմատութեամբ որոնք սակայն թէ՛ յաւելեալ աշխատանքի, ծախքի պատճառ են եւ թէ անհարկի տեղ կը գրաւեն։

Յօդուածին վերջին մասին մէջ կ'ըսուի որ կատարուած քննութիւններու արդիւնքը զեկուցագրի մը ձեւով վարչապետին յղուած է. հոն կացութեան նկարագրութեան հետ կան առաջարկներ ալ։ Յուսալի է որ այն հոգածութեամբ կամ մտահոգութեամբ որ յատուկ յանձնաժողով կազմուած է վերոնշեալ ստուգումներուն համար, ընթացք կը տրուի սրբագրութեան հոլովոյթին ալ, գոնէ անկէ ետք կասկածի, զարմանքի, ափսոսանքի, ընդվզումի պատճառ չձգելով ազգային հպարտութիւն նկատուած այս հաստատութեան մասին։

Պատկերասրահին կացութեան նիւթով այս գրութիւնը շատերու մտքին մէջ անկարելի է որ չառնչուի անկախութեան առաջին շրջանէն մինչեւ Սփիւռք հասած «ազգասիրական քաջագործութիւններ»ու. անոնց հերոսներէն մէկը օրինակ՝ Հայաստանեան արուեստի արժէքները ԱՄՆ-ու մէջ ցուցադրելու վսեմակա՛ն առաքելութեան թեկնածու ներկայացած էր. ան նաեւ հերոսն էր մաքսային պատմութեան մը որուն վայրը եղած էր Երեւանի օդակայանը, բեմայարդարումի գլխաւոր իրերն ալ Այվազովսկիի երեք պաստառներ, այլ արժէքաւոր իրերու կարգին։ Ի՜նչ աղմուկ բարձրացած էր «բարերար - գործիչ - հայրենադարձ - արտագաղթող» այդ տիպարը պաշտպանելու համար երբ անոր ճամպրուկներուն մէջ անխոհեմ մաքսաւոր մը այդ արժէքները գտած էր, պատճառ ըլլալով դատաքննական հետապնդումի («Հնչակ Հայաստան»ի 1993 Մայիս 23)։ Բարեբախտաբար, յայտնի եղած էր որ պաստառները ընդօրինակութիւն էին։ Պաշտօնական կամ կիսապաշտօնական տեղեկատուութիւնը մինչեւ այսօր չէ ըսած որ ի՛նչ եղաւ պատասխանը հետաքրքրութեան թէ այդ տիպարը ինչ նպատակով Այվազովսկիի ընդօրինակութիւններ Լոս Անճըլըսէն Երեւան կը տանէր...։ Այսօր, վեց տարի ետք նոյնքան նողկանք կը պատճառէ յետադարձ ակնարկով մը կրկին կարդալ նիւթին մասին «Սպասումի, Թանգարանի եւ մուկերու մասին» խորագրուած էջիս այդ «բարերար - բանաստեղծ» հերոսին պաշտպան - անշահախնդիրներուն յարուցած արժանաւորութեան աղմուկ - աղաղակը։

Կարելի՞ է յուսալ որ ազգային պատկերասրահին մասին ցոյց տրուած մտահոգութիւնը հասնի մինչեւ այս կարգի աղտեղութիւններ ալ բացայայտելու մակարդակին։ Թէ, ինչպէս կ'ըսուի «Իրաւունք»ի էջին մէջ, ամսական 5 - 6 հազար դրամ աշխատավարձի տէր պաշտօնէութեան անփութութեամբ, անտարբերութեամբ «պիտի բացատրուի» պատկերասրահին պակասածն ալ, աւելորդն ալ, շատ - շատ այսուհետեւ աւելի ուշադիր, հոգածու, պարտաճանաչ ըլլալու հաւաստումներով ու ազգային արժէքներու, մշակութասիրութեան անխուսափելի մեր օրհնեալ ջուրով։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁ Ի ՇՐՋԱՆՍ ՄԵՐ

ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԵՐԿԻՐԸ...

ՄԱՆՈՒՇ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

Յօդուածաշարս վերնագրելուց առաջ մտորումների մէջ էի. ինչպէ՞ս անուանել։ Մի՞թէ նորութիւն է «Երկիրը» կամ «Արեւմտեան Հայաստանը»։ Գուցէ ճիշդը «Պատմակա՞ն Հայաստանն է»։ Առաւելութիւն չտալով որեւէ մէկին՝ նախընտրեցի Արեւմտեան Հայաստանը, որն Արեւելեան Հայաստանի հետ մէկ ամբողջութիւն է եղել եւ մեր յիշողութեան մէջ պէտք է ներկայանայ ոչ որպէս անցած պատմական, այլ այսօրուայ եւ գալիք ժամանակների միասնական երկիր։

Սեպտեմբերի վերջին մեր փոքրաթիւ խումբը (26 Հայեր) «Մեղրապետ» զբօսաշրջիկային ֆիրմայի աջակցութեամբ ուղեւորուեց Արեւմտեան Հայաստան։ Ուխտագնացութիւն՝ նուիրուած Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի 90-ամեակին։ Օրհնուելով Ս. Սարգիս եկեղեցում, ճանապարհ ընկանք դէպի Գիւմրի, որտեղ մեզ միացան գիւմրեցի ճանապարհորդներն ու հեռուստատեսութեան աշխատակիցները։ Յաղթահարելով 470 քմ. ճանապարհը, կէս գիշերին հասանք Կարս։

Մենք, որ վարժուել էինք անցած տարիների մեր քաղաքների գիշերային կիսամութին, Կարսը տեսանք որպէս մի հորիզոնական հսկայ ջահ՝ լայնարձակ տարածութեան վրայ։ Եւ ես յիշեցի շատ տարիներ առաջ Հրաչեայ Քոչարի ելոյթը ակադեմիայում։ Նա պատմում էր, որ գիշերային ժամին Մոսկուայից Հայաստանի վրայով, կարծեմ՝ Արաբական երկիր ուղեւորուելիս, ճշգրտօրէն նկատել է պետական սահմանը՝ մեզ մօտ լոյս էր, Թուրքիայում մթութիւն։

Կարսում ենք, մեր սիրելի, մեր տխուր ու միայնակ Կարսում, հացուջրով լի մեր հիւրասէր, բարի ու բազմալեզու, աւանդական վարքուբարքով Կարսում։

Բարեւեւս, ժամանակակից հիւրանոցում տեղաւորուելուց յետոյ, մեզ առաջնորդեցին քաղաքի կենտրոնում գտնուող ռեստորանը, որտեղ հիւրընկալելու էին տեղի թուրխեթական ֆիրմաների ղեկավարները, եւ հանդիպումը նկարահանուելու էր՝ յաջորդ օրը հեռուստատեսութեամբ ցուցադրելու համար։

Տխուր էինք բոլորս, բոլոր 26 Հայերս։ Մեր հողի վրայ ենք, մեր տանը եւ «հիւր» ենք։ Մեզ դիմաւորեցին ծաղիկներով, եղբայրութեամբ, ժողովուրդների բարեկամութեան, հարեւանների հետ շփումը մեծացնելու, կապերն ամրապնդելու եւ այլուայլ բաների մասին ճառերով։ Մենք լսում էինք, երբ նոյնիսկ Պախի ու Սվիրիտովի հիասքանչ երաժշտութիւնից անցան հայկական երգ ու պարերին։ Յետոյ... լսել հնարաւոր չէր, եւ մերոնք թափ առան ու թռան քոչարիի ահեղ հնչիւնների տակ։ Մեր երկրից արտաքսուածներս, պարեցինք Թուրքացած Կարսում, պարեցինք ի հեճուկս նոր տէրերի, պարեցինք մեր օդ ու ջրի, մեր կորած սրտերի փոխարէն, բոլոր Հայերի փոխարէն։ Կէս գիշեր էր, երբ սկսեցինք շրջել Կարսի, հին Կարսի փողոցներում։ Հին քաղաքը պահպանուել է գրեթէ ամբողջութեամբ։ Հիմնականում սեւ տուֆից միայարկ, երկյարկ հայկական տներ, հայկական խանութներ, հայկական փողոցներ։ Գիւմրեցի տղաները զարմացած էին. «Սա մեր Գիւմրին է. Գիւմրուայ փողոցներն են, Գիւմրուայ տները»։

Արդէն լուսադէմին գնացինք հիւրանոց։ Վաղը հանդիպելու ենք մեր գեղեցկուհի Անիին։

Արեւոտ, պայծառ առաւօտ է։ Մեր փոքրիկ աւտօբուսներն ուղղւում են դէպի Անի, իսկ մինչ այդ՝ Կարսի պատմութեան թանգարան։ Մուտքի մօտ մեզ դիմաւորում են Թուրքիայի Մշակոյթի նախարարութեան ներկայացուցիչները, հաւաստում, որ կը տեսնենք այդ տարածքում երբեմնի բնակուած Հայերի արուեստի գործեր։ Խնամքով պահպանուած ու ներկայացուած պղնձագործ, արծաթագործ, կաւագործ վարպետների՝ հին դարերից մնացած արժէքաւոր նմոյշներ, հայկական մի քանի կարպետ, վիշապագորգ, երկրագործական, կենցաղային առարկաներ եւ ոչ մի նշում՝ հայկական լինելու մասին։ Ն. Մառը Անիում, 20-ամեայ պեղումների ընթացքում հսկայական արժէքներ է հանել մի հինաւուրց մայրաքաղաքի հողի տակից, եւ երբ սկսուել է առաջին համաշխարհայինը, ստիպուած մեծ մասը պահ է տուել հողին՝ յետագայում հանելու մտադրութեամբ։ Այլեւս այդ ժամանակը չեղաւ, Անին անցաւ Թուրքիային իր ընդյատակեայ հարստութեամբ եւ երեւի այդ հարստութեան մի մասն էր (նաեւ Կարսի տներից հանուած իրերի հետ) ներկայացուած թանգարանում։

Մեր ճանապարհն անցնում է Կարսի դաշտով։ Հսկայական հնձուած արտ է՝ անվերջանալի ոսկեգոյն փայլով։ Կարսից 46 քմ. յետոյ Անիի աւերակներն են։ Հսկայ պարիսպները հպարտօրէն իրենց մէջ են ամփոփում մի քանդուած աշխարհ։ Բայց Անին աւերակների քաղաք չէ, այլ տիեզերական առեղծուած, հրաշք, որ անձեռակերտ է, անիմանալի։

Բոլոր տաճարներում մոմեր վառեցինք։ Ի՜նչ աւերիչ ու չարագուշակ ուժ է եղել 1319 թ. երկրաշարժը, որ քանդել է այդ հրաշալի անբացատրելի հրաշք-առեղծուածը։

Կանգուն է Մայր տաճարը։ Անհաւատները փորձել են երկրաշարժի պակասը լրացնել հիմնաքարերը հանելով, ձգտել են թուլացնել շինութեան հիմքերը։ Չեն

կարողացել: Փորձել են ներսում կայնով ջարդել քարերը եւ ճեղքուածքներ բացել փլուզման համար: Չեն կարողացել: Եւ վերջապէս հասկացել են, որ Հայոց հինաւուրց մայրաքաղաքն իրենց երկրին մեծ հարստութիւն կը բերի եւ հեռացել են:

Հեռանում ենք Անիից՝ անեցի դարձած, հեռանում ենք՝ վերադառնալու, նորից վայելելու անխմանալի մեր յայտնագործութեան առեղծուածը:

Կրկին Կարսի դաշտում ենք, եւ այն այլեւս մեզ չի զարմացնում: Երեւի այսուհետեւ ոչինչ ու երբեք մեզ չզարմացնի: Մենք տեսել ենք Անին:

Ճանապարհորդութեան երկրորդ օրուայ մնացած մասը նուիրեցինք Կարսին: Ուզում էինք լսել հայկական ձայներ, բայց, աւաղ: Տները փակ էին, համր կամ օտարալեզու: Կարսագետի վրայ կամուրջներ կային երկաթէ, պեթոնէ, երկար ու փարակ: Բայց մեր փնտռածը չկար: Ու յանկարծ Կարսի բերդի բարձունքից նկատեցինք հին բաղնիքները եւ իջանք ուղիղ երազ-կամուրջի վրայ: Այդ գեղեցիկ, դեռեւս 16-րդ դարում կառուցուած, ամրակուռ շինուածքը դմայլելի ու հարազատ էր: Նա մեզ կապում էր անցած-գնացած օրերին: Ինքնաբուխ հնչեց մեծ կարսեցու «Ես իմ անոյշ Հայաստանի»: Մեր դիմացը հայկական թաղերն էին՝ «Երկիր Նայիրի»ի հերոսներով:

*

Սեպտեմբերի 29-ին ուղեւորւում ենք Իգդիր: Ճանապարհը բլրոտ է, դաշտերը՝ քարքարոտ: Ընդհուպ մօտենում ենք Արեւելեան Հայաստանի սահմանին՝ Արարատի հակառակ կողմից: Դեռ նոր էինք անցել 40 քմ. հեռուից երեւաց Արարատը: Տեսնում էինք նաեւ Թալինի Արտենի լեռները, իսկ 95 քմ.ի վրայ երեւաց նաեւ Արագածը: Մեր հսկայ լեռները մեզ հետ են եւ Թալինի գիւղերի հետ ողջունում են մեզ: Որքան մօտ են մեր բաժանուած հայրենիքները, որքան նման են միմեանց: Ախուրեան գետը կարծես ուժով բաժանել, կիսել է երկիրը: Դա էլ է ճակատագիր: Մեր գետերը՝ Ախուրեանն ու Արաքսը, սահման են դարձել եւ կիսել մեր հողը. մէկում բնակւում են Հայերը, միւսում՝ երազում նոյն Հայերը:

Կամրջով անցանք Արաքսը, իսկ մխացած Արարատը մեզ ուղեկցում է ամբողջ ճանապարհին՝ ժամանակ առ ժամանակ փոխելով իր դէմքն ու հսկայ պատկերը: Իգդիրից մօտ 20 քմ.ի վրայ սկսւում է դաշտավայրը: Ճանապարհը լայնահուն է, արագընթաց, եզրերում ծածկուած բարդիների ու չինարների շարքով: Արարատի ստորոտում Իգդիրն է, որ նոր քաղաքի տպաւորութիւն է թողնում: Թուրքական կառավարութիւնը վերջին տարիներին մեծացրել է շինարարութեան թափը. Նախիջեւանից արագընթաց բեռնատար մեքենաների շարժումն ապահովելու, Քրտերի դէմ հաւասարակշռութիւն հաստատելու, քաղաքը Թուրքերով բնակեցնելու եւ մեր սահմանի մօտ իրենց գոյութիւնն ամրացնելու նպատակով:

Երեւանից ընդամէնը 40 քմ. հեռու Իգդիրը միշտ եղել է Արեւելեան Հայաստանում եւ միայն 1921-ի Կարսի՝ սովետա-թուրքական տխրահռչակ պայմանագրով անցել Թուրքիային: Քաղաքը շրջապատուած է այգիներով, բարդիների ու չինարների անտառակներով: Նորակառոյց, ժամանակակից, գոյնզգոյն շէնքերը գրեթէ դատարկ են: Թուրքերը դժկամութեամբ են թողնում Անատոլիան եւ վերաբնակւում այստեղ: Բնակչութեան մեծ մասը Քրտեր են:

Քաղաքի խիտ բնակեցուած մասում ոչինչ հայկական չկար: Հին տները կամ քանդուել էին կամ ծեփուել ու ներկուել: Տէրն էլ չէր ճանաչի: Մենք բոլորս շատ տխուր էինք: Մենք բոլորս այս հողում տուն ունէինք եւ հիմա չունենք: Մեր տներում օտարներ են ապրում: Այստեղ վաղուց, շատ վաղուց չի հնչել Հայի ձայնը:

Շարունակում ենք մեր ճանապարհը դէպի Պայազէտ: Իգդիրից Պայազէտ 134 քմ. է: Անցնում ենք Զինկլի լեռնանցքով: Արեւմտեան Հայաստանի այս մասը բաւական լեռնոտ է: Մեր առջեւ հայկական պարն է, ձախ կողմում՝ վիթխարի Արարատը: Որքան ենք երազել մօտիկից տեսնել մեր բիբլիական լեռը, զգալ նրա հզօր շունչը: Եւ հիմա սլանում ենք նրա լանջերով՝ սիրոյ, հպարտութեան, ցաւի ու յիշողութեան տանջալից զգացումներով:

Այս կողմից Արարատը շատ նման ու տարբեր է Արարատեան դաշտի տեսարանից: Ամբողջութեամբ քարակոփ է՝ վեր խոյացող հսկայ ամրոցի նման: Թւում է՝ Արարատը ծածկուած է մէկ ուրիշ, ոչ պակաս մեծ լեռով: Բայց որքան մօտենում ենք Պայազէտին, այնքան ուղղւում է Արարատի մէջքը, եւ իրեն փակող հրակայ սապատը մերձենում եւ ձուլւում է լերան մարմնին:

Մ. Մ.

(«Հայաստանի Հանրապետութիւն»)

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄՈՆՂՈԼ ՎԱՉԿԱՏՈՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԳՏՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ՎՐԱՆՆԵՐԸ

Մոնղոլիայի Դարխան քաղաքը հետաքրքրական վերադարձ մը կ՚ապրի: Շուրջ 40 տարի առաջ խորհրդային իշխանութիւնը որոշելով վերջ տալ այդ շրջանի աւանդական թափառականութեան, նորագոյն քաղաք մը կառուցած էր, այն հեռանկարով որ հօտաղներ պիտի հաստատուէին այդ նոր շէնքերուն մէջ ու մոռնային իրենց մեծ վրաններն ու թափառականի կեանքը:

Այսօր, ընկերվարական կարգերէ դրամատիրութեան անցքը նոյն զանգուածը կը կատարէ հակառակ ուղղութեամբ վերադարձով մը: Քաղաքին կառավարիչը կ՚ըսէ թէ կը քաջալերեն բնակիչները որ ձգեն իրենց յարկաբաժինները ու անասուն գնեն, հօտաղութիւն ընեն դարձեալ, ապրելով եուրտ կոչուած իրենց աւանդական վրաններուն տակ: Անցեալ տարի կառավարութիւնը շուրջ 250 հազար ֆրանք ծախսած է, 250 ընտանիքի հարկաւոր սերմնացուն տալու համար որպէսզի հողագործութեամբ զբաղին: Զանազան հաստատութիւններ սկսած են եուրտ-եր ծախել անոնց որոնք կը ձգեն իրենց յարկաբաժինները:

Այս վերադարձը անհրաժեշտ նկատուած է, այն պատճառով որ խորհրդային երկրին շուկան քայքայուած է ու այդ երկիրները այլեւս մոնղոլական ապրանք չեն գներ, այնպէս որ բոլոր գործատուները եւ ճարտարարուեստական շրջանները անգործ մնացած են: Տնտեսական այս նոր կացութեան առջեւ Դարխանի բնակիչները սկսած են անցեալի կարգ ու կանոնը խանգարել. հովիւներ իրենց հօտերը կ՚առաջնորդեն հանրային պարտէզներ եւ քաղաքին ծայրամասերուն մէջ նոր — նոր շուկաներ կը ծաղկին: Մարդիկ երբեմն կը քանդեն մուտքի յարկերուն պատերը, ընդարձակ խանութներու վերածելու համար յարկաբաժինները: Քաղաքաշինութեան կանոնները այն աստիճան կ՚անտեսուին որ աւանդական ձեւով ոչխարի խորոված ընել ուզողներ կրակ մը կը վառեն, խողովակով մը ծուխը առաջնորդելով շէնքին օդափոխիչ անցքին մէջ ու խորովածին հոտը տարածելով ամբողջ շէնքին:

Զարմանալի չէ հոն հանդիպիլ, օրինակ, սննդեղէնի ճարտարարուեստի երկարամեայ բանուորներու որոնք 1990-ին վերադարձած են հովիւի թափառիկ գործին: Անոնցմէ մէկը որ վերադարձած է դաշտերն ու բլուրները, կ՚ըսէ թէ օդը մաքուր է ու ինքզինք ազատ կը զգայ: Երբեք չի փնտռեր քաղաքի կեանքը որ կ՚անցնէր յարկաբաժնի մը չորս պատերուն մէջ:

Բոլոր անոնց որոնք վարանում ունին հետեւելու այս օրինակին, քաղաքին պատասխանատուները կը ջանան բացատրել որ վրանի տակ ապրիլ տնտեսապէս աւելի յարմար է եւ կրնան աւելի դիւրութեամբ հանել իրենց պահանջները: Կ՚ըսուի իրենց որ կրնան հօտին անասուններով սնանիլ ու տաքնալու համար անոնց աղբը գործածել:

Դժուար չէ ենթադրել թէ բաւական շըլմորած է Դարխանի բնակիչը որ 40 տարի առաջ կը մղուէր մոռնալու վաչկատունի իր սովորութիւնները ու նստակեաց քաղաքացի ըլլալու, իսկ այսօր ենթակայ է հակառակ ուղղութեամբ ճնշումներու որպէսզի վերադառնէ պապենական վրանը ու վերադառնայ թափառականի կեանքին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԷՍԱԵԱՆԻ ՕՐԻՈՐԴՍ՝ ԳՈՀԱՐԻԿ

1913-ի աշնան, մեծ հայրս Մելքոն, զիս մեր Խանձառ գիւղի Աթմանղինեան նախակրթարանէն քաշելով քրոջս Էլմաս Տէրտէրեանին յանձնեց որպէսզի Պոլիս դպրոց երթամ ու «մարդ ըլլամ»:

Բրդնիկցի կառապան մը մեզ տասը օրէն Թոքաթի ճամբով Սամսոն հասցուց ուր շոգենաւ մը մեզի կը սպասէր:

Առաջին անգամն է որ ծովը կը տեսնէի եւ կօշիկ կը հագնէի չարօխի տեղ: Շոգենաւը իրեն ընկերացող թռչող ձուկերուն հետ երեք օրէն Պոլիս հասցուց մեզ:

«Էլմաս հանըմ»ը, զոր «հօրքուր» կը կանչէի, երկու աշակերտուհի ունէր խանեան. մեծը՝ Մարին, դեռ նոր աւարտած, Հայուհեացի կողմէ կը պատրաստուէր Կիլիկիոյ մէջ նոր բացուած աղջկանց վարժարանը վարելու, իսկ փոքրը՝ Համասփիւռ դասընթացքը կը շարունակէր: Ուստի Համասփիւռ «քոյրիկս» թեւէս բռնելով Խասեանի մօտիկ Նարեկեանի անօրէնուհիին ներկայացուց. կարճ ընթերցանութեան փորձէ մը ետք Օրիորդ Հայկուհիին դասարանին արժանացայ: Հետս պէտք էր որ սակառով մը կերակուր բերէի:

Տարին անցաւ, տարի մը եւս, այս անգամ Օր. Մարիին դասարանը մտայ, ճիգ մը եւս, այս անգամ աւելի մեծցած, Օր. Գոհարիկին դասարանը տրուեցաւ ինծի, ուր իրմէ զատ թուաբանութեան, աշխարհագրութեան, գեղագրութեան ուսուցիչներ ունեցայ յանձինս՝ ՊՊ. Գալաճեանի, Տէօրմէճեանի, Լ. Զիլինկիրեանի, որ տարիոյն սկիզբը կուգար մեր ձայները քննելու Երրորդութեան Եկեղեցիին համար ձայնաւորներ ընտրելու:

Արդէն քիչ թէ շատ տաշուած գիւղացի, քաղաքին, թաղին, դպրոցին ընտելացած էի, եւ Օր. Գոհարիկ, իր հաճելի կազմուածքով բերնին միշտ ծիծաղը պատրաստ, դասերէ դուրս պատրաստած խաղերով մեզ կը գրաւէր առանց այլեւայլի:

Մեծ ու պզտիկ տղաքը ամէնքն ալ իրենց կաղապարը ունէին. Նստարանի ընկերս, որ Լուսինեան կը կոչուէր, նախանձս կը շարժէր, կ՚ուզէի Լեւոն Լուսինեան կոչուիլ ես ալ. ուրիշ մը, որ իր լուսնոտ ըլլալը բացատրեց ինծի, իր գլխը արկածը կը նախատեսէր, երբ գանկին մէջ «տանկ» մը խմանար, եւ այս բացատրած պահուն «տանկ»ը հասաւ, վայրկեանապէս տղան գրասեղանէն անհետացաւ, թէթեւ ցնցումներ մարմինը պատեցին եւ սկսաւ փրփուրներ արձակել բերնէն: Եկան ու գրկելով տարին հէգ տղան զոր այլեւս չտեսայ:

Քանի մը անձայն խելօքներ ճանճ բռնելով անոնց սիկարի թուղթի կտոր մը փակցնելով օդին մէջ թոյլ կուտային որ թռչին. մաս մըն ալ փոքր գմելիով մը գրասեղանին եզերքը փորելով սանդուխներ կը փորագրէին, փոքր խուցեր կը փորէին այդ նոյն կենդանիները բռնելու եւ բանտարկելու համար:

Աւելի յանդուգն կապը. կտրածներ մեզ կը հրաւիրէին որպէսզի դրացի յոյն գիմնազիոնին տղոց հետ կռիւի երթայինք Թալիմհանէի բացը. եւ երբ վերարկունիս հանած, պայուսակները գետին դրած, կը պատրաստուէինք, իրենք բան մը խլելով կը փախչէին առանց ետեւ նայելու:

Աւելի մեծ արկած մը պատահեցաւ երբ օրին մէկը Օր. Գոհարիկ պատուանդանին տակէն իրեն անծանօթ ծրար մը գտաւ. բանալով, մէջէն չորքոտանիի մը սրունքին ոսկորը գտաւ: Այդ մը տնօրէն Պր. Հայկ Խօճասարեանի գրասենեակը, ուր՝ «մարդակազմութեան ուսուցիչը հոն մոռցեր է»: Կարգ մը ծիծաղներ այս բացատրութեամբ չէին գոհանար. ու քանի մը շաբաթ ետք կատուի գլուխ մը կ՚ելլէր նոր ծրարէ մը:

Այս անգամ գործը լրջացած էր ու կատակ չէր վերցներ. խիստ քննութիւն մը արտաքսել տուաւ յանցաւորը, եւ գաղտնիքը մառանը իր «խամամ» (մառանիչ) պօյքրթի մառնելով. ան ինքն իրեն յաջորդ տարի Բանկալթիի Մխիթարեանը արժանացուցաւ:

Օրիորդը կրօնքի դաս ալ կուտար մեզի. տղոց մէկը հարցուց օր մը անոր թէ ե՞րբ պիտի ըլլայ Յիսուսի վերստին գալուստը:

Ան առանց այլեւայլի, հաստատ համոզումով.

— Երկու հազար թուականին, ըսաւ:

Ես ալ այսօր, լացի գիշերուան չերթալով կը հարցնեմ. «ո՞ւր ես օրիորդ Գոհարիկ, ահա 2000 թուականը, ի՞նչ պատասխան ունիս»:

ԼԵՒՈՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Երբ բաժանուեցինք նրանցից, Սարոյեանն ասաց.

- Պատուական մարդիկ էին... Զուարթնոցի մէջ միշտ պատուական մարդոց կը հանդիպիմ: Անցեալ գալուս Զուարթնոցի պահակ՝ պիթլիսեցի Ասատուրին հանդիպայ: Հարցուցի. Պիթլիս ո՞ր կողմն է... Եղաւ, ահա այս քարի վրայ կայնաւ. ձեռք առանկ պարզեց, ըսաւ. այս կողմ է, այսպէս կ՚երթա՜ս, կ՚երթա՜ս, հինգ օր կ՚երթաս, տաս օր կ՚երթաս, կը հասնիս Պիթլիս... Ափսոս հիմա չիկայ՝ հետը կուշտ զրուցէի Պիթլիսի վրայ, ըսէի, որ գացի, տեսայ Պիթլիս, տեսայ մեր աւերակ տուն, մեր օճախ... երբ Ֆրէզնօ լսեցի Ասատուրի մահ՝ լացս եկաւ...

Երբ Երեւանից դուրս եկանք, օրը պայծառ էր, արեւոտ: Բայց ահա դեռ Հոկտեմբերեան չհասած, երկինքը ամպեց, մշուշուեց:

- Ափսոս, - ասաց վարորդը, - օրը փըչացաւ...

- Ի՞նչ կ՚ըսես, հիանալի եղանակ է, - վրայ բերեց Սարոյեանը, - ամէն եղանակ իր գեղեցկութիւնն ունի... Աստնկ եղանակի բանաստեղծները մելամաղձոտ բանաստեղծութիւններ կը գրեն...

- Եւ օղի կը խմեն, - աւելացրեց Ռազմիկ Դաւոյեանը:

- Այո, օղի, օղիին վրայ ալ գարեջուր... Կանգ առնենք, մտնենք այդ խաղողի այգի, կ՚ուզեմ խաղող քաղել...

- Այդ այգիներն արդէն քաղուած են, խաղող չենք գտնի...

- Չի կրնար պատահիլ: Հայ մարդ միշտ քանի մը ճութ կը թողայ երեխաներու եւ թռչուններու համար...

Ու մտաւ այգի, մտաւ, գտաւ ու հրճուեց երեխայի նման.

- Հիմա տեսա՞ք... Ֆրէզնօ այգին կը քաղէին, կ՚երթային, յետոյ պզտիկներս կը մտնէինք այգի, կը փնտռէինք, կը գտնէինք... Կ՚երեւի թէ այս այգին պզտիկ սարոյեաններ դեռ մտած չեն, այլապէս բան մը չէինք գտներ:

Անցնում էինք գիւղամիջով, երբ մի տնամերձ այգում խոշոր, ոսկեգոյն ողկոյզներով ծանրաբեռ վազեր տեսաւ ու նաեւ ծառեր՝ հուրհրան պտուղներով...

- Կայնէք, կայնէք, ահա իմ ուզած...

Բացեց մեքենայի դուռն ու արշաւեց դէպի այգին:

Թէեւ Ամերիկայում էր ծնուել ու մեծացել, բայց երեւում էր, որ ոչ մի յարգանք չունի մասնաւոր սեփականութեան նկատմամբ:

«- Գնանք նայենք, յանկարծ ու Հանտերսոնի ծիրանները հասած լինեն...

- Գնանք: Եթէ հասած լինեն, յանձն առնո՞ւմ ես թռցնել...

- Գողանալը մեղք է...

- Այո, բայց ոչ ծիրան գողանալը»...

«Մարդկային կատակերգութեան» մէջ է գրել:

Այո, բայց ոչ ծիրան, բայց ոչ խաղող գողանալը, այն, ինչ բնութեան պարգեւն է...

Ու արշաւում էր դէպի այգին, մենք էլ ետեւից:

Տանտիրուհին հաւանաբար պատուհանից տեսնելով մեր այդ արշաւանքը, դուրս եկաւ:

- Կրնա՞մ ձեր այգիէն քիչ մը խաղող գողնալ...

Տանտիրուհին ժպտաց:

- Ինչքա՞ն կ՚ուզէք...

Մտաւ այգի, քաղեց, կերաւ հաճոյքով, ագահութեամբ («այնպէս ուտես, որ աստուած նայի, զարմանայ»), մի նուռ պոկեց, հիացաւ գեղեցկութեամբ, գրպանը դրեց:

- Ինչքա՞ն կ՚ուզէք... Հիանալի բան... Ուրիշ տեղ ալ, անշուշտ, եթէ մտնես այգի, ըսես՝ կ՚ուզեմ քիչ մը գողնալ, թոյլ կու տան, բայց այդքան սրտալի չեն ըսեր՝ ինչքա՞ն կ՚ուզէք... Հպարտ եմ, որ այս ժողովուրդէն եմ...

(Շար. 33)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Պ. Վ. Զիլինկիրեան 3750 ֆրանք:

ՎԻԼԻՕՐՊԱՆ. — Պ.Պ. Գապաքճեան 250 ֆրանք:

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN

CONCERT

le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները 1998-ի Հոկտեմբեր, Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին:

Պր. Հրաչեայ Զուլաքեան 6000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նորատունկեան 3000 Ֆր., Կիւլպէնկեան Հաստատութիւն 2000 Ֆր., Պր. Շառլ Մարտինեան 1300 Ֆր., SARL La Serisaire, Պր. Տորք Տէր-Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Կարապետեան 1000-ական ֆրանք, Պր. Ֆրանսիս Քլան 800 ֆրանք, Տիկիններ՝ Լօռօ Աւելինա, Նըւարդ Պօյաճեան, Օր. Արսինէ Հանէսեան, ՊՊ. Մարք Զէյվէեան, Գլօռ Փօթի 500-ական Ֆր., Պր. Ալպէռ Հարոյեան 400 Ֆր., Տիկնայք՝ Այտա Վարդանեան, Ժօզէֆին Ղազարեան, Միրանոյշ Սարաֆեան, Պր. Ֆիլիփ Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Պլան 300-ական Ֆր., Պր. Կարապետ Սուրհան 250 Ֆր., Պ.Պ. Արշակ Բագումեան, Ժան Արժան, Վահէ Քիթապճեան 200-ական Ֆր., Տիկիններ՝ Լիւսի Շէրոյեան, Ն. Գէորգեան, Պարոնայք՝ Ժ. Ժ. Տամլամեան, Հանրի Սէտէֆ 100-ական ֆրանք:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FOOTBALL FRANCE - ARMENIE

HOMENETMEN - FRANCE

COMMUNIQUE

A l'occasion du match France - Arménie du 31 mars, comptant pour les éliminatoires de l'**Euro - 2000**, une tribune entière du Stade-de-France est réservée par la Fédération Française de Football aux supporters arméniens.

En vue de soutenir la séléction arménienne, pour ce match ô combien difficile contre nos champions du monde, l'Association Sportive HOMENETMEN - FRANCE a d'ores et déjà réservé un certain nombre de places.

Les prix des billets sont : 80 F., 100 F., 150 F., 250 F. et 350 F.

Pour réserver vos places, inscrivez-vous en envoyant vos chèques libellés à l'ordre de HOMENETMEN-FRANCE, en indiquant le nombre et le prix des billets souhaités, à l'adresse suivante : l'A. S. HOMENETMEN - FRANCE 17, rue Bleue — 75009 PARIS

Les billets seront servis par rapport à l'ordre d'arrivée des chèques et selon les disponibilités.

Les inscriptions seront définitivement closes le 28 janvier.

Pour tout renseignement complémentaire, téléphoner au 01. 42. 96. 10. 10, demander Alex, du lundi au vendredi aux heures de bureau et le samedi matin.

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ — ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
— Փարիզէն —
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ - անդամուհիները, յուշանուէրներով:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 — 91 — 77 — 84 — 70
04 — 91 — 34 — 77 — 44
04 — 91 — 94 — 12 — 09

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

Jeudi 21 Janvier à 20 heures 45

au Centre Culturel
SAINT MESROB

ANNA LEILOYAN
Spécialiste en Histoire de l'Art
Rédactrice en chef des rubriques
Beaux Arts et Architecture
de l'Encyclopédie Arménienne

donnera une conférence sur

L'école miniaturiste de Xizan

(Խիզան)

Projection de diapositives

Centre Culturel SAINT-MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e
Métro: Monge / Cardinal Lemoine

— Entrée libre —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL **du dimanche 28 février au dimanche 7 mars** à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը Ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի, Յունուար 20, ժամը 16-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակունք» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20·30-ին Centre Administratif d'Asnières:

Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլ «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section «*Asdghig*» de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

ՄՎ
LE COLLEGE

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԻ ՄԸ

Մասնակցութեամբ՝
ԿԱՅԾԱԿ'Ս
նուագախումբին

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
ժամը 20·30-ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սեւր
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Տեղերը վերապահել
01 — 47 — 20 — 20 — 05 (Նաթալի)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES MOORAT - RAPHAEL
vous invite à son

GRAND DINER DANSANT

Animé par l'Orchestre
GAIDZAG'S
LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30
Dans les Salons de
l'HOTEL SOFITEL — Porte de Sèvres
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Au profit de l'école bihebdomadaire
SAMUEL - MOORAT

Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

"ՇԱՆԹ - SCHANTH"

Արդիական համակարգիչներով օժտուած, եռալեզու
(հայերէն, ֆրանսերէն եւ թրքերէն)
հաշուապահական գրասենեակ.

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՇՈՒԱՊԱՀ՝ ՇԱՆԹ ՌՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

Հասցէ. —
28, rue Saint Sauveur, 75002 Paris
Métro: Sentier, Réaumur-Sébastop ol ou Les Halles
Հեռաձայն. — 01 — 45 — 08 — 43 — 10
Հեռապատճէն (Ֆաքս) — 01 — 45 — 08 — 04 — 58

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19
MARDI
19 JANVIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.555
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
74e ANNEE — N° 19.555

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔՈՍՈՎՕ

45 ԱԼՊԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ՋԱՐԴԸ

ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ ԵՒ ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՕՍՔԵՐ...

Ուրբաթ, Յունուար 15-ին, Քոսովոյի Ռաչաք գիւղին մէջ, սերպ ուժերը ջարդած են 45 Ալպանացիներ եւ Յունուար 18-ի լուրերու համաձայն, սերպ բանակը կը շարունակէր իր յարձակումները եւ կռիւներ կային միշտ ալպանացի անջատողականներուն հետ, բայց, 45 սպաննուած Ալպանացիները, բոլորն ալ բնակիչներ էին։

Ի տես այս կացութեան, չարաթաւերջին, ամէն կողմէ դատապարտումի ծանր խօսքեր արտասանուեցան. — «Մարդկութեան դէմ ոճիր», «անընդունելի», «Պելկրատի իշխանութիւնները ամբողջովին պատասխանատու են Ռաչաքի ողբերգական եւ սարսափելի դէպքերուն», եւայլն, եւայլն։ Բայց, խօսքէն անդին ոչ ոք անցաւ։ ՕԹԱՆ-ի 16 դեսպանները արտակարգ ժողով մը գումարեցին Պրիւքսէլ եւ որոշեցին երկու բարձրաստիճան պատասխանատուներ ղրկել տեղւոյն վրայ, բայց, առ այժմ զինուորական ոչ մէկ միջամտութեան ձեռնարկել։ Յիշենք նաեւ որ, ներկայիս, Քոսովոյի մէջ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ն 600 դէտեր ունի։ ՕԹԱՆ-էն զատ, Ուաշինկթըն ալ դատապարտեց, Արտաքին Նախարարութեան բանբերը «անպատասխանատու եւ անընդունելի» որակեց Սերպերու յարձակումը, Փարիզի մէջ ժամփէն հրաւիրեց նախագահ Միլոսեւիչը որ «քաշէ իր ուժերը որոնք սարսափ կը տարածեն», նոյն դիրքն է զոր բռնած է Անգլիա։ Յունուար 18-ին, Քոսովօ կ՚երթար նախկին Եուկոսլաւիոյ համար գործող պատժական միջազգային դատարանի դատախազը՝ Լուիզ Արպուր տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարելու համար։

Ինչպէս միշտ, հոգեշահ խօսքերու սահմանը ոչ ոք կ՚անցնի, համայն աշխարհ վրդովուած է ու ջարդերը կը շարունակուին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՕՃԱԼԱՆ մեկնեցաւ Իտալիայէն, բայց յայտնի չէ թէ ո՞ւր գացած է։ Յունուար 16, Շաբաթ օր, Հռոմէն հեռացած է զինուորական օդանաւով եւ նախ լսուեցաւ որ Մոսկուա գացած է, բայց Ռուսաստան կը հերքէ եւ կ՚ըսէ թէ ապաստան պիտի չտայ։ ՓՔՔ-ի մէկ զեկոյցին համաձայն.— «Ողջ-առողջ հասած է ուր որ կ՚երթայ»։ Իտալիա շունչ կը քաշէ, Անգարա շատ գոհ չէ որ Իտալիա թոյլ տուած է «ահաբեկիչ ղեկավարի մը» մեկնումը, եւ չէ գործած համաձայն արդարադատութեան եւ իրաւունքին։ «Միլլիյէթ» կը գրէ թէ Իտալիոյ վարչապետը խոստացեր է արծարծել քրտական հարցը միջազգային բեմին վրայ։ Պրիւքսէլի մէջ, քրտական Ազգային Ազատագրման Ճակատի բանբերը յայտարարած է որ «ապահովութեան դրդապատճառներով կանխահաս է յայտնել թէ ո՞ւր է Էօճալան», աւելցնելով սակայն «Ապտուլլահ Էօճալան կ՚ուզէր Եւրոպա մնալ շարունակելու համար իր պայքարը ի նպաստ քրտական հարցին, բայց, կարելի չեղաւ, որովհետեւ Իտալիա առանձին մնաց եւ Եւրոպացիներու կողմէ հասարակաց դիրք մը չկար»։ ՓՔՔ-ն յայտարարած է Կիրակի (Յունուար 17) իրիկուն, որ Էօճալանի նոր ապաստանը պիտի յայտնուի միայն Երեքշաբթի օր (Յունուար 19)։

ԵԼՑԻՆ կրկին հիւանդանոց փոխադրուած է, այս անգամ կերի (խուլէր) հետեւանքով, որ բաւական ծանր բնոյթ ունի քանի բժիշկները «սուր եւ արիւնոտ» որակած են եւ կը խորհին որ ասփիրինի չափազանց գործածութեան ալքոլի հետեւանք է։ Հաւանական կը նկատուի որ Ֆրանսա կատարելիք այցելութիւնը (Յունուար 28 – 29) ոչ թէ յետաձգուի այլ ուղղակի ջնջուի։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահ Հ. Ալիեւ բուժումի նպատակով Անգարա փոխադրուած է, ինչպէս կը հաղորդէ չարաթաւերջին Թուրք մամուլը։ Յանկարծակի կերպով բորբոքած ցնցղատապ մը սրտի լուրջ անհանգստութիւն պատճառած է անոր ու հակառակ որ Անգարայէն Թուրք մասնագէտներ ղրկուած են Պաքու, աւելի յարմար նկատուած է Ալիեւի փոխադրութիւնը։ Նոյն պատճառով ալ երկրին ղեկավարութիւնը Սահմանադրութեան համաձայն ստանձնած է Խորհրդարանի նախագահը Մ. Ալէսէրով։ Ալիեւ 75 տարեկան է։

ԷՃԷՎԻԹ վստահութեան քուէ ստացաւ Ազգային Ժողովէն 188-ի դէմ 306 ձայնով եւ մէկ ձեռնպահութիւն։ Թուրքիոյ նոր վարչապետը ԷՖ – ԷՄ – Ի-ի (Դրամական Միջազգային Ֆոնտ) դիմում պիտի ընէ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Շրջապատի նախարարը յստակօրէն յայտնեց թէ 2000-էն սկսեալ կ՚արգիլէ հիւլէական թափօններու փոխադրումը, որ կը կատարուի Գոժեմայի կողմէ Ֆրանսայի Լա Հակի գործատան մէջ։ Գոժեմա շատ դժգոհ է եւ հատուցում կը պահանջէ, բայց, 1990-ին Գոժեմայի եւ գերման յաճախորդներու միջեւ ստորագրուած պայմանագիրը կ՚ամրապնդէ Գերմանիոյ դիրքը։

ՓԱՐԻԶԻ դատարանը գտաւ որ իր ձեռնհասութեան չի վերաբերիր «Ազգային Ճակատ» անուանումը մերժել Պրիւնօ Մեկրէի եւ իր խմբակին ինչպէս կ՚ուզէր Լը Փէն, որ դատարան դիմած էր անունի չահագործման դէմ։ Դատաւորներուն համաձայն շարժումին անդամներն են որ կրնան վճռել թէ ո՞վ է անունին բուն տէրը։ Լը Փէն վերաքննութեան դիմեց։ Պ. Մեկրէ հիւրն էր, Յունուար 17-ին, հեռատեսիլի Ա. կայանի Փիւպլիք յայտագրին եւ այս առթիւ բացատրեց թէ շարժումին պառակտումին միակ պատասխանատուն է Ժ. Մ. Լը Փէն եւ թէ իր կազմակերպած համագումարին (Յունուար 23 – 24) Մարինեանի մէջ, թեկնածու է Ազգային Ճակատի նախագահութեան։ Կ՚ընդունի որ Ժ. Մ. Լը Փէն «պատմական պետն» է շարժումին, զոր վերածած է սակայն անձնական կալուածի մը։ Մեկրէ դէմ արտայայտուեցաւ Ամսթերտամի ուխտին որ վերջ կը դնէ Ֆրանսայի ինքնիշխանութեան։

ԻԳԴԻՐ քաղաքը քարիւղի փոխադրութեան կարեւոր կեդրոնի մը վերածուած է։ Նախիջեւանէն առնուած քարիւղը ամէն տեսակ փոխադրամիջոցով Թուրքիա կը տարուի, կարեւոր շահ ապահովելով այդ առեւտուրով զբաղողներու։ Կ՚ըսուի թէ սահմանային այդ գործունէութեան շնորհիւ գործազրկութիւնը գրեթէ անհետացած է Նախիջեւանի մէջ ուր դասախօսէն մինչեւ ամենափոքր պաշտօնեան որեւէ փոխադրամիջոց ճարելով քարիւղի առեւտուրով կը զբաղի։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս - Վասքըհալ մրցումը որ տեղի պէտք է ունենար Յունուար 16-ին, անպատեհ օդին պատճառով յետաձգուեցաւ։ Ներկայիս Վալանս նախավերջին դիրքի վրայ է, այսինքն 19-րդ 23 կէտով (վերջինն է Նիս 21 կէտով)։ Գլուխն է միշտ Թրուա 47 կէտով։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 16/18)

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄՕՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԸ

Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովին մէջ յատուկ հրաւիրեալի կարգավիճակ ունեցող Հայաստանի նոր պատուիրակութիւնը հետեւեալ կազմով նշանակուած է Ազգ. Ժողովին կողմէ. Արմէն Մարտիրոսեան (պատուիրակութեան ղեկավար), Ֆրունզէ Խաչատեան, Գայեանէ Սարուխանեան, Արշակ Սադոյեան (պատուիրակութեան անդամներ)։

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՆՈՐ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Վարչապետին մամուլի ծառայութիւնը կը տեղեկացնէ թէ վարչապետին որոշումով Աշոտ Մնացականեան նշանակուած է Ուժանիւթի նախարարի տեղակալ։

ՄԱՀ ՆԿԱՐԻՉ ՎԼ. ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ

Յունուար 14-ին Երեւանի մէջ 84 տարեկանին մահացած է նկարիչ Վլ. Այվազեան։ Ծնած էր նախկին Ազիզբեկովի շրջանը, ապրած ու գործած է Երեւան։ Աւելի ծանօթ է կրաֆիք գործերով։ Ունեցած է անհատական ու խմբային ցուցահանդէսներ Հայաստանի ու արտասահմանի մէջ։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 16-ին։

ՍՓԻՒՌՔԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Յունուար 15-ին Ազգ. պատկերասրահին մէջ բացուած է 60-ական թուականներու հայաստանեան եւ սփիւռքեան նկարիչներու գործերէն բաղկացած ցուցահանդէս մը։ Տեղ գտած են Մինասի, Յակոբ Յակոբեանի, Կալենցի, Ժանսէմի, Գառզուի, Ժերանեանի, Աստուրի, Մութաֆեանի, Օրագեանի պաստառներէն նմոյշներ։ Բացման առթիւ հաւաքուած խուռներամ բազմութեան խօսք ուղղած են պատկերասրահի տնօրէն Շահէն Խաչատրեան, արուեստաբան Պօղոս Հայթայեան, նկարիչ Յակոբ Յակոբեան։

ՌՈՒՍԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Փետրուարին կը սկսի գործել Երեւանի ռուսեւհայկական համալսարանը որուն ֆինանսաւորումը կ՚ապահովեն երկու պետութիւններ հաւասարապէս։ Ներկայիս պիտի բացուի միայն մարդասիրական նիւթերու, յետագային նաեւ թէքնիքի բաժինը։ Այս դասաշրջանին նախատեսուած է ընդունիլ 150 ուսանող։

ԵՐԿՈՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑՈՒՄԻ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԸ

Ս.Դ.Հ. եւ «Օրինաց Երկիր» կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները Յունուար 14-ին հանդիպում մը ունենալով քննած են համագործակցութեան կարելիութիւնները. որոշուած է միջկուսակցական գործակցութեան խումբ մը կազմել։ Հանդիպումը մաս կը կազմէ տարբեր կուսակցութիւններու հետ նախընտրական դաշինքներ կազմելու «Օրինաց Երկիր»ի դեկտեմբերեան համագումարին որոշումին։

ՀԱՆԳԻՍՏ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Յունուար 15-ին, Ուրբաթ առաւօտ Մարսէյլի Ալլօհ հիւանդանոցին մէջ իր մահկանացուն կնքած է Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան։

Վախճանեալ Եպիսկոպոսը ծնած է Եդեսիա 1918-ին, աւազանի անունով Աւետիս, անցած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորացը եւ 1939-ին քահանայ ձեռնադրուած էր ձեռամբ Մեսրոպ Արք. Նշանեանի։ Վեց օծակիցներու մաս կը կազմէր նաեւ Երուսաղէմի այժմու պատրիարքը՝ Թորգոմ Արք.։ 1944-էն 1946 հոգեւոր տեսուչ էր Հայֆա, ապա 1960-ին Ժառանգաւորացի տեսուչ նշանակուած է Եղիշէ Պատրիարքի կողմէ։ 1963-ին Հարաւային – Ամերիկա ղրկուած է հանգանակութեան համար։ 1964-ին Հայրապետական Պատուիրակ կը նշանակուէր Հարաւային - Ֆրանսայի համար եւ այդ պաշտօնով եկած էր Մարսէյլ։ Յաջորդ տարին, 1965-ին, Էջմիածնի մէջ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուէր ձեռամբ երջանկայիշատակ Վազգէն Կաթողիկոսի։ Այդ պաշտօնին գլուխը կը մնար մինչեւ 1990 երբ, կը նշանակուէր Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ Աթոռի Պատրիարքական Փոխանորդ, բայց, հազիւ քանի մը ամիս կը մնար այդ պաշտօնին գլուխը եւ կը վերադառնար Մարսէյլ ուր կը մնար մինչեւ իր վախճանը։

Տարօն Եպիսկոպոս յատուկ յանձնախումբ մը կազմած է որ կը զբաղի յուղարկաւորութեան եւ այլ կարգադրութիւններով։ Հաւանական է որ վերջին օծումն ու թաղումը կատարուին Շաբաթ, Յունուար 23-ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ներկայութեամբ Թորգոմ Պատրիարքի։

Մարսէյլի «Լա Փրովանս» օրաթերթը քանի մը տողով կ՚արձագանգէր, Յունուար 16-ին, Յակոբ Եպիսկոպոսի վախճանման, ուր աւելի շատ սխալներ կային քան ճշգրիտ տեղեկութիւններ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԽԱՐԻՍԽ

«Միլլիյէթ»ի (Յունուար 16) Մոսկուայի թղթակիցը ռուսական «Ինթէրֆաքս» գործակալութեան ադրբէջանական մամուլէն առած լուրերուն հիմնուելով կը տեղեկացնէ թէ հաւանական կը նկատուի մօտ ատենէն ամերիկեան խարիսխներու հաստատումը Ադրբէջանի տարածքին վրայ։ Երկրին Պաշտպանութեան Նախարարութիւնը հերքելով հանդերձ լուրը, նախագահի խորհրդական Վ. Կուլիզադէ ըսած է թէ Ռուսաստանի նեցուկին տէր հայկական յարձակողականը անզօրացնելու համար ինք համամիտ է Թուրքիոյ եւ ԱՄՆ-ու հետ դաշինք մը կնքելու։

Թուրք լրագրողը կ՚ըսէ թէ նման խարիսխի մը շնորհիւ Բաքու պիտի կարենայ Ռուսաստանի ու Հայաստանի զինուորական գործակցութեան հաւասարակշռութիւն մը գոյացնել, այդ խարիսխը Կովկասի մէջ Ռուսաստանի ազդեցութեան գօտիին դէմ ապահովութեան ազդակ մը կ՚ըլլայ Ադրբէջանի եւ վերջապէս, այս երկիրը արեւմտեան դաշինքի մը մասնակից նախկին խորհրդային առաջին երկիրը ըլլալու հետ ԱՄՆ ալ շրջանին մէջ կարեւոր դիրքի պիտի տիրանայ։

Մոսկուայի բացայայտօրէն ասպարէզ կարդալու համարժէք այս կարգադրութիւնը, նոյն աղբիւրին համաձայն, նուազագոյնը պիտի իջեցնէ Հայաստանի կողմէ յարձակումի մը հաւանականութիւնը։

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՄԵՐ ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ

Վերջին շրջանին մէկդի ձգուած ըլլալու տպաւորութիւնը կը ձգէր ուղղագրութեան հարցը։ Ճիշդ ինչպէս այն բոլոր հարցերը որոնց մասին թէր ու դէմ կարծիքի տէրերը իրենց տեսակէտները յայտնելէ, կրկնելէ, պնդելէ ետք կ՚անդրադառնան որ շունչ, մելան, աչքի լոյս, համբերութիւն սպառելէ ուրիշ ոչ մէկ բանի ծառայած է իրենց ջանքը. նոյնիսկ չէ ապահոված նուազագոյնը որ երկխօսութեան գետին մը պէտք է ըլլար, իբրեւ թէ «ազգային», «մշակութային» մեր իրականութեան մէջ։ Երկխօսութիւն՝ խորհրդային շրջանի պարտադրանքով կեանքի իրաւունք ստացած «ուղղագրութեան» եւ հարազատ շատ այլ բաներու կարգին իր հայրենիքէն արտաքսուած դասականին պաշտպաններուն միջեւ։ Մինչդեռ այդ հասարակաց գետինը մնաց անփափաքելի, ուստի անկարելի, իսկ յայտնուած կարծիքներն ալ չյաջողեցան դանցել մենախօսութեան հանգամանքը։

Այսօր նոյնիսկ ժամանակավրէպ կը թուի յամենալ անկախութեան առաջին շրջանին չառնուած այդ քայլին ինչո՞ւներուն վրայ։ Ճիշդ է որ Մատենադարէր իշխանութեան գլխաւոր դիրքին անցած նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի այս մարզին մէջ ցուցաբերած չէզոքութիւն – չկամութիւնը շատերու համար անհասկնալին ու յուսախաբողին առաջին պարագաներէն էր։ Սակայն, ժամանակի ընթացքին այդ պարագաներուն բազմացումը ուղղագրութեան վերադարձին նկատմամբ անտարբերութիւնն ալ ընթացիկ բանի մը վերածեց։

Հարցին մասին աւելորդ էր որեւէ դրական բան ակնկալել ներկայ նախագահին իշխանութեան շրջանէն։ Ռ. Քոչարեան հանդիպումներու, ասուլիսներու ամէն անգամ որ այս մասին հարցումի պատասխաններու դիրքին մէջ գտնուած է, ըսած է յստակօրէն թէ իր ձեռնհասութեան մաս չի կազմեր նիւթը, եւայլն։ Մանաւանդ որ մօտիկ գործակից ընտրած իր դէմքերէն գլխաւորներ հազիւ իրենց ընծայուած աթոռին շուքը նշմարած, հանդէս եկան ծուռին պաշտպանութեան դիրքերէ. ուշացրաւ էր յատկապէս դասական ուղղագրութեան վերադարձի անհրաժեշտութեան գիտակից ու անշահախնդիր Վալերի Միրզոյեանի մը պաշտօնանկութիւնը, յետոյ տեսչութեան նախագահի պաշտօնէն։ Նոյն դիրքերուն վերջին զոհն ալ եղաւ Ազգային գրադարանի տնօրէն Գէորգ Տէր-Վարդանեան։

Այս երկու, անուններով յատկանշուած պաշտօնազրկումներուն եւ փոխարինումներուն նիւթը դժուար է որ միտք չբերէ «Օրագիր» թերթին Դեկտեմբեր 10-ի թիւին առաջին էջին վրայ կատարուած մատնանշում մը, խորագրուած՝ «Լոյոն եւ իր իւրայինները»։ Հոն նշուած են Մշակոյթի նախարարութեան մէջ նոր նախարար Ռ. Շառոյեանի գալուստով կատարուած պաշտօնատարներու փոփոխութիւններ. փոխուած է նախարարութեան աշխատակազմի ղեկավարը, գործերու կառավարիչը. առաջինին նշանակուած է Ս. Դաւթեան որ նախարարին դամբիկն է, երկրորդին՝ Կ. Շահպազեան որ ուրիշ դամբիկ մըն է։ Նախարարութեան «Ասպետ» պաշտօնաթերթին գլխաւոր խմբագիր կարգուած է Գ. Մանասեան՝ Ռ. Շառոյեանի քրոջ ամուսինը, իսկ Ազգային գրադարանին փոխ-տնօրէնի աթոռին նոր տէրն է Շ. Մխիթարեան, նախարարին քենեկալը։ Թերթը յիշեցնելէ ետք թէ այս չքախումբը Արագածոտնի Աշնակ գիւղէն սերած է, ինչպէս նոյն նախարարը, կ՚եզրակացնէ. «հայ իրականութեան մէջ ձեւաւորւում է եւս մէկ իշխանական քլան՝ աշնակցի Լոլոյի քլանը»։

Եթէ ճիշդ է Հայաստանեան մշակոյթի մարզը տնօրինելու, վարելու այս մօտեցումն ու մակարդակը, կռահելի գլխաւոր մտահոգութիւններու քով յետին մանրամասնութիւն պէտք է նկատուին ուղղագրութեան վերադարձի նիւթին նման մանրուքներ։ Եւ գրեթէ զարմանալի է տեսնել որ այդ մասին մտածող, գրող եւ մանաւանդ տպող կայ ներկայ իրականութեան մէջ։

Այս տեսակ էջ մըն է Դեկտեմբեր 15–31-ի «Գրական թերթ»ին մէջ հրատարակուած Կարէն Իսգրաշեանի յօդուածը, խորագրուած՝ «Գրութիւն թէ գրութիւն՝ Այս է խնդիրը»։ Հոն նախ ուղղագրութեան հարցին մասին էական երեք յատկանիշ կը տրուի որոնք կ՚ըսուի թէ էականներն են. առաջինը մաշտոցեան այս ժառանգութեան լքումով մշակոյթի հսկայական շերտի մը անտեսումն ու օտարումն է, երկրորդը անոր հարազատութեան նշումը, իսկ երրորդը այն անհիմն կարծիքը թէ արեւմտահայը դժուարութեամբ կը հետեւի Հայաստանի այսօրուան ուղղագրութեան, մինչդեռ դասականը «գրագէտ Հայաստանցին ընթերցում է նոյն արագութեամբ»...։

Քանի մը նախադասութեամբ ամփոփելով 1922-ի եւ 1940-ի ծանօթ զարգացումները, հեղինակը կը ծանրանայ եղածին պաշտպաններուն վրայ։ Անոնց գլխաւորները տրամաբանօրէն ամէնէն անհաւանական նկատուելիք դիրքերու վրայ կը յայտնուին. Ազգային ակադեմիա, Մատենադարան եւ համալսարանի բանասիրական ճիւղը։ Անհաւատալի է, բայց ճերմակին վրայ սեւով գրուած իրականութիւն որ յեղուին հարազատութեան գլխաւոր նախանձախնդիր ըլլալու կոչուած այս հաստատութիւնները ոգի ի բռին պաշտպան կը կանգնին 1920–1940-ական թուականներու քաղաքական հաշիւներով կատարուած բռնաբարումին։

Ազգային Ակադեմիային («Պատմա-բանասիրական հանդէս»ը (1998, թիւ 1–2) դասական ուղղագրութիւնը անընդունելի կը հռչակէ։ Մատենադարանը դասականին կողմնակից իր երկու աշխատակիցները անպատասխանատու կը կոչէ, իսկ Ազգային ակադեմիային պատկանող «գիտական» հաստատութիւններու տնօրէններ արդի խեղագրութեան մէջ կը գտնեն «կատարելագործուած, մշակուած ուղղագրութիւն որն իրեն լիովին արդարացրել է»։ Չի մոռցուիր անշուշտ հազար անգամ ծամուած գերագոյն առարկութիւնը թէ «վերադարձը կ՚առաջացնի անգրագէտների մի ամբողջ սերունդ» երբ հարազատէն խզումը առաջացուցած է քանի մը սերունդ անգրագէտ որոնք նաեւ հոգեկան կուրութենէ կը տառապին, անգիտակից երանութեամբ մը։

Թալիպանական այս բանակին քով թէեւ ոչինչ կը կշռէ «սփիւռքահայ մտաւորական» որակուած ոմն Ռոպէր Ճէպէճեանի ամբողջական պաշտպանողականը եւ կոչը ի նպաստ սովետական այս իւրօրինակ չըթային, բայց Կ. Իսգրաշեան կը նշէ այդ մէկն ալ։

Ինչ որ գրութիւնը անդրադարձի արժանի կ՚ընէ, այս կէտերուն յաջորդած մասն է։ Սակայն, անոնց անցնելէ առաջ հարկ է մատնանշել պարագայ մը. յօդուածագիրը դասականին մէջ որոշ չափով ուժականութեան գոյութիւն խոստովանելէ եւ անոր առաջնութիւնը «սկզբունքօրէն» ճանչնալէ դատ, գործնապէս ալ փաստը տուած է իր նախընտրութեան. էջը գրուած է դասական ուղղագրութեամբ որ մերժելի եղած չըլլալով, նուազագոյն դրական մը կուտայ «Գրական թերթ»ին։

Ինչ կը վերաբերի ուշադրութեան յանձնուած պարագաներու, բաւական գործնական բաներ են, որոնց մասին անհրաժեշտ է մտածել ուղղագրութեան վերադարձին առընչութեամբ։ Կ. Իսգրաշեան կ՚ըսէ թէ կը պակսին նիւթական միջոցներ, ուսուցիչներ եւ հանրային գիտակցութիւնը։ Ճիշդ է որ ուղղագրութեան փոփոխութիւն մը կը պահանջէ գլխաւորաբար դասագիրքերու հիմնական նորոգում մը, որպէսզի սրբագրութեան որոշումին չյաջորդէ հինի ու նորի համակեցութեան քաոս մը։ Իսկ ատիկա պիտանձէ լուրջ հարց է երկրին համար որ անկախութեան առաջին օրերէն ունեցաւ եւ ունի դասագիրքերու հրատարակութեան հարկաւոր միջոցներու դժուարութիւնը։ Այս եւ միւս պարագաները նկատի առնելով, Կ. Իսգրաշեան կ՚առաջարկէ փոփոխութիւնը փուլ առ փուլ եւ 10–15–20 տարուան ընթացքին կատարելու ձեւը։

Դասականին առաջնութեան համոզումին տէր անունի մը այս գրութիւնը ակներեւ է որ տեսակէտ պաշտպանելէ աւելի կը միտի մէջին եզր մը գտնելու, որպէսզի գոնէ երկխօսութիւն մը, վիճարկում մը յաջորդէն կողմերու մենախօսութեան։ Սակայն, ինչ որ որպէս միջանկեալ արդարացում – պատճառաբանութիւն կը ներկայացնէ, կարելի չէ առանց այլեւայլի որպէս այդ ընդունիլ։ Նոյնիսկ անհրաժեշտ դասագիրքերու պիտանէի հարցը որ գործնականին մէջ ամէնէն դժուար լուծելին կը թուի, կարելի էր առաջին հերթին յատուկ հիմնադրամով մը կարգաւորել. հիմնադրամ որուն վստահաբար ամէնէն աւելի յօժարութեամբ մասնակցութիւն պիտի բերէր Սփիւռքը։ Կային անշուշտ օգտագործելի երկրորդական, երրորդական ձեւեր ալ, ինչպէս օրինակ՝ սա կամ նա պատճառով «կարեւոր» նկատուած անձերու կամ հաստրներու մեծարանքին համար պաշտօնական պիտանէներով կատարուած խնջոյքներէ հրաժարիլ, եւայլն։ Հայաստանեան իրականութիւնը, նոյնիսկ մեզի ծանօթ սահմաններով, ունի նման հիմնական ծրագրի մը անհրաժեշտ պիտանէն ճարելու կարելիութիւններ։

Աւելի մտածելու հիմ կ՚ընծայէ ուսուցչական կազմի չգոյութեան խնդիրը. թէեւ, եթէ կուտի մը չափ իրականութիւն ըլլար Կ. Իսգրաշեանի գրածին մէջ թէ «գրագէտ Հայաստանցին դասականը ընթերցում է նոյն արագութեամբ», անկարելի չէր նկատուեր այդ «գրագէտ» զանգուածէն արագօրէն հարկաւոր ուսուցչակազմը պատրաստել. գոնէ առաջին շրջանի անհրաժեշտութիւնը գոհացնելու համար։ Հոս եւս կարելի էր անշուշտ պատրաստական խտացեալ դասընթացքներու համար ըՍփիւռքին օգնութեան դիմել։ Իսկ ինչ կը վերաբերի փոփոխութեան հոլովոյթը 10–20 տարուան համար ձեւելու մտածումը, ո՛չ գործնական, ոչ ալ նպատակայարմար կը թուի։ Հայաստանի ընդդիմադիրները որոնք ամէն առիթով ահազանգ կը հնչեցնեն ուղղագրութեան վերադարձով ամբողջ սերունդի մը «անգրագէտ» դառնալուն հեռանկարը գծելով, ի՞նչպէս պիտի հանդուրժեն որ ոչ թէ 1–2, այլ 15–20 տարի շարունակուի մասնակի «անգրագիտութիւն» մը։

Կ. Իսգրաշեանի մատնանշած կէտերէն ամէնէն հաւաստին է ուղղագրութեան վերադարձին համար հանրային գիտակցութեան անպատրաստ բնոյթը։ Բան մը որ զարմանալի չէ ազգային արժէքի մը դէմ ձեռնարկուած այսքան բուռն ու անկեղծ խաչակրութեան պայմաններուն մէջ...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁ Ի ՇՐՋԱՆՍ ՄԵՐ

ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԵՐԿԻՐԸ...

ՄԱՆՈՅՇ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

(Բ. եւ Վերջին Մաս)

Ճանապարհով, մեծ արագութեամբ սլանում են աւտոմեքենաներ, հիմնականում՝ ռազմական։ Զգացւում է ՕԹԱՆ-ի ներկայութիւնը։ Նախկին խորհրդային սահմանի մօտ սպառնալից ուժի պտուելը մեզ բոլորովին էլ չի մտահոգում։ Մենք մեր երկրում ենք, մեր Մեծ Նահապետի հովանու ներքեւ։

Պայազէտը պարսպանման բարձր սարալանջին յենուած քաղաք է։ Առջեւում դաշտավայրն է։ Տեսարանը գեղեցիկ ու պայթակլիչ է։ Մեքենայով շրջեցինք նրա փողոցներով։ Աւերուած էր հնաւուրց բերդը։ Ցաւով յիշեցինք, որ Ռուսները չորս անգամ գրաւել եւ յանձնել են Պայազէտը Թուրքերին։ Նրա բնակիչների մեծ մասը տարագրուել է 1828-29 թթ.։ Գաղթել են Գաւառ, իսկ մնացած մասը 1918-ին տեղահանուել, ջարդուել կամ ցրուել է աշխարհով մէկ։

Արեւը վաղուց թեքուել է հորիզոնից։ Շարունակում ենք ճանապարհը դէպի Վան։ Աւելի յաճախ են հանդիպում ռազմական մեքենաներ։ Տեղ-տեղ տանկերն ու հրանօթները, իրենց փողերն ուղղած դէպի լեռները, հսկում են ամբողջ տարածքը։ Երեւի այս կողմերում առաւել մեծ է քրտական վտանգը։ Մեր մեքենաները յաճախ կանգնեցւում են։ Եւ եթէ դեռ Կարսից տեղի զբօսաշրջիկային ֆիրմայի տնօրէն Սիւլէյման պէյը չուղեկցէր, դժուար թէ Վան հասնէինք կէս գիշերից առաջ։ Նրա մեքենան ընթանում էր առջեւից եւ որոշ ուղեկալներում մեզ յաջողւում էր արագ անցնել ստուգումները։

Ճանապարհը հիմնականում հարթավայրային է. տեղանքը՝ նօսր բնակեցուած։ Բնակավայրերը քրտական փոքրիկ գիւղեր են։ Աւանդութեան համաձայն, Վան քաղաքը հիմնադրել է Ասորեստանի Բագուհի Շամիրամը։ Իրականում կառուցել է Ուրարտուի թագաւոր Սարդուրի Ա.՝ Ք.Ա. 835-825 թուականներին, անուանել Տուշպա եւ դարձրել պետութեան մայրաքաղաք։ Վանը երկար տարիներ եղել է Հայոց մայրաքաղաք։ Վանով են անցել բազմաթիւ ասպատակող ցեղեր՝ Սելճուկներ, Մոնղոլներ, օսմանեան Թուրքեր։

Ճանապարհի աջ կողմում կապոյտ ջրեր երեւացին։ Վանայ ծովակն է. հեզ ու մունջ, մաքուր ու ջինջ, սիրելի, անվերջ սիրելի։ Ալեկոծւում է մեր հոգին Վանի հետ, նրա համար։ Ծովը մեզ հետ է արդէն մօտ 60 քմ.։ Ժամը 8-ին մտնում ենք Վան։ Նոր քաղաք՝ լայնահուն փողոցներով ու ժամանակակից շէնքերով, որոնցից մէկի վրայ կարդում ենք. «Օթէլ Ուրարտու»։

Ամբողջ գիշերը շրջում ենք մեր հնաւուրց մայրաքաղաք Վանի փողոցներով, ի զուր որոնում մեր պատմութեան նշխարները։ Որտե՞ղ են քարաշէն եկեղեցիները՝ Ս. Տիրամայրը, Ս. Նշանը, Պօղոս-Պետրոսը, Ս. Էջմիածինը, Ս. Ստեփանոսը, Ս. Վարդանը, Ս. Սահակն ու Ս. Ծիրանաւորը։

Ցեղասպանութիւնը շարունակուել է սպիտակ ջարդի ահաւոր ձեւերով։ Հաւատափոխ են արուել, թուրքացուել վերջին Հայերը։ Որոնում էինք մեր հարազատներին փողոցներում, հիւրանոցներում, խանութներում, ամէն-ամէն տեղ։ Բայց նրանք չկային, իսկ մեզ ասում էին, որ Վանում շատ Հայեր կան...

Արեւոտ առաւօտ է։ Մեր մեքենաները սլանում են Աղթամար։ Իրար են խառնուել երկինքն ու երկիրը։ Երկնքի կապոյտը ձուլուել է Վանայ ծովի ալիքներին, նրանք կարծես ծփում են միասին։ Մեր երազը շարունակւում է։ Ծովի մակերեւոյթից 1720 մ. բարձրութեան վրայ, Կոտուռ լեռնաշղթայի եւ Ծաղկաց լեռների միջեւ 3760 քմ. մակերեսով ամփոփուել է մեր Նայիրեան ծովը։ Ջուրը ջինջ է ու մաքուր, աղի ու դառնահամ։

Փոքրիկ նաւակը մեզ տեղափոխում է Աղթամարի հազարամեայ Ս. Խաչ եկեղեցին։ Թող հողը թեթեւ լինի վրադ, Գագիկ Թագաւոր։ Խոնարհւում ենք քո եւ հանճարեղ ճարտարապետ Մանուէլի յիշատակի առաջ։ Ներկայիս լքեալ Աղթամարը 10-րդ դարում անառիկ բերդաքաղաք էր, Վասպուրականի Արծրունեաց Թագաւորութեան կենտրոնը։

Վանայ ծովը ծփում է կախարդող փայլով եւ կանչում է մեզ իր գիրկը։ Ջուրը տաք է ու գերող։

Լսել էինք, որ Թուրքերը մտադիր են քանդել Ս. Խաչը եւ մզկիթ կառուցել։ Այս մեն-միակ հայկականն էլ դատապարտուած է։ Ս. Խաչի գագաթից վաղուց զցուել է նրա թագը, Քրիստոսի խաչը, իսկ այսօր արդէն նրա կեանքն է հարցականի տակ։

Կարս վերադառնալիս իմացանք, որ նոյնպիսի մտադրութիւն ունեն նաեւ Ս. Առաքելոց եկեղեցու նկատմամբ։ Եկեղեցու ներսում ինչ-որ շինարարական աշխատանքներ էին կատարւում։ Տեղեկացանք, որ պատրաստւում են մզկիթ դարձնել։

Մեծ ցանկութիւն ունէինք տեսնելու Արղիշտիի ժամանակ կառուցուած հրակայ ամրոցը, որ հսկայ ժայռաբեկորի վրայ է։ Ներքեւում վիհ է։ Այդ կողմից անառիկ է, հակառակ կողմից եւս անառիկ է՝ բարձրաբերձ պարիսպների շնորհիւ։ Դրանք երեք զուգահեռ գծերով ձգւում են մեծ տարածութեան վրայ։

Դժուար էր վերելքը: Ցոգնած էինք, բայց չգնալ չէինք կարող: Բարձրացանք: Մեր առջեւ բացուեց հովիտներով, այգիներով ու Վանայ ծովով զարդարուած մի զարմանահրաշ տեսարան: Որքա՜ն գեղեցիկ է մեր երկիրը, հարուստ բնաշխարհով: Իսկ Արգիշտիի ամրոցը զարմացնում է կառուցողական հնարամտութեամբ:

Առանց Արտամետի խնձորների Երեւան վերադառնալ չէինք կարող: Եւ գիշերուայ կէսին, երբեք չյոգնող տիկին Մարգարիտն ու մեր թարգմանիչ Սարգիսը երկու Քրտերի աջակցութեամբ գնացին Արտամետ եւ խնձոր բերեցին, որ Երեւանում բաժանենք մեր ծանօթ-բարեկամներին, վերադառնանք հայրենիքի հողին ու ջրին:

Հոկտեմբերի 1-ին ուղեւորուեցինք Պիթլիս: Անձրեւում է: Ծովը փոթորկուած է: Մենք հրաժեշտ ենք տալիս նրան: Ռշտունեաց լեռները ուղեկցում են մեզ: Դաթվան գիւղաքաղաքը Վանայ ծովի վերջին կէտն է:

Ճանապարհը տանում է Պիթլիս, հայկական Բաղէշ: Ուժեղացուած ռազմական հսկողութիւն է, ստուգումներ: Դա դանդաղեցնում է մեր ընթացքը: Ժամանակի պակասութիւնն էր պատճառը, որ մենք մօտ, շատ մօտ գտնուելով Վարագավանքին, չկարողացանք ներս մտնել, տեսնել միջնադարեան եկեղեցու ճարտարապետական հրաշքը՝ պատերի վիմագիր քանդակները, սրահները, աղօթատեղերը:

Հայկական Տաւրոս: Ճանապարհը ոլորապտոյտ է նման Դիլիջանի ճանապարհին, միայն՝ առանց անտառների:

Պիթլիսը քաղաք է Մեծ Հայքի Աղձնիք նահանգում Վանայ լճից 18 քմ. հարաւ-արեւմուտք: Մերձակայ բնակավայրերի նկատմամբ իշխող դիրք ունենալու եւ առեւտրական ճանապարհների հանգոյցում գտնուելու շնորհիւ, վաճառաշահ Պիթլիսն ապրել է բարեկեցիկ կեանքով: Օդն առողջարար է, ջրերը՝ առատ: Գարնանը հողը ծածկւում է թաւ բուսականութեամբ: Հայերն այստեղ զբաղւում էին արհեստներով ու առեւտրով եւ, ի հարկէ, երկրագործութեամբ: Դարասկզբին քաղաքում կար հինգ արական եւ երեք օրիորդաց դպրոց, չորս եկեղեցի եւ չորս մենաստան: Երիտթուրքերի ջանքերով պիթլիսցի հայութիւնը նոյնպէս աքսորուեց ու բնաջնջուեց:

Գնում ես ճանապարհներով ու մտածում, որ դրանք գաղթի ճանապարհներն են: Եւ ամէն անգամ Երկիրը տեսնելու ուրախութիւնը միախառնւում է նրա տխուր պատմութեանը: Մեր առջեւ է Մշոյ դաշտը: Թւում է այստեղ է աշխարհի ամենափափուկ սեւահողը: Հիմնական մշակաբոյսերը շաքարի ճակնդեղն ու ծխախոտն են: Երեւի Հայաստան ներմուծուող շաքարաւազի մեծ մասը մեր հողի բերքից է:

Մուշ քաղաքը Տարօն գաւառում է, Մշոյ դաշտի հարաւում՝ Տաւրոսի լեռնաշղթայի Կուրդուք եւ Ծիրնկատար լեռների լանջերին: Քաղաքի միջով հոսում է Արածանիի վտակ Մեղրագետը: Մինչ Մեծ Եղեռնը մարզում ապրում էր 94 հազար Հայ: Ի՜նչ մարդիկ էին՝ քաջասիրտ ու պատուախնդիր, ինչպէ՜ս էին սիրում իրենց հայրենիքը:

Մի աղբիւրի մօտ ջուր խմեցինք ու հէնց ճանապարհի վրայ քոչարի պարեցինք: Իմացանք, որ այնտեղ շատ Հայեր կան, երեւի հաւատափոխ եւ թուրքացեալ: Հայերը համր են Արեւմտեան Հայաստանում, նրանք հայերէն չեն խօսում: Մեր լեզուն այստեղ արգելուած, արմատահան է արուած: Պէտք է խօսեն միայն թուրքերէն. Ցոյն ես, Հայ, թէ Քիւրտ, միեւնոյն է՝ դու Թուրք ես: Այդպէս են ցանկանում Թուրքերը:

Գնում ենք Պինկէօլ: Մշոյ դաշտը շարունակւում է: Զինուորական ստուգումները խիստ են: Մթնում է: Պինկէօլ քաղաքը երեք կողմից շրջապատուած է լեռներով, իսկ առջեւի մասում դաշտն է: Վաղ առաւօտեան հիւրանոցում մեզ արթնացրեց Նամազի առտխօձայնը՝ կենտրոնական մզկիթից: Դուրս եկանք շրջելու քաղաքում՝ յոյսով, որ գուցէ Հայի հանդիպենք: Ոչինչ հայկական չկար, եւ հայրենականն զգալու համար որոշեցինք գնալ դէպի մօտակայ սարը, գուցէ նա խօսէր հայերէն: Երբ վերադարձանք, փողոցներն արդէն մարդաշատ էին, իսկ մեծածխիւ չայխաններում հաւաքուած բազմութիւնը զբաղուած էր թէյախմութեամբ: Այդպէս է ընդունուած: Ժամը 9-ին շարունակում ենք մեր ճանապարհը դէպի Էրզրում: Երկիր՝ բարձր սարերով, փառայեղ դաշտերով, հովիտներով ու աշխատասէր, բարի մարդկանցով, որոնց նոյնպէս սրի են քաշել կամ աքսորել իրենց հայրենիքից: Աւետեաց երկիր Էրզրում...

Մեր մեքենաները սլանում են Մեծ Հայքի Բարձր Հայքով: Պինկէօլից Էրզրում 170 քմ. է: Ճանապարհը լեռնոտ է: Տեղ-տեղ Անտիպոնտական եւ Ծիրանեաց լեռները զիջում են հովիտներին: Ցածխ դէմ-դիմաց, բարձր սարի ամբողջ երկայնքով թուրքերէն կարդում ես «Իմ հայրենիք» կամ «Սա քո հայրենիքն է»: Ո՞ւմ համար են գրել: Իրենք իրե՞նց են ուզում համոզել: Չգիտեմ: Ինչո՞ւ Արեւմըտեան Թուրքիայում այդպէս չեն անում: Երեւի իրենցն է՝ դրա համար: Ամենաճշգրիտ վկայութիւնը պատմութիւնն է: Վերջին հաշւում՝ նրան չես խաբի, չես փոխի ցանկացած ձեւով: Նա անաչառ փաստագրում է ճշմարտութիւնը եւ ոչինչ ասել չի կարող, բացի «Սա Հայոց աշխարհն է, Հայերի հայրենիքը»: Բայց դաժան է իրականութիւնը:

Շատ են ռազմական մեքենաները, ստուգումները: Մթնոլորտը լարուած է: Հանդիպում ենք նորակառոյց աւաններ՝ նոյնատիպ տներով, կամ երեք-չորս յարկանի շէնքերով, որոնցում բնակիչներ չկան: Երեւի չեն ուզում այստեղ ապրել: Ցատուկ ուշադրութիւն են դարձնում ճանապարհներին՝ երկիրը բնակեցնելու եւ ռազմավարական նկատառումներով, երեւի: Հատուկենտ գիւղերը փոքր են՝ հիմնականում հողէ կտուրներով: Կարծես ժամանակն այստեղ կանգ է առել եւ մընացել դարասկզբին:

Էրզրումի նահանգում են սկիզբ առնում Եփրատ, Արաքս եւ Ճորոխ գետերը: 1909 թ. կար 389 հայաբնակ գիւղ եւ տասը քաղաք՝ իրենց եկեղեցիներով, դպրոցներով, արհեստանոցներով: 1915-ի բռնագաղթին դատարկուեցին: Կամախի կիրճում զոհուեցին հազարաւոր Հայեր: Ռուսները երեք անգամ (1829, 1878 եւ 1916 թթ.) գրաւեցին ու յանձնեցին Էրզրումը Թուրքերին: Դաժան ճակատագիր: Էրզրումի նահանգն ամենամեծն էր Արեւմըտեան Հայաստանում, որն իր տարածքով (72 հազար քմ. քառ.) երկուսուկէս անգամ մեծ էր այսօրուայ Հայաստանից:

Կարնոյ դաշտում ենք: Մօտենում ենք Էրզրումին: Ճանապարհի վրայ արդէն աշխուժացել է երթեւեկը, զգացւում է քաղաքի շունչը: Միանգամից երեւում է մի հսկայական մզկիթ:

Վայրը խիստ ռազմականացուած է, շատ են զինուորներն ու ոստիկանները: Նոյնիսկ մեր խմբին ուղեկցում է զինուած ոստիկանը (իբր մեր անվտանգութեան համար) եւ ժամանակ առ ժամանակ հեռախօսով իր պետերին զեկուցում մեր մասին:

Քաղաքի կենտրոնում է բիւզանդական Յուստինիանոս կայսեր՝ 6-րդ դարում կառուցած Ս. Աստուածածինը: Բարձրաշէն կառոյց, բազմաթիւ մատուռներով, զանգակատներով, հիւրընկալութեան սրահներով: Որոշ կառոյցներ հայկական էին:

Հետաքրքիր էր միջնաբերդի մի հատուածը՝ բարձր պարսպով ու մատուռով: Պարսպի վրայից բացւում էր քաղաքի համայնապատկերը: Աւաղ, որ չկարողացանք լինել Էրզրումից 16 քմ-ի վրայ Ս. Աստուածածին կամ Կարմիր Վանքում, որտեղ սովորել եւ իրենց մկրտութիւնն են ստացել Ա. Շիրակացին, Գ. Նարեկացին, Գ. Մագիստրոսը:

Ընդամէնը չորս ժամ Էրզրումում շրջելուց յետոյ մեր խումբը ճանապարհուեց Սարիղամիշ, յետոյ՝ Կարս: Էրզրումից մօտ 40 քմ. հեռու, ճանապարհի ձախ կողմում, բարձրադիր ժայռի վրայ Էրզրումի անառիկ բերդն է, որը սակայն, չկարողացաւ պաշտպանել իր քաղաքն ու նրա մարդկանց: Ցետոյ հանդիպեցինք Մայր Արաքսին եւ նրա հետ անցանք երկար ճանապարհ: Ես մոմեր վառեցի Արաքսի կամրջի վրայ:

Անտառապատ ու գեղեցիկ է Սարիղամիշը: Նա մեզ դիմաւորեց մթնշաղին: Սառը ջուր խմեցինք ու մայր մտնող արեւի լոյսով հիացանք: Սարիղամիշից Կարս 44 քմ. է: Երեկոյեան հասանք Կարս, իսկ առաւօտեան ուղեւորուեցինք Երեւան: Ժամը 12-ին թողեցինք Կարսը: Գնում էինք դէպի Վրաստանի պետական սահմանը: Բայց մինչ այդ եղանք Արտահանում: Արագ անցանք նրա փողոցներով եւ դուրս եկանք: Արտահանը Կարսի, Իգդիրի, Անիի, Սարիղամիշի, Կաղզվանի, ինչպէս նաեւ Նախիջեւանի հետ միշտ եղել է Արեւելեան Հայաստանում եւ յետոյ անցել Թուրքերին:

Արտահանից ոչ հեռու մի սառը աղբիւրի մօտ խմբուեցինք, բաժակ բարձրացրինք եւ հրաժեշտ տուեցինք մեր պատմական հայրենիքին:

Մ. Մ.

5 Դեկտեմբերի 1998 թ.
ք. Երեւան

1700-ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ 1999-Ի ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԺԹ. դարու մեր մեծանուն հոգեւորականներէն Գարեգին Եպիսկոպոս Սրուանձտեանց խորհրդանիշ ուխտաւոր մըն էր, որ շրջեցաւ Հայաստան աշխարհի վանքերը, եւ մեզի ժառանգ թողուց «Սասունցի Դաւիթ»ը, «Համով հոտով»ը եւ «Թորոս Աղբար»ը... Ինք է որ լաւագոյնս սահմանած է ուխտի եւ ուխտաւորութեան գաղափարը, երբ կ'ըսէր. «Ուխտաւորութիւն... ինչ հզօր եւ սրբազան կերպով կը կապես մեր կեանքը մեր արմատներուն»...

Այդ ոգիով ալ, 1700-ամեակի ուխտագնացութեանց յանձնախումբը 1999 տարուան համար ծրագրած է չորս մը ուխտագնացութիւններ, եւ մեզ կապելու համար մեր արմատներուն, եւ՛ մեր մէջ արթնցնելու համար հաւատքի բոցը:

1999 թ. գլխաւոր ուխտագնացութիւններն են.

- Երուսաղէմ եւ Հայաստան
 Ապրիլ 6 – 27, 1999 թ.
- Հայաստան
 Ապրիլ 13 – 27, 1999 թ.
- Պոլիս, Վան, Մուշ, Երզնկա, Կեսարիա
 Սեպտեմբեր 10 – 27, 1999 թ.
- Պոլիս, Կեսարիա, Երզնկա, Հայաստան
 Սեպտեմբեր 10 – 24, 1999, թ.

Երուսաղէմի ուխտագնացութիւնը կը զուգադիպի Հին տօմարի Զատկին (Ապրիլ 11), եւ ուխտաւորները պիտի կարենան մասնակցիլ Աւագ Հինգշաբթի Սուրբ Յակոբի ոտնլուային, եւ Աւագ Շաբթուան միւս արարողութեանց՝ Զատկի Ճրագալոյցին եւ լուսահանութեան, Զատկի եւ մեռելոցի պատարագներուն, այցելել Սուրբ Յարութեան տաճարը, Բեթղեհէմ, այլ սրբատեղիներ: Շաբաթ մը յետոյ ուխտաւորները պիտի մեկնին Հայաստան, եւ ըստ իրենց ցանկութեան այնտեղ պիտի մնան մէկ կամ երկու շաբաթ: Այդ օրերուն տեղի պիտի ունենան յիշատակելի ձեռնարկներ Հայաստանի տարբեր շրջաններուն մէջ: Այսպէս, Ապրիլ 14-17-ին Նորավանքի մէջ տեղի պիտի ունենայ դիտաժողով, Ապրիլ 17-ին ՄՇՈՅ օրը պիտի նշուի Երեւանի մէջ, եւ հիանալի յայտագիր մը պիտի հրամցուի ուխտաւորներուն՝ ուր եւ պիտի ներկայացուի աւանդական ուխտագնացութիւն մը դէպի Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետ: Կիրակի, Ապրիլ 18-ին, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի հովանաւորութեամբ պիտի վերընծայուի Ամաղու Նորավանքի Բուրթելաշէն Սուրբ Աստուածածին Տաճարը, որ հնարաւոր եղաւ մոնրէալաբնակ Տէր եւ Տիկին Տիգրան եւ Տիանա Հաճէթեանի նուիրատուութեան շնորհիւ:

Յաջորդող օրերուն ուխտաւորները պիտի այցելեն Ս. Էջմիածին, Խոր Վիրապ, այլ ուխտավայրեր, եւ Ապրիլ 24-ի Շաբաթ օրը պիտի միանան հարիւր հազարաւոր Երեւանցիներու, բարձրանան Ծիծեռնակաբերդ եւ ծաղիկ մը դնեն Եղեռնի յուշարձանին վրայ, անշէջ կրակին դիմաց... այդ օր՝ Երուսաղէմի լոյսը տեսած հայորդին Երեւանի բարձունքներուն պիտի տեսնէ յաւերժական լոյսը Հայու հաւատքին եւ յոյսին:

Ապրիլ 25-ին, Կարմիր Կիրակիին, դարձեալ Ամենայն Հայոց Հայրապետի նախագահութեամբ, Աշտարակի մօտիկ Կարբի գիւղի մէջ տեղի պիտի ունենան բացառիկ հանդիսութիւններ: Այդ առաւօտ պիտի կատարուի վերընծայումը Կարբիի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ, գիւղի հովիւ երիցատան եւ հանրային պարտէզին, ուր զետեղուած պիտի ըլլան գիւղի համբաւաւոր զաւակներէն Մեսրոպ Թաղիադեանի կիսանդրին, եւ արժանթինաբնակ հանգուցեալ Պօղոս Արզումանեանի եւ իր ազնուազարմ քրոջ՝ Սիրանոյշ Մեծատուրեանի յուշաքարը՝ որ կը ներկայացնէ որբութենէն ճողոպրած քոյր ու եղբայրները, աղքատիկ, թերեւս, բայց հաւատքով լեցուն դէպի ապագան: Եւ արդարեւ՝ Սիրանոյշ Մեծատուրեան – Արզումանեան եւ իր ամուսինը՝ Արմենակ Մեծատուրեան, որոնք ծանօթ են իրենց բազմաթիւ բարերարութիւններով, սիրայօժար կերպով ստանձնած են Կարբի գիւղի վերոյիշեալ կառուցումները:

Թէ՛ Նորավանքի, թէ՛ Կարբիի բացման հանդիսութեանց կը սպասուի որ մասնակցին բազմաթիւ ուխտաւորներ՝ յատկապէս Արժանթինէն, Միացեալ – Նահանգներէն, Գանատայէն, Ֆրանսայէն եւ այլ երկիրներէ:

1700-ամեակի գրասենեակը պարբերաբար մեր հաւատացեալները տեղեակ պիտի պահէ այս բոլոր ուխտագնացութեանց եւ այլ ձեռնարկներու մասին:

Ուխտագնացութեանց Կեդր. Յանձնախումբի վարիչը՝ Յովնան Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան Յունուար 17-ին պիտի ըլլայ Երուսաղէմ եւ այսու կազմակերպչական աշխատանքներով պիտի այցելէ Լոնտոն, Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ եւ Գերմանիա, հանդիպումներ ունենայ եկեղեցական եւ աշխարհական ղեկավարներու հետ, եւ ապա Սուրբ Էջմիածնայ մէջ մասնակցի 1700-ամեակի ուխտագնացութեանց Կեդրոնական Յանձնախումբի եւ Թեմական Յանձնախումբերու ժողովներու:

Վստահ ենք, որ 1700-ամեակի սեմին, հարիւրաւոր Հայեր ուխտի ճամբաներուն վրայ պիտի գտնեն իրենց արմատները, իրենց հայրենի երկիրը, իրենց հայրերու հաւատքը:

Բոլոր անոնք որոնք կը հետաքրքրուին ուխտագնացութիւններով, կրնան դիմել իրենց հովիւին, Առաջնորդարանին, եւ կամ ուղղակի Յովնան Սրբազանին՝ հետեւեալ հասցէով.

615 Stuart Ave.
Outremont, Quebec,
Canada H2V 3H2
Tél. : (514) 276-9479
Fax : (514) 276-9960
E-Mail: ADIOCESE@AOL.COM

Փափաքողները կրնան նաեւ այցելել 1700-ամեակի տունը.

www.etchmiadzin.am/1700

Բարի երթ, ուխտաւորներ,
Երթաս բարով հայ ուխտաւոր
Երանի քեզ, Հայ ուխտաւոր

1700-ԱՄԵԱԿԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ (Պոլիս) Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Դեկտեմբեր 31-ին, կատարուած է Ամանորի տօնակատարութիւնը: Կէս գիշերուան մօտ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. եկեղեցի մտած է հոգեւոր հայրերու առաջնորդութեամբ եւ եկեղեցւոյ զանգակները ղօղանջած են աւետելու համար Նոր տարին: Նախ լոյսերը մարած են եւ մութին մէջ կատարուած է արարողութիւն մը, ապա երբ լոյսերը վառած են կատարուած է Նուռի օրհնութիւն: Մեսրոպ Արք. խօսելով այս օրհնութեան մասին, ըսած է թէ Հայոց յատուկ աւանդութիւն մը չէ: Ինչպէս թուզն ու խաղողը որոնք առատ պտուղներ էին Պաղեստինի մէջ, նուռն ալ առատ էր որովհետեւ շատ հատիկներ ունի եւ դարձած էր առատութեան եւ բերրիութեան խորհրդանշան: Ու այս տարի, աւելցուցած է Մեսրոպ Արք., ուզեցինք վերակենդանացնել այս աւանդութիւնը եւ մեր ժողովուրդին Նուռ բաշխել, ինչպէս որ Երուսաղէմի պատրիարքը նարինջ կը բաշխէ: Յունուար 1-ին ալ, Մեսրոպ Արք., Քահանայ Հայրեր, Շահան Արք. եւ շուրջ 60 հոգի մասնակցած են Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, տարեվերջի արարողութեան: Այս առթիւ, Պատրիարքը շնորհաւորելով Քոյր Հռիփսիմէի «Քող առնելու» այսինքն քոյր դառնալու 45-ամեակը, անոր պաշտօնապէս յանձնած «մայր»ութեան տիտղոս:

ՓԼՈՎՏԻՒԻ (Պուլկարիա) համայնքը ընտրած է եկեղեցական նոր վարչութիւն մը, ժողովի մը ընթացքին որ տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 14-ին Հայկական Մշակութային Տան մեծ սրահին մէջ շուրջ 200 հաւատացեալներու մասնակցութեամբ, ինչ որ փոքր թիւ մըն է գաղութին 6000 անդամներուն բաղդատմամբ: Եկեղեցական վարչութեան կողմէ ատենապետ՝ Կարօ Անդրէասեան մանրամասն հաշուետուութիւնը կատարած է չորս տարուան (1994 Ապրիլէն 1998 Նոյեմբեր) գործունէութեան: Վերջաւորութեան ընտրուած է 7 հոգինոց նոր վարչութիւն մը:

Պ. Արա-Փաթրիք Խուպէսէրեան
յաւով կը ծանուցանէ իր հօր՝

ՊՕՂՈՍ-ՓՕԼ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 15-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Յունուար 20, ժամը 14·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին՝
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ-Փարիզիէնի գերեզմանատունը։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Փոխան ծաղիկի նուէրներ ըլլան հայկական հաստատութեանց։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաթէոսեան մասնաճիւղը եւ իր միօրեայ դպրոցի աշակերտները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Պր. Մեսրոպ Ադամեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն՝ իրենց հօր՝ Նուպար Ադամեանի մահուան առիթով։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլ «Աստղիկ»
մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·39·85·39·54 / 01·39·85·17·89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»*
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01·39·85·39·54 / 01·39·85·17·89

Jeudi 21 Janvier à 20 heures 45

au Centre Culturel SAINT MESROB

ANNA LEILOYAN
Spécialiste en Histoire de l'Art
Rédactrice en chef des rubriques Beaux Arts et Architecture de l'Encyclopédie Arménienne
donnera une conférence sur

L'école miniaturiste de Xizan

(Խիզան)

Projection de diapositives

Centre Culturel SAINT-MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5e
Métro: Monge / Cardinal Lemoine
— *Entrée libre* —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը Ընդհանուր Ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի, Յունուար 20, ժամը 16-ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

RENCONTRE DE FOOTBALL
FRANCE — ARMENIE
DU 31 MARS AU STADE-DE-FRANCE
MATCH ELIMINATOIRE
COMPTANT POUR L'EURO 2000

COMITE DE PARRAINAGE

Albert ARSTANIAN, Propriétaire du Domaine sportif de Tournon, Agopik KALTCHADOURIAN, Président de «Provence-Arménie», Robert EMMIAN, Recordman d'Europe du saut en longueur, Armand MIKAELIAN, Ex-capitaine de l'équipe de France de water-polo, Bernard TCHOULLOUYAN, Ex-champion du Monde de judo, Jacques HAIRABEDIAN, Ex-champion d'Europe de boxe.

Vous n'êtes pas sans ignorer l'important événement sportif qui doit avoir lieu le 31 Mars au Stade-de-France en match éliminatoire comptant pour l'EURO-2000 entre la France et l'Arménie. A la suite d'une réunion avec des dirigeants de clubs arméniens un objectifs a été fixé : RASSEMBLER 10.000 COMPATIROTES CE SOIR-LA AU STADE-DE-FRANCE. Il faudrait que cette rencontre soit une grande fête franco-arménienne et que chacun y participe avec les couleurs françaises et arméniennes. Ne sommes-nous pas Français aussi ? N'avons-nous pas vibré et vécu intensément avec «notre» équipe de France lors de la Coupe du Monde. Et par surcroît, n'avons-nous pas deux originaires arméniens dans l'équipe de France ?

Slogan de cette soirée du 31 Mars :
TOUS ENSEMBLE REUNIS AU STADE-DE-FRANCE !

Pour le **Comité de parrainage :**
Jacques HAIRABEDIAN
Tél. : 01 46 30 34 33
Fax : 01 46 31 51 06

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «**Araxe**»
Lyon - Villeurbanne
organise une

SOIREE THEATRALE

— LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE et
— LE FIANCE D'AMERIQUE

présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI 30 JANVIER à 20h30
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE
—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
- Փարիզէն -
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -
հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ - անդամուհիները, յուշանուէրներով։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 - 91 - 77 - 84 - 70
04 - 91 - 34 - 77 - 44
04 - 91 - 94 - 12 - 09
Մանուկներու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	800	(964,80)
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք-Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գինները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

DATE A RETENIR

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue
Le 13 Mars à la Salle Gaveau

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville
reçoit
SEVAN ANANIAN
jeune universitaire
en histoire contemporaine
le **Vendredi 22 Janvier à 20h45**
qui présentera
son **MEMOIRE DE MAITRISE**
soutenu à l'Université PARIS XII - Val-de-Marne
sous le titre
«L'installation des Arméniens à Alfortville des années 1920 au lendemain de la seconde guerre mondiale»
avec la participation de
ANAHID TER-MINASSIAN
Historienne

Une histoire oubliée ? Pourquoi Alfortville ? La vie dans le quartier arménien. Intégrations et conflits de génération

— Entrée libre —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.:01 43 76 55 89 - Fax:01 43 78 66 64

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT

le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances — Toutes Compagnies

MEILLEURS PRIX — MEILLEURES CONDITIONS
AUTO — MULTIRISQUES HABITATION ET COMMERCE
MALADIE — PREVOYANCE RETRAITE VIE CAPITALISATION

13, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 01. 42. 82. 01. 41

Ապահովագրական Ձեր հարցերուն համար մի՛ վարանիք դիմելու մեզի

Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 20
MERCREDI
20 JANVIER
1999

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 6,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 19.556 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 74e ANNEE — N° 19.556

ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԱՐՑԱԽ

«ԱՐՄԵՆՓՐԵՍ»

(Յունուար 18 / 19)

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Համայնավար կուսակցութիւնը Երեւանի քաղկոմին գլխաւորութեամբ բողոքի ամէնօրեայ ցոյցեր կը կատարէ կառավարութեան շէնքին մօտ: Պահանջուածը ընկերա - տնտեսական բարեփոխութիւնն է եւ իշխանութեան հրաժարականը: Յունուար 18-էն որոշուած է ամէն օր հաւաքուիլ նոյն տեղը եւ յետոյ Ս. Շահումեանի արձանին մօտ դիմել Նստացոյցի: Երեւանի քաղկոմի Ա. քարտուղար Ե. Մանուկեանի համաձայն ժողովուրդին համբերութիւնը սպառած է եւ կ'ուզէ երաշխիք ունենալ թէ յաջորդ սերունդը կ'ապրի՞ Հայաստանի մէջ, թէ ոչ: Կուսակցութիւնը որոշած է յաջորդ չարաթ համաքաղաքային, իսկ անհրաժեշտութեան պարագային նաեւ համազգային հանրահաւաքի հրաւէր ուղղել:

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ

Յունուար 17-ին հայեւադրբեջանական սահմանին հիւսիս — արեւելեան հատուածին վրայ ադրբեջանական կողմէն կատարուած գնդակոծումներ արձանագրուած են: Կրակոցները տեւած են ժամը 18·30 – 18·50: Հայկական ստորաբաժանումներու համապատասխան գործողութիւններով կրակը դադրած է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

«Հայոց Ազգային Բանակ»ը եւ Հայ արիական — ցեղապաշտական կուսակցութիւնը Յունուար 15-ին հաղորդագրով մը տեղեկացուցած են թէ կը հիմնեն «Հայ արիական բռունցք» քաղաքական միաւորումը: Հիմնադիրները կարեւոր կը նկատեն ազգային գաղափարախօսութեան կարեւորութիւնը, հայկական պետականութեան ամրապնդման, եւ ամբողջականութեան վերականգնումին հեռանկարով: Հաղորդագիրը ստորագրած են «Հայոց Ազգային Բանակ»ի գլխաւոր հրամանատար, ռազմական խորհուրդի նախագահ Ռ. Վասիլեան եւ Հայ արիական — ցեղապաշտական կուսակցութեան նախագահ Ա. Աւետիսեան:

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ԱՅՑԸ ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻ

«Հայաստան» հիմնադրամի ծրագրերու պատասխանատուները գործադիր տնօրէն Վահան Տէր - Ղեւոնդեանի գլխաւորութեամբ, Յունուար 15 — 16-ին, գացած են աղէտի գօտի, տեղւոյն վրայ ծանօթանալու ծրագրերուն: Գիւմրիի, Սպիտակի, Վանաձորի մէջ անոնք այցելած են կառուցուող շինութիւններու:

«ՋԱՒԱԽՔ» ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ 6-ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ախալքալաքի Բարալէթ գիւղին մէջ տեղի ունեցած է «Ջաւախք» կազմակերպութեան 6-րդ համագումարը 235 պատուիրակներով: Ներկայացուած է շարժումին վերջին երկու տարուան աշխատանքը, վերլուծուած՝ շրջանի քաղաքական, ընկերային, տնտեսական, մշակութային, բարոյահոգեբանական վիճակը: Շրջանի կացութիւնը որակուած է ճգնաժամային: Նշուած է թէ իշխանութեան անտարբերութիւնը մեծ է տնտեսական կացութեան վատթարացումին, դպրոցներուն, մարդոց առօրեայ պայմաններուն մասին: Յատուկ ուշադրութեան յանձնուած են աշխատանքի մեկնածներու վերատին արձանագրութեան, ռուսական զօրաբաժիններու մեկնումով Թուրքեւվրացական անպաշտպան մնացած սահմանագլխուն պահպանութեան նիւթերը: Կանոնադրութեան փոփոխութիւններէն, լրացումներէն ետք ընտրուած է նախագահութիւն (նախագահ Սեւակ Յակոբեան):

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ - Ժ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Յունուար 18-ին ընդունած է ԼՂՀ վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեանը: Տեսակցութեան առանցքը կազմած են ԼՂՀ ընկերա-տնտեսական իրավիճակը եւ այդ բնագաւառէն ներս գործակցութեան կարելիութիւնները:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՍԵՒԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐՈՎ

Յունուար 17-ին Գեղարքունիքի մարզպետարանին մէջ քանի մը տասնեակ ձկնորս հանդիպում ունեցած են մարզպետ Ռ. Ղուկասեանի, Բնապահպանութեան նախարար Գ. Վարդանեանի եւ ջրակենսաբանութեան հիմնարկի տնօրէն Ռ. Յովհաննիսեանի հետ: Ձկնորսները առարկած են այն տեսակէտին թէ արտօնուածէն աւելի քանակութեամբ կատարուած ձկնորսութիւնն է լիճը փճացնողը. պնդած են որ ուժանիւթի նպատակով Սեւանէն առնուած ջուրի պաշարներն են աւեր պատճառը: Խոստացած են հանդիստ ձգել Սեւանի կենդանական աշխարհը եթէ աշխատանքի տեղեր գտնուին ու իրենք դրամ շահելու այլ միջոց ունենան: Թէ՛ մարզպետը, թէ՛ նախարարը [illegible]ած են թէ լիճին կացութիւնը նախագահ Ռ. Քոչարեանի ուշադրութեան առարկայ է եւ 1999-ի պիւտճէով նախատեսուած է 1·2 միլիառ դրամ յատկացնել Որոտանի փապուղիին շինարարութեան որով տարեկան 180 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր պիտի թափի լիճին մէջ: Այսուհանդերձ, նախարարին կարծիքով նման ջանքեր արդիւնք չեն տար եթէ ձկնորսները չմիանան եւ միութիւն մը չկազմեն, որպէսզի նախարարութեան ներկայացնեն հրատապ հարցերը, նաեւ կարենան արգելք ըլլալ լիճին բնապահական հաւասարակշռութեան սպառնացող վտանգաւոր կացութիւններու:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՆԱՄԱԿԸ

Ազգ. Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան նամակ մը ղրկած է Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանական վեհաժողովի նախագահ Լ. Ֆիշըրին ուր շրջանային տնտեսական գործակցութենէն ետք փափաք կը յայտնէ մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան եւ ժողովրդավարութեան ամրապնդման ուղղութեամբ ալ գործակցելու: Խ. Յարութիւնեան առաջարկած է Երեւանի, Բաքուի ու Թիֆլիսի մէջ նոյն կազմակերպութեան հովանիին տակ շրջանային գիտաժողովներ ունենալ, քննելու համար զարգացման հեռանկարները եւ խորհրդարաններու դերը:

ՄԻԼՈՍԵՒԻՉ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ ԲՈԼՈՐԻՆ

Մինչ միջազգային հասարակութիւնը, հանդամանք ունեցող բոլոր մարմինները (ՕԹԱՆ, ՄԱԿ Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը, Միջազգային պատժական դատարան եւայլն) կը դատապարտեն 45 Ալպանացիներու ջարդը, Պելկրատի իշխանութիւնները ոչ միայն որեւէ կարեւորութիւն չեն տար, այլեւ ասպարէզ կը կարդան եւ ձեռք կ'առնեն այնպիսի միջոցներ, որոնք նուաստացուցիչէն աւելի ծիծաղելի դիրքի մէջ կը դնեն խնդրոյ առարկայ մարմինները:

Յունուար 18, Երկուշաբթի օր, եուկոսլաւ ուժերը նախ թոյլ չտուին որ Տիկին Լուիզ Արպուր, պատժական միջազգային դատարանին դատախազը, Քոսովօ մտնէ եւ, մակեդոնական սահմանէն ետ դրկեցին, առարկելով որ վիզա չունի: Տիկին Արպուր միտք ունէր քննութիւն կատարելու 45 Ալպանացիներու ջարդին շուրջ եւ նախքան երթալը շատ վճռական յայտարարութիւններ ըրած էր, չեզտելով թէ ինչ մակարդակի վրայ ալ գտնուի ոչ ոք անպատիժ կը մնայ եւ կը խորհէր որ իր հանդամանքը կը բաւէ որպէսզի վիզայի պէտք չունենայ: Ստիպուեցաւ Սկիւպ վերադառնալ: Քիչ ետք, աւելի ծանր ապտակ մը տրուեցաւ, այս անգամ՝ Օ — ԷՍ — ՍԷ — Ը-ի (Եւրոպայի Համագործակցութեան եւ Ապահովութեան Կազմակերպութիւն) ուրու պետին՝ Ուիլեմ Ուոլքըրի 48 ժամ պայմանաժամ տրուեցաւ երկրէն հեռանալու համար, այն առարկութեամբ որ իր լիազօրութեան վերաբերող հարցերու սահմանը անցած էր: Մնաց որ Պելկրատ չգոհացաւ այսքանով եւ ճամբու դրաւ նաեւ ՕԹԱՆ-ի լիազօր երկու զօրավարները, որոնք եկած էին բողոքելու Միլոսեւիչի, բայց մերժեց զիրենք ընդունիլ:

Իրաց այս կացութեան մէջ, բոլորը կրկին իրենց վրդովումը կը յայտնեն, Ֆրանսա «անընդունելի» կը գտնէ Պելկրատի դիրքը, բայց, խորքին մէջ, ոչինչ կը փոխուի:

ԽՕՃԱԼԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԻ ՎԱՅՐԸ ԱՆՅԱՅՏ ԿԸ ՄՆԱՅ

ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՀԵՐՔԷ ԱՆՈՐ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Քիւրտ պարագլուխ Ա. Խօճալանի Հռոմէն մեկնումէն ետք հասած վայրը Յունուար 19-ին ալ կը պահէր իր խորհրդաւոր բնոյթը: Որպէս հաւանական կայք նշուած երկիրներու գլխաւորն էր Ռուսաստանը, թէեւ կ'ըսուէր որ Մոսկուա հերքած է այդ վարկածը, յայտնելով որ իր մօտ չէ Ա. Խօճալան: Նոյն օրուան Թուրք մամուլը կը գրէր թէ Մոսկուա էջք կատարած ու անկէ մեկնած է Մինսկ. թէեւ այս մայրաքաղաքն ալ կը ժխտէր տեղեկատուութիւնը:

Թուրքիոյ Նոր վարչապետը Պ. Էճէվիթ այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցած է Ռուսաստանի Անգարայի դեսպանին հետ: Թուրք մամուլին համաձայն, այդ տեսակցութենէն ետք Էճէվիթ ըսած է որ քիւրտ ղեկավարը Մոսկուայի օդակայաններէն մէկը էջք կատարած է: Պատասխանելով հարցումի մը թէ Ռուսաստան Թուրքիոյ կը յանձնէ՞ Խօճալանը, Էճէվիթ ըսած է որ ատիկա հաւանական չէ, բայց հոնկէ ալ կ'արտաքսուի:

Այս մասին Ֆրանսական մամուլին ենթադրութիւններուն մէջ Լոնտոնի արաբական «Ալ Հայաթ» (Յունուար 18) օրաթերթէն քաղուած լուրի մըն ալ տեղ տրուած է «Ֆիկառօ»ն (Յունուար 19) ուր կ'ըսուի որ Խօճալան Մոսկուայէն Հայաստան անցած է, «եւրոպական դիւանագիտական լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն»: Թերթը աւելցուցած է թէ այդ տեղեկատուութիւնը անմիջապէս հերքուած է Երեւանի կողմէ:

Բրիտանական «Էօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը (Յունուար 19) կը գրէ թէ Խօճալան Հռոմէն մեկնելէ առաջ նամակներ ձգած է Իտալիոյ վարչապետին, Իտալացի իր փաստաբաններուն եւ Իտալիոյ ժողովուրդին: Մ. տ'Ալէմա Յունուար 18-ին մամուլի ասուլիս մը տուած ու իրեն ուղղուած նամակին թարգմանութիւնը բաժնած է մամուլի ներկայացուցիչներուն. նամակին մէջ քիւրտ ղեկավարը շնորհակալութիւն կը յայտնէ իրեն ցոյց տրուած աջակցութեան համար: Իսկ Իտալիոյ ժողովուրդին ուղղուած նամակին մէջ զոր հրատարակած է «Լա Ռեփուպլիքա» քիւրտ ղեկավարը կը քննադատէ Եւրոպայի Միութեան համաձայնութեան պակասը, աւելցնելով որ ներկայի պայմաններուն մէջ ուր կարելի չեղաւ քաղաքական լուծում փորձել, պատերազմը սաստկացնելէ տարբեր այլընտրանք չի մնար:

ՄԱՄՈՒԼ

«MARIANNE» (18/24 janvier)

TU L'AS DIT BOUFFI !

Humeur : ils voient des négationnistes partout

Ժան-Ֆրանսուա Քահնի շաբաթաթերթը շատ անտեղի եւ վրդովեցուցիչ հեգնանք մը կը փորձէ իր վերջին թիւին այն էջին մէջ, որ կը թուի նուիրուած ըլլալ նման «սրամտութիւններու»: Արդարեւ, նախ կը նկատէ որ Թուրքերու եւ անոնց վարձկան Քիւրտերու գործած ցեղասպանական ջարդը Հայերու դէմ Ա. Աշխարհամարտի ընթացքին հրատապ հարց մը կը մնայ: Ապա, կը գրէ թէ ընդառաջելով Ֆրանսահայերու ստիպողական դիմումին, Ազգ. Ժողովը այդ ոճիրը «ցեղասպանութիւն» (չակերտը թերթին կը պատկանի) որակեց ու կը շարունակէ. «Պ. Ժիլ Վայնշթայն, Թուրքիոյ մասնագէտ, որ Գոլէժ տը Ֆրանսի օսմանեան ուսմանց ամպիոնին ընտրուեցաւ, կը նախընտրէ «մարդկութեան դէմ ոճիր»ի մասին խօսիլ»:

Պատճա՞ռ է, կ'ըսէ թերթը (գրութիւնը ստորագրուած չըլլալով, անոր տէրն է խմբագրութիւնը), որ ազդարարուի Գոլէժ տը Ֆրանսի եւ գայն հովանաւորող նախարարութեան որ ընտրութիւնը ջնջուի:

«Հա՞րկ է, կը գրէ, "ցեղասպանութիւն" որակել որեւէ ջարդ կամ ընդհակառակն, մերժել բառին ընդհանրացումը եւ խառնուրդը Հիթլէրի, Փոլ Փոթի, Երիտթուրքերու, Կարատճիչի եւ Փինոշէի միջեւ: Թեման արժանի է ազատ եւ խոկական վիճարկումի մը: Թերեւս իմաստուն կ'ըլլայ հրաժարիլ տեւականօրէն պահանջելէ կառավարութիւններէն եւ դատարաններէն որ իրենց վճիռները փոխարինեն պատմութեան վճիռներ»:

Այս վերջին նախադասութիւնը շատ բան կ'ուզէ ըսել, բայց բաւական ձախող է եւ կրնայ շատ հեռուները տանիլ, մինչեւ Նիւրէնպերկ իսկ...:

Մեր վաղուան թիւով լոյս կ'ընծայենք Ֆիլիփ Պուշըրոյի («լ'Էնթրանճիլ» պարբերականի համատնօրէն) «Յառաջ»ին ղրկած յօդուածը այս հարցին վերաբերեալ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԵՐՍԱՅԼԻ պալատը հաւաքուած էր Ֆրանսայի Համագումարը (Ազգ. Ժողով եւ Ծերակոյտ) Յունուար 18-ին, քուէարկելու համար Սահմանադրութեան երկու յօդուածներու վերաքննութիւնը, ինչ որ արդէն քուէարկուած էր երկու ժողովներուն կողմէ: Այս անգամ ալ քուէարկուեցաւ 111-ի դէմ 758 ձայնով: Դէմ քուէարկեցին 43 համայնավար, 10 դեմոկրատ, 43 ԷՌ — ՓԷ — ԷՌ (այս վերջիններուն մէջ Շ. Փասքուա, ծովակալ Ֆիլիփ տը Վօլ, Ալէն Փէյրըֆիթ), հինգ ընկերվարական, երկու ԻԻ — ՏԷ — ԷՖ եւ չարձանագրուած Ֆիլիփ տը Վիլիէ: Սահմանադրութեան երկու յօդուածներու վերաքննութիւնով, Ֆրանսա Եւրոպական Միութեան կը փոխանցէ ազատ երթեւեկի վերաբերող օրէնքը:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՈՐՈ՞ՒՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ ԵՆ

Հայաստանի մէջ Սպիտակի երկրաշարժին հետ գրեթէ նոյն ատեն տասնամեակը բոլորեց ուրիշ տխուր էջ մը. ղարաբաղեան շարժումով գլխաւորաբար Բաքուէն ու Ատրպէյճանի հայաբնակ այլ շրջաններէն, նաեւ Գետաշէնէն, Արծուաշէնէն մեկնելու հարկադրուած զանգուածին ոչ մէկ տեղի պատկանելու տասնամեակն է ան: Երկրաշարժին անմիջական նախօրեակին զուգադիպող այդ շրջանը ընդհանուր առմամբ անտեսուած էջերէն եղաւ Հայաստանի ժամանակակից պատմութեան. ատոր պատճառը կարեւոր չափով երկրաշարժն է որ իր քանդումով, զոհերու մեծ թիւով ու ստեղծուած անսահմանելի անհրաժեշտութիւններով երկրորդ, երրորդ գիծի վրայ ձգեց գաղթականներու զանգուածը իր գրեթէ նոյնքան անյետաձգելի հրամայականներով:

Այդ բազմութեան ուղղութեամբ առաջին ակնարկ մը կը բախի նախ որակումի տարօրինակութեան մը. անոնք հայաստանեան բարբառով կը կոչուին «փախստականներ»: Ճիշդ է որ իրենց Հայաստան, կամ իրենց բնակութեան երկրէն, քաղաքէն այլ վայրեր գտնուելու իրականութիւնը առնչուած է «փախչելու» արարքին. փախած, խոյս տուած են չենթարկուելու համար սումգայիթեան վայրագութիւններու, կամ չմեծցնելու համար Թուրքին զոհ հայութեան թիւը: Սակայն, առ նուազն զարմանալի է որ անոնց տրուած «փախստական»ի սահմանումը մեկնած է միայն այս տուեալէն, առանց անդրադառնալու որ հայերէն այդ բառը փախուստի ժխտական արարք մը կը մատնէ: Բանակէն, դպրոցէն, բանակէն խոյս տուողն է փախստականը. այլ խօսքով՝ ան որ չի գտնուիր հոն ուր պարտ էր գտնուիլ: Այս առումով, կրնայ նոյնիսկ մտածուիլ որ Հայաստանի իշխանութիւններուն ակնոցով՝ Ատրպէյճանէն ապաստանածներու գտնուելու բնական վայրը Բաքուն էր, կամ Սումգայիթը, Կենճան, եւայլն: Ճիշդ է նաեւ որ «գաղթական» բառն ալ այս պարագային որոշ տկարութիւն մը կը մատնէ. չէ՞ որ գաղթական է յօժար կամքով իր տեղէն մեկնածն ալ: Թէեւ ոչ ոք տուն – տեղ, գործ, շրջանակ կը լքէ առանց պատճառի, պարզապէս արկածախնդրութեան սիրոյն. ո՛ւր մնաց տասը հազարաւորներ, հարիւր հազարաւորներ:

Այդ բազմութիւններէն կարեւոր տոկոսի մը համար Հայաստանը առժամեայ կայք մը միայն եղաւ. հոնկէ մեկնեցան նախկին խորհրդային երկրին մինչեւ ամէնէն անբնակելի ծագերը. նաեւ արեւմուտք, երբ կարելիութիւնը ունեցան, անշուշտ: Կարելի՞ է այս երեւոյթը արդարացնել, բացատրել միայն երկրին չափազանց սուղ միջոցներով ու անկարելիութիւններու ծանօթ լայն շրջանակով: Ճիշդ է որ Հայաստան ոչինչով պատրաստ էր տուն – տեղի, գործի, հետաքրքրութեան, օժանդակութեան, նաեւ յաճախ հայերէն սորվելու կարօտ այդքան մեծ զանգուած մը ընդունելու, համարկելու, երբ խորհրդային կարգերու քայքայումը արդէն անկարելի կացութեան մատնած էր տեղացի ժողովուրդը: Կացութիւնը կերպով մը նմանեցաւ 1946 – 1947-ի ներգաղթի շրջանին երբ կային նոյն հարցերը, նոյն անկարելիութիւնները: Այն տարբերութեամբ որ այն տարիներուն Հայաստանէն մեկնումը միշտ հիւսիսի սպիտակապատ հեռուներուն ուղղութեամբ կ'ըլլար, մինչ 1990-ական թուականներուն գաղթականներուն առջեւ բաց էր ամբողջ աշխարհը. պարզ է թէ այդ բացութիւնը իմաստ ունէր միայն որոշ քանակներու, ճարպիկութիւններու համար: Ու մեկնումները եղան ամէն ուղղութեամբ: Ինչպէս եղաւ պարագան բուն Հայաստանցիներու բազմութեան մը որուն մասին տրուած թիւերը կը տարբերին կէսէն մէկ միլիոնի միջեւ: Պարագայ մը որ կրնար թերեւս նոյնքան ծանրակշիռ բնոյթով չներկայանալ եթէ գաղթականներու մասին մշակուէր քիչ մը հեռատեսական քաղաքականութիւն մը: Սակայն, երկրաշարժի գօտիին մէջ պարզուած տասնամեայ ամօթի պատկերը հիմնովին կը ջնջէ այս ուղղութեամբ բոլոր «եթէ...»ները:

Գաղթականներու մասին հետաքրքրութեան, յիշեցումի էջ մը ունի 1998-ի վերջին «Այժմ»ը (Դեկտեմբեր 23 – 29): Մարինա Գրիգորեան «Արարատեան խճանկարներ» խորագրուած էջով կ'ամփոփէ այդ շրջանին մէջ կատարած իրենց հրջագայութիւնը որուն նպատակը եղած է տեսնել, եթէ կարելի ըլլայ հասկնալ թէ ինչո՛ւ գաղթականները չեն ուզեր Հայաստանի քաղաքացիի անձնագիր ստանալ, քանի որ ինչպէս յայտարարուած էր, հին անձնագիրները ի զօրու ըլլալէ պիտի դադրէին Յունուար 1, 1999-ին: Գաղթականներու դժկամութիւնը առաջին հայեացքով մասնաւորապէս անըմբռնելի կ'ըլլայ երբ մարդ կը կարդայ էջին նախաբանի տողերը. հոն կը տեղեկացուի որ 1998-ի սկիզբէն ՄԱԿ-ի գաղթականներու հայաստանեան գրասենեակը յայտարարած էր թէ կը ստանձնէր Հայաստանի գաղթականներուն անձնագիր ստանալու բոլոր ծախքերը. այսինքն՝ գաղթականները ոչինչ պիտի վճարէին Հայաստանի քաղաքացիի փաստաթուղթ ունենալու համար: Նոյեմբերին ալ «Ընդդէմ իրաւական բռնութիւններու» հիմնարկը գաղթականներու բնակավայր գիւղերուն մէջ բացատրական հաւաքոյթներ կազմակերպած է, բացատրելով թէ ինչո՛ւ անհրաժեշտ է մինչեւ տարեվերջ քաղաքացիութիւն ստանալ: Այդ հիմնարկին աշխատողները անհրաժեշտ փաստաթուղթերն ու հրահանգներն ալ ձգած են գիւղապետերուն:

Մ. Գրիգորեան նախ գացած է Արարատեան շրջանի Սայաթ Նովա գիւղը: Անոր 2600 բնակիչներուն 70%-էն աւելին Բաքուէն գաղթած են: Անոնց մէջ ուշագրաւ է ընկերային վիճակի տարբերութիւնը. կան ընտանիքներ որոնք տուն, հողամաս ունին, ուրիշներ ապրելու ճար գտած են տուներու պարտէզներուն մշակումը. կայ մաս մըն ալ որ կ'ապրի լքուած դպրոցներու, մանկապարտէզներու մէջ: 80 ընտանիք կապոյտ գրքոյկ ունի, ինչ որ կը նշանակէ թէ բնակարան չունի: Այդ գրքոյկներուն մարդիկ կապած են Ատրպէյճան ձգուած ստացուածքին հատուցումի յոյսը, Հայաստանի մէջ բնակարան ունենալու ակնկալութիւնը եւ այլ արտօնութիւններ. այդ է պատճառը որ չեն ուզեր գրքոյկները կորսնցնել, ստանալով Հայաստանի քաղաքացիի անձնագիր: Յօդուածագիրը կ'աւելցնէ. «Ասենք, դրա սիրտն էլ չունենք»:

Այս եզրակացութեան յանգած է ունկնդրելով գիւղի բնակիչներու տրտունջները, բացատրութիւնները: Անոնցմէ Թօշակառու Ա. Կ. կ'ափսոսայ որ 10 տարի առաջ Հայաստան եկած է, փոխանակ Կրասնոդար երթալու: Ան հաշմանդամ է, կինը հիւանդ, երախաները անգործ: Միայն ելեկտրականութեան 18 հազար դրամի պարտք ունին: Անձնագիր ստանալու յիշեցումին կը պատասխանէ. «Երեք ամիս է թոշակ չեմ ստացել, իսկ դուք ասում էք անձնագիր...»:

Նոյն գիւղապետարանին քարտուղարուհին Միրա Ազիզեան ալ գաղթական է. ան ընկերային կարեւոր պարագայ մը կը մատնանշէ. իրենք քաղաքաբնակներ եղած են, իսկ Հայաստան գալով հարկադրուած հող մշակելու ու անասուն պահելու: Ուրիշ աշխատելու տեղ չկայ: Երիտասարդները զինուորութենէն կը վերադառնան ու կը մեկնին գիւղէն, ձգելով իրենց ծնողքը: Կայ նաեւ լեզուի հարցը. այդ եկուորները ռուսալեզու մասնագէտներ են, ինչ որ անպէտ բան է հոն: Մ. Ազիզեան առանձին հայերէն գրել սորված է ու գրագրութիւնը հայերէնով կը կատարէ: Տարօրինակ է կարդալ որ գիւղապետը տեղեակ չէ եղած անձնագիրներու փոխարժէքը վճարելու ՄԱԿ-ի գրասենեակին որոշումին. ոչ ալ բնականաբար գիւղացիները: Իսկ Սայաթ Նովայէն Երեւան 30 վայրկեանի ճամբայ է:

Գաղթականներու Բ. բնակավայր մըն է Նիզամին: Լրագրողը երկու կիներ խօսակից կ'ունենայ հոն: Առաջինը եօթը հոգինոց ընտանիքի մը մեծ մայրիկն է. քանի ամիս է թոշակ չէ ստացած, իսկ իրեններէն ոչ ոք կ'աշխատի: Կ'ըսէ. «Ինչի՞ս է պէտք անձնագիրը եթէ ապրել չեմ կարող»: Երկրորդ հայուհին առանձին է երեք զաւկի հետ. Վեց տուն փոխած են արդէն: Ներկայի իրենց բնակարանը ծախու է, չեն գիտեր ո՛ւր երթալ: Ինք կ'ուզէ Հայաստանի քաղաքացի ըլլալ, բայց կը վախնայ կապոյտ գրքոյկէն զրկուելու որպէսզի չկորսնցնէ բնակարանի իրաւունքը:

Ռանչպար եւ Սիս գիւղերուն վիճակն ալ շատ տարբեր չէ: Մեծ է մեկնողներու համեմատութիւնը. անձնագիր ստանալու դիմում ներկայացնողներն ալ նոյն մեկնողներն են, քանի որ առանց անձնագրի չեն կրնար ճամբորդել:

Սիս գիւղէն Ալլա Գալուստովա անձնագիր ստանալու մերժումին բացատրութեամբ ուշադրութեան կը յանձնէ կարեւոր պարագայ մը. կ'ըսէ թէ պիտի ուզէր անձնագիր ստանալ եթէ ստիպուած չըլլար ատոր համար յայտարարագիր ստորագրելու թէ կամաւոր կերպով կը հրաժարի գաղթականի կարգավիճակէն: Չի հասկնար թէ ինչո՛ւ է այդ ստիպումը: Կը նախընտրէ գաղթական մնալ, քան քաղաքացի ըլլալ եւ բոլոր իրաւունքները կորսնցնել:

Կը նշուին երկու այլ գիւղեր ալ, Զօրակ եւ Խաչափառ ուր կացութիւնը աւելի բարւոք է, շնորհիւ իշխանութիւններու տարած գործունէութեան: Այս տուեալը դժբել կուտայ թէ շատ բան կախում ունի տեղական ղեկավարներէն: Անոնց գործօնութեան, ըմբռնումի աստիճանէն: Իսկ ինչ կը վերաբերի կեդրոնական իշխանութիւններու ընթացքին, Մ. Գրիգորեան հարց կուտայ թէ կա՞յ գաղթականներու քաղաքականութիւն մը, քանի որ յստակ չի թուիր թէ ի՛նչ է հետապնդուած նպատակը: Իսկ այդ անորոշութիւնը մարդիկ անհաւատ դարձուցած է ամէն բանի, ամէնուն հանդէպ:

Հոգեվիճակ որ դժբախտաբար մենաշնորհը չէ գաղթականներուն. անոնց որոնք քիչ մը հոգածութեամբ, հետաքրքրութեամբ ու հեռատեսութեամբ կրնային ի հարկին «գործածուիլ» որպէս մարտավարական տարր, մանաւանդ երբ Բաքու ամէն առիթով արեւմուտքի ու ամբողջ աշխարհին կ'աղաղակէ թէ Հայաստանէն ու Ղարաբաղէն փախուած մէկ միլիոն անտուն, անգործ գաղթական ունի...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԿԻՐ ԱՌՆԱԿԱՆ...

ԳՐԻԳՈՐ ԲԷՕՍԼԵԱՆ

Խթման գիշերը, Իթար-Թաս լրատուն հաղորդեց անսպասելի աւետիսը. Հայաստանի գլխաւոր Հոգեբոյժ Յարութիւն Մինասեան կը յանձնարարէ արտօնել բազմակնութիւնը Հայաստանի մէջ: Կ'արտօնէ՝ որպէս բժիշկ, ինչպէս կը յայտարարէ ան:

ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւունքներու Յայտարարութեան 50-ամեակի պերճափայլ տօնակատարութիւններու վաղորդայնին, ինքնին բնական է պահանջել որ այդ իրաւունքները տարածուին մարդ էակի կեանքին առնչութիւն ունեցող բոլոր երեսներուն վրայ, եւ բոլոր ուղղութիւններով. հորիզոնական թէ ուղղահայեաց: Հոգեբոյժ Մինասեան կը խօսի արդէն այդ անտրոնարաբելի իրաւունքին մասին. Ինչո՞ւ արգիլել մարդիկը եթէ կ'ուզեն կազմել «երեք կամ հինգ հոգիով միութիւն» մը, մանաւանդ երբ բազմակնութիւնը կը բարելաւէ հայութեան ծնական աւազանը եւ հանրապետութեան ազգագրական կացութիւնը.— «Աճեցէք եւ բազմացարուք»...:

Բազմակնութեան ուրիշ առաւելութիւններու շարքին՝ մեր անզուգական բժիշկը կը թուէ՝ ամուսնալուծումներու առաջքը կ'առնուի, այրերը չեն մեղանչեր ուրիշ կիներու հետ (բնականաբար՝ քանի «ուրիշը» ի՛ր պիտի նկատուի), մանաւանդ որ բազմակնութիւնը «ժխտական ներգործութիւն ալ չունենար հայ կնոջ հոգեկանին վրայ»: Ամէն պարագայի, այնպէս թէ այնպէս՝ «հայ այրերուն 95 տոկոսը անհաւատարիմ է»: Հոգեբոյժը իր տեսութեան ճշմարտութիւնը հաստատող ջախջախիչ օրինակ մըն ալ կուտայ. «կինս կը բաժնէ տեսակէտս. աւելին՝ ան տեղեակ է իմ սիրային յարաբերութիւններուս»:

* *

Տոքթոր Մինասեանին այս մարդասէր – կամ կնասէր – տեսութիւնը մեր կողմէ նաեւ կրնանք հաստատել, բերելով ուրիշ օրինակներ, սկսեալ Աստուածաշունչէն: Սողոմոն Իմաստուն ունէր 999 կիներ, որոնցմէ ոեւէ մէկը իրմէ ամուսնալուծում չէ պահանջած, իսկ Հին Կտակարանը որեւէ տող չունի այդ կացութեան կիներէն որեւէ մէկուն հոգեկանին վրայ ունեցած ժխտական «ներգործօն ազդեցութեան» մասին: (Ի դէպ, սա 999 կիներու թիւը մեզի շատ կը յիշեցնէ ամերիկեան ապրանքներուն վրայ տեսնուած գիներու պիտակները, որոնք երբեք կլոր թիւ չեն ըլլար: Նշանակուածը միշտ սենթ մը պակաս կ'ըլլայ, որ կը թուի իր հոգեբանական բարերար ազդեցութիւնը ունենալ գնողներուն որոշումներուն վրայ – շապիկ՝ 9.99 տոլար, կօշիկ պայուսակ՝ 49.99 տոլար, համակարգիչ՝ 1,889.99 տոլար: Եթէ պայուսակը 50 տոլար գնահատուէր, գինը կրնար չափազանց բարձր նկատուիլ եւ գնողը ընկրկումի մղել: Սողոմոն Իմաստուն նաեւ մեծ հաշուագէտ անձ մը պէտք է եղած ըլլայ որ կանգ առած է հազարէն մէկ թիւ առաջ: Ան վստահաբար նախահայրը կրնայ նկատուիլ ամերիկացի վաճառականներուն):

Կրնանք նաեւ օրինակներ բերել պատմական շրջաններու Թագաւորներէն, արաբական խալիֆայութենէն եւ Օսմանեան Կայսրութեան սուլթաններէն, որոնց հարեմներուն մէջ կիները իրենց բազմատասնեակ զաւակներով հանդարտ կեանք մը կը բոլորէին, վերին հսկողութեանը ներքեւ, ներքինապետերուն:

Սակայն մեզի գլխաւոր մտահոգութիւն պատճառողը թուաբանական հաշիւ մըն է: Եթէ երբեք Հայաստանի արական սեռի աքլորատիպ ամուսիններուն 95 տոկոսը անհաւատարիմ է, ենթադրաբար մէկէ աւելի կիներու հետ, ինչպէս որ է պարագան մեր բժիշկին, այդ կը նշանակէ թէ նոյն տոկոսով մարդիկ պիտի ուզէին կենակցիլ առնուազն բազմաթիւ կիներու հետ, երբեմն եօթը կամ չորս: Նկատի առնելով որ բնակչութեան սեռերուն բաժանումը չունի նոյն համեմատութիւնը, իւրաքանչիւր կին պարտադրաբար պիտի զատնար ամուսինը նոյնքան թիւով այրերու: Չեմ գիտեր թէ այս բազմայրութեան կարելիութիւնը նկատի առնուա՞ծ է որ Տոքթոր Յարութիւն Մինասեան կը վկայէ թէ բազմակնութիւնը որեւէ հոգեկան անհանգստութիւն չի պատճառեր կնոջ:

Այն համոզումը ունինք որ կնոջական հոգեբանութեան մասին բժիշկ Մինասեանի գիտելիքները կուգան անդրջրհեղեղեան երանելի շրջանէն, երբ կը վկայէ թէ 21-րդ դարու սեմին կին մը ո՛չ միայն կրնայ հանդուրժել երկրորդ կնոջ մը ներկայութիւնը կամ նոյնիսկ անոր գաղափարը՝ առանց անհանգստանալու: Ամէն այր բախտաւորութիւնը չունի ամուսնացած ըլլալու Տիկին Մինասեանի նման այրըմբռնումի տէր կնոջ մը հետ: Իսկ «մարդկային իրաւունքները» հաւասարապէս պատկանելով նաեւ կնոջ, պիտի ուզէինք ճանչնալ այր մարդ մը, որ պիտի ուզէր ըլլալ իր կնոջ երկու կամ երեք ամուսիններէն մէկը, առանց որ սակայն «ժխտական անդրադարձ ունենայ իր հոգեկանին» վրայ:

Այսուհանդերձ, Հոգեբոյժ Մինասեանի առաջարկը օրինականացնելու մէկէ աւելի միջոցներ կան: Հայաստանի պետական մարդիկը մօտիկ յարաբերութիւններ ունին մորմոնական աղանդին հետ: Մորմոնականութիւնը կ'արտօնէ բազմակնութիւնը, թէեւ հիմա անոր հետեւորդները կը յայտարարեն թէ դադրած են օգտագործելէ այդ աստուածային կամ մարգարէական արտօնութիւնը, չենք գիտեր ինչ անհասկնալի պատճառով: Հայաստանի այրերուն կը մնայ ընդգրկել այդ դաւանանքը, նկատի առնելով նաեւ դաւանափոխութեան նիւթական շօշափելի շահերը: Անշուշտ կայ նաեւ մահմետականութիւնը, որ սակայն գոնէ սա յառաջիկայ մի քանի տարիներուն թելադրելի չենք գտներ, երբ հայ ժողովուրդը կը պատրաստուի ազգովին տօնախմբելու քրիստոնէութեան պետականօրէն ընդգրկման աւազանած 1700-ամեակը:

Եթէ պատահէր անկարելին եւ Երկիր Նայիրին ընդունէր բազմակնութեան օրէնքը, աշխարհի չորս ծագերէն Հայաստան պիտի խուժէին այրերու բանակներ, հոն գտնելով կորսուած Եդեմը: Վստահօրէն անկէ պիտի օգտուէր Հայաստանի անվերականգնելի թուացող տնտեսութիւնը, արձանագրելով սլացիկ վերելք մը:

Հոգեբոյժը չի յայտներ թէ գիտական

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Հայկական Մշակութային Տան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 22-ին, տեղի ունեցած է «Երեւան» կազմակերպութեան հաշուետու — ընտրական ժողովը։ Ներկայ եղած է 150 անդամներու միայն կէսը։ «Երեւան»ի երկու տարուան գործունէութեան մասին մանրամասն հաշուետուութիւն մը կատարած է ատենապետ՝ Ստեփան Սարաֆեան։ Ընտրուած է նոր վարչութիւն մը փորձառու անձնաւորութիւններէ եւ երիտասարդներէ։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Սըրսոք» թանգարանի կազմակերպած ԻԲ «աշնանային սալոն»ին բացումը կատարուած է Դեկտեմբեր 11-ին։ Դատական յատուկ կազմի մը կողմէ ընտրուած եւ ցուցադրութեան արժանացած են 100-է աւելի արուեստագէտներու 200 գործեր։ Երիտասարդ կերպարուեստագէտներու համար սահմանուած «Տոռոթի սալհապ քազէմի» մրցանակը շնորհուած է Անիթա Թութիկեանի որ կը ներկայացնէր երեք տեղծագործութիւններ։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 18-ին, կազմակերպութեամբ Երէցներու Դպրաց Դասին վարչութեան, տեղի ունեցած է հաւաքոյթ — դասախօսութիւն մը նուիրուած Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին եւ Ստեփանոս Նախավկային կեանքին ու գործին։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Դպրաց Դասի վարչութեան ատենապետ՝ Տիկին Այտա Աթիկեան։ Օրուան դասախօսն էր դպրապետ՝ Սարգիս Համպոյեան։ Խօսք առած է նաեւ Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան։

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Մարսէյլի մէջ, Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի փափաքին համաձայն, Յունուար 5, Ս. Ծննդեան ճրագալոյցի տօնը, երկու տարիէ ի վեր, կը տօնուի նաեւ Մանուկներու Օր ըլլալով։ Այս փափաքին ընդառաջելով Մայր Եկեղեցւոյ Խ. Աբովեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը, հրաւէր ուղղած էր քաղաքի բոլոր դպրոցներու եւ միութիւններուն։ Այս իսկ պատճառաւ ճրագալոյցի երեկոյեան Պատարագին ներկայ էին մեծ թիւով երախաներ, որոնք հաղորդուելէ յետոյ եկեղեցիէն դուրս եկան մոմերով, առաջնորդուեցան դէպի Ա. Զրբաշեան սրահը, ուր տեղի ունեցաւ տօնածառի հանդիսութիւն մը եւ ներկայ բոլոր երախաները ստացան նուէրներ Կաղանդ Պապիկէն։

Յունուար 6, Ծննդեան տօնին առթիւ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հանդիսաւոր պատարագը մատոյց՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, առընթերակայութեամբ՝ Զաւէն Վրդ. եւ Մակար Քահանայի։ Կոմիտասեան քառաձայն երգեցողութիւնը, գեղեցիկ մեկնաբանութեամբ կատարեց՝ Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երմագեանի։ Յոտնկայս ունկնդրուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.ի Ծննդեան Պատգամին յաջորդեց օրուան քարոզը, պատարագիչ Եպիսկոպոսին կողմէ նախ հայերէն, ապա՝ ֆրանսերէն, նկատի առնելով թէ ներկաներուն մէջ կային մեծ թիւով ֆրանսացի պաշտօնական անձնաւորութիւններ։ Ան իր քարոզին բըկըսաւ. «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ։ Ձեզ, մեզ մեծ աւետիս» ողջոյնով։ Ամփոփ ձեւով տուաւ Յիսուսի ծննդեան եւ մկըրտութեան պատկերը, բացատրելով Ջրօրհնէքի իմաստը։

Յաւարտ պատարագին, Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Ծննդեան հանդիսաւոր տօնախմբութիւն, հրաւէրով՝ Տարօն Եպիսկոպոսի եւ Եկեղեցւոյ վարչութեան։ Հիւրասիրութեան ներկայ, պաշտօնական անձնաւորութիւններէն՝ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ժ. Գ. Կօտէնի կողքին նշմարեցինք՝ ընդհանուր խորհուրդի նախագահ՝ Ժ. Կէրինի, նահանգապետարանի գրասենեակի տնօրէն, թաղամասերու եւ արուարձաններու քաղաքապետներէն՝ Կ. Յովսէփեան, Ժ. Րօսթա, Ֆ. Օպէսթի, Շըվալիէ, քաղաքապետարաններու կցորդ եւ խորհրդատուներէն՝ Ժ. Քէրքէրեան, Պօնա, Թոզի, Հ. Սէրիքեան, զանազան երկիրներու դեսպաններ, նաեւ քոյր եկեղեցիներու, միութիւններու ներկայացուցիչներ։

Հանդիսութեան բացումը կատարեց եկեղեցւոյ վարչականներէն՝ Միշէլ Կէվիկեան, արտասանելով Նոր Տարւոյ եւ Ս. Ծննդեան շնորհաւորականը եւ ապա խօսքը տուաւ Տարօն Եպիսկոպոսին։ Ան պաշտօնապէս շնորհաւորեց ներկաները եւ ապա կարդաց իր օրուան խօսքը։ Ետադարձ մը ըրաւ երկրաշարժի այն օրերուն՝ թէ ինչպէս Ֆրանսան եւ ի մասնաւորի Մարսէյլ քաղաքը երկարած էին իրենց օգնութեան ձեռքը, տալով աշխատանքներու ամփոփումը մինչեւ այսօր։ Շնորհաւորելով Ապրիլ 24-ի յանձնախումբին ջանքերը, տուաւ պատկերը ցեղասպանութեան պաշտօնապէս ընդունման համար տարուած աշխատանքներու եւ յայտնեց ապագայի հեռանկարները։ Գնահատեց եւ քաջալերական մաղթանքները տուաւ նաեւ՝ քաղաքէն ներս գործող մշակութային բոլոր միութիւններուն եւ տարուած ձեռնարկներուն։ Հուսկ խօսքը աւարտեց ըսելով թէ՝ Հայ համայնքը, մեծ հաւատքով կը պատրաստուի տօնելու երկու կարեւոր թուականներ. մին՝ 2000 թուականը, որ քրիստոնէութեան մուտքն է Հայաստանէն ներս, իսկ երկրորդը 2001-ը որ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակը։ Մենք՝ զաւակները հաւատացեալ Հայ ժողովուրդին միասնաբար, համերաշխութեամբ ապրինք եւ 1999 ըլլայ արդարութեան եւ հաշտութեան տարի մը։

Յետոյ խօսք առնելու հրաւիրուեցան քաղաքապետարանի խորհրդատու Տոքթոր Ժիլպէր Քէրքէրեան, 13-րդ եւ 14-րդ թաղամասի քաղաքապետ՝ Կարօ Յովսէփեան, Ընդհանուր Խորհուրդի Նախագահ՝ Ժ. Կէրինի եւ հուսկ՝ քաղաքապետ Ժ. — Գ. Կօտէն։ Այս վերջինը որ միաժամանակ փոխ - նախագահն է Ծերակոյտի Ատեանի, իր խօսքին մէջ շեշտեց թէ՝ մօտ ժամանակէն յաջողութեամբ պիտի կնքուի Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը։

Պաշտօնական հանդիսութիւնը վերջ գըտաւ ճոխ հիւրասիրութեամբ մը, պատրաստուած՝ Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ։

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

վիճակագրութեա՞ն վրայ հիմնուած՝ թէ անձնական ենթադրութեամբ է որ կը կատարէ յայտարարութիւնը, երբ հայ ամուսիններուն 95 տոկոսին կը վերագրէ արտամուսնական սխրագործութիւններ։ Ամէն պարագայի, վստահ ենք որ միջազգային մրցանիշ կարող այդ տոկոսային յայտնութիւնը մասնաւոր նախանձով մըն է որ պիտի դիմաւորեն իրենց տան անկիւնը խելօք մը նստած ուրիշ երկիրներու ամուսինները, երանի՜ տալով հայ առանձնաշնորհեալ տղամարդուն, երբ իրենք ակնթարթէ մը աւելի չեն յանդգնիր նայիլ ուրիշ կնոջ մը, գոնէ իրենց կիներուն ներկայութեան։

Իթար — Թասի լուրը արդէն իր առաջին կարեւոր անդրադարձը ունեցաւ Միացեալ — Նահանգներու մէջ։

Երբ հայ հոգեբոյժին դեղատոմսին մասին խօսեցայ ամերիկացի կնոջ մը, ան լայն, ուրախ, պատարար քրքիջ մը արձակեց, ճիչով մը՝ ուր վրէժխնդրական փցուում մըն ալ զգալի էր։

— Լա՜ւ է, չա՜տ լաւ։ Շա՜տ, չա՜տ լաւ...։ Նախագահ Գլինթընը Հայաստան կը ղրկենք, — ըսաւ ան։

Ամերիկուհին Հանրապետական Կուսակցութեան կը պատկանէր. առաւել եւս՝ կաթոլիկէ պահպանողական մըն էր, որ առաջին օրէն չէր սիրած Գլինթընը։ Հակակրանքին միակ բացատրութիւնը եղած էր.

— Չեմ գիտեր ինչո՛ւ... վստահելի մարդ չերեւար մեր այս նոր նախագահը։

Պոսքըն

Արա Կիւլէրի մասին

Տարեվերջի օրերէն ի վեր միջազգային համբաւի տէր լուսանկարիչ Արա Կիւլէրի անունը յաճախակի ներկան է Թուրք մամուլի հրապարակումներուն։ Պատճառը իր անձին դէմ վերին մակարդակներու վրայ մէկ վերաբերումն է որ դառնութիւն եւ ընդվզում պատճառած է զինք սիրող ու գնահատող շրջանակներու։ Հարցը կ'ամփոփուի հետեւեալ նշումով. Թուրքիոյ «պետական արուեստագէտ»ներու տարեկան ցանկին մէջ անոր անունն ալ գտնուելով հանդերձ, վերջին պահուն ջնջուած է, այդ պատիւէն զրկելով հայ արուեստագէտը որ նոյնիսկ Թուրք լրագրողներու համոզումով ամէնէն արժանիներէն էր նման կոչումի. անշուշտ եթէ տակա բան մը կը նշանակէ արուեստի աշխարհին մէջ...։

«Ակօս»ի Յունուար 8-ի թիւին մէջ ամփոփում մը տրուած է այդ նիւթին մասին ուր կը նշուին պարագաները։ «Պետական արուեստագէտ» կոչումը իրեն զլացուելէ ետք անոր համակիր ու բարեկամները «Յարգանք Արա Կիւլէրին» խորագրուած եռալեզու հատոր մը կը հրատարակեն նշելու համար արուեստագէտին 70-ամեակը։ Նոյն ատեն անոր անձին ու արուեստին նուիրուած բազմաթիւ յօդուածներ կը սկսին լոյս տեսնել մամուլի էջերուն մէջ։ Բոլորն ալ ընդվզում կը յայտնեն վերոնշեալ ցանկէն Ա. Կիւլէրի անունին ջնջումին, հարց տալով որ ո՛վ է այդ արարքին պատասխանատուն երբ լուսանկարիչը դարուն ամէնէն ծանօթներէն է այդ մարզին, ամբողջ աշխարհի մէջ։

Թուրք մամուլի այս յօդուածներէն ուշագրաւ է «Ճումհուրիյէթ»ի Յունուար 5-ի թիւին մէջ տեղ գտածը զոր ստորագրած է Օ. Զալըշլար. ան գրելէ ետք թէ Ա. Կիւլէր դարուն ամէնէն նշանաւոր դէմքերը — Փիքասօ, Տալի, Ի. Կանտի, Իրանի Շահը, եւայլն — լուսանկարած է ու նաեւ Պոլսոյ գեղեցկագոյն լուսանկարներուն հեղինակն է, կ'անցնի «պետական արուեստագէտ»ի խնդրին։ Կ'ըսէ թէ Ա. Կիւլէրի անունը ընտրական մարմնին ներկայացուցած 18 հոգինոց ցանկին վրայ էր։ Այդ թիւը յետոյ Հանրապետութեան Նախագահի կողմէ 80-ի բարձրացուած է։ Սակայն, ցանկին հրապարակումէն առաջ մէկը ջնջած է Ա. Կիւլէրի անունը։ Օ. Զալըշլարի կարծիքով՝ այդ կոչումը ոչինչ կրնար աւելցնել արուեստագէտին համբաւին, այլ միայն կրնար պատիւ բերել զինք ընտրողներու։

Գրութեան մէջ տեղ կը գրուի Ա. Կիւլէրի մէկ բարեկամին հետ ունեցած խօսակցութեան. ան կ'ըսէ. «կը տեսնես. այդ մրցանակը երբեք պիտի չտան ինծի։ Նոյնիսկ իմ աշակերտներէս լուսանկարիչի մը տուին, բայց ինծի պիտի չտան»։ Երբ խօսակիցը կ'ուզէ այդ կանխատեսութեան պատճառը գիտնալ ու կը պնդէ, Ա. Կիւլէր կը խզէ իր լռութիւնը ու կը պատասխանէ. «Որովհետեւ Հայ եմ»։

Յօդուածագիրը ոչինչ կը գտնէ աւելցնելիք այս պատասխանին։ Կ'ըսէ միայն թէ Թուրքիա ազգ — պետութիւն դառնալու հոլովոյթին մէջ, ինչպէս բազմաթիւ ազգեր, անցած է ծանօթ հանգրուաններէ որոնք անգթութեան, ցեղապաշտութեան ծանրութիւնը կրած ու յետադիմական միջամտութիւններով արատաւորուած են։ Իսկ երկիրը իր երանգներէն եւ հարստութիւններէն շատ բան կորսնցուցած է անմիտ քաղաքականութիւններով։ Ա. Կիւլէր կորսուած պատմութեան մը, հարստութեան մը կանգուն մնացած հազուագիւտ ներկայացուցիչներէն մէկն է. Թուրքիոյ մշակոյթին, պատմութեան ծառայած կարեւոր դէմքերէն մէկը։ Մէկը որ պէտք է փայփայուի աչքի լոյսի պէս։

Ու Օ. Զալըշլար գրութիւնը կ'աւարտէ հարց տալով թէ ո՞վ էր որ Ա. Կիւլէրի անունը ջնջեց պատրաստուած ցանկէն. Հանրապետութեան Նախագա՞հը, Գերագոյն ընդհանուր տնօրէ՞նը։ Կը սպասէ տրուելիք պատասխանին։

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Արդէն դուրս էինք գալիս, երբ մեր մեքենայի կողքին մէկ ուրիշը կանգնեց, ու երիտասարդներ դուրս եկան միջից։ Ծանօթ դէմքեր էին։ Յիշեցի, քիչ առաջ համալսարանում Սարոյեանի ետեւից միջանցքից միջանցք էին թռչում։ Ուրեմն, դասերը թողել են, աւտոմեքենայ ճարել, ընկել մեր ետեւից։

- Համալսարանի տղաներն են, - ասացի, - Սարոյեանի ետեւից են գալիս...

- Է, եթէ գործ չունին, թող գան, ճամբորդութիւն աւելի ուրախ կ'ըլլայ...

Նոր էինք ոտք դրել Սարդարապատի յուշարձանախմբի աստիճաններին, երբ զանգերը սկսեցին ղօղանջել...

- Ի՜նչ բախտաւորութիւն, ճիշդ ժամուն հասանք...

Նայեցի ժամացոյցիս. կլոր ժամ չէր... Կռահեցի, համալսարանի տղաները մեզանից առաջ հասել, խնդրել էին, որ Սարոյեանի պատուին զանգերը տան։

Աշնանային մեղմած օրուայ մէջ զանգերը վսեմ թախծութեամբ էին հնչում...

Կանգնեց, մինչեւ վերջ լուռ լսեց զանգահարութիւնն ու ասաց.

- Այս ցուլեր ուժ են, զօրութիւն, մինչդեռ այս զանգակատուն նուրբ է... Զօրութիւն եւ նրբութիւն... Հիանալի է։ Աշխարհի մէջ ասանկ բան քիչ կը տեսնաս։ Ո՞վ շինեց այս յուշարձան...

- Ռաֆայէլ Իսրայէլեանը...

- Կ'ուզեմ տեսնալ Ռաֆայէլ Իսրայէլեան...

- Հնարաւոր չէ...

- Մեռա՞ծ է... Ինչո՞ւ շատնկ մարդիկ շուտ կը մեռնին... Իրեն նկար կ'ուզեմ տեսնիլ... Ինծի անպայման Ռաֆայէլ Իսրայէլեանի նկար ցուցուցէք։

Բարձրացանք զանգակատան պատուանդանին, շոյեց քարերը։

- Այս արծիւներ հիանալի են...

Ծնծղուկներ էին նստել արծիւների կտուցներին։

Ծիծաղեց։

- Չեն վախնար... Առաջին օրերն անշուշտ կը վախնային, հիմա սովոր են, համոզուած են, որ իրենց չեն ուտեր ու կը նստին կտուցներուն։

Դարձեալ ուրիշ մարդիկ մօտեցան նրան, դարձեալ պարզուեց, որ գիտնականներ են, գործուղում են եկել Հայաստան։

- Զարմանալի զուգադիպութիւն, - ասաց նրանցից մէկը, - հէնց քիչ առաջ Սարոյեանի մասին էինք խօսում, ամենեւին չիմանալով, որ Հայաստանում է...

Ու սկսեցին նկարուել հետը, անվերջ նկարուել, մինչեւ որ ժապաւէնները սպառուեցին։

Համալսարանի տղաները, որ կրնկակոխ հետեւում էին մեզ եւ, ինչպէս պարզուեց, մեծ մասամբ ուջանցիներ էին, Սարոյեանին խնդրեցին այցելել նաեւ Ուջան։

- Ուջա՞ն... Այդ այն գիւղն է, ուր Անդրանիկի արձան է... Անպայման պիտի գամ, Անդրանիկ Ֆրէզնօ տեսայ, հիմա ալ կ'ուզեմ Հայաստան տեսնիլ։ Անդրանիկ զօրավար կ'ուզեմ տեսնիլ, Վիկտոր Համբարձումեան, Զարենցի աղջիկներ, Գուրգէն Մահարու այն զաւակ, որ ինծի նամակ գրած էր, Նելլի Աբովեան կ'ուզեմ տեսնիլ...

- Նելլի Աբովեանն ո՞վ է...

- Չեմ գիտեր, 1960-ին փողոց տեսայ, պզտիկ, 12-13 տարեկան անուշիկ աղջիկ էր։ Մօտեցայ, անուն հարցուցի, ըսաւ՝ «Նելլի»... Ըսի, «Նելլի» ամերիկեան անուն է... Ո՛չ, ըսաւ, անգլիական է... Ճիշդ ես, ըսի... Այդ աղջիկ կ'ուզեմ տեսնիլ...

- Բայց ինչպէ՞ս գտնենք...

- Պիտի գտնենք... Ըսաւ, որ ինք Խաչատուր Աբովեանի տոհմէն է...

- Ուրեմն, հեշտ է, կը գտնենք...

Գալու առաջին օրն ասել էր.

- Կ'ուզեմ այն օթէլ տեսնել, ուր 1935-ին իջայ...

Յաջորդ օրը մտանք «Երեւան» հիւրանոց։

Բարձրացանք երկրորդ յարկ, անցանք միջանցքով, կանգնեց մի դրան առաջ.

- Այս սենեակ կը մնայի։

(Շար. 34)

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ՅԱԿՈԲ Ս. ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ
1917 – 1999

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսական Մայր Աթոռը
Երուսաղէմի Հայոց Առաքելական Պատրիարքութիւնը
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակութիւնը
Բարձ. Տ. Գիսակ Ս. Արք. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Արժպ. Տ. Նարեկ Ա. Քհնյ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
խոր ցաւով կը գուժեն համայն բարեպաշտ ժողովուրդին թէ ի Տէր հանգեաւ

Տ. ՅԱԿՈԲ Ս. ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Ծառայ Աստուծոյ Եկեղեցւոյ եւ Միաբան Սրբոց Յակոբեանց
Երուսաղէմի Հայոց Վանքի

ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳ

Ուրբաթ, 22 Յունուար 1999, ժամը 16-ին տեղի պիտի ունենայ Կարգ Եկեղեցւոյ:

Շաբաթ, 23 Յունուար 1999, ժամը 9·45-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ եւ Օծման կարգը պիտի կատարէ՝

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ **Տ. ԹՈՐԳՈՄ Ս. ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ**
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի

ի ներկայութեան բարձրաստիճան եկեղեցականներու եւ Հոգեւոր Դասուն:

Ս. Պատարագը պիտի մեկնաբանէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

[illegible]

Լեւոն Թիւթիւնճեանի գործերու ցուցահանդէսը երկարաձգուած է մինչեւ Յունուար 23 (19 ռիւ Մազարին, մինչեւ ժամը 19):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville reçoit

SEVAN ANANIAN
jeune universitaire en histoire contemporaine

le **Vendredi 22 Janvier à 20h45**

qui présentera son **MEMOIRE DE MAITRISE** soutenu à l'Université PARIS XII - Val-de-Marne

sous le titre
«L'installation des Arméniens à Alfortville des années 1920 au lendemain de la seconde guerre mondiale»

avec la participation de ANAHID TER-MINASSIAN Historienne

Une histoire oubliée ? Pourquoi Alfortville ? La vie dans le quartier arménien. Intégrations et conflits de génération

— Entrée libre —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 01 43 76 55 89 - Fax : 01 43 78 66 64

A L'OCCASION DU 10e ANNIVERSAIRE DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE & la **VILLE DE MEUDON** présentent

Vardan MAMIKONIAN
piano

- Bach
- Beethoven
- Liszt
- Prokofiev

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice de la reconstruction de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

20–ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ԵՒ
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
– Փարիզէն –
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ – անդամուհիները, յուշանուէրներով:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 – 91 – 77 – 84 – 70
04 – 91 – 34 – 77 – 44
04 – 91 – 94 – 12 – 09
Մասնաւոր մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Araxe»**
Lyon - Villeurbanne
organise une

SOIREE THEATRALE

— **LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE** et
— **LE FIANCE D'AMERIQUE**

présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI **30 JANVIER à 20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

—— Prix d'entrée : 50 F. ——

pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԵԼԻԶԻ. – Տէր եւ Տիկին Հրայր Հրաչեան 500 Ֆր.:

ԳՈՒՐԲԸՎՈՒԱ. – Տիկին Մօրիսէթ Զուքարեան 250 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն Պ. Վաչիկ Մակարեանի (Ուաշինկթըն):

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT

le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17[e]
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ՊԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»* de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

TELEVISION
CANAL+ (en clair)

Dimanche 24 Janvier à 12 heures 40
(«Le vrai journal» — Karl Zero)
Débat sur l'élection de G. Veinstein, avec la participation de : Y. Ternon, Patrick Devedjian, Olivier Roy, Pierre Chuvin, Ara Krikorian et Ch. Aznavour.

Jeudi 21 Janvier à 20 heures 45
au Centre Culturel SAINT MESROB

ANNA LEILOYAN
Spécialiste en Histoire de l'Art
Rédactrice en chef des rubriques Beaux Arts et Architecture de l'Encyclopédie Arménienne

donnera une conférence sur

L'école miniaturiste de Xizan
(Խիզան)

Projection de diapositives

Centre Culturel SAINT-MESROB
10 bis, rue Thouin — Paris 5[e]
Métro: Monge / Cardinal Lemoine

— *Entrée libre* —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h
Salle Nourhan Fringhian
15, rue Jean-Goujon — 75008 PARIS

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 21
JEUDI
21 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.557 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.557

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԼՈՍԵՒԻՉ 24 ժամով երկարաձգեց Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի պետին՝ Ուոլքըրի արտաքսման հրամանագիրը, որ նախապէս 48 ժամ էր: Յունուար 19-ին, ՕԹԱՆ-ի երկու լիազօր զօրավարներն ալ եօթը ժամ տեսակցութիւն ունեցած են Միլոսեւիչի հետ որ անդրդուելի մնացած է եւ Ամերիկացին ու Գերմանացին ձեռնունայն Պրիւսէլ վերադարձած են: Հարց մը կայ որ կարելի չէ եղած յստակացնել: Ուոլքըր անճշդապա՞ծ է սերպ ուժերուն վերագրելով 45 Ալպանացիներու ջարդը: Արդարեւ միտք պղտորող կարգ մը դէպքեր կան: Ուրբաթ առտու, Յունուար 15-ին, սերպ ոստիկանութեան ուժերը կը շրջապատեն Ռաչաքը որ ծանօթ է որպէս ալպանացի անջատողականներու բերդը (Քոսովոյի Ազատագրութեան բանակ - Իւ. Սէ. ՔԱ.): Սերպ ոստիկանութիւնը հեռատեսիլն ալ կը հրաւիրէ եւ լուր կու տայ Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ին որ դէտեր կը ղրկէ: Ժամը 15-ին, ոստիկանական զեկոյց մը կը յայտնէ թէ 15 «ահաբեկիչներ» մեռած են կռիւներու ատեն: Ժամը 15.30-ին ոստիկանական ուժերը եւ հեռատեսիլը կը հեռանան, ժամը 16.30-ին Ֆրանսացի լրագրող մը գիւղին մէջ է, մասնաւոր ոչինչ կը նկատէ, բացի երկու կիներէ եւ երկու ծերունիներէ՝ թեթեւօրէն վիրաւորուած: Փոսի մը մէջ շարուած 45 դիակներու տեսարանը միայն յաջորդ օրը երեւան կը հանուի լրագրողներու եւ Օ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի դէտերուն կողմէ եւ այդ միջոցին գիւղը լեցուած է Իւ. Սէ. ՔԱ.-ի զինեալ անդամներով: Ալպանացիներուն համաձայն, սերպ ոստիկաններ եկած են, կիներն ու այրերը զատած եւ տարած ու գնդակահարած: Բայց, լրագրողներուն վկայութիւններն ու հեռատեսիլի պատկերները կը հակասեն այս վարկածին: Ի՞նչ անցած դարձած է իսկապէս, շատ յայտնի չէ:

ԳՈՀՆ-ՊԷՆՏԻԹ որ կը գլխաւորէ Ֆրանսայի Կանաչներու ցանկը եւրոպական ընտրութեանց շատ պէշ ընդունուեցաւ Լա Հակ, Յունուար 19-ին, ԳՈԺԵՄԱ-յի գործատան բանուորներուն կողմէ: Նախատինքներէն զատ, հաւկիթ եւ լոլիկ նետուած են Մայիս 68-ի երբեմնի յեղափոխական պարագլուխին գլխուն, այսինքն անոր որուն լոզունգն էր՝ «Արգիլուած է արգիլել»: Ծաօթ է որ ԳՈԺԵՄԱ-յի աշխատաւորներուն վախն է գործազուրկ ըլլալ, երբեւ հետեւանք Գերմանիոյ որոշումին այլեւս վերջ տալու հիւլէական թափօններու փոխակերպումին Լա Հակի ֆրանսական գործատան կողմէ: Գոհն - Պէնտիթի երեսին բացագանչած են. - «Գերմանիա վերադարձի՛ր», եւ շարք մը անպատկառ հայհոյանքներ: Ի վերջոյ, ապահովութեան դրդապատճառներով ջնջուած է նոյն իրիկուան Շէրպուրկի հանրաժողովը, ցուցարարները կը սպառնային կտրել ելեկտրական հոսանքը, այդ ձեւով ցոյց տալու համար հիւլէական ուժի անհրաժեշտութիւնը: Գոհն - Պէնտիթի համար անկարելի եղած է լուսաբանութիւններ տալ եւ բացատրել թէ անմիջական վախ մը չկայ գործազրկութեան:

ԱՄՄԱՆԻ մէջ, տասնեակ հազարաւոր Յորդանանցիներ ողջունեցին իրենց թագաւորին վերադարձը վեց ամսուան բացակայութենէ ետք: Հիւսէյն, որ կը տառապէր խլիրդէ եւ վերջերս երիկամունքի ալ վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուեցաւ, վեց ամիս է կը խնամուէր Միացեալ-Նահանգներու մէջ: Հակառակ անոր որ ամբողջովին առողջացած կը նկատուի, Հիւսէյն պիտի փութայ իր յաջորդութիւնը պատրաստելով: Իր բացակայութեան ատեն իր կրտսեր եղբայրը կը կը գլխաւորէր խորհուրդ մը որ վարեց երկրին հարցերը: Թագաւորը ողջունելու եկած էին նաեւ, բացի իր 11 զաւակներէն, Եասէր Արաֆաթ, Եմէնի նախագահը եւ ուրիշներ: Ժողովուրդին ոգեւորութիւնը մեծ էր, թէեւ երկիրը շատ

ծանր վիճակի մէջ կը գտնուի եւ գործազրկութիւնը 27,5% է:

Ա. ԼՕՃԱԼԱՆ Հռոմէն մեկնելով հասած է Ռուսաստանի Վոլկայի շրջանի Նիժնի Նովկորոտ քաղաքը, ըստ Թրքական թերթերու (Յունուար 20): Տեղեկութիւնը Անգարայի փոխանցած են խորհրդային եւ ԱՄՆ-ու գաղտնի սպասարկութիւնները: Նոյն աղբիւրը կ'աւելցնէ թէ կարգադրութիւնը կարելի եղած է շնորհիւ ռուս ազգայնական քաղաքական դէմք Ժիրինովսկիի:

ԹՈՒՐՔԻԱ խիստ քննադատութեան թիրախ եղած է Եւրոպայի Խորհուրդի խորհրդարանական ժողովին մէկ տեղեկագրին մէջ, որ պիտի քննուի Յունուար 25-ին Ստրասպուրկի մէջ: Տեղեկագիրը, հաստատելով հանդերձ թէ որոշ յառաջդիմութիւն կայ, կը ծանրանայ Քիւրտերու հանդէպ կիրարկուած քաղաքականութեան վրայ: Քրտական մեռիաները գըրկուած են արտայայտութեան ազատութենէ եւ Քիւրտերը միշտ չարչարանքի եւ անմարդկային վերաբերումի ենթակայ են:

15 ՀԱԶԱՐ ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐ կը շարունակեն իրենց երթը դէպի Պուքրէշ, հակառակ բանակին միջամտութեան սպառնալիքին: Ասոնք 35%-ի յաւելում կը պահանջեն եւ կ'ընդդիմանան ժիւուի վերջին հանքերուն փակման:

ԺՈՍՓԷՆԻ մամուլի ասուլիսը, Յունուար 19-ին, պիտի հաղորդուէր առաջին անգամ ըլլալով ԷՆԹԷՐՆԷԹ-ի վրայ, բայց 10 հոգիէն մէկը միայն կրցած է յաջողութեամբ կապուիլ, խճողումին հետեւանքով:

ՔՐԷՄԼԷՆ - ՊԻՍԷԹՐԻ (փարիզեան արուարձան) հիւանդանոցը վարակումի հետեւանքով երկու հոգի մեռած է Դեկտեմբերին եւ կը պարզուի որ Ֆրանսայի մէջ տարին շուրջ 10 հազար հոգի կը մեռնի նոյն պայմաններուն մէջ, հարկ եղած մաքրութիւնը եւ առողջապահական պայմանները չեն կիրարկուիր: Այս երկու մահերը պատահած են խառնակ խնամքներու բաժանմունքը, ինչ որ աւելի ծանրակշիռ բնոյթ ունի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թ Է Ն Ի Ս

Թէնիսի Աւստրալիոյ բաց մրցաշարքին, Մէլպուրնի մէջ, Հայաստանի ներկայացուցիչը Սարգիս Սարգսեան Ա. շրջանի յաջողութեամբ անցած է Յունուար 19-ին պարտութեան մատնելով հոլանտացի իր մրցակից՝ Սիէմէրինքը (դասուած 19-րդ) 6-4 3-6 6-2 6-3 արդիւնքով: Ան Բ. շրջանին կը մրցի չեխ Մարթին Տամի դէմ:

Ս. Սարգսեան որ ներկայիս կը գրաւէ թէնիսի ընդհ. դասաւորման 98-րդ տեղը, կը մարզուի Օրէնճ Քաունթի, Միացեալ-Նահանգներ: 1997-ին ան բարձրացած է մինչեւ 57-րդ դիրքը: Ծնած է Երեւան 1973-ին, արհեստավարժ դարձած է 1995-ին: Արհեստավարժ իր ասպարէզին մէջ մէկ անգամ շահած է մրցաշարք մը եւ ընդամէնը տարած՝ 42 յաղթանակներ. կրած է 57 պարտութիւն:

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա Հ Ա Յ Խ Ո Ւ Մ Բ Ե Ր

Ֆ Ո Ւ Թ Պ Ո Լ

Պուշ-տիւ- Ռոնի Շրջան
Հ.Մ.Ը.Մ.-Արծիւ - Ա. ԷՍ. ՓԷ.Թ.Թ. 2-2

Պ Ա Ս Ք Է Թ Պ Ո Լ

Փարիզեան Շրջան
Հ.Մ.Ը.Մ.-Ֆրանս - Փ.Իւ.Ք. 77-76

DU NEGATIONNISME SUBTIL

par **PHILIPPE BOUCHEREAU**

Dans **Libération** du 28.12.1998, sous le titre **Négationnisme au Collège de France,** Catherine Coquio rendait la honte plus honteuse encore en livrant à la publicité ce qu'il est désormais convenu d'appeler "l'affaire Gilles Veinstein"(1), laquelle continue "l'affaire Bernard Lewis". Dans **Le Monde** (16.11. 1993), Lewis, en préservant en apparence les faits, avait en réalité nié subtilement le génocide des Arméniens; considérant qu'il ne s'agissait que d'une «version arménienne de l'histoire». Ce recours au nationalisme énonçait l'opinion idéologique selon laquelle la reconnaissance du génocide des Arméniens serait le seul fait des Arméniens eux-mêmes. Au reste, pour quelle raison les rescapés et les héritiers ne seraient-ils pas à même de nommer ce dont ils sont les victimes ? En nommant le crime génocidaire par le recours à l'universalité affirmée dans le concept juridique de génocide, les rescapés se réapproprient leur humanité singulière. Nommer le crime, c'est sortir de la sinistre réduction au particulier qu'implique le processus génocidaire, et dans laquelle on voudrait, en les faisant taire, les confiner définitivement. Pourquoi nier la réalité de cette nomination ? Quel est l'enjeu de cette entreprise qui voudrait leur imposer le silence ?

L'objectif est de soutenir l'entrée de la Turquie dans l'Europe. L'on sait qu'en 1987 le Parlement européen a reconnu le génocide des Arméniens conformément à la Convention de l'ONU de 1948

(Suite Page 4)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՊ-ի օդային պաշտպանութեան ուժերու փոխ հրամանատար զօրավար Եուրի Պոնտարեւի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը Երեւան գացած է, կարգաւորելու համար Հայաստանի ռուսական խարիսխներուն զինամթերքի խնդիրները: Ծրագրուած է Թուրքիոյ սահմանագիծէն քանի մը քիլոմեթր հեռաւորութեան վըրայի խարիսխին մէջ Դեկտեմբերին զետեղուած հինգ ՄԻԿ - 29 սաւառնակներէն հինգ հատ եւս ղրկել, նաեւ Ս - 300 հրթիռներ ու ռատարի հետապօտող կեդրոններ տեղադրել:

Ռուսական պատուիրակութեան այցը կը տեւէ մինչեւ Յունուար 22:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 19 / 20)

ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ

Յունուար 19-ին, տեղական ժամով 14.25-ին Վրաստանի մէջ նոր երկրաշարժ արձանագրուած է: Վերնակեդրոնը գտնուած է Տաշիրէն 35 քիլոմեթր հիւսիս - արեւմուտք: Ցնցումները զգալի եղած են Գիւմրիի մէջ ալ:

ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ

Հեռաձայնի եւ ելեկտրականութեան գիներուն բարձրացման դէմ Համայնավար կուսակցութեան Կապանի շրջանային կոմիտէին կազմակերպած բողոքի ցոյցը խմբած է շուրջ 600 հոգի: Ելոյթներով քննադատուած են նախկին ու ներկայի իշխանութիւնները. յատկապէս վարչապետը եւ կառավարութիւնը: Տրուած են փաստեր Կապանի մէջ մահերու յաւելումին եւ ծնունդներու նուազումին, ընկ. ծանր վիճակին պատճառով անձնապանութիւններու աճին մասին: Կոչ եղած է նաեւ չխաշուելու ուրեւէ ձեւով եւ խորհրդարանական յառաջիկայ ընտրութեան քուէները տալու միայն ամէնէն արժանաւորներուն: Վերջաւորութեան նամակ - կոչ մը ուղղուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանին որ հեռանայ իշխանութենէն:

ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻ ՍՏՈՒԳՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Վարչապետին վերահսկողական ծառայութեան ղեկավարը Գագիկ Պօղոսեան Յունուար 19-ի մամուլի ասուլիսին չէ ժխտած Ազգային պատկերասրահին մէջ կատարուած ստուգումներուն արդիւնքը որոնք հրապարակուած էին «Իրաւունք» շաբաթաթերթին մէջ («Յառաջ», Յունուար 16-17): Այդ արդիւնքով կ'ամփոփուէր 60 գործի բացակայութիւն, 50 չցանկագրուած պաստառ ու 70 կանոյի գարդեղէն: Պակսած գործերուն մասին յրատուութիւն կատարուած է ոստիկանութեան: Լրագրողները ուզած են գիտնալ նաեւ, թէ վերահսկողական ծառայութիւնը տեղեա՞կ է թէ որոշ պաստառներ կը գտնուին զանազան պաշտօնեաներու բնակարանը, կամ թէ ի՞նչ է իրականութիւնը վերադարձուած գործի մը հարցազատութեան մասին: Գ. Պօղոսեան բացատրած է թէ իրենց պարտականութիւնը ապացոյցներ ունենալն էր, մնացածը կը վերաբերի դատախազութեան եւ մասնագէտներու:

Հ. ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ ՄԵՂԱՒՈՐ ՉԷՐ

Հեռաձայնի գիներու բարձրացման պատճառած ծաւալուն դժգոհութիւնը մղած է Ազատութիւն կուսակցութիւնը հաղորդագրութիւն մը հրապարակելու: Հոն կ'ըսուի որ վերջին շրջանին ձայնասփիւռով եւ հեռատեսիլով լուրեր կը տարածուին թէ Արմէնթէլի վաճառքի պատմութիւնը ծայր առած է 1995-ին Հ. Բագրատեանի կառավարութեան օրով: Այդ լուրերը ապատեղեկատուութիւն որակուած են հաղորդագրութեամբ եւ ըսուած է որ յատուկ նըպատակով կը տարածուի այդ կեղծիքը:

ՃԱՏՐԱԿԻ ՎԱՐՊԵՏ Ա. ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ճատրակի վարպետ Արտաշէս Մինասեան եւ Կարէն Ասրեան Սպանիոյ Լինարէս քաղաքին մէջ մասնակցած են միջազգային մրցաշարքին: Ա. Մինասեան վերջին փուլին հաւասար մնալով ռուս վարպետ Ա. Դրէեւի հետ, բաժնած է Ա. եւ Բ. տեղերը: Կ. Ասրեան չէ յաջողած հասնիլ վերջնական փուլին:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ ՄԱՍԻՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Նոյեմբերի կէսերուն, Օշականի մահուան յիսնամեակի ոգեկոչման ձեռնարկով Լոս-Անճըլըս գացեր էի։ Օր մը, պատահեցաւ որ «Բաց Նամակ»ի շուրջ հաւաքուած երիտասարդներու հետ մտերմիկ հանդիպումի մը ընթացքին, ուր կային նաեւ քանի մը արդի ու տարեց մտաւորականներ, «Ասպարէզ»ի էջերուն իմ «Գրական Քրոնիկ»ներուս մէջ արտայայտուած կարծիքներս ու գրական քննադատութեան մասին գաղափարներուս բնոյթը խնդրոյ առարկայ դառնան։

— Կակուղցեր էք Պր. Օշական, Պէյրութի Վահէն ո՛ւր, այսօրուան Վահէ Օշականը ուր։ Լեռ ու ձոր տարբերութիւն կայ։

— Այսի՞նքն։

— Առաջուան կտրող թափող, յանդուգն քննադատը ո՞ւր կորաւ։ Գինիին մէջ շատ ջուր խառներ էք։ Հաշիւ ըլլալու է ձեր դատումներուն մէջ։

Ձեմ հաւատար ականջներուս։

— Ա՞յդ ինչ խօսքեր են։

— Այո, առաջուանը չէք, ճշմարտութիւնը միշտ չէք ըսեր այլեւս։

Ճակատ կապած են դէմս, բայց լաւ նշան է ատիկա՝ կը նշանակէ իրենց աւանդական կոչումին մէջն են՝ հակադրուելու զիրենք կանխող սերունդին եւ բանալու մտածումի նոր երակներ։

— Ոչ միայն անտաղանդ մարդոց սխալներուն եւ տկարութիւններուն աչք կը գոցէք, այլ, ինչ գիտնամ, կը քաջալերէք որ գրականութենէն բան չհասկցող մարդիկ ինքզինքնին հոմէր տան ու խաթարեն հանրային ճաշակը։

Ու կը շարունակուի յարձակողականը, աջէն ձախէն անուններ ծանօթ անծանօթ գրողներու, Հայաստանէն ու մանաւանդ Սփիւռքէն, պզտիկ քմծիծաղ մը հոս հոն, քիչ մը ջղային, բայց գգուող՝ շատ առաջ երթալէ...։ Առեն մը կը սպասեմ որ կեդրոնացնեն միտքերնին։ Դիմացէս չարաճճի արտայայտութեամբ երիտասարդ կին մը, շունչը բռնած, կը սպասէ պատասխանիս։ Ուրիշներ այնքան անհամբեր չեն չափուելու՝ սակայն կը զգամ որ բոլորն ալ նոյն ձեւ կը մտածեն։ Քսան աչք վրաս դարձած է ու կը յիշեմ վաթսունական տարիներու Պէյրութը, երբ երիտասարդ «յուսալից» գրողներու հետ կը հանդիպէինք «Բագին»ի խմբագրատունը։ Սասունին, Բարգէնը, Եդուարդը, Պօղոսը եւ ուրիշներ մէկ կողմէն, ու Ժիրայրը, Վարանդը եւ հիմա կորսուած անուններ միւս կողմէն, որոնք շատ աւելի տաք, բայց նուազ համարձակ էին։ Բայց գիտեմ թէ սանկ են բուն վաւերական Սփիւռքը։ Հոս ոչ միայն բացատրութիւն պիտի տամ, այլ պաշտպանեմ ինքզինքս։ Լուռ է սենեակը։ Կը սկսիմ խօսիլ։

— «Գրական Քրոնիկ»ը քննադատութիւն ընելու համար ճամբայ չէ ելած եւ նպատակ չէ ունեցած մարդիկ կամ գիրքեր կշռել։ Արդէն այսօրուան գրական քննադատութիւնը կամ գրախօսութիւնը կը խուսափի որակի եւ արժէքի մասին արտայայտուելէ, ոչ ալ գիրքեր բաղդատելէ։ Գրական յաջողուածքի կամ ձախողուածքի մասին ոչ բացարձակ, ոչ ալ յարաբերական չափանիշներ կան այլեւս։ Նորութիւն չէ ատիկա ձեզի համար։ Ձեր աշխարհն է ատիկա, դուք գիտէք այդպէս ուզեցիք։

Կը լռեմ, թատերական շեշտ մը տալու համար խօսքիս։ Իրարու կը նային, գաղտնի ու արագ։ Բոլորն ալ գրականութեան բացին շուրջ դարձող թիթեռներ, միտքեր եւ, աւելի ճիշդը՝ երեւակայութիւններ ու զգայնութեանց ցանցեր են, որոնց կեանքի համը նոր կ'արթննայ արուեստի դաւադիր վայելքներուն։ Կը շարունակեմ։

— Երբ գիրք մը վրիպած է ամբողջութեամբ, չեմ գրեր այդ մասին «Քրոնիկ»ին մէջ։ Եթէ ու երբ գրքի մը մասին անդրադառնամ՝ կը նշանակէ, թէ ինծի համար, գրական կողմ մը ունի ան, զոր կը շեշտեմ քիչ մը աւելի՝ քան իր այդ արժանիքը կ'արտօնէ, պարզապէս քաջալերելու համար հեղինակը, մանաւանդ երբ նոր ճամբայ կ'ելլէ։ Իր գործին տկար կամ խախուտ կողմերուն մասին սակայն չեմ գրեր, որովհետեւ վստահ եմ, անձնական փորձառութեամբ, որ դիտողութիւններս ոչ մէկ ազդեցութիւն պիտի ունենան հեղինակին վրան։ Այդ է օրէնքը, բարեբախտաբար։ Դրական կողմերու մասին գրածս է որ կրնայ որեւէ ազդեցութիւն ունենալ իր կամ հանրութեան վրայ։ Մէկ խօսքով, գրութեանս մէջ, չըսուածով՝ ըսուածին կարեւորութիւնը եւ գործին տարողութիւնը պէտք է հասկնալ։

Կը լռեմ նորէն։ Գտած եմ որ լռութիւնը միշտ աւելի կը տպաւորէ քան խօսքը, մանաւանդ երիտասարդներուն պարագային։ Հիմա անհանդիստ վիճակ մը ունին ու կ'ուզեն ձեռք առնել խօսակցութիւնը։

— Առաջ այդպէս չէիք մտածեր, չէ՞։

— Ե՞րբ առաջ, Պէյրո՞ւթ։

— Այո։

— Չէ, սանկ կը մտածեմ հիմա միայն, նկատի առնելով Սփիւռքի վիճակը։

Խօսակցութիւնը կը դառնայ մեր անմիջական իրականութեան շուրջ։ Բոլորն ալ համոզուած ու կատաղի Սփիւռքահայեր են, խոր հաւատքով որ «օտարութիւն» կոչուածը ոչ միայն աղէտ չէ, այլ գրեթէ օրհնութեան համազօր վիճակ մը՝ եթէ մարդ կարենայ զայն գիտակցօրէն ընդունիլ եւ ապրիլ։ Իրենց համար, Հայուն հայրենիքը իր մէջ թէ՛ Հայաստանը եւ թէ՛ ալ Սփիւռքը կը պարունակէ։ Պաղ պատերազմին եւ հայկական վերջին տասնամեակներուն կազմուած՝ իրենցմէ շատերուն մէջ գաղութի մը պատկանելու զգացումը այնքան ուժով է, որ Հայաստանը հայութեան գաղութներէն մին է պարզապէս։ Այսպէս է նոր կեցուածքը որ սա սերունդի տղաքն ու աղջիկները կը բերեն իրենց հետ, ու կը մերժեն, կը հերքեն ամբողջ պարտուողական, նահանջի ախտով վարակուած եւ սխալ հոգեբանութիւնը, որով Շահան Շահնուրեան սերունդը վարակած էր, ամբողջ կէս դար, սփիւռքահայ զանգուածներն ու միջին մտաւորականութիւնը։ Այս տղաքը կը հերքէին նաեւ այդ խաթարուած մտայնութեան հայաստանեան տարբերակը, որուն այժմու մարգարէները, Ս. Սարինեանի գլխաւորութեամբ, հրապարակ իջած են նսեմացնելու եւ ուրանալու Սփիւռքի արժէքը։

— Լաւ, միտքս կը պահեմ ձեր կարծիքը։

— Պետրոս Զարդարեան, «Թուրք Ազգ Մը Գոյութիւն Ունի՞ Արդեօք», Ստոքհոլմ, 1998, 123 էջ։ Այս քիչ մը անսովոր հարցումին հետեւող էջերը մանրակրկիտ վերաքաղի ու վերլուծումի կ'ենթարկեն Թուրքերուն «ազգ» կոչուելու իրաւունքը։ Ըսել է որ, թէ «Թուրք ազգ» եւ «Թուրքիա երկիր» հասկացողութիւնները չեն համապատասխաներ ճշմարտութեան, Պր. Զարդարեան կը շարունակէ.—

«Մեր այս գրութեամբ կը ջանանք մեր ընթերցողներուն ուշադրութեան յանձնել վերոյիշեալ սուտերը, որոնք ի շարս ուրիշ ստերու, կը զօրացնեն «Թուրքիոյ Հանրապետութիւն» ռազմապետութեան ռազմա — սպայական շահագործող մակաբոյծ ղեկավար դասի գաղափարաբանութեան հիմերը։

«Իրականութիւն է, որ անցեալին ու մեր ժամանակներուն, որեւէ «Թուրք ազգ» կամ «Թուրք ժողովուրդ» գոյութիւն չէ ունեցած։ Բայց եւ այնպէս, «Օսմանեան Կայսրութեան» ռազմապետութիւնը դեռ 1910-ական թուականներուն «Թուրք ազգ»ի մը գոյութիւնը հրամանագրեց, 1920-ական թուականներուն այս հրամանագիրը վերածուեցաւ պետական տարբեր տեսակի օրէնքներու, երբ օսմանեան «բանակ — պետութեան» ղեկավարութիւնը, Մարաջախտ Մուսթաֆա Քեմալի հրամաններուն համաձայն, որոշեց «Օսմանեան Կայսրութիւն» անուան փոխարէն գործածել «Թուրքիոյ Հանրապետութիւն» անունը։

«Հոս պարտինք յիշեցնել, թէ անձերու այն խումբը, որ ձեւակերպեց Նոր Թուրքիոյ Հանրապետութեան ռազմապետութիւն — բռնապետութիւնը, իրականութեան մէջ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ զինուորական «խունթա» մը, որուն մաս կը կազմէին օսմանեան բանակ — պետութեան բարձրաստիճան զինուորականներ, ինչպէս նաեւ քիչ թիւով պետական բարձրաստիճան «զինուոր — պաշտօնեաներ»։

«Թուրք ազգ»ի մը գոյութիւնը հրամանագրով եւ օրէնքներով պարտադրելու գլխաւոր, նոյնիսկ միակ նպատակն է երաշխաւորել, պաշտպանել ու պահպանել նախկին օսմանեան, նոր ու ներկայ Թուրք Հանրապետութեան ռազմապետութեան «բանակի գոյութիւնը եւ բարեկեցումը»։

Այս հիմնական թէզին կը հետեւին պատմական փաստարկութիւնները թուրք, հայ, ֆրանսացի, անգլիացի եւ ռուս գիտնականներու, պատմաբաններու, մտաւորականներու, որոնց վերլուծումները, սկսելով 11-րդ դարու Թրքախօս վաչկատուն ցեղախումբերու դէպի Արեւմուտք արշաւանքներէն՝ կը հիմնաւորեն հեղինակին հաստատումը։ Նոյն մեթոտով ան կը հերքէ ադրբէջանական ազգի մը ու հայրենիքի մը գոյութիւնը։ Լրագրութեան եւ պատմագիտութեան խառնուրդ այս լուրջ հատորը կ'ամբողջանայ 20 քարտէսներով։

Հեղինակը, պատմագիտական վառ հետաքրքրութեամբ եւ ճոխ տուեալներով օժտուած շուէտաբնակ ճարտարապետ մը եղած է, որ յատուկ ուշադրութեան առարկայ ըրած է քրտական շարժումը եւ մեծ ջանք ու նիւթական միջոցներ յատկացուցած է Կարօ Սասունիի «Հայ — Քրտական Յարաբերութիւններ» գիրքը թրքերէնի թարգմանելու համար, գործակցելով քիւրտ մտաւորական Մեմօ Եէտքինի հետ։ Աշխատակցած է նաեւ Ստոքհոլմի «Բոլենի» ամսագրին եւ սփիւռքահայ այլ պարբերականներու։

Շուէտահայ մտաւորական Արամայիս Միրզախանեան իր նախաբանին մէջ կը գրէ. — «Ցաւալի Պետրոսի մահից մէկ շաբաթ առաջ էր, զանգահարեցի, յայտնելու որ Հայաստան եմ մեկնում։ Յանձնարարեց ստուգել Արցախի Թալլար գիւղի տեղը, որ քարտէսի վրայ չգտայ։ Երկու օր յետոյ, երբ այցելեցի նրան, դողդոջուն ձեռքերով մի ամբողջ էջ տեղեկութիւն էր հաւաքել Թալլար գիւղի մասին։ Այս անգամ նա Հայաստանից գրքեր չպատուիրեց...։ Այս անգամ ես նրա շիրմի համար ափ մը հող բերեցի հայրենիքից...»։

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԱՐԴԱՆՔ..

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ»Ը

(ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ, ԵՐԵՒԱՆ, 1988)

Հայ Եկեղեցիին 1700-ամեակին առթիւ շահեկան է վերադառնալ Փաւստոս Բիւզանդի «Պատմութիւն Հայոց»ին որ կ'ընդգրկէ 319 — 384-ի տագնապալից ժամանակաշրջանը։ Գրուած հաւանաբար 470-ին, այս հրաշալի կոթողէն կարելի է կազմել յստակ գաղափար մը Հայ Եկեղեցիին դարաւոր գործունէութեան ամէնէն խիզախ, ազգանպաստ ու ազգակերտիչ մէկ շրջանին մասին։ Ու եթէ ուզեն, ազգային մերօրեայ հաստատութիւնները հատորէն կրնան քաղել դրական գործունէութեան նպաստող բազմաթիւ թելադրութիւններ։

Հարկ չկայ խոնարհելու Բիւզանդի քաղաքական, կրօնական ու բարոյական բոլոր կարծիքներուն առջեւ։ Կան շատեր որոնք քսաներորդ դարու աւարտին պիտի բացարձակապէս ժխտուին։ Կայ նաեւ շատ բան վիճելի, չափազանցուած ու խորապէս հէքեաթային, գրուած՝ ծառայելու միայն Բիւզանդի յատուկ կրօնական կամ քաղաքական նպատակի մը։ Կարելի չէ սակայն չխանդավառուիլ ի տես այն խորիմաց ընկերային ու քաղաքական հասկացողութեան, որով Բիւզանդ կը բնութագրէ Եկեղեցիին լայնատարած աշխատանքը։ Այս հասկացողութիւնը կ'արտացոլէ վաւերական համազգային շահը պաշտպանող հաստատութեան մը անհրաժեշտ քանի մը բաղկացուցիչներ։

Այսօր երբ համայնական շահը օրն ի բուն կը զոհուի հատուածական, մասնակի ու եսակեդրոն գաղափարականի մը, Բիւզանդ կը յիշեցնէ որ Հայոց Եկեղեցին, նման պատմութեան ամէն առաջադէմ ուժերու, չորրորդ ու հինգերորդ դարուն իր յատուկ շահերուն հետ միասին առաջ քշած է ընկերութեան ընդհանուր շահերը։ Գործած է գոհացնելու իր մասնաւոր պահանջները, բայց կամայ թէ ակամայ նկատի ալ առած՝ — անշուշտ իր ժամանակի չափանիշներուն համեմատ — ընկերութեան ու ժողովուրդին տարրական շահերն ու իրաւունքները։

Կարդալով այս հատորը եւ ընդունելով իսկ անոր պատմագրական սուղութիւնը, դժուար պիտի ըլլայ հերքել եզրակացութիւնը թէ այդ դարերուն Հայ կեանքի առաջնակարգ ուժը Թագը չէր, այլ Եկեղեցին։ Իսկ վաւերականութենէ զուրկ ալ թէ ըլլայ գործը՝ այն երեւակայական դերը որ վերագրուած է Եկեղեցիին, կը հանդիսանայ համոզիչ քննադատութիւնը ժամանակի Արշակունի հարստութեան ազգային մահացու անճարակութեան։

Ա — Հայ եկեղեցիին ազգային հոգը

Բիւզանդի պատմութեան ամենակարեւոր առանցքն է Եկեղեցիին յարատեւ ու անզիջող պայքարը Արշակունի հարստութեան դէմ։ Պայքար սակայն որ ներշնչուած չէր միայն աստուածաբանական հոգերէ կամ քրիստոնեայ բարոյական մը զօրացնելու նպատակէն։ Այն ժամանակ Եկեղեցին սոսկ հոգեւորական հովիւ չէր, ստիպուած ըլլալով նիւթական աշխարհով ալ զբաղիլ։ Կարեւորագոյն անդամներէն էր երկրին աւատական կարգերուն, կուտակած ըլլալով ահագին կալուած ու հարստութիւն։ Ունէր հսկայական քաղաքական, տնտեսական ու ընկերային կշիռ ու կը ներկայանայ մեզի նոյնիսկ իբր «պետութիւն՝ պետութեան ներքեւ»։ Իրապէս Եկեղեցին իր հեղինակութեամբ Թագին միակ մրցակիցն էր, որպէս Հայ աշխարհին տիրական ուժը։

Այս սուր մրցակցութեան հոլովոյթին է որ երեւան կուգան համազգային քաղաքականութեան Եկեղեցիին դրական բաղադրիչները։ Գործնականապէս ըմբռնած է որ պահպանելու համար իր յատուկ գիրքն ու վարկը, անհրաժեշտ է որ պաշտպանէ նաեւ Հայ պետութեան ներքին կայունութիւնը, հողային ամբողջականութիւնը ու քաղաքական անկախութիւնը։ Բիւզանդը Վրթանէս Հայրապետի խօսքերով կը հաղորդէ մեզի ժամանակի Եկեղեցիին այս ազգային քաղաքա — կրօնական գիտակցութիւնը։

«Մխիթարուեցէք Քրիստոսով, որովհետեւ անոնք որ մեռան, մեր աշխարհին, եկեղեցիներուն եւ աստուածատուր հաւատքին համար մեռան, որպէսզի մեր աշխարհը չգերուի, քարուքանդ չըլլայ, սուրբ եկեղեցիները չպղծեն, նահատակները չանարգեն, եկեղեցական սպասները պիղծ, անհաւատ մարդկանց ձեռքը չանցնին, սուրբ ուխտը չաղաւաղուի, մկրտուած ժողովուրդը գերի չըլլայ ու չմատնուի անհաւատներու պաշտամունքի զանազան պղծութիւններուն»։

Այս, ժամանակին համար տարօրինակ, գիտակցութիւնը տասնամեակներու ընթացքին եղաւ մղիչ ուժը կեդրոնական աւագանիին ընդհանուր քաղաքական գործունէութեան։ Քրիստոնեայ վարդապետութիւնը, հոգեկան հարցերու հետ միասին ընդգրկեց նաեւ ընտանեկան ու ընկերային կարգ ու կանոնի, բարոյականի եւ արդարութեան ու իրաւունքի սկզբունքներ որոնք հարկաւոր կը նկատուէին «մեր աշխարհի» շէնութեան։ Եկեղեցիին կարծիքով Թագն ու նախարարութիւնները անտեսելով կամ արհամարհելով Քրիստոսի վարդապետութիւնը, մահացու վտանգի կ'ենթարկէին Հայոց աշխարհը։

Բիւզանդի պատճառաբանութեամբ ընկերային կազմուածքը ու կարգ — կանոն կը խախտէր աշխարհական շուքերու անառակ կեանքին պատճառով։ Երկրին մէջ զոհուած էր «իրաւունքն ու արդարութիւնը» ու կը տիրէին միայն անձարձակ ախորժակներ որոնք ոտնակոխ կ'ընէին ժողովուրդին տարրական իրաւունքները։ Մեղաւոր էին։

«Մանաւանդ Թագաւորն ու իշխանները որոնք առաւելապէս անխտիր սպանութիւն-

ներ կը գործէին, զուր տեղը անմեղ արիւն կը թափէին եւ ուրիշ շատ մեղքեր կը գործէին...»:

Մեղքերու ցանկը երկար է, սակայն, նշանակալից: Ի մէջի այլոց կը թուէ «անօրինութիւն», «պոռնկութիւն», «արիւնահեղութիւն», «յափշտակութիւն», «ագահութիւն»:

Եկեղեցիին մասնաւոր առաքինութիւնն էր հասկնալ որ այսպիսի ապրելակերպ վնասակար էր ոչ միայն մարդու հոգեկան այլ նաեւ իր նիւթական աշխարհին: Կը ջատագովէր ընկերային համախմբումը որ անհրաժեշտ պայման էր պետութեան մը անկախ ու կայուն գոյութեան: Մեծն Ներսէս տրամաթիկ կերպով կը պարզէ պետութեան ու ազգին համար կարելի հետեւանքը աշխարհական չարքերու փճացած կարգ ու սարքին:

«Արդ՝ ձեր այսքան սուտերուն ու պղծութիւններուն պատճառով տէրը ձեր թագաւորութիւնը, քահանայապետութիւնը ձեզմէ կ'առնէ: Դուք կը ցրուիք ու բաժան – բաժան կ'ըլլաք, ձեր սահմաններն ալ Իսրայէլի նման կը քայքայուին, դուք կը մնաք անտէր, անիշխան, ոչ ոք ձեզի կը խնայէ, դուք խաչներ կը դառնաք, որոնք հովիւ չունին: Ինչպէս հօտ, կը մատնուիք գազաններու ձեռքը, ձեր բարքերէն կը զրկուիք, օտար թշնամիներու ձեռքը կ'իյնաք իբրեւ գերի, անոնց ծառայութեան լուծը երբեք ձեր վրայէն չի վերնար, չի պակսիր ձեր պարանոցէն չարաչար ստրկութեան լուծը: Ինչպէս Իսրայէլ բաժան – բաժան եղաւ եւ այլեւս չվերկանգնեցաւ, այնպէս ալ դուք կը ցրուիք ու կը կործանիք...»:

Կարիք չկայ Ներսէսին վերագրելու արդի ազգային գիտակցութիւն մը, պետութեան ապագայի իր հոգը բացատրելու համար: Ասիկա ու եկեղեցին տարրական «համազգային գիտակցութիւն» արդիւնք էր, ի հակադրութիւն աշխարհական աւագանիին, անոր նիւթական շահերուն մասնաւոր կարգաւորումին:

Արշակունիները չունէին վաւերական համազգային տարողութիւն: Կը պակսէր իրենց ուժ ու կարողութիւն, վարելու անկախ արտաքին քաղաքականութիւն: Չունէին նաեւ, հզօրութիւն ու կարողութիւն հպատակեցնելու կեդրոնախոյս նախարարութիւնները ու միեւնոյնատեն զանոնք պաշտպանելու օտար նուաճողներու կամ ներքին մրցակիցներու դէմ: Նախարարութիւններն ալ սահմանափակուած մէկ հողամասի մէջ, ունէին էականօրէն տեղական, նեղ բնոյթ որուն հրամայականին առանց վարանումի կը զոհուէր ազգային շահը:

Հայ Եկեղեցիին պարագան տարբեր էր: Իր նիւթական հարստութիւնը – կալուած, ապարանք, վանք, եկեղեցի իր այլազան գանձերով – ու հոգեւորական – ընկերային հեղինակութիւնը, հաստատութեան կեդրոնէն կ'ընդգրկէր Հայաստանի ամբողջ երկրամասը: Այս իրականութիւնը, համազգային այս ընդգրկումը առաջ բերաւ քաղաքականութիւն մը որ մղեց Եկեղեցին պաշտպանելու Հայաստանի հոգային ամբողջականութիւնը ու անկախութիւնը: Մղուած էր միաժամանակ անկախ ըլլալու Բիւզանդական ու մասնաւորապէս Պարսկական կայսրութենէն որ փորձ կ'ընէր «Հայոց աշխարհը գրաւելու ... եւ իրեն սահմաններով իր երկրին կցելու»: Հայաստանի գաղութացումով Եկեղեցին պիտի սպառնային օտար պետութեանց հովանաւորութիւնը վայելող կրօնական ուժեղ հաստատութիւններ: Օտար լուծի տակ պիտի վտանգուէին Հայ Եկեղեցիին կարեւոր առանձնաշնորհումները, նաեւ նիւթական հարստութիւնը, ընկերային դիրքն ու հեղինակութիւնը:

Հայ բեմին վրայ համեմատաբար երիտասարդ, եւ թարմ ու կենսալից, Եկեղեցին գիտութեամբ պիտի չընդունէր այսպիսի ճակատագիր: Ունենալով խորին գիտակցութիւնը նիւթական ու հոգեւոր իր շահերուն, քայլ առաւ զանոնք պաշտպանելու:

ԺԻՐԱՅՐ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՈՒԿՐԱՆԱԿԱՆ ՍՈՎԻՆ 65-ԱՄԵԱԿԸ

Անցնող տարուան ընթացքին Ուկրանիա նշեց 1932 – 1933-ի սովին 65-ամեակը: Համայնավարութեան ամէնէն մռայլ այդ օրերու զանգուածային զոհերուն համար յուշակոթողներ բարձրացան:

Կազմակերպուած այդ սովը որ տառապեցուց նաեւ Ռուսաստանի հարաւային շրջանի բնակչութիւնները, սկիզբ կ'առնէ 1927-էն: Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տասնամեակի հանդիսութիւններուն Ստալին կը յայտարարէ որ Սովետները պատրաստ են հողամշակութային բարեշրջումին ձեռնարկելու. բան մը որ կը նշանակէ հաւաքականացնել տակաւին անհատներու ձեռք գտնուող մշակումը եւ այդ հիման վրայ ստեղծել կոլխոզներ: Յաջորդ տարուընէ գիւղացիները կը պարտաւորուին լրացնել պլանին նպատակները:

Ինչպէս կ'ըսէ պատմաբան մը, Ստալին շատ լաւ հասկցած էր թէ ժողովուրդ մը որուն համար առանձնաշնորհեալ արժէք կը ներկայացնէր հողը, ունէր անոր պաշտամունքը, ոչ մէկ կերպով պիտի յօժարէր անոր հաւաքականացման: Այդ ժողովուրդը չէր կրնար կողմնակից ըլլալ, հոգին հաւաքական տէրը ըլլալու եւ զայն հաւաքական կերպով մշակելու գաղափարին: Իսկ նման տարր մը խորհրդային փորձառութեան համար վտանգաւոր թշնամի միայն կրնար նկատուիլ:

Ուկրանիան Եւրոպայի ցորենի շտեմարանը ըլլալով, հարուստ պարարտ հողատէրերու երկիրն էր. իսկ Ստալինի ծրագիրը կը նշանակէր ամբողջ երկրի մը գաղտագրաւում: Վկայութիւններու գիրքին մէջ ուկրանացի գրող Օ. Գոնչար կ'ըսէ թէ Ստալինի կողմէ ծրագրուածին նպատակն էր ուկրանացի ժողովուրդին բնաջնջումը. ժողովուրդ որ մահու չափ կ'ատէր բռնապետութիւնը. իսկ այդ բռնապետութիւնը ծածուկ դիմադրութիւն մը կը նշմարէր ամէն կողմ. նաեւ ծածուկ անջատողականութիւն մը:

Ուկրանիոյ սովը հետեւանքն էր հաւաքականացումին, եւ հացահատիկներու գրաւումին: Տարուէ տարի թերնումը կը տարածուէր ուկրանացի ժողովուրդին վրայ: Մոսկուայէն պահանջուած ճմնոնային պահեստին քանակութիւնը անկարելի կ'ընէր նուազագոյն պաշար մը պահել եւ 1932-ին առաջին ամիսներէն սովը իրականութիւն էր երկրին մէջ: Մարտին Կիեւի շրջանային գիւղերէն մէկէն նամակ մը հասած էր գիւղացիներու եւ բանուորներու քննիչ գրասենեակին. հոն հարց կը տրուէր թէ ճի՞շդ է մարդիկը ձգել առանց փոռ մը հացի, առանց ափ մը ցորենի ու երախաներուն, որպէս սնունդ հինգ ամիս ցեանախնձոր տալ միայն:

Լեհ դիւանագէտ մըն ալ որ 1932-ին Խարկով եւ Կիեւ գտնուած է, իր օրագրին մէջ կ'ըսէ թէ կմախացած մարդ մը անդրադառնալով որ ինք օտար է, նամակ մը տուած է, խնդրելով որ հասցնէ Համայնավար կուսակցութեան Գ. Համագումարին, աւելցնելով որ սովեալներու երկրէն է ինք: Լեհ դիւանագէտը կ'ըսէ թէ առաջին անգամ անոր բերնէն լսած է սովեալ բացատրութիւնը: Չէ կրցած նամակը տեղ հասցնել, բայց չէ կրցած մոռնալ մարդուն լսածն ալ թէ գիւղին մէջ կէս քիլօ ցորեն մնացած է միայն եւ թէ ոչինչ կայ երախաները կշտացնելու:

Հետագային գրագէտ Քաչուրովսկի իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ երբ պատանի էր իր ընկերներուն հետ յարմար անկիւն մը գտած էին ճամբու, անկիւնադարձի մը ուրկէ կը դիտէին անցնող բեռնատար շոգեկառքերը: Հոն կառախումբերը կը դանդաղէին ու իրենք կրնային տեսնել միայն կաշի ու ոսկոր մնացած մարդկային թեւեր որոնք առանց պատուհանի բաժանեակներու փոքր բացուածքներէն դուրս կ'երկարէին որոնց ինք ու ընկերները հացի կտորներ կը նետէին: Այդ կառախումբերը անդադար կ'ուղղուէին դէպի հիւսիս – արեւելք: Ու ատիկա տեւած է ամիսներով:

ՔԱՂՀԱՆ

ՏՕՆԱԾԱՌԻ ՀԱՆԴԷՍԸ ՇԱՒԻԼԻ ՄԷՋ

Այս տարի, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը մասնաւոր փայլ մը ուզած էր տալ իր դպրոցին աւանդական տօնածառի հանդէսին. արդարեւ, քաղաքին «Աթրիում»ի գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ է որ, Կիրակի Յունուար 10-ին, յետ միջօրէին, տեղի ունեցաւ այս հաւաքոյթը:

Գաղութին հոգեւոր հովիւ՝ Ցարութիւն Քահանայ Թաշճեան ցերեկոյթին բացումը կատարեց ըսելով որ հայկական դպրոցին դուռերը բաց են բոլորին առջեւ եւ որ հայերէն արտասանել, հայօրէն խաղալ եւ ապրիլ կը նպաստեն մանուկին ընդհանուր զարգացման:

Իր խօսքերէն վերջ, Նորայր Խրտըշեան արտայայտուեցաւ յանուն ծնողաց եւ դպրոցական յանձնախումբերուն. ան ծանրացաւ Շաւիլի դպրոցին երկար աւանդութեան վրայ ու անունները թուեց այն բոլոր նուիրեալ ուսուցիչներուն, որոնք 1931–էն ի վեր, անընդհատ, իրարու յաջորդած էին ապահովելու համար հայերէնի դասընթացքները՝ գաղութէն ներս: Ան շնորհակալութիւն յայտնեց ծնողքներուն եւ բարեկամներուն որոնք եկած էին քաջալերելու այս ձեռնարկը, ու եզրակացուց ըսելով որ անպայման պարտինք զօրավիգ կանգնիլ այս դպրոցին՝ նիւթական ու բարոյական աջակցութեամբ: Կարգը եկած էր աշակերտներուն, որպէսզի արտայայտուին: Անոնք, գեղեցիկ տօնածառի մը շուրջ բոլորուած, յաջորդաբար կատարեցին օրուան պատշաճ արտասանութիւններ, պատրաստութեամբ ուսուցիչ՝ Պր. Մեսրոպ Ադամեանի (Յիսուսի ծնունդը, Կաղանդ Պապան, Յիսուս Փրկիչ, Դպրոցի ճամբան...): Մեծ յաջողութեամբ կատարեցին նաեւ երկու կարճ պատկերներ («Բժիշկին մօտ», «Կօշկակարին խանութը»), ներկաները զուարճացնելով:

Ժամն էր Կաղանդ պապային ժամանման: Ան, ողջունելէ վերջ աշակերտները իրենց ուսումնատենչութեան համար եւ շնորհաւորելէ վերջ մանուկները, որոնք «բարի մնացած էին» ամէն մէկուն բաժնեց անուշեղէն – լիշատակներ, բոլորը ուրախացնելով: Այս առաջին մասը վերջ գտաւ խմբային նկարով մը՝ Կաղանդ պապան, շրջապատուած մօտ երեսուն երախաներով. տպաւորիչ պատկեր մը:

Դադար մը վերջ, որուն ընթացքին ճոխ ընթրիք մը հրամցուեցաւ, բեմ տրամադրուեցաւ «Նաւասարդ» նուագախումբին, որ երգչուհի Ռոզին Թաշճեանի հետ, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծեց սրահէն ներս. այս համոյթին սիրայօժար մասնակցութիւնը գնահատուեցաւ ներկաներէն:

Ապա, խօսք տրուեցաւ Պոլսէն Շաւիլ ժամանած, Վիէննայի Մխիթարեան ուխտէն՝ Հ. Յակոբոս Վրդ. Զօփուրեանի, որ իր բարեմաղթանքները փոխանցեց ներկաներուն, անոնց մօտ նշմարելով «Պոլսոյ ոգին»:

Տօնածառի այս տարուան հանդէսը փակուեցաւ Շաւիլի Կրօնական ընկերակցութեան ատենապետ՝ Հրայր Հրաչեանի աւարտական խօսքով. շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ, ան վեր հանեց դպրոցին կենսական դերը գաղութներուն պահպանման գործին մէջ եւ յոյս յայտնեց որ այսօրուան աշակերտները, վաղը կուգան զօրացնելու գաղութին հոգեւոր եւ մշակութային կեանքը:

Ցերեկոյթը վերջ գտաւ ընդհանուր գոհունակութեան եւ ուրախութեան մէջ:

Հ. Հ.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մի օրն ասաց.

- Կ'ուզեմ այն օթէլ տեսնել, ուր 1935-ին իջայ...

- Երէկ եղանք...

- Եղանք, բայց ճաշարան չմտանք...

Նորից գնացինք «Երեւան» հիւրանոց, մտանք ռեստորան:

- Ահա, այս դուռէն կը մտնէին, այսպէս կ'անցնէի, կը թեքուէի այսպէս... Այս ալ իմ սեղանն էր...

Ռեստորանում եղած մարդիկ ճանաչեցին, բարձրացան տեղերից, իրենց սեղանների մօտ հրաւիրեցին:

- Շնորհակալ եմ, - ասաց, - բան մը չեմ ուզեր, միայն ճաշարան ուզեցի տեսնել...

Հասկանում էի նրան: Իր անցեալի հետ է ուզում հանդիպել: Ինքն է գրել.

«Սովորաբար մարդիկ կարօտում են այն, ինչի հետ կապուած են եղել առաջ. հայրենի տունը, ֆերման, քաղաքում ինչ-որ փողոցներ»...

Եւ ոչ միայն դրանք:

Մի առիթով ասաց.

- Երկու անգամ ամուսնացայ...

- Առաջին կնոջից քանի՞ զաւակ ունէք...

- Երկու:

- Իսկ երկրորդի՞ց...

- Երկու:

- Զորս զաւա՞կ ունէք...

- Ո՛չ, երկու:

- Ինչպէ՞ս...

Խորամանկ ժպտաց.

- Երկրորդ անգամ դարձեալ առաջին կնոջս հետ ամուսնացայ...

Այո, այն մարդկանցից է, որ դժուարութեամբ են բաժանւում իրենց անցեալից, բաժանւում են ցաւով տառապանքով:

- Երբ երկրորդ անգամ ուզեցի ամուսնանալ, խորհեցայ. առաջին կնոջմէս աւելի աղէկ կին որտեղէ՞ն պիտի գտնամ... Ու նորէն անոր հետ ամուսնացայ...

Այո, ցաւով, տառապանքով, որովհետեւ մեծ մանուկ է, իսկ մանուկները դժուարութեամբ են բաժանւում որեւէ բանից:

Սարդարապատից վերադառնալիս, երբ Երեւան էինք մտնում, ձեռքը քոնեակի գործարանին պարզեց.

- Ի՞նչ շինութիւն է...

- Քոնեակի գործարանն է:

- Հալլա - հալլա, ուր կ'երթանք, սարխոշութեան դէմ կ'առնենք...

- Զմռնե՞նք...

- Ո՛չ, - ասաց, - իմ հընդեր Մարգար՝ քոնեակի ամենալաւ վարպետ, մեռած է... Մտնենք ի՞նչ ընենք... Վարպետ Մարգար մեռած է, վարպետ Մարտիրոս Սարեան մեռած է, Չուարթնոցի պահակ Աւատուր չկայ, Գուրգէն Մահարի չկայ, Հրաչեայ Ներսիսեան չկայ...

Տխուր էր, եւ սակայն պայծառ էր այդ տխրութիւնը, որովհետեւ ինքն էր գրել. «...Լաւ մարդը չի կարող մեռնել: Դու նրան յաճախակի կը հանդիպես: Փողոցում: Տների մէջ: Ամէնուրեք: Խաղողի այգում ու պտղաբեր պարտէզում, գետի հոսանքում ու ամպերում: Այն ամէնի մէջ, ինչ աշխարհը մեզ համար դարձնում է ցանկալի: Դու կը զգաս նրան այն ամէնի մէջ, ինչը սիրոյ ծնունդ է, ստեղծուած է սիրոյ համար, ամէն տեսակի բեղունութեան մէջ, այն ամէնի մէջ, ինչը աճում է: Ինքը՝ մարդը, նրա կենդանի կերպարը կարող է մեզանից հեռանալ, նրան կարող են մեզանից խլել, բայց լաւագոյնը, ինչ կար նրա մէջ, մնում է: Մնում է յաւիտեան»...

Յաջորդ առաւօտ, երբ մօտը գնացի, առանց նախաբանի սկսեց.

- Քիչ առաջ հեռախօսը զնգաց... Հելլօ, ըսի... Վոփո՞ւն հետ կը խօսիմ, հարցուց կին մը... Ե՞ս վոփուն հետ կը խօսիմ, հարցուցի ես... ինչպէ՞ս թէ վոփուն հետ կը խօսիմ... Այո, ըսի, վոփո՞ւն հետ կը խօսիմ... կին դարձեալ կը հարցնէ. իսկ Ե՞ս վոփուն հետ կը խօսիմ... է, ինչ գիտնամ, ըսի... Այդպէս ոչ ան իմացաւ «վոփուն հետ կը խօսի», ոչ ալ ես: Երկուքս ալ հայերէն խօսեցանք ու չհասկցանք իրար: Լաւ չէ, երբ մարդիկ չեն հասկընար իրար...

- Լաւ չէ, այո... Բայց ահա մի օր մի Ֆրանսացի, որ, բնական է, Հայերէն չգիտեր, եւ ես, որ դժբախտաբար, Ֆրանսերէն չգիտեմ, բաւականին երկար խօսեցինք եւ, երեւակայէք, հասկցանք իրար:

- Հետաքրքիր է, պատմէ:

- 1973-ին Նորից Փարիզում էի: Ինձ ուղեկցող բարեկամս մտաւ խանութ ինչ-որ գնումների, ու ես, մայթին կանգնած, ծխում էի:

(Շար. 35)

(*Suite de la Première Page*)

pour la prévention et la répression du crime de génocide. De plus, le Parlement européen avance que le refus de la Turquie de se conformer à cette décision constitue «un obstacle insurmontable à l'examen» de sa candidature d'adhésion à la CEE. Ces dernières années, l'Etat turc n'a cessé de multiplier les pressions pour son adhésion. C'est dans ce contexte politique que s'inscrit le négationnisme des sectateurs de la turcophilie.

Le négationnisme subtil consiste dans le fait de reconnaître en apparence le crime, tout en refusant de le nommer génocide sous le prétexte fallacieux que la reconnaissance du génocide est une apologie nationaliste. Lewis ne le cède en rien à ceux pour qui le génocide des Juifs est une théorie sioniste. Il fut condamné au Civil pour avoir nui à la Communauté arménienne.

En 1995, dans la revue **l'Histoire**, Veinstein reprenait cette thèse afin de défendre son collègue. C'est ce qu'il affirme explicitement, à quatre reprises(2) ! L'intention de Veinstein est donc claire : soutenir les propos négationnistes de Lewis. «Aujourd'hui, j'écrirais la même chose qu'en 1995, mais pas de la même façon» (**Ibid.**), autrement dit, d'une façon plus subtile encore ! Les propos sont du même type que Lewis : «Vous savez, il y a certaines évolutions, je dirais presque des modes — même si le mot peut paraître un peu frivole pour des choses aussi sérieuses — dans le discours historique.» (**Ibid.**) Le génocide serait une interprétation des «historiens arméniens ou avocats de la cause arménienne» (**Ibid.**). Cette "thèse" indigne sous-entend que la reconnaissance du génocide serait le produit des pressions d'un "lobby arménien" ? On le constate, la "thèse" emprunte au négationnisme proprement dit. Veinstein passe allégrement sous silence la reconnaissance internationale du génocide. Le **Tribunal des Peuples** a reconnu le génocide des Arméniens en avril 1984. En 1985, la sous-commission des Nations unies sur les Droits de l'Homme l'a reconnu, par un vote de quatorze voix contre une et quatre abstentions. L'institution de tutelle, la commission des Nations unies sur les Droits de l'Homme, l'a reconnu l'année suivante. De même en 1987, pour le Parlement européen. Le 24 avril 1994, les agences de presse «United Press International» et «Associated Press» ont annoncé qu«Israël [avait] formulé pour la première fois une condamnation officielle du génocide des Arméniens par les Turcs, mettant ainsi fin à une longue tradition de mutisme sur la question, destinée à apaiser son allié régional, la Turquie». Le vice-ministre des Affaires étrangères, Yossi Beilin, a assuré que le Parlement israélien prendrait part à l'effort nécessaire pour que le monde se souvienne de ce génocide, en ajoutant : «Nous rejetterons toute tentative d'effacer ses traces, même si nous devions en tirer un quelconque avantage politique». Rejetant les dénégations turques et la thèse selon laquelle il s'agissait simplement d'une «guerre civile», Beilin a déclaré en outre : «Ce n'était pas une guerre. C'était à n'en pas douter un massacre et un génocide». En 1998, le Sénat belge et le Parlement français le reconnaissent.

Selon Veinstein, la reconnaissance du génocide des Arméniens est une atteinte à la liberté de recherche de l'historien, et donc met la République en danger. A l'annonce du vote du 29 mai de l'Assemblée, Veinstein réagit de la sorte : «J'ai eu une réaction d'historien : cet acte législatif ne risque-t-il pas de fournir un instrument pour bâillonner la liberté de recherche et d'expression des historiens ? Le souci qui m'anime, c'est que la liberté d'expression reste une valeur essentielle de la République française. Je me dois de dénoncer tout ce qui risquerait de remettre en question cette valeur fondamentale» (**Ibid.**). En entrant au Collège de France, Veinstein entre en résistance ! A l'évidence, le danger n'existe que dans l'imaginaire de l'idéologue. Au contraire, la négation est le réel danger, en ce qu'elle est, en un sens, la continuation du génocide par d'autres moyens : elle renforce l'impossible travail du deuil des rescapés.

Le négationniste subtil se distingue du négationniste en ce qu'il reconnaît les faits en apparence quand ce dernier les nie simplement. En n'éliminant pas en apparence les faits, le négationnisme subtil s'apparente au révisionnisme(3). Mais contrairement au révisionniste, le négationniste subtil a une **intention de nuire** en refusant de reconnaître le génocide en tant que tel. Tout réside dans cette intention; en cela le négationnisme subtil s'apparente au négationnisme. Et cette nuisance est politique. Aussi la véridique dénonciation publique : **Négationnisme au Collège de France** est-elle claire qui identifie, à partir de l'intention, le négationnisme subtil au négationnisme.

L'accusation de négationnisme subtil est grave. Elle a un sens moral et juridique. La condamnation de Lewis et la reconnaissance par le Parlement français du génocide des Arméniens contraignent le négationniste à être toujours plus subtil ! L'on mesure ainsi la visée de ce négationnisme : brouiller la vérité et nuire impunément ! Le négationnisme plus subtil encore de Veinstein montre qu'il a su tirer les leçons de "l'affaire Lewis".

L'on ne manquera pas d'évoquer qu'il n'est point nécessaire de loi pour combattre les négationnistes. Il suffirait de désintégrer de façon critique leur idéologie. L'argument ne manque pas de pertinence qui s'adresse aux individus lucides. Mais il est bon d'être prudent. Le bon sens ne saurait tolérer par exemple que l'on propage, dans les collèges et les lycées, des discours destructeurs. Cela vaut pour l'ensemble des espaces institués.

Le 29 novembre dernier Veinstein fut élu à la chaire d'histoire turque et ottomane du Collège de France créée pour lui, par 18 voix contre 15 et 2 blancs. Faire son entrée, en ce lieu jugé d'ordinaire prestigieux, d'une courte tête est inouï. L'on dira que l'opposition fut sérieuse. Pas suffisamment. A la voix négationniste de Veinstein viennent s'en ajouter 20 pour soutenir l'intolérable : le refus de reconnaître le génocide "d'un peuple en trop".

PHILIPPE BOUCHEREAU
Codirecteur de la revue
L'Intranquille

le 10.01.1999

(1) On le lui reproche assez. Pierre Chuvin aurait préféré que "l'affaire" reste confinée «dans les couloirs d'une institution qui, malgré plus de six mois de pressions, n'a pas cédé», plutôt que de la voir «soumise par *Libération* au tribunal de l'opinion publique», *Libération* du 6.01.1999.

(2) Cf le Journal *Haratch*, 27 et 28-29.11.1998. Cette interview de Veinstein vaut comme document-archive prouvant l'intention malveillante de l'historien qui développe une sophistique négationniste.

(3) Le révisionnisme consiste, sur un plan théorique sans visée politique, à diluer la nature génocidaire du crime dans une réalité d'une autre nature.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ալեսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պերճ Ալեսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Ալեսեան եւ զաւակները, Ժօզէնի Ալեսեան եւ աղջիկը, Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեսեան ու զաւակները, Տիկին Շաւարշ Սեւյօնքեան – Ալեսեան եւ զաւակները, Տիկին Շառլ Վիրթնէր – Ալեսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 24, յետ պատարագի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ

15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS

իրենց հօր, մեծ – հօր, եղբօր, հօրեղբօր, մօրեղբօր՝

ՆԱՀԱՊԵՏ ԱԼԵՍԵԱՆ-Ի
(Ալպէմնեան)

մահուան 25-րդ

ինչպէս նաեւ, իրենց մօր, մեծ – մօր եւ հարսին՝

ԱՅՏԱ ԱԼԵՍԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Միւհէնտիսեան)

մահուան 8-րդ տարելիցներուն առթիւ:

Ի փոխարէն ծաղկեպսակի...

Ի փոխութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Ա. Տէր – Պարսամեան 400 ֆրանք:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՇԱՐՎԻԼԷՕ. – Պր. Յակոբ Սիմոնեան 250 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ՝ Արմենուհի Սիմոնեանի մահուան 8-րդ տարելիցին ի յիշատակ:

Informations Artistiques

CINEMA ET CULTURE D'ARMENIE

L'*Atrium* de Chaville (3, Parvis Robert Schuman) présente
le Samedi 30 janvier à 20 h 30
LE CHAOS
film réalisé par *V. Vaggarchian*,
présenté par Armen-film Solidarité.
La projection sera suivie d'une animation musicale avec :
Haïk DAVTIAN (*violon*)
Arthur AHARONIAN (*piano*)

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville
reçoit
SEVAN ANANIAN
jeune universitaire
en histoire contemporaine
le **Vendredi 22 Janvier à 20h45**
qui présentera
son **MEMOIRE DE MAITRISE**
soutenu à l'Université PARIS XII - Val-de-Marne
sous le titre
«L'installation des Arméniens à Alfortville des années 1920 au lendemain de la seconde guerre mondiale»
avec la participation de
ANAHID TER-MINASSIAN
Historienne

Une histoire oubliée ? Pourquoi Alfortville ? La vie dans le quartier arménien. Intégrations et conflits de génération

— Entrée libre —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél.:01 43 76 55 89 - Fax:01 43 78 66 64

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ
ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի
Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section «*Asdghig*» de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

TELEVISION
CANAL+ (en clair)

Dimanche 24 Janvier à 12 heures 40
(«Le vrai journal» — Karl Zero)
Débat sur l'élection de G. Veinstein, avec la participation de : Y. Ternon, Patrick Devedjian, Olivier Roy, Pierre Chuvin, Ara Krikorian et Ch. Aznavour.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).
Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !
Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !
Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20.30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT
le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «**Araxe**»
Lyon - Villeurbanne
organise une
SOIREE THEATRALE
— LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE et
— LE FIANCE D'AMERIQUE
présentée par :
La troupe «**SEVANE**»
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI **30 JANVIER à 20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE
—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 22
VENDREDI
22 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար · 1·250 Ֆ · — Վեցամսեայ : 635 Ֆ ·
Արտասահման : Տար · 1·500 Ֆ · (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ · (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·558 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.558

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 20 / 21)

Վ · ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄԸ

ԱԺՄ-ի նախագահ Վ · Մանուկեան Յունուար 20-ին մամուլի ասուլիսով մը արժեւորած է Հայաստանի կացութիւնը, բաւական ծանրակշիռ մատնանշումներ ընելով : Ան ըսած է թէ Լ · Տէր-Պետրոսեանի հրաժարականէն ի վեր անցած տարուան ընթացքին պետութիւնը կը շարունակէ մնալ ակօսի մէջ · արտադրութը չէ պակսած, չլուսաբանուած սպանութիւնները չեն նուազած, անտառները կը շարունակեն նօսրանալ, Սեւանի մակարդակը՝ իջնել : Այս ենթախորքին վրայ ներքաղաքական պայքար կայ, սակայն ամէն դաշինքի, ամէն քայլի մէջ կը յայտնուի իշխանութեան մասնակցութիւնը : Այդ իշխանութիւնը կեդրոնացած ըլլալով հանդերձ նախագահ Ռ · Քոչարեանի եւ Պաշտպանութեան նախարար Վ · Սարգսեանի ձեռքը, ոչ ոք իրավիճակին խկապէս կը տիրապետէ : Իսկ եթէ այդ երկու թեւերէն մէկը տկարանայ ու ապաւէնը ձգէ միւսին, Վ · Մանուկեանի կարծիքով՝ Հայաստան աւելի ծանր կացութեան կը մատնուի, քան՝ նախկին իշխանութեան շրջանին :

Վ · Մանուկեան եւ ԱԺՄ եկքր կը տեսնեն ժողովուրդին համախմբումին եւ իրաւունքներուն ու իշխանութեան համար պայքարելուն մէջ : Իսկ եթէ ժողովուրդը կրաւորական դիրքով մնայ, խորհրդարանական յառաջիկայ ընտրութիւնն ալ իրավիճակը չի կրնար շտկել :

ԱԺՄ-ի նախագահը ըսած է թէ ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Ս · Բաբայեանի հետ հանդիպումին երկարօրէն քննարկած են Ղարաբաղի տնտեսական զարգացման հեռանկարները · իր կարծիքով՝ չի բաւեր միայն Արցախի տնտեսութեան վրայ ուշադրութիւն կեդրոնացնել, այլ պէտք է զարգացնել Հայաստանի տնտեսութիւնը, քանի որ ԼՂՀ-ի տնտեսութիւնը կախում ունի Հայաստանէն :

Ինչ կը վերաբերի ընտրութեան պատրաստութեան, ԱԺՄ-ն այլ կուսակցութիւններու հետ դաշինքի համար պայման կը դնէ իշխանութեան փոփոխութիւնը · այսինքն՝ նախագահին եւ Պաշտպանութեան նախարարին հրաժարականները :

ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Վարչապետ Ա · Դարբինեանի որոշումով Արա Պետրոսեան հեռացուած է Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարարի տեղակալի պաշտօնէն եւ իր տեղը նշանակուած է Արմէն Գէորգեան : Գագիկ Արգումանեան ալ նշանակուած է Ֆինանսներու եւ Տնտեսութեան փոխ-նախարար :

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԹԱՓՕՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Բնապահպանութեան նախարարութենէն Անահիտ Ալեքսանդրեան մասնակցելով Ճափոնի մէջ կազմակերպուած համաժողովի մը, ներկայացուցած է վտանգաւոր թափօններու չէզոքացման խնդիրը : Վերջին տարիներուն մեծ քանակութեամբ գործածութեան պայմանաժամը աւարտած ղեղեր ու քիմիական նիւթեր կուտակուած են երկրին մէջ որոնց անհետացման խնդիրը գոյութիւն ունի : 1200-2000 աստիճանի վառարաններ անհրաժեշտ են այդ նիւթերուն փճացման համար ու այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ կը կատարուին :

ՀԱՅԿ · ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ղազախստանի նախագահ Ն · Նազարբայեւի հրաւէրով Յունուար 19-ին մայրաքաղաք Աստանա հասած է Հայաստանեան պատուիրակութիւն մը, մասնակցելու նախագահին երդման արարողութեան : Հայկական պատուիրակութիւնը բաղկացած է արտադրական կառոյցներու գործունէութիւնը համակարգող նախարար Գ · Մարտիրոսեանէ, փոխ-նախարար Շ · Գարամանուկեանէ, կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար Ե · Թադեւոսեանէ, Հայաստանի Ղազախստանի գործավար Արման Մելքումեանէ : Այցը պատճառ կ'ըլլայ համագործակցութեան մարզերուն նոր զարկ տալու : Հայաստան եւ Ղազախստան կը գործակցին գլխաւորաբար արդիւնաբերութեան, քիմիական սարքերու փոխանակման, գիւղատնտեսութեան շրջանակներուն մէջ :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Ռ · ՎԱՀԱՆԵԱՆ ԿՐԿԻՆ ԲԱԺԱԿԱԿԻՐ

Ծատրակի Եւրոպայի ախոյեաններու Բաժակի մրցաշարքին, որ տեղի ունեցաւ Պելկրատ, Ամսթերտամի «Փանֆօքս» խումբը լայն առաւելութեամբ գրաւած է առաջին տեղը : Անոր կազմէն հանդէս եկած է նաեւ Հայաստանի առաջնակարգ վարպետներէն Ռաֆայէլ Վահանեան :

ՎԵՑ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԳՈՒՈՐԱՑՈՅԻ ԴԱՀՈՅԿԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ

Հայաստանէն երկու մարզիչներու ընկերակցութեամբ, դահուկող չորս մարզիկներ՝ Արսէն, Սէյրան, Արթիւր, Վիգէն կը մեկնին Գոլորատօ, մասնակցելու Յունուար 31 - Փետր · 14 տեղի ունենալիք առաջնութեան : Վեց հոգինոց պատուիրակութեան բոլոր անդամներն ալ ունին Յարութիւնեան մականունը, ըլլալով ազգականներ, բացի Արսէն Յարութիւնեանէն :

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Բազմաթիւ այլ թաղապետութիւններէ ետք, Ուլէնի (Ռոնի նահանգ) թաղապետութիւնն ալ քուէարկած է «բաղձանք» մը (վէօ) հայկական ցեղասպանութեան մասին : Ռոն - Ալփի Հայ Դատի Յանձնախումբը Յունուար 18 թուակիր զեկոյցով մը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ այս առթիւ, հաղորդելով որ Յունուար 18-ին, Ուլէն քաղաքը միաձայնութեամբ քուէարկած է «բաղձանք» մը հրաւիրելով ճանչնալ «ահաւոր ցեղասպանութիւնը որուն զոհ գնաց Հայ ժողովուրդը Առաջին աշխարհամարտի ընթացքին» :

ՔՐՏԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈԹՈՂ ԱԽԹԱՄԱՐԻ ՏԱՃԱՐԸ…

«Թրքական պատմութիւնը կոտորածներու պատմութիւն է» խորագիրով շարք մը հրատարակել սկսած է քրտական օրաթերթը «Էօզկիւր փոլիթիքա» Յունուար 20-ին : Հոն լայն տեղ տրուած է Քիւրտերու, Եզիտիներու, Հրեաներու, Ասորիներու կարգին Հայերու կրած հալածանքին ու ցեղասպանութեան ալ :

Յօդուածագիրը Հ · Սէզկին 1828-ի ռուս-իրանեան պատերազմէն ետք Հայաստանի երկուքի բաժանումի օրերէն սկսելով կը յիշէ Հայկական Ազգային Սահմանադրութեան պատրաստութիւնը, Այա Սթեֆանոյի համաձայնագիրը որով առաջին անգամ օրակարգի բերուած է Հայկական հարցը : Կը խօսի Պերլինի վեհաժողովին ծանօթ զարգացումներուն, յետոյ հայկական կուսակցութիւններուն կազմաւորումին, Սասունի ապստամբութեան ու յաջորդած զանգուածային կոտորածներուն մասին ուր 300 հազար հայ զոհուած է (1894 - 96) : Չի մոռնար աւելցնելու որ օսմանեան ղեկավարութիւնը քիւրտ ցեղապետերը օգտագործեց ջարդերուն որպէս գործիք, անոնց ենթակայ Քիւրտերէն կազմելով Համիտիյէի ջոկատները :

Խօսելով 1909-ին Կիլիկիոյ մէջ 30 հազար Հայերու կոտորածին մասին, Հ · Սէզկին կը մէջբերէ շրջանի Ներքին Գործոց նախարար Թալաթի խօսքը թէ ինք «Հայկական հարցին լուծումին համար Սուլթան Համիտի 30 տարիէն ըրածը քանի մը ամիսէն իրագործած է» : Յետոյ 1915-ին առընչութեամբ կը յիշէ Հիթլէրի խօսքը թէ «այսօր այլեւս ո՞վ կը յիշէ Հայերու բնաջնջումը» :

Յօդուածաշարքին Գ · մասին մէջ բաւական մանրամասնութեամբ ու թիւերով տրուած են հայկական գլխաւոր ոստաններու մէջ - Էրզրում, Ատանա, Երզնկա, Մուշ, Սասուն, Տարպիզոն, եւայլն - տեղահանութեան, մտաւորականներու ըսպանութեան, կատարուած վայրագութիւններու պարագաները :

Յօդուածաշարքին այս բաժինը կ'աւարտի կրկնելով որ ամբողջ կատարուածը կանոնաւոր ծրագրի մը իրագործումն էր : Ցեղասպանութիւնը պատրաստուած էր Պոլիս, կիրարկուած ուղղակի Թրքական պետութեան կողմէ : Ղեկավարութեան կեդրոնատեղին Էրզրումը եղած էր, կեդրոնացման վայրն ալ Հալէպը :

«Էօզկիւր փոլիթիքա» առաջին անգամը չէ որ լայն տեղ կուտայ հայկական ցեղասպանութեան նիւթին : Եղեռնի 81-ամեակին առթիւ ալ (Ապրիլ 24 - 28) ծաւալուն յօդուածաշարք մը նուիրած էր որուն հեղինակն էր Ֆ · Սէօնմէզ : Այս հետաքրքրութիւնը սխալ չէ մեկնաբանել որպէս օսմանեան հալածանքներու ենթարկուած ժողովուրդներու ճակատագրի միութեան մը շեշտումը · նաեւ հաւանօրէն միաբանութեան անուղղակի թելադրութիւն մը : Մանաւանդ որ չէ շրջանցուած Հայերու դէմ կատարուածին մէջ Քիւրտերու մասնակցութիւնն ալ, նոյնիսկ եթէ ան կը վերագրուի «քիւրտ ցեղապետեր»ու, ինչ որ յստակ զանազանութիւն մը կը դնէ զանգուածին ու իշխանամէտ ղեկավարութեան միջեւ :

Սակայն, թերթին Յունուար 21-ի թիւին Հայերու ցեղասպանութեան յատկացուած բաժինին դիմացի էջին վրայ բաւական ճախորդ, կամ տխուր զուգադիպութեամբ տեղ գտած է պատկերազարդ ուրիշ գրութիւն մը որուն նիւթն է Միջագետքի ծիրէն ոստանին քրտական ինքնութեան ուղղուած քանդումի, ջնջումի քաղաքականութիւնը :

Այդ գրութեան ընկերացած լուսանկարներէն մէկը Աղթամարի Եկեղեցիին մէկ ճակատն է, հայկական ճարտարապետութեան քնորոշ ոճով ու զարդաքանդակներով · իսկ մակագրութիւնը կ'ըսէ՝ «Ձիգրէ այն վայրերէն է ուր քրտական ճարտարապետութիւնը առաջին զարգացումները արձանագրած է»… :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՕՃԱԼԱՆԻ լայն տեղ կուտար Յունուար 21-ի «Ալ - Հայաթ» արաբական օրաթերթը : Յիշելէ ետք անոր Մոսկուայի արւարձան մը գտնուիլը, կ'աւելցնէ թէ կարգ մը երկիրներ արդէն մերժած են զինք ընդունիլ, ինչպէս՝ Յունաստան, Ուկրանիա, Բելառուսիա, Էստոնիա : Կրնայ ապաստանիլ ալ Հարաւ - Ափրիկէ կամ Լիբիա երթայ : ՓՔՔ-ի շրջանակները սակայն կը յայտնեն թէ Էօճալան կը նախընտրէ եւրոպական երկիր մը որպէսզի արծարծել տայ քրտական հարցը եւ այս ուղղութեամբ նկատի կ'առնուի Ֆինլանտան որպէս առժամեայ կայք : Թուրք մամուլն ալ վերլուծելով Ա · Էօճալանի Ռուսաստան գտնուելու պարագան, կը գրէ թէ զինքը ընդունելով Մոսկուա ցոյց տուած է թէ կ'ուզէ միշտ ձեռքը պահել քրտական խաղաթուղթը : Անոր գործածութեան գլխաւոր մարզը կը նկատուի Թուրքիոյ վրայ ի հարկին ճնշում բանեցնելու հեռանկարը : Նոյն նպատակով կը բացատրուի Ա · Էօճալանի Իտալիա գրկուիլն ալ որ ծառայած է քրտական հարցը միջազգայնացընելու :

ՔՈՍՈՎՈՅԻ Ռաչաքի գիւղի 45 Ալպանացիներու ջարդին ճշգրիտ պայմանները դեռ կարելի չէ եղած լուսաբանել : Կը թուի որ անոնք սպաննուած են Սերպերուն կողմէ, բայց ի՞նչպէս : Այսինքն կռիւներու ատե՞ն թէ գնդակահարուած են : Կողմերու համաձայն, տարբերակները կը փոխուին : Ալպանացիները կը նկարագրեն պատժական արշաւանք մը հանդարտ գիւղի մը դէմ, զոր կը պաշտպանէին միայն ութ մարտիկներ : Մտքերը պղտորած է սակայն ֆրանսական մամուլի Ա-Էֆ-Փէ գործակալութեան մէկ թղթակիցը : Ան, Շաբաթ առտու, Յունուար 16-ին, հանդիպած է օտար դէտի մը որ նկարագրած է ինչ որ գիտէր, քանի գիւղ մտած էր : Ուրիշ արեւմտեան դիւանագէտ մը անկարելի չի գտներ որ Ալպանացիները սպաննուած ըլլան եւ յետոյ ներկայացուին տարբեր բեմադրութեամբ մը : Օ-Էս-Սէ-Ը-ի պետին Ուոլքըրի անմիջական հակազդեցութիւնն է (մարդկութեան դէմ ոճիր) որ մեծ իրարանցում ստեղծած է, անտեսելով կարգ մը տարօրինակ եւ հակասական վկայութիւններ : «Լիպերասիոն» (Յունուար 21) երեք էջ նուիրած է հարցին, 9 հարցումներու պատասխաններ որոնելով, առանձին ներկայացնելով նաեւ Իւ-Սէ-Քա-ն, այսինքն Քոսովոյի ազատագրութեան Բանակը :

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ համար Էռ-Փէ-Էռ եւ Ազատական Ժողովրդավարութիւնը (Մատլէն) արդէն իսկ որոշեցին առանձին ճամբայ ելլել, գլխաւորութեամբ Ֆիլիփ Սեկէնի : Եթէ նշանաւոր «գինակցութիւնը» չփրկուի մետասաներորդ ժամուն, Իւ-Տէ-Էֆ-ն ալ կը ներկայանայ առանձին ցանկով եւ դեռ անդինկան «հակամասթրիխթները» ինչպէս Փասքուա, Ֆիլիփ տը Վիլիէ :

ԳՈՀՆ - ՊԷՆՏԻԹ հեռատեսիլի Թէ-Էֆ 1 կայանէն անդրադարձաւ նախորդ օրուան Լա Հակի իր արկածախնդրութեան, ծանրանալով «Հին Ֆրանսայի» օտարատեացութեան վրայ, եւ այդ ձեւով պատասխանելով Շըվէնըմանի եւ Փասքուայի : Այս վերջինը ըսած էր · - «Ի՞նչպէս կը ստուգուի որ գերմանացի է : Երեսուն տարին անգամ մը կուգայ» : Գոհն - Պէնտիթ կը ճշդէ որ իր ծնողքը Ֆրանսա եկած էր որովհետեւ հալածուած էր Նացիներու կողմէ :

ՓՈՒՇԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՄԵԾ ՃԱՄԲՈՒ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Միջազգային հակամարտաբանութեան գասախօս եւ անգլիատառ հայկական մամուլին սիւնակագիր՝ ուաշինկթընաբնակ տոքթոր Մուրատ Մուրատեան, որ բազմիցս Հայաստան եւ Արցախ այցելած է, իր վերջին ճամբորդութեան ինքնաշարժով կը մեկնի Երեւանէն Թիֆլիս, հայաստանցի ընկերակցով: Մինչեւ վրացական սահման մասնաւոր գանգատ մը չունի, սակայն անկէ Թիֆլիս՝ ճամբան կը նկատէ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին ճանչցած միջհանրապետական ամէնէն տաժանելի եւ մարմնացնող ճամբան: Ամերիկեան բանակի նախկին գնդապետի մը կողմէ եղած այս վկայութիւնը պէտք է առնել իր տառացի իմաստով: Սակայն նոյնիսկ ֆիզիքական այդ չարչարանքը պատճառ չըլլար ենթակային գլխաւոր դժգոհութեան, այլ յուսահատեցնող երեւոյթ մը. Հայաստանի սահմանէն մինչեւ Թիֆլիս վեց տեղեր վրացի ոստիկաններ կը կանգնեցնեն հայկական ցուցանակով ինքնաշարժը, «օրինախախտութեան» պատրուակով: Նպատակը կաշառքն է: Այսպէս, մինչեւ Թիֆլիս՝ ոստիկաններուն կը վճարուի ընդհանուր 120 տոլար: Վերադարձի ճամբուն՝ խոհեմութիւնը կը դառնայ Հայերուն ուղեցոյց: Մայրաքաղաքի ոստիկաններուն հետ համաձայնութիւն կը կնքեն. հարիւր տոլար միագումար վճարումով, ոստիկանները իրենց կ'ընկերանան մինչեւ սահման, ամէն անգամ միջամտելով երբ ճամբու երկայնքին իրենց պաշտօնակիցները ցոյց կուտան վարորդին «օրինախախտութիւնը» տուգանքելու իրենց սովորական խանդը: Երկրին շրջագայութեան ոստիկանները գըտած են եղանակը՝ մէկ օրուան մէջ ապահովելու իրենց ամսականին բազմապատիկը: Բնականօրէն, կարելի չէ գաւազան ի ձեռին սուլիչ փչելով դրաղած այս մարդոց առարկել, անոնց հետ վիճիլ, եթէ նպատակը ոստիկանատան կամ բանտի մը գիշերային վայելքը չէ: Մեծ ճամբաներու մերօրեայ այս աւազակները նաեւ իրաւապահ մարդիկ են:

Մասնաւոր գոհունակութիւն մը ունեցած էի, երբ յօդուածագիրը նման ոչ մէկ անախորժ դէպք արձանագրած էր Հայաստանի սահմանէն մինչեւ Երեւան: Արդե՞ն հայ ոստիկանները, մտածած էի, թէեւ քիչ մը դարմանքով եւ նաեւ որոշ վերապահութեամբ...: Տարբեր փորձառութիւն մը կը յիշէի 1978-ին Երեւան այցելութենէս: Սակայն կը թուէր թէ հիմա որ խորհրդային ապականած կարգերը անցեալի կը պատկանին, ջնջուած են նաեւ համայնավար իրաւակարգի ծնունդ հայկական այդ խորթ բարքերը...

Վերջերս Փարիզի «Յառաջ» օրաթերթին մէջ կարդացի չահեկան ճամբորդական տպաւորութիւն մը «Հայաստանեան Պատկերներ» վերնագիրով: Այս մէկը չէր նմաներ ծանօթ իրողութիւններու մասին տաղտկալի չաղակրատութեան: Շարքը կը յատկանշուէր հեղինակին՝ Եւաէրէսս պըշանունով՝ որքան դիտարկութեան եւ դիտողութեան զուսպ, կուռ եւ գրաւիչ արտայայտաձեւով, նոյնքան նաեւ նոր վայրերու ու անոնց բնակչութեանց մասին ծանօթանալու եւ տեղեկացնելու ինքնուրոյնութեամբ, Երեւանէն մինչեւ Նախիջեւանի սահմանակից վայրերը, Եղեգնաձոր, Նորավանք, Տաթեւ, Կապան, ապա՝ Արտաշատ, եւայլն: Ընթերցողը գրողին հետ կը հաղորդուէր հայաստան աշխարհին հետ, անցեալ եւ ներկայ: Հեղինակը Եւրոպայէն ճամբորդած է աշխարհը շրջած խաղալցի զոյգի մը հետ:

Յուշագրութեան չորրորդ շարքին մէկ պարբերութեան յանկարծ գտայ չնչաւական դժուարութիւն մը: Կը խօսուէր «մեր անկուշտ միլիցիոներներու» մասին: Կապան – Քաջարան մայրուղիի երկայնքին, շրջանի մը՝ ուր աղքատութիւնը թեւատարած կը տիրէ, խակական պատուհաս դարձած են «պետութեան մէջ պետութիւն» կազմած այս ոստիկանները, որոնք ամէն անկիւնադարձի «անխիղճօրէն եւ առանց դադարի կը կողոպտեն վարորդները, հազարական եւ աւելի դրամի տուգանքներ պարտադրելով»...: Հակակշիռ չկայ անոնց վրայ, թող որ կարելի չէ ըսել նաեւ թէ անոնք մեղսակիցներ ալ չունին իրենցմէ բարձր դիրքերու վրայ գըտնուող ոստիկանական թէ քաղաքային պաշտօնատարներու դասին մէջ:

Վրաստանէն մինչեւ Հայաստան ու դեռ աշխարհի այլ երկիրներ, ամէն տեղ ուր կը տիրէ աղքատութիւնը, քաղաքական ապականութիւնը, տկար պետութեան մը ուրուականը կամ անիշխանական դրութիւն մը, իրաւապահ ուժերը կը դառնան «տէրութեան մէջ տէրութիւն մը», իսկ ճամբաներու ոստիկանները կ'ըլլան մեծ ճամբու աւազակներ, ստեղծելով որքան այլանդակ նոյնքան զարհուրելի կացութիւն մը՝ երբ կողոպտուողը իր շահուն եւ ապահովութեան համար նախամեծար կը նկատէ լռութիւնը, կրաւորականութիւնը եւ գործակցութիւնը՝ «օրէնքի» այս տղուկներուն հետ: Կացութիւնը կը ստանայ հրէշային երեւոյթ, երբ «միլիցիոներները» կը բռնանան նոյն հայրենի հողին, հասարակաց տխուր ճակատագրի գոհ, թշուառութեան եւ կիսաքաղցութեան մէջ բախտակից ազգակիցներուն վրայ, անոնցմէ կորզելով իրենց ճակտի քրտինքով շահած պատառ մը հացէն զգալի մաս մը: Ու դեռ չենք խօսիր օրէնքի, քաղաքակըրթութեան, քաղաքացիի իրաւունքին, արդարութեան եւ նման այլ սկզբունքներու եւ արժէքներու մասին:

Այս վանդղական կացութիւնը հաւանաբար մեղմանայ, եթէ Հայաստանի կառավարութիւնը տայ որոշում մը, նման իր անդամներուն հանդէպ որդեգրած վերջին որոշումին, բազմապատկելով բարձրաստիճան իշխանաւորներուն – նախագահէն մինչեւ նախարար եւ բարձրագոյն պաշտօնատար – ստացած ամսականները: Գիտենք սակայն թէ նման գաղափար մը կարուկ կերպով պիտի մերժուի սա առարկութեամբ՝ թէ իշխանաւորները հէնց նման որոշում մը տուած են, որպէսզի իրենց ամսականները ներդաշնակեն եւ հաւասարեցնեն միլիցիոներներուն գանձած գումարներուն, այս անգամ օրինականութեան կնիքով...:

Պոսթըն

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ
ՊՈԴՈԼԻՈՒՄ
(լեհերէն եւ անգլերէն)

ԵԱՑԷՖ ԽՇՈՆՇՁԷՎՍԿԻ

Քրաքովիա (Լեհաստան) 1998

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸՐԴԱՆՔ...

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲՈՒԶԱՆԴԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ»Ը

(ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ, ԵՐԵՒԱՆ, 1988)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բ – Եկեղեցիին պայքարի ծրագիրը

Արշակունիներու դէմ՝ պետութեան ներքին կայունութեան հարցը եղաւ առաջին ու հիմնական գետինը Եկեղեցիին պայքարին: Առանց լուծելու այս հարցը, կարելի պիտի չըլլար երաշխաւորել պետութեան հիմքերը, երկրին ամբողջականութիւնն ու անկախութիւնը: Եկեղեցին, ուրեմն գործի անցաւ ընկերային ու կանոնադրական – օրէնսդրական ընդգրկիչ ծրագիրով: Ներսէսի օրով Հայոց աշխարհի եպիսկոպոսները, «զգաստակար խորհրդակցութիւն ունեցան աշխարհական կարգերը բարեկարգելու – ու – հաւատի ընդհանուր կանոններ սահմանելու»:

Ներսէս Մեծի առաջնորդութեան ժամանակ վկայ ենք իրապէս բարեփոխումի հսկայական ու պատկառելի աշխատանքի ու բարեկեցական համակարգի մը հիմնումին: Առաջ տանելու համար երկրին բարեկարգումը, Եկեղեցին զբաղեցաւ ընկերային բազմազան հարցերով: Ներսէս՝ օրինակ.

«Նեղութեան մէջ գտնուողներու կ'օգնէր, զրկուածներու հովանաւոր ու պաշտպան կը դառնար», «...Կը յորդորէր խնամել աղքատները, գանոնք դարմանել», «...պատշաճ տեղեր կը յատկացընէին աղքատանոցներ շինելու համար, ուր պէտք է հաւաքուէին ախտաւորներ, բորոտներ, հաշմանդամներ, ցաւագարներ: Որոշեցին շինել որբանոցներ, սահմանել անոնց սնունդ եւ դարման, իսկ աղքատներու համար՝ պատսպարան»:

Միաժամանակ Ներսէս «...Կը շինէր աւերուած եկեղեցիները, կը վերականգնէր կործանած սեղանները ... Խիստ հոգ կը տանէր ողորմածութեան կարգեր հաստատելու...: Կ'ուսուցանէր ամենաբարի սէրը, յոյսը, հաւատքը, քաղցրութիւնը, հեզութիւնը, անոխակալութիւնը»:

Ընկերային կայունութեան ու հաստատութեան ի նպաստ Եկեղեցին ջանք թափեց նաեւ ընտանեկան յարաբերութիւնները կանոնաւորելու, խրատելով որ, ամուսնութեան մէջ օրինաւոր ըլլան, որ ամուսնացածներ իրար չխաբեն, իրարու չզատեն, հեռու մնան ազգակցական մերձաւոր խառնակ ամուսնութիւններէ, մանաւանդ հարսերու հետ մերձաւոր ամուսնութիւններէ եւ նման բաներէ:

Քննելով այս գործունէութեան մանրամասնութիւնները, պարզ է թէ ինչո՛ւ Եկեղեցին այնքան կրքոտ դատապարտիչն էր աշխարհական չարքերու, անառակ կեանքին: Այսպիսի կեանք ջլատելով ընկերային համախմբումը կը քայքայէր նաեւ երկրին ներքին, ընկերային համերաշխութիւնը որ հարկաւոր էր պետութեան կայունութեան ու զօրութեան: Առանց նուազագոյն ներքին համերաշխութեան, երկրին պիտի սպառնար դայն տկարացընող խռովութիւն ու պառակտում: Եկեղեցին հետեւաբար աշխատեցաւ մեղմելու դանդուածային դժգոհութիւններն ու խըռովութեան, զոնէ մասամբ, գոհացնելու իրենց պահանջները: Ներսէս՝ «ամբողջ երկրին կը պատուիրէր..., նոյնինքն իրեն՝ թագաւորին, մեծամեծներուն եւ առհասարակ անոնց որոնք ուրիշի վրայ իշխանութիւն ունէին, որ գութ ունենան իրենց ծառաներուն, սպասաւորներուն եւ աշխերտներու նկատմամբ, սիրեն զանոնք որպէս իրենց հարազատները, ապօրինի եւ չափազանցեալ հարկերով զանոնք չնեղեն, յիշեցնելով որ անոնց համար ալ Աստուած կայ»:

Անշուշտ ժողովուրդի զանգուածներուն, գիւղացիութեան ու ստորին դասին վրայէ ճնշումն ու չարաչահութիւնը այսպէսով չվերցաւ: Սակայն Եկեղեցին նկատի առնելով որ գիւղացիութիւնը «աշխարհաշէն, աշխարհը կերակրող» տարր էր, անոնց նուազագոյն շահերը պաշտպանեց թագին ու նախարարութիւններու սանձարձակութիւններուն դէմ:

Ի հարկէ անմտութիւն պիտի ըլլար ժխտել որ կղերականութիւնը ունէր նոյնիսկ հսկայ բաժին, ժամանակի աւատական կարգերու ամէնէն անհուլի մեղքերուն մէջ: Այնուհանդերձ, որքան ալ Բիւզանդ չափազանցած ըլլայ Եկեղեցւոյ առաքինութիւններն ու պարտկած՝ անոր յանցանքներն ու ոճիրները, որքան ալ չափազանցած՝ աշխարհական չարքերու բացասական երեսը, ակներեւ է որ թագին դէմ Եկեղեցւոյ պայքարը սահմանուած էր ազգային ու պետական շահու մը հետապնդումով: Ընդհանրապէս կարելի չէ նոյնը հաստատել Արշակունիներու հակաեկեղեցական քաղաքականութեան պարագային: (Ուրիշ յօդուած մը հարկաւոր է սակայն ընդլայնելու այս հարցը):

Գ – Բիւզանդէն ետք

Բիւզանդի պատմութեան ընդգրկած շրջանին Հայ Եկեղեցիին պայքարը յաջողութեամբ չպսակուեցաւ: Հայաստանը 387-ին դադրեցաւ ըլլալէ անկախ պետութիւն ու բաժանուեցաւ Բիւզանդական ու Պարսկական կայսրութեանց միջեւ: Երկրին «շատ մը գաւառները բաժնուեցան եւ այնուհետեւ Հայոց թագաւորութիւնը պառակտեցաւ, ցրուեցաւ, իր նախկին մեծութիւնը կորսնցուց»:

Հիմա նոր ու աւելի մեծ վտանգ կը ըսպառնար Եկեղեցիին ու նաեւ Հայ ժողովուրդին գոյատեւման կարելիութիւններուն: Մեր պետութեան անկումէն օգտըւելով Բիւզանդացի ու Պարսիկ կղերական դասը գործի անցաւ տկարացնելու ու մէջտեղէն վերցնելու Հայ Եկեղեցին, տիրանալու համար անոր պատկառելի հարըստութեան: Հակառակ պետական կազմին կրած հարուածներուն, Եկեղեցիին մնաց իր շահը պաշտպանելու կորով եւ ուժ: Եւ շարունակեց պայքարիլ: Եւ թէ ի՛նչ զէնքերով...:

Սահակ –Մեսրոպի միջոցաւ 405-ի Հայ գիրերու գիւտը ու հետեւող մշակութային հսկայական ու հրաշալի աշխատանքը ամրացուց Եկեղեցական շարքերու գիմադրական ուժը, ստեղծելով մարտնչողներու եռանդուն, հուժկու ու իսկապէս պատրաստուած բանակ: Անշուշտ գիրերու գիւտին անմիջական դրդապատճառը Եկեղեցական աւազանին նիւթական շահն էր: Պարսիկ ու Բիւզանդացի կրօնական մրցակցութեան ու իրենց պետութեանց յարուցած խոչընդոտներուն առաջքը առնելու համար, նաեւ պատսպարելու Հայ Եկեղեցիին գործունէութեան դաշտը, Եկեղեցին վճռեց յունարէնէ եւ ասորերէնէ անկախ միջոց մը ստեղծել կապ պահելու ու հաղորդակցելու Հայ ժողովուրդին հետ: Միայն յիմարը կրնայ առարկել որ այս քայլը չունէր ու չունեցաւ համազգային պատմական ու մշակութային մեծ նշանակութիւն:

Մշակութային շարժումին այս առաջին արդասիքն էր զօրացնել Եկեղեցին, դիմադրելու համար 50 տարի ետք Պարսիկներու նոր վճռական արշաւանք մը: Հակառակ որ հպատակեցուցած ու տկարացուցած էին Հայ Թագը, Եկեղեցին կը մնար պատկառելի ուժ որ գիրերու գիւտի միջոցաւ կ'աճէր նաեւ: Պարսիկ իշխանութիւնը զգաց վտանգը որ Եկեղեցին, իբր համազգային հաստատութիւն, կրնար ըլլալ կորիզը անկախ Հայ պետութեան մը վերականգնումին: Գործի անցան, հետեւաբար, ջնջելու Եկեղեցիին վերապահուած լայնատարած տնտեսական ու օրէնսդրական առանձնաշնորհումները որոնք կերպով մը կ'երաշխաւորէին անոր անկախութիւնը:

Այս նպատակով էր որ Պարսիկները Եկեղեցին դրամական հարկերու ենթարկեցին, վանքերը պարպել ջանացին ու փորձեցին ջնջել Եկեղեցիին ընկերային ու օրինական – դատական իրաւունքները: Եկեղեցիին հիմերը այսպէս պիտի խախտէին: Այս տեսանկիւնէն Քրիստոնեայ պաշտամունքի արգելակումը մանաւանդ, նոյնիսկ երկրորդական երեւոյթ էր: Զարմանալի չէ երբեք որ Ղեւոնդ Երեց ու իր ընկերները պիտի չզոհանային մի միայն այս իրաւունքին վերահաստատումով: Եկեղեցիին անկախ եւ ուժեղ գոյատեւման համար հարկ էր ամբողջականօրէն վերա-

կանգնել աւանդական իրաւունքները: Ահա՛ Վարդանանցի խակական իմաստը:

Կան մարդիկ, ինչպէս՝ Հրանդ Ք. Արմէնը, ո՛ր կը փորձեն հերքել Վարդանանցի համազգային նշանակութիւնը: Առարկելով որ Եկեղեցական դասը կը հետապնդէր միայն կրօնական կամ հաւատամքի հարց, Վասակ Սիւնիին կը վերագրեն աւելի ողջախոհ, աշխարհիկ քաղաքականութիւն: Ժխտելով հանդերձ պատմութեան էջերով կերտուած Սիւնիին հրէշային դաւաճանի դիմագիծը, բաւ չէ ապացուցանել այս վարկածին անորակ վրիպումը: Բաւ է անդրադառնալ միայն հարկերու հարցին:

Օտար պետութեան հարկատու ըլլալու պարագային Եկեղեցին պէտ հսկայ կալուածատիրոջ գանձարանէն, ու հետեւաբար նաեւ երկրէն, պիտի հոսէր նոյնպէս հսկայ հարստութիւն: Այս երեւոյթին մէկ հետեւանքը պիտի ըլլար ճորտին գիւղացիին յաւելեալ ճնշումը, փակելու համար օտարին առթած նիւթական բացը: Ա՛լ աւելին, տկարացնելով համազգային միակ հաստատութեան տնտեսական ու իրաւական հիմքը, Հայ ժողովուրդի գոյատեւման հարցն ալ աւելի վտանգաւոր դետնի վրայ պիտի դրուէր:

Դ. – Գեղարուեստը

Բիւզանդի «Պատմութիւն Հայոց»ը ընկերային ու քաղաքական հմուտ գործ ըլլալէ զատ գեղարուեստական հրաշալի կոթող է որ կեանք կուտայ ժամանակի Հայկական բարքերուն ու հարուստ պատումներուն ու արժանի է առանձնայատուկ վերլուծումի: Տիրական ու նոյնիսկ երկրորդական տիպարները քանդակուած են խորքով մը որ կ՚երաշխաւորէ անոնց համամարդկային տարողութիւնը: Զափազանցութիւն չէ երբեք հաստատել որ տեղ տեղ այս երկին մէջ երեւելի է հաւասարը Հոմերական է՛ն գեղեցիկ էջերուն:

Ցանակին դասականներու նման պարզութեամբ մը Բիւզանդ կը ներկայացնէ ընկերային – բարոյական այն հիմնական հարցերը որոնք արծարծուեցան մեր պատմութեան հոլովոյթով: Ընդունելով իսկ որ ներկայ պատմաբանական չափանիշներուն համեմատութեամբ թերիները բազմաթիւ են – մի՞թէ Հերոդոտոսն ալ թերի չէր – գործը կ՚արտացոլէ էական հարցեր առանց որեւէ սեթեւեթի: Հակառակ ժամանակին տիրող կրօնական գաղափարաբանութեան, կը տեսնենք մարդս զերծ այն նենգ դիւանագիտական պաճուճանքէն որմով յետագային պիտի քօղարկուէին պատմութեան մղիչ ուժերը: Հոս պատմութիւնը կը հանդիսանայ իբր մարդկային բազմատեսակ յարաբերութիւններու, պարզապէս ու բախում որու կարեւոր առանցքներէն էր անդիջող պայքար մղելու հեղինակութիւն, հզօրութիւն, հող ու հարստութիւն:

Համամարդկային չարն ու բարին, վատն ու առաքինին Բիւզանդի գործին մէջ բեմ կ՚ելլեն ազրող, կեանքէ աւելի մեծ կերպարներու միջոցաւ: Յակոբ Օշական ճըշգրտօրէն ակնարկած է որ Բիւզանդ՝ «Առաջնակարգ գրագէտ մըն է ... Անոր գրիչին տակ կեանք, գեղեցկութիւն ու մեծութիւն կը հագնին դրական տիպարները: (Մեծն Ներսէս, Դանիէլ Ասորի, Մամիկոնեան սպարապետները, Դրաստամատ ներքինին): Ու խորունկ իրականութիւն, ահաւոր ու օրինակելի կարկառի կը տարուին դարձեալ բացասական տիպարները (Արշակ, Պապ, Արծրունի Մերուժան եւ այլն)»:

Այսօր կարդալով Բիւզանդը, ու Դ. ու Ե. դարու մեր այլ մատենագիրները, կրնանք հասկնալ այն պարծանքը որ պիտի զգար Օսմանեան կայսրութեան մէջ վերագարթնող Հայը երբ առաջին անգամ հանդիպէր այս հատորներուն պահպանած ու անմահացուցած դէմքերուն: Ճնշուած, անարգուած ու ստորադնահատուած Հայը ունի հպարտ ըլլալու իրաւունք: Ան ճակատագրականօրէն հլու, հնազանդ, վախկոտ ստրուկ մը չէ: Ունի կարողութիւնը պայքարելու, պետութիւն կերտելու, ռազմական նուաճումներ արձանագրելու, մշակութային կոթողներ կանգնելու: Ասոր փաստը կը բացուի մեր մատենագիրներու գործերէն ներս ուր Հայը պատմութեան կարեւորագոյն դերակատարը կը հանդիսանայ:

Ե – Բիւզանդ ու 1700–ամեակը

Սակայն Բիւզանդ կը խօսի նաեւ մեզի որ հասած ենք 2000–ամեակի սեմին ու կը պատրաստուինք ի միջի այլոց տօնելու Հայ Եկեղեցիին 1700-ամեակը: Այսօր հին օրերու նման Հայաստանի Հանրապետութեան ու ժողովուրդին նորանոր ու անհամար վտանգներ կը սպառնան: Ժողովուրդը կը գտնուի ճակատագրական տագնապի առջ: Մէկ կողմէն երկրին տնտեսական քայքայումին հետեւանքով հարիւր հազարաւորներ ապրուստ ճարելու մղձաւանջով ակամայ պանդխտութեան կը դիմեն: Երկրին մէջ մնացողներու լուրջ տոկուն կը տառապի ծայրայեղ աղքատութենէ ու մշակութային, բժշկական ու ուսումնական կարգերու անկումէն: Միւս կողմէն՝ յետ – խորհրդային հայկական աւագանիին՝ փոքրաթիւ, բայց ազդու հովանաւորութիւն վայելող մէկ շրջանակը յափշտակած ու իւրացուցած է երկրին հարստութեան մեծ մասը ու գայն կը մսխէ միջազգային շուկային վրայ: Անգամ մը եւս երկրին ներքին ընկերային գօրակցութիւնը կը խախտի, ծնունդ տալով նորանոր վտանգներու:

Այս խրողութեան դիմաց ժողովուրդը անգամ մը եւս պէտք ունի համազգային ուժի մը որ պիտի մաքառի ընդդէմ հաւաքական ու ազգակործան խումբերու յանուն մեծամասնութեան ներկայացուցած պահանջներուն: Ու ինչո՞ւ չակնկալենք որ եթէ մեր եկեղեցական հաստատութիւնները պիտի գոյատեւեն իբր դրական ուժ ու դիմադրաւեն օտար շահերու ծառայող, լայնատարած ու քայքայիչ կրօնական աղանդները, հարկ է որ վերադառնան Մեծն Ներսէսի դրական աւանդութիւններուն:

Հայ ժողովուրդը կարիքը ունի համազգային հզօր կառոյցի մը որ կարող ըլլայ հովանաւորել ընկերային կեանքի ամէն մարզերը, նկատի առնելով ժողովուրդին մեծամասնութեան պահանջները: Այսպիսի հաստատութիւն շատ բան կրնայ սորվիլ Դ. ու Ե. դարու մեր Եկեղեցիին պատմութենէն: Գիրքը կայ. բայց կարդացող ու իւրացնո՞ղը:

ԺԻՐԱՅՐ ՔԻՇԻՇԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Կոստան Զարեանի շուրջ»

Հրատարակութիւն՝ «Գէորգ Մելիտինեցի» գրական մրցանակին (32-րդ հատոր): Ուսումնասիրական լուրջ եւ լայնածաւալ աշխատութիւն մը՝ արժանթինահայ երիտասարդ մտաւորական, բանասէր, գրող Վարդան Մատթէոսեանի:

Հատորը լոյս տեսած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան տպարանէն, խմբագրութեամբ Պ. Սնապեանի: Լաթակազմ, ընտիր տպագրութեամբ այս գիրքը կը հաշուէ 468 էջ: «Երկու խօսք»ով Վարդան Մատթէոսեան կը ներկայացնէ աշխատութեան նպատակը պարզաբանելով, թէ այս գործը «ծնունդ առած է Կոստան Զարեանի կեանքին ու գործին շուրջ գոյացած աւատպելական մշուշը ցրելու ցանկութենէն»:

Գրականագիտական ընդարձակ ծանօթութիւններով եւ արխիւային նիւթերով, այլեւ գիտահետազօտական մօտեցումով ճամբայ ելած այս ուսումնասիրութիւնը Կոստան Զարեան հայ մարդն ու գրողը պայծառացնելու կողքին անդրադարձումը կ՚ընէ ամբողջ ժամանակաշրջանի մը՝ հարուստ նիւթ հայթայթելով գրականութեան պատմութեամբ հետաքրքրուողներու:

«Կոստան Զարեանի շուրջ» աշխատութեան համար բանասէր հեղինակը գրեթէ մազէ անցուցած է հայրենի թէ սփիւռքեան կարելի բոլոր հրատարակութիւնները, մամուլի հաւաքածոներն ու անհատական եւ հիմնարկներու (յատկապէս Հայաստանի մէջ պահպանուած) արխիւները, ինչպէս նաեւ՝ Կ. Զարեանի մասին ցարդ գոյութիւն ունեցող գրականութիւնը, որոնց լոյսին տակ կատարած է բանասիրական ճշգրտումներ, որոնք լոյսի շերտեր կը նետեն Կ. Զարեանի «խճանկարային» կեանքին ու անհատականութեան վրայ:

Հակառակ ուսումնասիրական աշխատանք մը ըլլալուն, «Կոստան Զարեանի շուրջ» հատորը կ՚ընթերցուի վէպի մը պէս, ինչպէս կը հաստատէ Վարդան Մատթէոսեան իր խօսքին մէջ, թէ՝ «Անոր կենսագրութեան պրպտումը կը նմանի ոստիկանական վէպի մը, որ կը պահանջէ անսպառ համբերութիւն՝ աւարտի հասնելու համար»:

Կոստան Զարեանի կեանքին ու գործունէութեան յատկանշական փուլերուն, «վերիվայրումներ»ուն եւ «Նաւը լերան վրայ»ին ու անոր առիթով ստեղծուած պատմութիւններուն, եւ բանավէճերուն ծանօթ գրասէրներու համար անկասկած հետաքրքրական պիտի ըլլայ ինքնատիպ հայ գրողին ներքին աշխարհին թափանցել փորձող այս գիրքին ընթերցումը, որ պիտի առաջնորդէ գիտական եզրայանգումներու՝ նպաստելով նաեւ զարեանական գրականութեան «մութ» կէտերու պարզաբանման եւ դարաշրջան յուզող գրական հարցերու աւելի խոր ընկալման:

Ս. Դ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

«Ազդակ»

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ԾՆՈՒՆԴԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Յունուար 10-ին կէսօրէ ետք, Հայ Մշակոյթի Տան «Ժան Մարանճեան» սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ Ծնունդի դպրոցական հանդէսը:

Շքեղօրէն զարդարուած սրահին մէջ հսկայ լուսաւոր ծառը կը տիրապետէր բեմին:

Բազմաթիւ ծնողքներ, հանդիսականներ եւ քաղաքապետարանի խորհրդատու Տիկին Մարսէլ Մարտիրոսեան, եկած էին վայելելու այս աւանդական տօնը:

Մշակոյթի Տան տնօրէնը, իր բարի - գալուստի եւ մաղթանքներու խօսքէն ետք ներկայացուց ուսուցչուհիները, Տիկին Շաքէ Մանուկեան եւ Օր. Սօֆի Սիմոնեան:

Խօսք առաւ նաեւ Մշակոյթի Տան նախագահը՝ Պր. Կրէկուար Ադամեան: Յետոյ բեմ բարձրացաւ 6-էն 14 տարեկան աշակերտներու խումբը, կոկիկ հագուած եւ շնորհալի կեցուածքով. նախ երգեցին հայկական եւ ֆրանսական փառերգները. եւ յաջորդաբար արտասանեցին մայրենի լեզուի նուիրուած արտասանութիւններ եւ մեներգներ, Ամանորի մաղթանքներ եւ խմբային ճոխ մանկական երգեր: Անսխալ եւ մաքուր առոգանութեամբ: Ապա միեւնոյն խումբը ներկայացուց Յովհաննէս Թումանեանի «Մի կաթիլ մեղր»ը, որ դարձեալ գնահատուեցաւ ներկաներուն ծափահարութիւններով:

Այս բոլորը քաջալերելու եւ սրահին փոքրիկները ուրախացնելու երգերու շարանով, Կաղանդ պապան մուտք գործեց, ընդհանուր խանդավառութիւն մը ստեղծելով սրահէն ներս: Փոքրիկները շըրջապատեցին զինք, ոմանք արտասանեցին եւ երգեցին, ան լաւագոյն մաղթանքներով նուէրներ բաշխեց անոնց:

Տեղւոյն «Երեւան» երգչախումբը եւ «Նազան» պարախումբը երգերով եւ պարերով, իրենց մասնակցութիւնը բերին:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ եւ ներկաները, որոնցմէ ոմանք ուրիշ գաղութներէ եկած էին, այնքան գոհ մնացին որ ուզեցին գալ տարի ալ ներկայ ըլլալ այս յաջող հանդիսութեան:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մօտեցաւ մի ծերուկ Ֆրանսացի, գինով էր... կանգնեց դէմս ու սկսեց խօսել: Խօսեց, խօսեց, խօսեց ու երբ ընդհատեց, ես սկսեցի խօսել. ասացի՝ քէֆդ լաւ է, շատ լաւ, ինքդ էլ լաւ մարդ ես երեւում, հիանալի մարդ, ձեր Փարիզն ալ շատ գեղեցիկ է եւ նման բաներ... Ցոյց տուեց, թէ ուշադրութեամբ լսում է ու նորից սկսեց խօսել: Գրպանից ծըխախոտ հանեցի, խնդրեմ, ասացի. ծըխէք, Հայաստանի ծխախոտ է, «Ախթամար»... Հետաքրքրութեամբ նայեց տուփին, մի հատ վերցրեց, ասաց՝ մերսի, միակ բառը, որ հասկացայ... Եթէ նոյնիսկ այդ մէկ բառն էլ չհասկանայի, մէկ է, հասկանում էի նրան. մարդը խմած էր, երեւի ինչ-որ ցաւ ունէր, ուզում էր մէկի հետ խօսել, ցաւը պատմել... Ո՞ւմ հետ պիտի խօսէր, բոլորն իրենց գործին էին շտապում, միակ անգործը ես էի, որ մայթին կանգնած ծխում էի... Ինքն էլ երեւի հասկացաւ, որ ես չեմ հասկանում իրեն, բայց դա կարեւոր չէր, իրեն լսող էր պէտք ու գտել էր...

- Պարզ է, հասկցած էք իրար, - ասաց Սարոյեանը, - գեղեցիկ է, երբ մարդիկ տարբեր լեզուով կը խօսին ու կը հասկընան... Բայց ահա հոս, երբեմն կու գան, հետս անգլերէն կը խօսին, ու չեմ հասկնար...

- Այդքա՞ն վա՞տ են խօսում...

- Ո՛չ, վատ չեն խօսիր, բայց կ՚ուզեն ցոյց տալ, թէ անգլերէն գիտեն, ու չեմ հասկնար այդ մարդոց... Ես եկած եմ, որ հայերէն լսեմ, հայերէն խօսիմ, իրենք անգլերէն կը խօսին: Ինչո՞ւս պէտք...

Իսկապէս, երբ հետը երբեմն անգլերէն էին խօսում, շուռ էր գալիս իմ կողմը.

- Վահագն, ի՞նչ կ՚ըսեն, թարգմանէ...

Ես ուսերս վեր էի քաշում:

Ծիծաղում էր:

Զրուցակիցը, ստիպուած, անցնում էր հայերէնի:

- Շատ լաւ, - ասացի, երբ սրանից յետոյ ձեզ հետ անգլերէն խօսեն, ու դուք ասէք՝ Վահագն, ի՞նչ կ՚ըսէ, թարգմանէ, պիտի թարգմանեմ, ասեմ, պարոն Սարոյեան, այս մարդն ասում է՝ անգլերէն գիտեմ...

- Հօ՛, հօ՛, հօ՛... Ատանկ ալ ըսէ...

Զարմանալի, ամբողջական, զարմանալի սեւեռուն է Սարոյեան մարդն ու գրողը: Նրա ոչ մի արարքը, ոչ մի խօսքն ու զըրոյցը դուրս չէին մեր պատկերացրած սարոյեանական աշխարհից: Առաւօտեայ հեռախօսային այն պատահական զրոյցն էլ, որ մեր հեռախօսային կապի մեղքն էր, ինչ-որ հետք էր թողել նրա մէջ. «Լաւ չէ, երբ մարդիկ չեն հասկնար իրար»...

Այդ օրերին մոլտաւական արուեստի շաբաթ էր Հայաստանում:

- Շատ լաւ էք ըրեր, որ կանչեր էք Մոլտաւներուն, ժողովուրդներ իրար պիտի ճանչնան ու հասկնան երգով, պարով, բանաստեղծութեամբ: Խօսք ու զրոյցով պիտի հասկնան իրար: Շատ կ՚ուզեմ երթալ իրենց համերգին:

- Է, երթանք...

- Բայց...

- Ի՞նչ բայց...

- Կրնա՞նք անանկ տեղ մը նստիլ, որ ինծի ոչ ոք չտեսնայ:

Հասկացայ: Այդ օրերին ուր էլ լինում էինք, ժողովուրդն խսկոյն շրջապատում էր նրան: Աւտոմեքենայում միշտ վարորդի կողքին էր նստում. ու երբ անցնում էինք քաղաքի փողոցներով, մարդիկ փառահեղ պեխերից ճանաչում էին նրան, կանգնում, հայեացքով ուղեկցում էին մեքենան: Միլիցիոներները պատուի էին առնում: Որ դահլիճում էլ որ յայտնւում էր, հանդիսականները, բեմը թողած, սեւեռւում էին դէպի Սարոյեանի օթեակը: Վախենում էր, որ այս անգամ էլ կարող է չեղել դահլիճի ուշադրութիւնը...

- Դժուար է, ասացի, այնպիսի տեղ գտնել, որ ձեզ չտեսնեն:

- Անանկ է նէ, չեմ երթար, թելէվիզիոնով կը նայիմ...

Ժողովուրդների նկատմամբ յարգանքը, սէրն ու ակնածանքը նրա էութիւնն է, մարդկային, ստեղծագործական էութիւնը:

Բարձր էր գնահատում բարեկամութիւնը ռուս ժողովրդի հետ:

- Հայերու ապահովութիւն Ռուսերէն կու գայ, երբեք չպիտի մոռնանք այդ ճշմարտութիւնը...

(Շար. 36)

l'Ecole
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Arménienne Apostolique
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

organise un

SUPER LOTO
Վիճակախաղ

Dimanche 31 Janvier à 15 heures

au Centre Culturel *Sahak-Mesrop*
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE

Tél. : 04. 91. 77. 84. 70

LE GROS LOT :

Une agréable surprise
et d'autres lots de valeur

La galette de Roi sera offerte aux participants par l'école Abovian

VENEZ NOMBREUX !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Արեգնազ Քէպլէեանի մահուան առթիւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Սարգիս Մուրատեան 500 Ֆր., Տիկին Աննա Գարաթէփէ 100 Ֆր., Տիկին Մարի Բէյմօնտ Սօլտ 250 Ֆր., Ժան Յակոբեան, Ժերար Սիմոնեան 500-ական Ֆր., Տիկին Թրինքար Օտիպէր 300 Ֆր., Էտուար Զիլինկիրեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Տ. Խաբէնճեան, Տէր եւ Տիկին Մատլէն Քէպլէեան, Օր. Սոնիա Պօտէ 500-ական ֆրանք, Օր. Մարկրիթ Գումրուեան 1000 Ֆր., Տիկին Լիւսի Սիմոնեան 300 Ֆր., Տիկին Արեգնազ Ջէրչեան 500 Ֆր.։

UGAB — UGAB — UGAB —

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN
CONCERT
le Dimanche 24 Janvier à 17h
HAIK DAVTIAN
(Violon)
ARTHUR AHARONIAN
(Piano)

Au programme :
Prokofiev — Stravinsky — Chostakovitch — Schedrin — Khatchatourian — Baghdassarian

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — Paris 17e
(Métro Courcelles)
tél. : 01 42 27 12 26

P. A. F. : Adulte 75 F.
Enfant 50 F.

UGAB — UGAB — UGAB —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- 01 39 83 71 19 (de 19h à 21h);
- 01 47 80 71 73 (de 9h à 19h);
- 01 64 03 53 05 (de 10h à 18h).

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME
«Balafre»
«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլ «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ-ի

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section «Asdghig» de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue

animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre

le Samedi 30 Janvier à 20 heures

Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville

Réservations :
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

A L'OCCASION
DU 10e ANNIVERSAIRE
DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE
& la **VILLE DE MEUDON**
présentent

Vardan MAMIKONIAN
piano

- Bach
- Beethoven
- Liszt
- Prokofiev

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE
DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice
de la reconstruction
de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

20-ԱՄԵԱԿ
ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 21-ին
FLORIDA PALACE
162-164, Bd Mireille Lauze
13010 MARSEILLE

մասնակցութեամբ՝
«Կայծակ» նուագախումբի
— Փարիզէն —
- Առաջին անգամ ըլլալով ի Մարսէյլ -

Հայկական եւ եւրոպական
ընտիր երաժշտութիւն

Սոյն հանդէսէն առաջ պիտի պարգեւատրուին երգչախումբի հիմնադրութենէն ցայսօր հաւատարմօրէն եւ օրինակելի նուիրումով ծառայած անդամ - անդամուհիները, յուշանուէրներով։

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝
04 - 91 - 77 - 84 - 70
04 - 91 - 34 - 77 - 44
04 - 91 - 94 - 12 - 09

Մախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

TELEVISION
CANAL+ (en clair)

Dimanche 24 Janvier à 12 heures 40
(«Le vrai journal» — Karl Zero)

Débat sur l'élection de G. Veinstein, avec la participation de : Y. Ternon, Patrick Devedjian, Olivier Roy, Pierre Chuvin, Ara Krikorian et Ch. Aznavour.

EREVAN
2 vols directs hebdomadaires en Airbus A310 de la compagnie ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH
Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté — 69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch — 75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	**800**	**(964,80)**
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք-Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «**Araxe**»
Lyon - Villeurbanne
organise une
SOIREE THEATRALE
— **LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE** et
— **LE FIANCE D'AMERIQUE**

présentée par :
La troupe «**SEVANE**»
de l'Amicale des Arméniens de Romans

LE SAMEDI **30 JANVIER** à **20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

—— Prix d'entrée : 50 F. ——

pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION : 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8e

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.559 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.559

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 21/22)

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐԸ ԼՂՀ ԳԱՑԱԾ ՉԷ

Պատասխանելով «Կոմերսանթ Տէյլի» (Յունուար 21) թերթին մէջ լոյս տեսած յօդուածի մը պնդումին թէ Ա. Էօճալան Իտալիայէն ԼՂՀ մեկնած է, Արտաքին Գործերու նախարար Նայիրա Մելքումեան յայտարարած է. «Այդ հրապարակումը կարելի էր համարել անմիտ եւ անհեթեթ եթէ այդ ամէնի մէջ աչքի չընկնէր ԼՂՀ-ի դէմ լաւ մտածուած սադրանքը: Ըստ երեւոյթին Լեռնային Ղարաբաղի խաղաղ կերպարը շատերին հանգիստ չի տալիս, այլապէս ինչո՞վ բացատրել այդ "տարօրինակ" կեղծիքի ի յայտ գալը:

Ինչ վերաբերում է քիւրտ առաջնորդ Ա. Էճալանի գտնուելու վայրին կամ դրա տեղափոխութիւններին, ապա կարող եմ պաշտօնապէս յայտարարել որ Պրն. Էօճալանի եւ նրա ներկայացուցիչների կողմից նոյնիսկ փորձեր չեն եղել կապի մէջ մտնելու ԼՂՀ-ի իշխանութիւնների հետ եւ հետեւաբար, ԼՂՀ-ի տարածքում նրա գտնուելը, այդ թւում եւ տարանցիկ, լիովին բացառուած է»:

«ՃԵՆԸՐԸԼ ՄՈԹՈՐԶ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ ԿԸ ԲԱՆԱՅ

Վարչապետ Ա. Դարբինեան Յունուար 21-ին ընդունած է ամերիկեան «Ճեներըլ Մոթորզ» ընկերութեան պատուիրակութիւնը: Մշակուած է յառաջիկային Հայաստանի մէջ հիմնադրուելիք ինքնաշարժներու գործատան ծրագիրը: Վարչապետը յայտնած է թէ կառավարութիւնը լիակատար աջակցութիւն ցոյց կու տայ ձեռնարկին:

«ՇԱՄԻՐԱՄ»Ի ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԷՆ ԳԱՅԵԱՆԷ ՍԱՐՈՒԽԱՆԵԱՆ ԱՐՏԱՔՍՈՒԾ

Շամիրամի Երեւանի տարածքային կառոյցին գումարած նիստին օրակարգի միակ նիւթը եղած է կուսակցութեան նախագահներէն Գ. Սարուխանեանի անվստահութիւն յայտնելու եւ զայն շարքերէն արտաքսելու հարցը: Այդ նիւթով նիստ գումարած է նախագահութիւնն ալ ու քննարկելով Երեւանի տարածքային կառոյցին որոշումը, միաձայնութեամբ որոշած է վերջ տալ Գ. Սարուխանեանի նախագահութեան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Ատրպէյճանի «Ժողովրդական Թերթ»ին Յունուար 15-ի թիւին մէջ տեղ տրուած է Բաքուի Ֆրանսայի դեսպան Ժան-Փիէր Կինհիւի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ուր խնդրոյ առարկայ եղած է Ղարաբաղի խնդիրն ալ: Խօսելով ֆրանքօ-ատրպէյճանական յարաբերութիւններուն մասին, դեսպանը կ'ըսէ թէ անոնք կ'ընթանան բազմաթիւ մարզերու մէջ գործակցութեան ճամբով և Ատրպէյճանի վերելքին զօրակցութեամբ: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի խնդրին մէջ Ֆրանսայի սկզբունքներուն, դեսպանը կ'ըսէ. - «Պէտք է խոստովանիմ որ Ֆրանսա քիչ մը յապաղած է այս հարցին մէջ: Այսօր Ֆրանսայի ալ կը վերաբերի ձեր հողերուն գրաւումը որ հետեւանք է հայկական յարձակումին որով հազարաւոր Ատրբէջանցիներ պատերազմի զոհ եւ ապաստանեալ դարձան: Այս խնդրին մէջ Ֆրանսայի տեսակէտը այն է որ Հայաստան պէտք է հեռանայ գրաւած հողերէն: Յարգելով միջազգային պայմանագրութիւնները, բոլոր ապաստանեալները պէտք է վերադառնան իրենց բնակավայրերը:

Ֆրանսա Ղարաբաղի կնճիռին համար համամիտ է Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի 1996 Դեկտեմբերին Լիզպոնի ժողովին ընդունուած բանաձեւին: Ատրբէջան անկախ երկիր մըն է եւ Լեռնային Ղարաբաղը անբաժանելի մասն է այդ երկրին: Ասիկա է Ֆրանսայի տեսակէտը»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ հանքագործներու բողոքի ցոյցը ալ աւելի ծաւալ առած էր Յունուար 22-ին եւ բախումներ տեղի ունեցած էին ապահովութեան ուժերուն հետ: Նախագահ Կոնսթանթինէսքու սպառնաց արտակարգ վիճակ հռչակել, եթէ հանքագործները շարունակեն քալել դէպի Պուքրէշ: Կը թուէր սակայն թէ սպառնալիքը արձագանգ չէր գտած, «կը պայքարինք, կը յաղթենք եւ մինչեւ Պուքրէշ կ'երթանք» կը բացականչէին հանքագործները: Ոստիկաններուն արտասուաբեր ձեռնառումբերը պահ մը հըւարումի (?) բերած են ցուցարարներ, բայց, քիչ ետք, անոնք խմբովին հակազդած են. - «Ոտքի՛ Ռումանիոյ, արթնցիր մահուընէդ ուր մղեցին քեզ բարբարոս բռնակալները»: Ցուցարարներու պարագլուխը՝ Կոզմա պատերազմ յայտարարած է իշխանութեան, պաշտպանելու համար իր հանքագործներուն շահերը: Ժխուի (?) հանքերը փակուելու սպառնալիքի տակ են, մինչ հազարաւորներ հանքէն զատ լուծում չունին:

ՊԱՊԸ իր 85-րդ ճամբորդութեան ձեռնարկեց, չորրորդ անգամ երթալով Մեքսիքա, Յունուար 22-ին: Չորս օրուան այցելութենէն ետք, Յովհ.-Պօղոս Բ. Միացեալ-Նահանգներ պիտի անցնի: 1992-էն ի վեր է միայն որ Մեքսիքա եւ Վատիկան դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատած են եւ մթնոլորտը միշտ լարուած կը մնայ երկու երկիրներուն միջեւ: Նախագահ Զետիլլօ բաւական մըտահոգ է քանի մը հարցեր կան Եկեղեցւոյ հետ, որ դէմ է կամաւոր վիժումներու ու սերմնապանակի, ինչ որ պատճառ է մահերու աճումին:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ 48 ժամուան այցելութիւն մը կատարեց Ալզաս եւ հանդիպում մը ունեցաւ Շիլթիկհայմի մէջ (Ստրազպուրկի արուարձան) մանուկներուն հետ եւ պատասխանեց անոնց համարձակ հարցումներուն: «Ի՞նչ է ձեզի համար նախագահ ըլլալ» ու Շիրաք կը պատասխանէ. - «Նախագահ եմ, որովհետեւ ուզեցի եւ բաւական չարչարուեցայ որպէսզի յաջողիմ...»: «Այս ճամբորդութիւնները նեղացուցիչ չե՞ն», «Երկիրները՝ ոչ, առիթ է լսելու ինչ որ մարդիկ կ'ըսեն» եւլն. եւլն.:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ջարդին մասին Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ըի մասնագէտներուն վերջին լուսաբանութիւնները թոյլ տուին որ աւելի յստակ պատկերացում մը ըլլայ պատահածին: Առաջին տեղեկութեանց համաձայն, կը հաստատուի որ ջարդ եղած է, ապա ոճիրին տեսարանը փոխակերպըւած է: Միւս կողմէ, Միլոսեւիչ քիչ մը ջուր դրած է իր գինիին մէջ եւ ջնջած Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի պետին՝ Ուոլքըրի արտաքսման հրամանագիրը:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, ոստիկանութիւնը ցըրւած է 10 հազար հոգիներէ բաղկացած արարողութիւն մը որ տեղի կ'ունենար ընդդիմութեան խորհրդանշական անձի մը մահուան 4-րդ տարելիցին առթիւ, մզկիթի մը մէջ: Պազարկան նախ Խոմէյնիի նախարար եղած էր, ապա ներքին ընդդիմութեան գլխաւոր անձնաւորութիւնը:

Ժ.-Մ. ԼԸ ՓԷՆ - ՄԵԿՐԷ հակամարտութիւնը օրէ օր աւելի սուր բնոյթ կ'առնէ: Յունուար 21-ին, Լը Փէն երկու ժամ տեւող ելոյթով մը, ուզեց ցոյց տալ թէ ծերացած չէ, քաջառողջ է եւ կրնայ միշտ բազմութիւններ ոգեւորել: Ծանր կերպով ծաղրեց նաեւ երէկուան իր աջ բազուկը՝ Մեկրէն, ամէն տեսակ որակում շնորհելով անոր, ինչպէս «Վիթրոլի կայսր», խեղճուկրակ անձ, ծաղրելով նաեւ անոր ֆիզիքական թերիները: Հակազդեց նաեւ Մեկրէի այն խօսքին թէ Լը Փէն «տխմար մըն է որ ձախող կերպով կը քաշուի», կ'ըսէ. - «Միշտ այդպէս կ'արտայայտուի փոքրիկ երգչուհին որ երբեք չէ յաջողած հասնիլ մեծ օփերայի մը: Կը յուսայ միշտ որ տխմարը կոկորդի ցաւ պիտի ունենայ»: Շաբաթավերջին Մեկրէի համագումարը տեղի կ'ունենայ Մարինեան, Ազգ. Ճակատին, այդ առթիւ, պիտի կցէ «Ազգ. շարժում» որակումը: Յունուար 22-ին, հարցախոյզի մը համաձայն, ժողովրդականութիւն վայելողը կը մնայ Լը Փէն:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ Միջազգային Դաշնակցութիւնը կ'ամբաստանէ ֆրանսական հակահարեկչական մեթոտները որոնք չեն համապատասխաներ Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Պայմանագրութեան: Ֆրանսա միտք չունի սակայն ջնջելու արդարադատութեան 14-րդ ճիւղը որ կը զբաղի ահաբեկչութեամբ: Խնդրոյ առարկայ է մասնաւորաբար դատաւոր Ժան-Լուի Պրիւկիյէր:

ԵԼՑԻՆ վիրաբուժական գործողութեան պիտի չենթարկուի: Բժիշկները կը ջանան խնամել ստամոքսի կեղը առանց գործողութեան դիմելու: Դէտերու համաձայն, ժողովուրդն ալ շատ յուզուած չէ եւ Ելցինի պարագան կը նմանցնէ համայնավար ժամանակաշրջանի մահամերձ ծերունիներուն, ինչպէս Բրեժնեւ, Չերնենկօ եւայլն:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Թագաւորին եղբայրը՝ իշխան Հասան, որ իր յաջորդը կը նկատուէր բաւական շնորհազրկուած է եւ հաւանական է որ Հիւսէյն զայն պաշտօնազրկէ ի նպաստ իր մէկ տղուն: Վերադարձին, դիրքը փոխած է եւ ոչ մէկ անգամ «գահաժառանգ իշխան» բացատրութիւնը գործածած իր եղբօր համար: ՍԻ-ԷՆ-ԷՆ-ի տուած հարցազրոյցի մը առեն, Հիւսէյն ըսած է. — «Անձնապէս զինք ընտրած եմ որպէս գահաժառանգ, բայց այդ չի նշանակեր որ հարցը փակուած է»:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ Ռամազանի վերջաւորութիւնն ալ արիւնալի դէպքերու առիթ տուած է: 39 մեռեալ կայ եւ այս նոր ոճիրով Ռամատանի առեն մեռեալներու թիւը 100-է աւելի է:

ՀԱՐԻՒՐ ՌՈՒՍԻ վրայ մէկը բանտն է, այսինքն աւելի քան մէկուկէս միլիոն հոգի:

ՈՂՋԱԿԻԶՈՒՄԻ յուշարձանը, որ պիտի բարձրանայ Պէրլինի սրտին վրայ, Պրանտըպուրկի դրան մօտ, դեռ վերջնական լուծումի չէ յանգած: Վարչապետ Շրէօտէրի դիմումին վրայ, ամերիկացի ճարտարապետը՝ Փիթըր Այզէնման համաձայնած է վերաքննելու իր ծրագիրը: Իր հսկայ լաբիւրինթոսը 2700 սիւներով շատ պատկառելի նկատուեցաւ եւ պիտի սահմանափակուի 1500-ի եւ ամբողջանայ «Գիրքերու պատ»ով մը, ցեղասպանութեան նուիրուած փաստաթուղթերու կեդրոնով մը եւ ցուցահանդէսով: Շրէօտէր եւ Մշակոյթի նախարար՝ Նաուման կը պաշտպանեն այս ծրագիրը որ պէտք է վաւերացուի Պունտըսթակին (Խորհրդարան) կողմէ:

«ԵՒՐՈՊԱ ՊԷՏՔ Է ՔՐՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՈՒՆԵՆԱՅ»

Կ'ըսէ Էօճալան

Հռոմէն մեկնելէ առաջ քիւրտ ղեկավար Ա. Էօճալան պատասխանած է իտալական հեռատեսիլի Բ. կայանին հարցումներուն, բացատրելով Իտալիա գտնուելու դրդապատճառները, յետագայ ծրագիրները:

Ռուսաստանէն Հռոմ մեկնումը եղած չէ իտալական կառավարութեան հրաւէրով, բայց որոշ խորհրդարանականներ կարեւոր դեր կատարած են ատոր մէջ: Ինք ազատ կամքով ընտրած է Իտալիան ու նոյն ձեւով ալ կը մեկնի: Կը յուսայ կարճ ժամանակ մը ետք կրկին վերադառնալ Իտալիա:

Պատասխանելով Թուրքիոյ ամբաստանութիւնները քննելու նպատակով կազմուելիք դատարանի մը մասին հարցումին, Ա. Էօճալան կ'ըսէ թէ երբեք չէ հաւատացած այդ ուղղութեամբ հաւանականութեան մը: Սակայն կը կրկնէ թէ Եւրոպայի Միութեան սկզբունքներուն յարիր մօտեցումով ու այդ մեկնակէտով իրաւագիտական քննիչ յանձնախումբի մը եւ ի հարկին միջազգային ատեանի մը կազմութիւնը կարեւոր կը նկատէ, այն պայմանով որ այդ յանձնախումբը Քիւրտիստանի մէջ հետազօտութիւններ ու քննութիւններ կատարէ: Կ'աւելցնէ թէ միշտ պատրաստ է ատոր ու ՓՔՔ ոչ մէկ առարկութիւն պիտի ունենայ այդ ուղղութեամբ:

Քիւրտ ղեկավարը քրտական հարցին միջազգայնացումին մասին այլ հարցումի մը կը պատասխանէ թէ Թուրքիոյ հանրապետութեան հիմերը Լօզանի դաշնագրով դրուած են: Անոր 75 տարուան ընթացքն ալ յենած է Եւրոպայի. սակայն Թուրք պետութիւնը երբեք ուշադրութիւն չէ դարձուցած այն հիմնական սկզբունքներուն որոնք Եւրոպայի ուղղութիւն տուած են: Իր Հռոմ գտնուիլը այդ հակասութիւնը պարզելու նպատակն ալ հետապնդած է: Եթէ Եւրոպայի Միութիւնը քրտական կայուն քաղաքականութիւն մը ունենայ եւ զայն կիրարկէ, կարելի կ'ըլլայ լուրջ զարգացումներու հասնիլ:

Բացատրելով ՓՔՔ-ի նպատակները, Ա. Էօճալան նախ կը նշէ Թուրքիոյ մէջ ուր Քիւրտերը ամենածանր ահաբեկչութեան զոհերն են, ժողովրդավարական հիմերով վերակառուցումի հոլովոյթի մը իրականացումի կարեւորութիւնը: Այդ հոլովոյթին մէջ քրտական ինքնութիւնը պէտք է սահմանադրական երաշխիքներ վայելէ: Իր կարծիքով Թուրքիա պէտք է ընդառաջէ այդ հեռանկարին, քանի որ այլընտրանք չունի: ՓՔՔ երբեք պիտի չհրաժարի ժողովուրդներու ազատ կամքին վրայ հիմնուած լուծումէն: Ասիկա միեւնոյն առեն կը դիմէ ժողովրդավարական դաշնակցութեան մը կազմութեան: Ճիշդ ինչպէս Եւրոպայի Միութեան պարագան. նման միասնութիւն մը կրնայ Միջին-Արեւելքի մէջ, Քիւրտիստանի այլ մասերուն մէջ ալ իրականանալ: Այլ խօսքով՝ Միջին-Արեւելքի ապագան կապուած է Քիւրտերու ազատ կամքին ու ՓՔՔ կը ջանայ ատոր առաջնորդութիւնը ընել:

Այս տեսանկիւնէն Ա. Էօճալան կարեւոր դեր կը վերապահէ Եւրոպայի Միութեան: Եթէ ան չստանձնէ այդ դերը, Իտալիոյ ափերը հասած քրտական ալիքները պիտի ստուարանան եւ վերածուին մարդկային ողբերգութեան մը: Հարցը որքան յետա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆԻ ԳԻԾԸ

Տասնամեակներու մոռացութենէ ետք, Լեւոն Թիւթիւնճեանի (1905 – 1968) արուեստը հետզհետէ աւելի մեծ ուշադրութեան եւ հետաքրքրութեան առարկայ կը դառնայ, դարու մը վերջաւորութեան՝ երբ վերանորոգուած ակնարկներ կը նետուին դէպի ետին, հաշուեյարդար մը ընելու եւ արժէքներու աւելի ճշգրիտ գնահատում մը կատարելու: Իսկ երբ խնդրոյ առարկայ արուեստագէտին երկը իր մէջ յաւիտենականութեան հունտը կը կրէ, ան նոյնիսկ երկար անտեսումէ ետք կը ծլարձակի ու կը փթթի եւ, հոգատար ձեռքերու մէջ եւ նոր աչքերու հայեացքին տակ, իր արժանի տեղը կը գտնէ արուեստի աշխարհին մէջ:

1930-ական թուականներու շուրջ, Թիւթիւնճեան մաս կազմեց յառաջապահ այն արուեստագէտներու փաղանգին, որ մեր դարու արդի արուեստը կերտելուն մէջ առաջնակարգ դեր ունեցաւ: Բայց, այլազան եղելութիւններ, ինչպէս Թիւթիւնճեանին անցքը քնարական վերացականութենէն դէպի նկարագրական եւ կանոնապաշտ գերիրապաշտութիւն, նաեւ իր նըկարագրային ժուժկալութիւնն ու հոսանքին դէմ թիավարելու իր ընթացքը, ինչպէս դիտել կու տայ Կլատիս Ֆապր (1), պատճառ դարձան որ Թիւթիւնճեան մէկուսանայ եւ, հատ ու կենտ առիթներէ զատ, մոռացութեան տրուի:

Սակայն տիեզերային տեսիլքով համակուած Թիւթիւնճեան կը նմանի այն աստղերուն որոնք իրենց յատուկ բաղադրութիւնն ու լոյսը ունին, մեղմ ու երազային: 1920-ական տարիներու երկրորդ կէսին երկնուած իր գործերը, մեր աչքին այնքան թարմ կ'երեւան եւ անմիջական, այնքան կատարելագործուած եւ հմուտ, որոնք մոռնալ կու տան իրողութիւնը որ անոնք տակաւին երեսունը չբոլորած եւ յղացողական մեծ ընդունակութեամբ օժտուած երիտասարդի մը ստեղծագործութիւններն են, որոնցմէ ընտիր խումբ մը վերջին երկու ամսուան ընթացքին ցուցադրութեան առարկայ է (2), իւղաներկ, կպածոյ, գծանկար եւ բարձրաքանդակ ընդգրկող: Անոնց մէջ, ձեւերէն, բիծերէն եւ գոյներէն աւելի, թերեւս գիծն է որ, իր ծայրագոյն ինքնատիպութեամբ, ինքնին ստորագրութիւնը կը դառնայ արուեստագէտին, արուեստին մէջ նոր յայտնաբերուած տարածք – միջոցի մը մէջ, որ անպարագիծ է, երկինքին նման, անժամանակ եւ անյատակ, ձգողութենէ զերծ, ինչպէս Քանտինսքի, Մալեվիչ, Քլէ եւ քանի մը ուրիշներ առաջադրեցին՝ բնազանցական մեկնակէտերով, զորս Թիւթիւնճեան իւրայատուկ զգացողութեամբ կ'ընկալէ, կ'որդեգրէ:

Գիծը ուրեմն. այն գիծը՝ որ Ի. դարու արուեստին մէջ, որեւէ ժամանակէ աւելի դարձաւ հետքը ու արուեստագէտին անձնականութեան դրոշմը կը կրէ: Այս գիծը երբեմն ուժական է, թաւ, վայրագ, հատու. երբեմն ճապուկ, վայելուչ, նուրբ եւ, ճիւղի մը նման դողացող՝ ամէնէն մեղմ զեփիւռի մը հպումէն:

Թիւթիւնճեանի գիծը իր աշխարհն ունի. ան կը թուի գերզգայուն դրոշմն ըլլալ մտածուած գծայնութեան մը, աչքի մը՝ որ կեդրոնացումով կը հետեւի անոր ընդերքին ուղղութեան: Ան ճշգրիտ է, պարզագոյն եւ բիւրեղեայ: Ան կիրարկըուած է որպէս ինքնին արտայայտչական միջոց մը եւ, տարածք – միջոցին զոր կը սահմանէ, կու տայ դիւթական եւ բանաստեղծական յատկութիւն մը: Այս գիծը, գերագոյն կերպով ճկուն, վէտվէտուն, տառի մը նման կը սահի, ճառագայթի մը նման կը սուրայ կամ, թելի մը պէս, անգամներ միջոցէն մասեր, տարրերն ու բիծերը կը սահմանաւորէ կամ անոնց վրայէն կ'անցնի եւ, երակներու նման, տարածք - միջոցը կ'ոռոգէ եւ կը տարածուի: Այս է Թիւթիւնճեանին անսայթաք գիծը որուն տակաւին հանդիպելու նոր առիթներ կ'ունենանք, Ֆրանսա կամ այլուր:

ՇԱՀԱՐԱԶ

(1) Gladys C. Fabre : «TUTUNDJIAN», *Editions du Regard*, Paris, 1994, p. 7.

(2) LEON TUTUNDJIAN, «A l'avant-garde des années 30», *Galerie Lucien Durand le Gaillard*, 19, rue Mazarine, 75006 Paris, du 27 novembre 1998 au 23 janvier 1999.

Այս ցուցահանդէսին առթիւ մատնանշուած էր որ նկատի առնելով Թիւթիւնճեանի ամբողջական գործերը ներկայացնող հրատարակութեան մը ծրագիրը, իր այրիին Տիկին Վիճէի նախաձեռնութեամբ, նկարիչին գործերուն վաւերականութիւնը քննող եւ հաստատող կոմիտէն կոչ կ'ուղղէ բոլոր անոնց որոնք Թիւթիւնճեանէն գործեր ունին, որ կապ հաստատեն այս ցուցասրահին հետ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

Ն. ԶԱՐԵԱՆ – Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ ԶՈՒԳԱՀԵՌԸ

«Հայ թատրոնի ընկերակցութեան» եւ «Համազգային»ի Դիմակ թատերախումբին միասնական աշխատանքով 1996-ին սկիզբ առած թատերական ընթերցումներուն Զ. շարքը փակուեցաւ Յունուար 17-ի երկու թատերախաղով: Այս շարքին նախօրեակին Բ. խումբը վերջ տուած ըլլալով գործակցութեան, ընտրուած չորս կատակերգութիւններուն վերջին երկուքն ալ ներկայացուեցան «Հայ թատրոնի ընկերակցութեան» կողմէ:

Թատերական այս գործունէութիւնը որուն սահմանը աւելի լայն եղաւ միշտ, քան գործի մը ներկայացումը, ուշագրաւ է յատկապէս տարուած ուսումնասիրութեան աշխատանքով: Հայկական թատրոնի խաղացանկէն նոյնիսկ շատ քիչ ծանօթ անուններ ու գործեր լոյսին բերելու, թատերասէր հանրութեան մը գիտակցութեան յանձնելու արարքը կարելի կ'ըլլայ շնորհիւ այդ աշխատանքին: Կատակերգութիւններու երկրորդ ներկայացման համար ընտրուած հեղինակներն էին Հրաչ Տարօնեան եւ Նայիրի Զարեան: Երկուքն ալ լուսանցքի վրայ մնացած անուններ, նոյնիսկ Փարիզի թատերասէր շրջանակներուն համար: Գրեթէ նոյն ժամանակին, բայց ամբողջովին տարբեր պայմաններու մէջ, տարբեր մտայնութիւններով գրի առնուած երկու խաղերուն հասարակաց նիւթն էր կեղծիքի որսը: Առաջին թատերգութիւնը այդ որսը զետեղած էր մարդկային յարաբերութիւններու շրջանակին մէջ, իսկ Ն. Զարեանի խաղը, գրուած 1959-ին, խնդրոյ առարկայ կ'ընէր քաղաքական միջավայրին լայն ազդեցութեան ենթակայ մտայնութիւնը որ կը պատկանէր շրջանի ծանօթ արտադրութիւն պարագայապաշտ – պատեհապաշտ անհատին:

Հ. Տարօնեանի «Ամբողջ ճշմարտութիւնը» (1951) մէկ արարով թատերգութիւնը զոր ինք անուանած է «ժամանց», վայր ունի դերձակ Յովակիմի (Արսէն Այնթապլեան) աշխատանոցը ուր գերբնական միջամտութեամբ մը անոր կը տրուի իր խօսակիցներուն մտածումները կարդալու կարողութիւնը: Աշկերտի, Զայնի, յաճախորդի, բարեկամի, նշանածի, գործաւորուհիի դերերը ստանձնած էին Թորոս Գոմթիկեան, Վահրամ Աժտէրեան, Ժիրայր Զոլաքեան, Յարութիւն Խաչատուրեան, Անէթ Դիլանչեան, Հեյդա Գէորգեան: Բեմական գործողութիւններու ընթերցումը կը կատարէր Աստղիկ Շինկիթեան:

Ն. Զարեանի «Զառն այս անգամ չբերեց»ը որ երկու պատկերով «կոմեդիա» մըն է, կ'անցնի Հայաստանի լեռնային մէկ առողջարանին մէջ ուր գործող տիպարները մարմնաւորեցին Ժ. Զոլաքեան, Թ. Գոմթիկեան, Յ. Խաչատուրեան, Հ. Գէորգեան, Ա. Այնթապլեան: Բեմական անցքերը կարդաց Անէթ Դիլանչեան: Փորձերը վարած էին Արբի Յովհաննիսեան եւ Ժիրայր Զոլաքեան:

Օրուան առթիւ պատրաստուած յայտագիրը ուր ինչպէս միշտ խօսուած էր երկու հեղինակներուն մասին ամփոփ տեղեկատուութիւն մը, կը յայտնէր թէ Հ. Տարօնեան կը պատկանի ֆրանսահայ թատերագիրներու այն խումբին որ գործեր գրած է ֆրանսահայ բեմերուն համար: Ծնած է 1917-ին Յունաստան, 1930-ին հաստատուած Փարիզ, աշակերտած Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին: Ասպարէզով եղած է ատամնաբոյժ: Նոյն էջին վրայ տրուած է անոր հայերէն թատերախաղերուն ցուցակը որ կը բաղկանայ ինը անունէ: Մեռած է 1969-ին:

Ն. Զարեան որ ծնած է Վանի Խառակոնիս գիւղը (1900) ծանօթ անուն է արեւելահայ գրականութեան մէջ, առաւելաբար որպէս բանաստեղծ: Իր թատերգութիւններուն ամէնէն ծանօթներն են «Արա գեղեցիկ»ը (1943), «Փորձաքար»ը (1952): Անոր բեմական գործերուն հետաքրքրական մէկ յատկանիշն է խորհրդային կեանքի երեւոյթներուն մատնանշումն ու քողարկուած ծաղրումը: Մեռած է 1990-ին:

Խումբին յաջորդ շարքը (7-րդ) պատրաստուած է վեց թատերգութիւններով: Ծրագրուած թուականներուն առաջինն է Փետրուար 14-ը, Ե. Գասպարեանի, Ռ. Հատտէճեանի, Հ. Տարօնեանի թատերախաղերով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Յակոբ Սրբազան Վարդանեան, իմ նախորդը, ոչ եւս է: 25 տարիներ ան ղեկավարեց այս ընդարձակ թեմը, որ կ'երկարի Պօրտօ քաղաքէն մինչեւ Իտալական սահմանը: Քառորդ դար ան կարողացաւ համադրել ու միատեղել 150.000 հաւատացեալներ մեր Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ՝ Հարաւային Ֆրանսայի: Ահա ութ տարիներէ ի վեր, որ ան ձգած էր իր պաշտօնը՝ ընտրուած ըլլալով Պատրիարքական Փոխանորդութեան բարձր աստիճանին՝ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Թորգոմ Արքեպիսկոպոսի կողմէ, որ պիտի նախագահէ ու պատարագ պիտի մատուցանէ թաղման կարգի՝ Սրբոց Յակոբեանց կարգի, պաշտպան Սուրբ Տեղեաց, ամենաբարձր ի խանութներէն մէկուն:

Ապագայ Յակոբ Արքեպիսկոպոս Վարդանեան ծնած է Ուրֆա, Եդեսիա, 1918 Յունուար 1 թուին: Զաւակ 1915-ի ցեղասպանութեան արհաւիրքէն փրկուած ծնողներու:

1920 թուի Ուրֆայի ֆրանսական ջոկատի սպանդէն ետք, Վարդանեան ընտանիքը կը կարողանայ խոյս տալ դէպի Հալէպ, 1921-ին: Դէպի այն Սուրիան, որ դարձաւ ապաստարան, ինչպէս բազում ուրիշ արաբական երկիրներ, ցեղասպանութենէն վերապրողներուն: Հայրը Սրբազան Հօր յաջողեցաւ, հակառակ տեղահանութեանց, բանալ եւ կազմակերպել երկու հայկական դպրոցներ՝ Հալէպի ու Ռաքքայի մէջ:

14 տարեկան պատանի Աւետիս Վարդանեան կ'ընդունուի Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց: 18 տարեկանին կը ձեռնադրուի Սարկաւագ: 1939 թուին կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ՝ վերանուանուելով Յակոբ Աբեղայ, եւ կը դառնայ անդամ Ս. Յովհաննու Եղբայրութեան:

Իր քաջագիտութիւնը հայերէն լեզուի եւ իր սէրը հայ գրի նկատմամբ՝ զինքը կը դարձնեն Երուսաղէմի Պատրիարքին անձնական քարտուղարը: Հոգեւոր Հովիւ Հայֆա քաղաքի Հայոց, 1941 – 1946 թուականին, ան կը մխիթարէ, թիկունք կը կանգնի ու Աստուծոյ խօսքը կը բերէ իր Հօտին՝ ռումբերու տեղատարափին տակ՝ Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմի ընթացքին: 1946 թուին, ան կը հրաւիրուի Սրբոց Յակոբեանց Տունը, որպէս տընօրէն վանքի տպարանին եւ հրատարակիչ Պատրիարքարանի պաշտօնական «Սիոն» ամսաթերթին, մինչեւ 1951 թուականը: Այս շրջանին, ան կ'ուսուցանէ Ժառանգաւորացի մէջ Ընդհանուր Պատմութիւն, Եկեղեցական Պատմութիւն, Հայ գրականութիւն, Աստուածաբանութիւն:

1956 – 1960 շրջանին, Վարդանեան Վարդապետ կը նուիրուի դաստիարակչական ասպարէզին մէջ՝ թէ Ժառանգաւորացի եւ թէ Երուսաղէմի հայկական երկրորդական վարժարանէն ներս. ապա՝ ան կը դառնայ տնօրէն Ժառանգաւորացի, 1960 թուին:

ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ

1964 թուին, Հայոց Պատրիարքը զինքը կ'առաքէ Լատինական Ամերիկա՝ այցելելու համար հայկական համայնքները Արժանթինի, Ուրուկուէյի, Չիլիի ու Պրազիլի, ձեռնարկելու համար հանգանակութեան մը՝ յօգուտ ապաստանեալներուն, որոնք կը վայելէին Պատրիարքարանի հովանաւորութիւնը: Իր այս առաքելութիւնը ունեցաւ մեծ յաջողութիւն:

1965 թուի Մարտին, Վազգէն Ա. զինքը կը նշանակէ Կաթողիկոսական Փոխանորդ, ի Մարսէյլ, ուր իր իմաստութեամբ եւ դիւանագիտութեամբ կրցաւ հարթել բազում անհասկացողութիւններ:

Սեպտեմբերին, Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը կու տայ իր համաձայնութիւնը եւ կը ստանայ եպիսկոպոսական օծում, ի Սուրբ Էջմիածին, ի Հայաստան:

Յաջորդ տարի 1966 Յունուար 6-ին, Յակոբ Սրբազան կը ստանձնէ իր նոր պաշտօնը՝ Փոկէյն քաղաքին մէջ:

Նշենք մի քանի յատկանշական իրադարձութիւններ.

1973 թուին, կառուցումը 1915 թուի Մեծ Եղեռնի յուշարձանին՝ Մայր Եկեղեցւոյ բակին մէջ, Փրատօ պողոտային վրայ. եպիսկոպոսի անձնական նախաձեռնութիւնը եղաւ վճռական:

1973-ին, Լա Սիոթայի մէջ կը ձեռնարկէ կառուցմանը նոր եկեղեցւոյ մը եւ ուր կը հաստատէ հայ դպրոց:

1978 թուին, հաստատումը Առաջնորդարանի մը՝ ձեռնարկելով կառուցումը Մշակութային Կեդրոնին՝ Արծրունի Ջըրբաշեանի անունով:

Բացումը Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ դէպի միւս Քոյր Եկեղեցիները՝ դրաւ նոր ոճ ու ձեւ՝ Սրբազան Հօր Էքիւմէնիք շարժման հասկացողութեան չափանիշէն մէջ: Իր ամենացայտուն յաջողութիւնը դրաւ «Ռատիօ Տիալոկ»ի ստեղծման մէջ, Էչէկարայ Եպիսկոպոսի աջակցութեամբ եւ մասնակցութեամբ Օրթոտոքս եւ Բողոքական Եկեղեցիներու:

1984 թուին, Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետի այցելութեամբ, Փարիզի մէջ գումարուած ժողովին իբրեւ հետեւանք՝ կը ստանձնէ ալ աւելի աշխուժութիւն՝ եկեղեցիները միացնելու մէկ իշխանութեան ներքեւ. ինչ որ կը յաջողի՝ հիմնադրութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Եկեղեցիներու ընդհանուր ժողովին՝ իր Շրջանային Խորհուրդով, որ իրաւական պաշտօնական հանգամանք կը ստանայ 1991 Դեկտեմբեր 2 թուին:

1990 Յունիս 29-ին, նախաձեռնութեամբ քաղաքապետ Ռոպէր Վիկուրիի, ան եղաւ հիմնադիր անդամներէն մէկը Մարսէյլ – Երեւանի:

Այլ բազում բարեմասնութիւններ եւս կ'առաջնորդեն Սրբազան Հայրը բացառիկ Կաթողիկոսական գնահատանքի, երբ 1991 թուին, կ'արժանանայ Արքութեան տիտղոսին:

Բայց Յակոբ Սրբազան Վարդանեան այնքան կապուած մնաց այս քաղաքին Մարսէյլի, որ երբեք չկարողացաւ մեզմէ հեռանալ: Նաեւ՝ հետզհետէ իր տկարացող առողջութիւնը արգելք դարձաւ իր տեղափոխութեան:

Մնաք բարով, սիրելի Սրբազան, մեր սիրտը չի կրնար տխրիլ, որովհետեւ դուք կ'երթաք միանալու երկնաւոր զօրութիւններուն:

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԸՐԸՃԵԱՆ

ՓՈՏՈԼԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

Լեհաստանի Փոտոլիա շրջանին մէջ՝ որ ներկայիս մաս կը կազմէ Ուկրանիոյ եւ Մոլտովայի, ԺԴ. – ԺԸ. դար կառուցուած հայկական եկեղեցիներու մասին ամբողջական ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած է Եացէք Խշոնչչեւսկի: Ընտրուած նիւթին ու դժուարահնչիւն, հայկականութեան ամենափոքր նշոյլէն զերծ անուններն միջեւ առաջին հետաքրքրութիւնները կը գոհացնէ հատորին ընծայականը ուր կ՚ըսուի թէ ան «կը ձօնուի բոլոր անոնց որոնք իսկական լեհ հայրենասէր բլլալով հանդերձ, չեն մոռցած իրենց նախահայրերուն հայկական արմատները»: Աւարտածաը լեհերէնով եւ անգլերէն ամփոփումով մը հրատարակուած է 1998-ին Քրաքովայի մէջ: Վերջին մասին մէջ տրուած են եկեղեցիներուն լուսանկարները եւ յատակագիծերը:

Նկատի առնուած շրջանը հարուստ է հայկական աւանդներով. առաջին տաճարները պարզ, փայտաշէն շէնքեր են: ԺԶ. դարու Բ. կէսէն կը սկսի եկեղեցաշինութեան շարժում մը: Կառոյցները յնդհանրապէս չունին հայկական եկեղեցիներու աւանդական ոճը: Յաճախ միաձուլած են Ղրիմի հայկական տաճարներու եւ Մոլտովայի օրթոտոքս եկեղեցիներուն ոճերը: ԺԷ. դարու երկրորդ կէսին երբ տեղացի հայ կրօնաւորները երկար ատեն յնդդիմանալէ ետք կ՚ընդունին միանալ Հռոմէական Եկեղեցիին եւ Թուրքերը կը գրաւեն շրջանը, կը քանդուին շրջանի հայկական եկեղեցիները:

ԺԸ. դարու ընթացքին նոր տաճարներ կը կառուցուին: Անոնց հիմնադիրները յաճախ լեհ ազնուականներ կ՚ըլլան: Երբեմն շինութեան նիւթականը կը տրամադրեն հայկական գաղութները եւ հարուստ կրօնաւորներ: Թէ՛ ներսէն, թէ՛ արտաքին տեսքով հայկական այդ եկեղեցիները կը նմանին լատինական պարոք տաճարներու:

1810-ին Լեհաստանի վրայ ռուսական տիրապետութենէն ետք հայ կաթողիկէ եպիսկոպոսութիւն մը կը հիմնուի, սակայն համայնքին նուազող թիւին եւ ձուլումին հետեւանքով, 1855-ին կը փակուի: Հայկական եկեղեցիներն ալ կը փոխանցուին լատին եպիսկոպոսներուն: Այդպէսով վերջ կը գտնէ Փոտոլիոյ մէջ հայկական եկեղեցիներու շինութեան շրջանը:

Հատորին մէջ նշուած շրջանէն տրուած եկեղեցիներն են՝ Ս. Նիկողայոս, Ս. Ստեփանոս մատուռը, Աւետման եկեղեցին, Աստուածածնի Վերափոխման Եկեղեցին, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Սուրբ Խաչը (Կամենից), Սուրբ Աստուածածին (Եազլովից): Կան այլ եկեղեցիներ որոնք կը պատկանին Հռոմէական դաւանանքին անցնելէ ետքի շրջանին, Կամենիցի, Մոյլովի, Զուանչայի, Ռաշքովի, Պալթայի մէջ:

Հատորին մէջ տրուած է գլխաւորաբար լեհական, բայց նաեւ հայկական, ռուսական, գերմանական, իտալական, ռումանական, ֆրանսական աղբիւրներու ցանկ մը, աւելի քան 100 անուններով:

ԲԵԼԱՌՈՒՍ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՃԻՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Տասը տարի անցած է այն օրէն երբ Մինսկի մօտակայքը յայտնաբերուած է Կուրոպատիի գիւղը. հոն հաւաքաբար թաղուած են 1939 – 1941 շրջանի բոլշեւիկեան ոճիրներուն մարմինները: Եւ բնական տարօրինակ է անդրադառնալ թէ Բելառուսիոյ ներկայի իշխանութիւնները կը ջանան արդարացնել համայնավարական ոճիրները: Այդ մասին խօսուն տուեալ մըն է այն որ ընդդիմութեան պետը Զ. Փազնիաք աքսորի մէջ է: Եւ մինչ քանի մը տարի առաջ հանգստօրէն կարելի էր խօսիլ Կուրոպատիի մասին, այսօր տարբեր է կացութիւնը: Բելառուս հեռատեսիլը մէկէ աւելի անգամներ հեռարձակած է «Փաշիզմի ժառանգորդները» անուանուած տեսակցութիւններու շարք մը. անուանում որով կը սահմանուին երկրին ընդդիմութեան դէմքերը: Այդ ծրագրին մէջ նիւթ կ՚ըլլայ հաւաքական գերեզմաններու պարագան: Կը տեսնուին «Ժողովրդական յանձնաժողով»ի անդամներ որոնք կը ցուցադրեն ոսկրակոյտէն գտնուած խաչ մը: Ատկէ կը հետեւցուի որ ան կը պատկանէր նացիներու կողմէ բնաջնջուած հրէական ծագումով Գերմանացիի մը: Կ՚ըսուի թէ այդ շրջանին (Բ. աշխարհամարտի տարիներուն), Հրեաները ուշադրութիւն չգրաւելու համար քրիստոնէական խորհրդանիշեր կը կրէին: «Ժողովրդական յանձնաժողով»ը կազմուած է «Ձայնչնալ պատմութիւնը» ընկերակցութեան անդամներէն: Անոնց նախագահը 84 տարեկան, համալսարանի ականաւոր դասախօս Ա. Զալէսքին է որ վերջին շրջանին յաճախ հրաւիրեալը կ՚ըլլայ պաշտօնական մամուլին: Ան հեռեւեալը կ՚ըսէ Սիպերիա աքսորեալներուն մասին. «Տեղափոխուող գուլագները օգտուեցան բազմաթիւ առանձնաշնորհումներէ. փոխադրութիւնը ձրի էր անոնց բնտանիքներուն եւ մաս մը ապրանքներուն համար: Նոր բնակավայրերու շինութեան ծրագիր մը գործադրութեան դրուած էր, նաեւ դրամական փոխատուութեան դրութիւն մ՚, որպէսզի աքսորեալները կարենան մեքենաներ ու անասուններ գնել»: Այլ խօսքով՝ կատարուած քաղաքական ճնշումը մարդկային սահմաններու մէջ առնուած, ուստի արդարացուած է: Նոյն անձը կը չարունակէ թէ ինչ կը վերաբերի անմեղ զոհերու եւ անոնց շառաւիղներուն, պատմութեան տրամաբանութիւնը կը պահանջէ որ իրենց ցաւը ուղղեն ոչ թէ Ստալինի, այլ իսկական յանցաւորներուն. այսինքն՝ իրենց մերձաւորներուն, դրացիներուն եւ հայրենակիցներուն, որոնք կ՚ընդդիմանային փարչակարգին:

Դէպի Կուրոպատիի գիւղը կազմակերպուած երթի մը նախօրեակին նոյն անձը 200 հազար տպաքանակով թերթի մը մէջ «պատմական շրջարկին մէջ գանգուածային ճնշումներու քաղաքական ուսումնասիրութիւն մը» խորագրուած գրութիւն մը հրատարակած է. նաեւ մատնանշած ժողովուրդի նոր թշնամի մը որ Փուզնեցով անունով պատմութեան ուսուցիչ մըն է: Այս վերջինը հեղինակ է համայնավարական ոճիրներու մասին հոթը հատորի ու շուրջ 300 յօդուածի: Կ՚ըսէ թէ ուզած է նոյն թերթին մէջ պատասխանել Զալէսքիի յարձակումներուն, բայց խմբագրութիւնը միշտ մերժած է հրատարակել իր նիւթը. ի վերջոյ հարցը յանգած է դատարան: Հոնկէ ալ ոչ մէկ արդիւնք ձեռք ձգուած է ամփոփել ի վեր:

Փուզնեցով այս առթիւ կը յիշեցնէ թէ Բելառուսիոյ Խորհրդարանը, պաշտօնաթերթերու խմբագիրները, դատաւորները, դատախազները կը նշանակուին նախագահին կողմէ, ինչպէս նաեւ ընդհանուր դատախազը: Իսկ այս վերջինը՝ Պոյելքօ Կուրոպատիի մէջ կատարուած քննութիւններուն արդիւնքը կասկածի կ՚ենթարկէ, բսելով որ հոն գտնուած գիւղերը Գերմանացիներու զոհերուն կը պատկանին եւ միայն հոթը հազար դիակ գտնուած է եւ ոչ թէ 250 հազար: Այսուհանդերձ, չէ կրցած նացիներու հետք ցոյց տալ: Փուզնեցով կ՚ըսէ թէ ոսկրակոյտերէն մէկէն դրամապանակ մը գտնուած է որուն մէջէն 1940 թուականի ատացական մը ելած է. իսկ այդ թուականին Գերմանացիները տակաւին այդ կողմերը չէին: Այդ թուականէն ետքի պատկանող ոչ մէկ փաստաթուղթ գտնուած է: Բացուած ութ փոսերէն խրամատներէն մէջ շուրջ 200 դիակ գտնուած է. այսօր 644 փոս ստուգուած է: Եւ բսել որ ամբողջ երկրին մէջ 15 նմանօրինակ կեդրոն կայ: Անկարելի չէ որ նոյն շրջանի բռնութիւններուն զոհ լեհ սպաներ որոնց դիակները այլուր չեն գտնուած, նետուած ըլլան Բելառուսիոյ հաւաքական այդ փոսերուն մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԾՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՍՏԱԼԻՆԻ ԹՈՌԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆԿՐՏՈՒՄՆԵՐԸ

Յունուար 12-ին Մոսկուայի մէջ «Ստալինեան պլոք» կոչուած քաղաքական միաւոր մը ծնունդ առած է, ծայրայեղական երկու փոքր կազմակերպութիւններով. մէկը «Աշխատանքի Ռուսաստան»ն է, միւսը՝ «Սպաներու Միութիւն»ը: Այդ միացումի արարողութեան ներկայ գտնուած է Ստալինի թոռն ալ, Եւգենի Ճուկաշվիլի: Ան սպառնացած է գլուխը ածիլել երկար մազերով լրագրողի մը որ իր մեծ հայրը «հրէշ» որակած է: Այդ վարմունքը հետեւցնել կու տայ թէ ժառանգած է բռնատիրական պայրացկոտութեան գիծը:

Ե. Ճուկաշվիլի կը խոստանայ դառնալ «ժողովուրդի թշնամիները». ղեկավարներ, դրամատան տնօրէններ, գործի մարդիկ, որոնք իր համոզումով, Ռուսաստանը քանդեցին: Անծանօթ մըն է քաղաքական շրջանակներուն, չի սիրեր խօսիլ իր անցեալին մասին: Ինքզինք կը ներկայացնէ որպէս խորհրդային բանակին մէջ նախկին գնդապետը որ աշխատած է անջրպետային հետազօտութեան բաժնին մէջ: Քաղաքական դէմքերու կարծիքով Ե. Ճուկաշվիլիի օրինակ ծառայած պէտք է ըլլայ Բրեժնեւի թոռը, որ նոյնպէս կը փորձէ տեղ հանիլ քաղաքական մարզին մէջ: Ի վերջոյ, ներկայի տագնապի եւ անյուսութեան մթնոլորտին մէջ ոչ ոք կրնայ պնդել թէ յաջողելու ոչ մէկ հեռանկար ունի:

Իսկ ինչ կը վերաբերի ծայրայեղական երկու կազմակերպութիւններով ստեղծուած պլոք-ին, ան Խորհրդային Միութեան վերակազմութենէն դատ, ծրագրած է խզել կապերը Միջազգային դրամական հիմնարկին հետ, ռանդուածային պետականացումներ կատարել եւ ամրացնել հացին գինը:

Թ. Ա. Թ.

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մի բարձր պաշտօնավոր մարդու մօտ ընդունելութեան էինք: Երբ նա ասաց, որ երկու տարի յետոյ պիտի հանդիսաւորութեամբ նշուի Ռուսաստանի հետ Արեւելեան Հայաստանի միաւորման 150-ամեակը, Սարոյեանը ոգեւորուեց.

- Իրա՞ւ, շատ կ՚ուզէի ներկայ ըլլայ այդ հանդիսութիւններուն, անպայման պիտի գամ...

Արովեանին յիշեց.

- Սուրէն Քոչարեանի տեսք ունիմ, Աբովեանի «Վէրք Հայաստանին» կ՚արտասանէ: Միշտ կը դնեմ, կը լսեմ: Աբովեան խենթանալու չափ տանջուած է Հայերուն դժբախտութեան համար եւ օրհնած է Ռուսերուն գալը: Ըսած է, օրհնուի էն սհաթը...

Սարոյեանի եւ այդ պաշտօնեայի զրոյց, աննկատելիօրէն մի աննպիսի մտերմական հունի մէջ մտաւ, որ կողմնակի մարդուն կարող էր թուալ, թէ հին բարեկամներ են:

- Ափսոս, -ասաց պաշտօնեան, - մէկ ժամից յետոյ պիտի Մոսկուա թռչեմ, թէ չէ կը գնայինք մեր տուն, տանը թթի լաւ օղի կայ, կը նստէինք, օղի կը խմէինք, կինս լաւ կորկոտ է եփում...

-Օ՛, կորկոտ, - որոտաց Սարոյեանը, - կորկոտ շատ կը սիրեմ, պիթլիսցիներ կորկոտ շատ կը սիրեն...

Քոնեակ հիւրասիրեցին:

Սարոյեանը մէկ ումպ արեց իր բաժակը եւ տեսնելով, որ ես ձեռք չեմ տուել իմ բաժակին, սեղանի միւս ծայրից երկարեց, վերցրեց ու դա էլ մէկ ումպ արեց:

Երբ դուրս եկանք, ասաց.

- Այդ մարդ շատ սիրեցի... Թէեւ մեծ պաշտօն ունի, բայց պարզ, ազատ մարդ է...

Ազատութիւնը...

Սարոյեանի ստեղծագործութեան բեւեռներից մէկն է դա, մարդուն տրուած ամենամեծ պարգեւը. գրողի ամենամեծ արժանիքը...

- Ուիթմէն շատ կը սիրեմ, որովհետեւ ան ազատ է, ազատ է, ազատ...

Ու ամէն «ազատ»-ի հետ լայնօրէն տարածում էր թեւերը:

- Նամակի ձեւ ամենակատարեալն է, որովհետեւ այդ ձեւի մէջ ազատ ես, ինչ ուզես՝ կը գրես...

Ու ինքն էր կեանքում ազատ էր, ինչպէս իր ոճը, պայմանականութիւններ չունէր, ինչպէս իր ոճը...

Յաճախ կենցաղային նրբերանգները գալիս էին չեչտելու գրողի ու մարդու նրա ամբողջականութիւնը:

Աւտոմեքենայով անցնում էինք քաղաքի փողոցներով: Մի կին պուրի էր տանում:

- Այդ հաց պզուր հաց կ՚երեւայ, հաստ մը առնենք, ուտենք:

Ռադմիկ Դաւոյեանը իջաւ մեքենայից, գնաց մի քանի տաք-տաք պուրի բերեց:

- Հրաշալի է, չէ՞, որ այդ հաց ազուր հաց է...

Ինչ-որ տեղ պիտի մտնէինք: Իջաւ մեքենայից, պուրիներից մէկը դրեց թեւի տակ, սկսեց կտրելով ագահօրէն ուտել ու քայլել:

Անցորդներն, անշուշտ, նայում էին պատկառելի, պեխերով այդ պատկառելի մարդուն, որ քայլում էր փողոցով, մանկան անհոգութեամբ վայելում պուրին եւ ամէն պատառ ծամելուց յետոյ, գոռում.

- Հրաշալի է...

- Գնամ, պանիր առնեմ, - ասաց Ռադմիկը, - պանիրով ուտենք...

- Ո՛չ, ասեց, - պանիր պէտք չէ, հացի համ աշխարքի ամէնէն անոյշն է, պէտք չէ, որ այդ համին ուրիշ համ խառնըւի...

Հացի համը...

Ցորենհացի համը...

«Աշխարքի ամէնէն անոյշ համը»...

Վարպետ Ուիլիըմ Սարոյեան, դա երեւի միայն հացի համ չէ...

Երբ դու այդ խօսքն ասացիր, քիմքիս վրայ յուշեր արթնացան, արթնացաւ մանկութեան հացի համը:

Դա մանկութեան համ է նաեւ...

Ես չգիտեմ, մանկութեանդ օրերին Ֆրեզնոյում ինչ հաց ես կերել դու: Արդեօ՞ք Պիթլիսի հաց թխե՞լ են ձերոնք ու եթէ թխել են, ինչպիսի՞ն է եղել այդ հացը...

Չգիտեմ, չհարցրի:

Բայց իմ մանկութեան օրերին՝ երեսնական թուականների սկզբներին, երբ խանութներում սակաւ էր հացը, սեւ էր, սեւ ու ցեխի պէս, մերոնք երբեմն, երբ այլուր էին ճարում, հին Արաբկիրի հաց էին թխում, «թոնրի հաց»... Ուրիշ հաց էր դա, հրաշք հաց...

Հոտը բռնում էր բակը, թաղը:

Կաթի ու արեւի համ ունէր այդ հացը, մի զարմանալի համ...

Յետոյ տեսակ-տեսակ հացեր ճաշակեցի, աշխարհի տարբեր երկրներում տարբեր հացեր կերայ, լաւ, հրաշալի հացեր, բայց ոչ մէկի մէջ չկար այդ համը, մանկութեան հացի համը...

Ու երբ դու, վարպետ Ուիլիըմ Սարոյեան, այդ խօսքն ասացիր, քիմքիս վրայ աճա այդ համ, արթնացաւ, «աշխարքի ամէնէն անոյշ համը»... Եւ իրաւ էիր: «Պէտք չէ, որ այդ համին ուրիշ համ խառնուի»...

Վերջերս մեր հիանալի բանաստեղծուհի Մարօ Մարգարեանը, որ քո լաւ բարեկամուհին է, իր բանաստեղծութիւններից մէկում այսպիսի տողեր էր գրել.

Յանկարծ զգացի,
Որ կորցրել եմ
Ես համը հացի...

Արտաքուստ պարզ, հասարակ տողեր, բայց ես ամբողջ խորութեամբ զգացի բանաստեղծուհու ցաւը, զգացի, թէ որքան մեծ է նրա կորուստը...

Հացի համը...

Կեցութեան համն է դա, հողի, արեւի համը...

(Շար. 37)

(Շար. Ա. էջէն)

ճզուլ, այնքան ծանր բնոյթ պիտի ունենայ։

Թիւրք ղեկավարը խօսելով իրեն վերագրուած աճարեկլիչի ոլրակումներուն մասին, կ'ըսէ թէ իր ժողովուրդն է որ բուն թիրախն է աճարեկչութեան, մինչդեռ յաճախ իրենց կ'ուղղուի այդ ամբաստանութիւնը։ Կարեւոր կը նկատէ արբայրութիւնը եւ իրականութեան մատնանշումը։ Ատոր համար է որ պահանջած է միջազգային ատեան մը։ Նոյնիսկ մտածած է Իտալիա մնալու եւ հոն դատուելու մասին, որպէսզի փաստէ թէ ո՛վ է աճարեկիչը։ Կը հաւատայ որ յառաջիկային աշխարհին ցոյց պիտի տայ թրքական մեծ աճարեկչութիւնը որ առաջնորդած է Հայերու, Յոյներու, Ասորիներու եւ այսօր ալ Քիւրտերու ցեղասպանութեան։ Ատիկա իրեն համար մարդկային պարտականութիւն կը նկատէ։

A L'OCCASION
DU 10e ANNIVERSAIRE
DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE
& la **VILLE DE MEUDON**
présentent

Vardan MAMIKONIAN

piano

- Bach
- Beethoven
- Liszt
- Prokofiev

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE
DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice
de la reconstruction
de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
présente
UN MONOSPECTACLE
DE PANTOMIME

«Balafre»

«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 30

Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Այրի Տիկին Հերմինէ Վարդանեանի եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝ Աշոտ Վարդանեանի մահուան առթիւ։ Այս արխուր առթիւ, վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վարդանեանէ 1000 ֆրանք։

l'Ecole
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Arménienne
Apostolique
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

organise un

SUPER LOTO
Վիճակախաղ

Dimanche 31 Janvier à 15 heures

au Centre Culturel *Sahak-Mesrop*
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70

LE GROS LOT :

Une agréable surprise
et d'autres lots de valeur
La galette de Roi sera offerte
aux participants par l'école Abovian
VENEZ NOMBREUX!
Encouragez le développement culturel
de nos élèves

ՄԿ
LE COLLEGE

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՃԱՇԻ ՄԸ

Մասնակցութեամբ՝

ԿԱՅԾԱԿ'Ս
նուագախումբին

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6
ժամը 20·30-*ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սեւր*
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS
Տեղերը վերապահել
01 – 47 – 20 – 20 – 05 (*Նաթալի*)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES
MOORAT-RAPHAEL
vous invite à son

GRAND DINER DANSANT

Animé par l'Orchestre
GAIDZAG'S
LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30
Dans les Salons de
l'*HOTEL SOFITEL* — Porte de Sèvres
8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Au profit de l'école bihebdomadaire
SAMUEL-MOORAT

Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris
Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grand Diner Dansant

organisé par la Section «*Asdghig*»
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire
de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01 · 39 · 85 · 39 · 54 / 01 · 39 · 85 · 17 · 89

La Croix Bleue des Arméniens de France
MARSEILLE CENTRE (*Sossé Mayrig*)
organise son

Super LOTO

le Dimanche 31 Janvier à 15 heures
à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
13001 MARSEILLE

LOTS DE QUALITE
AMBIANCE *Venez nombreux*
(Salle chauffée)

La Section **«Araxe»**
Lyon - Villeurbanne
organise une

SOIREE THEATRALE

— LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE et
— LE FIANCE D'AMERIQUE
présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI **30 JANVIER** à **20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE
—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Section «*Archalouys Tathéossian*»
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section «*Archalouys Tathéossian*» de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION: 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8°

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէտ - Պուա - Գոլոմպի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները Երկուշաբթի, Յունուար 25, ժամը 20·30-ին
Centre Administratif d'Asnières:
Կարեւոր օրակարգ. - Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 26
MARDI
26 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·560 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.560

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՒՆՕ ՄԵԿՐԷ նախագահ ընտրուեցաւ երկրորդ Ազգային Ճակատին որ կը կոչուի «Ազգային Ճակատ — Ազգային Շարժում» ձայներու 86,22-ով, Մարինեանի համագումարին, Յունուար 24-ին: Այս համագումարը նուիրագործեց Ազգային Ճակատի պառակտումը, ելոյթները բուռն եղան, նաեւ Ժան - Մարի Լը Փէնի դէմ արտայայտութիւնները, երբեմն հեգնական: Մեկրէի նպատակն է չարժումը քաղաքական երրորդ ուժի վերածել, ընկերվարականներուն եւ ԷՌ-ՓԷ-Էռ-ի եւին եւ Հասնիլ իշխանութեան: Լը Փէն «Ազգ· Ճակատի հերձուածի մը խղճալի գաղաթնակէտ» որակեց այս համագումարը, որ իրեն համար ապօրինի է:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ հանքագործները յաղթեցին և վերջ տուին դէպի Պուքրէշ իրենց երթին Յունուար 22-ին: Վարչապետին հետ բանակցութիւնները դրական արդիւնք տուին, ձեռք ձգեցին պահանջուած 35%-ի յաւելումը աշխատավարձքին վրայ ու նաեւ այն ապահովութիւնը որ հանքերը պիտի չփակուին: Հանքագործները պատրաստ են վերսկսելու, իրենց երթը եթէ խոստումները չյարգուին: Խորհրդային շրջանին 250 հազար էր հանքագործներու թիւը, այսօր իջած է 100 հազարի եւ տագնապը մեծ է:

ԻՐԱՔԻ փոխ - վարչապետ Թ· Ազիզ լսպանական պաշտօնականութեան մը հետ հանդիպումին ընթացքին յայտնած է թէ որպէսզի իր երկիրը կարենայ ժողովրդավարական եւ հաշտարար լուծում մը իրականացնել, պատրաստ են հարաւային Քիւրտիստանի ղեկավարներուն հետ տեսակցութիւն ունենալու: Ան պատրաստակամութիւն յայտնած է նաեւ Իրաքի Քիւրտերուն ինքնավարութիւն տալու: Լուրը հաղորդելով քրտական «Էօզկիւր փոլիթիքա» թերթը կ'աւելցնէ թէ Թ· Ազիզ ինքնավարութեան, երկխօսութեան մասին մանրամասնութիւններ չէ տուած:

ՊԱՊԸ մէկ միլիոն հաւատացեալներու ներկայութեան պատարագ մատոյց Մեքսիքոյի մէջ ու խօսեցաւ Մեքսիքայի կարմրամորթներուն «օրինաւոր իրաւունքներուն» մասին (հինգ տարի է կառավարութիւնը կ'ընդդիմանայ զափաթիսթ կեռիլլային): Պապը որ յոգնութիւնը չի կրնար ծածկել այլեւս եւ դժուարութեամբ կը խօսի, այցելած է նաեւ հիւանդանոցը մահամերձ հիւանդներու:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ Հիւսէյն Թագաւորը վերջնապէս չնորհազրկեց իր եղբայրը եւ իր զաւակը՝ իշխան Ապտալլահն (36 տարեկան) նշանակեց որպէս գահաժառանգ: Իր վեցամսեայ բացակայութեան Հասան, ցարդ գահաժառանգ եղբայրը, կարգ մը ծանր սխալներ գործեր է: Ապտալլահ Հիւսէյնի երկրորդ ամուսնութենէն ծնած է, արդիական իշխան մը կը նկատուի:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Պաշտպանութեան նախարարը պաշտօնազրկուեցաւ, ինչ որ բաւական ծանրակշիռ որոշում մը կը նկատուի: Նեթանիահուի համար Մորտէչայ զաւաճան մըն է որու անձնական փառամոլութիւնը կը գերազանցէ որեւէ ուրիշ նկատում:

ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ Միջազգային Կոմիտէէն վեց անդամներ արտաքսուեցան, միւս վեցէն երեքը հրաժարեցան, երեքին կացութիւնը կը քննուի, 7-րդ մըն ալ յանդիմանութեան ենթարկուեցաւ: Այս որոշումը տրուեցաւ Յունուար 24-ին, Լօզան, երբ, հետեւանք կաշառակերութեան ամբաստանութեան որ հրապարակ ելաւ, յաջորդ խաղերուն քաղաքին ընտրութեան կապակցութեամբ: Արդարեւ, յայտնի եղաւ որ Սոլթ Լէյք Սիթիի (Մորմոններու մայրաքաղաքը) ընտրութեան առեն, Կոմիտէէն 13 անդամներ կաշառք ստացած էին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ, կրկնակ հպատակութեան հարցը բաւական խրարանցում ըստեղծած է եւ ընդդիմութեան արշաւը ստորագրութիւններ ժողվելու համար, տեղ տեղ խռովութեանց պատճառ եղած է, մանաւանդ Համպուրկ եւ Ֆրանքֆորթ: Գերմանիոյ մէջ ապրող 7,3 միլիոն օտարականներէն 3-էն 4 միլիոն կրնայ գեր-մանահպատակ դառնալ, երբ օրինագիծը քուէարկուի:

ԳՈՀՆ - ՊԷՆՏԻԹ տրամադիր է վիճարկում մը ունենալու Ժ·-Փ· Շըվէնըմանի հետ զոր աջի բանբեր մը կը նկատէ: Ներկայիս Ներքին Նախարարը չատերու թիրախ դարձած է, Արդարութեան նախարարուհին ալ՝ Տիկին Կիկու երկար հարցազրոյցով մը («Լը Մոնտ», Յունուար 24 - 25) դէմ կ'արտայայտուի Նախարարին նախատեսած միջոցներուն անչափահաս յանցագործներուն նկատմամբ:

ՄՈՆԱՔՈՅԻ Գարոլին իշխանուհին, մէկ անգամ ամուսնալուծուած, մէկ անգամ այրիացած, մայր երեք զաւկի, ամուսնացած է Հանովրի իշխան Էռնսթ - Աուկուսթի հետ, ինք ալ ամուսնալուծուած եւ հայր երկու զաւկի: Ամուսնութիւնը, քաղաքային, տեղի ունեցաւ Յունուար 23-ին Մոնաքօ, իշխանուհիին 42-րդ տարեդարձին օրն իսկ: Կրօնական պսակի համար, իշխան Ռենիէ Պապին դիմած է արտօնութեան համար, քանի իշխանը բողոքական է:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 23 / 25)

Հ· ԲԱԳՐԱՏԵԱՆԻ ԱՀԱԶԱՆԳԸ

Յունուար 22-ի առուլխին նախկին վարչապետ Հ· Բագրատեան յայտարարած է թէ Հայաստանի վիճակը անկայտօրէն կը վատթարանայ, իսկ իշխանութեան ուժերը սթափեցնելու փորձերը ապարդիւն կը մնան: Ան աւելցուցած է թէ ներկայի կացութեան մասին դատումի իրաւունք ունի ինք, քանի որ գլխաւորած է կառավարութիւն մը որուն շրջանին թէ՛ ռազմական յաղթանակ արձանագրուած է եւ թէ տնտեսական աճ ապահովուած է: Ներկայի ամէնէն մտահոգիչ երեւոյթը կը նկատէ ան դժգոհութիւններու վրայ հիմնուած ընկերային ալիքը որ երկրին համար կրնայ ուղղակի կործանարար ըլլալ: Հ· Բագրատեանի համար անընդունելի է Ղարաբաղի հարցին քաղաքական չահարկումը. իսկ հակամարտութեան լուծումի բանալին կը գտնուի հանրաքուէի մը կազմակերպումին մէջ:

Նախկին վարչապետին գլխաւորած «Ազատութիւն» կուսակցութիւնը որոշած է մասնակցիլ խորհրդարանական ընտրութեան, փորձելով խմբել աջ ուժերը, թէեւ ինք Հ· Բագրատեան կասկածներ ունի ընտրութեան արդարութեան մասին:

Յունուար 20-ին «Ազատութիւն» կուսակցութիւնը յայտարարութիւն մը հրապարակած է ուր երկիրը 1990-էն ի վեր ամէնէն գէշ վիճակին մէջ կը համարուի: Կ'ըսուի թէ կայ համայնավար — ընկերվարական, ռազմա — վարչարարական ամբողջատիրական վարչաձեւի վերականգնումի վտանգ: Նաեւ Ղարաբաղի ու գարգացած հանրութեան վերածուելու կարելիութիւնը կորսնցնելու սպառնալիք:

«Ազատութիւն» կուսակցութեան կարծիքով կացութիւնը կը փրկուի իսկական ժողովրդավարական ուժերու միաւորումով, ազատ շուկայական տնտեսութիւններու սկզբունքներուն տիրապետումով:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԷՆԻՍ

Ս· ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԲԱՐՁՐ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՅ

Մէլպուրն տեղի ունեցող Թէնիսի Աւստրալիոյ բաց մրցաշարքին, Հայաստանցի Սարգիս Սարգսեան Ա· շրջանի իր յաջող ելոյթէն վերջ Յունուար 22-ին կը մրցէր չեխ Տամի դէմ ի հաշիւ Բ· շրջանի զոյգ խաղերուն: Հայ մարզիկը պարտուած է եւ դուրս մնացած մրցաշարքէն, սակայն պատուաբեր խաղարկութիւն մը ցուցաբերած է եւ արդիւնքը գրիջած միայն հետեւեալ ձեւով .- 6-4, 3-6, 7-6, 4-6, 3-6:

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՏԱՎՈՍԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՖՈՐՈՒՄԻՆ

ԺԸՆԵՒ («Յառաջ») .- Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը՝ Ռ· Քոչարեան Յունուար 29-էն Փետր· 1 Տավոս պիտի գտնուի, արեւելեան Զուիցերիոյ Ալպեաններու մէջ, Ուորլտ Իքոնոմիք 29-րդ Ֆորումին համար: Իր գլխաւորած պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Արտաքին նախարար՝ Վ· Օսկանեան, նախագահի խորհրդական՝ Վ· Ներսիսեան, առաջին օգնական, աշխատակազմի ղեկավարի առաջին տեղակալ՝ Ա· Գէորգեան, մամուլի քարտուղար՝ Վ· Գաբրիէլեան: Ուղեկցող անձերու կարգին է նաեւ՝ «Հայաստան» Հիմնադրամի վարչութեան գործադիր տնօրէն՝ Վահան Տէր - Ղեւոնդեան: Նախատեսուած են բազմաթիւ հանդիպումներ, մասնաւորաբար Լեհաստանի, Զուիցերիոյ նախագահներու, Գանատայի, Ռուսաստանի վարչապետներու, Իրանի պատուիրակութեան ղեկավարի եւ այլ անձնաւորութիւններու հետ:

Ֆորումը, այս տարի, պիտի համախմբէ շուրջ 2000 մասնակցողներ, 300 քաղաքական պարագլուխներ որոնց մէջ 40 պետական ղեկավար, աւելի քան 1000 գործատէր ինչպէս նաեւ գիտնականներ, փորձագէտներ եւ լրագրողներ: Գլխաւոր դէմքերու կարգին են ՄԱԿ-ի Ընդհանուր քարտուղարը, Ռուսաստանի վարչապետը, Իրանի Արտաքին նախարարը: Ալիեւի ներկայութիւնը չէ հաստատուած: Վիճարկումներու նիւթերն են՝ շուկաներու համաշխարհայնացումը, ելմտական համաշխարհային տագնապները, նախկին Խորհրդային Միութեան երկիրներու համար զարգացման հեռանկարները: Երկրորդ անգամն է որ Հայաստան կը մասնակցի Տավոսի Ֆորումին: Առաջին անգամ, 1992-ին, կը մասնակցէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան:

Նախքան Տավոս երթալը, Ռ· Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը Ժընեւ պիտի գտնուին Յունուար 28-ին, ուր հանդիպումներ պիտի ունենան ՄԱԿ-ի մօտ, հայ գաղութին հետ եւ զուիցերացի գործարարներու որոնք չահագրգռուած են Հայաստան կատարելիք ներդրումներով:

ԱՐՄԱՆ ԳԱՍՊԱՐ

CANAL + ԵՒ ՎԱՅՆՇԹԱՅՆԻ ՀԱՐՑԸ

Կիրակի, Յունուար 24-ին, Քարլ Զերոյի «Le Vrai Journal» յայտագրին մէկ կարճ բաժինը յատկացուած էր Վայնշթայնի հարցին: Առաջին առթիւ Գլօտ Մութաֆեան յիշեց թէ 1995-ին Լ'Իսթուար պարբերականին մէջ է որ ժիլ Վայնթշթայն կ'ուրանար Հայոց ջարդերուն ցեղասպանութեան բնոյթը եւ չեչտեց թէ բարոյական դետնի վրայ սխալը աւելի ահիր մըն էր: Կ'արտայայտուէին նաեւ Ժ·-Փ· Շանժէօ, Արա Գրիգորեան, Օլիվիէ Ռուա, Փաթրիք Տէվէճեան, Շ· Ազնաւուր: Ջանց առնուած էին ուրիչներ, որոնց կարգին, դժբախտաբար՝ առքթ· Իվ Թերնոն: Այն տպաւորութիւնը կայ որ նախընտրաբար տեղ կը տրուի Հայերուն, թերեւս որոշ յետին մտքով (չմոռնանք Լէուիսի "հայկ. տարբերակը"): Ընդհանուր ձեւով չատ միջակ հաղորդում մըն էր, նման այդ յայտագրին որակին:

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ») .-

Ուրբաթ, Յունուար 22-ին, քաղաքապետական մահատան մէջ (մորկ) ուր Ալոյի հիւանդանոցէն փոխադրուած էր Յակոբ Արք· Վարդանեանի մարմինը, տեղի ունեցաւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանի նախագահութեամբ տան կարգը: Ապա, դագաղը փոխադրուեցաւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցի: Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Թորգոմ Արք· Մանուկեանի, յատկապէս ժամանած իր Աթոռէն, նախագահութեան ներքեւ կատարուեցաւ Թաղման կարգը:

Շաբաթ, Յունուար 23-ին, Պատրիարքը մատոյց պատարագը ընթերակայութեամբ Ռազմիկ Վրդ· Պօղոսեանի՝ իր զաւազանակիրը եւ Ժիրայր Ծ· Վրդ· Թաչճեանի: Ներկայ գտնուեցաւ յանուն Գարեգին Ա· Կաթողիկոսին՝ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակը՝ Գիսակ Արք· Նազգաշեան:

«Ողջոյն»էն առաջ, Տարօն Եպիսկոպոս ներկայացուց Ֆրանսերէնով Յակոբ Արքեպիսկոպոսին կենսագրականը, կատարած առաքելութիւնները եւ վաստակը որպէս Սրբոց Յակոբեանց վանքի անդամ եւ որպէս Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի համար: Թորգոմ Պատրիարք ոգեկոչեց իր դասընկերը, Սրբոց Յակոբեանց վանքի նուիրեալ հոգին, գրական շնորհներով օժտուած դասախօսը, աւանդական սրբութիւններուն հարազատ պահպանման հաւատարիմ եւ բընծախնդիր ծառան: Գիւտ Արք· Նազգաշեան կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ուղարկած վշտակցութեան գիրը՝ «...Ջինքը անձամբ ճանչցած ըլլալով երկար տարիներէ ի վեր, քաջատեղեակ ենք իր անքակտելի սիրոյն հանդէպ Հայ Եկեղեցւոյ եւ անոր հարազատ աւանդութեան: Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքութեան հաւատաւոր միաբաններէն էր՝ որոնք գիտցան դարերու ընթացքին ամուր եւ բարձր պահել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տեղն ու դիրքը, վարկն ու պատիւը Ս· Տեղեաց մէջ: Իր կեանքին վերջին շրջանին ան նուիրուեցաւ Հարաւային Ֆրանսայի շրջանի հայութեան՝ որպէս Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ իր նպաստը բերելով Ֆրանսահայութեան Ազգային եկեղեցական կեանքին...»:

Յետոյ, յատուկ շարականներով, աղօթքներով եւ սաղմոսերգութիւններով կատարուեցաւ վերջին օծումը: Ապա, կարգով Պատրիարքը, եկեղեցական դասը աջհամբոյր կատարեցին: Հետեւեցան Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսը՝ Պեռնար Փանաֆիէօ, «Մարսէյլ — Էսփէրանս»ի պատկանող տարբեր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ժան - Գլօտ Կօտէն եւ այլ քաղաքական անձնաւորութիւններ եւ ժողովուրդը: Պատարագը չարունակուեցաւ երգեցողութեամբ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբին, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի:

Հուսկ, Յակոբ Արքեպիսկոպոս Վարդանեանի մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն-Փիէռ գերեզմանատունը, Հայ եկեղեցականներու դամբանը, Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանի արտասանած վերջին «Հոգւոց»ով: Գարեգին Ա· Կաթողիկոսի տնօրինութեամբ Կիրակի, Յունուար 24-ին, յատուկ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Մայր Աթոռ Ս· Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ – Մահուան 42-րդ տարելից – 1957 Յունուար 26

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՄՇԱԿԵԼ, ԱՅԼԵՒ ՀԱԿԱԶԴԵԼ

Թոյլ տուէք անգամ մը եւս արծարծել արդի աշխարհաբարի մշակման, ճոխացման եւ գունաւորման խնդիրը:

Ուրիշ երկու խմբագրականներով, շեշտեցինք կարգ մը պահանջներ. —

1. — Պրպտել բառարանները եւ փնտռել մոռցուած բառեր, զանոնք իրենց բուն իմաստով գործածելու եւ կամ նոր իմաստ մը պատշաճեցնելու համար:

2. — Մղել բանասէրները, լեզուագէտները, քերականագէտները, հրապարակագիրներն ու գրագէտները, որ կարելին փորձեն, արդի կեանքէն եւ անոր պահանջներէն ծնած բառեր եւ բացատրութիւններ հայացնելու համար: Անշուշտ խուսափելով թուրքական հայկաբանութենէ կամ արհեստական գիւտերէ: Եթէ կան բառեր որ չեն թարգմանուիր, կարելի է յետաձգել, փոխանակ ամէն գնով հայացնելու եւ ծիծաղելի դառնալու:

3. — Հաւաքել, գտնել, մաղել գաւառաբարբառները, գրաւոր թէ անգիր, եւ ճգտիլ զանոնք տարածելու, եթէ իրապէս կը համապատասխանեն պահանջի մը եւ կ'օգնեն ազնուացնելու, ճոխացնելու լեզուն:

Եւ պէտք չէ գոհանալ միայն գաւառաբարբառներով, այլեւ սերտել արարատեան բարբառը, նոյնիսկ այսօրուանը, գտնելու համար մոռցուած գեղեցկութիւններ, մանաւանդ ասացուածքներ, որոնք յաճախ աւելի հարազատ են, քաղուած ըլլալով բուն աղբիւրէն — Երկիր:

Այս ընդհանուր սկզբունքները թելադրած ատեն, կասկած մը կը տանջէ մեր միտքը:

Քանի՞ հոգի պիտի գտնէք, օրինակ, լրագրական հրապարակի վրայ, որ բարեհաճին եթէ ոչ նախաձեռնութիւն ստանձնելու, գոնէ աջակցելու: Կ'ըսենք աւելին, - չխանգարելու ձեռնարկը, անհոգութեամբ ծուլութեամբ կամ տգիտութեամբ:

Այս մտավախութիւն կը ծնի վերջին 15 տարիներու փորձառութենէն:

Ափէ ափ նետուեցանք ատոր մը, եւ, ինչպէս որ անհատական կեանքի մէջ իւրաքանչիւրը իր գիտցածը օգտագործեց, մամուլին եւ հանրային կեանքին մէջ ալ ամէն մէկը ճամբայ ինկաւ իր բերած պաշարով կամ հասկացողութեամբ: Հետեւա՞նքը, - երբեք այսքան բարբարոսական բաբելոնի մը վերածուած չէր հայկական մամուլը:

Միայն Երեւանը չէ որ անտէր «բոստան» մը դարձուցեր է մեր սքանչելի այգին, մեր յորդահոսան, ճկուն եւ ջրարբի մայրենիքը:

Արտասահմանի մէջ ալ ունինք թերթեր ու գիրքեր, որոնք հաւատքէ կը հանեն ընթերցողը, առաջին ակնարկով իսկ: Ոչ միայն յօդուածներու, երկարաշունչ ուսումնասիրութեանց կամ գրական արտադրութեանց մէջ, այլեւ հասարակ լուրի մը թարգմանութեամբ: Այն աստիճան որ, երբ անհրաժեշտ գտնես լուր մը արտատպել, կը ստիպուիս վերէն վար սրբագրել կամ հայերէնի թարգմանել — ինչպէս Երեւանի թերթերը - փոխանակ նոյնութեամբ գրաշարին յանձնելու:

Եւ ամէնէն վրդովիչ պարագան այն է որ, այդ կարգի թերթերու խմբագիրները եւ յօդուածագիրները փափաք ալ չունին եթէ ոչ նոր սորվելու, գոնէ դպրոցին մէջ սորվածը անաղարտ պահելու: Ամէն մէկը հեղինակութիւն մը դարձեր է ինքն իր մէջ, եւ լեզուին հետ կը խաղայ իր ուզածին պէս, անճոռնի, անհանդուրժելի խառնիճաղանճի մը վերածելով զայն:

Չենք ուզեր խճողել նիւթը, օրինակներ յիշելով կամ անուններ արձանագրելով:

Եթէ միայն այս մասին բացուած դասընթացքներուն հետեւած ըլլային մեր ամենագէտները, Ղազիկեանի ատենէն մինչեւ Տարագի հայրական խրատները, եթէ գոնէ տասը կողմէ սխալ սրբագրած ըլլային, լսելով բարեկամական մատնանշումներ, շատոնց անհետացած կ'ըլլային բազմաթիւ բարբարոսութիւններ: (Դեռ ոչ մէկը բարեհաճեցաւ «յետ այսու»ն գրել «այսուհետեւ», կամ «գրութիւն»ը (սիստեմ) չգործածել իբրեւ «կացութիւն», «վիճակ» եւ կամ սորվիլ թէ «Նիւէ»ն պատմական Նիկիան է):

Սորվելու, սերտելու, մշակելու ծուլութեան հետ զուգընթաց կ'երթայ շրջանէ շրջան, բերնէ բերան փոխանցուած սխալներու նուիրագործումը:

Բազմաթիւ գրիչներ մինչեւ այսօր ալ թուրքաբար կը գործածեն բառեր ու բացատրութիւններ, որոնց վրայ շատոնց խաչ քաշած է յառաջապահ մտաւորականութիւնը: Այդ դոհարներու մեծ մասը Կովկասէն փոխադրուած են, ուրիշներ ալ Պոլսէն, իբրեւ ցնցոտիներ, առօրեայ խօսակցութեանց կամ ճառերու մէջ, եւ նոյնութեամբ տեղ կը գտնեն մինչեւ անգամ հեղինակաւոր համարուած գրիչներու տակ: Ոչ մէկ փորձ կամ տրամադրութիւն՝ հակազդելու, կարել նետելու, չտկելու: Քիչ մը ճաշակ ներարկելու:

Անշուշտ այս չարիքը չի դարմանուիր խրատներով կամ սաստերով, երբ մարդիկ ոչ արուեստին սէրն ունին — այս ալ արուեստ է — ոչ ալ պատասխանատուութեան զգացում:

Եւ սակայն, անհրաժեշտ է անխնայ զարնել մուրճը, կանխելու համար աւելի մեծ չարիքներ:

Հարկ է զարնել մուրճը, մանաւանդ անոր համար որ, գաղութներու մեծ մասին մէջ զրկուած ըլլալով հայկական դպրոցներէ եւ մասնաւորապէս միջնակարգ վարժարաններէ, մամուլը դարձած է տեսակ մը կրթարան: Հազարաւոր պատանիներ եւ երիտասարդներ իրենց հայերէնը սորվեցան եւ դեռ կը սորվին օրուան թերթերէն:

Եթէ ուրիշներ, մեր կամքէն անկախ ուժեր կը հալածեն, կը խաթարեն մեր լեզուն, մենք ալ մեղսակիցներ չդառնանք, գիտակցաբար:

Շ.

Փետրուար 27, 1938

Ի՛ՆՉ ԱՆՁԿՈՒԹԵԱՄԲ, Ի՛ՆՉ ԱՆՁԿՈՒԹԵԱՄԲ...

Ի՛նչ անձկութեամբ, ի՛նչ անձկութեամբ
Կը սպասեմ քեզ, երեքշաբթի,
Ի՛նչ մանկունակ, ի՛նչ մանկունակ
Խինդով մը դուն թրթիռ կուտաս,
լոյս – շող կուտաս
Իմ էութեան, երեքշաբթի:

Այսօր շաբաթ ու կիրակի, յետո՞յ,
յետո՞յ երկուշաբթի
Ու կը համրեմ ու կը համրեմ
Ժամ ու վայրկեան, երեքշաբթի:

Տօն է այսօր, տօն է այսօր,
Արեւ ցաթեց, երեքշաբթի:

Այսօր կուգայ, հիմա կուգայ,
Խանդակաթ, ա՛խ, մայրս կուգայ.
Ու ի՛նչ գորով ու ի՛նչ գորով
Կը հոսի ներս, ցած ու խոնաւ
բանտախուցէս:

Այսօր կուգայ, հիմա կուգայ,
Քոյրս քնքոյշ հիմա կուգայ,
Ու թարմ ու ջերմ
Ի՛նչ քաղցրութիւն, ի՛նչ քաղցրութիւն
Կը ծորէ ներս մենաւորիկ ցուրտ
խցիկէս:

Այսօր կուգայ, հիմա կուգայ,
Սիրականս տե՛ս կուգայ,
Ի՛նչ հեշտութիւն, ի՛նչ հեշտութիւն
Կ'ալեկոծէ մռայլ հոգիս:

Այսօր կուգան, հիմա կուգան,
Մտքի, սրտի քոյրեր քուրեան,
Օ՛, ի՛նչ սարսուռ, օ՛, ի՛նչ սարսուռ
Կը սաւառնի խուցիս վերեւ:

Ի՛նչ անձկութեամբ, ի՛նչ անձկութեամբ
Կը սպասեմ քեզ, երեքշաբթի,
Ի՛նչ մանկունակ, ի՛նչ մանկունակ
Խինդով մը դուն թրթիռ կուտաս,
լոյս – շող կուտաս
Իմ էութեան, երեքշաբթի:

Շ. Մ.

1918 Օգոստոս, Կեդր. բանտ (Պոլիս)

ԱԽՈՅԵԱՆ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ

Հայ լեզուին շուրջ գոյութիւն ունին նախապաշարումներ:

Հին տեսութիւն մը, զոր դատապարտեց Վանդրիէս, պատգամ կը կարդար. «Ժողովուրդն է որ լեզու կը շինէ»: Այո՛, հասկցա՛նք, կը հաւատա՛նք, թէ «ժողովո՛ւրդն է որ լեզու կը շինէ», ապահովաբար կ'ուզեն ըսել թէ «կը ստեղծէ»: Բայց ինչ որ ժողովուրդը կը շինէ կամ կը ստեղծէ, գրագէտը կը մշակէ: Արդ, մշակում կը նշանակէ ստեղծում: Ի՛նչ պատկեր պիտի ներկայացնէր, երեւակայեցէք, յունարէնը կամ հայերէնը, եթէ մնար ժողովուրդին ստեղծած եւ խօսած ձեւով, եթէ մշակած չըլլար զայն իր գրագէտը:

Գերման միտքը, զարգացնելով լուտերական գաղափարը, որ ջախջախիչ հարուած մը տուաւ լատիներէն լեզուին համատիրութեան, ԺԶ. դարուն տուաւ կոչնակի մը դերը, արթնցնելու համար ժողովուրդները, մանաւանդ փոքրերը, որպէսզի մշակեն իրենց ինքնատիպ ժառանգութիւնները, մասնաւորաբար՝ ինչ որ ազգային է եւ տեղական:

Այստեղ կը թողում այս գաղափարին պատմութիւնը, որ կը հասնի մինչեւ Ֆրանսական յեղափոխութիւն, - հատորներ կը պահանջէ նիւթը:

Մեր մէջ, Աբովեան ի վիճակի չէր ըմբռնելու այս գաղափարին վտանգը: Ոչ ալ այն «իրապաշտ» գրագէտները, որոնք ժողովուրդը խօսեցնելու կամ գրականութիւնը ժողովուրդին տանելու հրաւէրին մէջ, գիւղին յաղթանակներ միայն փնտռեցին: Տարազը գեղեցիկ էր, նոյնիսկ նուիրական, բայց ոչ յատուկ մեր պայմաններուն կամ ցորենի այն արտին, ուր սեւ որոմն ու կարմիր հարսնուկը, տեղին աշխարհագրական անունն իսկ փոխելու աստիճան շատցած, կրնային խաթարել հունձքին որակը:

Անհրաժեշտ էր մշակում, այս բառին ամէնէն լայն ու գիտական առումով: Կոմիտաս, այս հանճարեղ միտքը, ըմբռնեց տարազին իսկական իմաստը, - ու մշակեց: Իր քաղած ժողովրդական երգերը մշակուած են թէ՛ բառերով, թէ՛ եղանակով: Կրնաք, — դժուար չէ, — երեւակայել հայ երգին պատկերը՝ եթէ Կոմիտաս երաժշտութիւն տար մեզի այն ձեւով որ գրականութիւն տուին Աբովեան եւ Պոլսոյ իրապաշտները:

Արդ, Շ. Միսաքեան կատարեց հայ լեզուին մէջ, ինչ որ կատարեց Կոմիտաս հայ երաժշտութեան մէջ, — զտում, մշակում: Դուրս նետեց թրքական սեւ որոմը, արտին քարն ու փշոտուկը, առաւ սպիտակ եւ ազնիւ մարմուսը՝ տալու համար նաշիհ, ամէնէն նուրբ ալիւրը, թաւշանման եւ քաղցրահամ:

Եթէ արդի արեւմտահայերէնը հասած է մինչեւ այժմ չգերազանցուած բարձրութեան մը, — եւ իրողութիւն է ասիկա, — շատ բան կը պարտինք Շ. Միսաքեանի:

Հետաքրքրական է հետեւիլ իր իսկ լեզուին յեղաշրջութեան գիծին, Սուրհանդակէն մինչեւ Յառաջ: Սկիզբը աւելի երկար էր իր պարբերութիւնը: Տարօրինակ խորշանք մը ցոյց կուտար հանդէպ կարգ մը բառերու, — զգլխիչ, ըմբոշխնել: Հնչական դժուարութի՞ւնն էր պատճառը, — չեմ կարծեր, աւելի դժուար արտասանելի բառեր ալ ունինք: Ճիշդ է թէ կ'աշխատէր իր խօսքին տալ մասնայատուկ երաժշտութիւն մը, բայց առաւելապէս կը փնտռէր պատկերաւոր ձեւը, — նկարչագեղ է իր ոճը, վրձինի հարուածներ տալու եղանակով մը՝ իր կարճ նախադասութիւնները գոյնի ալիքներ են կարծես, որ կը յաջորդեն իրարու:

Իր լեզուն ակրէսիվ է հոն ուր պատեհ պիտի գտնէր ուրիշ մը՝ հակաճառողին դէմ յանդիման, ու գործածած միակ զէնքը՝ քիչ մը թթու, որ բիւմի ձեւովը, յաճախ, ընդվզում չի պատճառեր... ընդունողին:

Լեզուի մաքրութեան իր սէրն էր, որ կը մղէր զինք համբերութեամբ սրբագրելու իր մեծ ու պզտիկ աշխատակիցներուն լեզուն, — այսպէս է որ գոյութիւն ունի այսօր «Յառաջ»ի հայերէն մը:

Ի՞նչ յատկանիշով կը ներկայանայ այս տարազը:

Նախ ուղիղ քերականութիւն մը: Զըխախտել համաձայնութեան աւանդական օրէնքները՝ իրենց յետին մանրամասնութեան մէջ: Դէմ էր, օրինակ, Օշականի... աճապարանքին, որ գաղափարներու եւ պատկերներու հեղեղին մէջ՝ կը ջնջէր կամ «կ'ուտէր» մակբայը, թէեւ իր կարգին՝ աւելորդ կը գտնէր անվնաս եւ ամէնէն խնայողական շաղկապը, որ շատ սիրելի է Աստուածաշունչ Մատեանին: Դէմ էր, վերջապէս, մակբայի այն ձեւին (Նարեկացի եւ Սիամանթօ), որ մակբայական ածանցը կը կրկնէ իր պոչին վրայ անհաճոյ յօրանջով մը, - զգալիօրէն, կը նախընտրէր ըսել՝ զգալի կերպով:

Այս ուղիղ քերականութեան հետ՝ գրականութենէն կը պահանջէր ժուժկալութիւն: Օշական դէմ էր յատկապէս ածականներուն, Շ. Միսաքեան՝ բառերու կազմութեան: Ուժեղ է պարբերութիւնը, թեթեւաշարժ եւ աշխոյժ, երբ շատ հագուած չէ, երբ շատ զարդարուած չէ, նոյնիսկ միսն ալ պակաս՝ երբ նիհար է կազմուածքով:

Լեզուն հարստացնելու, ճոխացնելու համար՝ կ'առաջարկէր ոչ թէ գործածել օտար բառեր, ինչպէս սովորութիւն է կարգ մը արեւելահայ գրողներու մօտ, այլ նախ փնտռել համապատասխանը մեր հին մատենագրութեան մէջ, երկրորդ մեր բազմաթիւ բարբառներու մէջ: Եթէ կը պակսի, կերտել նորը՝ վարպետութեամբ եւ համաձայն մեր լեզուին օրէնքներուն: Այս մտահոգութեամբ՝ Յառաջ մեր լեզուին տուած է նորակերտ բազմաթիւ բառեր, յաջող եւ գեղեցիկ: Կ'ընդունէր որ Երեւանի մէջ եւս, այժմ, կը գործածուին բառեր, որոնք կամ առնուած են հին մատենագրութենէն, կամ կերտուած են նորապէս եւ վարպետութեամբ:

Արդի աշխարհաբարին մեծագոյն ուսուցիչը... գրաբարն է, կ'ըսէր եւ իրաւունք ունէր:

Արեւմտահայերէնի ապագային մասին՝ կը բաժնէր մտահոգութիւնը, զոր կարելի չէ ծածկել կամ ուրանալ:

Երբ կը խմբագրէր Ազատամարտ շաբաթաթերթը, բացաւ հարցարան մը, - տեսակ մը հրապարակային խորհրդակցութիւն՝ երկու բարբառներու միացման, արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի ձուլման կարելիութիւններուն մասին: Պատասխանեցին գրագէտներ եւ լեզուագէտներ: Եզրակացութիւնը՝ վաղաժամ կը համարուէր միացման փորձ մը: Այս վերջին տարիներուն, ձայն մը լսուեցաւ Երեւանէն, ապահովաբար իմաստակի մը յայտարարութիւնը, որ պետական լեզու կը յայտարարէր արեւելահայերէնը, իսկ արեւմտահայերէնը՝ կորստեան դատապարտուած իբրեւ գաւառաբարբառ: Շ. Միսաքեան պատասխանեց անմիջապէս, պաշտպանելով արեւմտահայերէնին պատմական արժէքը, դերը եւ իրաւունքները:

Ապագա՞ն, - կա՞ն փոքր ժողովուրդներ, որոնք, թէեւ հանդչած՝ իրենց հողերուն վրայ, հագուած՝ իրենց աւանդութեանց զրահները, տէր իրենց բարբառին՝ նոր կամ հին, կրնան յայտարարել հիմա թէ ապահոված են իրենց գոյութիւնը, ապագա՛ն:

Ի՛նչքան ալ յոռետեսութիւն ներշնչէ ժամանակը, ի՛նչքան ալ յուսահատութիւն պատճառեն քաղաքական դէպքերը, արեւմտահայերէնին ախոյեանները պիտի պաշտպանեն հայ լեզուի այս հրաշալի ծաղիկը գրագէտի իրենց պատիւով, եւ պիտի մշակեն զայն իրենց տաղանդով: Աղէտներու մասին խօսողները կը մոռնան մէկ բան, - հայ լեզուն փիւնիկ մըն է: Սխալած մարգարէները վաղը պիտի ըսեն, - հրա՛շք մըն է: Հրաշք մը չէ՞, արդէն, տեսնել որ հողէն ու ժողովուրդէն կտրուած՝ ծաղկեր է անմահ գարնան մը զգեստաւորումով:

Վերջապէս, հրաշալի ծաղկումներու իր ընդունակութեան համար չէ՞, որ կը պահանջուի ժողովուրդը վերադարձնել իր հողերուն վրայ:

Ահա արեւմտահայերէնի ախոյեանին հանգանակը եւ կտակը, այնքան որքան ծանօթ է ինծի:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

1958

Պուլկարահայ նամականի

ՓԼՈՎՏԻՒԻ ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

ՆՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԸ «ՋԱՐԹԻՐ»

Փլովտիւի «Սուրբ Գէորգ» Եկեղեցւոյ վարչութիւնը բարի նախաձեռնութիւնը ունեցաւ Տէր Դանիէլ Գարաճեանի առաջարկով հիմը դնելու իր օրգանին՝ «Ջարթիր» անուան տակ: Արդէն երեք թիւեր լոյս տեսան եւ յայտնի կը դառնայ անոր կրօնական – եկեղեցական բնոյթը եւ բարոյական ուղղութիւնը: Որոշ նիւթերու առընթեր դրուած են համապատասխան նկարներ: Պէտք է ընդգծել թէ՝ առ այժմ թերթը կը տպագրուի միայն հայերէն լեզուով եւ յոյսով ենք, որ այդ ձեւով իր դիմագիծը պիտի պահէ: Փոքր ծաւալով ու չորս էջնոց ամսօրեայ թերթը հինգ հարիւր օրինակով լոյս կը տեսնէ եւ կուգայ գոհացնելու Հայերու կրօնական – եկեղեցական կրթութեան պահանջքն եւ այդ տեսակէտէ մեր գաղութին մէջ ան բաց մը կը գոցէ: Թերթի տպագրութիւնը մաքուր է եւ լաւ թուղթի վրայ, աննշան ուղղագրական վրիպումներով, բայց արեւմտահայերէն ու մեր դասական ուղղագրութեամբ եւ մի գուցէ անոր համար ալ այդ փոքր վրիպակները, եթէ նկատի առնուի որ շուրջ 50 տարի գործածութեան մէջ էր հայաստանեան սխալագրութիւնը: Սրտանց յաջողութիւն կը մաղթենք պուլկարահայ գաղութի այս համեստ պարբերականին, որ անվճար կը բաժնուի համայնքին մէջ:

ՓԷՕ ԵԱՎՈՐՈՎԻ ՆՈՐ ԿԻՍԱՆԴՐԻՆ ԻՐ ՊԱՏՈՒԱՆԴԱՆԻՆ ՎՐԱՅ Է

Պուլկար ժողովուրդի մեծ զաւակ Փէօ Եավորով՝ բանաստեղծն ու յեղափոխականը իր «Հայեր» մեծաքանչ եղերերգով պանծացուց հայ ազգը եւ վշտակից եղաւ անցեալ դարու թրքահայութեան ողբերգութեան, հոգեպէս միացաւ հայ ժողովուրդին հետ: Որպէս երախտագիտութեան արտայայտութիւն սոֆիաբնակ հայութիւնը կանգնեցուց անոր կիսանդրին՝ գործ արուեստագէտ Գրիգոր Ահարոնեանի, Ցար Բորիս պարտէզին մէջ 1935 թուականին: Գրեթէ վաթսուն տարի վերջ Փլովտիւի հայ գաղութը համատեղ ջանքերով Հայոց Եկեղեցւոյ մօտիկ՝ անոր շրջափակէն դուրս յարմար տեղ մը հաստատեց պատուանդան մը, ուր զետեղուեցաւ մնայաձոյլ կիսանդրին Փէօ Եավորովլի, որ ժամանակ առաջ քանդակագործին կողմէ նուէր դրկուած էր «Երեւան» միակ պուլկարահայ կազմակերպութեան: Այս յուշարձանի բացումը հինգ տարի առաջ կատարուեցաւ հանդիսաւոր կերպով եւ ան պարծանք մը եղաւ քաղաքին համար, քանի որ առաջինն էր այստեղ:

Դժբախտաբար կիսանդրին երկար չմընաց պատուանդանին վրայ: Դրամի ագահ չարագործ հոգիներ անհետացուցին զայն տարի մը առաջ եւ ոստիկանութիւնը անզօր եղաւ չարագործները բացայայտելու եւ կիսանդրին վերադարձնելու մեր հասարակութեան: Ասիկա պատճառ եղաւ, որ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ վարչութիւնը քաղաքիս հայկական միութիւններու եւ ՎՄՌՕ՝ Ներքին Մակեդոնական յեղափոխական կազմակերպութեան հետ նոր կիսանդրիի գաղափարը իրագործէ այս անգամ նոնաքարէ, որ ստեղծագործութիւնը եղաւ պուլկար քանդակագործ Փէթքօ Մուքովլի:

Կիսանդրիի բացումը եղաւ բանաստեղծի ու մեծ մարդու ծննդեան 120-ամեակի առթիւ 1998 Հոկտեմբերի 18-ին հայ ու պուլկար հասարակութեան ներկայութեան, ուր իրենց դրօշներով պատուոյ պահակ կեցան Հ.Մ.Ը.Մ. – սկաուտները ու ՎՄՌՕ-ի երիտասարդական միութեան անդամ – անդամուհիներ: Բանախօսեց Պր. Յակոբ Տայճեան:

Մեր գաղութը անգամ մը եւս ցոյց տուաւ որ իր յարգանքը հանդէպ «Հայեր» եղերերգի հեղինակին ժամանակաւոր բընոյթ չի կրեր, այլ ասիկա տեւական զգացում մըն է, որ գրականութեան ճամբով ձգուած կամուրջը կապը եղաւ երկու ժողովուրդներու պատմական ճակատագրին:

ՅԱԿՈԲ ՕՐՄԱՆՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝ «ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»

Երեք տասնեակ տարիներ Պրն. Օրմանճեան լրագրութեան եւ գրականութեան ասպարէզին մէջ կը ստեղծագործէ որպէս թարգմանիչ հայ գրականութեան: Անոր շնորհիւ բազմաթիւ դասական ու արդի հայ գրողներու երկերը թարգմանաբար ներկայացուեցան պուլկար եւ հայ ընթերցասէր հասարակութեան: Յիշենք՝ «Սամուէլ», «Հացաւան», «Բովտուն», «Որտեղ էիր, մարդ Աստծոյ», եւլն.: Իսկ ահա հիմա հրապարակի վրայ է «Հայ ժողովրդի պատմութիւն» միհատորեակը պուլկարերէն լեզուով: Այնքան անհրաժեշտ առձեռն գիրք մը մանաւանդ մեր նոր պուլկարախօս սերունդին համար: Գովելի աշխատանք մը, որուն համար Դեկտեմբեր 13-ին, քաղաքիս «Բարեգործական»ի ու «Արմէն-Թուռ»ի նախաձեռնութեամբ ու աջակցութեամբ կազմակերպուեցաւ գինեձօն՝ Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Ներկայ էին թարգմանիչը, թեմիս առաջնորդ Տիրայր Արք. Մարտիկեան, Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ քահանաները եւ հայ ու պուլկար հասարակութիւն մը:

Գինեձօնի բացումը եւ ներածականը կատարեց Պրն. Յակոբ Կիլիկեան, որմէ յետոյ յաջորդաբար խօսեցան Տիրայր Արք. Մարտիկեան եւ Պրն. Յակոբ Օրմանճեան: Ներկաներու կողմէ շնորհաւորութեան ու գնահատանքի արտայայտութիւններ եղան, որով արժեւորեցին կատարուած գործը: Մասնաւոր պատմական վերաբերում մը ցոյց տուաւ քաղաքիս Պատմական Թանգարանի գիտական աշխատող՝ պատմաբան Ալեքսանդր Փիժեւ, վեր հանելով գրքի ճանաչողական նշանակութիւնը եւ այն պարագան, որ թարգմանութիւնը կատարուած է հայերէն բնագրի հիման վրայ՝ լուրջ աշխատանք մը երեւելի հայ պատմաբաններու՝ փրոֆ. Մ.Գ. Ներսիսեանի խմբագրութեամբ, օգտաշատ աշխատանք մը նաեւ պուլկար պատմաբաններու համար:

«Հայ ժողովուրդի պատմութիւն» միհատորեակի հրատարակման պարագան նշանակալից երեւոյթ է մեր մշակութային կեանքին մէջ:

ՎԱՆԱՍՏՈՒՐ

Փլովտիւ

(*) «Հայ ժողովրդի պատմութիւն. Հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը», խմբագրութիւն՝ Մ.Գ. Ներսիսեան. երկրորդ լրացուած հրատարակութիւն. 1985. 266 էջ, պատկերազարդ: Թարգմանութիւնը հրատարակուած Սոֆիայի «Կլիմենթ Օհրիդսկի» պետական համալսարանին կողմէ, 1998, 266 էջ, պատկերազարդ:

Գիրքի հրատարակումը իրագործուած է մեկենասութեամբ Փլովտիւի «Բարեգործական»ի, Պրն. Եղիազար Ուզունեանի՝ Փլովտիւէն ու Պրն. Արման Արսէնեանի՝ Նիւ-Եորքէն:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ե. Տէմիրճեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 16-ին մեծարանքի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած հնագէտ եւ պատմաբան Տիկին Նինա Ճիտէճեանի վաստակին: Ձեռնարկը զուգադիպած է մեծարեալին նոր հատորին «L'archéologie au Liban» լոյս ընծայման: Բացման խօսքը արտասանած է Պր. Կարօ Աբրահամեան որ ծանրացած է մեծարեալին հնագիտական վայրերը հանրութեան ծանօթացնելու գործունէութեան վրայ: Տիկին Ն. Ճիտէճեանի կենսագրականը ներկայացուցած է, անգլերէն, կազմակերպիչ մարմնի ատենապետ՝ Տիկին Սոնիա Զաւզաւաթճեան, նշելով որ ան ծընած է Պոսթըն եւ զաւակն է այնթապցի Միհրան Նազարէթեանի, ապա անցած է Թեհրան, Պէյրութ ուր ամուսնացած է ծանօթ վիրաբոյժ և դասախօս՝ Երուանդ Ճիտէճեանի հետ: 1968-ին ներկայացուցած է իր աւարտաճառը նուիրուած փիւնիկեան Պիպլոս քաղաքի հնագիտական եւ պատմական արժէքին: Տիկին Ճիտէճեանի գործերուն մասին խօսած է Սարգիս Պչաքճեան (ֆրանսերէն): Վերջին խօսքը արտասանած է մեծարեալը:

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Յունուար 10-ին, տեղի ունեցած է տարւոյն առաջին մատաղօրհնութիւնը, որու յաջորդած է տեղւոյն Թարգմանչաց վարժարանին հիմնադրութեան 214-րդ տարեդարձի սիրոյ սեղանը: Թարգմանչաց վարժարանի հիմնադիր Պր. Հայկ Ասլանեան յայտնած է թէ վարժարանին 214-րդ տարեդարձը կը ներկայանայ նորոգ վարժարանով մը, որ հիմնական նորոգութեան մատնուած է: Մինչեւ 6-րդ դասարան, այսօր հոն 120 աշակերտ կայ, գալ տարի պիտի ըլլայ 140, իսկ 2000-ին՝ 160: Տիկին Մարի Նալճըի գլխաւորութեամբ կը գործեն 21 ուսուցիչներ: Թաղային Խորհուրդի աշխատանքներուն մասին լրացուցիչ տեղեկութիւններ տուած է Խորհուրդի ատենապետ՝ Մարգար Ասլանեան: Օրուան հանդիսավար Պր. Նալպանտ ձեռնարկած է հանգանակութեան եւ հաւաքուած է հարկ եղած գումարը: Աշակերտ – աշակերտուհիները գործադրած են գեղարուեստական յաջող յայտագիր մը:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան «Հինդլեան» սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին տեղի ունեցած է Միութեան դասախօսական շարքին վերջինը (1998-ի): Դասախօսն էր Դաւիթ Խըրեկլեան, նիւթ ունենալով Հայ Թատրոնի վարպետներէն՝ Պետրոս Ադամեանի կեանքն ու գործը: Դասախօսը ներկայացուցած է պոլսահայ Միութեան «ՄԷԿ» մշակութային մարմնի անդամներէն Սարգիս Ղ. Սարգիսեան, ապա, Դ. Խըրեկլեան խօսած է Պ. Ադամեանի մասին:

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Եւ ահա այս առընչութեամբ ես ուզում եմ խօսել մի ուրիշ համի մասին, որ այնքան նման է իմ մանկութեան հացի համին.

1946-ին կամ 47-ին էր, դեռ երիտասարդ էի, ուսանող, երբ առաջին անգամ կարդացի քո պատմուածքների գիրքը: Պէյրութում էր տպագրուած, Պէյրութից ներգաղթածներն էին բերել: Ընդամէնը մէկ օրով տուին ինձ, որովհետեւ կարդալ ցանկացողների հերթը շատ մեծ էր:

Գիշերը կարդացի այդ զարմանալի գիրքը, կ'ուզէի նորից ու նորից կարդալ, բայց առաւօտեան պիտի վերադարձնէի:

Բաժանուեցի նրանից, ինչպէս յուսադրմին տեսած լաւ երազից են բաժանւում: Եւ հոգուս մէջ մնաց նրա համը. կեցութեան բերկրալի համն էր դա, բարութեան, խղճի, արուեստի բնական ու անխառն համը, հողի, արեւի համը...

Տարիներ յետոյ քո գրքերը սկսեցին ռուսերէն հրատարակուել: Եւ իւրաքանչիւր գրքիդ ընթերցումը հոգեւոր տօն եղաւ ինձ համար, արուեստի վայելքի մէջ սուզուելու բերկրալի տօն:

«Մարդկային կատակերգութիւն»ը ցընցեց ինձ մի ողբերգականութեամբ, որ զարմանալի է. որքան լոյս ու բարութիւն կայ նրա տառապանքի, եւ որքան սէրը՝ նրա ցաւի մէջ. ինչ հրաշալի մանուկներ են ապրում այդ գրքում, ինչ զարմանալի մարդիկ...

«Ուեսլի ձեռքերի արկածները», շռայլութիւն է, զգացմունքների, մտքերի, ցաւերի, ուրախութիւնների, խղճի ու բարութեան շռայլութիւն...

Երբ կարդում էի քո լաւագոյն պիէսը՝ «Ձեր կեանքի ժամանակը», որի մէջ այն սուտ արարածը՝ ոստիկան Պլիքը, մըտնում էր քո բարի հերոսների աշխարհը եւ խախտում նրանց հոգու եւ կեցութեան ներդաշնութիւնը, մտածում էի. մի՞թէ վարպետ Սարոյեանը պիտի անպատիժ թողնի այդ սուտ արարածին, քանի որ մի տեղ գրել է, թէ «Պէտք չէ, որ քո պատմուածքի մէջ ոեւէ մէկին սպաննես ... պէտք չէ որ ոեւէ մէկը բռնութիւն գործի, որպէս հէնց դըրանով օգնի քեզ՝ արուեստ ստեղծելու քո ջանքերի մէջ»... Բայց բռնութիւնը կար: Եւ ի՞նչ, պիտի չսպաննէի՞ր այդ բռնութիւնը... Եթէ չսպաննէիր, ինչպէ՞ս պիտի ճանապարհ հարթէիր քո բարութիւնը...

Կարդում էի ու անհամբեր սպասում...

Եւ, փառք Աստծոյ, սպաննեցիր բռնութիւնը:

Եթէ չսպաննէիր, Սարոյեան չէիր լինի: Ի՞նչ... Հակասութի՞ւն կար քո խօսքի ու գործի մէջ: Թերեւս: Քո խօսքը քո բարի ցանկութիւնն է, բայց ի՞նչ կարող էիր անել, եթէ ցանկութիւնդ ու կեանքը հակասութեան մէջ են: Եւ դու, հակառակ քո ցանկութեան, սպաննեցիր Պլիքին, հակասութեան մէջ մնալով ինքդ քեզ հետ: Բայց էլ ինչ մեծ գրող, եթէ նման հակասութիւններ չունենայ:

Կարդում էի քո պատմուածքները, մըտնում քո մեծ ու բարի աշխարհը ու այնպէս ուզում հանդիպել քո նկարագրած մարդկանց, Հոմերին ու խանութպան Արային, Ուեսլիին, Ճոյին, Նիքին, Քիթթի Տիւալին, Պէն Ալեքսանդրին, Մաք Կրեկորին...

Եւ քեզ հանդիպեցի: Փարիզում, Ֆրեզնոյում, Հայաստանում: Քո մէջ տեսայ քո բոլոր հերոսներին...

Եւ ամէն հանդիպումը հոգուս մէջ նորից արթնացրեց հացի անխառն համը, արեւի, բարութեան համը...

Երկու տարի է անցել մեր վերջին հանդիպումից: Այդ երկու տարում ես չգրեցի իմ տպաւորութիւնները, սպասելով, որ նստուածք տան, որ անկարեւորը մոռացուի, մնայ հիմնականը:

Եւ ահա այսօր, 1978 թուի Հոկտեմբերի 7-ին, երբ նստած շարունակում եմ քո մասին գրել, դու, քո հեռագրի համաձայն, պէտք է Ֆրանսիայից նաւով ժամանես Ռիկա, այնտեղից մի երկու օրով մեկնես Լենինգրադ, գնաս Մոսկուա եւ ապա գաս Երեւան...

Կը ժամանե՞ս արդեօք:

Ոչինչ չի՞ խանգարել քո ճամբորդութեանը, մտադրութիւնդ չե՞ս փոխել:

Գիտեմ, ախր, քեզ... Մէկ էլ տեսար ամէն ինչ շուռ տուիր ու...

Ոչ, կարծում եմ, որ ոչինչ չի խանգարել, ու դու կը գաս... Երկու օրից յայտնի կը լինի: «Լիտերատուրնայա Գազետա»յի թղթակից, իմ ընկեր Զօրի Բալայեանը մեկնել է Ռիկա, քեզ դիմաւորելու... Վաղը կը զանգի...

Այսպէս, ուրեմն, սպասելով քեզ, շարունակեմ գրել ու աշխատեմ մինչեւ գալդ աւարտել գործս, այլապէս նոր տպաւորութիւնները կը հեղեղեն ինձ, եւ այլեւս գլուխ չեմ հանի... Մինչդեռ քո մասին այնքան բան ունեմ պատմելու: Գառնի. Գեղարդում եղանք, նորից գնացինք համալսարան, մեծ, փառահեղ հանդիպում էր դա ուսանողութեան հետ, եղանք Չարենցի անուան դպրոցում, Խընկօ-Ապօր անուան մանկական գրադարանում, Ուջան գիւղում, ժամացոյցի ու գորգի գործարաններում...

- Գորգի գործարան կ'ուզեմ տեսնել, - ասել էր Երեւան ժամանելու հէնց առաջին օրը...

Յաջորդ օրը կրկնեց.

- Գորգի գործարան կ'ուզեմ տեսնել, բայց այնպիսի գործարան, ուր մեքենաներով չէ, ձեռքով գորգ կը շինեն...

Սկզբում չէի հասկանում, թէ ինչու է յատկապէս գորգի գործարան ուզում տեսնել: Դա պարզուեց յետոյ: Եւ առաւել եւս պարզուեց, երբ կարդացի Մայքըլ Առլէնի «Դէպի Արարատ» գիրքը:

Ամերիկայում, նաեւ ուրիշ երկրներում, Հայերը յայտնի են սոսկ որպէս գորգի վաճառականներ: Եւ Մայքըլ Առլէնին մտատանջել է այդ հարցը. մի՞թէ իր հայրենակիցներն իրօք միայն գորգի վաճառականներ են եւ կորցրել են իրենց վաղեմի ստեղծարար ձիրքը:: Վիրաւորանքի նման ինչ-որ բան է ապրել Մայքըլ Առլէնի հոգում:

(Շար. 38)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՆԷԵՕ. — Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան 750 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԳԼԵՐՄՈՆ — ՖԵՐԱՆ. — Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սոնելի 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ծնողաց Զաքար եւ Մարի Զաքարեանի յիշատակին:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB

propose

CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le

Dr. Jean-Michel THIERRY

avec Projection de Diapositives

Dimanche 7 Février à 15 heures 30

Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

—— Entrée libre ——

A L'OCCASION
DU 10e ANNIVERSAIRE
DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE
& la VILLE DE MEUDON
présentent

Vardan MAMIKONIAN

piano

- **Bach**
- **Beethoven**
- **Liszt**
- **Prokofiev**

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE
DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice
de la reconstruction
de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Կարապետ Գազանճի մահուան առթիւ. -

Տէր եւ Տիկին Սերժ Մուրատեան 200 Ֆր., Պ. Թորոս Զաման, Պ. Ոսկեան Պուլութ, Պ. Ժիրայր Փեհլիվան, Պ. Գրիգոր Կոստանեան 500-ական Ֆր., Պ. Նշան Պօչօղլու 200 Ֆր., Պ. Խաչիկ Կոստանեան, Տիկին Գարագըշ 300-ական Ֆր., Պ. Մուրատ Սալթըք, Պ. Պէրնար Սայրիմ 250-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Զաւուշեան 500 Ֆր., Տիկին Եօլչէր 300 Ֆր., Տիկին Անժիկ Պահչէլեան 200 Ֆր., Տիկին Ժաքլին Զաման 300 Ֆր., Տիկին Արեւալոյս Կոստանեան 200 Ֆր., Հանչէրլի ընտանիք 300 Ֆր., Տիկին Շաքէ Քերթի 500 Ֆր.:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Յակոբ Արք. Վարդանեանի վախճանման պատճառով յետաձգուած է Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի 20-ամեակի փակման հանդիսութիւնը (պարահանդէս եւ պարգեւատրում) որ տեղի պիտի ունենար Շաբաթ, Յունուար 30, Մարսէյլի Ֆլորիտա փալասի մէջ:

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

présente

UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME

«Balafre»

«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

l'Ecole
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Arménienne Apostolique
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

organise un

SUPER LOTO
Վիճակահանութիւն

Dimanche 31 Janvier à 15 heures

au Centre Culturel *Sahak-Mesrop*
339, avenue du Prado — 13008 MARSEILLE
Tél. : 04. 91. 77. 84. 70

LE GROS LOT :

Une agréable surprise
et d'autres lots de valeur
La galette de Roi sera offerte aux participants par l'école Abovian
VENEZ NOMBREUX !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 30

Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԽՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	**800**	**(964,80)**
Հոգեհանգիստ	700	(844,20)
Շնորհակալիք	700	(844,20)
Հարսնիք_Նշանտուք	700	(844,20)
Ծնունդ	700	(844,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

DATE A RETENIR

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue

Le 13 Mars à la Salle Gaveau

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մեծ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլի «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ.ի
Շաբաթ, Յունուար 30, Ժամը 20-ին
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section «Asdghig»
de la Croix Bleue
A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

La Croix Bleue des Arméniens de France
MARSEILLE CENTRE (Sossé Mayrig)
organise son

Super LOTO

le Dimanche 31 Janvier à 15 heures
à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
13001 MARSEILLE

LOTS DE QUALITE
AMBIANCE
Venez nombreux
(Salle chauffée)

La Section **«Araxe»**
Lyon - Villeurbanne

organise une

SOIREE THEATRALE

— **LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE** et
— **LE FIANCE D'AMERIQUE**

présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI **30 JANVIER à 20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE
—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Section *«Archalouys Tathéossian»*
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).

Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !

Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !

Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège social 7 Place des Ursules
Saint-Etienne 04 77 33 71 37

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séminaire pédagogique le 7 février 1999 à VIENNE

- Présentation des informations générales concernant l'arménien au Baccalauréat (intervenant Mélanie Keledjian - INALCO)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux enfants (intervenant Varoujan Sarkissian)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux lycéens (intervenant Annie Osmandjian).

Tous les enseignants des écoles arméniennes de France sont invités.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 27
MERCREDI
27 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.561 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.561

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԳԼԽԱՒՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻՆ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔՆԵՐԸ Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ԴԷՄ

Ազգային ժողովի Յունուար 25-ի արտակարգ նստաշրջանին գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան բազմաթիւ կէտերէ բաղկացած մեղադրագիր մը ներկայացուցած է Վ. Սիրադեղեանի հասցէին ու օրակարգի բերած զայն ձերբակալելու նիւթը: Վ. Սիրադեղեան Լ. Տէր-Պետրոսեանի նախագահութեան շրջանին եղած է Ներքին Գործերու նախարար, Երեւանի քաղաքապետ. ներկայիս ՀՀՇ-ի վարչութեան նախագահն է:

Ան կը մեղադրուի 1993 Դեկտեմբերին ներքին զօրքերու պետ Վ. Յարութիւնեանին հրահանգելով որ Մոսկուայի մէջ Հայկական միջազգային համադումարի նախագահ Ս. Ջիլաւեանի սպանութիւնը կազմակերպէ: Իսկ անկէ ետք, որովհետեւ յանձնարարութիւնը չեն կրցած կատարել, հրահանգած է Ա. Յովհաննիսեան ու Կ. Ռաֆայէլեանը առեւանգել եւ սպաննել:

Գլխաւոր դատախազը ըսած է թէ երկու պաշտօնատարները 1994 Յունուարին առեւանգուած, միջոց մը բանտարկուած, յետոյ Երեւան – Նուպարաշէն – Վարդաշէն ճամբաներու քառուղիին վրայ սպաննուած են ու դիակները պահուած: Պատահարը բացայայտուած է 1998 Յունիսին, Վ. Յարութիւնեան եւ այս արարքներուն մասնակիցները ձերբակալուած ու խոստովանած են կատարուածը: Անկէ զատ Վ. Սիրադեղեանի վերագրուած է երեսփոխան Կ. Բալայեանի, Ազգային ապահովութեան պետի տեղակալ Գ. Եղիազարեանի սպանութեան յանձնարարումը զոր Վ. Յարութիւնեան չէ կատարած:

Մեղադրականէն ետք Վ. Սիրադեղեան խօսք առած ու հերքած է իր հասցէին ըսուածները: Ան ծանր ամբաստանութիւններ ուղղած է ներկայի իշխանութեան, ըսելով որ սկիզբի շրջանին փորձած է հասկնալ անոր վարքագիծը, խորհելով որ վճռականութիւն ցոյց տալով կը փորձեն բռնապահ մարմիններ մղել Հ. Գալստեանի եւ Մ. Եուզբաշեանի սպանութիւններուն բացայայտումին: Յետոյ կ'ըսէ. «Բայց գլխաւոր դատախազի սպանութեան առընչութեամբ մամուլի նոյն ոգով հիստերիայի բռնկումից հասկացայ, որ իմ լաւատեսութեան ջանքը անցել է ողջամտութեան սահմանը: Խոռխոռունու սպանութիւնից յետոյ լրիւ սթափուեցի: Ինձ համար դժուար էր, քանի դեռ մտածում էի, որ այդ մարդկանց հետ մենք ընդհանուր մի գործ ենք արել ընդհանուր հայրենիքի համար: Հեշտացաւ, երբ հասկացայ, որ այլեւս դրանց հետ ընդհանուր հայրենիք չունեմ»:

Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման նիւթը արծարծելով իր դէմ կատարուածին, Վ. Սիրադեղեան նոյն իշխանութիւնը ամբաստանած է այդ դետինը շահարկելով Հայաստանի ղեկավարութիւնը գրաւելու համար, ապա «կեղեքելով, հարստահարելով աշխատող մարդկանց»: Վրէժխնդրութեան, անսահման սեփականացումի, «երկիրը բանակով պահել»ու մեղադրանքներէ ետք ըսած է. «Եւ այսքանից յետոյ խօսել օրէնքի անունի՞ց: Ովքե՞ր են խօսում օրէնքի անունից: Մոնթէ եւ Արթուր Մկրտչեանի սպանութիւններից յետոյ, մեր նորակոչիկ երեխաների խոշտանգումներից եւ խաղաղ ժամանակ գնդակահարութիւններից յետոյ ինչպիսի անխոցելի լկտիութիւն պէտք է ունենալ Հայաստանում դատաւոր դեր ստանձնելու, օրէնքի անունից խօսելու համար: Այսպէս գործելով, այսպէս պառակտելով Հայաստանը քաղաքականապէս, տնտեսապէս, բարոյապէս, ժողովրդին խոշտանգելով սոցիալապէս, այսպէս սեպ խրելով Հայութեան երկու հատուածների միջեւ, այսպէս՝ քաղաքականութիւնը փոխարինելով տուրիստական ընդունելութիւններով, իսկ ազգային երկխօսութիւնը՝ աճիւնների վերայուղարկաւորումներով, այսպէս չեն գնում ոչ դէպի խաղաղութիւն, ոչ դէպի պատերազմ: Այդպէս գնում են դէպի ոչինչ»:

Ապա ելոյթը աւարտած է բացատրելով. «Ինչու եմ այսօր ես այս առիթով այս ամէնը ասում. որովհետեւ (...) կարծում եմ, հեշտ էր ցոյց տալ, ապացուցել, որ սրանք այնպիսի անպատկառութեամբ են օժտուած, որ ժողովրդին ու բանակին պարտութեան տանելուց յետոյ էլ փորձելու են մնալ իշխանութեան գլխին եւ քանի որ ոչ ոք դա չի հանդուրժելու, երկիրը ներքաշելու են այս անգամ քաղաքացիական պատերազմի մէջ: Նաեւ ելոյթս չէր կարող չստացուել քաղաքական, որովհետեւ այն, ինչ այսօր ներկայացնում են մեզ, դրա մէջ ոչինչ չկայ, բացի կալանաւորների խոստանգումներից եւ քաղաքականութիւնից: Ճիշդ է, ուրացողի քաղաքականութիւնից»:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 25 / 26)

Ա. ԽՕՃԱԼԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՉԻ ԳՏՆՈՒԻՐ

«Անատոլու» գործակալութեան Մոսկուայի թղթակիցին հարցումներուն պատասխանելով Արտաքին գործերու նախարարութեան փոխ-բանբեր Արա Պապեան ըսած է թէ քիւրտ ղեկավար Ա. Խօճալան երբեք չէ գտնուած Հայաստան: Թուրք թղթակիցը հարց տուած է որ Հայաստան ինչպէս կը մեկնաբանէ Թուրքիոյ վարչապետին նշումը թէ եթէ Խօճալան դրացի պետութեան մը տարածքին վրայ է, այդ պետութեան դէմ կը ձեռնարկուի բոլոր միջոցներուն: Ա. Պապեան մատնանշած է նշուած յայտարարութեան սպառնալիքը, աւելցնելով որ նման քաղաքականութիւն չի նպաստեր բարիդրացիական յարաբերութիւններու հաստատումին: Պատասխանելով Հայաստանի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններուն կացութեան մասին հարցումին, Արտաքին նախարարութեան բանբերը ըսած է թէ երբ Երեւանի ու Անգարայի միջեւ պաշտօնական երկխօսութիւն չկայ, անկարելի է որեւէ յարաբերութեան մասին խօսիլ:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕՐԷՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Ազգային ժողովի Յունուար 25-ի նիստին «Երկրապահ» խումբէն Վ. Դալլաքեան ներկայացուցած է ընտրական օրէնսգիրքին նախագիծը: Անոր համաձայն կեդրոնական եւ մարզային ընտրական յանձնաժողովները կը կազմուին կառավարութեան նշանակած երեք, Ազգ. Ժողովին մէջ խմբակցութեան տէր եւ համամասնական ընտրակարգով ընտրութեան մասնակցելու դիմում ներկայացուցած, առնուազն 30 հազար վաւեր ընտրողութիւն ներկայացուցած կուսակցութիւններու մէկական անդամէ եւ Խորհրդարանին մէջ խմբակցութիւն չունեցող, ընտրութեան մասնակցելու դիմում կատարած եւ առնուազն երեսուն հազար ստորագրութիւն ունեցող առաջին հինգ կուսակցութիւններու նշանակած մէկական անդամէ: Զեղչուած են ընտրական երաշխաւորագիներն ալ. համամասնական ընտրակարգով կուսակցութիւններու համար հինգ հազար տոլար է (նախապէս 20 հազար), իսկ մեծամասնութեան կարգով առաջադրուողներու համար 200 տոլար (նախապէս 500): Համամասնական եւ մեծամասնութեան ձեւով ընտրուելիք երեսփոխաններուն թիւերը 56 եւ 75 են: 94 թեր, 4 դէմ եւ 3 ձեռնպահ քուէով նախագիծը ընդունուած է Բ. ընթերցումով:

ԱՄՆ-էն ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՒ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Յունուար 25-ին, Արտաքին գործերու նախարարութեան մէջ մամուլի ասուլիս մը տուած են ԱՄՆ-էն քաղաքական գործիչներ Փ. Ռոզընպլատ եւ Ե. Ճէրէճեան: Անոնք յայտնած են որ շրջան կ'այցելեն Երեւանի ու Բաքուի հրաւէրով, ծանօթանալու ղարաբաղեան խնդրին, օգնելու համար Մինսկի շրջանակին գործօղութիւններուն որպէսզի վերսկսին բանակցութիւնները: Ե. Ճէրէճեան որ ԱՄՆ-ու Իսրայէլի նախկին դեսպանն է, ըսած է թէ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի ու Բաքուի Տեղեկատուութեան եւ Արտաքին գործերու նախարարին հետ հանդիպումներէ ետք համոզուած են որ երկու կողմն ալ լրջօրէն տրամադիր են խաղաղ լուծումի որուն միակ ճամբան բանակցութիւններն են:

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ «ԱԶԳ. ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹԻՒՆ»

Յունուար 25-ին Արդարադատութեան նախարարութիւնը պաշտօնապէս արձանագրած է Ազգային անվտանգութեան կուսակցութիւնը: Ղեկավարներն են Իգոր Մուրադեան, Գառնիկ Իսագուլեան: Առաջինին բնորոշումով՝ կուսակցութիւնը «սոցիալիստական եւ ազգայնական» ուղղութիւն պիտի ունենայ:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԱՐԶՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ռ. Քոչարեան Յունուար 25-ին խորհրդակցութեան հրաւիրած է մարզերու ղեկավարները: Մասնակցած են նաեւ վարչապետ Ա. Դարբինեան, Ապահովութեան եւ Ներքին Գործերու նախարար Ս. Սարգսեան, գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեան: Քննարկուած են մարզերու տնտեսական եւ ընկերային հարցերը: Նիւթ եղած է կարգապահութեան եւ պատասխանատուութեան հարցը: Ռ. Քոչարեան շեշտած է որ թերացող ամէն պաշտօնեայ կը պատժուի ամենայն խստութեամբ:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան անցած շաբթուան ընթացքին հանդիպումներ ունեցած է Հայաստանի Բրիտանիոյ, Յունաստանի, Թիւրքմէնիստանի, Ֆրանսայի, Իրանի, Իտալիոյ դեսպան կամ ներկայացուցիչներուն հետ: Հանդիպումներու գլխաւոր նիւթը եղած են 1999-ին ընելիքները, Հայաստանի դեսպանատուներուն գործունէութեան աշխուժացումը եւ մասնաւորաբար տնտեսական յարաբերութիւններու զարգացման հարցը:

Պ. ՍԵՒԱԿԻ 75-ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Յունուար 24-ին Արտաշատի Ա. Խաչատրեան թատրոնին մէջ նշուած է Պարոյր Սեւակի ծննդեան 75-ամեակը: Խօսք առած են թանգարանի տնօրէնը Ա. Գրիգորեան, Ս. Կապուտիկեան: Թատերախումբն ալ ներկայացուցած է Սեւակի բանաստեղծութեան թեմաներով գործ մը: Ներկայ գտնուած են Մշակոյթի նախարար Ռ. Շառոյեան, Արարատի մարզպետ Հ. Աբրահամեան, Արտաշատի այլ ներկայացուցիչներ: Մարզպետը ըսած է որ ծրագրուած է Սեւակի գիւղի թանգարանին ու տան վերանորոգումը:

ՀԱՅ ԱՐԻԱԿԱՆ ԲՌՈՒՆՑՔԸ ԱՂԱՆԴԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Վերջերս հիմնադրուած Հայ Արիական Բռունցք դաշինքը Յունուար 25-ի յայտարարութեամբ կառավարութենէն, Ազգ. Ժողովէն, Եկեղեցիէն պահանջած է «դադրեցնել երկիրն ու ազգը քանդող աղանդներուն ամէն օժանդակութիւն» եւ չթոյլատրել ապազգային եւ այլակրօն կործանիչ գաղափարախօսութիւններ: Այլապէս զգուշացուցած է նաեւ Ապուլեանի, ապա ամբողջ երկրին մէջ դիմել միջոցներու որոնց ընթացքին իրենք ցոյց կու տան իրենց վերաբերումը, իսկ ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը կրեն իշխանութիւնները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹԵՀՐԱՆԻ ԽԻՍՏ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ

ԲԱՔՈՒ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Է ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԿԱՅԱՆՆԵՐ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ

Ադրբեջան տրամադիր է ՕԹԱՆ-ի կամ ամերիկեան բանակի կայաններ ընդունելու իր հողամասին վրայ: Լուրը առաջին անգամ տուած էր «Միլլիյէթ», Յունուար 16-ին («Յառաջ», Յունուար 19), այս անգամ Ալիեւի մէկ խորհրդականն է որ հաստատած է լուրը, շեշտելով թէ նպատակը երկրին ապահովութիւնը երաշխաւորել է: Վաֆա Գիւլիզադէ ալ բացատրած է. – «Վստահութիւն չունիմ Ռուսաստանի, առիթի կը սպասէ նոր առութ ընելու համար Ադրբեջանը որպէսզի իր ուզած մարդը տեղաւորէ կառավարութեան գլուխը»:

Այս լուրերը զայրոյթ պատճառած են Պարսկաստանի, ինչպէս կը գրէ Յունուար 26-ի արաբական «Ալ – Հայաթ» օրաթերթը: Թեհրանի իշխանութիւնները եւ մամուլը խիստ ազդարարութիւններ կ'ընեն Բաքուի որ զգուշանայ նման քայլեր առնելէ: Այլապէս, կ'ըսէ Թեհրան, Ադրբեջան ամերիկեան եւ սիոնական լրտեսութեան կեդրոն կը դառնայ ընդդէմ Իսլամական Հանրապետութեան:

Պարզ է որ նման կայաններ, եթէ հաստատուին, անոնք կ'ըլլան Իրանի սահմաններուն մօտ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ օգտուելով իրմէ պահանջուած որոշումէն, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսական Սահմանադրութեան պատշաճութեան Հռոմի դաշնագրին հետ միջազգային Պատժական Ատեանի ստեղծման կապակցութեամբ, պատասխանած է նաեւ չեղած հարցումի մը: Արդարեւ, ճշդած է որ «Հանրապետութեան նախագահը իր պաշտօնին ատեն գործած արարքներուն համար ի բացառեալ բարձր դաւաճանութեան պարագային, անձեռնմխելիութիւն կը վայելէ, աւելին, իր պաշտօնին ժամանակաշրջանին, պատժական իր պատասխանատուութիւնը կրնայ խնդրոյ առարկայ ըլլալ միայն ար-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ա Դ Ր Բ Ե Ջ Ա Ն

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԷԼՉԻՊԷՅԻ ԴԱՏԸ

Յունուար 25-ին Բաքուի մէջ սկսած է ժողովրդական Ճակատ կուսակցութեան նախագահ Ա. Էլչիպէյի դատը ուր ան մեղադրուած է պետութեան ղեկավարին արժանապատուութիւնը վիրաւորելով: Անցեալ Նոյեմբեր 6-ին մամուլի ասուլիսի մը ան ըսած էր որ Ալիեւ որպէս Խորհ. Միութեան ղեկավարներէն մէկը Քրտական Բանուորական Կուսակցութեան (ՓՔՔ) ստեղծիչներէն է: Ադրբեջանի մէջ ՓՔՔ-ն պաշտօնապէս ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը նկատուելով, Արդարադատութեան նախարարութիւնը դատական հետապնդումի դիմած է Էլչիպէյի դէմ: Եթէ յանցաւոր նկատուի կրնայ մինչեւ վեց տարուան բանտարկութեան դատապարտուիլ:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Սիրով, յարգանքով եւ երախտագէտ սրտով կ'ոգեկոչեմ յիշատակը ուսուցչիս, որ իմացական զարգացումիս եւ գրական ճաշակիս կազմաւորման վրայ այնքան խորունկ եւ բարերար ազդեցութիւն մը ունեցաւ: Իրեն կը պարտիմ ոչ միայն Հայ գրականութեան, այլեւ ռուսական, ֆրանսական, գերմանական գրականութիւններու լաւագոյն գործերու ճանաչումը եւ վայելումը:

Անցեալ օրերու վերյուշը զիս ետ կը տանի Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի աշակերտական տարիներուս, երբ առաջին անգամ լսեցի Յակոբ Օշական անունը: 1934-ի դպրոցական վերամուտի օրերուն, մեր ուշադրութիւնը գրաւեց ամրակազմ մարմնով, միջահասակ, ըմբոստ աղ պղպեղ մազերով, կիտուած յօնքերուն տակէն նայող խորաթափանց աչքերով, անփողկապ չապիկով պատկառազդու մարդ մը, որ հանդարտ եւ հաստատ քայլերով մեր դպրոցի բակէն կ'անցնէր եւ ժառանգաւորացի զաճաճ դռնէն կը մտնէր ամէն առտու, բացարձակապէս անտարբեր շրջապատին: «Տղաք, այդ պարոնը Յակոբ Օշականն է, մեր մեծագոյն քննադատը, զգուշացէք», ըսաւ մեր մատենագիտութեան ուսուցիչ Եղիվարդը, գոհացում տալով մեր հետաքրքրութեան: Քննադատ բառին ճշգրիտ իմաստը չէի գիտեր տակաւին եւ զայն բառացիօրէն առնելով՝ խորհեցայ թէ ան մարդ մըն էր, որ ուրիշները կը քննէր եւ կը դատէր ու իրեն հանդէպ զգացած պատկառանքս երկիւղի վերածուեցաւ: Չկրցի հասկնալ, սակայն, թէ ժառանգաւորացին մէջ այս որքա՜ն շատ մեղքեր կը գործուէին որ դատաւոր մը ամէն առտու հոն կ'երթար քննելու եւ դատելու: Քիչ մըն ալ տարօրինակ գտայ, որ իր մականունը Հայոց Պատմութեան մէջ յիշուած գիւղի մը անունն էր:

Բախտը այնպէս բերաւ, որ Օշականենք բնակութիւն հաստատեն Երուսաղէմի Քաթամոն արուարձանը եւ դրացի ըլլանք իրարու:

Անահիտ եւ Վահէ Օշական ինծի տարեկից էին եւ շուտով բարեկամացանք: Անահիտը, մեր երիտասարդական օրերուն, իր բացառիկ ուշիմութեամբ, կենսունակութեամբ եւ ձեռներէցութեամբ՝ ինքնավստահութիւն էր ամբողջ, պայպային աղջիկը: Վահէն՝ ներհայեցող, զգայուն, արուեստագէտի ըմբոստ խառնուածքով, ինքնատիպ տղան, որուն հոգիին մէջ կը զգայի խլրտումը խորունկ յոյզերու, եւ իր հօր ծանր շուքին տակէն դուրս գալու, լուռ բայց հզօր տենչը:

Յաճախ կը հանդիպէի իրենց: Հայ ուսուցչի համեստ, մաքուր, կոկիկ տուն մըն էր իրենցը, հոգեկան խաղաղ, ջերմիկ սիրազեղ մթնոլորտով: Տունին բարի հրեշտակը Տիկին Արաքսի Օշականն էր — տանտիկին, մայր, ընկեր, քոյր եւ վերահսկիչ — վերջին բառը՝ իր քաղցրագոյն առումով: Պճեղ մը անոյշ սիրտ, տարօրէն բարի, զգայուն եւ խելացի այս կինը համակ նուիրում էր եւ կը պաշտէր իր ամուսինը շատ բացառիկ սիրով մը, որ չէր գիտեր առնել եւ կրնար միայն տալ: Խորունկ գիտակցութիւնը ունէր իր ամուսինին տաղանդին մեծութեան եւ առաքելութեան արժէքին ու իր կեանքի նպատակ ըրած էր ամուսնին համար ստեղծել ամէնէն բարենպաստ պայմանները, որպէսզի ան շարունակէր անխռով եւ անարգել ստեղծագործել: Եւ եթէ Օշական, իր յիսուն տարուան բեղուն ստեղծագործական կեանքին մէջ շուրջ հարիւր արժէքաւոր երկեր հեղինակեց, այդ պատկառելի արդիւնքին մէջ շատ խոշոր է բաժինը Տիկին Օշականին, որ հոգ տարաւ ամուսինին առողջութեան, խնայեց անոր ժամերը, ջիղերը եւ ուժերը եւ անոր մահէն ետքն ալ անընթեռնլի մրջնագիրով գրուած ձեռագիրները մէկիկ — մէկիկ մաքուրի առաւ, հրատարակութեան համար պատրաստ վիճակի մը մէջ դրաւ եւ տարիներով հետապնդեց անոնց լոյս ընծայումը: Եւ երբ յեղակարծօրէն իր ամուսինին կեանքին թելը փրթաւ, Արաքսի Օշականն էր որ ամէնէն աւելի ցաւեցաւ եւ տառապեցաւ ոչ թէ միայն իր կեանքի ընկերը կորսնցնելուն համար, այլ որովհետեւ, որպէս իր ամուսինին մտքի ընկերը եւ գործակիցը, ան ամէնէն աւելի լաւ գիտէր թէ քանի՛ կարեւոր ծրագիրներ իրենց սաղմնային վիճակին մէջ մնացին: Մեր ազգը, մեր գրականութիւնը ծանր պարտքին տակն են այս անզուգական կնոջ: Լո՛յս իջնէ իր գերեզմանին եւ լոյսերու մէջ ցնծայ իր հոգին:

Օշական, երբեմն, պատշգամ կ'ելլէր ամառուան տօթին զովանալու եւ քիչ մը հանգչելու: Լուռ, ինք իր աշխարհին մէջ խորասուզուած, իր մտածումներով կլանուած մարդ մըն էր, որ ժամանակ չունէր վատնելու: Մահուան ուրուականը դպած էր իր ուսին եւ սրտի զօրաւոր տագնապ մը տուած էր առաջին ազդարարութիւնը: Կարդացեր էր իր հիւանդութեան մասին բոլոր կարեւոր հրատարակութիւնները եւ մասնագէտ սրտաբանէ մը աւելի յստակ գաղափար մը ունէր գալիքին մասին եւ շատ խիստ ծոմապահութեամբ կ'ապրէր Տիկին Օշականի ամենատես հսկողութեան տակ: Այդ օրերուն, արեան գերճնշումի եւ քոլեսթէրոլը հակակշռի տակ պահող դեղեր չկային: Կը յիշեմ օր մը, երբ տունին անդորրութիւնը կարճ պահ մը համար խանգարուեցաւ: Պր. Օշական, պատշգամէն իր աշխատասենեակը վերադառնալու տեղ կամացուկ մը խոհանոց անցաւ, Տիկին Օշական անմիջապէս հետեւեցաւ իր ամուսինին: «Յակոբ, պղուորս, գիտես որ արգիլուած է», Տիկին Օշականին աղերսանքն էր: «Կնիկ, եթէ պատառ մը հաց ալ պիտի չկարենամ ուտել, սատկիմ երթամ», գոչեց Օշական: Տիկին Օշական ողոքիչ շեշտով մը անոյշ խօսքերով իր ամուսինին սիրտը առաւ: Ան հանդարտեցաւ եւ հեզ գառնուկի պէս իր աշխատանքին վերադարձաւ:

Հսկայական ծրագիրներ կային իրագործելի, նուիրական պարտականութիւններ ունէր կատարելիք իր նահատակ գրչեղբայրներուն յիշատակը յաւերժացնելու: Ամբողջացուելիք կիսաւարտ գիրքեր կը սպասէին իրենց հերթին: Կը զգար որ այնքան կարճ էր իր ժամանակը, խուճապի մատնուած մարդու մը աճապարանքը կ'երեւար իր դէմքին վրայ, իր արտայայտութիւններուն եւ կենցաղին մէջ: Ան որ յաջողած էր այնքան ճոխ եւ գեղեցիկ լեզու մը ճարտարապետել՝ դժուարութիւնը ունէր սովորական խօսակցութեան մը մասնակցելու: Ամչկոտ, վերապահ, բարի, անկեղծ գեղացին էր, որ տակաւին բոլորովին չէր հաշտուած քաղքենի կեանքի մը միջավայրի պայմաններուն, մանրուքներուն: Ոչ ոք կրնար գուշակել, որ այս անձը արեւմտահայ գրականութեան մեծ հարթողն էր, որ մեր լեզուին բառերը մտրակի պէս կը շաչեցնէր եւ աժան փառքեր աւազի կոյտերու պէս գետին կը տապալէր:

Այդ օրերուն, Երուսաղէմի մէջ, երեք անգլիական երկրորդական վարժարաններ կային, երկուն մանչերու եւ մէկը աղջկանց: Չկար հայկական երկրորդական վարժարան մը: Երեքս ալ ստացանք անգլիական դաստիարակութիւն, որ մեզի տուաւ անգլերէն լեզուի եւ գիտական ու ընկերային նիւթերու տարերքը - չոր եւ տափակ կրթութիւն մը: Երուսաղէմի ուսումնատենչ հայ երիտասարդութեան հանդէպ ամէնէն աւելի կարեւորութեան ըղձացումն էր որ մղեց Յակոբ Օշականը եւ Շահան Պէրպէրեանը 1941-ին ձեռնարկելու Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութեան հիմնադրումին, որ նախախնամական դեր մը կատարեց սաղիմահայ մեր մշակութային կեանքին մէջ եւ հայկական բարձրագոյն կրթութեան պակասը լրացուց:

Օշական, ընկերակցութեամբ Շ. Պէրպէրեանի, իր տունը հրաւիրեց ժողովի՝ սաղիմահայ բոլոր կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները եւ բացատրեց Միութեան նպատակը: Շ. Պէրպէրեան ներկայացուց Հայ Մշակոյթի եւ Ընդհանուր Մշակոյթի մասին դասընթացքներու եւ անոնց յարակից աշխատարաններու ծրագիրը — գրական վերլուծում եւ շարադրութիւն, վարիչ՝ Յ. Օշական: Ատենախօսութիւն, Արտասանութիւն, եւ Թատերագրութիւն, վարիչ՝ Շ. Պէրպէրեան: Բոլոր ներկաները, բացի Հայ Երիտասարդաց Միութեան ներկայացուցիչէն՝ խանդավառութեամբ ընդառաջ գացին առաջարկին եւ շուտով առաջին եռամսեակի ձեմարանական աշխատանքները սկսան:

Ամէն Երեքշաբթի իրիկուն, առանց բացառութեան, Y.M.C.A.-ի իր դասարանին մէջ էր Օշական՝ դասախօսելու համար իր սիրական նիւթը՝ Հայ Գրականութիւն, եւ ամէն Հինգշաբթի, Շահան Պէրպէրեանին կարգն էր մեզի խօսելու Աւագ Արուեստներու մասին: Կը յիշեմ, ձմրան խիստ ցուրտ հազուադէպ երեկոներ եւ ամէն կողմ ձիւնով պատած, այս երկու պատուական մեծ ուսուցիչները դասախօսեցին չորս - հինգ հոգիէ բաղկացեալ դասարաններու՝ յարգելով ներկայ ուսանողներու ջանասիրութիւնը: Անոնք յաջողեցան քանդել մեր հոգիներն ու միտքերը բանտող պատերը եւ նոր աշխարհներ կերտեցին: Երուսաղէմէն ետք, Կիպրոս, Անգլիա եւ Լոնտոնի Համալսարանին մէջ եւ այլուր, բազմաթիւ բանախօսներու եւ դասախօսներու ունկնդրելու առիթը ունեցած եմ, սակայն, ոչ ոքի մօտ գտած եմ Օշականի խօսքին ինքնատպութիւնը եւ Շ. Պէրպէրեանին խօսքին տրամաբանական կառոյցը: Աչքիս առջեւն է Օշականը, մեր դասարանին ամպիոնին վրայ, երբ հայ գրող մը կը ներկայացնէր, կամ քերթուած մը կը վերլուծէր եւ կամ շարադրութիւն մը հրապարակային սրբագրութեան կ'ենթարկէր: Իր ստացածը՝ գաւաթ մը արեւելեան սուրճ էր, զոր ամէն դասի սկիզբը իր սեղանին վրայ կը դնէի: Կը խմէր մինչեւ վերջին ումպը սիրտը զօրացնելու համար: Յետոյ ոտքի կ'ելլէր, երբեք նստած չէր խօսեր, նայուածքը կը յառէր կէտի մը, միտքը ամփոփելու համար, եւ կը սկսէր խօսիլ: Իր խօսքը չափուած ձեւուած դաշնաթաւալ հոսք մը չէր, այլ տաք ժայթքում մը, անկաշկանդ յորձանուտ մը լաւայի ոսկի հարուստ երանգներով, միշտ ինքնատիպ, միտք չարչրկող, նոր, հետաքրքրական եւ համով՝ ճիշդ իր խառնուածքին պէս:

Աչքերը կը կարմրէին եւ ձայնը կը դողար յուզումէն եւ բերանը կը կղպուէր երբ կը խօսէր իր նահատակուած գրչեղբայրներուն մասին: Տառապանք էր զինք դիտել Ս. Փրկչի գերեզմանատան Արարատի հերոսներու յուշարձանին առջեւ եւ կամ սրահի մը բեմին վրայ՝ Ապրիլեան Եղեռնի յուշակատարումի մը ընթացքին, երբ կ'ուզէր խօսիլ եւ իր յարգանքը մատուցանել եւ չէր կրնար կուտակուած վիշտը արտայայտել եւ կը լար հազիւ «սիրելի հայրենակիցներ» — ըսելէն ետք՝ նախադասութիւն մը աւարտած: Իր առողջական վիճակին ծանօթ եղողներս կը վախնայինք որ իր սիրտը պիտի չկարենար դիմանալ զգացած ցաւին: Կը յիշեմ 1943-ին գարնան Օշականենց տունը հաւաքուած էին Հայ Մշակութային Միութեան Վարչութեան անդամները: Այս բացառիկ առիթով ներկայ էին նաեւ Շ. Պէրպէրեան, Ռուբէն Փաշան, Յուսաբերի խմբագրապետ Գուրգէն Մխիթարեան եւ խումբ մը Դաշնակցական եւ Ռամկավար մտաւորական երիտասարդներ: Խօսակցութիւնը սփիւռքահայ գրականութեան անստոյգ ապագայի մասին արտայայտուած յոռետեսութենէն, ակամայ անցաւ Հայ Ազատագրական Շարժումին եւ ապա հայ ժողովուրդի վրայ անդրադարձին: Ռուբէն Փաշան ներամփոփ, լռակեաց մարդու մը տպաւորութիւնը ձգեց վրաս, որ այս բոլորը բազմիցս լսած էր եւ նախընտրեց մաս չառնել: Գ. Մխիթարեան դիտել տուաւ, որ հայ ժողովուրդը հոգեբանօրէն տակաւին պատրաստ չէր եւ զուրկ էր ինքնապաշտպանութեան դիմելու միջոցներէն եւ անկազմակերպ վիճակ մը կը ներկայացնէր՝ կորսնցուցած ըլլալով իր մտաւորականութիւնը: Օշական, որուն աչքերը միշտ կը կարմրէին ամէն անգամ որ Եղեռնի մասին խօսուէր, չկրցաւ իր ցաւը եւ ընդվզումը չպոռթկալ. «Անոնք որ Ազատագրական Շարժումը չղթայազերծեցին՝ Թուրքը չէին ճանչնար. Արեւելահայերը Թուրքին հոգեբանութիւնը ճանչնալու առիթը չունէին: Բայց դուք, Գուրգէն, արեւմտահայ կուսակցութիւններդ շատ լաւ կը ճանչնայիք Թուրքին նկարագիրը, ի՞նչ վստահութեամբ անոնց տուիք մեր անունները, Թուրք մտաւորականութիւնը յղացաւ եւ գործադրեց մեզ բնաջնջելու դժոխային ծրագիրը»: «Չէինք կրնար հաւատալ, որ մեզի գործակցող Թուրք մտաւորականները այդպիսի հրէշային ծրագիր մը գործադրելու կարող էին» — ըսաւ Գ. Մխիթարեան ընկճուած շեշտով մը: Զգացմունքը շատ սուր էր: Օշականի աչքերուն մէջ անհուն ցաւ, զայրոյթ, արհամարհանք եւ յուսահատութիւն իրարու յաջորդեցին:

(Շար. 1)

«Նոր Օր»

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՄԲՈՂՋ ՄԵԾԱՐԵՆՑ ՄԸ

Ամէն բանաստեղծ ունի գագաթային իր կէտերը, երջանիկ գիւտի մը կամ երջանիկ ստեղծագործութեան մը պահերը: Անոնք այն պահերն են երբ կարծես բանաստեղծը յանկարծ լուսաւորուած է երկինքէն տեղացող լոյսերով: Ամէնէն տաղանդաւոր բանաստեղծն անգամ չի կրնար ամէն օր ստանալ այդ լոյսը: Ո՛վ գիտէ քանի գիշեր պիտի լուսցնէ, ո՛վ գիտէ քանի անշահ բանաստեղծութիւններ պիտի գրէ որպէսզի օր մըն ալ յանկարծ զգայ որ գրիչէն դուրս եկաւ բացառիկ բան մը: Եւ դարձեալ ո՛վ գիտէ քանի օր, քանի ամիս պիտի սպասէ որ նոյնքան գեղեցիկ ու նոյնքան երջանիկ նոր բանաստեղծութիւն մըն ալ գրէ: Էջեր ու էջեր կրնայ լեցնել ամէն գիշեր, բայց այդ էջերը կոչուած են մնալու լուսանցքի վրայ: Կոչուած են իր սարքած թատրոնին մէջ բեմ ելլելու որպէս երկրորդական դերակատարներ, որպէս ֆիկիւրաններ, որոնց պարտականութիւնն է ճամբայ բանալ գլխաւոր դերակատարին, հերոսին:

Ամէնէն տաղանդաւոր բանաստեղծները նշանաւոր դարձած են արդեօք քանի՞ քերթուածով: Իրենց հարիւրաւոր, հազարաւոր քերթուածներո՞վ, թէ հազիւ տասը, քսան կամ առաւելն երեսուն քերթուածներով: Այո՛, անոնք նշանաւոր դարձած են միայն այդ քանի մը քերթուածներով, որոնք սակայն միւս հարիւրաւոր քերթուածներուն մէջէն կը զատուին շատ յստակ տարբերութեամբ մը ու գերազանցապէս գեղեցիկ շունչով մը, գերազանցապէս գեղեցիկ քնարականութեամբ մը կամ բառերու արտակարգօրէն գեղեցիկ ու անմոռ յաջորդականութեամբ մը:

Եկէք միասնաբար դարձնենք Միսաք Մեծարենցի ամբողջական բանաստեղծութեան էջերը եւ տեսնենք թէ քանի՞ բանաստեղծութիւններ բաւական եղած են որպէսզի այս բանաստեղծը անմահանայ մեր գրականութեան մէջ:

Ո՞ր երջանիկ գիշերն էր որ Մեծարենց նստաւ ու գրեց իր նշանաւոր «Սիրերգ»ը.

Գիշերն անոյշ է, գիշերն հեշտագի՜ն,
հաշիշով օծուն ու քալասանով.
լուսեղէն ճամբէն ես կ'անցնիմ գինով՝
գիշերն անոյշ է, գիշերն հեշտագի՜ն...:

Նոյնքան երջանիկ գիշեր մըն էր, թերեւս ձմեռ գիշեր մը, երբ Մեծարենց գրեց.

Համբոյրիդ գիշե՛ր, պատուհանն է բաց,
թող որ լիառատ ծծեմ՝ հեշտագին
կաթը մեղմահոս լոյսիդ տարփանքին:

Անկասկած մեր սիրելի բանաստեղծը կ'երջանկանար ամէն անգամ որ նոր բանաստեղծութիւն մը կը գրէր: Բայց ուրիշ իրիկուն մը կրցա՞ւ արդեօք այնքան երջանկանալ երբ գրեց իր նշանաւոր «Կիրակմուտք»ը.

Յուշիկ փախչող իրիկուան ծիրանի
լոյսն է զուարթ...
ոսկի թելեր՝ պլլուած խունկի թափիշ
մշուշին,
...մեղեսիկի երանգներ կ'օծեն պարոյրը
խունկին,
ու կը սպասեմ որ ծագի հոգւոյս
պայծառ կիրակին...:

Զո՞ւր տեղ է արդեօք որ մեր շրթներուն վրայ անմահացած են սա քանի մը տողերը.

Վայրի՜ ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է,
Ըսէ՛, մասուր ու կանանչէ
ցանկապատին շուքին նստած
վայրի՜ ծաղիկ, անունդ ի՞նչ է:

«Ի՞նչ ազդեցութեամբ» արդեօք Մեծարենցի գրիչը ըրած էր «Ըլլայ»ներու շարքին.

Սա իրիկունն ըլլայի ես,
եւ հպէի ճակտին ամէն անցորդի
կամ
ալիքներուն մէջ ոստոստող հովն ըլլայի
կամ վերջապէս
Դաշտի ճամբու մը վրան,
կամ ստորոտը լերան,
ուղեւորին ժամանման
սպասող հիւղն ըլլայի:

Եւ ի վերջոյ Մեծարենց այսօր հազիւ թէ յիշատակութեան արժանի քանի՞ բա-

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉԻ՛ ԿԸ ԾԱՌԱՅԵՆ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ

Ասիական տնտեսական տագնապը սնանկութեան վիճակին հասցուցած է Մունի աղանդը: Ամբողջ աշխարհի տնտեսական ու ֆինանսական շրջանակներու հետաքրքրութեան առարկայ է անոր մեծութիւնը՝ 78 տարեկան Սուն Մյունկ Մունը որ կ՚ըսէ թէ իր եկեղեցին երկու միլիոն հետեւորդ ունի: Անոնց մէկ մասը սակայն հեռացած են խմբէ ու շատ մը երկիրներ, ինչպէս՝ Վենեզուելա եւ Բրիտանիա, արգիլած են անոր կեցութիւնը:

Քանի մը տարի առաջ մօտ 3 միլիառ ֆրանք կը նկատուէր այդ աղանդին պատկանող Թոնկ Իլ խումբին ընկերութիւններուն արժէքը: Այսօր սնանկութեան վիճակին մէջ են: Կ՚ըսուի թէ անոնց պարտքերուն գումարը 6,7 միլիառ ֆրանք է: Մունը ինք եւս որ ինքզինք երկրորդ Քրիստոս կը նկատէ, կախում ունի իր պարտատէրերուն կեցուածքէն:

Խնդրոյ առարկայ ընկերութիւններու խումբին պատասխանատուն Լի կը կոչուի: Մինչ դատարանները քանի մը շաբաթէն պիտի վճռեն այդ խումբին ճակատագիրը, ան կ՚ըսէ թէ գործի աշխարհէն բան չի հասկնար, միայն կրօնքով հետաքրքրուած է: Գլխաւոր պրադումն է պանդուխտային ամուսնութիւններու կազմակերպումը որով համբաւաւոր է այդ աղանդը: 1992-ին 131 երկրէ 20 հազար զոյգի ամուսնութիւնը կնքած էր զորէական մարզադաշտի մը մէջ եւ Մունի օրհնութիւնները արտանեակով փոխանցուած էին 10 հազար այլ զոյգերու: Մեծապէս շահաբեր գործունէութիւն մըն էր ատիկա եթէ նկատի առնուի որ հարուստ երկիրներու քաղաքացիներէն 1200-ական տոլար պահանջուած էր, իսկ աղքատներէն միայն 300: Լի ինք եւս իր կեանքի ընկերուհին ճանչցած է այդ արարողութեան պատրաստութեան ընթացքին:

Տնտեսական տագնապը շատ չէ վրդոված վինքը: Ասկէ առաջ ալ աղանդը նման շրջաններ ունեցած է: Այսուհանդերձ, կասկած չէ երբ 1998-ի վերջաւորութեան պարտատէրերը պահանջած են որ Թոնկ Իլ խումբին 650 միլիոն ֆրանք ներդրում ըլլայ: Կը պահանջուի նաեւ որ կրօնական գործունէութեան յատկացուած շրջանները ազատ ձգուին ու փոխանցուին դրամատուներու նշանակած մատակարարներուն: Մուն կը մերժէ ենթարկուիլ, պնդելով որ ունի միջոցները շարունակելու իր ուզած ընթացքը:

Խումբին գլխաւոր գործատուներուն մէկուն բանուորական արհմիութեան պատասխանատուին կարծիքով սնանկութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը Մունին եւ անոր աղանդինն է: Նոյն գործատունը Դեկտեմբերէն ի վեր գործադուլի մէջ է եւ տարիէ մը ի վեր ոչ մէկ աշխատավարձ վճարուած է: Եւ բնաւ որ միայն Գորէայի մէջ չէ որ ձախողած է Մունի տնտեսական ընթացքը: Նոյնն է Ճափոնի, Ճափոնէ նախաձեռնութիւններուն վիճակը: Ֆրանսայի անոր ստացուածքը 40 միլիոն ֆրանքի շուրջ կը նկատուի. ունի փարիզեան շրջանին մէջ դղեակ մը եւ գոհարավաճառատուն մը: Իսկ Գերմանիոյ հետ 1994-ին փակած է ամէն հաշիւ երբ մեքենաներու – գործիքներու գործատան մը մէջ 400 միլիոն մարք կորսնցուցած է:

Աղանդին վերածնունդի յոյսերը հարցականի տակ են նոյնիսկ լատինական ամերիկեան շրջանին մէջ: Մունը մեծղի ներդրումներ ունի Ուրուկուէյի մէջ. իրեն կը պատկանի հինգ գլխաւոր դրամատուներէն մէկը. ունի շքեղ պանդոկ մը, թերթեր, գործատուներ: Սակայն, քանի մը շաբաթ առաջ պետական ընկերութիւն մը այդ կայսրութեան հակակշիռը ձեռք անցուցած է եւ կը պահանջէ որ Մունը 150 միլիոն ֆրանքի նոր դրամագլուխի ներդրում ընէ:

Այս պայմաններուն մէջ աղանդապետին կը մնան Պրազիլի արեւմտեան շրջանի կորսուած անկիւնին կալուածները որոնք կը գտնուին Փարակուէյի սահմանակից բլուրի մը վրայ: Ան կը յաւակնէր նոր եդեմ մը ստեղծելու հոն: Բայց այդ երազէն ներկայիս մնացած է շինութեան հրապարակ մը: Բաւական անխառնակ վախճան, կամ գոնէ հանգրուան մէկուն համար որ 1975-ին կը յայտարարէր. «աշխարհին պիտի տիրեմ. ես ձեր ուղեղն եմ»:

ՔԱՂՀԱՆ

նատեղծութիւն գրեց մինչեւ որ յանկարծ Թուղթին յանձնեց իր հազար քերթուածի համազօր «Տուր ինծի, Տէր»ը, կամ Արդի Մարդուն Հայր Մերը.

Տուր ինծի, Տէր, ուրախութիւնն
անանձնական.
ծաղիկներու պէս փայլն ժողվեմ ճամբուս
վրան՝
ճայուածքներուն մէջ ամէնուն եւ
ամէն օր:

Ինծի համար ամբողջ Մեծարենցը այս մէկ հատիկ յօդուածին մէջ տեղ գտած վերոյիշեալ տողերուն մէջ է ահաւասիկ: Եւ այսքանը արդէն լիուլի կը բաւէ որպէսզի ես ծունկի գամ անոր տաղանդին առջեւ եւ օրհնեմ այն մուսաները, որոնք Մեծարենցը իրենց հետ տարին մեր բանաստեղծութեան պարտէզին ամենագեղեցիկ անկիւններէն ներս:

Ռ. Հ.

Ո՞Վ Է ՄԱԿ-Ի ՎԱՐԿԱԲԵԿՄԱՆ ԲՈՒՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

Միջազգային քաղաքական բեմին վրայ որպէս հզօրագոյն երկիր ԱՄՆ-ու առանձնութիւնը մտահոգութեան պատճառ է: Այդ մտահոգութիւնը յատկապէս շեշտուեցաւ Իրաքի վերջին տագնապով երբ այդ երկրին զանգուածային բնաջնջման զէնքեր պատրաստելու ամբաստանութեան տակ, ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներուն քննութեան ենթարկուեցաւ: Պարսից ծոցին մէջ նոր պատերազմի մը նախաշէմին հասցնող ծանօթ զարգացումները, Պաղտատի նոր ռմբակոծումը եւ անոր վաղորդայնին յայտնուածը թէ ԱՄՆ լրտեսական նպատակներ կը հետապնդէր ու այդ նպատակով օգտագործած էր ՄԱԿ-ը, բոլորովին զօրացուցին միաբեւեռ աշխարհի մը անպատեհութիւններուն թելադրած վախերը:

Պատասխանելով «Նուվէլ Օպսէրվաթէօր» շաբաթաթերթին հարցումներուն, Միջազգային իրաւագիտութեան ուսումնասիրութեան կեդրոնի տնօրէն, իրաւաբան Օ. Ռուսալա կը վերլուծէ ԱՄՆ-ու յանձնապաստան կեցուածքով ՄԱԿ-ի կրած վարկաբեկումը, շեշտելով ստորագրուած ուխտերը յարգելուն կարեւոր իմաստը միջազգային յարաբերութիւններու մէջ:

Այդ մասնագէտին կարծիքով Իւնսքոմ-ի լրտեսական գործունէութեան մասին յայտնութիւնները լսուածին չափ զգալացունց չեն, քանի որ ՄԱԿ-ի տարած գործունէութիւնը վերջին շրջանին շատերու կասկածներ ներշնչած էր: Եւ արդէն, 1991-ին իսկ Իրաք այդ կազմակերպութեան ուղղած էր լրտեսութեան ամբաստանութիւններ: Իսկ ինչ կը վերաբերի ՄԱԿ-ի վարկաբեկման պնդումներուն, ատոր մէջ կարեւոր եւ ծանրակշիռ կը նկատուի ստորագրուած ուխտերը, համաձայնագրերը չյարգելու երեւոյթը:

Ըստածին որպէս օրինակ Օ. Ռուսալա կը յիշէ Պէն Լատէնի հարցը: Անոր ղեկավարած ցանցին մարդիկը երբ ահաբեկչական արարքներ գործեցին Նայրոպիի եւ Տար էս Սալամի ամերիկեան դեսպանատուներուն դէմ, Ուաշինկթըն անմիջապէս հարուածեց Աֆղանիստանն ու Սուտանը, ատիկա արդարացնելով որպէս ինքնապաշտպանութեան քայլ: Մինչդեռ, ՄԱԿ-ի ուխտը կ՚ըսէ թէ ատիկա խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ միայն այն ատեն երբ պետութիւն մը յարձակում գործէ երկրորդի մը վրայ: Իսկ նշուած պարագային, ամերիկեան դեսպանատուներու յարձակումները միակ անձի մը, կամ առաւելագոյն ձեւով՝ ահաբեկչական ցանցի մը գործն էին: Եւ արդէն ահաբեկչութեան արարքներուն վաղորդայնին Պէն Լատէն ձերբակալուած էր:

Իրաւարան մասնագէտը հարցին բուն

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թէքէեան կեդրոնի «Հրաչեայ Սեդրակեան» սրահին մէջ, Յունուար 4-ին դասախօսութիւն մը տուած է Հայաստանէն հիւրաբար Պէյրութ գտնուող ճարտարապետ, ակադեմիկոս փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեան, նիւթ ունենալով՝ Հայաստանի ճարտարապետական յուշարձաններու վերանորոգութիւնները: Երեկոյթին կազմակերպիչն էր Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը: Բացման խօսքը արտասանած է տոքթ. Յակոբ Փափազեան հակիրճ կերպով անդրադառնալով դասախօսին կեանքին ու վաստակին: Վ. Յարութիւնեանի այցելութեան նպատակն էր մասնակցիլ լիբանանահայ ճարտարապետ՝ Մարտիրոս Ալթունեանի նուիրուած ալպոմ – գրքին լոյս ընծայման եւ անոր յոբելենական ձեռնարկին: Մ. Ալթունեանի մասին խօսած է Փիէր Նաամէ: Յանուն կազմակերպիչ Միութեան խօսք առած է տոքթ. Աւետիս Տապէեան որ ներկայացուցած է Վ. Յարութիւնեանի կենսագրականը: Ան ծնած է Վան 1905-ին, տարագրուած արեւելեան Հայաստան, նուիրուած ճարտարապետութեան եւ հանրային գործունէութիւն ունեցած «Վասպուրական» Հայրենակցական Միութենէն ներս: Եղած է Էջմիածնի Մայր տաճարի շինարարական աշխատանքներու յանձնախումբին նախագահը եւ Հայաստանի յուշարձաններու վերականգնման կոմիտէի ղեկավարը: Վ. Յարութիւնեան խօսած է Լիբանանի գաղութին մշակութային կեանքին մասին եւ բազմաթիւ կարկառուն դէմքերու որոնց շարքին՝ Մարտիրոս Ալթունեան, ապա ներկայացուցած է Հայաստանի ճարտարապետական կոթողներուն շինարարութեան գործընթացը: Սահիկներով ալ ցոյց տուած է այն վանքերն ու յուշարձանները որոնք վերականգնուած են: Դասախօսութեան յաջորդած է պատշաճ հիւրասիրութիւն մը:

կորիզը կը նկատէ այն որ ո՛չ Ապահովութեան Խորհուրդը, ո՛չ լրատուները հետաքրքրութիւն ունեցան տեսնելու թէ այդ հարցին մէջ յարգուա՞ծ էր միջազգային իրաւագիտութիւնը: Ատիկա այն տպաւորութիւնը կը գործէ որ ամէն մարդու ընդունելի է աշխարհի մեծագոյն պետութեան կամայականութիւնը: Այլ խօսքով՝ եթէ ՄԱԿ-ը վարկաբեկուած է, ատոր գլխաւոր պատճառը ոչ թէ անդամի մը միջազգային իրաւագիտութիւնը ոտնակոխելն է, այլ այն որ միւս 184 անդամները լուռ ու մունջ կը դիտեն այդ ոտնակոխումը: Նոյնիսկ եթէ որպէս արդարացում ըսուի որ ԱՄՆ-ու հակառակորդները դժուար պաշտպանելի են, ինչպէս՝ Ս. Հիւսէյն, Ասատ, Գատաֆի, Պէն Լատէն, իսկ հարուածողները ժողովրդավար երկիրներ, հարցը կը վերածուի բարիի ու չարի ճակատումի մը որուն մէջ իրաւագիտութիւն, օրէնք, տեղ չունին:

ԱՄՆ-ու մենիշխանութիւնը կը յայտնուի նաեւ ՄԱԿ-ի մէջ վէթօներու գործածութեամբ: Այդ կազմակերպութեան ուխտը «վէթոյի իրաւունք» կոչուած տրամադրութիւն չունի: Կամ աւելի ճիշդ է ըսել որ վէթօն նախատեսուած է Ուխտին դէմ գործուած ոտնակոխումի պարագաներուն համար: Սակայն, ատիկա չի բացատրեր ԱՄՆ-ու վէթօն որ մինչ կը արուի արդիւնք ըլլալու համար Իսրայէլի ուղղուած դատապարտումի մը երբ օրինակ, այս վերջինը կը խախտէ Օսլոյի համաձայնագիրը:

Ամէնէն ծանրակշիռը որ ԱՄՆ-ու մենիշխանական ընթացքը չէ, այլ միւս անդամներուն ատոր հանդուրժելը: Նոյն ընթացքով Ուաշինկթըն որպէս հզօրագոյն պետութիւն կրնայ հետամուտ ըլլալ աշխարհի իրեն յարմար դատած ձեւով վարելու: Օ. Ռուսալա կը կրկնէ որ նման կացութեան մը մէջ ԱՄՆ նուազ դատապարտելի պիտի ըլլան, քան անոնք որոնք կ՚ընդունին այդ վիճակը: Նոյն ձեւով, ԱՄՆ-ու կողմէ ՄԱԿ-ի ուխտին բոտ կամս գործածութեան արդիւնք չըլլալով, կազմակերպութեան վարկաբեկումին պատասխանատու են Ապահովութեան Խորհուրդին մընայուն մնացեալ չորս անդամները, Խորհուրդին ժամանակաւոր 10 անդամները եւ կազմակերպութեան 184 անդամները: Իսկ ինչ կը վերաբերի Իւնսքոմ-ի լրտեսութեան հարցին, ատոր մէջ ՄԱԿ-ի վարկաբեկումէն աւելի ծանր է այդ կազմակերպութիւնը իր կամքին ենթարկած պետութեան մը դէմ միւսներուն լռութեամբ ստեղծուած ոչ – իրաւագիտութեան օրինականացումը:

Թ. Ա. Թ.

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Այդ վիրաւորանքն էր զգացւում նաեւ Սարոյեանի խօսքերում.

- Ամերիկայի մէջ Հայեր յայտնի են որպէս գորգի վաճառականներ: Աչքովս կ՚ուզեմ տեսնել ու համոզուել, որ Հայեր ոչ միայն գորգ կը վաճառեն, այլեւ իրենք կրնան գորգ շինել...

Գործարանում գոյների հրավառութիւն էր: Կարմիր, դեղին, նարնջագոյն, կանաչ, կապոյտ թելերի հիւսկէններ էին վառւում ամէնուրեք:

Գործարան գալուց առաջ Մինաս Աւետիսեանի տանն էր եղել, այցելել այրուն, դիտել գործերը: Տեսնելով վառվռող թելերի հիւսկէնները, ասաց.

- Մինաս Աւետիսեանի գոյներն են... Աշխարքի մէջ անոր պէս նկարիչ քիչ կայ, եթէ ըսեմ՝ չկայ, հաւատացէք... Ինչ զօրաւոր է, հայկական է, հին ու բոլորովին նոր... Զարմանալի է...

Կանգնեց մի գորգագործուհու մօտ, երկար, մանրամասն դիտեց մատների շարժումները.

- Ըսեմ՝ ոչ թէ կ՚աշխատի, այլ կը նուագէ, ու այդ նուագէն ահա կը ծնուի այս գորգ...

Ու գոհ էր, անսահման գոհ, որ «Հայեր ոչ միայն գորգ կը վաճառեն, այլեւ իրենք կրնան գորգ շինել», այն էլ ի՜նչ գորգ...

- Ձեր շինած գորգեր հիանալի են, - ասաց գործարանի բակում, ուր մի փոքրիկ հանդիպում կազմակերպուեց բանուորների հետ, - պայծառ են ձեր գոյներ... Բայց կ՚ուզէի, որ աւելի պայծառ ըլլան, կ՚ուզէի ձեր գորգերուն մէջ աւելի շատ տեսնել վարպետ Մարտիրոս Սարեանի գոյներ, Մինաս Աւետիսեանի գոյներ... Հայը պայծառ գոյն շատ կը սիրէ:

Շուռ եկաւ իմ կողմը.

- Ինչպէ՞ս էր այն միջատի անուն, որմէ հին Հայեր կարմիր ներկ կը ստանային...

- Որդան կարմիր...

- Այո, որդան կարմիր... Կ՚ուզէի ահա, որ այդ կարմիր ձեր գորգերուն մէջ շատ-շատ ըլլար, ատիկա հայկական գոյն է...

Մի փոքրիկ, վառվռուն գորգ նուիրեցին.

- Պզտիկ պատմութիւն մը ընեմ, լսէք. Ամերիկա թէլէվիզիոն երբեմն մրցոյթներ կը կազմակերպէ, մարդիկ կը հաւաքուին, դժուար հարցեր կու տան. ով այդ հարցերուն ճիշդ պատասխան կու տայ, թէլէվիզիոն մը կը նուիրեն: Ատանկ մրցոյթ մը կը դիտէի. մարդ մը եկաւ, բոլոր հարցերուն արագ պատասխանեց, հիանալի պատասխանեց, ու երբ ուզեցին թէլէվիզիոն նուիրել, ըսաւ՝ չեմ ուզեր, թէլէվիզիոն ունիմ... Եղբայր, եթէ չէիր ուզեր, ինչո՞ւ եկար... Եկայ, ըսաւ, որովհետեւ հետաքրքիր է... Հիմա, այդ մարդու խօսք պիտի ձեզի ըսեմ, չեկայ, որ ինծի այս գորգ նուիրէք, եկայ, որովհետեւ հետաքրքիր է... Բայց այդ մարդու պէս պիտի չընեմ, այս գորգ պիտի վերուցեմ, տանիմ, գրասեղանիս վրայ, աչքերուս դէմ դնեմ ու մինչեւ յիշեմ ձեզի...

Երկու տարի է անցել, այո, մեր վերջին հանդիպումից: Շատ մանրամասներ աղօտացել են յիշողութեանս մէջ եւ եթէ աղօտացել են, ուրեմն կարեւոր չեն եղել: Չեմ լարելու յիշողութիւնս դրանք վերականգնելու համար: Բաց եմ թողնելու նաեւ մի շարք այլ դրուագներ, քանի որ դրանց մասին արդէն գրել են ու տպագրել: Գրել են Լեւոն Մկրտչեանը, Ռազմիկ Դաւոյեանը, Ղարիբ Հայրապետեանը... Չեմ գրելու նաեւ գրողների, համալսարանի ուսանողների հետ ունեցած նրա հանդիպումների մասին, քանի որ դրանք ձայնագրուել են եւ, հաւատացած եմ, մի օր կը հրատարակուեն արձանագրային ճշգրտութեամբ ու մանրամասնութեամբ: Բայց այդ հանդիպումներից առանձին մանրամասներ կ՚ուզէի վերյիշել, որովհետեւ ոչ մի ձայնագրութիւն չի կարող պատկերացում տալ, ասենք, այն պահի մասին, երբ նա Գրողների տան դահլիճում պատասխանում էր՝ «Ո՞րն է Ձեր մօր ամենասիրած երգը» հարցին:

Թատերական մի փոքրիկ ներկայացում էր դա:

(Շար. 39)

(Շար. Ա. էջէն)

դարադատութեան Բարձրագոյն Ատեանին առջեւ»: Այլ խօսքով, Շիրաք չի կրնար խնդրոյ առարկայ ըլլալ Փարիզ քաղաքի վերաբերող հարցադնդումներուն համար մինչեւ իր եօթնամեակին վերջաւորութիւնը: Այս յայտարարութիւնը առիթ տուած է «Մոնտ»ի ծաղրանկարիչ՝ Փանշոյի որ իր ծաղրանկարին մէջ, դէմ առ դէմ ներկայացնէ Շիրաքն ու Ռոլան Տիւման (Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահը որուն դէմ մեղադրանքներ կայ Էլֆի հարցով) որ իրարու շնորհակալութիւն յայտնեն:

ԻՐԱՔԻ Արտաքին նախարարը ձգած գացած է Գահիրէ գումարուած Արաբական Լիկայի ժողովը, որովհետեւ անոր քըւէարկած բանաձեւը ցաւ յայտնելով հանդերձ որ զինուորական լուծում կը կիրարկուի Իրաքի դէմ, կոչ ըրած է Իրաքի իշխանութեան որ վերջ տայ գրգռութիւններու: Այլ խօսքով, տարբերութիւն մը կը դնէ ժողովուրդին եւ ղեկավարներու միջեւ: Այս բանաձեւը մեծ գոհունակութիւն պատճառած է Ուաշինկթընի: Միւս կողմէ, Միացեալ - Նահանգները խոստովանեցան որ իրենց արձակած վերջին հրթիռները չեղած են իրենց ճամբէն եւ այս թիւրիմացութեան պատճառաւ Պասրայի բնակիչներու մօտ 11 մեռեալ կայ եւ 56 վիրաւոր:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ վարչապետը տոկուեցաւ յետաձգել հիւլէական ուժէ իր երկրին հրաժարումի որոշումը, ինչ որ մեծ դժգոհութիւն ստեղծեց իր զինակիցներուն՝ կանաչներու մօտ, որոնք կ՚ամբաստանեն Շրէօտէրը որ համախմբման պայմանագիրը խախտած է: Ծանօթ է որ հաճոյք պատճառելու համար բնապահներուն, Շրէօտէր ծրագրած էր հրաժարիլ հիւլէական ուժէն, այժմ յետաձգեց հարցին քննութիւնը:

ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԻ Ազգային Ազատագրութեան Ճակատի ՀԱՊ-ի երկիրներու պատասխանատու Մ. Վէլաթ Յունուար 25-ին յայտնած է թէ Ա. Օճալան Մոսկուայի մէջ կարճատեւ կայքէ մը ետք գացած է հոն ուր ծրագրուած էր որ երթայ: Նոյն պատասխանատուն ըսած է նաեւ թէ քիւրտ ժողովուրդին դէմ Հոկտեմբերէն ի վեր միջազգային դաւ մը կայ որ օրէ օր կը շեշտուի: Մ. Վէլաթ խօսելով Ռուսաստանի քրտական քաղաքականութեան մասին ալ, ըսած է թէ եթէ Մոսկուա կ՚ուզէ շրջանին մէջ ուժ մը ըլլալ ու Միջին - Արեւելքի մէջ իր շահերը պաշտպանել, պէտք է հետաքրքրուի Քիւրտիստանի Ազգային ազատագրութեան պայքարով: Առիկա փոխադարձ շահերու գետին մըն է ուր Ռուսաստան պարտի իր դիրքը յստակացնել:

ՍԻԷՌԱ - ԼԷՈՆԷԻ մէջ օտարականներու առեւանգումները կը շարունակուին: Յունուար 25-ին, «Ֆիկարօ»ի եւ սպանական «Էլ Մունտօ» թերթին թղթակիցները պատանդ բռնուած են Ֆրիթաունի: Քանի մը ժամ ետք, Փաթրիք Սէն - Փօլ ազատ արձակուած է եւ կը նկարագրէ երկրին դըժոխային վիճակը: ՌԻՒՖ-ի (Յեղափոխական Միացեալ Ճակատ) ըմբոստներն են որ տակնուվրայ ըրած են Արեւմտեան Ափրիկէի այս երկիրը եւ սարսափ կը տարածեն:

ԳՈՀՆ - ՊԷՆՏԻԹ կրկին յարձակումներու ենթարկուեցաւ, այս անգամ՝ Վալանսիէնի մէջ եւ ստիպուած մնաց ոստիկանական պաշտպանութեան տակ, ինչ որ շատ գործին չի գար, բայց ելք չունի: Այս անգամ որսորդներն էին որ կը բողոքէին:

ԺՈՍՓԷՆ իր նախարարները ճաշի հրաւիրած էր Յունուար 25-ին եւ այդ առթիւ հրահանգեց անոնց որ զգոյշ ըլլան իրենց արտայայտութեանց մէջ, ժոսփէն գիտակից է որ շատ դէշ հետեւանքներ ունի նախարարներու ներքին տարակարծութեանց հրապարակումը եւ շեշտեց որ «պէտք է գադրի»: Գոհն - Պէնտիթ - Հիւ, Գոհն - Պէնտիթ - Շըվէնըման, Շըվէնըման - Կիկու եւայլն, եւայլն ճակատումները անհամ տպաւորութիւն կը գործեն: Գալով Շըվէնըմանի, մերժեց Գոհն - Պէնտիթի հրաւէրը, ճշդելով. - «սեղանակիցներս կ՚ընտրեմ այնպէս որ չձանձրանամ եւ կը թուի որ Գոհն - Պէնտիթ չի փայլիր ինքնատպութեամբ»:

ՊԱՊԸ նախքան Մեքսիքայէն Ուաշինկթըն անցնիլը Յունուար 26, խիստ կերպով դատապարտեց աղանդները եւ Մոնթէրիի (Մեքսիքայի 3-րդ քաղաքը) հոգեւոր հովիւը յայտարարած է. - «Երբ Պապը կուգայ, աղանդները կը նահանջեն»: Արդարեւ, աղանդները (մորմոն, Եհովայի վկայ, գալատեանական) սունկի պէս բուսած են Մեքսիքայի զանազան շրջանները, վերջերս Միացեալ - Նահանգներէն 5000 մորմոն Մոնթէրի եկած են...:

Monsieur et Madame Michel Avakian et leur fille Laurence,
Monsieur et Madame Jacques Hagopian et leurs enfants
Et toute la famille
ont la douleur de vous faire part du décès de leur mère, grand-mère, sœur et tante

Mme Arpiné HAGOPIAN

survenu le 23 Janvier 1999 dans sa 88ème année.

Les obsèques seront célébrées le Jeudi 28 Janvier à 14 heures 30 en l'église apostolique arménienne Saint Jean-Baptiste 15, rue Jean-Goujon, 75008 PARIS suivies de l'inhumation à 16 heures 30 au Cimetière de Bagneux-Communal.

En cas d'oubli prière de faire part.

77, Avenue Albert Petit
92220 BAGNEUX

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԷՕՅ - ԼԱ - ՊԱՌ. - Պր. Նուրհան Մարգարեան 750 ֆրանք:

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME

«Balafre»

«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB
propose

CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le
Dr. Jean-Michel THIERRY
avec Projection de Diapositives

Dimanche 7 Février à 15 heures 30

Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

—— Entrée libre ——

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Ա.Ս.Օ. Արմէնիէն Իսի - Գրէթէյլ յետաձգուած	
Իւ.Ժի. Արմէնիէն (Ալփորվիլ) - Փոնթիէրի	2 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. Ֆրանս - Կրընէլ	2 - 2
Էֆ. Սէ Աւակս (Արնուվիլ) - Փլեսի Պուշար	2 - 2

Պուշ-տիւ-Ռոնի Շրջան

Վիթրոլ - Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ	0 - 3

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

SUPER LOTO
Վիճակախաղ
remis à une date ultérieure

En raison du décès de Monseigneur l'Archevêque *Hagop WARTANIAN*, le SUPER-LOTO de l'Ecole Abovian de Marseille du 31 Janvier est annulé.

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 30
Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

A L'OCCASION
DU 10e ANNIVERSAIRE
DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE
& la **VILLE DE MEUDON**
présentent

Vardan MAMIKONIAN

piano

- **Bach**
- **Beethoven**
- **Liszt**
- **Prokofiev**

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE
DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice
de la reconstruction
de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
70-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԵԾ ՃԱՇ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
կապոյտ Խաչի Արնուվիլ - Սարսէլ - Կոնէս եւ Վիլիէ-լը-պէլ «Աստղիկ» մասնաճիւղին կողմէ
մասնակցութեամբ
ՅԱՐՈՒԹ ԲԱՄԳՈՒՔՃԵԱՆ-ի

Շաբաթ, Յունուար 30, ժամը 20-ին

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01. 39. 85. 39. 54 / 01. 39. 85. 17. 89

La Croix Bleue des Arméniens de France
MARSEILLE CENTRE (*Sossé Mayrig*)
organise son

Super LOTO

le Dimanche 31 Janvier à 15 heures à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile 13001 MARSEILLE

LOTS DE QUALITE
AMBIANCE *Venez nombreux*
(Salle chauffée)

La Section **«Araxe»**
Lyon - Villeurbanne
organise une

SOIREE THEATRALE

— **LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE** et
— **LE FIANCE D'AMERIQUE**

présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans

LE SAMEDI **30 JANVIER** à **20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION: 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8e

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séminaire pédagogique le 7 février 1999 à VIENNE

- Présentation des informations générales concernant l'arménien au Baccalauréat (intervenant Mélanie Keledjian - INALCO)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux enfants (intervenant Varoujan Sarkissian)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux lycéens (intervenant Annie Osmandjian)

Tous les enseignants des écoles arméniennes de France sont invités.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 28
JEUDI
28 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19.562

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

74e ANNEE — N° 19.562

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ՝ ՔՐԷԱԿԱ՞Ն ԹԷ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Գլխաւոր դատախազին կողմէ Վանօ Սիրադեղեանի ուղղուած մեղադրանքին նիւթը քննարկուած է Յունուար 26-ի նիստին ալ: Յայտնուած են թեր ու դէմ կարծիքներ: Պ. Հայրիկեան առաջարկած է դատախազին ներկայացուցած փաստաթուղթը ընդունիլ առանց ձեռբակալութեան վերաբերող մասին: Այս առաջարկը պաշտպանուած է «Հայրենիք» եւ «Երկրապահ» խումբերուն կողմէ ալ: «Հանրապետութիւն» խմբաւորումի նախագահ Բ. Արարքցեան չեշտած է թէ հարցը կը քաղաքականացուի, վարկաբեկելու համար ՀՀՇ-ն, ընտրութեան նախօրեակին: Ան ըսած է նաեւ թէ իրաւապահ մարմինները «պատուէր կը կատարեն»: «Երկրապահ» խումբի նախագահ Ա. Բաղէեան դէմ արտայայտուած է հարցը քաղաքականացնելու. անոր կարծիքով դատախազին փաստերը պէտք է քննուին դատարանին մէջ ու պարզուի թէ մեղաւո՞ր է Վ. Սիրադեղեան թէ ոչ: Իսկ Պ. Հայրիկեան քուէարկութենէն առաջ ետ առած է իր առաջարկը:

Կատարուած փակ գաղտնի քուէարկութեամբ 56 թեր, 65 դէմ, 24 ձեռնպահ քուէով Խորհրդարանը մերժած է գլխաւոր դատախազին դիմումը:

Քննարկումներէն ետք լրագրողներու հետ ունեցած զրոյցին Վ. Սիրադեղեան գլխաւոր դատախազին մեղադրագիրը համարած է «մեծ տեռորի սկիզբ»: Ան ՀՀՇ-ի համար լուրջ սխալ կոչած է Ռ. Քոչարեանի նախագահ ընտրուելուն որոշ չափով օժանդակելը, թէեւ ան առանց այդ օժանդակութեան ալ նախագահ կը դառնար, քանի որ «արդար ընտրութիւնները բացառուած էին»: ՀՀՇ-ի նախագահը պնդած է որ իշխանութեան օրով իր կարգի նշանաւոր մարդիկ բանտերը չեն գտնուած. «ինչ-որ սահման կար, որից այն կողմ ոչ ես էի անցնում, ոչ Լ. Տէր-Պետրոսեանը» ըսած է ան: Պատասխանելով հարցումի մը անվստահութիւն յայտնած է արդարութեան, հաստատելով հանդերձ թէ իրենց իշխանութեան օրով ալ դատարանը նոյն ձեւի քաղաքական պատուէր կը կատարէր. «կատարում էր. սա մեր ու ձեր ստեղծած պետութիւնն է: Շատ սարսափելի չէ, բայց վատ երկիր ենք ստեղծել. ասիական տիպի: Պէտք է ուղղել, բայց Ռ. Քոչարեանն ու Սերժը չեն ուղղողները» ըսած է ան, աւելցնելով որ ինք ու ընկերները կրնան սրբագրել իրենց սխալները եթէ մանաւանդ Կ. Դեմիրճեանը, Վ. Մանուկեանը եւ իրենք միանան եւ ոչ թէ մէկ կուսակցութիւն չահի ընտրութիւնը: Ան չէ բացառած որ իրեն դէմ կատարուածը արտաքին ուժերէ թելադրուած կրնայ ըլլալ:

Նախագահի վերահսկողութեան բաժնի ղեկավար, ԱԺՄ-ի երեսփոխան Դ. Վարդանեան ըսած է թէ տակաւին շատ մարդկայ որոնք պէտք է պատասխանատուութեան կանչել. աւելցուցած է թէ ինք դատախազին բերած հիմնաւորումներուն մօտ կէսին առնչին տեղեակ եղած է, ինչպէս նաեւ 1995-96-ին կատարուածներու այլ փաստերու որոնց մասին դատախազը ոչինչ յայտնած է: Ազգ. Ժողովի մէջ այս հարցին քննարկումներու ընթացքին, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը, ի տարբերութիւն միւս խմբակցութիւններուն ու խումբերուն որեւէ ձեւով չէ արտայայտուած: Այս մասին խօսելով Կենտկոմի քարտուղար Գայիկ Թադեւոսեան ըսած է թէ իր կուսակցութիւնը իր դիրքորոշումը յայտնած էր արդէն 1995-ի օրերուն: «Մենք գտնում ենք, որ այս ամբողջ երեւոյթ՝ քարոյահոգեբանական, քաղաքական քրէական մթնոլորտը Հանրապետութիւնում ստեղծուել է վայրի կապիտալիզմի դաժան բարքերի որդեգրման հետեւանքով» ըսելէ ետք եզրափակած է թէ բոլոր ելոյթները նախապատրաստուած էին եւ տոր լաւագոյն ապացոյցն ալ Վ. Սիրադեղեանի ելոյթին գրաւոր ըլլալն էր, ինչ որ փաստել տուած է Գ. Թադեւոսեանի թէ ան նախօրօք տեղեակ էր գլխաւոր դատախազին միջամտութեան:

Ինչ կը վերաբերի գլխաւոր դատախազին հակազդեցութեան, ան ըսած է թէ պիտի շարունակէ աշխատիլ բացայայտելու կատարուած բոլոր յանցագործութիւնները: Իսկ Վ. Սիրադեղեանի հարցը ան դատարանին կը փոխանցէ եւ վստահ է որ դատախազութիւնը զինք անպայման հարցաքննութեան կը կանչէ:

Նախագահի մամուլի քարտուղարը ցաւ յայտնած է որ Ազգ. Ժողովի այս որոշումով, որուն պատասխանատուն են ՀՀՇ-ն եւ «Հանրապետութիւն» խմբակցութիւնը, խոչընդոտուեցաւ կարգ մը յանցագործութիւններու բացայայտումի ընթացքը: Ան ցաւալի գտած է նաեւ կեցուածքը այն կուսակցութիւններուն որոնք երկար ատեն յանցաւորները պատասխանատուութեան կանչելու պահանջներէ ետք քրէական հարց մը քաղաքականացնելու ջանքին մասնուած են:

ԳՈՒԼՈՄՊԻՈՅ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

ՎԵՐՆԱԿԵԴՐՈՆԸ՝ ԱՐՄԵՆԻԱ ՔԱՂԱՔԸ

Գոլոմպիոյ Արմենիա քաղաքն է (280 հազար բնակիչ) որ ամէնէն մեծ վնասը կրած է Յունուար 25-ի երկրաշարժէն մարդկային եւ նիւթական գետնի վրայ: Ցնցումին ուժը 6 եղած է Ռիխթէրի աստիճանաչափին վրայ: Մեռեալներու թիւը կարելի չէ եղած ճշդել Յունուար 27-ին իսկ, 1000-էն 3000-ի միջեւ կը նկատուէր, քանի մը հազար վիրաւորներ կան եւ տասնեակ հազարաւոր անապաստան մնացած բնակիչներ: Ֆրանսա փրկարար ուժեր ղրկեց:

Աւելցնենք որ Արմենիա քաղաքը հիմնուած է 1899-ին Անտիոքեան գաղթողներու կողմէ: Այդ անունը տուած է քաղաքին ժէզիւ Մարի Օքամփօ ի յիշատակ արեւմտեան Հայաստանի մէջ Թուրքերու կողմէ սպաննուած քրիստոնեայ Հայերու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԷՅՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ որ առջի օր Ամման վերադարձաւ, վեց ամիս խնամուելէ ետք Միացեալ — Նահանգներ եւ յայտարարուեցաւ որ առողջացած է, կրկին Ամերիկա գնաց վիճակը վատթարացած ըլլալով: Նախապէս, իր զաւակը՝ իշխան Ապտալլահը նշանակեց որպէս գահաժառանգ, ծանր նամակով մը մեղադրելով իր եղբայրը, անոր գործած անընդունելի արարքներուն համար:

ՍԻԲԵՐԻՈՅ մէջ ցուրտը մրցանիշ կոտրած է զերոյէն վար 55,6 աստիճանի հասնելով Յունուար 26-ին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(27 Janvier)

Polémique sur le génocide arménien

DES INTELLECTUELS, DANS UN TEXTE ADRESSÉ AU "MONDE", ET DES CHERCHEURS REPROCHENT A L'HISTORIEN GILLES VEINSTEIN, ÉLU AU COLLÈGE DE FRANCE, DE NIER QUE LE MASSACRE DES ARMÉNIENS SOIT UN GÉNOCIDE

La mise en cause de l'historien Gilles Veinstein divise le Collège de France

Կը թուի որ ի վերջոյ հարկ է շնորհակալութիւն յայտնել Լէուիսներու եւ Վայնըշթայններու որոնց շնորհիւ, մեծամեններու նիւթ դարձաւ Հայկական ցեղասպանութիւնը:

Յունուար 27-ի իր թիւին մէջ, «Լը Մոնտ» ամբողջ էջ մը նուիրած էր որ այլապէս չահեկան էր:

Զանազան գրութիւններ ընդհանուր պատկերը կը պարզէին կացութեան: Նիքոլա Վէյլ մանրամասնօրէն կը ներկայացնէր Վայնըշթայնի ընտրութեան հարցին ստեղծած վրդովումը, կ'արձագանգէր անոր երբեւէ արտայայտութիւններուն Հայկական ցեղասպանութեան կապակցութեամբ: Նախ, իր տողերը 1995 Ապրիլին Լ'Իսթուար պարբերականին մէջ, ապա հարցազրոյցի մը ընթացքին (Լէթր տը Լ'Իւկապ, «Յառաջ» Նոյեմբեր 27-28 / 29) եւ Գոլէժ տը Ֆրանսի վարչական տնօրէնին՝ Ժիլպէր Տակրոնի ուղղուած նամակի մը մէջ: Յօդուածագիրը յստակ դիրքորոշում չունի, կ'արձագանգէ բոլոր անցուդարձերուն, կողմերու տեսակէտներուն ու իր եզրակացութեան մէջ, կ'ըսէ թէ «Վայնըշթայն հարցը» ուրիշ հարցումի մը առիթ կուտայ որ կը վերաբերի յիշողութեան եւ պատմութեան խաչաձեւումին:

Կան այլ գրութիւններ, մէկը, զոր նաեւ ստորագրած է Նիքոլա Վէյլ, խորագրուած է «Rattrapé par l'histoire contemporaine» նուիրուած է ժիլ Վայնըշթայնի եւ կը ներկայացնէ անոր կենսագրականը: Ծնած 1945-ին, արեւելագէտ Գլօտ Գահէնի աշակերտ, Ժ. Վայնըշթայն դասական տիպարի պատմաբան մըն է, մասնագէտ մը որ խօսք կուտայ ժամանակակից պատմութենէն, մասնագիտութիւնն է Օսմանեան կայսրութիւնը ԺԵ.-ԺԸ. դարերուն: Կը յիշէ անոր գործերը, բայց կ'աւելցնէ թէ ժամանակակից պատմութիւնը եկաւ գտաւ զինքը, առաջին անգամ 1989 Մարտին, ապա Լէուիսի դատին առթին:

Կարճ յիշեցում մը կայ Հայոց ցեղասպանութեան յաջորդական ճանաչումներուն, խորագրուած՝ «Միջազգային Հաւաքականութեան յապաղած ճանաչումը»: Կը տրուին այդ ճանաչումներուն թուականներն ու վայրերը: Բայց նախապէս կը յիշուի նաեւ 1919-ի Պոլսոյ դատավարութիւնը, որու կը հակէին դաշնակիցները, բայց չուտով հրաժարեցան ճնշում բանեցնելէ: Ճանաչման թուականները ծանօթ են. — 1985 Օգոստոս 29 ՄԱԿ-ի Մարդկային Իրաւանց Ենթայանձնախումբ, 1987 Յունիս 18 Եւրոպական Խորհրդարան, հուսկ 1998 Մայիս 29 Ֆրանսայի Ազգային Ժողով:

Այլ կարճ գրութեամբ մը կը ներկայացուի Լէուիսի նախընթացը, որ ծնած էր 1993 Նոյեմբեր 16-ին «Մոնտ»ի մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցի մը պատճառաւ, ուր Լէուիս «Հայկական տարբերակ» կ'որակէր Հայոց ջարդերուն ցեղասպանութիւն որակումը եւ որ զինք դատարան տարաւ, ուր դատապարտուեցաւ 1995 Յունիս 21-ին, թերացած ըլլալով առարկայութեան եւ զգուշութեան իր պարտականութիւններուն մէջ:

Նաեւ Նիքոլա Վէյլի ստորագրութեամբ կայ նկարագրական մը «Հայերու երկարատեւ նահատակութեան»: Կը յիշուին 1894-96-ի առաջին ջարդերը, զորս փրոֆ. Վահագն Տատրեան որակած էր «նախացեղասպանական քաղաքականութիւն», ապա, Առաջին աշխարհամարտը որ առիթ կուտայ երիտ - թուրքերուն (Իթթիհատ) արդիականացնող եւ ազգայնական հոսանք, կը գրէ Ն. Վէյլ, «ցեղային մաքրագործման» մը ձեռնարկելու մեծ ծաւալով: 1915-ին հարիւր հազարաւորներ աքսորի ճամբան կը բռնեն, ենթակայ սովի եւ բնաջնջումի: Կուտայ զոհերու թրքական եւ հայկական թիւերը (300 հազար, մէկուկէս միլիոն), Վայնըշթայն հիմնուելով ամերիկացի Մք. Գարթիի աշխատանքներուն վրայ, 600 հազար մեռեալի մասին կը խօսի:

Հուսկ, թերթը կը հրատարակէ «Մտաւորականներու հանրագրութիւն» մը զոր ստորագրած են._ Էլիզապէթ տը Ֆոնթնէ, Ալէն Ֆինքըլքրաութ, Անտրէ Քասփի, Ժագ լը Կոֆ, Փօլ Թիպօ, Ֆրանսուազ Պալիպար, Միշէլ Փաթի եւ Օլիվիէ Մոնժէն:

Հոն կը շեշտուի որ «Հայոց ցեղասպանութեան իրականութիւնը կասկածի առիթ չի տար, ոչ իր տարողութեամբ, ոչ ալ կանխամտածումով: ... 1915-էն իսկ յստակ է որ ծրագրին պատասխանատուները ներքին եւ պատերազմի օսմանեան նախարարներն են՝ Թալաաթ եւ Էնվէր: Դարուս առաջին ցեղասպանութիւնն է, լատ այն չափանիշներուն զորս ճշդած է, անկէ ի վեր, 1948-ի պայմանագիրը: Արդ, Գոլէժ տը Ֆրանսը, չատ փոքր մեծամասնութեամբ, ընդունեցաւ թեկնածութիւնը Ժ. Վայնըշթայնի որ քուէարկութենէն քանի մը օր առաջ կը յայտարարէր թէ տակաւին «դրական փաստ չունի կառավարութեան արընչութեան», ինչ որ կը նշանակէ ուրանալ որ Հայերու ջարդերը ցեղասպանութիւն ըլլան»:

Թուելէ ետք այլ պատճառաբանութիւններ ալ, հանրագրութեան վերջաւորութեան, ստորագրեալները կը դիմեն ակադեմական մարմիններուն որոնք պարտին կարծիք յայտնել այս նշանակումին մասին, որ նուիրագործելով զայն, երաշխաւորած կ'ըլլան անհանդուրժելի տեսակէտ մը:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 26/27)

ՀՐԴԵՀ
ՕՓԵՐԱՅԻ ՇԷՆՔԻՆ ՄԷՋ

Յունուար 25-ին, երեկոյեան ժամը 20-ի շուրջ Օփերայի շէնքին մէջ ծագած հրդեհ մը պատճառ եղած է թատրոնի տեսուչ Ալպէր Անդրէասեանի մահուան: Հրդեհը բռնկած է այս վերջինին սենեակէն ու տարածուած դէպի բեմին մասը:

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Յունուար 26-ին Ռ. Քոչարեան հանդիպում ունեցած է ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ: Երկու նախագահները քննարկած են Ղարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման համար բանակցութիւններու գործընթացին կացութիւնը եւ կարելի զարգացումները: Անոնք

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ԿԱՐԳԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Կեանքէն աւելի խոշոր այս մարդը կ'ուզէր ճանչցուիլ, գնահատուիլ, սիրուիլ իր ժողովուրդէն եւ լո՛ւռ կը տառապէր անոր անտարբերութենէն ու անգիտութենէն, եւ փղոսկրեայ աշտարակի բնակիչ յայտարարած էր ինքզինքը եւ ամուր փակած պատուհանները գռեհիկ գրչապայքարի մը դառում կոչումին դէմ եւ երկար ատեն իր մասին գրուածները, լաւ կամ գէշ, չէր կարդացած: Տարիներ ետք, իր կեանքի մայրամուտին միայն վայելեց տաք եւ պոռթկուն սէրը հոծ բազմութիւններու, սիրուեցաւ եւ սիրեց: Յուզեց եւ յուզուեցաւ ալեւոր գրագէտը, եւ օր մըն ալ, ծովածաւալ այդ համակրանքին զոհ դարձաւ Հալէպի մէջ, ուր գնաց իր ժողովուրդին սէրէն, հոգիի ջերմութենէն հրապուրուած, գնաց բայց չվերադարձաւ:

Դժբախտաբար, իր յիսնամեայ վաստակին ի պատիւ համազգային յոբելեանին պատճառած ուրախութիւնն անգամ անխառն չեղաւ, որովհետեւ, Օշականի հիացող բանաստեղծ եւ խմբագիր Անդրանիկ Ծառուկեանը տկար պահու մը թոյլ վրդովուեցաւ եւ պատեհապաշտ ու անհեռատես «զաղէթաճին» դարձաւ եւ «Նայիրի» ամսագրի ճակատին փակցուց՝ «Օշական կը դառէ» վերտառութիւնը եւ անոր տակ շարեց քննադատ Օշականի հայաստանեան կարգ մը գրողներու մասին լուսանցքային բացասական դատումները եւ պատճառ դարձաւ «հայաստանեան ճակատին» կողմէ անգութ եւ տգեղ խաչակրութեան մը, որ ի վերջոյ վիժեցուց յոբելեանին ընդհանրական ծրագիրը: Մեր արեւմտահայ գրականութեան ամէնէն երախտաշատ վաստակաւորը համազգային յոբելեանի մը իսկ չարժանացաւ: Պատկերազարդ տրտո՛ւմ Պատմութիւն Հայոց: Օշական օժտուած էր գրական ստեղծումներու յարդը ցորենէն զատելու բացառիկ զգայարանքով: Այսօր գիտենք թէ ինչո՛ւ խորհրդային շրջանի գրողներ կ'երկնէին այդ հաստատափոր վէպերը, որակէն աւելի քանակին ուժ տալով:

Իր մահէն հինգ տասնեակ տարիներ ետք, երբ կը մտածեմ այս հոյակապ մարդուն մասին եւ կը փորձեմ ճշդել տիրական գիծը իր անձնաւորութեան, կրնամ անվարան յայտարարել, որ ա՛յդ հայ գրագէտի իր կոչումին խորագոյն եւ վսեմագոյն գիտակցութիւնն էր, որուն գեղեցիկ հաստատումը կը գտնեմ Մեհեան գրական գեղարուեստական ամսաթերթի առաջին թիւի հանգանակին մէջ: «Կը հաւատանք, որ հայ հոգին լոյսն է, ուժն է, կեանքն է անդրիական չքեղութեանը մէջ Արիական ցեղին, որուն կը պատկանինք»: Օշական իր կեանքը նուիրեց հայ հոգին գտնելու, անոր գեղեցկութիւնը լոյսին հանելու եւ սեւեռելու գալիք սերունդներուն համար:

Ան ունէր իր սրտին շատ մօտիկ երկրորդ առաքելութիւն մը — յաւերժացնել յիշատակը իր նահատակուած գրչեղբայրներուն: Արեւմտահայ գրականութեան մասին իր դասախօսութիւններու ներածականին մէջ ան մեզի յայտարարեց: «Արեւմտահայ գրականութիւնը ինծի համար անուն մը չէ: Անոր կէս դարը ես կը կրեմ իմ նեարդիս մէջ: Անիկա, ինծի համար հոգեբանութիւն մըն է, կիրք մը, կրօնք մը գրեթէ: Ինչ որ պիտի փորձեմ մօտեցնել ձեզի, այն քանի մը խորունկ եւ զօրաւոր զգացումներն են, որոնք կ'արթննան մեր մէջ, երբ կը կարդանք երէցներուն գործերը: Երբ անոնք ձեզի եւ ուրիշներուն համար թուղթ սեւցնող շարքեր են յաճախ, ինծի համար գերագոյն պահեր են ամենախոր ապրումներու: Կարեւոր թիւ մը խրապաշտներու կը ճանչնամ անձամբ: Իմ սերունդին (Ապրիլեան Արուեստագէտ Սերունդ) բոլոր մեծ դէմքերը իմ հոգիին ընկերները եղան: Մեզ բաժնող գաղափարային տարբերութիւններն իսկ, այսօր կը թուին մասերը մեր հոգիներուն: Ամէն մէկը անոնցմէ հատոր մը կեանք է իմ մէջ, այնքա՛ն ծանր յուշերու, տագնապներու հաղորդ էինք բոլորս ալ, երբ կը բերէինք իրարու մեր կիրքերը, տեսլութիւնները, հիացումները: Մե՛ղք որ այդ մարդերը չգտան իրենց արդար կենդանագիրները ինծմէ դուրս: Չունիմ կարողութիւնը այդքան ծանր ճիգ մը կրելու»:

Այդ յայտարարութենէն անմիջապէս ետք, զոհեց իր գլխաւոր վէպը՝ Մնացորդացը աւարտելու ծրագիրը եւ ձեռնարկեց Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան տասը հատորներուն պատրաստութեան՝ փրկելու համար հայութեան արեւմտեան թեւին հարիւր տարուան (1840 – 1940) ստեղծագործական ճիգին պատմութիւնը:

Ալեւոր գրագէտը մօտէն ճանչնալէս ետք, ո՛չ անտեղի եւ ոչ ալ անբնական նկատեցի Ս. Մեսրոպի գերեզմանով նուիրականացած գիւղին անունին իւրացումը: Այդ աւարքը կը խորհրդանշէր իր նուիրումին եւ պարտականութեան գիտակցութեան մեծութիւնը: Այս անկրկնելի տաղանդը, Օշականի Մեծ Սուրբէն ներշնչուած՝ գիշերը ցերեկին խառնելով, վերահաս մահուան ճիրաններէն ժամանակ կորզելով, ամեհի թափով մը ստեղծագործեց եւ մեզի բարձրորակ, ծաւալուն, բազմերես եւ կոթողական վաստակ մը ձգեց, շուրջ հարիւր հատոր, որուն մեծ մասը անտիպ է եւ կամ գրական պարբերաթերթերու մէջ ցրուած:

Ինծի տրուեցաւ մենաշնորհը ճանչնալու եւ վայելելու գրական այդ ժառանգին մատչելի մասը, շնորհիւ մենտորութեանը Օշականի ամէնէն խոստմնալից աշակերտներէն՝ օշականագէտ Արշակ Խաչատուրեան բարեկամիս, որ ազնուօրէն կազմեց ցանկը Օշականի գործերուն ընթերցումներուն: Իր թելադրանքներուն եւ բացատրութիւններուն հետեւելով՝ կարդացի Խոնարհները, Խորհուրդները, Մեհեանը, Երբ Պատանի Են — Օշականի առաջին շրջանի պատմուածքները եւ ապա կարդացի «Հայրենիք» ամսագրի մէջ լոյս տեսած Ծակ Պտուկը, հարիւր մէկ տարուան երեք հատորներէն Հաճի Մուրատ, եւ Հաճի Ապտուլլահ, երբ հասայ Մնացորդացին, արդէն իսկ ընտելացած էի Օշականի հեղհեղուկ բարդացող ոճին, լեզուին ճոխութեան եւ սկսած էի հաճոյք առնել իր պատկերաւոր արտայայտութիւններէն եւ ինքնատիպութենէն:

Երբ յայտնեցի Օշականին, թէ աւարտած էի Մնացորդաց երեք գիրքերն ալ — «աֆերիմ, հերոսութիւն էր ըրածդ» — ըսաւ: Կ'ակնարկէր «Յուսաբեր»ի տպարանէն լոյս տեսած գիրքերուն բարբարոս տպագրումին, ամէնէն աժան թուղթի վրայ, անճաշակ տառատեսակով, անխնամ կազմով, խիտ եւ դժուար ընթեռնելի գիրքեր, որոնց ընթերցումը խակապէս ֆիզիքական տառապանք էր: Արեւմտահայ գրականութեան ամէնէն յատկանշական վէպը՝ դատապարտուած էր ողորմելի ճակատագրի եւ տակաւին այդպէս ալ պիտի մնար եթէ Անթիլիասի տպարանէն 1989-ին լոյս չտեսնէր նոր հրատարակութիւն մը, բծախնդիր խմբագրութեամբ Օշականի տաղանդաւոր աշակերտներէն Պօղոս Սնապեանին: Եւ երբ արտայայտուեցայ Մնացորդացէն կրած խանդավառ տպաւորութեանս մասին եւ յայտնեցի իրեն դժուարութիւնը, որ ունեցայ ընկալելու կարգ մը տիպարներուն հոգեկան աշխարհին վերլուծման հարազատութիւնը, Օշական թելադրեց ինծի կարդալ Մօփասանի, Ֆլօպերի, Պալզաքի, Փրուսթի, Դոսթոեւսկիի, Ճէյմզ Ճոյսի եւ Թոմաս Մանի գործերը, իր վէպը հասկնալու եւ արժեւորելու համար: Բարեբախտաբար, Երուսաղէմի Y.M.C.A. գրադարանը ճոխ էր անգլերէն թարգմանութիւններով վերոյիշեալ հեղինակներու գործերուն եւ լիուլի գոհացում տուաւ գրական պապակիս:

Օշականի բազմերես գրականութենէն ընթերցումներս — պատմուածք, վէպ, թատրոն, քնարախաղ, քննադատութիւն եւ մենագրութիւններ, գիս հաղորդակցութեան մէջ դրին շեշտուած խառնուածքով եւ տաղանդով, ներթափանցելու բացառիկ զգայարանքով վաւերական գրագէտի մը հետ, որ խոր ճանաչումը ունէր ժամանակակից արեւմտեան գրականութեան գլխաւոր ուղղութիւններուն: Եւ ան, այդ պատկառելի վաստակը իրագործեց, քովն ի վեր հայ լեզուի եւ գրականութեան իր սրտառուչ կոչումին եւ ուսուցիչ մնաց իր ամբողջ կեանքի ընթացքին:

Ուսուցիչ Օշականը, սովորական ըմբռնումով մարզուած, մանկավարժական ըսկզբունքներու եւ մեթոտներու կառչած դասատու չէր: Տեսաբաններ իր դասաւանդութեան եղանակին համաձայն թերեւս չըլլային: Սակայն ան գիտէր ներշնչել, բոցավառել ուսանողներուն երեւակայութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը, ցնցել, գրգռել իմացականութիւնը եւ սիրցնել նիւթը: Կրնայիր ընդվզիլ, զայրանալ երբ տարիներով սիրած հեղինակիդ մէկ կտորը բզիկ – բզիկ կ'ընէր գրական վերլուծման պահու մը: Միւս կողմէ չէիր կրնար չհապշիլ, չհիանալ այս բառերու կախարդին, որ նոր եւ ինքնատիպ մտածումներով եւ պատկերներով քեզ կը տանէր ճըշմարիտ արուեստին դիւթական աշխարհը եւ աչքերուդ առջեւ կը ցոլացնէր չտեսնուած գեղեցկութիւններ:

Գրական գործի մը մէջ ամէն բանէ աւելի եւ առաջ անկեղծութիւն, հարազատութիւն, ճշմարտութիւն — իր սիրած բառով՝ իրաւութիւն կը փնտռէր: Եւ վա՜յ անոր որ շլացիկ եւ ուռուցիկ տարազներու ետեւ փորձէր ծածկել իր միտքին բոպիկութիւնը եւ սրտին չորութիւնը:

Գրական վերլուծումի մեր դասերը ելեկտրականացած մթնոլորտի մը մէջ հոգիներու միջեւ հաղորդակցութեան տակ պահեր եղան երբ սիրազեղ բառերով վերլուծեց Դ. Վարուժանի Ցանը, Վ. Թէքէեանի Գեղօն վանայ Տառեխին եւ Կախեթի Գինին, Ն. Շնորհալիի Նորահրաշը, Մ. Պէշիկթաշլեանի Առ Զեփիւռն Ալեմտաղի, Պ. Դուրեանի՝ Տրտունջքը, Սայեաթ Նովայի՝ Մի խօսք Ունեմ Իլթիմազովը, եւ Լուսնակն Անոյշ ժողովրդային երգը: Ուրիշ առիթներով կործանեց Ղ. Ալիշանի Բամ Փորոտան երգը, Սիպիլի Անցնելու Մօտը եւ Ա. Իսահակեանի Սիրեցի Եարս Տարանը: Զգացականօրէն կապուած էի վերջին քերթուածին, մօրս սիրած միակ երգն էր, որ յաճախ կ'երգէր ինք իրեն մեղմ, թախծանոյշ ձայնով մը եւ աչքերը կը լեցուէին: Գոնիայի մէջ, իրենց տունի վարձակալը, երիտասարդ հայ բժիշկ մը, զայն սորվեցուցած եւ նուիրած էր Օր. Աննիկ Մանուկեանին: Շատ ցաւ տեսած էր մայրիկս աքսորի ճամբաներուն վրայ եւ երբեք չհարցուցի թէ ինչո՞ւ կուլար, ի՞նչ էր իր սրտին պատմութիւնը: Ամէն անգամ որ իր բառերով կ'երգէր՝

Սիրեցի եարս տարան, եարս տուին
ու տարան,
էս ի՜նչ զուլում աշխարհ է, սրտակից
ընկեր չկայ:

Երեւակայութեամբ ես հայրենիք կը փոխադրուէի, կը պատկերէի գիւղական հարսանիք մը, հարս ու փեսայ եւ հարսնեւորներ, գիւղի եկեղեցիին ճամբուն վրայ տավուլ – զուռնայով, երգ ու պարով: Յանկարծ կ'երեւային քիւրտ ձիաւորներ, որոնք հարսը կը փախցնէին եւ կը տեսնէի փեսին անհուն ցաւը եւ յուսահատութիւնը: Երեւակայածս թելադրուած էր յաճախակի կրկնուող իրականութենէն: Մեր պատիւը եւ արժանապատուութիւնը այդ օրերուն կը ճմլուէր վայրագ Թուրքին կամ Քիւրտին կրունկին տակ: Սիրտս ճմլուեցաւ եւ ընդվզեցայ երբ Օշական վերլուծումի պահուն, քերթուածը մէկդի հրեց արհամարհանքով եւ ըսաւ, «Այդ ո՞ր յիմարն է, որ կուլար, երբ իր սիրածը կը փախցնեն եւ չի յարձակիր առեւանգողին վրայ»: Օշական տարբեր աշխարհէ մը կուգար: Իր գիւղի մարդիկը պահած էին իրենց խրոխտ կորովութիւնը եւ չէին ենթարկուած հայ գաւառի ստրկացումին:

Գրական վերլուծումի ընթացքին «իրաւութեան» այս խստապահանջ փնտռտուքը երբեմն ծայրայեղութեան կ'երթար: Կը յիշեմ ձմրան ցուրտ իրիկուն մը, գրական վերլուծումի նիւթն էր սփիւռքահայ բանաստեղծի մը նոր լոյս տեսած տաղարանին ընծայարանը, թախծանոյշ մեղեդի մը, ուր քերթողը կը խօսէր ցուրտ ու մութ գիշերներու, արտասուող ծաղիկներու, կոտրած սիրտերու, աչքերու, անյուսութեան, եւ նաեւ լոյսերու, գոյներու, յոյսի եւ կարօտի մասին: Քերթուածին օրինակները ցրուելէ ետք, Օշական դարձաւ պատուհանին մօտ նստած Յակոբ Կիւլոյեանին եւ ըսաւ. – «Յակոբ, պատուհանը բաց»: Անակնկալի եկանք, հրահանգը գործադրուեցաւ: «Վարը նայէ, պարտէզին մէջ ծաղիկներ կը տեսնե՞ս»:

«Ո՛չ պարոն»: «Անհաւանական չիրաւ բանաստեղծ մը, որ գիշերային մութին մէջ ծաղիկ կը տեսնէ», ըսաւ Օշական եւ այդ ժխտական տրամադրութեան մէջ կործանեց քերթուածը՝ վաւերական բանաստեղծի մը, որ շեշտուածօրէն նկարագրական եւ զգայական մեր քերթութեան խորհրդածական երանգը աւելցուց ու դարձաւ սփիւռքահայ գրականութեան երախտաշատ վաստակաւոր մը:

Ուրիշ երեկոյ մը, գրական վերլուծումի նիւթը Վահան Տէրեանի Հրաժեշտի Գազելն էր: Ինծի համար շատ սրտամօտիկ քերթուած մը, որ Ս. Թարգմանչաց վարժարանի մէջ գոց սորված էի եւ յաճախ ես ինծի կ'արտասանէի: Մահը կանուխէն ճանչցած էի երբ պզտիկ եղբայրս եւ քոյրս իրարու ետեւէ զոհ գացին հիւանդութեան եւ մօրս մէջ դրոշմուած էր կանխահաս մահուան մը սարսափը: Տէրեանի Գազելը իւրացուցած էի որպէս Մնաք Բարով:

Օշական, բառ առ բառ վերլուծումին անցնելէ առաջ բացատրեց Գազելին տաղաչափական կառոյցը եւ ներկայացուց Տէրեանը իբր իրաւ բանաստեղծ մը, որուն քերթողութիւնը կը յատկանշուէր երաժշտականութեամբ, պարզութեամբ, հաղորդականութեամբ, քնքուշ մելամաղձոտութեամբ: Ծանրացաւ իր անձնական դժբախտութեան եւ թոքախտին գործած աւերին եւ մահամերձ բանաստեղծի մը հոգեկան աշխարհին զգայնութեան:

Մեր գրականութեան եւ գրական դէմքերու քաջատեղեակ ուսանողներէն Մուրատ Մանուկեան ընդմիջեց. «Պր. Օշական, Վահան Տէրեան այդ քերթուածը գրելէն հինգ տարի ետք մեռաւ»:

«Ուրեմն իրաւունք չունէր այդ քերթուածը գրելու», – Օշականի բարկաճայթ ձայնն էր. խախտած էր վերլուծումի իր կանոնը: Խարուած զգաց. իր ձեռքի օրինակը պատռեց եւ չկրցաւ շարունակել: Գրական կտորի մը մէջ անկեղծութիւնը, ճշմարտութիւնը, հարազատութիւնը հիմնական պահանջ էր, կիրքի վերածուած: Այդ գիշեր փշրուած տրամադրութեամբ տուն գացի:

Յետագային, Օշական, Տէրեանը վերահաստատեց իր բարձր համարումին պատուանդանին վրայ՝ որպէս «իրաւ բանաստեղծ մը որ տիրացած էր, իրաւ հոգիով, իրաւ արիւնով, իրաւ բաներ ըսելու կախարդանքին»:

(Շար. 2)

ԱՃԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱ՞Ն

Հայկական իրականութենէն ներս վերջին շրջանին ականատես կ'ըլլանք աճիւններու վերադարձի երեւոյթի մը: Թերթերը կը գրեն, յաճախ աղաղակող խանդավառութեամբ, այս կամ այն հերոսին աճիւններու Հայաստան փոխադրութեան ու պաշտօնական ելոյթով անոնց հայրենական հողին յանձնումին մասին: Վերջերս՝ օրինակ, Լոս-Անճըլըս հրատարակուող շաբաթաթերթ մը(*), անցնող տարուան Նոյեմբերին Սիմոն Զաւարեանի աճիւններուն վերադարձի լուրը հաղորդելու կողքին՝ Անդրանիկի ու Քրիստափորի նկարները կը հրատարակէր առաջին էջին վրայ ու կը պահանջէր անոնց ալ աճիւններուն վերադարձը առանց յապաղումի, աւելցնելով որ Հայաստան փոխադրուին նաեւ «Հնչակեան ու ռամկավար ղեկավարներու աճիւններ, ու ինչու չէ, անկախ ղեկավարներու աճիւններն ալ, Հայաստան - Սփիւռք ընդելուզումով»:

Վերադարձի այս «համազգային» պահանջին բացատրութիւններ չեն ընկերանար անշուշտ, որովհետեւ կ'ենթադրուի որ ընթերցողին յստակ պէտք է ըլլայ անոր շրջարկն ու ենթահողը: Մէկդի դնելով անոր իրաւացի ըլլալու կամ չըլլալու հանգամանքը, առաջին ակնարկով այս տեսակ կեցուածքի մը ենթադրէն պիտի ծագէին քանի մը հարցեր. Հայաստանը Սփիւռքցիներուս, կամ ընդհանրապէս Սփիւռքի գերեզմա՞նն է: Մեռելներու ա-

ճիւններու վերադարձին մէջ Սփիւռք - Հայաստան ընդելուզում տեսնողին համար միթէ Սփիւռքը՝ եւ ուրեմն նաեւ ճիւղը արձակողը, արդէն ինքզինք մեռեալ տարր չի՞ նկատեր: Տարօրինակ չէ՞ այս ֆեթիշացած կեդրոնացումը մեռելներու տեղափոխութեան վրայ այսօր, երբ անոնց շառաւիղները, այսինքն մենք, կը շարունակենք ու պիտի շարունակենք ապրիլ ա՛յս հողերուն վրայ, Հայաստանէն հազարաւոր մղոններ անդին: Անոնք մեր ալ մեռելները չե՞ն: Վերջապէս, ո՞ւր համար կը կատարուի աճիւններու այս մեթոդեայ տեղափոխութիւնը, մեռելներո՞ւն: Ինչպէս կը տեսնենք, երեւոյթը ինքնին խօսուն է իր ունեցած ենթախմաստներով, որոնց պեղումը կրնայ որոշ կեցուածքներ ու դիրքորոշումներ պարզել, եւ երբ՝ որոնք կրնան գործել որպէս արտացոլող հայելիներ, հաւաքական ինքնընկալումներ եւ ցոլացնող, եւ ուրեմն կ'արժէ նիւթը քիչ մը ընդլայնել:

Ցաւալի է որ նախ եւ առաջ կայ խորհրդային իշխանութեանց օրերուն անկարելիութեան մը շրջումի երը: Ինչ որ այդ ժամանակուան երկաթի վարագոյրը չէր թոյլատրեր, այսօր անոր վերացումով դարձած է կարելի, ու պատմութիւնը «ուղղելու» երես մը ունի այս յապաղած վերադարձներու մեղեդին: Այս առումով ան կը յիշեցնէ նաեւ դարարդեան շարժումին յաջորդած ու անկախութեան վաղորդայնին կատարուած դանադան յայտարարութիւնները՝ պատմական սխալներ ուղղելու մասին: Անոնցմէ ոմանք, օրինակ՝ դրօշակ, զինանշան, փառերդ, եւայլն, այսինքն անոնք որ կը պարունակէին գգացական արժէքներ զորս կարելի էր օրուան իշխանութեան հաշւոյն օգտագործել, եւքը անցան նաեւ կիրարկումի փուլին: Անոնք որ այդ տեսակ քաղաքական հաշուարկներու դիտանկիւնէն պիտանի չէին, օրինակ ուղղագրութեան «ուղղում»ը, որ նաեւ դըլխաւոր յենակներէն մէկն է Սփիւռք - Հայաստան կարելի ընդելուզումի մը, բարձի թողի եղան: Այս մարզին մէջ ցուցաբերուած կեցուածքէն արդէն շատ բան կարելի բսել խորհրդային ժամանակաշրջանէն ժառանգ մնացած բաղձալի կամ անբաղձալի «ուղղում»ներու ու անոնց շարժառիթներուն մասին: Սփիւռքցիներուս համար ալ, ըստ երեւոյթին, մեռելները աւելի հետաքրքրական են երկու կողմերուն միջեւ ընդելուզումներու տեսակէտէ քան՝ ըսենք մահկանացուներուս միջեւ երկխօսութեան մը հաստատումը, բան մը որ տկրող հասարակաց տգիտութեան ռոհ դառնալէ զատ ուրիշ ճակատագիր չունեցաւ առայժմ:

Աճիւններու վերադարձը՝ գոնէ երեւութապէս, կ'իրականացնէ ազգային հերոսներու վերադարձը դէպի իրենց խաչալներու պայքարին հողը, թէկուզ եւ քիչ մը շատ ուշ: Սակայն անոնց փոշիներուն այս վերջին օրերու տեղափոխութիւնը դէպի Երկիր անոնց համար չէ որ կը կատարուի, որովհետեւ անոնց տէրերը շատոնց դադրած են որեւէ տարբերութիւն զգալէ: Աճիւններու վերադարձը բաւական պարագային կրնայ խթան հանդիսանալ անոնց տէրերուն նկատմամբ մայր հողին վրայ յարգանքի, զգացական կապի վերահաստատման, յուշակոթողով մը անոնց յիշատակին յաւերժացման: Անշուշտ ատոր համար անհրաժեշտ ալ չէ աճիւններու ամբողջական տեղափոխում մը: Ուջանի Անդրանիկի յուշարձանը այս տեսակէտէ ատոր փաստը չի՞ բերեր: Ժողովուրդը ինքնիր հերոսները յաւերժացնելու ձեւը կը գտնէ, եթէ անոր պէտքը զգայ: Ուրեմն անմիջական կերպով աճիւններու վերադարձի այս մեթոդեայ փուլը կը ծառայէ աւելի զանոնք վերադարձնողներու քարոզչութեան մեքենային, քան ուրիշ նպատակի:

Կայ սակայն այս երեւոյթին առընչուող աւելի նուրբ երես մը: Անիկա կը վերաբերի աճիւններ վերադարձնելու պահանջը ներկայացնողներու ինքնընկալումին: Պատմութեան ուղղումի փորձը կը կատարուի կարելի ու անկարելի վերադարձներու լուսանցքի մը մէջ: Աճիւնները վերադարձնելով, մնացողը ինքզինք ազատ կ'արձակէ իր չիրիմները հոգալու պարտականութենէն, ձեւով մը դարձնելով պատմութեան, որուն հետեւանքը նաեւ իր վերադարձի անկարելիութիւնն է, անբաղձալի նկատուող էջ մը: Այսինքն կը փորձէ ինքզինք ջնջել այդ պատմութեան ընթացքէն: Շատ նուրբ է այստեղ ենթակային ինքնընկալումի վերաբերող բարակ գիծը ինքզինք այդ պատմութեան արժանի տեսնելու կամ չտեսնելու խաղը: Եթէ այդ մարդոց աճիւնները հանգչած են այս կամ այն երկրին մէջ, որովհետեւ պատմութիւնը զանոնք բերած է հո՛ն: Վերջապէս ի՞նչ կը փորձենք ընել զանոնք կրկին անհանգստացնելով, եթէ ոչ փորձ մը «փոխելու» այդ պատմութիւնը: Այդ պատմութիւնը նաեւ մեր պատմութիւնը չէ՞: Ինքնաջնջումի երես մը չունի՞ այսպէս չիրիմները տեղափոխելու փափաքը:

Վերջապէս, մեռածներուն այս կամ այն հողին մէջ թաղուած ըլլալու հարցը չէ, որ է խնդրոյ առարկայ: Ինքզինք ու ինքնիր պատմութիւնը ընդհանուրի մը մէջ տեսնելու ու արժեցնելու խնդիր մը կայ: Այս ընդհանուրը կ'ընդգրկէ բոլորս անցած ճամբան, ու այդ ճամբուն վրայի չիրմաքարերը մեր բոլորին անցած ճամբուն վկաներն են: Աճիւններէն ձերբազատիլ փափաքողը միաժամանակ կը յայտաբարէ ինքնիր մեռելները կրելու անկարողութիւնը: Այսինքն կը պարզէ ոչ թէ միայն ինքնիր անմիջական պատմութենէն օտարացումի երեւոյթ մը, այլ նաեւ այս օտարացումին գրեթէ կամաւոր յանձնում մը: Հաւաքականութեան մը համար, որ դիւրաւ ցերեկ չի դադրիր «հայապահպանում» ճառելէ, միթէ հակասական երես մը չի՞ պարզեր այս թախանձանքը: Հակասութիւնը նաեւ մեռելներուն վերադարձի անկարելիութիւնը շրջելու փափաքին մէջ է: Որովհետեւ պատմութիւնը կը սաանձնուի, բայց չի շրջուիր: Եւ ուրեմն, աճիւնները կը վերադառնա՞ն:

ՐԱՖՖԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

Սան-Ֆրանսիսքօ,
Յունուար 22

(*) «Նոր կեանք», 1998 Դեկտ. 10:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿ. ԼԻՈՆԷՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17-ԻՆ ԿԱՐՊԻՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՍՐԱՀԸ ՆԵՂ ԵԿԱՒ

Ամէն տարի Յունուարի առաջին կիսամսեային Կապոյտ Խաչի անդամուհիները «Մանուկներու Օր» կը տօնեն Լիոնի մէջ: Ամանորի եւ Ծննդեան տօներուն նըւիրուած հանդէս մըն է որ այս տարի տօնուեցաւ Յունուար 17-ին կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Կարպիս Մանուկեան հանդիսասրահին մէջ: Սոյն հանդէսին մասնակցեցան Մարգարեան – Փափազեան ամէնօրեայ եւ Հայկազեան միօրեայ վարժարաններուն աշակերտները: Հանդէսին ներկայ էին 500 հոգի:

Մարգարեան – Փափազեան վարժարանի Ծնողական Մարմինը աջակցութիւնը բերաւ Կապոյտ Խաչին: Այս առթիւ յաջորդարար խօսք առին Ծնողականի նախագահը՝ Պր. Հանրի Տանիէլ եւ Կապոյտ Խաչի նախագահուհի՝ Տիկին Տրնիգ Ազայէկեան:

Այս համագործակցութիւնը արտայայտութիւնն է այն յարգանքին եւ սիրոյն որ կը տիրէ Լիոնի մէջ Հայ մշակոյթի ու հայերէն լեզուի հանդէպ:

Ուսուցչուհիներու՝ Օր. Լուսին Պէչաքճեանի եւ Տիկիններ՝ Ժօժէնի Նահապետեանի, Անահիտ Պահատուրեանի եւ Շաքէ Միսեանի տարած աշխատանքները հանդէսի յաջողութեան համար ի դերեւ չելան:

Ձեռնարկի ընթացքին աշակերտներու երգչախումբը, պարախումբը, թատերախումբը իր ելոյթներով զուարճացուց հանդիսատեսները:

Ամանորեայ այս ձեռնարկը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց մանուկներու մօտ երբ նուէրներ բաշխուեցան իրենց:

Հանդիսականները երեկոյեան ուշ ատեն երբ դուրս կ'ելլէին սրահէն, իրարու կ'ըսէին. – ամէն բան շա՜տ լաւ անցաւ, միայն թէ սրահը պզտիկ եկաւ:

Օրակարգի նոր նիւթ մը՝ Կապոյտ Խաչուհիներու յաջորդ ժողովին:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17-ԻՆ ԵՂԱՒ ՍԷՆ - Թ'ԷԹԻԷՆԻ ԵՒ ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆԻ ԵՐԷՑՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԿԻՐԱԿԻ

Տաթեւ Արեւալի գալէն ի վեր շարժումի մէջ է Սէն – Թ'էթիէնի հայ գաղութը: Դեկտեմբեր 31-ի գիշերը յաջող ցայգատօն մը տօնելէ ետք, Նոր տարուան սկիզբը, ահա երկրորդ ձեռնարկ մը նուիրուած երէցներու եւ մանուկներու: Կիրակի, Յունուար 17-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ մատուցանեց եւ յաւուր պատշաճի քարոզեց՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան: Այս առթիւ ան ներկայացուց նաեւ ամանորեայ իր բարեմաղթութիւնները շրջանի հաւատացեալ ժողովրդեան: Տասնըերկու երախաներ քաղցր ժպիտներով սրահի բեմին վրայ, տուեալ պայծառութիւն մը կուտային եկեղեցւոյ. մոմակալներ, քշոցակիրներ, խաչ բռնողներ, եւայլն: Հաւատացեալներու խուռներամ բազմութիւն մը, եկած նաեւ Սէն – Շամոնէն, ուշի ուշով կը հետեւէր պատարագին: Հոգեւոր հովիւը կը հսկէր կարգ – կանոնին, կը հսկէր յատկապէս փոքրիկներուն վրայ որպէսզի սխալ մը չգործէին արարողութեան պահուն: Երգեցողութիւնը կը կատարուէր «Թարգմանչաց» Նորակազմ երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Արշամ Սվազլեանին: Պատարագի վերջաւորութեան անոնք երգեցին նաեւ ծննդեան Ջրօրհնէքի տաղեր «Գեա մի՛ գարհուրիր» այսօր ձայնն հայրական» եւայլն:

Եկեղեցասիրաց Տիկնանց Միութիւնը համայնքի սեփական մեծ սրահին մէջ պատրաստած էր սիրոյ սեղան մը: Ժողովրդական այս ճաշին մասնակցեցան 350 հոգի, մեծ թիւ մը Սէն – Թ'էթիէնի նման փոքրաթիւ գաղութի մը համար: Ներկայ էին նաեւ Սէն – Թ'էթիէնի Եպիսկոպոսը՝ Գերապայծառ Ժոհաթոն, քաղաքապետը՝ Միշէլ Թոլիէ, Յունաստանի հիւպատոսը, Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ քահանան՝ Տէր Կոստանդին, բողոքական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը եւ ուրիշներ, որոնք մինչեւ ճաշին աւարտը մնացին, ունկնդրելով նաեւ այն փունջ մը երգերը որոնք հրամցուեցան «Թարգմանչաց» փոքրիկներու եւ մեծերու երգչախումբին կողմէ: Տիկին Եվլիր Սարաֆեան արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Անդաստան»ը:

Մարդիկ կան որոնք կը մտածեն թէ հայկական ձեռնարկներուն ներկայ գտնուիլը ժամանակի կորուստ է: Բայց հայկական յիշողութիւնը կը թարմանայ նաեւ նման հաւաքոյթներով եւ հանդիսութիւններով. վաղը պիտի սկսինք ըսել թէ ժամանակի կորուստ է հայերէն սորվիլը, հայ եկեղեցի երթալը, Հայոց պատմութիւն կարդալը, հայ գրականութեան հետ հաղորդակցիլը, եւայլն:

«Ժամանակի կորուստ է» մտածումը՝ սկզբունքն է ձուլումին, իսկ վախճանն է՝ կորուստը:

ԺԱԳ ԱԳԼԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ՝ ԼԻՈՆԻ Հ. Բ. Ը. Մ.-Ի

Կիրակի, Յունուար 17-ին կէսօրէ ետք ժամը 3-ին Լիոնի Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչականներու ներկայութեան, տեղի ունեցաւ արարողութիւնը նոր նախագահի՝ Պր. Ժագ Ագլեանի նշանակման:

Նախկին նախագահ՝ Պր. Ժագ Էքմէքճեան բանալիները փոխանցած ատեն յաջողութիւն մաղթեց նոր նախագահին:

Պր. Ագլեան որդին է, լիոնահայ գաղութին շատ ծանօթ՝ Մարտիրոս եւ Ծովհար Ագլեանի: Ծնած է Լիոն 1933–ին եւ իր նախնական ուսումը աւարտելէ ետք շուտով գործի ասպարէզ նետուած է: Աշխատած է իր ծնողքին հիմնած շինարարական ընկերութեան մէջ: Լիոնի մէջ կառուցուած բազմաթիւ շէնքեր գործն են մալաթիացի Մարտիրոս Ագլեանին եւ Ֆրանսա ծնած իր որդիներուն: Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ շինարարութիւնն ալ յանձն առած է Մարտիրոս Ագլեան եւ որդիք ընկերութիւնը:

Պր. Ժագ Ագլեան նախագահ նշանակուած է երկու տարուան համար:

ԱՂՕԹԱՇԱԲԱԹ ՎԱՍՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՑ

Ամէն տարի քրիստոնեաներու միութեան համար էքիւմէնիք աղօթաշաբաթ մը կը կազմակերպուի Յունուար 18-էն մինչեւ Յունուար 25: Այս աղօթաշաբաթը հիմնած է Հայր Ապպէ Քութիւրիէ:

Լիոնի մէջ, Երկուշաբթի, Յունուար 18-ին Աղօթաշաբաթը բացուեցաւ պատարագով Միգոն Տիոսէզէնի մատրան մէջ, կազմակերպութեամբ՝ Ռատիօ ԷՌ–ՍԷ–ԷՖ-ին Լիոնի Արքեպիսկոպոսը՝ Լուի – Մարի Պիյէ պատարագեց եւ քարոզեց, Հայ եկեղեցւոյ կողմէ ներկայ գտնուեցաւ Նորվան Եպիսկոպոս որ կարդաց նաեւ Պետրոս Առաքեալի թուղթէն հատուած մը:

Էքիւմէնիք Աղօթաշաբաթի նշանակալից արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Սէնթ – Պլանտին Եկեղեցւոյ մէջ Յունուար 23-ի երեկոյեան ժամը 6.30-ին որուն մասնակցեցաւ նաեւ Հայոց Եկեղեցին:

Լիոն՝ Անգլիոյ Պիրմինկամ քաղաքին հետ զուգորդ քաղաք ըլլալով, հոնկէ այս տարի բացառաբար բարձրաստիճան որոշ կրօնաւորներ ժամանեցին: Անոնք Սաթոլասի օդակայանը հասան Ուրբաթ, Յունուար 22-ի կէսօրին:

Շաբաթ, Յունուար 23-ի առաւօտեան ժամը 10.45-ին անոնք քաղաքավարական այցելութիւն մը տուին Լիոնի Հայոց Եկեղեցին: Այս պատճառով Նորվան Եպիսկոպոս չէր կրցած մասնակցիլ Յակոբ Արք.ի թաղման արարողութեան:

Ի դէպ յիշենք թէ քրիստոնեաներու միութեան այս տարուան որմազդը պատրաստուած է Լիւսիէն Մարաւէլի կողմէ: Հեղինակը հակելով Ս. Իրէնէի մէկ արտայայտութեան վրայ, կը ներկայացնէ Յիսուս Քրիստոսը եւ Ս. Հոգին որպէս «Երկու ձեռքեր Հօր Աստուծոյ» ձեւաւորելով աշխարհը եւ իր բնակիչները նոյնպէս լոյսեր՝ որոնք դուրս կուգան խաւարէն:

ԱՂՕԹՔ ՇԱՐՎԻԷՕՅԻ Ս. ՆՇԱՆԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի, Յունուար 20, երեկոյեան ժամը 7.30-ին Շարվիէօյի եւ Շրջակայից եկեղեցիներու ներկայացուցիչները (կաթողիկէ, բողոքական, յոյն օրթոտոքս) էքիւմէնիք արարողութիւն մը կատարեցին Շարվիէօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ մէջ Քրիստոնեաներու Միութեան աղօթաշաբաթի ծիրէն ներս: Տեղւոյն հոգեւոր հովիւը՝ Հ. Կարապետ Արք. Ողջունեց զիրենք, համառօտ նկարագրականը ընելով համայնքի հոգեւոր եւ մշակութային կեանքին: Հ. Կարապետ նոր կը սորվի ֆրանսերէն լեզուն, ուստի իր խօսքերը թարգմանուեցան Երուանդ Սրկ. Եանըքքուշի կողմէ:

Այս առթիւ Հ. Կարապետ Ժընեւէն մասնաւորաբար հրաւիրած էր Ս. Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններէն Ցարութիւն Սրկ. Ցարութիւնեանը, որ Պոլսոյ համալսարանին մէջ յաջողապէս աւարտած է էքիւմէնիք գիտութեանց դասընթացքները, որպէսզի խօսի Հայ Եկեղեցւոյ բերած օգուտին մասին էքիւմէնիք շարժումին:

Յիշենք թէ Սարկաւագը Կաթողիկոսին կարգադրութեամբ մասնակցած էր անցեալ տարի Զիմպապուէի համագումարին: Անգլերէն իր զեկուցումը ֆրանսերէնի թարգմանեց Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը:

Աղօթքներն ու շարականները սրտերը ուրախացուցին մասնակցող հաւատացեալներուն:

ԼԻՈՆՑԻ

Ե՞րբ կը սկսի 21-րդ դարը

Այս հարցին շուրջ բանավէճը չի դադրիր եւ ՍԷ. ԷՍ. Ա.ի (Լաստեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդ) պաշտօնաթերթն ալ կ'անդրադառնայ իր վերջին (Յունուար) թիւով: Կ'ըսէ թէ բազմաթիւ ունկընդիրներ կամ հեռատեսիլի հանդիսատեսներ դիմած են իրեն յիշեցնելու համար որ թուաբանական որեւէ հաշւում որ մէկ թիւով կը սկսի եւ թէ քրիստոնէական ժամանակաշրջանը սկսած ըլլալով մէկ տարուոյն, 3-րդ հազարամեակին կը մտնենք 2001 Յունուար 1-ին եւ ոչ՝ 2000 Յունուար 1-ին: Այս նիւթը քանիցս բանավէճի առիթ տուած է թուաբանական ճշդութեան կողմնակիցներուն եւ թիւերու ու թուականներու մոգութեան կողմնակիցներուն միջեւ: Այս վերջինները կը նախընտրեն հետեւիլ Վիքթոր Հիւկոյի օրինակին, որ ողեկոչելով 1802-ը, կը գրէր. - «Այս դարը երկու տարեկան էր»:

(Շար. Ա. էջէն)

անդրադարձած են նաեւ ԼՂՀ ընկերատնտեսական վիճակին եւ բարեկարգման ուղիներուն։

Գ. ՀԱՅՐԻԿԵԱՆ ՀՐԱԺԱՐԱԾ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆԷՆ

Գ. Հայրիկեան Յունուար 26-ին Խորհրդարանին մէջ յայտարարած է թէ հրաժարական տուած է նախագահի խորհրդականի իր պաշտօնէն։ Ան ըսած է թէ նախագահին հետ պայմանաւորուած էր ազատ համագործակցութեան ձեւով աշխատելու եւ քանի որ խորհրդարանական ընտրութիւնը կը մօտենայ եւ իր գլխաւոր գործն է Ինքնորոշում Միութեան նախագահութիւնը, կը նախընտրէ միւս թեկնածուներուն հաւասար կարգավիճակով մասնակցիլ այդ ընտրութեան։

ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

Վարչապետին մամուլի գրասենեակէն յայտնուած է որ Ա. Դարբինեանի որոշումով վերջ տրուած է Արամ Շահինեանի Կրթութեան եւ Գիտութեան փոխ-նախարարի պաշտօնին։

«ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔ» ՀԱՄԱԽՄԲՈՒՄ ՄԸ

«Հայ Դատ», Հայաստանի Աշխատանքի, Աշխատաւորներու եւ Ազգ. Վերածնունդի կուսակցութիւնները միանալով կազմած են «Ազգային Դաշինք»ը, միասնական ուժերով մասնակցելու համար քաղաքական կեանքին։ Ազգային կուսակցութեան նախագահ Հովիկ Վասիլեանի արտայայտութեամբ՝ իրենք պիտի պայքարին Հայաստանի մէջ սոցիալիզմի հաստատման համար։

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ

«Նախիջեւան» հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը որոշած է Հայաստանի ու Սփիւռքի մէջ ապրող բոլոր Նախիջեւանահայերու մարդահամար կատարել։ Հիմնադրուած է «Նախիջեւան» պաշտօնաթերթը, լրացած է վարչութեան կազմը։ Հրապարակուած յայտարարութեան մէջ կ՚ըսուի թէ Նախիջեւանի Հայութիւնը պէտք է ձգտի ստանալ սեփական հայրենիքին մէջ վերաբնակելու, իր նախնիներու ծննդավայրը, եկեղեցիները, յուշարձանները ազատօրէն այցելելու իրաւունք։

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Յունուար 24-ի համագումարին Պահպանողական կուսակցութեան նախագահ Միքայէլ Հայրապետեան ծաւալուն ելոյթով մը քննադատած է տարուած քաղաքականութիւնը, ապա երեք յայտարարութեան նախագիծ առաջարկած. առաջինը ուղղուած է նախագահին ու առընչուած՝ երկրին կրթութեան, քարոզչութեան, կրօնական եւ բարոյական մարզերուն անմխիթար վիճակին։ Որպէս առաջին քայլ առաջարկուած է վերջ տալ կրթութեան ու գիտութեան նախարարին, հեռատեսիլի տնօրէնին, լեզուի տեսչութեան պետին եւ կրօնքի վարչութեան պետին պաշտօններուն։ Երկրորդ յայտարարութեամբ կոչ կ՚ըլլայ մերժելու Թրքական ապրանքները։ Երրորդ յայտարարութեամբ այլ նոյն կոչը ուղղուած է ժողովուրդին։

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՉԷՔԻՋԵԱՆԻՆ

Յունուար 23-ին Ա. Խաչատրեան համերգասրահին մէջ մեծարուած է խմբավար Յովհաննէս Չէքիջեան, 70-ամեակին առթիւ։ Ներկայ գտնուած են Մշակոյթի նախարարը, Երեւանի քաղաքապետը, Կաթողիկոսի Ընդհ. Փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան, ակադեմական Լ. Հախվերդեան եւ ուրիշներ։ Շնորհաւորագրեր ղրկած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, Ազգային Ժողովի նախագահ Խ. Յարութիւնեան, Գարեգին Ա., Պոլսոյ պատրիարքը եւ այլ դէմքեր։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 30

Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին։

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Ծննդեան իւղագին. — Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պէքարեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Շտոյեան 100 Ֆր., Պր. Ուզունեան 300 Ֆր., Տիկին Ազաւնի Պարոնեան 100 Ֆր., Պր. Սիմոն Պէրպէրեան 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պարտագճեան 200 Ֆր., Օր. Սիլվան Մարտիրոսեան 300 Ֆր., Տիկին Սաթենիկ Կարապետեան 200 Ֆր., Տիկին Սալի Պապայեան 150 Ֆր., Տիկին Շիւշէր Կիւլեան, Տիկին Արմենուհի Սարգիսեան 200-ական Ֆր., Տիկին Սոնա Փանոսեան 100 Ֆրանք, Տիկին Ալիս Գուլար 150 Ֆր., Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 500 Ֆր., Տիկին Ընծայ Վարդանեան 100 Ֆր., Տիկին Խօժէնի Սէխեան 50 Ֆրանք։

Փոխան ծաղկեպսակի. — Կարպիս Կարապետեանի մահուան առիթով Պր. Վահագն Կարապետեան 500 Ֆր.։

Ալիս Պետեանի մահուան տխուր առիթով. — Տիկին Սաթենիկ Կարապետեան եւ զաւակները 1200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արա Շիրինեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօղոս Շտոյեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պետեան, Օր. Մառլէն Փիլաւեան 200-ական Ֆրանք։

Սիւզան Մահիճեանի (Մարսէյլ) մահուան առիթով Բիւզանդ, Յարութիւն եւ Կարպիս Տէր-Գալուստեան կը նուիրեն 300 Ֆր. դպրոցին եւ 300 Ֆր. Եկեղեցւոյ։

«Թերթիկ»ին. — Պր. Արա Գույումճեան 700 Ֆր., Պր. Վարդգէս Տակոեան 500 Ֆրանք, Տիկին Ազաւնի Պարոնեան 100 Ֆրանք։

«Դպրոց»ին. — Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 600 Ֆր., Հայր Յակոբոս Զոփուրեան 500 Ֆր.։

A L'OCCASION
DU 10e ANNIVERSAIRE
DU SEISME EN ARMENIE

ESPOIR POUR L'ARMENIE
& la **VILLE DE MEUDON**
présentent

Vardan
MAMIKONIAN
piano

- Bach
- Beethoven
- Liszt
- Prokofiev

Vendredi 29 janvier à 20 heures 30

ORANGERIE
DU CHATEAU DE MEUDON

Au bénéfice
de la reconstruction
de l'école de Spitak

Renseignements, réservations :
01 47 36 02 50 — 01 46 44 68 43

— Prix unique : 100 F. —
(placement libre)

DATE A RETENIR

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue

Le 13 Mars à la Salle Gaveau

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION: 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8e

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séminaire pédagogique le 7 février 1999 à VIENNE

- Présentation des informations générales concernant l'arménien au Baccalauréat (intervenant Mélanie Keledjian - INALCO)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux enfants (intervenant Varoujan Sarkissian)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux lycéens (intervenant Annie Osmandjian).

Tous les enseignants des écoles arméniennes de France sont invités.

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB

propose

CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le

Dr. Jean-Michel THIERRY

avec Projection de Diapositives

Dimanche 7 Février à 15 heures 30

Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles

—— Entrée libre ——

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

présente

UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME

«Balafre»

«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(Mº Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grand Dîner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»* de la Croix Bleue

A l'occasion du 70ème anniversaire de la création de la Croix Bleue

animé par

HAROUT PAMBOUKJIAN

et son orchestre

le Samedi 30 Janvier à 20 heures

Espace «Charles Aznavour»

Rue P.-V. Couturier — Arnouville

Réservations :

01 - 39 - 85 - 39 - 54 / 01 - 39 - 85 - 17 - 89

La Croix Bleue des Arméniens de France *MARSEILLE CENTRE* (*Sossé Mayrig*) organise son

Super LOTO

le Dimanche 31 Janvier à 15 heures
à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
13001 MARSEILLE

LOTS DE QUALITE

AMBIANCE *Venez nombreux*

(Salle chauffée)

La Section **«Araxe»**
Lyon - Villeurbanne

organise une

SOIREE THEATRALE

— LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE et
— LE FIANCE D'AMERIQUE

présentée par :

La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans

LE SAMEDI **30 JANVIER** à **20h30**

au Centre Culturel de Villeurbanne :
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

—— Prix d'entrée : 50 F. ——

pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 29
VENDREDI 29 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.250 Ֆ. — Վեցամսեայ : 635 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.500 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.350 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ.

74ՐԴ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 19.563 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 74e ANNEE — N° 19.563

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Կ'ՈՂՋՈՒՆԷ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

Յունուար 27-ին մամուլին տրուած զեկոյցով մը նախկին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ամիսներու իր լռութիւնը խզած ու արտայայտուած է Վ. Սիրադեղեանի դէմ գլխաւոր դատախազին ներկայացուցած դիմումին ու Խորհրդարանին կողմէ անոր մերժումին մասին: Լ. Տէր-Պետրոսեան ողջունելով Խորհրդարանին այս կեցուածքը, խստիւ դատապարտած է գլխաւոր դատախազ Ա. Յովսէփեանի դիմումը, ըսելով որ եթէ իշխանութեան ցանկութիւնն էր վարկաբեկել Հայաստանը, կրնայ շնորհաւորել ինքզինք, որովհետեւ յաջողեցաւ այդ նպատակին մէջ: Ապա աւելցուցած է որ այնքան ծանր ամբաստանութիւններ հիմ առած էին միակ անձի մը վկայութիւնը: Այդ անձը՝ գլխաւոր դատախազը որ այդ վարկաբեկումին առաջին դերակատարն էր, կամ քաղաքականապէս անգրագէտ է, կամ հրահանգ գործակատար մը: Նախկին նախագահին արժեւորումով՝ Խորհրդարանը իր բարձրութեան վրայ մնացած է մերժելով Վ. Սիրադեղեանի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու եւ զինքը ձերբակալելու դատախազին դիմումը: Ան կը նախատեսէ որ այս նախընթացէն ետք կարգը հասած է ժողովուրդին, որովհետեւ դատախազը հիմնուելով որեւէ չարամիտի վկայութեան վրայ, կրնայ քրէական հետապնդումի դիմել որեւէ քաղաքացիի դէմ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 27 / 28)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ ԼՈՒԾԱՐԵԼՈՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՅԴ-ի Հայաստանի Գերագոյն մարմինը Յունուար 27-ի յայտարարութեամբ անհրաժեշտութիւն յայտնած է Ազգային ժողովին լուծարումին: Որպէս բացատրութիւն տուած է որ ան ժողովուրդին արմատական շահուն ուղղուած նախորդ իշխանութեան քաղաքականութիւնը շարունակող լծակ մըն է որ կ'իրականացնէ նախորդ վարչակարգին օրով յանցանք գործած անձերու հովանաւորութիւնը:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Յունուար 27-ին խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցած է արտակարգ իրավիճակներու վարչութեան մէջ, բոլոր նախարարութիւններու արտակարգ իրավիճակներու հարցերու պատասխանատուներուն մասնակցութեամբ: Խորհրդակցութեան նպատակը եղած է արտակարգ իրավիճակներու մէջ բնակչութեան պաշտպանութեան օրէնքը մանրամասնել, որպէսզի ամէն նախարարութիւն գիտնայ ընելիքը նման պարագաներու մէջ: Խորհրդակցութիւնը վարած է գնդապետ Արամ Թոնոյեան որ արտակարգ իրավիճակներու վարչութեան պետի առաջին տեղակալն է:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԷՆ

Վ. Սիրադեղեանի դէմ գլխաւոր դատախազին մեղադրագրին քուէարկութեան Համայնավար խմբակցութեան բոլոր անդամները թեր քուէարկած են, սակայն ելք չեն ունեցած, քանի որ համոզուած են որ կատարուածը «փարս» մըն էր: Կուսակցութեան թէ՛ խմբակցութիւնը, թէ՛ Կեդրոնական Կոմիտէն կը հաւատան ատոր: իսկ նախագահ Ս. Բադալեանի կարծիքով հարցը Խորհրդարան բերուած է առանց մեծամասնութեան աջակցութեան: Անոնք զարմացած են դատախազին անփորձառութեան ալ զոր ցոյց տուած է քննարկումներու ընթացքին. եթէ ան նման նոր դիմումով մը ներկայանայ եւ կրկին մերժուի, տեղին կ'ըլլայ անոր հրաժարականը օրակարգի նիւթ դարձնել: Համայնավար ղեկավարը նշած է թէ Խորհրդարանը պէտք է լուծարուի որպէս վարկաբեկուած մարմին. կարելի է նոյնիսկ որ համայնավարները մինչեւ ընտրութիւն մերժեն մասնակցիլ Ազգային Ժողովի աշխատանքներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՍՓԷՆ 13 նախարարներով շրջապատուած, Յունուար 27-ին, պարզեց ձեռք առնուած իր միջոցները պայքարելու համար պատանեկան յանցագործութեան դէմ: Ժոսփէն փորձած է միջին ճամբայ մը գտնել Ներքին եւ Արդարադատութեան նախարարներու տեսակէտներուն միջեւ, աւելի մօտ ըլլալով Տիկին Կիկուի քան Շըվէնըմանի: Ձեռք առնուած գլխաւոր միջոցներն են. _ Ա) Ստեղծել 50 կեդրոններ մինչեւ 2001, ուր պիտի դրուին յանցագործները նախքան իրենց դատուիլը, խիստ հակակշռի տակ: Բ) Արագացնել տեղադրումը դաստիարակչական կեդրոններու, որպէսզի կարելի ըլլայ 100 միաւոր ունենալ մինչեւ 2000, այսինքն 77 աւելի քանի ինչ որ նախապէս ծրագրուած էր: Գ) 7000 ոստիկան հրապարակ հանել 26 ամէնէն խնդրոյ առարկայ նահանգներուն մէջ, որոնց 1900-ը այս տարի: Դ) Զարկ տալ մերձաւոր ոստիկանութեան, ոստիկանատուներու ընդլայնումով 30 նահանգներու մէջ: Ե) Ամրապնդել ոստիկանական ներկայութիւնը Իլ-տը-Ֆրանսի կայարաններուն մէջ: Նաեւ աւելցնել պատանեկան յանցագործութիւնը կանխող ոստիկանական ջոկատները, կրկնապատկել դատախազին պաշտօնեաներու թիւը եւ մանուկներու դատաւորներու 50 պաշտօններ ստեղծել: Պիտի յանձնարարուի դատախազներուն աւելի ծանրակշիռ պատիժներ սահմանել դատաւորներու դէմ բռնութեան արարքներու պարագային, դաստիարակիչներու պաշտօններ ստեղծել եւայլն, եւայլն: Լ. Ժոսփէնի ծրագիրը ցոյց կու տայ որ ցարդ ոչինչ եղած է այս մարզին մէջ, ինչպէս գիտել կու տայ «Լիպերասիոն»ի խմբագրականը եւ թէ 20 տարի է, ձախ թէ աջ կառավարութիւնները թերացած են իրենց պարտականութեան մէջ, պատճառ ըլլալով որ յանցագործութիւնը հասնի այս համեմատութիւններուն:

ՊԱՊԸ Հռոմ վերադարձաւ չորս օր Մեքսիքա եւ 30 ժամ ալ Ամերիկա անցընելէ ետք: Սէն _ Լուիի մէջ (Միսուրի) ընդունեցաւ Գլինթընի եւ կնոջ կողմէ եւ մար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ, ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

(ա.)

Ներկան մէկ միւսը, անցեալը՝ մէկ, ապագան՝ մէկ, ունենալով երկու ոտք, հաւասարակշռութիւնը պահպանելու համար՝ մարդ արարածը պարտաւոր է երկբորդին համար ընել ընտրութիւն մը: Գտնել յենարան մը: Եթէ մէկը դնէ ներկային մէջ, միւսին համար պէտք է ընտրէ ապագային եւ անցեալին միջեւ: Ցարդ եղած չէ մէկը որ «այսօր»ը կարողացած ըլլայ վերածել «երէկ»ի եւ կայ մարդ որ՝ որպէս առաջին յենարան՝ իր ոչ մէկ ոտքին համար կ'օգտագործէ ներկան: Ան իր մէկ ոտքը կը դնէ ապագային մէջ, միւսը՝ անցեալին, կամ ալ մէկը՝ անցեալին մէջ, միւսը՝ ապագային:

– Հապա մէկ սրունքը կորսնցուցած անհա՞տը, – ահա կը լսեմ ծաղրական հարցումը:

Ես ալ՝ ինծի յատուկ քմծիծաղով,

– Անոր միւս ոտքը ըլլալով անթացուպ, փայտի այդ կտորն է որ կը յենի անցեալին կամ ապագային վրայ, – կ'ըսեմ, կը քալեմ:

Կը քալեմ, կը հանդիպիմ մարդոց, որոնք կը պնդեն իրենց երկու ոտքերը բաւեցնել ներկային մէջ, կը յաջողին եւ կը յաջողցնեն մեծ հաշիւ դրամատունը, բայց ո՛չ մէկ թուինք սեփական տան մէջ:

Կը քալեմ, կը յայտնեմ քաջալերանքս բոլոր այն սակաւներուն որոնք իրենք զիրենք յաջողապէս զետեղելով անցեալին, ներկային եւ ապագային մէջ՝ կ'երթեւեկեն, կը ծածանին, հանդիստ՝ կ'երթան դէպի ապագայ, ճապուկ՝ կը վերադառնան դէպի անցեալ, կը ծփան ժամանակներուն վերեւ:

Ապա կ'ողջունեմ բոլոր այն անհակակշիռ փսեմագօյնները՝ որոնք՝ արհամարհելով երեք ժամանակներն ալ՝ կը ստեղծեն իրենցը՝ չորրորդ ժամանակը, երբ անհրաժեշտ է՝ հինգերորդն ալ, երբ անշրջանցելի է՝ վեցերորդն ալ:

Օրացուցային նոր տարի է, Յունուար 1-ի առաւօտ, ինքնաշարժովս կ'ուղղուիմ դէպի աշխատանք: Ճամբան, առաջին անհատը զոր կը սեւեռեմ՝ անտունի մըն է, գլոշար մը, որ՝ տոպրակ մը շալկած՝ կը պատրաստուի անցնելու մէկ մայթէն միւսը: Կարմիր է լոյսը, Աղեքսանդր Գ. կամուրջ, պահ մը ինծի կը թուի որ աջի մայթը 1998-ն է, ձախինը 1999-ը, անհաւասիկ իջնելէ ետք աջի մայթէն, անտունին կը քալէ դէպի դիմացի մայթը, կը մտնէ 1999: Կրկին կը սեւեռեմ զայն, կը նկատեմ ո՛չ մէկ փոփոխութիւն:

Այդ օր, ներկայ գտնուելով Տարեմուտի Պատարագին՝ կը մտնեմ վերանորոգ Տաճարի պատերէն ծորող աստուածային լոյսերուն մէջ, հիմա արդէն երեք չարաթ անցած է այդ օրէն, աշխարհ կը շարունակէ թաւալիլ իր հին կշռոյթով, ոչ մէկ նորութիւն, մինչեւ հիմա ալ հասկցած չեմ թէ ո՞վ յաջողեցաւ համոզել Եւրոպայի 11 երկիրները հրաժարիլ իրենց ազգային դրամանիշերէն եւ ընդունիլ նորածին դրամանիշ մը՝ Euro մկրտուած:

Երբ ծնունդէս երազած եմ ունենալ ազգային բանակ, ազգային դրօշ, ազգային դրամանիշ, երբ ահա ունեցած եմ զանոնք, նման դրամանիշ կը մտնէ գլխ չուարումի, կը փորձէ երազս դարձնել ժամանակավրէպ:

Օրացուցային նոր տարի է, ամէն ոք զայն կը տեսնէ իր աչքերու պատուհանէն, չի՛ բաւեր ըլլալ գեղեցիկ. պէտք է այդ «գեղեցիկ»ը վերածել «գեղեցկութեան», գիտնալ արժեւորել զայն, հիմա կայ Ռուջաքի ջարդը: Հեռաձայն Թիրանա՝ յայտնելու համակամութիւնս բարեկամուհիի մը՝ ալպանուհի Լորէթային, որ ունի հայ ամուսին, Վենետիկի Մխիթարեանէն շրջանաւարտ, բժշկութեան առաջին տարին ընող զաւակ, ունի պարմանուհի աղջիկ, թեկնածու օր մը գեղեցկութեան թագուհի դառնալու: Ձենք մոռնար շնորհաւորել իրարու նոր տարին, երբ վար կը դնեմ ընկալուչը, կը դառնամ մտածկոտ: Ոչ մէկ նորութիւն նաեւ գործելակերպիս մէջ: Ըրածս գիրին բան է: Զափազանց գիրին: Բացառութիւնները մէկ-դի, չէ՞ր բաւած, քանի մը օր առաջ, թէ չէկ կացութիւններէ փախուստ տալով, վատ՝ գրողը կը վերադառնայ տուն, հերոս՝ իր դատապարտութիւնները կը յանձնէ թուղթին, կիսատուած՝ դէպքերուն կու տայ ցանկացած զարգացումն ու ելքը:

Նոր տարի, մաղթանքներ, ծանօթ մը կ'ըսէ՝

– Մաղթանքս է որ այս տարի բոլոր փափաքներդ իրականանան:

– Չէ՛, չէ՛: Եթէ բոլորը իրականանան, կը մնամ անփափաք: Ի՞նչ իմաստ պիտի ունենայ կեանքը առանց փափաքի, – կը պատասխանեմ, կը խնդանք, կրնամ խօսիլ իմ նոր տարուան մասին, ի՛նչ նոր տարի, կը յիշեմ «Օտարական»ը, «կարելի՞ է հին կերպասով նոր զգեստ կարել», ամէն օր աւելի մօտ փախճանին, ամէն օր շրջապատի բերաններէն դուրս եկող զարշահոտութիւնը քիչ մը աւելի անհանդուրժելի, իմ կարգիս կը կատարեմ մաղթանք մը՝

– Ծերացէք, բայց մի՛ հիննաք:

Հիմա սուրբերկրեայ կառքին մէջն եմ, կը նայիմ չունչ – չունչի, իրար կպած ուղեւորներուն: Հիւանդները կրնան փարակել առողջները, ո՛չ մէկ յոյս որ առողջները իրենց առողջութեամբ վարակեն հիւանդները, առողջացնեն:

«Վարակել հիւանդնե՞րը»: Կը փորձեմ սրբագրել բացատրութիւնը:

– Երբ չկայ նման պարագայ՝ պէտ բառեղծել յիմարութիւն պիտի ըլլայ, – կը բարբառի բառարանս:

– Երջանկութիւնն ալ չկայ, բայց բառը կա՛յ, – կը հակադրէ մէկը:

– Եթէ դուք չէք հանդիպած անոր, չի՛ նշանակեր որ չկայ: «Երջանկութիւնն ալ անխուսափելի է»՝ բսուած է, չեմ հասկնար թէ դուք ի՞նչպէս կրցած էք խուսափիլ այդ անխուսափելիէն, – կը հակադարձէ միւսը:

Ծրագրած էի երթալ Սիւնիք, հասնիլ 16-րդ դար, վկայակոչել Հայ Եկեղեցւոյ կողմէ կանոնացուած վերջին Սուրբ Մովսէս Տաթեւացին,– անվերադարձ մեկնա՞ծ են սուրբերուն ժամանակները–, ահա բեմ կը վերադառնայ Կի Պէար, հիմա՝ խե՛ղճ Ռուսիա, հիմա՝ հիւլէականայինները փակելու փոտնդին ենթակայ: Կը նայիմ 1999-ին, դանդրահեր տարի մը, ապա կը շարեմ անոր թուանշանները ուղղահայեաց: Գիծի մը վերեւ, վրայ – վրայի ահաւասիկ երեք պարոյկ: Արդէն կը լսեմ դրամեքենաներու եւ համակարգիչներու 9 թիւը կրող սեղներուն դանդաղը: Անոնց, այս տարի, կը սպասէ, 999, 999, չարաչար աշխատանք մը:

Ապա՝ խղճամիտ, պողոտայ մը միամիտ, միշտ քաղաքավարի, քիչ մը յապաղած, քիչ մըն ալ պաղած՝ Շնորհաւոր Նոր Տարի:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ԿԱՐԳԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Գրական վերլուծումի աշխատանքին բառ առ բառ խիստ քննութիւնը ոչ միայն գրական հասկացողութեան մեր զգայարանքը զարգացուց, այլեւ գրականութիւնը վայելելու մեր ճաշակը սրցուց, յարգանք ներշնչեց մեր լեզուին հանդէպ եւ մեզի սորվեցուց գրուածքի մը խօսքը պեղելու արուեստը:

Իր վերլուծումներուն մէջ այնքան խիստ քննադատը համակ քաղցրութիւն էր երբ կը ներկայացնէր մեր գրական դէմքերը: Ժամանակագրական կարգով եւ յաջորդաբար անդրադարձաւ կեանքին եւ գործին՝ Ղ. Ալիշանին, Մ. Պէշիկթաշլեանին, Պ. Դուրեանին, Յ. Պարոնեանին, Ա. Արփիարեանին, Լ. Բաշալեանին, Գ. Զօհրապին: Դասախօսութիւններու այս շարքը որ պիտի ընդգրկէր Արուեստագէտ Սերունդի գրողներն ալ, դժբախտաբար ընդհատուեցաւ Օշականի հիւանդութեան եւ Պաղեստինի քաղաքական փոթորկալից կացութեան հետեւանքով: Ճիշդ ատենին, Համապատկերի հատորները յաջորդաբար սկսան լոյս տեսնել եւ բախտաւորութիւնը ունեցայ ծանօթանալու արեւմտահայ գրականութեան ալ եւ կրտսեր աշխատաւորներուն:

Իր դասախօսութիւններու ընթացքին, մեր տաղանդաւոր գրողներու ստեղծագործութեանց արժէքին ակներեւ գերգնահատումը Օշականէն՝ կը բխէր նոր սերունդին մօտ մեր գրականութեան հանդէպ հետաքրքրութիւն, սէր եւ յարգանք արթնցնելու դիտաւորութենէն: Երբ առանձին պահերու կը խոստովանէի որ Պէշիկթաշլեանը, Դուրեանը, եւ Մեծարենցը շատ սիրելով հանդերձ, անոնց քերթուածներէն չէի ստանար այն իմացական բաւարարութիւնը որ ինծի կու տար անգլիացի բանաստեղծներ Ճան Քիցի, Փըրսի Պիշ Շէլլիի եւ Ուիլեըմ Ուըրտսուըրթի կտորներէն ուր զգացումին՝ մտածումն ալ կ'ընկերանար, Օշական անարդար կը գտնէր այդ բաղդատութիւնը, առարկելով որ Անգլիա յիսուն միլիոն ժողովուրդ մըն էր որ կայսրութեան մը մշակոյթին բարիքները կը վայելէր, մինչդեռ մենք ափ մը ժողովուրդ էինք եւ մեր գրականութիւնը ծնած էր եւ կ'ապրէր սարկութեան, զուլումի ու կոտորածի մէջ եւ զրկուած էինք մտածելու պերճանքէն:

Եթէ Վահան Թէքէեան անուղղակի կերպով զգալի ազդեցութիւն մը ունեցաւ սփիւռքահայ բանաստեղծութեան վրայ՝ տարածելով հնչեակի կաղապարը, արտայայտելու համար անձնական նրբին յոյզեր եւ մտածումներ, ուսուցիչ, գրող եւ քննադատ Օշականի ազդեցութիւնը ուղղակի եւ տիրական եղաւ ու իր ոճն եւ ուղղութիւնը ընդունողներ դպրոց կազմեցին 30 — 40-ական թուականներուն: Ուսուցիչ Օշականէն մնաց որպէս թանկագին ժառանգ, իր Հայ Գրականութիւն դասագիրքը, տպուած 1942-ին Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց տպարանին մէջ, դարձեալ ամէնէն ցածորակ տպագրական փորձաթուղթի վրայ: Աննման հոյակապ աշխատութիւն մը, յատկապէս պատրաստուած գրականութեան ուսուցիչներու համար: Լայն այն շտեմարանէն օրինակ մը ունիմ եւ ամէն անգամ որ թերթատեմ՝ միշտ շահեկան եւ ուսանելի բան մը կը գտնեմ: Զայն մասունքի պէս կը պահեմ:

Օշական, մեր գրական անդաստանէն ներս մուտք գործած է 1910-ին իր գիւղէն վերցուած տիպարներու կեանքը տուող սրտագրաւ պատմուածքներու շարքով մը՝ Խոնարհները անունին տակ, որուն մէջ՝ մեր աչքին առջեւէն կը տողանցեն գիւղի քօքուրները, Տօզանը, Տոպիճը, Պարտօն, Աշըխ Ակօն, Հօրքուր Վարդանը, Մաղաքը, Խենթ — Սողոմէն, Շահպազը, բոլորն ալ զարնուած գլխէն եւ սիրտէն եղերական ճակատագրով, ամէն մէկը իր փայփայած, հոգ չէ՛ թէ փշրուած երազին անձնատուր: Խոնարհներէն ետք՝ Խորհուրդներու Մեհեանը եւ Երբ Պատանի Են, կ'ամբողջացնեն սկզբնական շրջանը իր ստեղծումներուն, որոնք կը յատկանշուին իրենց անթերի յօրինուածքով, գեղահիւս լեզուին եւ ոճին նկարչագեղութեամբ, բանաստեղծական խռովքով եւ տիպարներուն հանդէպ զգայուն եւ ջերմ համակրութեամբ եւ մօտեցումի նորութեամբ եւ ինքնատպութեամբ:

Օշականի հայ գիւղը եւ գեղացին իր կեանքով եւ հոգեխառնութեամբ կը տարբերի Ա. Ահարոնեանի, Թլկատինցիի, Ռ. Զարդարեանի, Համաստեղի հողին կպած, Թուրքին եւ Քիւրտին տակ հեծող, կեանքը լուսանցքի վրայ ապրող գիւղացիներէն, եւ ընդունակ են խորունկ եւ անզուսպ զգացումներու, սարսուռներու եւ հրայրքներու: Օշականի աշխարհին մէջ կը հանդիպինք աղուորներու, որոնք կ'այրուին սիրոյ զգացումէն եւ կը տառապին սեռին եւ կիրքին յորձանքին սաստկութենէն: Կան սրտոտ այրեր, որոնք գիտեն դանակ խաղցնել, հակառակորդին աչքին խտտարիր կը նային եւ կնոջ մը նայուածքին համար արիւն կը թափեն:

Իր պատմուածքներէն մինչեւ լայնաշունչ վէպերը, Օշականի գործերուն աշխարհը գիւղն է՝ իրեն համար ընտանի հարազատ միջավայրը: Հոն ապրուած այդ կեանքը երբ վէպի մը լայն պաստառին վրայ կը փոխադրուի, տիպարները կը խոշորնան, անոնց հոգեբանութիւնը կը բարդանայ եւ կը ձեւազեղծուի եւ կ'աղարտի գեղացիին հոգեյատակը: Պարզուկ գեղացի պատանիի մը հոգին դիւրաբեկ անօթ մըն է անատակ ընկալելու եւ կրելու մարդկային շատ խորունկ եւ բարդ զգացումներ որոնք եւրոպական մշակոյթին բարքերուն մտայնութեան բացուած, կեանքը տեսած ու ապրած հասուն մարդ մը պիտի զգար: Օշականի տաղանդը միա՛յն կրնար կասեցնել պատումին ընթացքը, խորանալ իր կերպարներուն հոգեբանական վերլուծումին մէջ եւ ընդլայնել եւ տարածուիլ ընդգրկելու համար իր ժամանակին եւ միջավայրին մտայնութիւնը եւ զգացողութիւնը:

Վիպագիր Օշականի ներդրումը կարեւոր շահ մըն է լուրջ վէպէ այլապէս աղքատ արեւմտահայ գրականութեան: Եթէ վերցնենք Զապէլ Եսայեանի եւ Երուխանի գործերը, նիհար է քանակը յաջողութիւններուն: Օշական, հոս ալ կը տարբերի իր լայն շունչով եւ տիպարներուն հոգեվիճակները վերլուծումի ենթարկելու իր անյագ ախորժակով: Հիմնականը իրեն համար կեանքն է. հոգեկան ապրումը եւ ոչ թէ պատմութեան գործողութիւնը, շարժումը: Ինքը կենսապաշտ մըն է, որ որդեգրած է ժամանակակից արեւմտեան վէպին հասկացողութիւնը (վիթալիզմ) որ ցուցահանդէսն է կեանքի մը որ կը շարունակուի, կ'աճի, կը զարգանայ, կը ճիւղաւորուի, կը բարդանայ եւ որ կը ներկայացնէ մարդկային ընկերութեան կեղտերը, վէրքերը, ինչպէս նաեւ մարդկային հոգիին ազնուութիւնը, յատկանիշները — խրթնութիւն, խճողում, ճիւղաւորում, ընդլայնում եւ անխուսափելի զառածում եւ անկատարութիւն: Իր Մնացորդացին մէջ ան այնքան խորացաւ եւ լայնցաւ որ հազար էջանի մուտքէն յուսահատեցաւ եւ չկրցաւ աւարտել իր գլուխ գործոցը՝ որ ըստ իր իսկ յայտարարութեան, գեղարուեստականօրէն պիտի սեւեռէր Մեծ Եղեռնը գեղացի նահապետական ընտանիքի մը կեանքին դրուագումովը՝ կոտորածի եւ Աքսորի ճամբաներուն, ուր տեղ մը, վերջաւորութեան մօտ՝ Կոմիտաս պիտի պատարագէր Հայոց Մնացորդացին:

Օշական գրագէտը գրող է իր ծաւալուն գործերով, իր ոճին ինքնատպութեամբ, գեղարուեստական հասկացողութեամբ, հմտութեամբ եւ մակարդակով, եւ կեանքն իր պարագրկումով կը մօտենայ Փրուսթին, Պալզաքին եւ Դոստոեւսկիին: Մեր մէջ միակն է որ փորձած է լուրջ ոստում մը ընել դէպի համաշխարհային գրականութիւն, հոգեբանական վէպի կալուածէն ներս:

Օշական, իր շուրջ տասնհինգ թատրոններով արեւմտահայ գրականութեան առաջնակարգ իրապաշտ թատերագիրն է: Կը յիշեմ 1941-ին Երուսաղէմի Հայ Երիտասարդաց Միութեան թատերախումբը Շիրվանզադէի Չար Ոգի ողբերգութիւնը բեմադրեց իմ ղեկավարութեանս տակ: Օշական ներկայ չէր եղած թատրոնին, բայց նպաստաւոր խօսքեր լսած էր այդ մասին: Հանդէսէն քանի մը օր վերջ իրեն հանդիպեցայ Կիւլպէնկեան Մատենադարանին առջեւ: Իրեն իւրայատուկ ձեւով, «աֆէրիմ» ըսաւ: Շնորհակալութիւն յայտնեցի եւ ըսի թէ խումբին համեստ ուժերու յամառ աշխատանքովը գոհացուցիչ արդիւնք մը ձեռք բերած էինք, «Մե՛ղք տրուած ժամանակին եւ ճիգին: Շատ դիւրին է խենթ մը բեմ հանել եւ ներկաները յուզել: Աւելի բծախնդիր ընտրութիւն մը կատարելու էիք: Թատրոնը ընկերային կեանքէ առնուած թեմ մը պէտք է ըլլայ, ուր բեմին շարժումը պէտք է փոխարինուի տիպարներու հոգեկան աշխարհին վերլուծումով»: Այս էր իրապաշտ թատերագրի իր հանգանակը:

Յատկանշական է, որ երբ իր պատմուածքները եւ վէպերը՝ գիւղը ունին որպէս գործողութեան դաշտ եւ գեղացին որպէս գործող՝ իր թատրոնը, զանց ընելով իր պատմական խորքով քանի մը խաղերը եւ քնարախաղերը, կ'ընդգրկէ քաղաքը եւ քաղքենին:

Իր թատերգութիւնները մեծաւ մասամբ կը մնան անտիպ: Այս պարագան դժբախտութիւն է երբ նկատի ունենանք մեր թատերական գրականութեան խեղճութիւնը: Տիկին Օշական անծածկելի հպարտանքով կը նկարագրէր «Նոր Պսակին» Պոլսոյ մէջ անդրանիկ բեմադրութեան աննախընթաց յաջողութիւնը: Հայրենիք ամսագրի մէջ անխառն հաճոյքով կարդացեր եմ «Մինչեւ Ուր»ը, որ բեմադրուեցաւ Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութեան կողմէ: Կոստան Զարեանի ընտանեկան ողբերգութիւնն է. ամերիկացի բարեկեցիկ նկարչուհիի մը փորձը՝ զայն իր հայ կնոջմէն զատելու, անոր տաղանդին փթթումին ի խնդիր ու հայ կնոջ գերագոյն զոհողութիւնը: Քանի մը տարի ետք՝ Օշականի ինծի ըրած թելադրանքը իրագործելու առիթը ներկայացաւ, երբ ինք գրեց «Աքիլլէսի Կրունկը» անունով ընկերային թատրոնը Երուսաղէմի Հայ Մշակութային Միութեան թատերախումբին համար յատկապէս, զոր բեմադրեցի Y.M.C.A.-ի թատերասրահին մէջ: Իրական կեանքէ առնուած այս փիէսը պատմութիւնն է Մեծ Եղեռնէն հրաշքով ազատած հայ որբուհիի մը, որ Գահիրէի որբախնամ Հայ Տիկնանց Յանձնախումբին կարգադրութեամբ կը տեղաւորուի հայ հարուստի մը տունը: Որբուհին նշանուած է համեստ արհեստաւորի մը հետ եւ շուտով իրենց ընտանեկան տաքուկ բոյնը պիտի շինեն: Հարուստին անառակ որդին կ'անպատուէ որբուհին եւ զայն յղի կը ձգէ: Որբուհին կրնայ դատարան դիմել, պատժել տալ չարագործը եւ հատուցում պահանջել: Բայց, կը նախընտրէ նշանածին հետ մեծցնել անծին մանուկը, որովհետեւ «Զաւակ մը՝ աշխարհ մը տառապանք կ'արժէ»: Զգայացունց էր եւ զգաստացուցիչ՝ տպաւորութիւնը:

«Բարբարը», հայրենիք ներգաղթի օրերու խանդավառութեան մէջ, Օշականէն հրաւէր մըն էր ուղղուած Գալուստ Կիւլպէնկեանին, որ ստանձնէր քանի մը նաւերով Հայաստան փոխադրութիւնը հայրենադարձ զանգուածներուն:

Իրապաշտ այս թատրոններուն առընթեր, Օշական, թափ տալով իր անցեալայոյզ երեւակայութեան, գրած է երեք քնարախաղեր մեր պատմութենէն առնուած դրուագներու վերակենդանացումով: Ասոնցմէ առաջինը Ստեփանոս Սիւնեցին է, որ Դուրեան մրցանակին արժանացաւ. հայ իշխանի մը եւ իշխանուհիի մը անկարելի սիրոյ ողբերգութիւնն է, զոր կարելի չէ կարդալ առանց տարօրէն յուզուելու: Օշական կ'ըսէր, որ զայն գրած էր հայկական օփերայի համար: Քնարախաղը տակաւին կը սպասէ իր արժանաւոր երաժշտահանին. «Սասունցի Դաւիթ» քնարախաղը յատկապէս գրուեցաւ Երուսաղէմի Մշակութային Միութեան թատերախումբին համար եւ պիտի բեմադրուէր Շահան Պէրպէրեանի ղեկավարութեամբ, դերերը բաշխուեցան, փորձերը սկսանք, բայց Պաղեստինի քաղաքական վտանգաւոր կացութիւնը արգելք հանդիսացաւ: «Օրն Օրերուն», ոգեկոչական քնարախաղը նուիրուած է Ապրիլեան Եղեռնին: «Երբ Մեռնիլ Գիտենք» թատրոնը կ'ոգեկոչէ Վարդանանց յիշատակը: «Ոսկի Ուռնակը», «Աստուած Կ'իջնէ», «Ան Որ Կու Գայ», միարար փիէսները Երուսաղէմի Ժառանգաւորացին մէջ բազմիցս բեմադրուեցան, ղեկավարութեամբ Շահան Պէրպէրեանին:

(Շար. 3)

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆ-ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ ՕՓԵՐԱՅԻ ԲԵՄԷՆ

Սան – Ֆրանսիսքոյի թատրոնը նպատակ ունի «Արշակ Երկրորդ» օփերան ներկայացնելու 2001 - 2002 թուականին, միայն պայմանով որ մինչեւ 1979-ի Յունուար վերջ մէկ միլիոն տոլար գոյացուի այս ծրագիրը ոտքի հանելու համար: «Ասպարէզ» Յունուար 16-ի թիւին մէջ (Կ. Քուչերեան) կը յայտնէր թէ արդէն 700 հազար տոլար գոյացած է եւ կոչ կ'ուղղէր անյապաղ մնացեալ մասն ալ ամբողջացնելու որպէսզի կարելի ըլլայ ծրագիրը իրագործել: Նման կոչ մըն ալ ունէր Ժիրայր Բարսեղեան, տնօրէն՝ Տիգրան Չուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնի, «Յառաջ»ի Յունուար 13-ի թիւին մէջ իր ստորագրած «ՄՇԱԿՈՅԹԸ ՈՐՊԷՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՈՅԱՏԵՒՄԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹԻՒՆ» յօդուածով: Այս վերջինը մշակութային շուկայական մարտավարութեան անհրաժեշտութիւնը կը մատնանշէ սփիւռքահայութեան գոյատեւումը ապահովելու համար եւ այլ նիւթեր կ'արծարծէ որոնց հարկ է անդրադառնալ:

Չուհաճեանի ժառանգութեան փոքրիկ ծանօթութիւն ունեցողն անգամ գիտէ թէ անոր «Արշակ Երկրորդ» օփերան Թովմաս Թերզեանի իտալերէն գրուած լիպրեթթոյին հիման վրայ յօրինուած գործ մըն է (ի դէպ լիպրեթթոն հայերէն թարգմանութեամբ տպուած է 1971-ին (1)): Ներկայիս այդ գործը ձեռագիրներու հաւաքածոյ մըն է որուն ամբողջական պատկերը դեռ չունինք: Ըստ մասնագէտներուն, անոր կենդանութեան օփերային հատուածներ միայն ներկայացուած են Պոլիս, Վիեննա եւ Նափոլի: Տարասան Չուհաճեանի օփերան «Արշակ Բ. (Օլիմպիա)» (2) կ'անուանէ: «Օլիմպիա»ն «Արշակ Բ.»ի նախերգանքին տրուած անունն է որ նուագուած ու ծանօթ միակ հատուածն է: Ըստ երեւոյթին կայ նաեւ Չուհաճեանի կողմէ «Արշակ Երկրորդ» թատերախաղին համար յօրինուած երաժշտութիւնը. այդ խաղը բեմադրուած է 1869-ին եւ յաճախ շփոթի առիթ տուած անոր նոյնանուն օփերային ամբողջական ներկայացման հետ: Այս մասին կը խօսի Վ. Թերզիպաշեան. «Յայտնի է նաեւ որ Թովմաս Թերզեանի այդ պատմական ողբերգութիւնը (Արշակ Բ.) Չուխաճեանի երաժշտութեան նուագակցութեամբ ոչ որպէս օպերա, այլ որպէս դրամա բեմադրուել է 1869 թուին»: (3)

Այս տուեալներէն մեկնած, կարելի չէ Չուհաճեանի «Արշակ Երկրորդ»ը բեմ հանել: Ուրեմն, ի՞նչ գործ պիտի ներկայացուի Սան — Ֆրանսիսքոյի օփերային բեմէն: Գոյութիւն ունի սովետական ստալինական շրջանի յօրինուածք մը «Արշակ Երկրորդ» հայկական առաջին օփերան անուանուած, վերայղացուած գործ մը Չուհաճեանի վերագրուած որ 1945 Նոյեմբեր 17-ին Սովետական Հայաստանի 25-ամեակին տօնակատարութեան համար պատրաստուած է, Ա. Սպենդիարեան Օփերայի եւ Պալէի պետական թատրոնի բեմէն ցուցադրուած: Այս գործն է որ նախատեսուած է ցուցադրել Սան — Ֆրանսիսքօ:

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Ալեքսանդր Շահվերդեան «Արշակ Երկրորդ» օփերային սովետական տարբերակին մասին. «Սակայն օպերայի լիբրետտոյում կային գաղափարական էական արատներ եւ հակասութիւններ: Լիբրետիստը՝ իր ժամանակին յայտնի լիրիկ – բանաստեղծ Թովմաս

թերզեանը տարուելով դպրաշրջանի իտալական օպերայում տարածուած սիժէտներով, որոնց մէջ նշաւակւում են թռնակալներն ու թռնակալները, Արշակ թագաւորին՝ ռազմական եւ պետական քաջագործութիւնների տէր, առաքինի այդ մարդուն, վեր է ածել արիւնարբու չարագործի, իսկ գեղեցկուհի Փառանձեմին դարձել է այլասերուած, զազրած ու վրէժխնդիր մի յանցագործ»: Աւելի անդին կը շարունակէ. «Մի քանի տարի առաջ Չուխաճեանի պարտիտուրան դուրս բերուեց: ... Ա. Սպենդիարեանի անուան Օպերայի ու Պալէի թատրոնը, բնականաբար, պէտք է վճռականօրէն վերամշակէր պատմական ճշմարտութիւնն անթոյլատրելիօրէն աղաւաղող լիբրետոն: Դրամատուրգ Ա. Գուլակեանին յանձնարարուեց մշակել նոր լիբրետոն, որը համապատասխանէր պատմական ճշմարտութեանը ու «մեծ» օպերայի տրադիցիաների...»(4):

Լիպրեթթոյին նոր խմբագրուած տարբերակը բնականաբար պիտի պահանջէր երաժշտական խմբագրութիւն եւ վերյօրինում. «Ստեղծագործական սիւժետային, դրամատիկ եւ հոգեբանական հաբրատացումը նոր լիբրետոյում առաջ քշեց երաժշտութեան համապատասխան խմբագրման եւ վերամշակման հարցը: Անհրաժեշտ էր հրաժարուել հին ռեչիտատիւներից, նրանք փոխարինելով ստեղծագործութեան դինամիկ կառուցուածքին համապատասխանող նոր ռեչիտատիւներով: Միւս կողմից, թէպէտեւ համարեա ամբողջ պարտիտուրան, առանց ռեչիտատիւների, պահպանուեց (գործողութեան նոր պլանաւորմամբ անխուսափելիօրէն թելադրուած նիւթի որոշ վերադասաւորումով), սակայն առանձին էպիզոդները պահանջեցին խմբագրական վերանայում եւ զարգացում՝ հերոսական տարրն ուժեղացնելու նպատակով: Կարիք եղաւ մտցնել մի շարք նոր երաժշտական էպիզոդներ, եւ վերջապէս անհրաժեշտութիւն զգացուեց նորից գործիքաւորել ամբողջ օփերայի երաժշտութիւնը: ... Տեւական եւ ջանադիր ստեղծագործական վերանայման շնորհիւ հաստատուեց օպերայի վերջնական խմբագրութիւնը, որն առաւել լիակատարութեամբ է երեւան բերում Չուխաճեանի գաղափարական ու ոճային արժէքաւոր մտադրութիւնները» (4): Այսինքն, մէկ խօսքով՝ խմբագրողներով հեղինակէն աւելի լաւ գրած են հեղինակին օփերան: "«Արշակ Երկրորդ» ներկայացումը ժողովրդի մեծ սէրն է վայելում: Նրա հիմնական կատարողները արժանացել են Ստալինեան մրցանակի» (4): Այս երաժշտութեան խմբագրութիւնը եւ մշակումը յանձնարարուած էր Ալեքսանդր Շահվերդեանին, իսկ նոր «գործիքաւորման» աշխատանքը՝ Լ. Ա. Խոջա-էյնաթեանին:

Այս փոփոխութիւններուն պէտք է աւելցնել օփերային երաժշտութեան իտալերէն բնագրէն հայերէնի պատշաճեցման խնդիրը, ինչ որ եղանակի ու լեզուի համադրումի ինչ — ինչ բարդ հարցեր կը յառաջացնէ: Բոլոր այս միջամտութիւններէն ետք տեղին է հարցնել, թէ «Արշակ Երկրորդ»ի սոյն տարբերակին մէջ Չուհաճեանին տեղը ո՛ւր է. ի՞նչ մնացած է անոր ստեղծագործութենէն: Հեղինակին գաղափարական միտումը փոխուած, տիպարներու հոգեբանութիւնը խանգարուած, բնագիրը վերաշարադրուած, իտալերէնէն հայերէնի պատշաճեցուած է. ասոնց վրայ երբ կ'աւելցնենք երաժշտական խմբագրումները, յարմարեցումները, զեղչերն ու յաւելումները եւ նոր «գործիքաւորում»ը, մնացածը պարզապէս Տ. Չուհաճեանի «Արշակ Երկրորդ»ին սովետական խրտուիլակը կրնայ ըլլալ: Որքան ալ տաղանդաւոր երաժիշտներ ու թատերագէտներ աշխատած ըլլան այս տարբերակին վրայ, անառարկելի է խեղաթիւրումն ու աղաւաղումը զոր կարելի չէ Չուհաճեանի հեղինակութեան վերագրել: Մշակութասէր ո՞ր պատասխանատու, անհատը կամ մշակութային հաստատութիւնը պիտի ուզէր երաշխաւորել նման նախաձեռնութիւն: Ի՞նչպէս կարելի է թոյլատրել նման վերաբերում գեղարուեստական երկի հանդէպ:

Այս կեցուածքը տարածուած երեւոյթ էր սովետական վարչակարգին տակ: Վարչակարգը ինկաւ, սակայն սովետական մտայնութիւնը դեռ կանգուն կը մնայ: Նոյն կեցուածքն ու վերաբերումն էր ցուցաբերուածը Փարաճանովի «Նռան գոյն»ին հանդէպ. զինք բանտարկելէ ետք ժապաւէնը կը կտրատուի եւ Եութքեւիչի կողմէ կը վերանայուի, «նոր մոնթաժ»ի ենթարկուելէ ետք շուկայ կը հանուի: Այս նոյն կեցուածքն ու վերաբերումը չէ՞ վերջապէս որ հայերէնի դասական ուղղագրութիւնը խախտած է ու առաջնորդած սովետական գրելակերպին որդեգրման: Սովետ «ռազմական եւ պետական քաջագործութիւնների տէր» «Արշակ Երկրորդ»ը, պարզապէս Երկրորդ Համաշխարհային Պատերազմին յաղթական հերոս Ստալինի կերպարը կը խորհրդանշէր ու կը փառաբանէր: Այս ստալինեան «Արշակ Երկրորդ»ո՞վ է որ հայ ժողովուրդը պէտք է հպարտանայ, միջազգային բեմ բարձրանայ: Ասո՞վ մշակութային ժառանգութիւն պիտի պաշտպանուի ու նոր սերունդը հոգեւոր սնունդ ստանայ, այս վերաբերումով ու հոգեբանութեա՞մբ դաստիարակուի: Պատրաստուածը մշակութային գործունէութիւն չէ, այլ՝ ազգային ողբերգութիւն: Ցաւալի է տեսնել որ Փարիզ հաստատուած «Տիգրան Չուհաճեան Հետազօտական կեդրոն»ը որուն նպատակն է ու պաշտօնը Չուհաճեանի ժառանգութեան գիտական լուրջ ուսումնասիրութիւնը, սովետական կեցուածքն ու մտայնութիւնը սրբագրելու փոխարէն, նաեւ Սան — Ֆրանսիսքոյի օփերային ծրագրին ընդդիմանալու, ահազանգ հնչեցնելու տեղ, զօրավիգ կը կանգնի նման ձեռնարկի, ազգային պարտականութեան ու հանգանակութեան կոչ կ'ուղղէ:

Պահանջատէր ենք: Այնպէս ինչպէս միջազգային հանրութենէն կը պահանջենք ազգային մեր իրաւունքները, ցեղասպանութեան ճանաչումը, եկեղեցիներուն, ճարտարապետական ու մշակութային հարստութիւններուն տէր կանգնելու իրաւունքը ու կ'ընդվզինք երբ կը սրբապղծուին, կ'աւերուին, կ'աղաւաղուին այդ կոթողները, նոյնպէս ալ մենք մեզմէ կը պահանջենք նոյն կեցուածքն ու գիտակցութիւնը, մեր մտաւոր ու արուեստի մշակներու գործերուն նկատմամբ յարգանքը. յարգել հեղինակը, ստեղծագործութիւնն ու հեղինակային իրաւունքները: Այնպէս, ինչպէս կը դատապարտենք ու կը պայքարինք սրբագրելու ստալինեան մարդկային ու պետական ոճիրները, Ղարաբաղը Ազրպէյճանին նուիրելը, ինչո՞ւ նոյն պահանջկոտութեամբ չուզենք սրբագրել անոր գործած մշակութային աւերները:

Չուհաճեան, ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին Պոլսոյ թատերաբեմին վրայ կարեւոր դէմք մը հանդիսացած է: Մեծ է անոր ներդրումը թրքական բեմին ու անոր երաժշտական թատրոնին: Ան թրքական օփերէթներուն հայրը հանդիսացած է (Արիֆը, Քէօսէ — Քէհեա, Լէպլէպիճի Հօր—հօր Աղա եւ Զէմիրէ): Հայերէնով ոչ մէկ օփերա կամ օփերէթ յօրինած է: Սակայն գործակցած է թատերական ասպարէզին մէջ շարք մը ականաւոր հայ գրողներու թատերգութիւններու, բեմադրութիւններուն համար երաժշտութիւն ու երգեր յօրինելով, ինչպէս՝ Պետրոս Դուրեանի «Արտաշէս Աշխարհակալ»ին, Թերզեանի, Գաղանճեանի, Սետէֆճեանի թատերախաղերուն եւ նոյնիսկ Ամերիկեանի բեմադրած «Պեպօ»ին: Մինչեւ իսկ, ինչպէս Հենրիկ Յովհաննիսեան կը նշէ, «1870-ական թուականներին գրեթէ ոչինչ չի խաղացուել առանց Չուխաճեանի մասնակցութեան» (5): Դժբախտաբար իր աշխատանքին այս հանգամանքը չէ որ բանասէրներուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ, այլ՝ անոր օփերան եւ օփերէթները իտալերէնէ ու թրքերէնէ հայացնելու ցանկութիւնը:

Սան — Ֆրանսիսքոյի ափէն սկսած այս ծրագրին ու անոր նախաձեռնողներուն դիտաւորութեան մանրամասն տեղեակ չենք, սակայն չենք կրնար հաւատալ որ ամբողջ Ամերիկայի մէջ այս նիւթին թուաւոր ծալքերուն գիտակ անձեր չգտնուին: Իսկ եթէ չկան, այդ ալ ուրիշ մեծ ահաւոր աղէտ մըն է: Արուեստի գործը մեր ինքնութեան հայելին է: Մեր էութիւնը կ'անանէ: Ձեռնարկել միջազգային անդրադարձ ունեցող հսկայածաւալ ներկայացման, հսկայական կազմակերպչական գործունէութիւն ծաւալել վասն կեղծ ու խաթարուած գործի մը, վասն ինչի՞: Իսկ եթէ որեւէ նուիրատու անդրադառնայ ճշմարտութեան ու ինքզինք խաբուած զգալով հատուցում պահանջէ՞: Եւ ահաւասիկ ազգային մշակութային պարծանքը կը վերածուի ահաւոր ամօթի ու խայտառակութեան:

Ծանօթ մտաւորական փրոֆ. Տ. Գուլամճեան ինքն իրեն հարց կուտայ թէ ինչպէս կարելի է կացութիւնը փրկել, որովհետեւ կը հաւատայ որ մէկ միլիոն տոլարը անկասկած պիտի հաւաքուի: Նըկատի առնելով տարուած աշխատանքը, խնդրոյ առարկայ գումարն ու անով ըստեղծուած անտեղի խանդավառութիւնը, պատուաբեր պիտի չըլլա՞ր ու նպատակայարմար, ինչպէս Արբի Յովհաննիսեան կ'առաջարկէ, բեմադրել Ալան Յովհաննէսէն օփերա մը, ինչպէս, օրինակ՝ «Էջմիածին»ը, գրուած 1946-ին:

Ներկայիս Հայաստանի պետական շրջանակներուն մէջ կը մտածուի Հայաստան — Սփիւռք մշակութային մարմնի մը ըստեղծումին մասին: Սփիւռք — Հայաստան մշակութային փոխ — յարաբերութեան հաստատումը ու գործակցութիւնը կենսական է. նոյնքան կարեւոր, որքան՝ տնտեսականը: Մէկը միւսը կը պայմանաւորէ ու կը լրացնէ: Մշակութային ձեռնարկներու կազմակերպիչները, մինչեւ այժմ յատուկ ուշադրութիւն չեն դարձուցած հրամցուած ծրագիրներուն բովանդակութեան: Նիւթը հրապարակային, հաւաքական խորհրդակցութեան չէ ենթարկուած: Զմոռնանք աւերիչ դերը անցեալին Սովետական շրջանի Մշակութային Կապի Կոմիտէի նման պետական հաստատութեան մը, որ իր կողմնակալ, հատուածական դիրքորոշումներով ու ամբողջ երկրի մը մշակութային ձեռնարկներու շրջագայութեան մենաշնորհի իր իրաւասութիւններով ջլատած էր ամէն ստեղծագործ կենսաբեր նախաձեռնութիւն ու յառաջ քշած հայկականութեան նուաստ շահագործումը քաղաքական իշխանութեան գերակայութիւն ձեռք բերելու համար: Ասոր դիմաց անհատական նախաձեռնութիւններն ու մշակութային մարմիններու ծրագիրները ունին իրենց առաւելութիւնը, քաջալերելի են ու անհրաժեշտ, սակայն պէտք ունին արթուն ու առողջ քըննադատութեան, քմահաճ ու եսամոլ կեցուածքները սանձելու, անբովանդակ ու չինծու գործունէութեան տարածումը կանխելու համար: Պետութիւնը, մշակութային կազմակերպութիւններն ու անհատները, բոլորն ալ իրենց կարեւոր ներդրումը ունին կատարելիք մշակութային մարզէն ներս եւ անոնց դիմաց մեծ է նաեւ մտաւորականութեան դերը անհրաժեշտ հակակշիռը հանդիսանալու համար:

ԺԻՐԱՅՐ ՉՈԼԱՔԵԱՆ

(1) Բաքգէն Յարութիւնեան — XIX–XX ԴԱՐԵՐԻ ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ, Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ հրատ. Երեւան 1980, էջ 103

(2) ԹՐՔԱՀԱՅ ԲԵՄՆ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ (1850 – 1908) Կ. ՊՈԼԻՍ — տպարան «ԱՐԱՔՍ» 1914, էջ 48

(3) ՀԱՅ ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱՅԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, 1668 — 1868 (ա. հտ.) Հայպետհրատ 1959, էջ 360

(4) ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ XIX – XX ԴԴ ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ 1959. էջ 300 – 303

(5) ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ XIX դ. Երեւան «ՆԱԻՐԻ» — էջ 280

ԻՍԻԻ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Տարաբախտ թափառական Հայ ժողովուրդը ուր որ ալ հաստատուած է, մտածած է առաջին առիթով եկեղեցի եւ դպրոց կառուցանել, այն նորահաս մատղաշ սերունդին փոխանցելու պապենական դարաւանդ Լուսաւորչի հաւատքն ու Մեսրոպաշունչ Հայոց Մայրենին: Նոյնպէս, Իսի Լէ Մուլինոյի հայահոծ գաղութը, յետ տարիներու անդադրում աքնաջան աշխատանքի, անցնող տարիներուս, կըրցաւ յաղթ եռանդով ու պատուով կառուցանել ամէնօրեայ հայ կրթօճախ մը՝ ձօնուած Ոսկեդարու Թարգմանիչ Վարդապետներու խնկելի յիշատակին:

Արդարեւ, Յունուար 17, Կիրակի, յետմիջօրէին, Ս. Ծննդեան տօնին առիթով, աշակերտական հանդէս մը կազմակերպուած էր Թարգմանչաց Վարժարանի հանդիսասրահէն ներս, ծնողներու եւ համակիր բարեկամներու հոծ ներկայութեամբ: Բացման խօսքով ելոյթ ունեցաւ վարժարանի ժրաջան տնօրէնուհի՝ Տիկին Հիլտա Գալֆայեան — Փանոսեան, որ ներկայացուց դպրոցի 1998 — 1999 տարեշրջանի կիսամեայ գործունէութիւնը, կիրարկուող ուսումնական ծրագիրներն ու մեթոտները եւ ընդհանրապէս ազգային ծրագիրները: Ապա, շնորհակալութեան խօսք արտասանեց դպրոցի խնամակալութեան, ուսուցչաց դասուն եւ ծնողաց յանձնախումբին, որոնք մեծ ձեռնհասութեամբ կազմակերպեցին հանդէսը: Երախտիքի յատուկ խօսք յայտնեց՝ Տիկին Սիւզի Ճիճիրեանին, որ դպրոցի ամբողջ աշակերտութեան Ամանորի նուէրները ապահոված էր, Տիկին Ազատուհի Սարգսեանին, որ դպրոցը օժտած էր հեռատեսիլով մը, Պր. Կ. Ջրբաշեանին որ աշակերտներուն նուիրած էր չիր ու չամիչ: Ինչպէս նաեւ ծնողաց յանձնախումբին, որ նուիրած ու մեծ ճաշակով յարդարած էր տօնածառը:

Ապա, ելոյթ ունեցան դպրոցի մանկապարտէզի բաժնի ու նախակրթարանի առաջին դասարանի աշակերտները երգով, պարով ու արտասանութիւններով: Հանդիսականներուն մեծ յուզում պատճառեցին նորաբողբոջ այդ հայ երեխաներուն արտասանած հայաբարբառ ոտանաւորները. ի՜նչ հաճելի էր լսել անոնց մանկունակ քաղցրերանգ ձայնը երբ կ'երգէին հայերէնով. որքա՜ն անուշիկ են մեր հայ անմեղունակ մանուկները երբ հայանուագ երգերով կը պարեն մերթ նազանքով հեզաճկուն, մերթ կշռոյթով որոտագին:

Յայտագրի առաջին բաժինը աւարտէն առաջ, հայկական փողային նուագարաններու վրայ մեղեդիներ նուագեց ծանօթ երաժիշտ՝ Ֆիլիփ Շահպազեան: Դադարին, ներկաները առիթը ունեցան օգտըւելու բաց սեղանէն եւ իրարու փոխանակելու ամանորի լաւագոյն մաղթանքներ:

Յայտագրի երկրորդ բաժնով յանուն Ծնողաց Միութեան ելոյթ ունեցաւ Պր. Յ. Սարխօշեան որ շեշտեց հայ դպրոցին անհրաժեշտ դերը, ի նպաստ հայապահպանման: Ապա, աշակերտները կենդանի խաղարկութեամբ ներկայացուցին Յիսուսի ծնունդը մսուրին մէջ: Պէտք է անվերապահութեամբ ըսել որ ջանք չէր խնայուած թատերական լաւագոյն բեմայարդարում եւ խաղարկութիւն ապահովելու: Ի վերջոյ աշակերտներուն համբերութիւնը չսպառած ժամանեց Կաղանդ Պապուկը ընդհանուր խանդավառութեան մը մէջ, եւ անշուշտ որ իր շալակին մէջ ունէր նուէրներ բոլոր խելացի աշակերտներուն:

Փակման խօսքով ելոյթ ունեցաւ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Միւռոն Վարդապետ Գըլըգեան, որ բարձրօրէն գնահատեց դպրոցի հոգաբարձութեան, տնօրէնութեան եւ ուսուցչական կազմի գործունէութիւնը եւ յարաճուն վերելք մաղթեց անոնց դըպրոցանուէր առաքելութեան: Հուսկ, Շաւիլի Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Յարութիւն քահանայ Թաշճեան որ հիւրաբար ներկայ էր, ելոյթ ունեցաւ սրտի խօսքով մը:

* * *

Այստեղ կ'ուզէինք անդրադառնալ նաեւ Թարգմանչաց ամէնօրեայ վարժարանի կրթական ծրագրին ու առօրեային:

Դպրոցը կը բոլորէ իր գործունէութեան երրորդ տարին: Պաշտօնէութիւնը կը բաղկանայ հինգ անձերէ. տնօրէնուհի մը եւ չորս ուսուցչուհիներ: Այս տարի դըպրոց կը յաճախեն 31 աշակերտներ, որոնք չորս դասարաններ կը կազմեն: Մանկապարտէզ բաժին երեք դասարան (ծիլ, կոկոն եւ ծաղիկ) եւ նախակրթարանի առաջին դասարան:

Որպէս ուսումնական ծրագիր կը գործադրուի Ֆրանսայի Կրթական Նախարարութեան ծրագիրը, Ֆրանսերէն լեզուին յատկացուած է շաբաթական 28 ժամ եւ դասանիւթերն են. — գրաճանաչում, ընթերցանութիւն, ընդօրինակութիւն, հաշիւ, նկարչութիւն, ձեռային աշխատանք, հոգեմտաւոր զարթնումի դասեր — եւայլն: Իսկ ասկէ զատ 8 ժամ յատկացուած է հայերէնին: Հայերէն լեզու եւ կրօնագիտութիւն, լսատեսողական մեթոտով:

Ընդհանրապէս դպրոցական տարիքը երեք տարեկանն է, սակայն Թարգմանչաց վարժարանը յաւելեալ զոհողութիւններ ստանձնելով երկու տարեկանէն սկսեալ աշակերտ կ'ընդունի:

Այստեղ կոչ կ'ուղղենք բոլոր հայ ծնողներուն որ ուղարկեն իրենց զաւակները հայ դպրոց, որովհետեւ հայապահպանման միակ ու ազնուագոյն միջոցը, է ու կը մնայ ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

զարանին մէջ, պատարագի աւարտին զատապարտեց նախ կամաւոր մխժումը եւ հեչտամահութիւնը, ապա նաեւ մահապատիժը, զոր «անողոք եւ աւելորդ» կը գտնէ: Ներկայ 100 հազարի հասնող բազմութիւնը ծափահարեց սկիզբը, բայց ոչ վերջաւորութեան, Ամերիկացիք մեծամասնութեամբ մահապատիժի կողմնակից են: Նոյն օր, եթէ Միսուրիի մէջ յետաձգուեցաւ մահապատիժի մը գործադրութիւնը, ուրիշ մը տեղի ունեցաւ Թեքսաս:

ԳՈԼՈՄՊԻՈՅ մէջ, այս անգամ Վենէզուելայի սահմանամերձ շրջաններու մօտ է որ նոր ցնցումներ տեղի ունեցած են 5,4 ուժականութեամբ Ռիխթէրի աստիճանաչափի վրայ: Ամենէն քաղաքը դըրեթէ ամբողջութեամբ քարուքանդ եղած է նախորդ երկրաշարժէն, Յունուար 28-ին դեռ կարելի չէր վերջնական հաշուեկշիռ մը ներկայացնել, դիակներ եւ թերեւս ողջեր ալ կան տակաւին փլատակներու տակ:

ԵԼՑԻՆ իր քաղաքական խորհրդական՝ Օլէգ Սիսույեւի միջոցաւ դէմ արտայայտուած է Պրիմակովի առաջարկած «քաղաքական կայունութեան դաշինքի» մը մինչեւ 2000-ի նախագահական ընտրութիւնը: Պրիմակով այդ առաջարկը արդէն իսկ փոխանցած էր երկու ժողովներուն ինչ որ Ելցին շատ չէ գնահատած: Եթէ նոյնիսկ Ելցին համաձայն է դաշինքի մը սկզբունքին, կը մերժէ որեւէ սահմանափակում սահմանադրական իր իշխանութեան վերաբերող:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ եօթը հոգի եւս մորթուած են զինեալ խմբապաշտներու կողմէ Յունուար 26-ին, Ալժէէն 70 քիլոմեթր արեւելք Պուիրայի շրջանը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյի երկարամեայ ներկայացուցիչ, ազգային ու հանրային վաստակաւոր գործիչ՝

ՀՐԱՅՐ ՄԱՐՈՒԽԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առիթով, Կիրակի Փետրուար 7-ին:

Կը պատարագէ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ, Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ՝ Գարեգին Արք. Պեքճեան, Քէօլնի Առաջնորդանիստ Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

(Allensteiner Str. 5 Köln/Niehl)

Եկեղեցական արարողութենէն անմիջապէս յետոյ, Եկեղեցւոյ կից, Քէօլնի Հայ համայնքի սրահին մէջ պիտի կատարուի ոգեկոչման յատուկ հանդիսութիւն (յուշարկաւորութեան սեղանի ցուցադրութիւն):

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 10:

Սկիզբ պատարագի ժամը 11:

Հոգեհաց սրահին մէջ՝

Սկիզբ ոգեկոչման ժամը 14:

Կը հրաւիրուին գերմանահայ գաղութի բոլոր անդամները:

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ
ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

Հ. Յ. Դ.
ԿԵԴՐ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿՈՄԻՏԷ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Յունուար 30

Տօն է Սուրբ Սարգսի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէի Ակնունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տիկին Մարի Ծառուկեանէ եւ 200 Ֆր. Պր. Փիէր Թուլճեանէ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Grand Diner Dansant

organisé par la Section *«Asdghig»*
de la Croix Bleue
À l'occasion du 70ème anniversaire
de la création de la Croix Bleue
animé par
HAROUT PAMBOUKJIAN
et son orchestre
le Samedi 30 Janvier à 20 heures
Espace «Charles Aznavour»
Rue P.-V. Couturier — Arnouville
Réservations :
01· 39· 85· 39· 54 / 01· 39· 85· 17· 89

La Croix Bleue des Arméniens de France
MARSEILLE CENTRE (Sossé Mayrig)
organise son

Super LOTO

le Dimanche 31 Janvier à 15 heures
à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile
13001 MARSEILLE

LOTS DE QUALITE

AMBIANCE *Venez nombreux*

(Salle chauffée)

La Section «**Araxe**»
Lyon - Villeurbanne
organise une

SOIREE THEATRALE

— LES MESAVENTURES DU BOUCHER ANDONE et
— LE FIANCE D'AMERIQUE
présentée par :
La troupe **«SEVANE»**
de l'Amicale des Arméniens de Romans
LE SAMEDI **30 JANVIER à 20h30**
au Centre Culturel de Villeurbanne
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE
—— Prix d'entrée : 50 F. ——
pour les réservations veuillez téléphoner à la M.C.A.V. au : 04 78 26 28 71 les après-midi.

Section *«Archalouys Tathéossian»*
de Paris

Séjour Familial à Bellefontaine

La section *«Archalouys Tathéossian»* de Paris organise son SEJOUR FAMILIAL
du dimanche 28 février
au dimanche 7 mars
à Bellefontaine (JURA).
Ambiance arménienne assurée avec maintien des tarifs de 1994 ! ! !
Alors, n'hésitez plus, venez avec vos enfants, petits-enfants ou amis mais rejoignez-nous sur les pistes de ski, de luge ou tout simplement dans le Centre ! ! !
Renseignements et inscriptions au :
- **01 39 83 71 19** (de 19h à 21h);
- **01 47 80 71 73** (de 9h à 19h);
- **01 64 03 53 05** (de 10h à 18h).

ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ
ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ
ԵՒ
ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ
ԱՌԹԻՒ

կազմակերպութեամբ՝
Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի
Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste
organise une Agape
le Dimanche 14 Février à 13h
Salle «Nourhan Fringhian»
15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան

Participation aux frais
Pour tous renseignements appeler:
Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 _ 43 _ 59 _ 67 _ 03
01 _ 47 _ 73 _ 12 _ 66
կամ՝
01 _ 46 _ 62 _ 01 _ 29
թիւերուն:

EREVAN

2 vols directs hebdomadaires
en Airbus A310
de la compagnie
ARMENIAN AIRLINES

Départ Paris 2690 F
Départ Province 2800 F

BEYROUTH

Départ Paris 1890 F

Renseignements & inscriptions :

SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté —
69003 LYON
Tél. : 04. 78. 60. 13. 66;
Fax : 04. 78. 60. 92. 26.

SABERATOURS
19, rue Saint-Roch —
75001 PARIS
Tél. : 01. 42. 96. 10. 10;
Fax : 01. 42. 96. 18. 77

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB
propose

CONFERENCE SUR L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le
Dr. Jean-Michel THIERRY
avec Projection de Diapositives
Dimanche 7 Février à 15 heures 30
Centre Culturel **Alex Manoogian**
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
Métro : Courcelles
—— Entrée libre ——

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
présente
UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME
«Balafre»
«SILHOUETTE DU SILENCE»
Mercredi 3 Février à 20 heures 30
Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris
(M° Courcelles)
Réservation : 01 42 27 12 26
— P. A. F. : 50 F. —

DATE A RETENIR

CONCERT

organisé par le Conseil d'administration de la Croix Bleue
Le 13 Mars à la Salle Gaveau

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Séminaire pédagogique le 7 février 1999 à VIENNE

- Présentation des informations générales concernant l'arménien au Baccalauréat (intervenant Mélanie Keledjian - INALCO)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux enfants (intervenant Varoujan Sarkissian)
- Enseignement de l'histoire arménienne aux lycéens (intervenant Annie Osmandjian).

Tous les enseignants des écoles arméniennes de France sont invités.

Association MACHTOTZ
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

NOUVELLE SESSION: 6 février - fin juin 1999

L'enseignement est assuré par Mme Hilda KALFAYAN-PANOSSIAN par sa Méthode Audiovisuelle.

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 - 70 ans, qui veulent acquérir les bases de l'arménien, être capable de comprendre et de s'exprimer dans les situations de tous les jours, ainsi que de lire et d'écrire l'arménien.

Stage de 50 heures, le samedi matin de 9h à 12h

Salle Fringhian — PARIS 8e

RENSEIGNEMENTS, INSCRIPTIONS : 01 47 50 97 51.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ 30-31
SAMEDI - DIMANCHE
30-31 JANVIER
1999

LE NUMERO : 6,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik MISSAKIAN

83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·250 Ֆ· — Վեցամսեայ : 635 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·500 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·350 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·

74ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 19·564 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 74e ANNEE — N° 19.564

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՏԱՎՈՍԻ ՖՈՐՈՒՄԸ

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԺԸՆԵՒ

Տավոսի տնտեսական 29-րդ ֆորումը բացուեցաւ Յունուար 29-ին : Ինչպէս ծանօթ է («Յառաջ», Յունուար 26) Հայաստան կը մասնակցի գլխաւորութեամբ նախագահ Ռ· Քոչարեանի, պատուիրակութեան մաս կը կազմեն խորհրդական՝ Վ· Ներսիսեան, Արտաքին նախարար՝ Վ· Օսկանեան, ժամուլի քարտուղար՝ Վ· Գաբրիէլեան, «Հայաստան» հիմնադրամի գործադիր տնօրէն՝ Վահան Տէր - Ղեւոնդեան : Զինք բաւական դժուարութիւններ սպառնած է մասնակցողներուն, որոնք ստիպուած եղած են երկաթուղիի դիմել հասնելու համար զուիցերական Ալպեաններու այս կայանը ; Ծրագիրը կը նախատեսէր 300 դասախօսութիւն, վիճաբանութիւն, որոնց նիւթերու նուիրուած ճաշեր, ժամը 8-էն կէս գիշեր, մասնակցողներուն կը մնայ ընտրութիւն կատարել :

⁂

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Ժընեւ ժամանած է Հինգշաբթի, Յունուար 28, ժամը 10-ին եւ իր պատուիրակութեան հետ այցելած Ֆրանք Միւլէր ժամագործական ծանօթ գործատունը : Ռ· Քոչարեան շեշտած է, այս առթիւ, այս ձեռնարկութեան եւ Երեւանի լայերային ֆիզիկայի հիմնարկի գործակցութիւնը : Ժամը 11-ին Ռ· Քոչարեան տեսակցութիւն ունեցած է Ժընեւի քանթոնի քաղաքային խորհուրդի նախագահ, այլ խօսքով՝ քաղաքապետին Անտրէ Հետիկէրի հետ, հանդիպումին մասնակցած են նաեւ այլ պաշտօնական անձեր : Հայաստանի նախագահը շեշտած է թէ համբորդութեան նպատակը Տավոս ըլլալով հանդերձ, ինք անհրաժեշտ նկատած է Ժընեւէն անցնիլ եւ հանդիպիլ նաեւ հայ գաղութին : Ռ· Քոչարեան նշած է այն ոլորտները ուր հաւանական եւ կարելի կը նկատէ հայ - զուիցերական համագործակցութիւնը, աւելցուցած է որ Հայաստան կրնայ դեր խաղալ նաեւ տարածաշրջանային մակարդակով : Մասնաւորաբար Հայաստանի ամանիւթի համակարգը կրնայ, Հայաստանէն զատ, սպասարկել Վրաստանի, Ատրպէյճանի, Թուրքիոյ կարիքներու մէկ մասին, Քաղաքապետարանի ներկայացուցիչները կարեւորած են հայ - զուիցերական յարաբերութիւններու զարգացումը, տնտեսական թէ մշակութային դաշտի վրայ եւ կարգ մը առաջարկներ բրած :

Ժամը 14-ին, Ռ· Քոչարեան եւ իր պատուիրակութիւնը հանդիպած են զուիցերացի եւ զուիցերահայ գործարարներու : Եղած են ելոյթներ եւ շօշափուած են երկկողմանի յարաբերութիւններու զարգացման հարցեր :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ընտրութիւններուն ցանկերը կը բազմանան : Համայնավար կուսակցութեան քարտուղար՝ Ռոպէր Հիւ պիտի գլխաւորէ կուսակցութեան ցանկը ուր տեղ պիտի գտնեն, հաւասար թիւով այրեր եւ կիներ, համայնավարներ եւ ոչ - համայնավարներ : Աջի ճակատին վրայ, Սեկէնէն, Փասքուայէն ետք, Շառլ Միյոն յայտա-

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յունուար 28/29)

Ա· ԲԱՂԷԵԱՆԻ ԿԱՐԾԻՔՈՎ ԴԱՏԱԽԱԶԸ ՉՕԳՏԱԳՈՐԾԵՑ ԻՐ ԲՈԼՈՐ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ազգ· Ժողովին մէջ Վ· Սիրադեղեանին դէմ գլխաւոր դատախազին միջամտութիւնը մեկնաբանելով Ազգ· Ժողովի եւ Երկրապահ Կամաւորներու Միութեան փոխ-նախագահ Ալպէր Բաղէեան ըսած է թէ կատարուածը որպէս քաղաքական հաշուեյարդար ներկայացնելը շատ սխալ է : Այս մասին արտայայտուելով Յունուար 28-ին հարցազրոյցի մը ընթացքին ըսած է նաեւ որ այսօր ՀՀՇ-ն եւ Վ· Սիրադեղեան չունին անցեալի իրենց վարկանիշը ղառնալու համար քաղաքական լուրջ հակառակորդներ, որպէսզի իշխանութեան կողմէ զիրենք վարկաբեկելու փորձ ըլլայ : Անդրադառնալով հարցին քննարկման ընթացքին, Ա· Բաղէեան նշած է որ իր ներկայացուցած երեսփոխանական խմբակին կարծիքն այն էր որ հարցը պէտք է երթայ դատարան, եւ հոն ճշդուի իրականութիւնը : Ան յայտնած է որ եղան նաեւ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի ժողովուրդները իրարու հակադրելու փորձեր, «մեր բոլոր դժբախտութիւնները» վերագրելով Ղարաբաղի քաղաքական վերնախաւին : Միեւնոյն ատեն, Ա· Բաղէեան տարակուսանք յայտնած է դատախազին կեցուածքին նկատմամբ : «Ես վստահ չեմ, թէ որքանով էր դատախազը շահագրգռուած վանել Սիրադեղեանին կալանաւորելու եւ նրա հանդէպ դատական հայց յարուցելու» շեշտած է ան : «Դատախազն ունէր լուրջ հնարաւորութիւններ, որը չօգտագործեց» աւելցուցած է Ա· Բաղէեան : Վերլուծելով նշեալ նիստին արդիւնքները, ան ըսած է թէ այս ամբողջէն ամէնէն շատ Դաշնակցութիւնն է որ շահաւոր դուրս եկաւ, քանի որ այս վերջինը բազմիցս պնդած էր որ Ազգ· Ժողովը յանցագործներու հաւաքածոյ մըն է ու կը պատսպարէ յանցագործութիւնը :

⁂

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԳՆԴԱԿՈԾՈՒՄ

Յունուար 27-ի երեկոյեան հայ-ատրպէյճանական սահմանին հիւսիս-արեւելեան հատուածին վրայ գնդակոծումներու թիրախ եղած են Տաւուշի Զոյգ ծառ բնակավայրին պաշտպանական դիրքերը : Գնդակոծումները տեւած են մինչեւ կէս գիշեր : Պատասխան կրակոցներէ ետք

(Շար·ը Դ· էջ)

բարեց թէ իր շարժումը՝ Աջը կը վերածէ քաղաքական կուսակցութեան եւ պիտի գլխաւորէ ցանկ մը : Հաւանական է որ նոյնն ընէ Ֆիլիփ տը Վիլիէ :

ՔՈՍՈՎՈՅԻ համար արեւմտեանները լուծում մը կը փնտռեն եւ այդ նպատակով Լոնտոն հաւաքուած էին, Յունուար 29-ին, վեց երկիրներու (Միացեալ - Նահանգներ, Ֆրանսա, Իտալիա, Մեծն - Բրիտանիա, Գերմանիա, Ռուսաստան) Արտաքին նախարարներու նոր «Տայթոն» մը պատրաստելու համար : «Ծփումի մը», ինչպէս մկրտուած են այս վէճերը, վերջնագիր մը պիտի տան Սերպերուն եւ Քոսովոյի անջատողականներուն եւ ութ օր պայմանաժամ կլոր սեղանի մը շուրջ հաւաքուելու եւ բանակցելու համար, այլապէս ՕԹԱՆ-ի ուժերը պիտի ռմբակոծեն սերպ կայաններ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԼԺԷՆ ՄՈՒԾ ՉԷ, ՈՉ ԱԼ ՎԱՆ, ԿԱՄ ԿԱՐՍ

Ամէն անգամ որ միջազգային շրջանակի մէջ նիւթ կ'ըլլայ Թուրքիոյ կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումի խնդիրը, Անգարա անվհատօրէն կը կրկնէ թէ իւր նոր Հանրապետութիւն է հիմնուած՝ 1923-ին եւ խզած է բոլոր կապերը Օսմանեան կայսրութեան, այդ անցեալին հետ : Այս պատասխանը կը տրուի վիրաւորուած արժանապատուութեան շեշտով մըն ալ որ քօղարկուած ամբաստանութիւն մը կ'ուղղէ ճանաչումի «սխալ» հասցէի կատարուած դիմումին տէրերուն :

Անգարայի այս ճապուկ խուսափումը կատարելապէս իւրացուցած են հարցին բոլոր Լէուիսներն ու Վայնթշայններն ալ որոնց գիտնականի, պատմաբանի կեցուածքը նախընտրած է զարգանալ անգարայամէտ ընթացքով : Եւ պէտք է ըսել որ 700 տարուան անցեալէ մը խզուելու, զայն մերժելու այս կեցուածքը բաւական գործի ծառայած է Թուրքիոյ համար, թէ՛ գիտական, թէ՛ քաղաքական ոլորտներու մէջ : Ի վերջոյ, Արեւմուտքն ալ, հիւսիսն ալ, հարաւն ալ աւելի պատճառ ունին Թուրքիոյ խզումի թէզին ուղղութեամբ շարժելու, քան թէ հայկական արդար դատին անպտուղ ու տաղտկալի նիւթով զբաղելու :

Ընդհանրապէս համախոհական այս ընթացքը միշտ միագիծ չէ եղած սակայն. զայն խանգարող բացառութիւններ կը յայտնուին պարբերաբար, գրեթէ միշտ այս ափերուն վրայ : Անոնց շնորհիւ է օրինակ որ Գոլէժ տը Ֆրանսի վերջին զարգացումները արձանագրուեցան, խնդրոյ առարկայ ընելով ժխտողական մօտեցումով դասախօսին ընտրութիւնը :

Ու մինչ փակուած չէ այդ թղթածրարը, կը սպասուի այդ ընտրութեան համար Կրթական նախարարին վաւերացումին կամ վաւերացումը մերժելուն, «բացառութեան» արտայայտութիւն մըն ալ հնչեց Ալժերիայէն ուր պաշտօնական այց մը կու տար, քանի մը օր առաջ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը : Ան յայտնելով թէ ազդուած է օսմանեան անցեալին կենդանի հետքերը նշմարելով այդ երկրին մէջ, կ'ափսոսայ որ յապաղած են այդ կողմերը այցելելու : Ապա կ'աւելցնէ· «Մենք շատ կարեւոր կը նկատենք Միջին Ասիան ու պալքանեան շրջանը. սակայն հոս եւս անուն, քաղաքակրթութիւն ձգած ենք. ինչո՞ւ ուրանանք այս պարագան ; Հոս ծագումով Թուրքերու բաւական մեծ թիւ մը կայ : Բարեկամական շատ լաւ յարաբերութիւններ ունինք : 300 տարուան օսմանեան ներկայութիւն կայ այստեղ : 700 տարուան օսմանեան անցեալը մեր անցեալն է ։ Անցեալը մերժելու արդեւք չէ դէպի ապագայ դիմող մեր ընթացքին («Հիւրրիյէթ», Յունուար 27) :

Կարելի՞ է լուրջ հետեւութիւն ենթադրել նման արտայայտութենէ մը, Ս· Տէմիրէլի այս խոստովանութեան սահմանները ընդլայնել փորձելով : Թերեւս, եթէ կան, կրնան գտնուիլ միջոցներ, խուսափելու այն արդիւնքէն ուր աւելորդ լաւատեսութիւն մը հակադրուած ըլլայ քաղաքական նապկումի եւ աշխարհին քիթին խնդալու նոր տրամադրութեան մը··· :

Թ· ԱՐՓԻ

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(29 janvier)

MENACÉ PAR UNE REPRISE DU CONFLIT AVEC L'ARMÉNIE

L'Azerbaïdjan courtise l'OTAN

Այս կրկնակ խորագրերու տակ, «Ֆիկարօ»ի Մոսկուայի թղթակիցը՝ Լօռ Մանտըվիլ կ'անդրադառնայ ամերիկեան եւ թրքական խաղախններու գետեղման ծրագրին Ատրպէյճանի մէջ : Ալիեւ, որ միշտ Անգարա հիւանդանոցն է, ողեկոչած է հարցը Յունուար 28-ին, շեշտելով սակայն թէ «նման հարց չկայ այսօր», բայց արտաքին հարցերու իր խորհրդականը՝ Վաֆա Գուլիզադէ յայտարարած էր «Ենթախաւուրելու համար Ատրպէյճանի ապահովութիւնը, Միացեալ - Նահանգներն, ՕԹԱՆ-ը կամ Թուրքիան զօրքեր պէտք է բերեն» ; Այս յայտարարութիւնն իսկ կապեցուցած է Մոսկուայի իշխանութիւնները : Բաքուի մէջ, կը գրէ թղթակիցը, ամառուընէ ի վեր, կը սպասուի Հայաստանի հետ պատերազմի վերսկսումին, հակակշռելու համար Լ· Ղարաբաղի, մեծամասնութեամբ հայ բնակչութիւն ունեցող Ատրպէյճանի անջատողական գաւառին : Այն ձեւով որ Ալիեւ կը խօսի այդ մասին շատ յատկանշական է : Եթէ նոյնիսկ հարցը չկայ այսօր, ըստ իրեն, ան կ'ըսէ սակայն, անդրադառնալով Հայաստանի զինուորական ռուսական կայաններուն. - «Կը փորձեն ապահովութիւն տալ ինծի, որ այդ բոլորը մեզի դէմ ուղղուած չէ, ո՞ւր դէմ է այն ատեն» : Իր այս բացատրութիւնները կը ձգտին փաստելու որ հարցը կրնայ դրուիլ մօտ ապագային : Ալիեւի համար արեւմտեան կայաններու հաստատումը կ'արդարացուի Հայաստանի ռուսական կայաններու գոյութեամբ :

Լրագրողը կ'աւելցնէ թէ Բաքուի ամերիկամէտ քաղաքականութիւնը անակնկալ մը չէ : Տարիներէ ի վեր է որ Բաքու կը դարպասէ Ուաշինկթընի ու Անգարայի հակակշռելու համար Մոսկուա - Երեւան - Թեհրան առանցքը որ կազմուած է նախկին Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ետք : Ալիեւ յոյս դրած է արեւմտեան դրամագլուխներու վրայ պարկ տալու համար իր քարիւղային հարստութեանց, խորհելով որ սեւ ոսկին հրապոյրը պիտի մղէ Հայերը արտաքսելու Ղարաբաղի հարցին լուծումը : Բայց, կը շարունակէ Լօռ Մանտըվիլ, «այս գրաւը ձախողեցաւ, որովհետեւ Հայաստանի իշխանութեան գլուխ եկաւ ազգայնական, պատերազմի պատրաստ կուսակցութիւն մը : Ալիեւ, որ կ'ամբաստանէ Ռուսաստանը որ Միկ-29 հալածիչներ եւ ԷՍ-300 հրթիռներ հայթայթած է Հայաստանի, նոր խաղաքարտերու կը դիմէ» : Առաջին անգամն է որ ՕԹԱՆ-ի հետ զինակցութեան մը հարցը այսքան բաց կերպով հրապարակ կը դրուի : Գուլիզադէ ըսած է նաեւ. - «Ալիեւի կեցութիւնը Թուրքիա պէտք է օգտագործուի խօսելու համար Ատրպէյճանի ներմուծման մասին թրքական պաշտպանութեան համակարգին մէջ : Թուրքիա պէտք է Ատրպէյճան մտնէ, ինչպէս բրաւ Կիպրոս» : Գուլիզադէ դեռ աւելի ճնշում ալ կը բանեցնէ որովհետեւ. - «Ռուսաստան իր կայսրութիւնը վերահաստատելու փափաքին մէջ, կը պատրաստուի հարուածելու Ատրպէյճանը հայկական ձեռքերով» :

"ՅԱՌԱՋ"Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

Ի՛ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԵՐԱՍՐԱՀԻՆ ՏՆՕՐԷՆԸ՝ ՇԱՀԷՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Յունուար 16/17-ի մեր թիւով արձագանգած էինք Ազգ. պատկերասրահին մէջ վարչապետին նախաձեռնութեամբ կազմուած յանձնախումբի մը քննութիւններուն որոնք բաւական մտահոգիչ արդիւնքներու յանգած էին («Ազգ. պատկերասրահի բացակաները կամ մշակոյթ պահելու մշակոյթին մասին» Ա. Թորոյեան): Նիւթին կարեւորութիւնը հարկաւոր կը դարձնէր սակայն չբաւարարուիլ միայն տեղւոյն մամուլին տեղեկատուութեամբ եւ ունենալ պատկերասրահին տնօրէն Շահէն Խաչատուրեանի բացատրութիւններն ալ: Մանաւանդ որ ան ծանօթ դէմք մըն է գաղութիս մէջ, հայկական արուեստին նուիրուած իր հատորներով:

Ստորեւ մեր հարցումներն ու Շ. Խաչատուրեանի պատասխանները:

Հ. - Կա՞ր արդեօք որոշակի պատճառ մը որ ընթացք տուաւ Ազգ. պատկերասրահին մէջ ստուգում կատարելու Մշակոյթի նախարարութեան որոշումին:

Շ. Խ. - Ազգային պատկերասրահի ստուգումները դերատեսչական մարմինների կողմից, չեմ կարծում թէ որոշակի պատճառի հետեւանք է: Իբրեւ տնօրէն դա իմ ծրագրի գլխաւոր կէտն էր: Ես պատկերասրահ եկայ ոչ բարենպաստ ժամանակում, 1991-ին, եկայ Մ. Սարեանի թանգարանից համատեղման կարգով, եկայ մեր ազգային արուեստի տաճարը ոտքի կանգնեցնելու, նրա բարի համբաւը բարձր պահելու երդուեալ ծրագրով: Աշխատեցի առանց հանգստեան օրերի ու արձակուրդի, մասնակցելով՝ նաեւ բանուորական գործին: Նորոգուեցին թանգարանի 64 դահլիճները, փոխուեցին հարիւրաւոր շրջանակներ, կազմակերպուեց նոր՝ արդիական ցուցադրանք: Անվտանգութեան նպատակով պատրաստուեցին տասնեակ երկաթեայ դռներ: Բոլոր դըռներն ունեցան նոր ֆրանսական փականքներ: Այս ամէնը որ կատարուեց առանց պետական ֆինանսական օգնութեան, զուգահեռուեց հրատարակչական ու ցուցահանդէսային ծաւալուն աշխատանքով: Լոյս ընծայեցինք Կոկէնի, Սէզանի, Փիքասոյի, Մաթիսի եւ ուրիշների գրական ժառանգութեան հայերէն թարգմանուած 6 հատոր: Հետզհետէ ջերմացաւ պատկերասրահի կապը ժողովրդի, երիտասարդութեան հետ: Պետութեան կողմից վերջապէս լուծուեց թանգարանի ջեռուցման անյետաձգելի խնդիրը: 1997-ից անցայ իմ ծրագրի հիմնական կէտին: Պատկերասրահի բոլոր ֆոնտապահոցները բարենորոգուեցին, հազարաւոր գործեր գետնից բարձրացան մետաղեայ ցանցապատերի վրայ եւ շարուեցին այբբենական կարգով: Պահոցների վիճակը հասցուեց միջազգային սթանտարտի: Այս հսկայածաւալ աշխատանքը մեծապէս դիւրացրեց տասնամեակներով չիրականացած մի գործ՝ ընդհանուր եւ վերջնական հաշուառման ենթարկելու թանգարանի ողջ ունեցուածքը: 1998-ի Մայիսին, իմ հրամանով կազմուեց յանձնախմբեր ու սկսուեցին ստուգումները: Ի դէպ, շեշտեմ, որ եթէ ամէն օր քննուէր ու հաշուառուէր 50 գործ, ապա ծրագրի իրականացումը պիտի տեւէր առնուազն երկու տարի: Մեր այս գործը չէր աւարտուել, երբ Մշակոյթի նախարարութիւնը վարչապետարանի վերահսկողութեան բաժնի մասնակցութեամբ, ըստ Հանրապետութեան մշակութային օճախներ(ը) ըստուգելու ծրագրի, 1998-ի Օգոստոսի 26-ից մինչեւ Դեկտեմբերի 5-ը անցկացրին ուսումնասիրութիւններ: Նախնական արդիւնքը՝ իբրեւ 61 նկարների կորուստ (26 գեղանկար եւ 35 գծանկար, հեղինակներ՝ Ս. Առաքելեան, Վ. Գայֆէջեան, Հմ. Աւետիսեան, Է. Իսաբէկեան, Գ. Աղասեան, Է. Արծրունեան, Մ. Սեդրակեան, Յ. Յովսէփեան, Ա. Պարսամեան նաեւ Մ. Սարեանից մէկ էթիւտ եւ այլն) ի լուր աշխարհի ներքէրնէքով արդէն յայտարարուել է: Սակայն անհրաժեշտ է նախ ասել, որ դրանք կորուստներ չեն, այլ, ինչպէս նշուած է եզրակացման փաստաթղթում «տեղում առկայութիւնը չնշուած» գործեր: Դրանց մեծ մասը, 95 տոկոսը 1950-60-70-ական թուականներին սահմանուած կարգով յանձնուած են տարբեր կազմակերպութիւններին: Երկու շաբաթուայ մէջ այդ ոչ առկայ գործերի 18-ը արդէն գտնուել է: Փնտռումները շարունակւում են եւ չեմ կասկածում, որ նրանց թիւը կը հասնի նուազագոյնի:

Գտնում եմ, որ արդիւնքի յայտարարման այս հապճեպութիւնը անհարկի էր: Ի՞նչ արած, անհամբեր ազգ ենք, յօնքը հանելու տեղ աչքն ենք հանում: Մի թանգարան (եւ ոչ միայն պատկերասրահը) որ անցած տարիների սաստիկ ձմեռների, ժամանակի վտանգաւոր փոփոխումների, պայմաններում աշխատել է առանց կորստի ու անխափան, նման վերաբերմունքի արժանի չէր: Եթէ ինձ հարցնեն, թէ հայաստանեան 1990-ական կեանքի ծանր վիճակներում, չնչին ամսավարձով ովքե՞ր հաւատարիմ մնացին իրենց ազգանուէր կոչմանը, ես առաջին հերթին կը նշէի թանգարանային աշխատողներին:

Հ. - «Օրագիր» (Յունուար 13) թերթին մէջ Ն. Մարկոսեանի գրութեան նախաբանին մէջ կ'ըսուի թէ «ձեր դէմ կազմակերպուած արշաւ» կը նկատուի եղածը: Կրնայի՞ք աւելի բացայայտ կերպով մեկնաբանել կատարուածը:

Շ. Խ. - Մարդը գործում է ըստ իր նկարագրին ներդաշնակ: Ես աշխատանքով ինքնամոռացում ապրող, բարեխիղճ անձ եմ: «Օրագիր» թերթի գրութեան նախաբանում նշուած, թէ «իմ դէմ արշաւ է կազմակերպուած» չեմ կարող հաւատալ: Թերեւս այն պարագան, որ տնօրէնի երկու պաշտօն եմ զբաղեցնում, այդ մխտումին որոշ հիմք է տալիս: Բայց պատկերասրահն ունի 12 մասնաճիւղեր, որոնք գործում են իմ ղեկավարութեամբ եւ դրանցից իւրաքանչիւրը ծաւալով պակաս չէ Մ. Սարեանի թանգարանից: Այսպիսով 14 թանգարան՝ ցուցահանդէսների կազմակերպում, դասախօսութիւններ, ի հարկէ նոյնը նաեւ Սփիւռքում: Կարծում եմ, ինձնից դըժգոհելու դեռ պատճառ չկայ:

Հ. - Պարագայական առիթներէ (ցուցասրահներու կամ ցուցանմոյշներու նորոգում, եւլն.) զատ, թանգարանի առարկաներուն հսկելու, անոնց տեղափոխութեան հետեւելու, վերադարձը ապահովելու գործին համար կա՞յ բաւարար թիւով պաշտօնէութիւն: Եթէ ոչ, յստակապէս ներկայի ստուգումներուն արդիւնքէն ետք կը մտածուի՞ անհրաժեշտ միջոցները եւ ուժերը ճարելու մասին:

Շ. Խ. - Թանգարանային առարկաները ցուցահանդէսների առիթով տեղափոխելու, վերահսկելու, վերադարձն ապահովելու համար կայ պաշտօնէութիւն, կան աշխատակիցներ: Բայց սակաւ են: Նոր, մասնագէտ ուժերի ներգրաւումը պարտադիր է, այլապէս թանգարանները որբ կը մնան: Ներկայ ստուգումները կատարուեցին, ինչպէս նշուել էր, օգնելու նպատակով: Թանգարաններին օգնելու կառավարական խոստումներ կան: Սպասում ենք իրականացումին: Ուրախալի է, որ հայաստանեան մաքսատունը ամիսներ առաջ որդեգրած ժամանակաւոր արտահանման եւ ներմուծման 0,30 տոկոս գանձելու (ցուցահանդէսների ապահովագրման գնի) օրէնքը պետական որոշումով վերացրել է:

Հ. - Պաշտօնական դէմքերու կամ կազմակերպութիւններու թանգարանային ցուցանմոյշներ տրամադրելու արարքը ընդունուած ընթացակարգին մաս կը կազմէ՞, թէ ստուգումներով ճշդուածները բացառութիւն են: Որո՞ւն իրաւասութեան մէջ է այդ կարգի արտօնութիւն մը տալ, կամ մերժել:

Շ. Խ. - Տարբեր կազմակերպութիւններին ժամանակաւոր ցուցանմոյշներ տրամադրելու ընթացակարգը օրինական է: Ցուցանմոյշներն տրւում են Մշակոյթի նախարարութեան հրամանով եւ երկկողմ կնքուած պայմանագրով: Իմ գործունէութեան օրօք, տարբեր կազմակերպութիւններին նոյնպէս տրամադրուած են նկարներ ու քանդակներ եւ դրանք պատկերասրահի կողմից մշտական հսկողութեան տակ են: Ընդհանրապէս տրւում են այնպիսի գործեր, որոնք մեր հիմնական ցուցադրանքին անհրաժեշտ չեն:

Հ. - Ի՞նչ է որոշուած կարգը թանգարանին նուիրուած գործերուն որոնք թանգարանային արժէք չունին:

Շ. Խ. - Խորհրդային տարիներին, նկարիչների միութեան չէնքում կազմակերպուած նկարահանդէսների գործերը, նոյնիսկ ցուցադրման չարժանացածները, պետութիւնը գնում էր, եւ ամէն տարի հարիւրաւոր աշխատանքներ բերւում, լցւում էին պատկերասրահի պահոցները: Դրանք գրանցւում էին եւ դառնում թանգարանային միաւոր: Անշուշտ դրանց մէջ շատ կան թանգարանային արժէք չունեցող գործեր, եւ դրանց համար թանգարանին օգտակար ինչ-որ որոշում պիտի կայացուի: Ի դէպ, ստուգումներից պարզուած պակասող գործերի գլխաւոր մասը այդ մակարդակի նկարներ են: Ինչ վերաբերում է նուիրատուութեանց, որոնք քանակութեամբ անհամեմատ քիչ են, թէկուզ գեղարուեստական որակով միջակ, կը մնան անձեռնմխելի:

Հ. - Ներկայի պայմաններով երբ թանգարանին ֆոնտը հարստացնելու առումով մեծ իմաստ ունին Հայաստանէն ու Սփիւռքէն եղած նուէրները, ի՞նչ կը մտածէք ստուգումներու արդիւնքին այդ շրջանակներուն վրայ գործելիք ժխտական ազդեցութեան մասին:

Շ. Խ. - Թանգարանային ֆոնտերը հարստացնելու առումով, անկասկած, բացառիկ նշանակութիւն ունեն հայրենի արուեստագէտների, անհատ անձանց եւ Սփիւռքից ստացուած նուէրները: Պետական ֆինանսաւորման բացակայութեան պատճառով, թանգարանները հարստացնելու այլ ուղիներ արդէն չկան: Հայրենի թանգարանների գոյութիւնը, մեր ժողովրդի արուեստի հանդէպ տածած սիրոյ պերճախօս վկայութիւնն է: Որեւէ կասկած չունեմ, որ ստուգումների արդիւնքը ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ արուեստով հետաքրքրուող շրջանակների վրայ: Ես ծանօթ եմ ու բարեկամ Սփիւռքի տասնեակ ու տասնեակ նկարիչների ու նկարահաւաքների հետ: Վերջին տասնամեակում իմ ձեռքով հայրենիք է բերուել ու պատկերասրահին յանձնուել աւելի քան 300 ստեղծագործութիւն, այդ թւում՝ Այվազովսկի, Սարեան, Գառզու, Զաքարեան, Ժանսէմ, Ասատուր, Մախոխեան, Շահին, Կիւրճեան, Աղամեան, Հէքիմեան, Հարենց եւ այլն, եւ այլն: Ստացուած գործերից միայն մէկը, փարիզաբնակ Զարեհ Մինասեանի նուիրած ծովանկարն էր, որ չորս տարի առաջ առեւանգուեց, բայց չորս ամիս անց իրաւապահ մարմինների կողմից յայտնաբերուեց ու վերադարձուեց տուն: Ներկայ ստուգումների դեռ չհիմնաւորուած արդիւնքի ի լուր աշխարհի յայտարարումը ոչ թէ պետական, այլ պարզապէս գործավար անձանց անհեռատես չպատասխանատուութիւնն էր:

Բայց ի՞նչ բնութագրում տաս այն երեւոյթներին, երբ մեզ ժառանգուած 70-ամեայ թերութիւնները ձգտում են բարդել մէկ անձի վրայ, պախարակել իրենց կեանքը թանգարանային գործին նուիրուած մարդկանց: Շատ հին ու չափազանց անբարոյական սովորոյթ: Ահա, օրինակ, հէնց այսօր, Յունուարի 22-ին լոյս տեսաւ «Ամենաթողութիւն» խորագրով մի յօդուած: Հեղինակը պատմաբան է (Շ. Մկրտչեան): Օգտագործելով 30-40 տարիների վաղեմութիւն ունեցող լրագրային անճիշդ տեղեկութիւնները, թանգարանագէտի հով տալով իրեն խօսում է Պատմութեան պետական, գրականութեան ու արուեստի թանգարանների ու պատկերասրահի մասին, ներկայացնելով «սովեալ գայլի ողորմածութեան» վիճակում, որի քաշում բոլորին ու «կորուստների» գինը հասցնում տասնեակ միլիոնների (ի հարկէ տոլարով հաշուած): Կեանքում չհամբերած, բայց մարդկանց Երկրի մասին հանճարեղ պատմող Ժիւլ Վէրնը պիտի նախանձէր թերթերի լուրերով հայկական թանգարանները աշխարհին ներկայացնող այս հեղինակին: Այսպիսի արհեստավարժներ, թէեւ սակաւ, բայց կան, կան ամէն տեղ, կան որպէս անապաքինելի հիւանդութեան նմոյշ, գործում են դարանակալ, ամէն ինչ աղտոտելու պատրաստ ճիճուների նման:

Թող չանհանգստանան ու ապահով լինեն Սփիւռքի, նկարիչ իմ բարեկամներն ու բոլոր ծանօթ ու անծանօթ հայրենակիցներս: Նուիրուած ոչ մի ստեղծագործութեան կորուստ չկայ հայրենիքում: Ընդառաջելով սիրելի «Յառաջ»ին եւ օգտուելով առիթից ուզում եմ շնորհաւորել Սփիւռքի մեր արուեստագէտներին, որոնց նուիրաբերումները Հայրենի նկարիչների գործերի հետ միասին շողշողում են այսօր Պատկերասրահում կազմակերպուած «Սփիւռք - Հայրենիք» միասնական ոգու չքահանդէս ընկալուող ցուցահանդէսում:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ)

ԿԱՐՊԻՍ ԵՍԱՅԵԱՆ

Օշականով է որ մեր քննադատութիւնը դարձաւ գրական սեռ եւ գեղարուեստական իրագործում իր տարողութեամբ եւ մակարդակով: Ան յաջողեցաւ մեր գրականութենէն ներս առնել եւրոպական գեղագիտական, գրական — քննադատական մտածողութեան տարածքը եւ արժէչափերը եւ զանոնք ձեռնհասօրէն կիրարկել: Արշակ Չօպանեանի ուղղուած նամակի մը մէջ կը յայտնէր թէ սիրած է Սէնթ — Պէօվը, Թէնը, Ա. Ֆրանսը, Ժիւլ Մէթրը, Ռեմի տը Կուրմօն եւ ամէնէն աւելի ազդուած է Թէնէն: Երուսաղէմի Հայ Մշակութայինի իր դասախօսութիւններուն ընթացքին յաճախ Սէնթ — Պէօվի անունը կը կրկնէր:

Օշական իր քննադատութիւններուն բերաւ խորութիւն, ջերմութիւն, կիրք եւ ենթակայական դատողութիւն: Գերմարդկային կարողութեամբ միայն կրնայ գրագէտ մը ուրիշ գրագէտի մը գործին առարկայականօրէն մօտենալ եւ զայն արժեւորել: Ան, գրական գործի մէջ փնտռեց գրողին հոգեկան աշխարհը եւ իր ապրած ժամանակին հաւաքական գիտակցութիւնը եւ մտածողութիւնը: Ամէն իրաւ գրական գործ իրեն համար վկայութիւն (իր սիրական բառը) մըն էր գրողին, իր ժողովուրդին եւ ժամանակին: Ինք օժտուած էր արտակարգ ուշիմութեամբ, յիշողութեամբ եւ ներթափանցելու, ընկալելու բնազդական զգայարանքով եւ կրնար առանց մեծ դժուարութեան չափել գիրքի մը գրական արժէքը քանի մը էջերու ընթերցումով: Կը յիշեմ դէպք մը իր բացառիկ ըմբռնողութիւնը բացայայտող: Ամառ կէսօրէ վերջ մը իր տունն էի, արաբ բանաստեղծ՝ Ապուլ Ալա Մաարիի քերթուածներուն անգլերէն թարգմանութեան գիրքը տուաւ եւ խնդրեց որ քանի մը էջ հայերէն թարգմանեմ. յանպատրաստից բերանացի թարգմանեցի՝ առանց կարենալ տողերուն իմաստին թափանցելու: Ինք ինծմէ շատ աւելի արագ հասկցաւ բանաստեղծին միտքը եւ Մաարիի մասին շահեկան մենագրութիւն մը գրեց, որ,

եթէ չեմ սխալիր, երեւցաւ Սիոն ամսագրի մէջ:

Եղան որ այլայլեցին զինք եւ փողոցին՝ գրագէտներու հանդէպ իր «բարբարոսութեանց» գծով: Ժամանակը ցոյց տուաւ որ իր դատումները ճիշդ էին: Մեր թերթերուն եւ պարբերականներուն մէջ երեւցած գրական գնահատումներու եւ հարցերու մասին իր բազմաթիւ մենագրութիւններով եւ քննադատականներով, գրեթէ միս մինակ, ան կրցաւ կարգ ու կանոն հաստատել եւ արժէքը չարժէքէն զատել: Անողոք եւ խիստ եղաւ անարժաններուն հանդէպ, բայց միշտ խանդաղատանքով մօտեցաւ տաղանդաւորներուն:

Քննադատութեան բնագաւառին մէջ, իր գլուխ գործոցը Համապատկերներու շարքն է անտարակոյս, տասը հատոր կոթողական գործ մը, որ արեւմտահայ գրական ճիգին՝ հարիւր տարուան (1840 – 1940) շքեղ վկայութիւնն է: Բոլոր անոնք որ պիտի ուզեն սերտել արեւմտահայ գրականութիւնը, անխուսափելիօրէն պիտի դիմեն այդ յորդառատ աղբիւրին: Համապատկերներուն մէջ լաւ արժանիօրէն քանդակուած են դէմքերը մեր Զարթօնքի, ռոմանթիկ, իրապաշտ եւ արուեստագէտ սերունդներուն ալ եւ կրտսեր գրողներուն: Ի դէպ, խորունկ ընդվզումով տեղեկացայ, որ մեր արեւմտահայ բանաստեղծութեան իշխանին Վահան Թէքէեանին կենդանագիրը անյայտացած է եւ անոր տեղ դրուած է Օշականին՝ Վ. Թէքէեանին մասին նախապէս գրած մենագրութիւնը: Հայ Երուսաղէմի ներկայ Պատրիարքին հետ այս մասին խօսակցութեան մը ընթացքին, Ամենապատիւ Սրբազանը յայտնեց, թէ Ս. Յակոբայ տպարանի իր տեսչութեան շրջանին երբ Համապատկերի ձեռագիրները հո՛ն կը պահէին, Եղիվարդ՝ Թէքէեանի կենդանագիրը փոխ առած էր դասախօսութեան մը համար եւ չէր վերադարձուցած: Եղիվարդ ոչ եւս է: Ի՞նչ պատահեցաւ այդ ձեռագրին: Որո՞ւ ձեռքը անցաւ, ո՞ւր է հիմա: Գողը գիտակցութիւնը ունի՞ իր գարշելի արարքին:

Օշական եւրոպական հասկացողութեամբ հայկական քննադատութիւնը պարզացնելու համար ստեղծեց լեզու մը իր իւրայատուկ բառամթերքով եւ տարազներով՝ արեւմտեան գրական, գեղարուեստական մտածողութեան նրբերանգները դիւրաւ արտայայտելու համար: Օշականի լեզուն եւ ոճը իրենց կարգին ուշագրաւ իրագործումներ են: Իր ոճը, հակառակ իր աշխատուած երեւելուն՝ հարազատ արտայայտութիւնն է իր տիրոջ խառնուածքին: Սկզբնական շրջանի յստակ, ջղուտ եւ կենդանի լեզուն՝ ի սէր ինքնատպութեան եւ նորարարութեան՝ դարձաւ բարդ, ծանրացնող եւ խրթին ու վնասեց հասկնալիութեան: Լեզուական անյստակութեան մէջ ժամանակի սեղմութիւնն ալ իր ախուր դերը կատարեց: Հալածուածի մը նման, ան անհանգստալիօրէն արագ կը գրէր եւ յաճախ ժամանակ չունէր սրբագրելու: Կը յիշեմ առիթներ, երբ Երուսաղէմի ժառանգաւորացի իր խուցին մէջ, խումբ մը տղոց հատուած մը տուն, կուտար, որ գրի կ'առնէինք, մեր գրածին տառասխալները սրբագրել ետք տպարան կը յանձնէր՝ առանց լեզուին վերջնական յղկումի ենթարկելու:

Հակառակ Օշականի կենդանի խօսքին եւ լեզուին ու ոճին մտերմութեանս, եղած են առիթներ, երբ հատուածներ իր վէպերէն եւ քննադատականներէն չեմ կրցած ըմբռնել: Հայկական երկրորդական վարժարաններ աւարտած, գրասէր բարեկամներ, որոնք լրջօրէն կը հետաքրքրուին մեր գրականութեամբ, չեն հասկնար Օշականը եւ կը յուսահատին: Համոզուած եմ, որ գրողի մը մեծութիւնը կը կայանայ իր մտածումները յստակ եւ դիւրահասկնալի լեզուով մը արտայայտելու մէջ, պահելով իր ոճին ինքնատպութիւնը եւ թարմութիւնը եւ առանց տափակութեան:

Մեր գրականութեան այս բազմերախտ աշխատաւորին տեղը որպէս հայ գրականութեան նուիրեալ ուսուցիչ, գիւղագիր, պատմուածագիր, կենսապաշտ վիպասան, իրապաշտ թատերագիր, քնարախառն քերթող եւ քննադատ՝ դժուար չէ որոշել: Իր պատկառելի վաստակով եւ հոյակապ նուաճումներով ան արեւմտահայ գրականութեան տիտանն է: Ինծի համար ան դարերու խորքէն եկած հայ գրական հանճարին (եթէ խօշոր չէ բառը) ամէնէն ամբողջ եւ ուժեղ արտայայտութիւնն է:

Ի՞նչ վերապահուած է իր ապագային: Կը հաւատամ, որ ինք պիտի շարունակէ մնալ մտաւորներու գրագէտը. անոնց՝ որոնք ճաշակը եւ ծարաւը ունին իմացական նրբին վայելքներու: Իսկ իր ճակատագիրը կապուած է արեւմտահայութեան եւ արեւմտահայ գրականութեան ճակատագրին: Մահուան յիսնամեակին առիթով քանի՞ տեղ եւ ի՞նչ անկեղծութեամբ ոգեկոչուեցաւ խնկելի յիշատակը այս մեծ երախտաւորին: Լոնտոնի մէջ կարելի չեղաւ գրական երեկոյթ մը իսկ կազմակերպել: Մեզմէ քառորդ դար ետք՝ քանի՞ հոգի պիտի հետաքրքրուի մեր Արուեստագէտ Սերունդին վաստակով եւ պիտի գուրգուրայ անոր վրայ: Օշականի գործին կարեւոր մէկ մասը կը սպասէ լոյսի բերուելու: Իր համակիրներուն եւ աշակերտներուն վրայ կը ծանրանայ այդ նուիրական պարտականութիւնը, օժանդակութեամբ Համազգայինի, Ալեք Մանուկեան Մշակութային Ֆոնտին եւ Հայ մշակոյթի պաշտպան՝ գիտակից բարերարներու:

Խորունկ համոզումս է, որ Օշականի գրական վաստակը, ինչպէս նաեւ ամբողջ արեւմտահայ գրականութիւնը պիտի փրկուի՝ երբ մեր նորագոյն Հայրենիքը գայ ընդունի որպէս հարազատ եւ անբաժանելի մասը ամբողջական հայ հանճարին եւ բանայ իր սիրտը ամբողջովին եւ գայ ընդունի մեր հայրենիքի կրթարաններէն եւ համալսարաններէն ներս: Ներկայիս, երբ մեր հայրենադարձ հայագաղթականներուն մեծ մասին կեանքը պատառ մը հացի համար ամէնօրեայ մղձաւանջ մըն է, վասն հայ գրականութեան կոչս անդուլ ժպրհանք եւ անհեթեթ ըղձակերտ մտածում կրնայ նկատուիլ, բայց լաւատես եմ ապագայի հաշուոյն, կը հաւատամ որ երբ քաղաքական – տնտեսական պայմանները բարելաւուին, մեր մայր հայրենիքը տէր պիտի կանգնի «ամենայն Հայոց գրականութեան»: Մեզի կը մնայ տոկալ ու երբեք չընկրկիլ:

Յարգանքի եւ սիրոյ եւ ոգեկոչումի այս տողերս բերելու համար աւարտին, չունիմ աւելի վայելուչ եւ սրտագին միջոց մը՝ քան մէջբերելու սքանչելի ուսուցչիս՝ իր յոբելեանին առիթով Պէյրութի մէջ արտասանած ճառին հետեւեալ հատուածը:

«Կեանք է ասոր անունը, որուն բոլոր պողոտաներուն վրայ այս ժողովուրդը թափեր է իր արիւնը, իր հանճարը, իր գեղեցկութիւնը, ինկած՝ Սփիւռքի վրայ, զօրանալու սահմանուած ինչպէս ուզեց իր ահաւոր եւ յաւիտենական թշնամին:

Փա՛ռք իմ ժողովուրդին: Մի՛ յուսահատիր, սեւ մի՛ տեսներ աշխարհը, ան որ ինկաւ չորս ծագերուն, այսօր հոս է, ինքզինք գտած, իր յաւիտենական սպասին սպասարկու, փա՛ռք իմ ժողովուրդին:

Երբ կը տեսնեմ քանի մը հարիւր հոգի իմ գործս գնահատող՝ ես վարձատրուած եմ: Առի ձեզմէ եւ տուի ձեզի: Առի իմ մեծերէս գրականութիւնը հաւատքով եւ փոխանցեցի յաջորդներուս:

Սփոփուած կը մեկնիմ այդ քաղաքէն՝ տեսնելով որ իմ հունձքս չի մեռնիր եւ կը պտղաբերի»:

Հեզութեամբ եւ խանդաղատանքով կը խոնարհիմ իր լուսեղէն յիշատակին առջեւ եւ կ'ըսեմ. «Յարգանք անկարելի նուիրումիդ եւ յաւերժական փառք կոթողական վաստակիդ, հայ գրականութեան տիտանեան առաքեալ»:

(Շար. 4 եւ վերջ)

Լոնտոն

ԹՈՎԻՆԱՐ ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՏՈՔԹՈՐ

Յունուար 25-ին, Փարիզ 1 – Սորպոն համալսարանի առջեւ, Թովինար Գէորգեան ներկայացուցած իր աւարտաճառը՝ **«Réfugiés et diplomatie humanitaire : Les acteurs européens et la scène proche-orientale pendant l'entre deux-guerres»:**

Դատակազմը որու անդամներն էին Տիկին Անէթ Պէքէր, Պ.Պ. Անտրէ Պուրժէ, Անթուան Ֆլէօրի, Ռոպէր Ֆրանք, Ռոժէ Ժիրօ իրեն շնորհած է Փարիզի համալսարանի տոքթորի տիտղոսը «Շատ պատուաբեր» որակումով եւ դատակազմի միաձայն շնորհաւորութիւններով:

ԻՍԻԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երեք կարեւոր թուականներ Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի համար եղան ուրախութեան, յուզումի եւ աղօթքի պահեր Յունուար ամսուան ընթացքին:

Յունուար 10-ին ուրախութեան օր մըն էր, քանի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի քրիստոնէական դաստիարակութեան աշակերտութեան կաղանդի եւ Նոր տարուան հանդիսութիւնն էր:

Գլամառ քաղաքի Սօսիօ – Քիւլթիւրէլ սրահին հաւաքուած էին 150 ծնողներ եւ կրթասէր հասարակութիւն մը, քաջալերելու համար փոքրուն աշակերտներն ու պարախումբի երեսուն աշակերտները: Կաղանդ պապայի ներկայութեան աշակերտները երգեցին, արտասանեցին ու պարեցին մեծ յաջողութեամբ՝ արժանանալով ներկաներու ծափերուն:

Հանդէսին ներկայ էին Գլամառի երեսփոխան – քաղաքապետ Պր. Ժան – Փիէռ Ֆուրշ, փոխ – քաղաքապետ Պր. Յակոբ Արթինեան եւ խորհրդական Տիկին Նորա Տէր – Յակոբեան:

Յունուար 17-ին Կիրակի օր, յուզումի օր մըն էր: Վեց տարիներ առաջ ի Տէր հանգեաւ ազգային բարերար եւ Իսի լէ Մուլինոյի աւագ կնքահայր Նուրհան Ֆրէնկեան: Սուրբ եւ անմահ պատարագին ներկայ էին հանգուցեալի եղբայրը, զաւակներն ու թոռները: Հոգեհանգստեան կարգէն վերջ շուրջ հարիւր հոգիներ՝ Եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը, պայծառութեան Տիկնանց մարմնի անդամուհիները, երգչախումբի անդամ – անդամուհիները, Դպրաց Դասն ու աշակերտութեան ծնողաց մարմինը հաւաքուեցան Ն. Ֆրէնկեան սրահը, սիրոյ սեղաններու շուրջ, մէկը միւսին Նոր տարին շնորհաւորելու եւ գեղեցիկ ու անմոռանալի պահեր ապրելու համար:

Յունուար 20-ին աղօթքի օր մըն էր: Քանի քրիստոնէական եկեղեցիներու մէջ – եկեղեցական յարաբերութեանց ծիրէն ներս միութեան շաբաթն էր:

Այս տարի Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցին էր որ կը հիւրընկալէր Իսի լէ Մուլինոյի քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիները՝ Ֆրանսական Կաթողիկէ, Ռումանական Օրթոտոքս, Հայ Աւետարանական, Ֆրանսական Ռէֆորմէ, Բողոքական Ատվանթիսթ նաեւ Հայ Առաքելական Եկեղեցին:

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւի բացման խօսքէն վերջ, բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները ելոյթ ունեցան եւ տարբերութեան մէջ ապրեցանք աղօթքի եւ միութեան բացառիկ պահեր:

Ապա արարողութենէ վերջ, Նուրհան Ֆրէնկեան մշակութային սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն՝ կազմակերպութեամբ Եկեղեցւոյ պայծառութեան Տիկնանց մարմնի յանձնախումբի:

Անգամ մը եւս սիրոյ սեղաններու շուրջ աղօթքէ վերջ բարեկամական ջերմ ու սիրալիր պահեր է որ ապրեցանք:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՈՒԻԼԻԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

(1979)

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ընդոստ վեր թռաւ նստած տեղից, նետուեց բեմի առաջնամասը, սկսեց մի զարմանալի եռանդով յատակը աւելելու շարժումներ անել ու հետը բամբ ձայնով երգել.

Անդրանիկը քաջ իր զինուորներով...

Եւ որքան շարժումներն արագացնում էր, ձայնն այնքան բարձրացնում էր, այնքան աւելի «պոռում»...

- Մայրս ամէն առաւօտ այսպէս կ'աւլէր յատակը ու այդ երգը կ'երգէր...

Դահլիճը որոտում էր ծափերից ու հրճուանքից:

Եւ պարզ տեսանք, որ Սարոյեանը թատերական ու երաժշտական հիանալի ձիրք ունի նաեւ:

Մի առիթով պատմեց.

- Օր մը մօրաքրոջս որդի Սիփան Պաղտասարեանին հետ Նիւ-Եորքէն ինքնաշարժով Ֆրէզնօ կու գայինք... Երկա՛ր ճամբայ... Քիթիս տակ սկսեցի երգ մը տնտնալ: Անդրադարձայ, որ այդ եղանակ ուրիշ տեղ լսած չեմ, ներսէս կու գայ: Մեր հայկական հին երգերուն կը նմանի: Սիփան միացաւ ինծի, ու ան ալ սկսաւ երգել... Երգեցինք, բան մը ան փոխեց, բան մը ան աւելցուց, աղուոր եղանակ մը ստացուեցաւ... Տեղն ու տեղը բառեր շինեցի այդ եղանակին համար: «Եկուր իմ պզտիկ տունս, քեզի չամիչ տամ»... այսպէս կը կոչուի այդ երգ: Հազարաւոր տխուք հանեցինք: Ամերիկացիներ այդ շատ սիրեցին, տխուքեր լսելով վաճառուեցան: Եթէ ըսեմ, թէ այդ մէկ երգէն մէկ միլիոն տոլար շահեցանք, պիտի հասկնաք, թէ ինչ ապուշ երկրի մէջ կ'ապրինք: Կէս միլիոն տուի Սիփան Պաղտասարեանի: Ֆիլմի գործարան մը բացաւ: Ինձնէն հարուստ եղաւ: Բայց, ափսո՛ս, շուտ մեռաւ Սիփան, այդ հարստութեան մէջ մեռաւ: Ամերիկացիք մինչեւ հիմա ալ կ'երգեն այդ երգ. «Եկուր իմ պզտիկ տունս»...

Ու երգեց այդ երգը: Տաք, արեւելեան ծորուն թախիծ կար այդ երգի մէջ, թախիծ, հեռաւոր, փոքրիկ տան համար...

Մի այլ առիթով պատմեց.

- Նիւ-Եորք «Ձեր կեանքի ժամանակը» խաղը կը բեմադրէին: Բեմադրիչը հեռաձայնեց Ֆրէզնօ, ըսաւ. բեմադրութիւն հիանալի ստացուաւ, շատ հիանալի... Քանի մը անգամ դարձեալ կրկնեց այդ «հիանալի» բառ... Այդքան որ կրկնեց, հասկցայ, հիանալի չէ, ու Նիւ-Եորք թռայ... Հիանալի չէր.. Ամէն ինչ աւրեցի ու ինքս նորէն շինեցի այդ բեմադրութիւն: Այս անգամ, իրաւ, հիանալի էր... Գիտե՞ս, ես շատ լաւ կրնամ բեմադրել... Կ'ուզեմ ֆիլմ մը ընել հոս: Դէմքեր-քարեր, դէմքեր-քարեր... Երեխայի դէմք, Վիկտոր Համբարձումեանի դէմք, գիւղացիի դէմք... Քարեր... Քարերն ալ դէմք ունին, շատ կը սիրեմ քար... Նաեւ քայլեր կ'ուզեմ նկարել... Ոչ առաւօտեան, առաւօտեան ամէնքին քայլեր նման են իրար, գործի կը շտապին... Երեկոյեան պիտի մարդոց քայլերուն նայիս, ամէն մարդ ուրիշ ձեւով կը քալէ... Այո՛, շատ լաւ ֆիլմ կրնամ ընել...

Ինչպէս բոլոր մեծերը, իր արժանիքների խոր գիտակցութիւնն ունի:

Մէկը հարց տուեց.

- Ինչպիսի՞ն կը լինէր ձեր գրական ճակատագիրը, եթէ հայերէն գրէիք...

Առանց այլեւայլութեան պատասխանեց.

- Դարձեալ մեծ պիտի ըլլայի ու այս անգամ պիտի թարգմանուէի անգլերէն:

Կինոյի Տանը մի քանի ֆիլմեր դիտելուց յետոյ հարց տուեց.

- Ի՞նչ է ձեր նպատակ...

Պատասխանեցին, թէ ձգտում են ստեղծել այնպիսի ֆիլմեր, որ միջազգային ասպարէզ դուրս գան:

- Եթէ այդ է ձեր նպատակ, դուք իմ կարիք ունիք...

Այո, ունի այդ գիտակցութիւնը, բայց երբ ուրիշներն էին խօսում այդ մասին, անյարմար էր զգում, կատակի էր տալիս, կանխում:

Մէկը սեղանի շուրջ սկսեց շատ գովաբանել նրան:

Ընդհատեց.

- Պզտիկ պատմութիւն մը ըսեմ, լսէ. օր մը, Ֆրէզնոյի հայերէն մէկը քանի մը հոգու հետ կը կանչէ, շիշ – քէպապ կ'ընէ, կը դնէ մէջտեղ... Հիւրերէն մէկ, որ լաւ ախորժակ ունէր, անմիջապէս մեծ բաժին մը կ'առնէ, կը դնէ առաջ, կը սկսի ուտել: Նորէն կը քաշէ, նորէն կ'առնէ: Տանտիրոջ աչք հետը կ'երթայ, կ'ըսէ. դուն գիտե՞ս, թէ այդ շիշ-քէպապին միսին քիլօն ինչ արժէ... 3 տոլար 75 սենթ արժէ... Մարդ կը շարունակէ ուտել ու հանգիստ կ'ընէ, այո, կ'արժէ... Դարձեալ բաժին մը կը վերցնէ ու դարձեալ կ'ըսէ. այո, այո, կ'արժէ... Հիմա, որ դուն ինծի այդքան կը գովես, այդ մարդու խօսք պիտի ըսեմ. այո, կ'արժէ... Ու այդ խօսքով ալ պիտի վերջացնենք այդ պատմութիւն...

(Շար. 40)

(Շար. Ա. էջէն)

հակառակորդը վերջ տուած է գնդակոծումներուն:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐ ՉԻ ԴԱՌՆԱՐ

Պաշտպանութեան նախարար Վ. Սարգսեան Նոյեմբեր 21-ին յայտնած էր թէ եթէ առաջարկուի պատրաստ է առաջնորդելու Հանրապետական կուսակցութիւնը: Պատասխանելով այս մասին հարցումի մը երբ կը սկսէր նոյն կուսակցութեան 5-րդ համագումարը (Յունուար 29), Երկրապահ կամաւորներու Միութեան և Ազգ. Ժողովի փոխ-նախագահ Ա. Բաղէեան հերքած է այդ վարկածը: Ան ըսած է թէ Պաշտպանութեան նախարարը չի կրնար կուսակցութեան ղեկավար ըլլալ: Այսուհանդերձ, ան չէ մերժած որ կուսակցութիւնը կը համագործակցի Վ. Սարգսեանին հետ ու հնարաւոր պարագային կը սատարէ բանակին:

«ԱՐՄԵՆԻԱ» ՊԱՆԴՈԿՆ ԱԼ ԿՌՈՒԱԽՆՁՈՐ

«Արմենիա» պանդոկը 1998 Սեպտեմբերին վաճառուեցաւ, առանց նկատի առնելու 625 հոգինոց անձնակազմին շահերը: Այս վերջիններուն բողոքները բազմիցս ուղղուած ըլլալով Ազգ. Ժողովի պետաիրաւական յանձնաժողովին, Յունուար 28-ին հանդիպում մը կազմակերպուեցաւ անձնակազմին հետ: Այս վերջինին բողոքը այն է որ պանդոկին սեփականաշնորհման ընթացքին բաժնետոմսերուն 20%-ը պէտք է տրուէր աշխատողներուն, ինչ որ չէ եղած: Աւելին, այդ 625 հոգին կը գտնուին գործազրկութեան շեմին, քանի որ պայմանագրութիւնները նորոգելու նիւթը սեղան բերուած չէ: Աշխատանքի պայմաններն ալ վատթարացած են, իսկ վճարումները՝ պակսած: Աշխատակազմը գանգատած է նաեւ որ գնորդ «Մարիոթ» հաստատութիւնը չէ կատարած այն ներդրումները, որոնք պէտք է կատարէր ըստ պայմանագրին, պանդոկը հասցնելով հինգ աստղանի պանդոկի միջազգային չափանիշի: Զանազան երեսփոխաններ ըսած են որ պէտք է պանդոկին սեփականաշնորհումի պայմանագիրները բացուին որպէսզի որրագրուին անձնակազմին դէմ կատարուած անարդարութիւնները:

ՎՐԻՊԱԿ. — «Յառաջ»ի Յունուար 29-ի թիւին Բ. էջի յօդուածին («Մէկ միլիոն տոլարի ազգ. ողբերգութիւն Սան - Ֆրանսիսքոյի օփերայի բեմէն»), Ա. պարբերութեան 4-րդ տողը պէտք է ըլլայ «մինչեւ 1999» (ոչ անշուշտ 1979) եւ երկրորդ պարբերութեան 7-րդ տողն ալ. — «տպուած է 1871-ին» (ոչ՝ 1971-ին):

ԱՐԱ ՍԱՀԱԿԵԱՆ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ ՀՀՇ ՇԱՐՔԵՐԸ

ՀՀՇ վարչութեան Յունուար 28-ի նիստին վարչութեան նախագահ Վ. Սիրադեղեան խօսած է տարեսկիզբի քաղաքական զարգացումներուն մասին: Խօսելով Ազգ. Ժողովի խնդրայարոյց վերջին քննարկումներուն մասին, վարչութեան անդամները ըսած են թէ երկրին մէջ քաղաքական հալածանքներու ալիք մը ծայր տուած է: Ապա քննարկուած են ներկուսակցական հարցեր: Կ. Ռուբինեանի անդամակցութեան կասեցման մասին որոշումին ջնջումին նուիրուած քննարկումներէ ետք խնդրոյ առարկայ եղած է Ա. Սահակեանի անդամակցութիւնը վերականգնելու պարագան: ՀՀՇ կանոնադրութեան համաձայն, անդամներ կ'ընդունին կամ կը հեռացնեն տարածքային կազմակերպութիւնները, եւ «Կենտրոն» տարածքային կազմակերպութիւնը աշնան Ա. Սահակեանը հեռացուցած էր ՀՀՇ շարքերէն: Ներկայիս վարչութիւնը կը փորձէ վերականգնել անոր անդամակցութիւնը: Ժողովին որոշուած է Յունուար 30-ին գումարել ՀՀՇ հանրապետական խորհուրդի եւ «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան միացեալ նիստ:

ԼՂՀ ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁՔԸ 10 ՀԱԶԱՐ ԴՐԱՄ

ԼՂՀ կառավարութիւնը հերթական նիստին ընդունելով վարչապետ Ժ. Պօղոսեանի առաջարկը, նուազագոյն աշխատավարձը 5-էն բարձրացուցած է 10 հազար դրամի (20 տոլարի մօտ): Նոյն նիստին որոշուած է նաեւ բարձրացնել Արցախի կամ Երեւանի համալսարաններուն մէջ պետական պատուէրով ուսանողներու վճարումները:

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ
ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեզ կը հրաւիրէ մասնակցելու

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻ ՃԱՇԻ ՄԸ

Մասնակցութեամբ՝

ԿԱՅԾԱԿ'Ս

նուագախումբին

ՇԱԲԱԹ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 6

ժամը 20.30-ին Սոֆիթէլ Փորթ տը Սէւր

8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Տեղերը վերապահել

01 – 47 – 20 – 20 – 05 (Նաթալի)

L'UNION DES ANCIENS ELEVES MOORAT-RAPHAEL

vous invite à son

GRAND DINER DANSANT

Animé par l'Orchestre

GAIDZAG'S

LE SAMEDI 6 FEVRIER à 20 h 30

Dans les Salons de

l'*HOTEL SOFITEL* — Porte de Sèvres

8-12, rue Louis Armand, 75015 PARIS

Au profit de l'école bihebdomadaire

SAMUEL-MOORAT

Réservations : 01 47 20 20 05 (Nathalie)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գալաֆեան իր ամուսնոյն՝ Պերճ Գալաֆեանի թարմ յիշատակին 750 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

LE COMITE DE PARIS — ILE-DE-FRANCE DE L'UGAB

propose

CONFERENCE

SUR

L'ETAT ACTUEL DE LA VILLE D'ANI

présentée par le

Dr. Jean-Michel THIERRY

avec Projection de Diapositives

Dimanche 7 Février à 15 heures 30

Centre Culturel **Alex Manoogian**

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

Métro : Courcelles

—— Entrée libre ——

MAISON DE L'EUROPE DE PARIS

35, rue des Francs-Bourgeois—75004 Paris

M° St-Paul

Samedi 6 Février à 20 heures

CONCERT

Sous le patronage des Ambassades d'Arménie et de Géorgie

DAVID HAROUTUNIAN (violon)

GUIGLA KATSARAVA (Piano)

Beethoven — Grieg — De Falla — Chostakovitch

Participation : 100 F. — 80 F.

Réservations : *FNAC — France Billet*

Réservations : Tél. : 01. 42. 07. 22. 07 (Portable) 06. 10. 16. 24. 02

Réservations sur place 1h avant le concert.

Rencontre avec les artistes à l'issue du concert.

UGAB-Paris IDF

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

présente

UN MONOSPECTACLE DE PANTOMIME

«Balafre»

«SILHOUETTE DU SILENCE»

Mercredi 3 Février à 20 heures 30

Centre Culturel Alex Manoogian

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

(M° Courcelles)

Réservation : 01 42 27 12 26

— P. A. F. : 50 F. —

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԹՈՒԽՌ. — Տէր եւ Տիկին Օննիկ Զաքեան 500 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ընդհանուր անդամական ժողովը Շաբաթ, Փետրուար 6, ժամը 16.30-ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԻՐՈՅ ՍԵՂԱՆ
ՏԵԱՌԸՆԴԱՌԱՋԻ
ԵՒ
ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԻ
ԱՌԹԻՒ

կազմակերպութեամբ՝

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Տիկնանց Յանձնախումբին

Կիրակի, Փետրուար 14, ժամը 13-ին Եկեղեցւոյ «Նուրհան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ

Carnaval - Début du Carême

Le Comité des Dames de la Cathédrale Arménienne St. Jean-Baptiste

organise une Agape

le Dimanche 14 Février à 13h

Salle «Nourhan Fringhian»

15, rue Jean-Goujon — Paris 8e

Նուիրատուութիւն՝ ծախքերու մասնակցութեան

Participation aux frais

Pour tous renseignements appeler:

Տեղեկութեանց համար հեռաձայնել՝

01 – 43 – 59 – 67 – 03

01 – 47 – 73 – 12 – 66

կամ՝

01 – 46 – 62 – 01 – 29

թիւերուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Հայ Առաքելական Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Իսկէնտէր Քիւչիւքօղլուի մահուան առիթով. — Տէր եւ Տիկին Միհրան Աֆար 600 Ֆր., Տիկին Արշալոյս Կոստանեան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐՈՒԱՐ 7 ՎԻԷՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ

ԱՄԲՈՂՋ ՕՐԸ

☐ Ընդհանուր տեղեկութիւններ Պաքալօրէայի քննութեան հայերէնի պատրաստութեան վերաբերեալ - Մելինէ Քէլէճեան (ԻՆԱԼՔՕ)

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը մանուկներու մօտ - Վարուժան Սարգիսեան

☐ Հայոց Պատմութեան դասաւանդութիւնը երկրորդական վարժարանի աշակերտներուն մօտ – Անի Օսմանեան:

Հայկական միօրեայ թէ ամէնօրեայ դպրոցներու ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են: